

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ

ЗБІРНИК
СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК № 2

Одеса 2013

Збірник друкується за рішенням кафедри фінансів (протокол №22 від 29.04.2013року).

Засновано у 2012 році. Періодичність видання – 1 раз на рік.
Засновник і видавець: кафедра фінансів ОНЕУ.

Редакційна колегія:

Баранова В.Г., д.е.н., зав. кафедри фінансів

Хомутенко В.П. к.е.н., професор

Шикіна Н.А., к.е.н., доцент

Лісовська Л.П., к.е.н., доцент

Тарасенко М.В., доцент

Випуск збірника охоплює результати наукових розробок студентів фінансово-економічного, комерційного та заочного факультетів ОНЕУ щодо теоретико-методологічних аспектів функціонування фінансової системи України. Статті надруковано українською мовою.

За редакцією авторів.

ЗМІСТ

Чувакіна О. О. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ	6
Сальнікова Т. В. АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ	11
Манчук Д. С. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ	18
Ободзінська Ю. В. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	28
Горулько А.В. СТАВЛЕННЯ ДО СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	36
Нікітчук М.О. ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ГРУЗІЇ ТА ШВЕЦІЇ	45
Колядко Г. О. СЕРЕДНЬОСТРОКОВЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	52
Терлецький В.Ю. БЮДЖЕТНЕ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	58
Мінжирян М.П. СУТНІСТЬ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ ТА ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ	65
Громова О.С. ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ АУДИТ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ ЯК ПРОВІДНА ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ	73
Бурак А. О. КРОК ВПЕРЕД ЧИ НАЗАД: ТРИРІВНЕВА СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	82
Соломенцева О.О. ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ	92
Топалова В.М. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ТА ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ	99
Толокова В. В. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОДАТКОВОГО ТЯГАРЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЙОГО ОЦІНКИ	107
Чухрій О.М. ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ	116
Аношкін А.М. РЕФОРМИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В СВІТЛІ ПРИЙНЯТТЯ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ	122
Ковальчук А. В. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	127
Кудюрова О.Ю. ПРЯМІ ТА НЕПРЯМІ ПОДАТКИ В ПОДАТКОВИХ СИСТЕМАХ КРАЇН СВІТУ ТА УКРАЇНИ	135
Макарова М.Д. РОЛЬ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	142
Караган А. И. МОНІТОРИНГ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ.....	150
Жиліна Т.В. ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	156
Штейсель М.Ю. ДІЮЧА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ	

ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ	163
Родюк А.О. РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКУ	171
Топова І. В. НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	180
Одінокова А.В. ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХОДНОЇ БАЗИ БЮДЖЕТІВ РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	187
Бєсєдіна В.М. МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ ЯК СКЛАДОВА ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ М. ОДЕСА	194
Урєтя Я.В. ЗАСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	200
Статинчук В. В. ПРОБЛЕМИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.....	206
Д'яченко Ю.А. ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ	213
Гончарук А.В. ДЕМОГРАФІЧНІ РИЗИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ	219
Батєзат О.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	225
Осадчий В. О. ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	230
Лесик О.О. АНАЛІЗ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	237
Буглова Т.Н. ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРО-НЕЧІТКОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ	246
Вдовенко Д. В ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	256
Сєдінкіна Г.В СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПРОПОЗИЦІЇ	264
Кривенко Л.О. ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ	271
Степінко К. С. ЗНАЧЕННЯ ТА ВИДИ ПОДАТКОВИХ РЕГУЛЯТОРІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	279
Самошин Є. Є. ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ, МЕТА, ФУНКЦІЇ ТА ВИДИ.....	286
Бочевар І.М. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	291
Дубінєнко А.С. ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА: СУТНІСТЬ, ЦІЛЬ, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ	298
Васильєва І.В. АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ ПРИБУТКОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ	304
Мішина Д. В. ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І КОНТРОЛЬ ЗА БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	312
Бойчук О.М. ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	317
Трембовецька О.В. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ.....	326

Бойко А.А. ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ	334
Кислякова А.О. ДЕРЖАВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ДЕФИЦИТУ БЮДЖЕТУ	341
Кучер О.В. МІСЦЕВІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	349
Білоус І.І. ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ З ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК.....	355
Заїка А.В. СПРОЩЕНІ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.....	360
Новіков В.В. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	366
Богущ Л.В. ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЗА РАХУНОК ЗМІЦНЕННЯ ВЛАСНИХ ДОХОДІВ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ.....	374
Лавров В.Г. ПРОЦЕС ВПРОВАДЖЕННЯ ПДВ В УКРАЇНІ. ПРОЙДЕНІ ЕТАПИ ТА МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ РОЗВИТКУ	379
Балан А.В. ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТКИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО РЕЙТИНГУ	385
Ходжаммедов Ш. А. ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	391
Паширова В. В. НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ПОДАТКОВОМУ БОРГУ В УКРАЇНІ	402
Дібров В. О. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	410
Кретов Д.Ю. ГАРМОНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ВСТУПУ ДО ЄВРОСОЮЗУ	416
Славова Л.М. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	423
Скліфасовська О. Л. ПІЛЬГИ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	433
Олійникова І.В. КОЕФІЦІЄНТНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ПРИКЛАДІ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ М. ДЖАНКОЯ АР КРИМ.....	444

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання реформування пенсійної системи України, проблеми фінансового забезпечення соціальних гарантій, визначені основні фактори, які впливають на платоспроможність Пенсійного Фонду, наведені пропозиції щодо поліпшення фінансового стану пенсійної системи.

Annotation. The pressing questions of reformation of the pension system of Ukraine, problem of the financial providing of social guarantees are examined in the article. Determination basic factors which influence on solvency of Pension fund, resulted suggestions in relation to the improvement of the financial state of the pension system.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійна реформа, соціальне страхування, соціальні гарантії, забезпечення Пенсійного Фонду.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним з пріоритетних завдань соціальної політики будь-якої країни є забезпечення населення країни гідними соціальними гарантіями, тобто вдосконалення системи соціального страхування. Провідне місце серед фондів соціального страхування в Україні посідає Пенсійний Фонд.

Питання пенсійного забезпечення є одним із найбільш значущих та болючих проблем сучасної соціальної та бюджетної політики, тому її вирішення вимагає глибинних перетворень усієї системи пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблема реформування системи пенсійного забезпечення досліджується багатьма вітчизняними фахівцями. Чимало вчених та практиків присвятили свої публікації вирішенню цього питання. Серед них Е. Лібанова, Л.Ткаченко, М. Тарасенко, Б. Надточій. Метою усіх цих публікацій було пошук нових механізмів удосконалення системи пенсійного забезпечення. Пенсійна реформа, розпочата ще у 2004 році, була продовжена у 2011 році з прийняттям Закону України № 3668–VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» викликала великий резонанс серед населення України. Законом визначені основні напрями пенсійної політики, проте головне питання про фінансове забезпечення проведення

пенсійної реформи та платоспроможності Пенсійного фонду досі залишається невирішеним та потребує подальшого дослідження.

Мета статті: ознайомлення з нормативно-правовою базою проведення пенсійної реформи, дослідження основних напрямків її проведення, аналіз змін в пенсійній системі, пропозиції щодо покращення фінансового забезпечення Пенсійного фонду України.

Виклад основного матеріалу. Проведення пенсійної реформи потребує відповідної фінансової спроможності пенсійної системи. Однією з основних проблем в цьому аспекті є формування ресурсів Пенсійного фонду та пошук наповнення бюджету Пенсійного фонду власними коштами.

Однією з важливих проблем в питанні наповнення Пенсійного фонду власними коштами є тінізація економіки. Для вирішення цієї проблеми створено систему персоніфікованого обліку громадян, які зможуть зарахувати свій стаж тільки при підтвердженні сплати внесків на пенсійне страхування. Така система поступово призводить до зменшення тінізації економіки.

Пенсійні внески, які стягуються із заробітних плат в Україні, є одними з найвищих в Європі, що знижує чистий заробіток і є однією з причин відпливу працівників до тіньової сфери, псевдопідприємництва та, власне, за кордон. Ці внески є недостатніми для покриття видатків Пенсійного фонду на поточну виплату пенсій. Відтак, зростають бюджетні дотації на пенсії, що, у свою чергу, унеможливорює для бюджету фінансування звичайних видатків: на дороги, охорону здоров'я, освіту, систему правосуддя або національну безпеку.

Стабільність та ефективність пенсійної системи залежить від багатьох факторів, таких як стан ринку праці, економічна політика держави, демографічна ситуація в країні. Демографічні показники свідчать, що кількість пенсіонерів постійно зростає, а чисельність працюючого населення суттєво не збільшується (на 01.01.2011 р. кількість зайнятого населення – 20266,0 осіб, пенсіонерів – 13738 осіб)[5]. Так як за Законом України № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» джерелами формування власних коштів Пенсійного фонду є надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що спрямовуються на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, та інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах, можна зробити висновок про неможливість Пенсійного фонду «без допомоги» Державного бюджету вирішити проблему забезпечення пенсійних гарантій.

Дефіцит власних коштів бюджету Пенсійного фонду України призводить до посилення залежності пенсійної системи від Державного бюджету країни. Сьогодні понад 20 % пенсійних виплат перекладено на Державний бюджет, за рахунок якого фінансуються пенсії, надбавки та підвищення до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. З погляду фінансового забезпечення пенсійної системи такий приплив бюджетних коштів може

впливати на зменшення її самодостатності, що не відповідає самій ідеї соціального страхування. Державний бюджет і без того обтяжливий різними соціальними зобов'язаннями. Тому проблема наповнення Пенсійного фонду за рахунок власних ресурсів є однією з актуальних проблем, вирішення якої вплине на загальну платоспроможність Пенсійного фонду України.

Аналіз світового досвіду доводить, що цю проблему частіше вирішують за рахунок збільшення пенсійного віку. У Великій Британії, Італії, Німеччині пенсійний вік для жінок – 60 років, а для чоловіків – 65 років і ці показники планують збільшити до 67 років, у Японії пенсійний вік – 70 років. Збільшення пенсійного віку навіть у найзаможніших країнах світу є необхідним, щоб гарантувати майбутнім пенсіонерам достойні умови життя.

Для покращення соціальних стандартів життя і доведення їх до європейських в Україні з 2004 року проводиться пенсійна реформа. Важливим законом на шляху у проведенні реформ став Закон України № 3668–VI «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», яким було внесено зміни до Закону України № 1058-IV «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Цим законом було змінено розміри основних соціальних гарантій – мінімальний та максимальний розмір пенсії та збільшено вік виходу на пенсію. Вік виходу на пенсію у жінок, згідно з цим законом поступово буде збільшуватись до 60 років.

Позитивною зміною за новим законом є зменшення різниці між мінімальним та максимальним розміром пенсії. З 01.12.12 року розмір мінімальної пенсії за віком складає 884 грн.(таб.1.), а максимальна пенсія складає 10 прожиткових мінімумів для осіб, які втратили працездатність, тобто 8840 грн. Проте цей розрив досі залишається значущим.

Табл.1

Динаміка зміни розміру мінімальної пенсії в Україні у 2005-2012 рр.

Рік	Розмір мінімальної пенсії на кінець року (грн.)	Відхилення від попереднього року (грн.)	% відхилення від попереднього року (%)
2005	332	-	-
2006	366	34	10,24
2007	411	45	12,3
2008	498	87	21,17
2009	573	75	15,06
2010	695	122	21,29
2011	750	55	7,91
2012	884	134	17,87

Джерело: Закон України "Про пенсійне забезпечення", інтернет ресурс - <http://www.visnuk.com.ua> – «Мінімальний розмір пенсії за віком»

Наповнення Пенсійного фонду України за рахунок відрахувань зайнятого населення недостатнє через порівняно низький рівень оплати їхньої праці, що, до того ж, практично унеможлиблює розвиток системи накопичувального пенсійного забезпечення та ставить під сумнів гідну старість нині працюючих. Ще більше проблем у цій сфері виникає стосовно тих, хто сплачує фіксований податок, формує свої доходи за рахунок трудової міграції і в тіньовій економіці (масштаби якої перевищують 40 % ВВП) тощо. За таких умов цілком імовірним є подальше зростання дефіциту Пенсійного фонду України, який буде й надалі покриватися з Державного бюджету, за рахунок залучення банківських кредитів та/чи зростання соціальних платежів з працюючої частини населення. Однак ці способи покриття дефіциту Пенсійного фонду України є неприйнятними, що обумовлює необхідність активізації системи накопичувального пенсійного забезпечення.

Повноцінно скористатись перевагами другого та третього рівнів системи пенсійного забезпечення зможуть лише особи, яким на сьогодні 35 – 40 і менше років, оскільки тільки за порівняно тривалий період (перш за все, через їхні невисокі офіційні трудові доходи і мізерну здатність робити заощадження) переважна більшість зайнятого населення спроможна накопичити на особистих рахунках у державних та/чи недержавних пенсійних фондах суму, достатню для формування майбутньої гідної пенсії.

За нинішньої демографічної та соціально-економічної ситуації як і більшість країн світу Україна змушена обирати між скороченням державних пенсій (що є порушенням норм чинного законодавства) й підняттям пенсійного віку. Міжнародна практика свідчить, що існує дуже мало країн, в яких пенсійний вік для чоловіків та жінок різний, а також тих, які не планують підвищувати пенсійний вік для чоловіків та жінок.

Фахівці зазначають, що існують і інші можливості оздоровлення української пенсійної системи: обмежити пільгові внески, оподатковувати або обмежити розмір спеціальних пенсій, обмежити більш ранній вихід на пенсію. Пропозиції щодо обмеження розміру максимальних пенсій час від часу з'являються в парламенті, однак до логічного завершення вони не доходять. Деякі експерти вважають, що заходи з обмеження спеціальних пенсій матимуть для оздоровлення української економіки лише косметичний характер. У той же час, зокрема, автори Концепції подальшого проведення пенсійної реформи, як вже зазначалося, дотримуються думки про необхідність ліквідувати диспропорції в пенсійному забезпеченні: розмір пенсії для всіх пенсіонерів повинен залежати не від статусу особи, не від закону, за яким їй була призначена пенсія, а від розміру його заробітку та тривалості сплати страхових внесків, тобто важливим є зміцнення страхового принципу пенсійної системи.

Для введення й розвитку накопичувальних складових пенсійної системи доцільно:

- уточнення умов запровадження II рівня;

- наближення пенсійного віку до європейських стандартів (65 років)[4] для учасників II-го рівня пенсійної системи; передання Пенсійному фонду України функцій збору й адміністрування коштів II рівня пенсійної системи, ведення системи єдиних пенсійних рахунків;
- забезпечення можливості залучення приватних компаній для управління активами й спрямування внесків II рівня до недержавних пенсійних фондів за бажанням і вибором застрахованих осіб;
- забезпечення виплат дострокових або підвищених пенсій для особливих категорій професій, пов'язаних із шкідливими або особливими умовами праці, за рахунок запровадження корпоративних (професійних) пенсійних схем;
- диверсифікація схем приватного недержавного пенсійного страхування.

Для поліпшення адміністрування пенсійної системи необхідними є такі процеси як завершення переходу до сплати внесків на пенсійне страхування у повному обсязі всіма категоріями платників; створення механізмів розвитку недержавного пенсійного страхування; забезпечення регулярної звітності фондів обов'язкового соціального страхування; регулярне інформування громадян про їхні права щодо виплат зі страхових фондів; напрацювання механізмів пруденційного нагляду за діяльністю накопичувального пенсійного фонду; диверсифікованість схем приватного пенсійного страхування, його економічне стимулювання, запровадження програм спільного інвестування.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи стан і тенденції розвитку пенсійної системи в Україні можна зробити висновок, що питання пенсійного забезпечення громадян належать до найважливіших і потребують подальшого вивчення та вирішення.

Діяльність Пенсійного фонду України має бути і надалі спрямована на забезпечення реалізації державних соціальних гарантій та соціального захисту населення, фінансової стабільності пенсійної системи та посилення дії страхових принципів у солідарній системі. Велике значення має ефективна організація та управління формуванням та виконанням бюджету Фонду, координація роботи головних та районних управлінь з виконання відповідних бюджетів, забезпечення надходження усіх визначених законодавством доходів та цільового і ефективного витрачання коштів.

Розвиток пенсійної системи не може здійснюватись без істотного реформування системи оплати праці, збільшення її частки в структурі ВВП та собівартості продукції, а також підвищення рівня заробітної плати як основи сплати страхових внесків. Серед низки проблем, які потребують вирішення – є легалізація ринку праці, боротьба з "зарплатами в конвертах".

На виконання пенсійної реформи впливає демографічна ситуація в Україні. Вирішення цієї проблеми залежить від розвитку другого та третього рівня

системи пенсійного забезпечення. Доцільно було б, не чекаючи критичної ситуації з залежності кількості пенсіонерів та кількості працюючого населення, зменшити навантаження на солідарну систему і частину пенсій змусити «працювати» на збільшення пенсій у майбутньому. При такому розподілі навантаження пенсійна система стане більш стійкою та працюватиме ефективніше.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV.
2. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» : Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV.
3. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» Закон України від 08.07.2011 №3668-17.
4. Інтернет ресурс: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform-programa_ekonomichnih_reform_na_2010-2014_roki_«_Zamozhne_suspilstvo_konkurentosproможna_ekonomika_efektivna_derzhava_».
5. «Статистичний щорічник України за 2010 рік», Київ , «Август Трейд» 2011.
6. Тарасенко М.В. Фінанси державних фондів соціального спрямування: навчальний посібник. Одеса: "Атлант", 2010.

УДК 334.716:336.226.1(477)

Сальнікова Т.В., гр.52
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
доц., к.е.н. Слатвінська М.О.

АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНСЬКУ ПРАКТИКУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню зарубіжного досвіду оподаткування прибутку та визначенню перспективних напрямків впровадження міжнародної практики оподаткування прибутку підприємств в Україні.

Annotation. The article deals with the research of foreign income taxation experience and determination of perspective directions of international taxation practice introduction of enterprises's income in Ukraine.

Ключові слова: податок, податкова система, податок на прибуток підприємств, податкова ставка, міжнародний досвід.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі формування фінансових відносин в Україні актуальними є питання, які стосуються оподаткування, зокрема проблем податкового навантаження на суб'єктів господарювання.

Податок на прибуток є одним з найбільш бюджетоутворюючих податків, які стягуються з юридичних осіб. Протягом 2004-2012рр. надходження від даного податку посідали друге місце серед джерел наповнення доходів державного бюджету, поступаючись за розміром надходжень лише податку на додану вартість. Отже, розгляд проблем наповнення державного бюджету за рахунок податку на прибуток підприємств має велике значення для економіки України.

Таким чином виникає необхідність визначення переваг та недоліків системи оподаткування прибутку підприємств, яку доцільно сформулювати на основі дослідження зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження впливу фіскальної політики, моделювання податкових доходів бюджету й аналіз особливостей податку на прибуток підприємств у світовій і вітчизняній практиці проводили такі вчені, як: Дж. Д. Уїлсон, В.М. Мельник, В. П. Вишневський, О.В. Кузнецов, О.Д. Борзенкова, Д. М. Серебрянський, та ін. Ці науковці зробили значний внесок у пояснення механізмів функціонування податку на прибуток.

Дж. Д. Уїлсон, вивчаючи на прибуток юридичних осіб, пояснював вплив зміни ставки податку центральними органами влади на формування дохідної частини бюджету країни.

В.М. Мельник ґрунтовно досліджував фіскальний та регулюючий потенціал податку на прибуток, віддаючи перевагу забезпеченню державного впливу на економіку через його механізм.

О.В. Кузнецов визначав загальні тенденції розвитку сучасної податкової системи країн світу, на основі проведення розгорнутого аналізу дохідних частин їх бюджетів.

В. Вишневський у своїх дослідженнях приділяв увагу з'ясуванню внутрішньої природи податку на прибуток, його місця та значення в системах оподаткування різних країн.

О.Д. Борзенкова займалася аналізом бюджетної ефективності податку на прибуток підприємств та обґрунтовувала визначення бюджетоутворюючих елементів податку.

Д.М. Серебрянський досліджував економічні, історичні та політичні передумови становлення та розвитку податку на прибуток; перші спроби його запровадження в практику оподаткування та на основі цього зробив висновки щодо доцільності його введення.

Однак не повною мірою вирішеними залишаються питання підвищення ефективності та результативності подальшого використання податку на прибуток в якості інструменту реалізації фінансової політики держави.

Метою даної роботи є оцінка фіскальних наслідків проведених податкових реформ у розвинутих країнах та визначення перспективних напрямків впровадження міжнародної практики оподаткування податком на прибуток в Україні .

Виклад основного матеріалу.

Податок на прибуток є невід’ємним інструментом податкової політики будь-якої держави. За його допомогою можна стимулювати та підтримувати економічне зростання, інноваційний вектор розвитку держави, спрямовувати діяльність платників податків у суспільно корисних напрямках. Проте, крім регулюючого впливу податку на прибуток, йому характерний значний фіскальний потенціал, оскільки будь-який податок обмежує витрачання фінансових ресурсів приватним сектором економіки й переміщує фінансовий потенціал у розпорядження держави.

Податок на прибуток є важливою складовою податкових систем розвинених країн. У загальній сукупності податкових надходжень розвинутих країн його частка становить від 10% (у Швейцарії) до 53% (в Італії). В Україні питома вага податку на прибуток у зведеному бюджеті за період 2004-2012 рр. в середньому становила близько 15 %. [8, С. 184-185]

Податок на прибуток підприємств є загальнодержавним прямим податком, правила стягнення якого встановлені у розділі III ПКУ і набули чинності з 01.04.11 року. У Податковому кодексі податок на прибуток підприємств зазнав «революційних» змін, які пов’язані, насамперед, із необхідністю усунення багатьох розбіжностей між правилами податкового та бухгалтерського обліку щодо визнання й оцінки доходів та витрат.

Базова ставка податку на прибуток розміром 25%, яка діяла в Україні до 1 квітня 2011 року, чинила відчутне податкове навантаження на суб’єктів господарювання. З прийняттям Податкового кодексу було обрано шлях поступового зменшення ставки податку на прибуток. З метою переходу від ставки 25% до 16% було розроблено перехідні положення Податкового кодексу, пунктом 10 яких визначено порядок встановлення ставок оподаткування. Результатом проведення такої політики є збільшення коштів, які залишаються в розпорядженні підприємства після сплати податку на прибуток, та збільшення надходжень до бюджету з цього податку [3]

У більшості країн світу податок на прибуток корпорацій коливається в межах 20–30%. Хоча, останнім часом чітко спостерігається тенденція до зниження базової ставки. Так, на початку 2000-х років у ЄС середній розмір податку на прибуток становив у середньому 30-40%, а вже наприкінці 2000-х років - 25%. Особливо активну роль у зменшенні оподаткування прибутку підприємств відіграли ініціативи країн Центральної та Східної Європи. [7].

У 28 найрозвиненіших країнах світу середня ставка становить 36,25 %. Так, у Новій Зеландії вона дорівнює 48 %, у Німеччині - 45 %, у Бельгії та Польщі - 40 %, в Австрії, Чехії та США - 39 %, в Ірландії, Канаді - 38 %, в Японії – 38,1 %. Нижчі ставки діють в Швеції – 28 %, Туреччині - 27,5 %, Великобританії, Китаї - 33 %, Австрії, Данії - 34 %, в Угорщині - 18 % .

Головна функція податку на прибуток є не лише фіскальна, а й стимулююча. В окремих країнах податок на прибуток в бюджеті держави становить 35-40% є є джерелом фінансування місцевих бюджетів.

Найбільші зміни в механізмі оподаткування прибутку відбувалися в період 2007- 2009 рр. та тривають до сьогодні. В зазначений період розвинуті країни переглянули свої позиції щодо відмови від пільгового оподаткування. Це знайшло відображення не лише в зниженні рівня оподаткування прибутку підприємств, а й у впровадженні оновлених інструментів податкового стимулювання ділової активності суб'єктів господарювання. [3]

У Великобританії ставка податку на прибуток до 2008 року складала 33%. З квітня 2008 року з метою сприяння підвищенню міжнародної конкурентоспроможності британських компаній ставку податку на прибуток корпорацій було знижено до 28%. Також було спрощено систему податкових знижок для компаній, які здійснюють інвестиції в основний капітал. Для малих підприємств, які мають прибутки нижчі 300 тис. ф. ст., до 2008 року застосовувалася зменшена ставка — 25%, а з 2008 року ця ставка становила 21%. Причому малі підприємства визначаються за ознакою розміру отриманого прибутку. При визначенні прибутку до оподаткування від валових доходів віднімаються всі витрати, пов'язані з науково-дослідними роботами. Нафтодобувні підприємства, навпаки, крім податку за основною ставкою, вносять до бюджету ще 50% доходу, який у них залишається.

Корпоративний податок ділиться на дві частини: авансовий і основний податок. Авансовий податок (advance corporation tax) пов'язаний з так званим принципом оподаткування з умовним нарахуванням (imputation system of taxation), який застосовується при взаємодії стягнення податку з компанії як юридичної особи з оподаткуванням дивідендів її акціонерів. При виплаті дивідендів своїм акціонерам британські компанії сплачують податок за базовою ставкою податку на прибуток (24%) плюс авансовий податок (33% від суми дивідендів). Наприклад, при величині дивідендів 750 ф. ст. авансовий податок складе 250 ф. ст. (разом 1000 ф. ст.), то 24%-ний податок з даної суми дорівнює 250 ф. ст., тобто буде рівний величині авансового податку. Отже, встановлення авансового податку переслідує потрійну мету: (1)сплату особистого податку на прибуток на дивіденди, одержані акціонерами; (2) частина корпоративного податку прирівнюється до сплати акціонерами податку з одержаних дивідендів; (3) якщо компанія розраховувалася з податком на корпорації, будь-які суми виплачуваних нею дивідендів можуть пройти через необмежену кількість інших компаній, не підлягаючи більше податку на корпорації. Тобто, корпоративний

податок у певній його частині виконує роль податкового кредиту по відношенню до особистого податку на прибуток, сплачуваного власниками акцій з доходу від дивідендів.

Особливий податковий режим застосовується відносно інвестиційних, страхових, будівельних, промислових і ощадних компаній, капіталовкладень. З нерезидентів податок стягується з прибутку, отриманого від операцій у Великобританії. [2, с. 109-111]

Особливості в оподаткуванні прибутку мають місце і в Німеччині. Так, згідно закону ФРН «Про корпоративний податок», тут встановлені дві ставки: на прибуток, який не розподілений, — 45% та на прибуток, який розподілений компанія отримує пільгу у розмірі 15% від суми цієї частини прибутку, а отже, ставка податку на розподілюваний прибуток складає 30%. Ця пільга надається метою виконання критерію нейтральності податку. Це робиться з урахуванням того, що при нерозподіленому прибутку оподатковуються дивіденди акціонерів податком на прибуток. Широко застосовується прискорена амортизація, яка дає змогу в перший рік придбання обладнання списувати до 50% його вартості, а в перші три роки — до 80%.

Для суб'єктів малого та середнього бізнесу було збільшено норму амортизаційних відрахувань для рухомих основних фондів, розширила сферу застосування спеціального порядку нарахування податкової амортизації та ввела 20-відсоткове списання вартості майна в перший рік його експлуатації, що дозволяло протягом першого року списати до 45% вартості основних фондів. Країна надала можливість застосування будь-якою компанією при амортизації рухомого майна методу зменшеного залишку (норма амортизації — 25%). Вище зазначені норми поширювалися на основні фонди, придбані або зроблені в період після 1 січня 2009 року та до 31 грудня 2010 року. Термін дії — 2009-2010 рр., що призвело до зменшення частки податку у ВВП на 0,1%.

У Франції застосовується податок на чистий прибуток, при цьому прибуток визначається з урахуванням усіх його операцій. Він розраховується як різниця між доходами підприємства та витратами, пов'язаними з виробничою діяльністю. Основна ставка оподаткування — 34%. Знижені ставки встановлюються на прибуток від землекористування та від вкладів у цінні папери (до 24 %). Коли підприємство має у звітному році збитки, то їх можна відраховувати з чистого прибутку наступних років, а в деяких випадках — із чистого прибутку попередніх років. Основою для розрахунку прибутку є його річний розмір. Також діє пільговий режим з цього податку в спеціальних зонах підприємницької діяльності. Так, підприємство з чисельністю працюючих не менш як 10 осіб, зареєстроване в такій зоні, звільняється від сплати корпоративного податку протягом перших 10 років свого функціонування. Цей захід не поширюється лише на банки та страхові установи. [1, с. 115-116]

У США податок на прибуток корпорацій виступає третім за величиною надходжень до бюджету. Його частка у доходах федерального бюджету складає

майже 10% (близько 200 млрд.дол.). Основна ставка оподаткування становить 39,2%. Ставки корпоративного податку американських транснаціональних корпорацій (ТНК) знижуються, незважаючи на зростання їх прибутків. Це пов'язано з розширенням діяльності ТНК на зарубіжних ринках, що дає змогу сплачувати менший відсоток із своїх доходів. Завдяки зниженню ставки податку на прибуток 68 американських ТНК заощадили 8млрд дол. Діюча система оподаткування передбачає, що за перші 50тис. доларів прибутку варто платити 15%, за наступні 250 тис. — 25%, і тільки за вищі суми прибутку податок досягає максимального рівня ставки податку. Така диференціація серйозно заохочує розвиток малого бізнесу і розширює податкову базу країни. Як і в ряді інших країн, у США широко застосовуються прискорені норми амортизації, які дозволяють через механізм податкових пільг заохочувати науково-технічний прогрес.[3]

Більш того, в США компанії, які мають незначні прибутки оподатковуються за нижчими ставками. Так, при річному оподаткованому прибутку до 50 тис. доларів США використовується податкова ставка на рівні 15%; при обсязі прибутку 50-70 тис. дол. — 25%; 75тис.-10млн.дол. — 34%; при річному обсязі прибутку понад 10 млн. дол. США — 35%.

Варто зазначити, що після зниження податкових ставок у ході податкових реформ, які були проведені у США, Німеччині, Франції, Великій Британії, частка податків у сумі податкових надходжень до бюджетів та у загальному обсязі внутрішнього валового продукту (ВВП) продовжувала зростати, але темпи такого зростання значно уповільнювалися.

Світовий досвід свідчить, що податок на прибуток можна використати не тільки як фінансовий інструмент, а й як потужний механізм для стимулювання інвестиційної діяльності та прискорення економічного розвитку. Саме по собі зменшення ставки оподаткування не означає гарантії пожвавлення у бізнес-середовищі. Тому основний акцент в Україні варто було б зробити не лише на номінальне зменшення податкового навантаження, а й на інші моменти.

Висновки і пропозиції. Встановлення оптимальних податкових ставок — одне з найскладніших та найважливіших проблем оподаткування. Саме недосконалість ставок може зменшити фінансову значимість та регулюючий ефект будь-якого податку. Як зазначає більшість експертів, зменшення ставки податку на прибуток та сумнівна практика пільг, які мають місце в Україні, не є гарантіями економічного зростання. Для реального стимулювання наповнення бюджету потрібно провести значно глибші реформи та використати напрацьований світовий досвід.

Найбільш оптимальними заходами подальшого реформування податкової системи можуть бути:

- впровадження диференційованої ставки податку на прибуток;
 - зменшення кількості пільг та їх цільова спрямованість.
-

Впровадження даних заходів дасть змогу Україні зміцнити та вдосконалити чинну систему оподаткування. За оцінками спеціалістів загальний економічний ефект від застосування диверсифікації ставок податку на прибуток підприємств позитивно вплине на розвиток фінансових взаємин, створить умови для активізації економічних суб'єктів господарювання, буде сприяти зростанню прибуткової частини державного бюджету. Тільки виважена податкова політика здатна забезпечити необхідні умови для функціонування суб'єктів господарювання та створити необхідні умови для становлення економічного потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Бечко П.К., Захарчук О.А. Основи оподаткування: навч. посіб. (для студ. вищ. навч. закл.)/П.К. Бечко, О.А.Захарчук – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 168 с. – ISBN 978-966-364-829-3
2. Кузнецов О.В. Особливості сучасної британської податкової системи// Фінанси України. – 2010. - № 4. – С. 102-113
3. Макаренко Д. Впровадження міжнародної практики оподаткування податком на прибуток// Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://naub.ua.edu.ua/2012/vprovadzheniya-mizhnarodnoji-praktyky/opodatkovannya-podatkom-na-pributok/>
4. Мельникова Л.О. Податок на прибуток підприємств: шляхи вдосконалення в умовах упровадження Податкового кодексу України// Наукові праці НДФІ. – 2011. - № 1(54). – С. 16-23
5. Патарідзе-Вишинська М.В. ,Крушельницька В. Оподаткування прибутку:Україна і зарубіжний досвід//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2012_1/PDF/12pmvzd.pdf
6. Патарідзе-Вишинська М.В.Оподаткування прибутку підприємств: ретроспективний аналіз та зарубіжний досвід//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2012_9_3/4.pdf
7. Податок на прибуток – чинник стимулювання економіки?/[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?podatok_na_pributok__chinnik_stimulyuvannya_ekonomiki&objectId=1127412
8. Реформування податкової системи України: теорія, методологія, практика: монографія/ Ярошенко Ф.О., Мельник П.В., Маярковський А.І. та ін.; за аг.ре. М.Я, Азарова. – К.:%: Міністерство фінансів України, 2011 . – 656 с.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено сутність державного боргу, проаналізовано зарубіжний досвід управління державним боргом та досліджено можливості застосування зарубіжного досвіду в Україні.

Annotation. The article explains the purpose of the public debt, the foreign experience debt management and investigated the possibility of using foreign experience in Ukraine.

Ключові слова: державний борг, управління боргом, реструктуризація, конвертація, зовнішній борг, внутрішній борг

Постановка проблеми. Великі розміри і швидке зростання державного боргу у більшості країн світу залишає актуальним питання розробки підходів регулювання державної заборгованості з урахуванням її позитивного і негативного впливу на економіку.

В сучасних умовах розвитку нашої держави постають чіткі питання, яким чином можна вплинути на стабілізацію та ефективне управління державним боргом, та причини зростання його з кожним роком, знаходження шляхів зменшення обсягів державного боргу або його оптимізації на засадах підвищення ефективності управління ним.

Мета статті – дослідження основних аспектів врегулювання боргової проблеми у зарубіжних країнах та використання їх досвіду для підвищення ефективності управління вітчизняним державним боргом.

Аналіз публікацій і досліджень. У вітчизняній та зарубіжній літературі існує низка наукових праць, присвячених вивченню, аналізу державного боргу, дослідженню основних підходів до управління державним боргом. Так, основні складові управління державним боргом у контексті зарубіжного досвіду розглянуті у роботах Дудченко В. Ю., Шкарупа В.К., Воронова Л.К., Ярошевич Н. Б. Однак у вітчизняній літературі відсутній комплексний аналіз зарубіжного досвіду управління державним боргом із можливими варіантами його впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Використання державою механізму державного боргу забезпечує регулюючі процеси в економіці, впливає на весь процес відтворення. Однозначно оцінити дію державного боргу на створення,

розподіл і рух в цілому сукупного суспільного продукту, його частин складно, ці процеси досить суперечливі [1].

На сьогодні майже не існує країни, державний бюджет якої характеризується наявністю позитивного сальдо. І розвиненим країнам, і країнам, що розвиваються, притаманна тенденція до постійного зростання абсолютної суми державного боргу[2].

Бюджетний кодекс України [3] визначає, що державний борг – це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

Матеріальним змістом державного боргу вважають загальну суму заборгованості держави з непогашеними борговими зобов'язаннями і несплаченими по них відсотками. При цьому державний борг як матеріальна категорія поділяється на капітальний (зазначений вище) і поточний, тобто державний борг є сумою витрат держави за всіма борговими зобов'язаннями, термін погашення яких вже настав [4].

В більшості випадків акумуляція державного боргу здійснюється шляхом зовнішніх та внутрішніх запозичень, та обслуговування вже існуючого боргу.

Відповідно до Бюджетного кодексу України борг класифікується за типом кредитора та за типом боргового зобов'язання.

Відповідно за типом кредитора державний борг поділяється на:

- внутрішній – заборгованість перед кредитором всередині держави: Національним банком України, перед іншими банками, перед юридичними особами, інша заборгованість;
- зовнішній – заборгованість перед кредиторами за межами держави: за позиками міжнародних організацій, за позиками, наданими іноземними державами під гарантії уряду, за позиками, наданими іноземними банками.

Відповідно до другої класифікації боргу, державний борг поділяється на короткостроковий, середньостроковий та довгостроковий. Також в структурі виділяється його класифікація на зовнішній та внутрішній [5].

Розглянемо державний та гарантований державний борг України станом на 2013 рік. Бачимо, що через місяць на початок 2013 року всі показники зросли, що свідчить тільки про збільшення боргових зобов'язань (див.табл.1).

Таблиця 1

Державний та гарантований державою борг України за поточний рік

	31.12.2012	31.01.2013
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	64 495 253,51	65 989 215,59
Державний борг	49 945 981,99	51 415 586,23
Внутрішній борг	23 808 244,43	25 195 723,02
Зовнішній борг	26 137 737,56	26 219 863,21
Гарантований державою борг	14 549 271,52	14 573 629,36
Внутрішній борг	2 028 201,66	2 027 969,13
Зовнішній борг	12 521 069,86	12 545 660,23

Дані з: Офіційного сайту Міністерства фінансів України [8]

Ми спостерігаємо високі показники Державного боргу України, в той час як за індексами людського розвитку і бідності у 2012 р. наша держава перебувала на 78 місці зі 187 країн (див.табл.2;див.табл.3). Показник ВВП на душу населення є одним із найнижчих у Європі. Згідно з прогнозами, в економіці держави відбудеться падіння попиту на внутрішньому і зовнішньому ринках, що призведе до сповільнення темпів зростання вітчизняної економіки; стрімке звуження внутрішнього споживчого попиту через падіння доходів у населення і посилені девальваційні тенденції; зростання цін через поступове підвищення тарифів на газ та електроенергію та інші послуги. Тому органи державної влади терміново повинні вжити заходів щодо недопущення безконтрольного зростання державного боргу. Наприклад, у Великобританії мета управління боргом - мінімізація у довгостроковій перспективі витрат, пов'язаних із забезпеченням фінансових потреб уряду, при цьому управління боргом не повинно суперечити цілям грошово-кредитної політики. Державний борг у Франції. Пріоритетним завданням політики управління державним боргом у Франції є мінімізація боргового тягара на платників податків. Це досягається за допомогою реалізації двох цілей: зростання ефективності управління державними цінними паперами та портфелем деривативів. Португальська Республіка має окрему установу з питань управління боргом. Місія цього органу полягає в інтегрованому управлінні готівковими залишками і прямим боргом країни шляхом: 1) стабільного виконання боргових зобов'язань республіки; 2) мінімізації витрат урядового боргу в довготривалій перспективі, ґрунтуючись на урядових стратегіях ризику; 3) оптимізації управління обігом готівки в державному секторі.

Таблиця 2

Рейтинг України та інших країн в ІЛР Доповіді ПРООН 2013 рік

Країна, місце в індексі	Індекс, 2012 р.	Тривалість життя, років, 2012 р.	ВНД за ПКС на д.н., дол. у цінах 2005 р., 2012 р.	Середня тривалість навчання, років, 2010 р.	Очікувана тривалість навчання дітей, років, 2011 р.
1. Норвегія	0,955	81,3	48688	12,6	17,5
3. США	0,937	78,7	43480	13,3	16,8
5. ФРН	0,920	80,6	35431	12,2	16,4
10. Японія	0,912	83,6	32545	11,6	15,3
12. Корея	0,909	80,7	28231	11,6	17,2
20. Франція	0,893	81,7	30277	10,6	16,1
25. Італія	0,881	82,0	26158	10,1	16,2
26. Великобританія	0,875	80,3	32538	9,4	16,4
35. Словачія	0,840	75,6	19696	11,6	14,7
37. Угорщина	0,831	74,6	16088	11,7	15,3
39. Польща	0,821	76,3	17776	10,0	15,2
50. Білорусь	0,793	70,6	13385	11,5	14,7
55. Росія	0,788	69,1	14461	11,7	14,3
56. Румунія	0,786	74,2	11011	10,4	14,5
69. Казахстан	0,754	67,4	10451	10,4	15,3
78. Україна	0,740	68,8	6428	11,3	14,8
90. Туреччина	0,722	74,2	13710	6,5	12,9
101. Китай	0,699	73,7	7945	7,5	11,7
187. Нігер	0,304	55,1	701	1,4	4,9

Таблиця 3

Рейтинг країн по розміру ВВП на душу населення на 2011 рік

Місце	Економіка	Дохід (\$)
4	Норвегія	84,290
17	США	47,390
24	ФРН	43,110
27	Японія	41,850
45	Южная Корея	19,890
25	Франція	42,390
31	Італія	35,150
30	Великобританія	38,370
49	Словачія	16,830
57	Угорщина	12,850
59	Польща	12,440
91	Білорусь	5,950
67	Росія	9,900
74	Румунія	7,840
78	Казахстан	7,590
122	Україна	3,000
68	Туреччина	9,890
107	Китай	4,270
191	Нігер	370

Питання подальшого залучення зовнішніх фінансових ресурсів потрібно вирішувати, насамперед, з позицій ефективного їхнього використання для економічного розвитку країни. Так, в розвинених країнах відношення боргу до ВВП сягає 100-120%, коли в Україні відношення державного боргу до ВВП на кінець 2010 року складало 29,6%, у 2011 році – близько 27,2% (див. рис.1). Це

свідчить про те що ситуація щодо відношення державного боргу до ВВП стає більш стабільнішою. Проте неефективне управління боргом спричиняє тиск на сферу фінансів [8]. Існування боргу створює реальні й потенційні проблеми, хоча різні економісти ставляться до них по-своєму.

Наявність державного боргу потребує здійснення щорічних відсоткових платежів, які повинні фінансуватися за рахунок податкових надходжень. За стрімкого зростання таких видатків держава повинна або зменшувати видатки на фінансування соціально-економічних програм, або збільшувати свої доходи. Збільшення доходів бюджету досягається за рахунок встановлення нових податків та інших обов'язкових платежів або додаткових державних позик. Додаткове запозичення потребує додаткових видатків для обслуговування державного боргу. Введення нових податків може підірвати зацікавленість підприємців до бізнесу. Таким чином, існування великого державного боргу може підірвати економічне зростання країни.

Рис.1. Динаміка відношення державного та гарантованого державного боргу України до ВВП протягом 2002-2011 рр.

Також одним із найбільш важливих показників, який характеризує ефективність боргової політики країни та її спроможність виконувати боргові зобов'язання, є співвідношення сумарних виплат з обслуговування й погашення державного боргу до доходів державного бюджету та ВВП. Незважаючи на те,

що протягом останніх років спостерігалось поступове зростання обсягів платежів за державним боргом в абсолютній величині, бюджетні витрати на погашення та обслуговування державного боргу стабілізувались у межах 2,0-5,0% від ВВП, а на кінець 2009 року зазначений показник становить 4,33 від ВВП (див. рис.2). Ми бачимо тенденцію до зростання відсотка бюджетних витрат на погашення та обслуговування державного боргу – це свідчить про покращення обслуговування становища державного боргу в Україні.

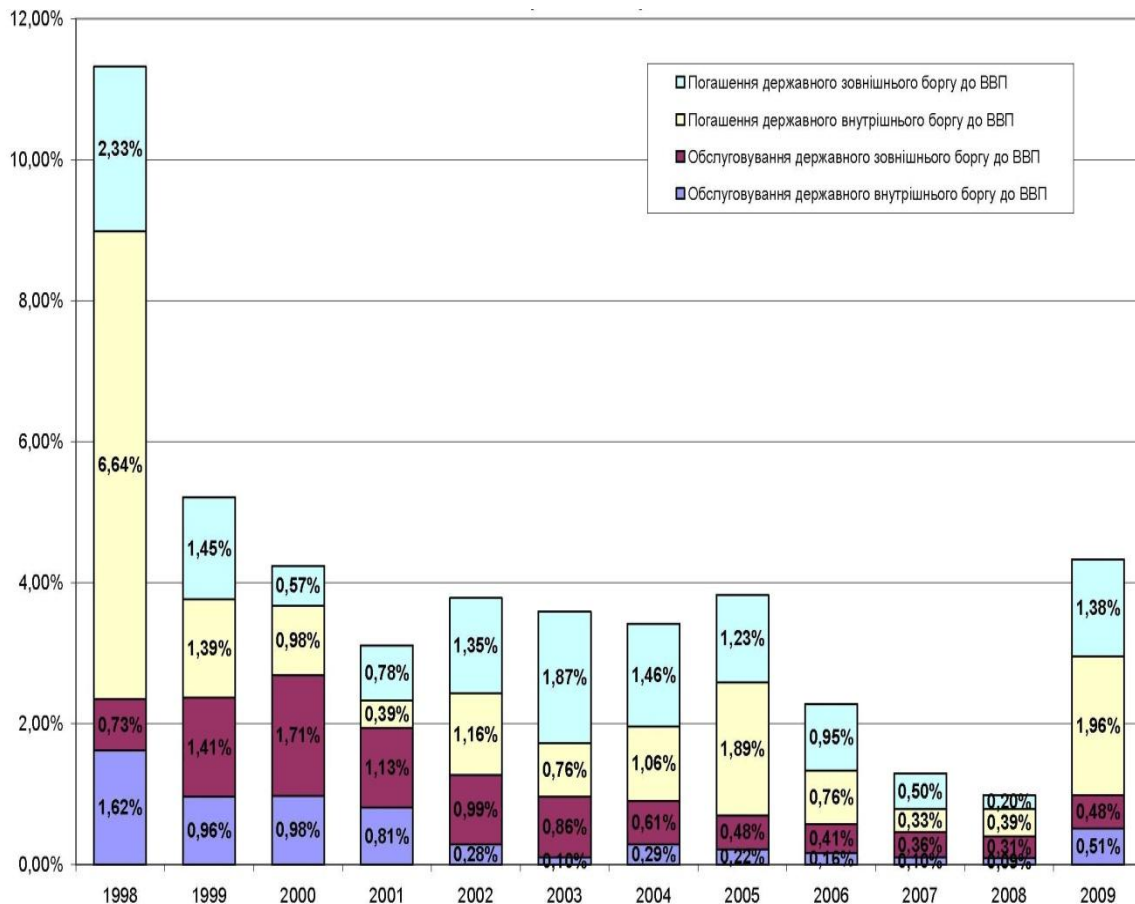

Рис 2. Динаміка структури платежів за державним боргом України у відношенні до ВВП протягом 1998-2009рр.

Загалом це свідчить про зростання труднощів держави належним чином фінансувати виконання своїх функцій за рахунок доходів бюджету і про необхідність здійснювати запозичення, незважаючи на припинення розгортання кризових явищ.

Про зростання в теперішній час і в майбутньому ризиків платоспроможності держави свідчить також динаміка показників відношення державного боргу до доходів державного бюджету і відношення платежів за державним боргом до надходжень державного бюджету (див.рис.3.)

Рис. 3. Динаміка відношення державного боргу і платежів за ним до доходів і надходжень державного бюджету відповідно

Також, в період перманентної політичної нестабільності, відсутності інвестиційних проектів держави, додаткових резервів залучення коштів протягом наступних років Україна перебуватиме під навантаженням, пов'язаним із погашенням боргу. Графік погашення основної суми державного боргу протягом наступних 10 років за даними Міністерства фінансів відображає високе навантаження протягом наступних 4 років, практичну відсутність боргового навантаження у 2014 році та його зменшення, починаючи з 2016 року (див.рис. 4). З метою згладження навантаження та уникнення ризику рефінансування (який може мати місце у разі запозичень зі строками погашення у інші роки) доцільним є здійснення державних запозичень відповідним обсягом з терміном погашення у вказаних роках.

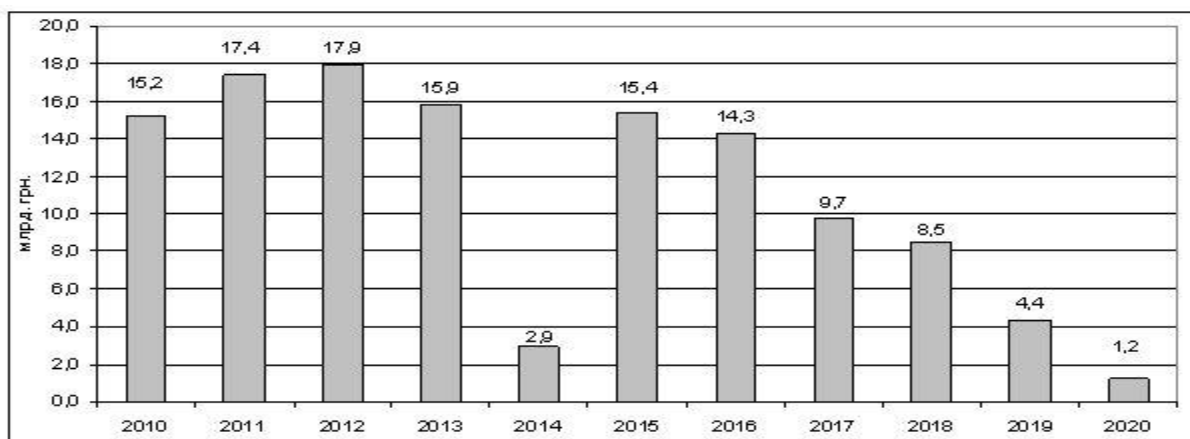

Рис. 4. Очікувана динаміка погашення основної суми державного боргу України протягом 2001-2020рр.

Державні органи управління повинні враховувати, що державний борг завжди має раціональні межі, за рамками яких він із стабілізуючого фактору перетворюється в фактор, який починає гальмувати розвиток фінансової системи. Управління державним боргом без врахування об'єктивних вимог та інтересів суб'єктів фінансових відносин нерідко призводить до негативних наслідків. Результатом може бути зниження рівня боргової безпеки держави, погіршення її фінансової стійкості, блокування зарубіжними інвесторами і навіть банкрутство. Тому органам державної влади треба прийняти заходи і рішення по стабілізації державного боргу та недопущення його зростання.

У широкому розумінні, під управлінням державним боргом мається на увазі формування одного із напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у вигляді позичальника і гаранта. Під управлінням боргом у вузькому розумінні мається на увазі сукупність дій, пов'язаних з підготовкою до випуску, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, а також проведення операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

При управлінні державним боргом вирішуються такі завдання:

- 1) пошук ефективних умов запозичення коштів з точки зору мінімізації вартості боргу;
- 2) недопущення неефективного та нецільового використання запозичених коштів;
- 3) забезпечення своєчасної та повної сплати суми основного боргу та нарахованих відсотків;
- 4) визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями за умови збереження фінансової рівноваги в країні;
- 5) забезпечення стабільності валютного курсу та фондового ринку країни [5].

При цьому існують дві теорії формування боргової політики держави: перша теорія полягає у здійсненні зовнішніх запозичень, щоб вкладати їх у розвиток економіки і отримувати приріст валового внутрішнього продукту, внаслідок чого не збільшується співвідношення борг / ВВП, а гроші всередині країни ідуть на розвиток; друга теорія базується на внутрішніх запозиченнях – позитивним у цій політиці є виключення валютних ризиків.

Методи управління державним боргом сформувалися за допомогою гнучкої співпраці країн – дебіторів і країн – кредиторів за тривалий період світової боргової політики.

Одним із способів управління державним боргом є реструктуризація боргових зобов'язань, що направлена на мінімізацію втрат кредиторів та забезпечення виконання зобов'язань позичальником за рахунок зменшення тягара боргу. Так, даний метод був застосований в Аргентині для врегулювання внутрішньої заборгованості перед пенсійними фондами [6]. Реструктуризація є

основним методом управління державним боргом, що використовується останнім часом у Молдавії. Зменшення величини зовнішнього боргу досягла Молдавія за рахунок реструктуризації у 2006 р. державного боргу перед Росією та США на умовах Паризького клубу кредиторів.

Реструктуризація, як традиційний метод управління державним боргом набула розповсюдження і в Польщі. Так, зокрема, Польща, здійснювала реструктуризацію шляхом викупу боргів та обміну облігацій Брейді у відповідності із планом Брейді, що покращило умови обслуговування та погашення заборгованості.

Метод сек'юритизації зовнішнього боргу був застосований в Болгарії, що дозволило зменшити величину заборгованості та покращити її структуру за рахунок збільшення частки довгострокових позик.

Конвертація як метод управління державним боргом була застосована у Казахстані. Відбулась конвертація частини зовнішнього державного боргу у внутрішній через випуск цінних паперів у національній валюті (такий метод був впроваджений в життя України в 2005 р. Однак такі дії не призвели до зменшення сукупного зовнішнього боргу). Дані заходи направлені на підвищення доступності фінансових інструментів для інституційних інвесторів, скорочення валютних ризиків та відкритих валютних позицій Казахстану.

Поширеною практикою в процесі обслуговування державного боргу є використання приватизаційних програм. Так, суттєве зменшення зовнішнього боргу Словаччини пов'язане із проведенням ефективної приватизаційної політики. В Угорщині половина прибутку від приватизації направляється на погашення зовнішнього боргу, в Єгипті надходження від приватизації використовуються для реструктуризації зовнішнього боргу з метою зменшення відсоткових платежів [2].

Якщо оцінювати можливості застосування приватизаційних програм обслуговування державного боргу в Україні, то необхідно зазначити, що на цьому етапі розвитку України це буде просто недоцільно, оскільки більшість підприємств, які перебували у державній власності є давно приватизованим.

Одним із можливих варіантів управління державним боргом науковці називають випуск облігацій внутрішньої державної позики.

При цьому попит на ОВДП розширюють за допомогою таких інструментів:

- у Великобританії – короткострокові облігації держави для великих підприємств;

- у США – федеральні і муніципальні облігації, ощадні бони (неринкові облігації, що поширюються серед фізичних осіб) [7].

Однак, в Україні існує ряд проблем, які унеможливають застосування зазначеного методу управління державним боргом, а саме: нерозвиненість фондового ринку, обмеження попиту на облігації внутрішньої державної позики, нестабільність законодавства.

Крайнім методом управління державним боргом є його списання. Проте він застосовується у випадках перевищення межі критичного рівня співвідношення державного боргу до ВВП (в Україні це співвідношення становить 60 %). Так, зокрема схеми повного або часткового списання з боку зовнішніх кредиторів застосовувались по відношенню до Болгарії, Польщі.

Наявність великого державного боргу хоч і містить в собі високий ризик, проте необхідно навчитись вміло розпоряджатись отриманими коштами. Потрібно дотримуватись концепції Лерненра проте, що зовнішні позики залучають на фінансування об'єктів промислового чи сільськогосподарського будівництва, тобто витрачати продуктивно, створюючи національне багатство. А використання державних запозичень на фінансування поточних бюджетних витрат є найменш ефективним способом використання отриманих коштів.

Висновки. У механізмі формування державного боргу різних країн простежуються специфічні риси та особливості цього процесу, однак можна виділити загальну еволюційну схему, за якою відбувається накопичення зобов'язань, і загальні методи та інструменти врегулювання заборгованості, що є результатом накопиченого світового досвіду вирішення боргових проблем.

Базуючись на дослідженні зарубіжної практики врегулювання боргової проблеми, ми виділяємо наступні напрями удосконалення механізму регулювання державного боргу:

- визначення та законодавче закріплення напрямку боргової стратегії, зокрема щодо співвідношення внутрішньої та зовнішньої складової державних запозичень;
- створення агентства з управління державним боргом, що підзвітне міністерству фінансів та зорієнтоване на управління ризиками боргової діяльності;
- розробка та впровадження середньострокової програми регулювання державного боргу як елементу будови ефективної системи планування державної заборгованості.

Список використаних джерел

1. Роль В. Ф. Фінансове право. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 392 с
2. Дудченко В. Ю. Зарубіжна практика регулювання державного боргу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Article/Dudchenko_4.pdf
3. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
4. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. – К.: Прецеднт, Моя книга, 2006. – 448 с.

5. Шкарупа В. К. Фінансове право України: Навчальний посібник. – Київ: «Істина», 2007. – 148 с.
6. Каспрук В. Аргентина після кризи: як живеться на власні ресурси // Дзеркало тижня. – 2008. – № 49. – с. 5-6.
7. Ярошевич Н. Б. Управління державним боргом: зарубіжний досвід та українська реальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltnu/17_8/266_Jaroszewycz_17_8.pdf
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – www.minfin.gov.ua.

УДК 334.716:336.226.1(477)

Ободзінська Ю. В., гр. 53
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Дубовик О. Ю.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем функціонування механізму стягнення податку на прибуток підприємств в умовах нового Податкового кодексу України. Проаналізовано останні тенденції надходження податку на прибуток до Державного бюджету України та оцінено його питому вагу в бюджеті. Проведено аналіз співвідношення наданих податкових пільг, та коштів, що були направлені на інноваційну діяльність підприємств. Встановлено основні недоліки нового механізму справляння та адміністрування податку на прибуток, внесено пропозиції щодо напрямів удосконалення.

Annotation . This article is devoted to the problems of the functioning of the income tax of enterprises in the new Tax Code of Ukraine. Analysis of recent trends in income tax expense to the State Budget of Ukraine and estimated its share of the budget. The analysis of the ratio of tax exemptions and funds were directed to innovativeness. The basic disadvantages of a new mechanism charging and administering the tax on profits made suggestions for areas of improvement.

Ключові слова: податок на прибуток, податкові пільги, Податковий кодекс України, ефективність надання податкових пільг, ставка податку на прибуток.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом багатьох років, за висновками міжнародних експертів, Україна постійно потрапляла до списку країн, в яких створюються одні з найгірших умов для ведення господарювання. Сучасний стан вітчизняної економіки та формування фінансових відносин в Україні вимагає акцентованої уваги до проблем податкової політики, зокрема,

до проблем функціонування механізму оподаткування прибутку підприємств, особливо в час, коли значна їх кількість перебуває у збитковому стані та жахливо не вистачає ресурсів для інвестиційно-інноваційного оновлення основних засобів та поживавлення розвитку економіки.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблемні питання механізму оподаткування прибутку підприємств розглядалися рядом вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, молодих науковців, спеціалістів у сфері практики оподаткування. Вагомий внесок у становлення теоретичних основ оподаткування зробили видатні економісти А. Сміт, Д. Рікардо, У. Джевонс, К. Менгер, Л. Вальрас, А. Маршал, В. Парето, А. Пігу, А. Лаффер, М. Фрідмен. Серед сучасних дослідників можна виділити таких видатних зарубіжних та вітчизняних науковців, як Т. Александров, Т. Г. Затонацька, Н. Л. Губернська, І. В. Ковальчук, О. О. Костенко, Я. В. Літвіненко, В. Є. Новицький, Т. О. Проценко тощо. Однак питання проблем оподаткування прибутку зі сторони впливу на саме інноваційно-інвестиційний розвиток суб'єкта господарювання досліджено недостатньо, особливо в умовах дії нового податкового законодавства, що й обумовлює новизну та актуальність цієї статті.

Метою статті є висвітлення проблем справляння податку на прибуток підприємств в умовах Податкового кодексу та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення механізму оподаткування прибутку.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство домоглося перетворення податків із суто державного фіскального заходу на важливий економічний, соціальний та політичний фактор. Особливу увагу варто приділити прибутковим податкам, оскільки вони мають значний дієвий вплив на функціонування і ділову активність підприємницьких структур, де створюється фінансовий потенціал країни. Це потребує запровадження виваженої податкової політики на основі збалансування інтересів держави і господарюючих суб'єктів. Тому ця проблема є актуальною не тільки для України, але і для будь-якої держави.

Податок на прибуток – це той податок, який використовується в структурній економічній політиці, а також може застосовуватися для підтримки стабілізаційної політики, оскільки він є ефективним засобом автоматичної стабілізації у кейнсіанському значенні, тобто його можна розглядати як активний інструмент макроекономічної політики, що є однією із його важливих позитивних ознак.

На зорі існування прибуткового оподаткування його називали втіленням «законів правди і справедливості», вважали найбільше досконалою формою оподаткування.

Його головна перевага - це пряма залежність розміру податків від розміру отриманого прибутку (доходу). Ніякі інші податки, у тому числі і прямі, не

мають такої залежності від кінцевих результатів діяльності суб'єктів, що хазяюють, і громадян, як прибуткові податки. [1]

Податок на прибуток, будучи за своєю природою потужним фіскальним інструментом для стимулювання інвестицій та економічного розвитку, у наших реаліях він перетворився на поле для маніпуляції громадською думкою. Українські законодавці, вирішивши йти на шляху світових тенденцій, зменшили ставку оподаткування прибутку, зокрема з 1 квітня 2011 р. вона становила 23 %, з 1 січня 2012 р. – 21 %, з 1 січня 2013 р. – 19 %, з 1 січня 2014 р. – 16 %. [2] Але основний недолік податкової системи України залишився: її спрямування на подолання дефіциту бюджету шляхом вилучення доходів господарюючих суб'єктів, незважаючи на післякризовий період економіки. Це свідчить про фіскальну орієнтацію цього податку і його другорядну роль як інструменту стимулювання інвестиційно-інноваційної активності суб'єктів господарювання.

Диспропорції в податковій системі України мають довгу історію. По суті, вона ніколи не виконувала функції інвестиційного стимулювання, а радше слугувала механізмом для створення розгалуженої тіньової економіки, непрозорих правил гри, надмірного податкового тиску для більшості, і незрозумілих преференцій для меншості. За таких умов виникають значні сумніви, що прийняті зміни у роботі Державної податкової служби приведуть до прискореного економічного зростання. [3]

Однією з головних ознак недосконалого оподаткування є надто велика частка податку на прибуток підприємств у структурі доходів Державного бюджету України. (рис. 1), хоча останнім часом спостерігається зменшення його питомої ваги у доходах.

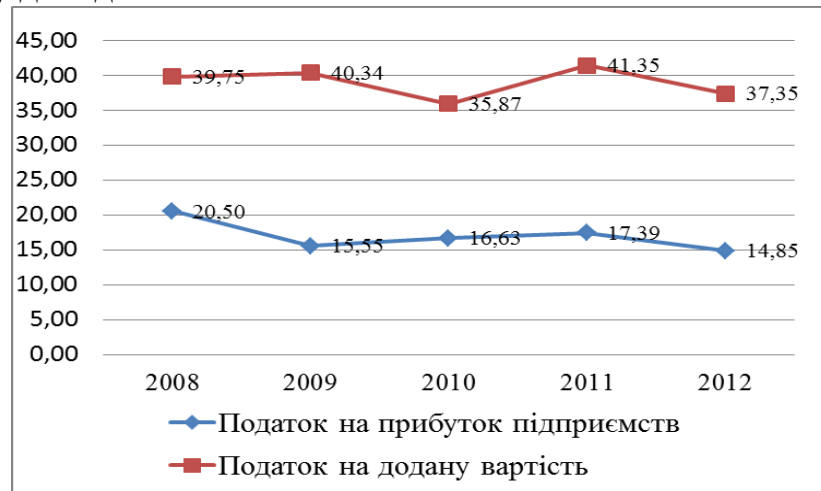

Рис. 1. Аналіз питомої ваги податку на прибуток та податку на додану вартість у доходах Державного бюджету України за 2008-2012 рр. [4]

Так, питома вага податку на прибуток у 2012 р. становила 14,85 % проти 17,39 % у 2011 р. Але даний показник ще не може свідчити про великий успіх державних управлінців у реформуванні податкової системи. Якщо в Україні

частка податку з юридичних осіб в структурі податкових надходжень до Державного бюджету коливається в межах 15,1–20,6%, то в США аналогічний показник менший фактично утричі.[5]

Крім цього, існує досить багато правил і обмежень. База оподаткування не є чітко окресленою і неоднозначно трактується в законодавстві. Також, немає належним чином сформульованого визначення, яке відповідає економічній суті податку на прибуток. Гарасим П. М., Журавель Г. П., Хомин П. Я. та інші науковці, узагальнюючи розвиток податку на прибуток, роблять висновки, що податок на прибуток підприємств в Україні має значне фіскальне навантаження, чим відрізняється від аналогічних податків в економічно розвинутих країнах.

Проблемою української податкової системи є не тільки диспропорції у структурі податкових коштів, акумульованих у бюджет, а й незрозуміла і закулісна практика з надання податкових пільг окремим підприємствам. Лідером в отриманні пільг при сплаті податку на прибуток упродовж останніх років стала сфера фінансової діяльності. [3]

Беззаперечною перевагою Податкового Кодексу України стала регламентація поняття, підстав встановлення та порядку використання податкових пільг суб'єктами господарювання. У той же час не було звернено уваги на ефективність надання податкових пільг. Проаналізуємо показники темпів росту втрат бюджету від надання пільг із податку на прибуток та обсяг коштів, які були трансформовані у капітальні інвестиції та спрямовані на інвестиційну діяльність (табл. 1).

Таблиця
1

Показники ефективності надання пільг при оподаткуванні прибутку підприємств в Україні в 2007-2011 рр.*

Показник	Період				
	2007	2008	2009	2010	2011
Втрати бюджету від надання податкових пільг, млн. грн.	1056,3	1674,9	1995,6	1986,3	15286,4
Темп росту, %	174,7	158,6	119,1	99,5	769,59
Обсяги капітальних інвестицій, млн. грн.	118277,1	155785,4	106278,5	103294,7	143200,0
Темп росту, %	148,4	131,7	68,2	97,2	138,6
Обсяги ресурсів, що спрямовані на інноваційну діяльність (за вирахуванням коштів держбюджету), млн. грн.	2276,1	3076,3	3069,5	3664,7	3970,8
Темп росту, %	104,4	135,2	99,8	119,4	108,4

*Розраховано та складено автором [6-7]

Співвідношення тенденцій зміни показників пільгового оподаткування та обсягів капітальних інвестицій і ресурсів, що спрямовані на інновації, не демонструють взаємозалежності. Так, динаміка втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування у 2007-2008 та 2011 рр. була зростаючою. У результаті розширення переліку пільг щодо оподаткування прибутку підприємств у 2011 р. збільшення втрат бюджету в порівнянні з попереднім роком відбулася майже у 7,6 разів, при цьому темп приросту обсягів капітальних інвестицій становив 38,6%, а вкладені в інновації кошти суб'єктів господарювання зросли на 8,4%. Така ситуація, на нашу думку, є свідченням використання вивільнених коштів не на розвиток виробництва, а на задоволення поточних матеріальних потреб. Отже, за існуючого механізму надання пільг в адмініструванні податку на прибуток не забезпечується виконання регулюючої функції податків через стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств.

Тому, однією з головних завдань при застосуванні пільг в українській податковій практиці залишається здійснення контролю за їх цільовим вжитком і недопущенням використання суб'єктами підприємницької діяльності, яким надаються такі пільги або спрощені режими оподаткування, у схемах мінімізації сплати податків. У зв'язку з цим представляється доцільним при розгляді питання щодо надання податкових пільг застосовувати принцип податкового стимулювання потенційно ефективних інвестиційних проектів, а не просто надання платниками податків права на користування податковими пільгами при здійсненні певних господарських операцій або діяльності у певних секторах національної економіки. Також варто і подумати про реальне впровадження інвестиційного податкового кредиту, тобто тут маєтися на меті не арифметично збільшити величину прибутку підприємств, а стимулювати його до реінвестування в оновлення виробництва і запровадження нових технологій.[8]

Складним елементом в системі оподаткування податком на прибуток є його ставка. Податковим кодексом України було встановлено поступове зменшення ставки податку на прибуток. Однак картину псує неприваблива українська дійсність. Зовсім не факт, що платники податків використовують зекономлені кошти на інвестиційні проекти. У кращому випадку, лише третина таких додаткових прибутків піде на економіку, а решта осяде в кишенях власників. Крім того, існує ризик, що при несприятливій макроекономічній чи політичній ситуації він взагалі буде виведений з економіки країни.

Одним із можливих шляхів вирішення окресленої проблеми може бути спрямоване стимулювання економіки за допомогою коштів, отриманих за рахунок оподаткування суб'єктів господарювання, та цільового встановлення податкових пільг. До таких прямих методів податкового стимулювання можуть бути віднесені: витрати на інвестиції (чим пріоритетніші проекти для розвитку

економіки, тим вищий відсоток відрахувань); надання податкового інвестиційного кредиту; не включення до оподатковуваного прибутку коштів, які спрямовуються на науково-дослідницьку діяльність; цільові податкові пільги для підприємств, які здійснюють діяльність у депресивних районах та інші. Схожий варіант вирішення проблеми полягає в запровадженні податкової «вилки». Тобто для тієї частини прибутку, яка спрямовується на виплату дивідендів, пропонується залишити ставку в розмірі 21 %, а для частини прибутку, що реінвестується в модернізацію основних фондів — знизити до 10 %. У цьому питанні слід звернутися до досвіду зарубіжних країн, зокрема США, де була запроваджено надання податкових пільг на кінцевий результат. Право на пільгу підприємці мали тоді, коли була досягнута кінцева творіння, і пільга надавалася автоматично згідно з чинним законодавством.[9]

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що попри позитивні зрушення, сучасна система оподаткування й далі виконує здебільшого фіскальну функцію. Про що і свідчать рейтинги Світового банку. Так, згідно цього рейтингу, українська податкова система є однією з найскладніших і найменш ефективних серед країн не лише Європи, але й усього світу. Але після прийняття Податкового Кодексу України ситуація дещо покращилася, про що свідчать наступні дані. Так, у рейтингу податкових систем "Paying Taxes 2013", який є складовою "Doing Business Report", прогрес склав 18 пунктів: зі 181-ї сходинки наша держава піднялася на 165-у.

Авторитетні міжнародні експерти надали високу оцінку запровадженню електронних сервісів для платників та вдосконаленню процедур адміністрування. Так, якщо на початку 2011 року в електронному вигляді звітували лише 39% платників ПДВ, то на сьогодні – більше 98%. У перспективі – повне охоплення платників податку на прибуток, земельного податку, податок на доходи фізичних осіб та всіх інших видів податків електронною звітністю. Фахівці Світового банку відзначили значний прогрес України за таким показником, як витрати часу на адміністрування податків. Минулого року бухгалтери та підприємці витрачали на податкові процедури в середньому 657 годин, зараз – 491. Тобто, ще досі залишається проблема надмірності затрат на ведення обліку та підготовку звітності.[10]

Діючий порядок нарахування і стягнення податку на прибуток має суттєві недоліки. Зокрема діюча методика нарахування і стягнення податку на прибуток:

- 1) обмежує підприємницьку діяльність: з одного боку скорочує обсяг коштів, що залишається у розпорядженні та могли б бути інвестовані, з іншого боку, знижує зацікавленість в інвестиційній діяльності;

- 2) відсоток на ремонт, який зараховується до витрат, занадто малий. . Він був би достатній, якби парк обладнання не був настільки застарілим. Сьогодні він потребує покращення у повному складі. Податкові пільги чи податковий кредит на такі потреби не передбачені. Крім того, балансова вартість вже не

визначається як первинна, отже 10 % рівень через деякий час означатиме дуже маленьку суму. Разом з тим новий порядок розрахунку балансової вартості фактично призводить до збільшення терміну амортизації, незважаючи на досить високі норми відрахувань. Це означає суттєве де стимулювання процесу оновлення парку обладнання. Скорочення даного терміну могло б досягатись при збереженні трактування балансової вартості як первинної;

3) поки що не передбачено пільги на частину прибутку, що інвестується у виробництво;

4) відсутність механізму стимулювання науково-дослідних та конструкторських робіт;

Поряд з безліччю недоліків оподаткування прибутку підприємств, з прийняттям Податкового кодексу України відбулися і позитивні зміни, а саме:

- зниження ставки оподаткування податком на прибуток з 25 до 16 відсотків – за умови реінвестування прибутку;

- запровадження прискореної амортизації для виробників високотехнологічної продукції та інноваційних проектів;

- запровадження пільг з податку на прибуток для підприємств від здійснення діяльності з енергозбереження;

- запровадження нових методологічних засад визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток, що максимально наближені до бухгалтерського обліку, які передбачають визначення та класифікацію доходів і витрат за принципом «нарахування та відповідності доходів та витрат», прийнятим у бухгалтерському обліку, тобто незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

- передбачено запровадження податкової звітності в електронному вигляді, реєстрів податкових накладних, що сприятиме покращенню адміністрування податку на додану вартість, своєчасному виявленню безпідставно заявлених сум до відшкодування з бюджету, запобіганню мінімізації податкових зобов'язань, прискоренню здійснення податковими органами перевірки достовірності даних податкової декларації;

Податковий кодекс України запроваджує низку перспективних інструментів, які дозволяють реалізувати стимулюючий потенціал податкової системи України. Новацією податкової політики згідно з Податковим кодексом України є інвестиційно-інноваційний податковий кредит, який представляє собою відстрочення податкового зобов'язання зі сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту господарювання з метою збільшення його фінансових ресурсів для виконання інвестиційних (інноваційних) проектів (програм). Щоб отримати право на застосування цього інструмента, платнику податку на прибуток необхідно укласти з органом державної податкової служби договір про надання інвестиційно-інноваційного податкового кредиту, визначивши ключові параметри інвестиційного проекту.

Висновки і пропозиції. Окресливши окремі аспекти механізму оподаткування прибутку підприємств в Україні, можемо зазначити, що Податковим кодексом було прийнято дуже багато позитивних змін у напрямку активізації підприємницької діяльності юридичних осіб, зокрема інноваційної діяльності. Але багато питань ще й досі залишаються невирішеними. Поглиблює ситуацію великий відсоток тіньового сектору в Україні, а також корумпованість керівників державних органів. Для покращення ситуації, яка склалася потрібно звернутись до досвіду високорозвинених країн у сфері оподаткування та ретельно переглянути нормативно-правові акти, особливо ті, які регулюють механізм надання пільг по податку на прибуток, мається на увазі перейти до застосування принципу податкового стимулювання потенційно ефективних інвестиційних проектів, запровадження цільових пільг для підприємств, які працюють в депресивних районах, втілення в реальну дійсність інвестиційного податкового кредиту, введення податкової «вилки» для прибутку який реінвестується в модернізацію основних фондів. Забезпечення ефективності зазначених заходів вимагає визначення чітких орієнтирів та пріоритетних напрямків розвитку вітчизняної економіки, оптимального поєднання інтересів як підприємств, так і держави.

Список використаних джерел

1. Кисельова О.М. Податок на прибуток в координатах податкового кодексу: плюси і мінуси/О.М. Кисельова//Бухгалтерський облік і аудит. - 2011.- №3- с. 40-51
2. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Пасько Т.О. Історичні етапи оподаткування прибутку підприємств в Україні / Т.О. Пасько, Д.В. Веремчук. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/260/1/pasko3.pdf>.
4. Офіційний сайт інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/556/>
5. Вахновська Н.А. Податковий кодекс в контексті реформування податкової системи України // Економічний форум. – 2011. – №1. – С. 1-7.
6. Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України . - Режим доступу:<http://sts.gov.ua/dodatкова-informatsiya/eksklyuziv-vid-departamenti/departament-prognozuvannya/>
7. Капітальні інвестиції (щоквартальні показники)/офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2012/ibd/kinv/kinv_u/kinv_u04_12.htm
8. Затонацька Т. Г. Вплив податкових новацій Податкового кодексу України на інвестиційний клімат у країні / Т. Г. Затонацька // Теоретичні та прикладні питання економіки : зб. наук. пр. КНУ ім. Тараса Шевченка ; Ін-т

конкурентного суспільства. Випуск 24. — Київ: Київський університет, 2011. — С. 245–253.

9. Мединська Т.В. Зарубіжний досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності / Т.В. Мединська // Вісник Львівської комерційної академії/ ред. кол. : Г.І. Башнянин, В.В. Апопій В.В., О.Д. Вовчак та ін. — Сер. Економічна. — Львів : Вид-во Львівської КА, 2010. — Вип. 33. — С. 42-46.

10. Україна поліпшила позиції у рейтингу Doing Business-2013. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/10/23/340814/>

УДК 331.25

Горулько А.В., 51 група
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент Ненно І.М.

СТАВЛЕННЯ ДО СИСТЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація: стаття присвячена питанням виявлення рівня довіри робітників та роботодавців до третього рівня пенсійної реформи на прикладі соціальних досліджень. Здійснено аналіз даних та запропоновано заходи щодо покращення ставлення та довіри до недержавного пенсійного забезпечення. Проаналізовано ефективність існуючих інформаційних каналів між населенням на недержавними пенсійними фондами.

Annotation: article is devoted to identifying the level of confidence of workers and employers to the third pillar of the pension reform as an example of social research. The analysis of the data and suggest measures to improve the attitude and confidence in the private pension system. The effectiveness of existing channels of communication between the people on the pension funds.

Ключові слова: недержавне пенсійне забезпечення, пенсійна реформа, інформаційна база, рівень довіри, працедавці, робітники, соціальне опитування, фактори привабливості.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нагадаємо, що в відповідності до пенсійної реформи, останнім рівнем є добровільне недержавне пенсійне забезпечення, а його основу складають недержавні пенсійні фонди(далі НПФ). Спираючись на нестійкі економічні та соціальні показники рівня життя населення, спостерігається високий рівень недовіри до фінансових установ, в тому числі до НПФ. У зв'язку з цим є необхідність в виявленні факторів та перешкод на шляху до зацікавленості та привабливості не тільки простих робітників, а й роботодавців. Також є важливим рівень знань населення

про дані установи, тому вважаю необхідним виявити канали зв'язку між ним та НПФ в умовах прогресивного розвитку телекомунікації, інтернету та преси.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Дослідженню зацікавленості до недержавного пенсійного забезпечення робітників та роботодавців присвячена велика кількість робіт таких провідних вчених, як Л. Птащенко, І. Левченко, М. Демченко, В. Оліярник, О. Бачинська, О. Кравчук, С. Мошенський, О. Мелешко, Л. Кривенко, а також значний розвиток в розгляд даної проблеми внесло Агентство фінансових ініціатив. Незважаючи на вагомий внесок та щорічні соціальні дослідження установ та вчених, дане питання потребує більш ретельнішого поглиблення, виявлення причин низького рівня довіри та більш досконалого аналізу отриманих даних від населення.

Більшість дослідників виявляють достовірні причини низького рівня довіри, але при цьому приділяють увагу не цим питанням, а вказівкам подальшого розвитку НПФ опираючись на європейський досвід розвитку даних структур. Зостаються невирішеними такі проблеми, як виявлення ефективних методів донесення інформації до клієнта, більш прозора схема роботи НПФ для населення, їх сталість та прибутковість.

Незважаючи на пророблену наукову діяльність не вистачає в першу чергу соціальних досліджень, опитування населення в різних за розвитком регіонах, компонування та більш поглиблений аналіз, запровадження НПФ притаманного для населення методу розповсюдження інформації щодо своєї діяльності.

Мета статті. Ціль даної статті полягає в вивченні соціальних та наукових досліджень задля розробки відповідних дій стосовно покращення ситуації, пов'язаної з вигідними умовами недержавного пенсійного забезпечення для робітників та роботодавців. Також ціллю є ідентифікація основних джерел інформації, з яких дана аудиторія зможе дізнаватися про діяльність недержавних пенсійних фондів

Мета дослідження полягає в:

- виявлення існуючого рівня зацікавленості людей до НПФ;
- визначення головних претензій, які виникають у населення;
- відображення дій НПФ стосовно покращення ставлення населення;
- підбір правильного методу соціального опитування;
- відображення існуючої ситуації з рівнем довіри;
- виявлення позитивних сторін в ефективній співпраці всіх сторін;
- порівняння умов привабливості у часовому розрізі.

Виклад основного матеріалу. Як і зазначено, у відповідності до реформи, третім рівнем пенсійної системи є добровільне недержавне пенсійне забезпечення, основу якого складає діяльність недержавних пенсійних фондів. В рамках цього рівня працівники мають можливість перераховувати внески до будь якого обраного ними недержавного пенсійного фонду і це є додатком до заощаджень в Накопичувальному фонді. Слід зауважити, що система НПФ

дозволяє залучати також і кошти роботодавців до формування пенсійних вкладів їх працівників, це в свою чергу сприятиме підвищенню рівня життя громадян.

Базою опитування являється однакова вибіркова аудиторія працівників та роботодавців. В середньому було опитано 2100 робітників та 250 роботодавців українських підприємств та по всій території України [2].

Як бачимо на Рис. 1 в 2011 році спостерігалася позитивна тенденція, кількість готових брати участь виросла на 5,25% в порівнянні до 2010 року.

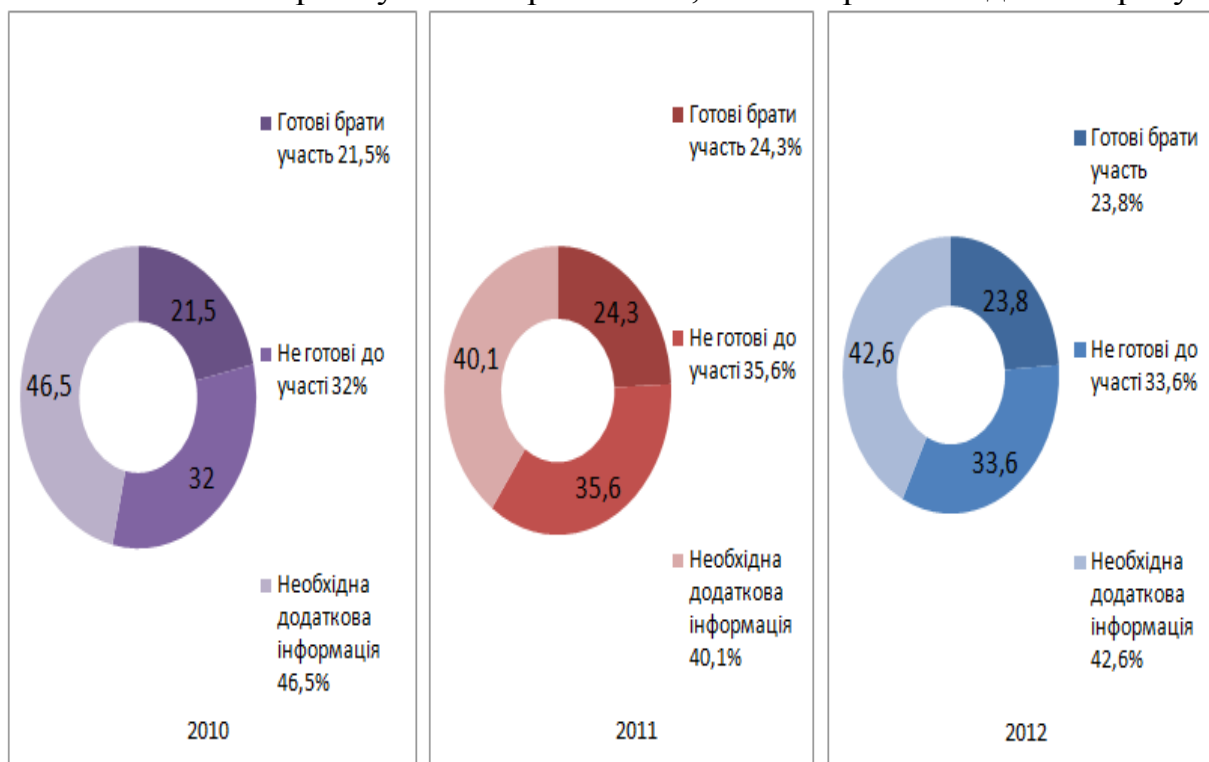

Рис. 1. Готовність працівників брати участь в НПФ (2010-2012 рр.)

При цьому є і негативні зміни в показнику неготових брати участь: він виріс на 11,25%. В 2012 році кількість згодних з участю понизилась на 2%, та зросла частка працівників, яким потрібна додаткова та більш ознайомлювальна інформація про НПФ, на 6,23%. Дану тенденцію чітко видно і на динаміці основних показників діяльності НПФ (Табл.1)

Табл.1.

Динаміка основних показників діяльності НПФ 2010-2012 рр.

Недержавні пенсійні фонди	2010	2011	2012	Темпи приросту	
				2011/2010	2012/2011
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис.од.)	69,7	75,0	61,4	+ 7,6%	-18,1%
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис.осіб)	569,2	594,6	584,8	+ 4,5%	-1,7%
Загальні активи НПФ (млн.грн.)	1 144,3	1 386,9	1 660,1	+ 21,2%	+ 19,7%
Пенсійні внески (млн.грн), у т.ч.:	925,4	1 102,0	1 313,7	+19,1%	+ 19,2%
від фізичних осіб	40,7	50,6	58,6	+24,3%	+ 15,9%
від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
від юридичних осіб	884,6	1 051,2	1 254,9	+ 18,8%	+ 19,4%
Пенсійні виплати (млн.грн)	158,2	208,9	251,9	+ 32,0%	+ 20,6%
Кількість осіб, що отримали (отримують) пенсійні виплати (тис.осіб)	47,8	63,1	66,2	+ 32,0%	+ 4,9%
Прибуток (збиток) від інвестування активів недержавного пенсійного фонду (млн.грн.)	433,0	559,9	620,3	+ 29,3%	+ 10,8%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (млн.грн.)	64,6	86,6	106,6	+ 34,1%	+ 23,1%

Станом на 31.12.2012 адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 61 403 пенсійні контракти з 48 924 вкладниками, що на 18,1% менше, ніж у 2011 році, з яких 2 396 (або 4,9% від загальної кількості вкладників) – вкладники юридичні особи, на яких припадає 1 254,9 млн. грн. пенсійних внесків (95,5% від загального обсягу пенсійних внесків за системою НПЗ), та 46 528 вкладників (або 95,1% від загальної кількості вкладників) – фізичні особи. При цьому порівняно з кінцем 2011 року кількість контрактів з юридичними особами зменшилася на 20,1%, а з фізичними особами - на 10,6 % [1].

Як бачимо ця тенденція відобразилася частково і на діяльності НПФ. Зменшилась кількість контрактів, вкладів та клієнтів. При цьому існують свої деякі особливості. По-перше сприйняття інформації в Києві набагато більше ніж в інших регіонах, так в столиці в середньому щорічно готові брати участь 40-45%, в регіонах цей показник не перевищує 15%. Також спостерігається різниця в віковій структурі. Приблизно 34% працівників віком від 25 до 35 років готовий до участі, цей показник падає до відмітки 10% для людей віком 55-65 років.

Далі були розглянуті фактори, які приваблювали працівників до участі в НПФ. Таке питання розуміло під собою багато різних відповідей. Майже 50% щорічно бачать в НПЗ можливість отримати стабільний та високий

матеріальний стан. Не менш важливим являється фактор збереження коштів, які відкладаються на пенсію. Цьому показнику було відведено 24,5% відповідей. При цьому є негативна думка у людей стосовно втрати заощаджень, вона була породжена пострадянським минулим(вклади в Ощадбанку СРСР). Також був виявлений ряд факторів, з яких є можливість самостійно контролювати розмір пенсії, що для більшості робітників є проблематичним(приваблює тільки 17% відповідей).14% стосувалися цього в аспекті індивідуального підходу до накопичень та приблизно 12% в аспекті можливості накопичення через пряму участь роботодавця в НПЗ. Такий фактор як отримання відсотків від вкладів присвоїв 9% відповідей, відіграє роль і гнучкість системи:7%.(Рис.2).

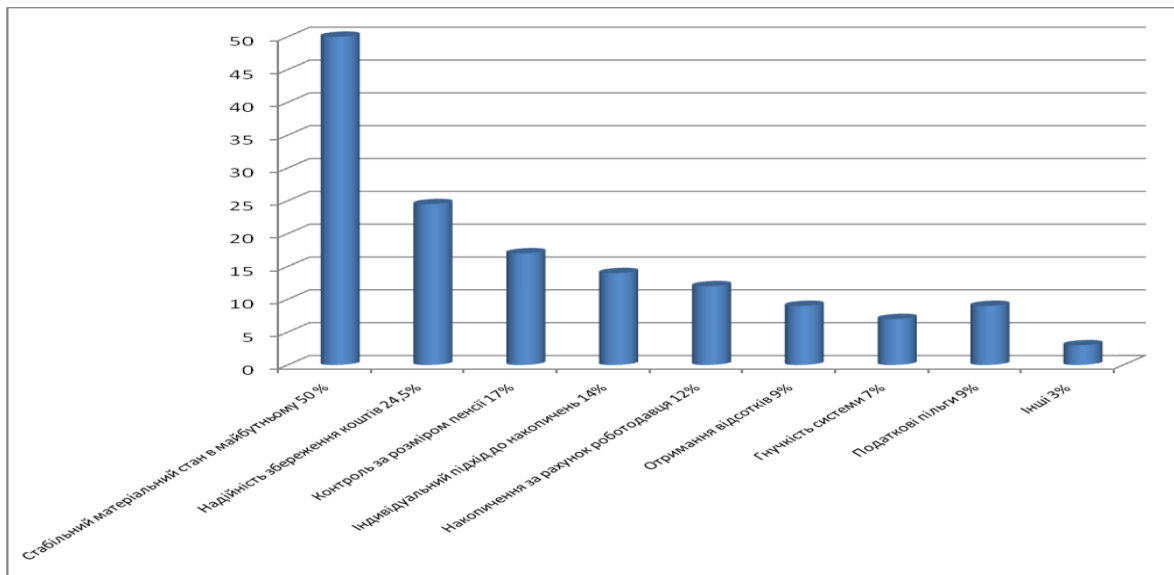

Рис.2. Фактори, що приваблюють працівників брати участь в НПФ (2010-2012 рр.)

Окремо слід сказати про податкові пільги для роботодавців, адже законодавством визначено, що сума внесків до НПФ не входить до складу оподаткування. Цей показник отримав 9% відповідей

Виникає необхідність в виявленні факторів, які стримують працівників від участі. Тут найголовнішим є недовіра до недержавних пенсійних фондів, головна проблема цієї статті. Це пов'язане, в першу чергу, з довготривалим вкладенням особистих коштів. Це є традиційне ставлення українського населення до фінансових установ. Довгий період акумулювання коштів породжує невпевненість і посилює недовіру. Із-за того що ситуація в Україні може змінитися за декілька років, більше ніж на 2-3 роки, населення не ризикує вкладати кошти(37% опитуваних). Також негативним показником виступає відсутність у населення коштів(21,5%). З низьким рівнем доходів населення при бережливо ставиться до їх розподілу, тому в перспективі на значний підйом внесків НПФ претендувати не може. Є такі фактори, як побоювання втрати коштів та часткова або повна відсутність достовірної інформації, відносно

невелика дохідність на внески, неохоче бажання роботодавця брати участь в НПЗ.(Рис.3)

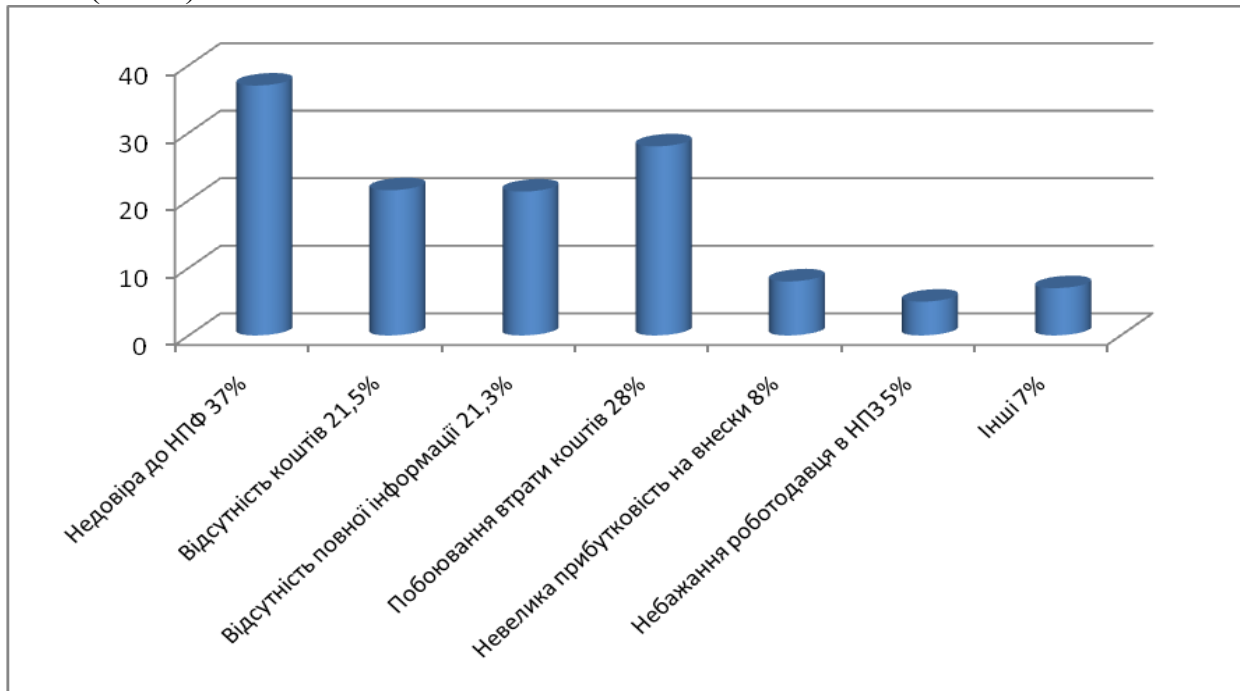

Рис. 3. Фактори що стримують участь працівників в НПФ 2010-2012 рр.)

Далі слід розміркувати ситуацію з готовністю працедавців та компаній в участі НПЗ. Потрібно сказати,що є різниця між опитуванням керівників та працівників підприємств. Спостерігається той факт, що жоден керівник не дав негативну відповідь категорично. При цьому 38% опитуваних керівників висловилися за «скоріше ні», коли приблизно 56% висловились позитивно до участі в НПФ [3]. Як і для працівників, роботодавцям не вистачає інформації(6%). Дані відображені на Рис.4.

Необхідно приділити увагу перевагам, які бачать керівники від участі в НПЗ. Тут слід особливо відмітити можливість матеріального стимулювання робітників наявністю пенсійного пакету. Цьому фактору відведено 65%

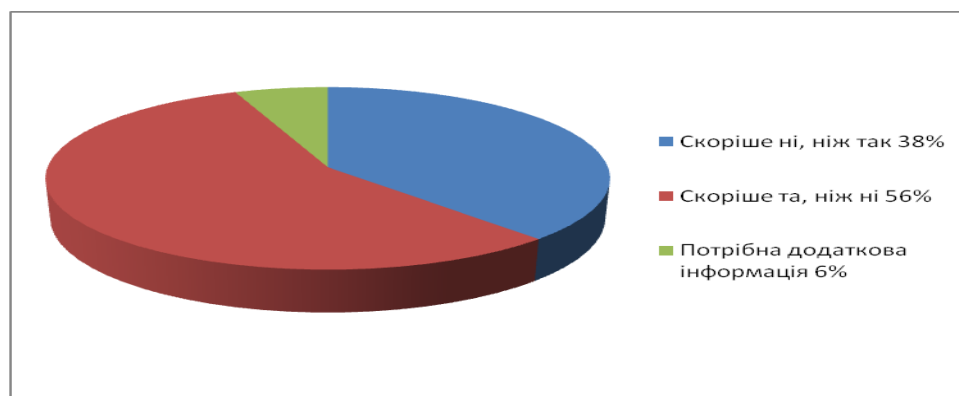

Рис.4. Готовність працедавців до участі в НПЗ (2010-2012 рр.)

опитуваних. Ця практика для порівняння в розвинутих країнах є дуже розповсюдженою, але в Україні такий підхід тільки започатковується [4]. Серед позитивних сторін керівники бачать зацікавленість працівників в такій роботі, утримання існуючих кваліфікованих кадрів, зменшення плинності кадрів. Також керівники висловилися про те, що участю в НПЗ можна зробити імідж свого підприємства(25%), 27% сподіваються таким чином привабити висококваліфікованих спеціалістів. 14% взагалі не визначилися з відповідями, 17% були за зменшення бази оподаткування та 10% за додаткові інвестиційні можливості. (Рис.5)

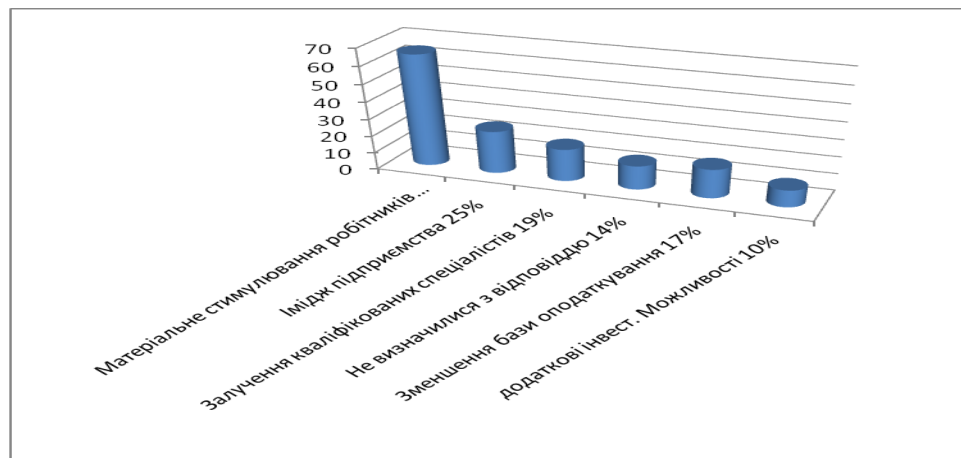

Рис.5. Фактори зацікавленості керівників у недержавному пенсійному забезпеченні (2010-2012 рр.)

Стримуючими факторами для керівників є, по перше, нестача достовірної інформації(45%), 41% поки що не ознайомлений з сутністю пенсійної реформи в цілому. І, як і передбачено, високим зістається фактор недовіри до НПФ(39%). Також 12% керівників відповіли, що їх соціальна політика вже сформована і вони не бачать необхідності в участі в НПЗ.(Рис.6)

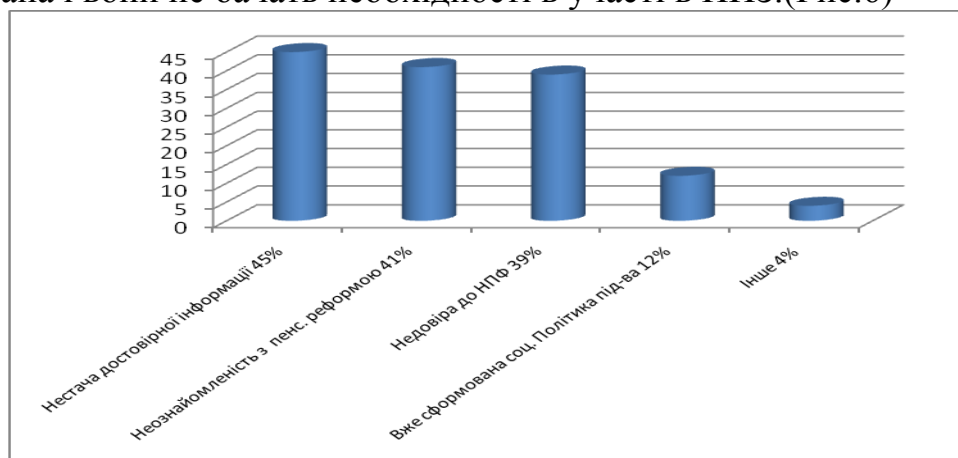

Рис.6. Фактори, що стримують керівників підприємств брати участь у НПЗ (2010-2012 рр.)

Не менш важливим є питання інформаційного забезпечення пенсійної реформи, так при опитуванні кожен четвертий працівник нічого не знає про дану реформу, а ще менше проінформовані про функціонування системи НПЗ. І знову в розрізі є відмінності між регіонами та Києвом. В регіонах домінує два інформаційних джерела «Телебачення» та «Преса», то в Києві притаманні до цих двох ще «Радіо» та «Інтернет». Слід також відмітити що 15% інформації про НПЗ населення отримало через рекламу. [5]

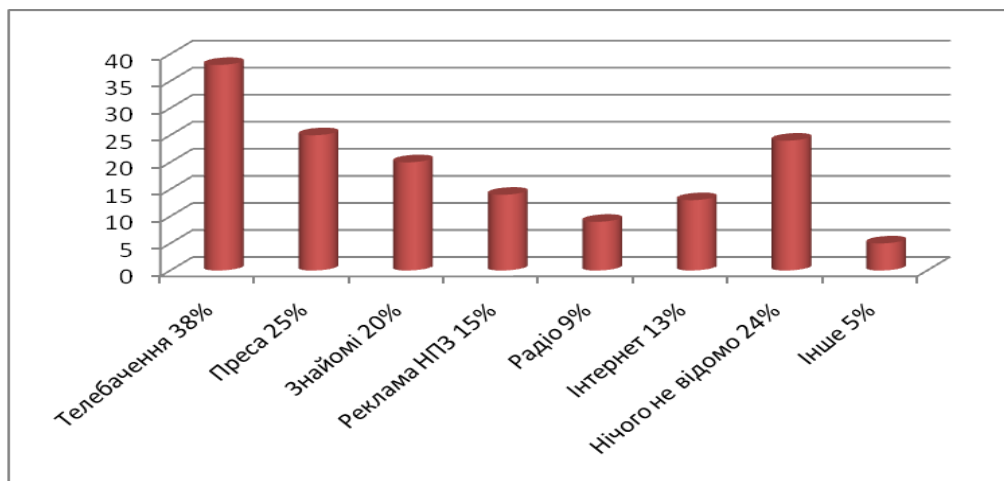

Рис.7. Джерела, які є найбільш інформативними для працівників стосовно пенсійної реформи та НПЗ(2010-2012 рр.)

У вікових групах також спостерігається різна тенденція. Телебачення та преса притаманні для людей від 40 років, в той час як роль інтернету тут дуже мала. В категоріях до 30 років популярність інтернету спостерігається на вищому рівні.(Рис.7)

Стосовно відповідей керівників, то тут спостерігається інша ситуація.(Рис.8)

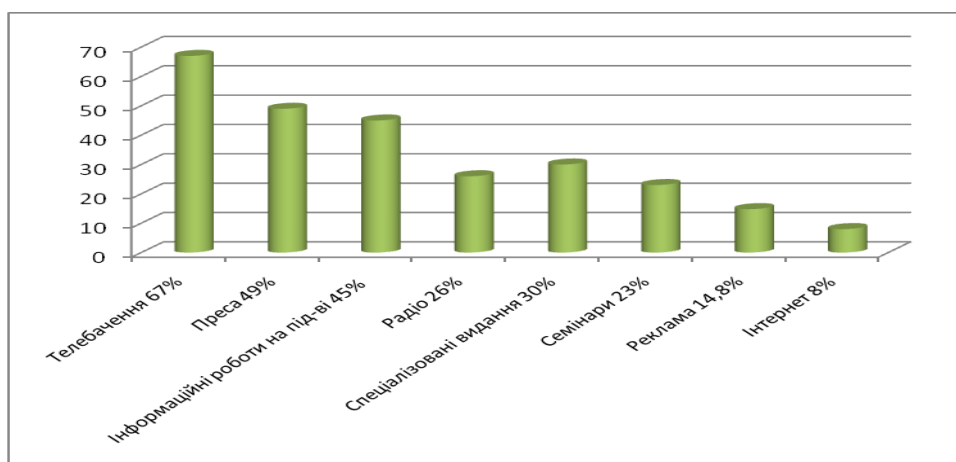

Рис.8. Ефективність інформаційних джерел з точки зору керівників підприємств(2010-2012 рр.)

Висновки і пропозиції. Як бачимо з проведених досліджень, рівень поінформованості про НПЗ є високим, однак у більшості опитуваних спостерігаються тільки загальні основи про пенсійну реформу. Повні та ґрунтові знання мають не більше 27% опитуваних працівників та керівників підприємств. Також відмітити значну різницю поінформованості між столицею та регіонами, в Києві вона набагато вища. Також було виявлено різницю в ставленні до НПЗ працівників та керівників. Управлінці більш зацікавлені та більш довіряють фондам. Це можна побачити з приведених графіків. Існує різниця в ставленні і по віковим ступеням. Старше покоління (після 55 років) з недовірою відноситься до НПЗ, проте молоді частково бачать в ній плюси для кращого майбутнього.

Але, все таки, недовіра залишається на великому рівні. Цьому сприяє безліч факторів від побоювання за кошти до низької прибутковості. В розвинених країнах активи банків та НПФ приблизно однакові, а в Україні становлять приблизно 29%, що говорить про низький рівень розвитку інформування та спонукання населення. Позитивним є більш спокійна довіра керівників, так як це б принесло до підприємства багато плюсів (імідж, кадри і т.д.). Також у населення сформувався негативний рівень очікування від НПЗ, виходячи з кризової економічної ситуації в країні та низький рівень доходності населення.

Доцільним б було проводити якомога частіше даного типу дослідження для більш ефективного аналізу та своєчасного виявлення пріоритетних напрямів діяльності НПФ. Для повної готовності держави перейти на третій рівень пенсійної реформи найголовнішим є бажання та зацікавленість населення. Це буде сприяти швидкому розвитку на надійному функціонуванні НПЗ.

Список використаних джерел

1. Інформація про стан і розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні у 2010-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.dfp.gov.ua/732.html>
2. Пташенко Л.О. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення//Збірник наукових праць Національного університету податкової служби України. – 2012. – №1. С. – 367-369
3. Річний звіт за 2010 р. «Динамічний розвиток. Ефективне регулювання». Відомості державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Додаток №97(1102) від 27.05.2011 р. – Київ: Державне підприємство «Інформаційно-видавничий центр», 2011. – 59с.

4. О.В. Бачинська, О.М. Кравчук. Роль НПФ в системі недержавного пенсійного забезпечення//Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. –№2. С. – 177-181
5. Спільний сайт Міністерства праці та соціальної політики України, Пенсійного фонду України та АМР США/компанії ПАДКО «Впровадження пенсійної реформи в Україні». [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.pension.kiev.ua>

УДК 336.221.4

Нікітчук М.О., гр. 53
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Логвіновська С.І.

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ГРУЗІЇ ТА ШВЕЦІЇ

Анотація. У статті розглядається питання стану податкової системи України у розрізі міжнародного рейтингу Світового банку. Описані шляхи реформування вітчизняної податкової системи з урахуванням досвіду Грузії та Швеції. Автором запропоновано конкретні кроки реформування української податкової системи.

Annotation. The article deals with the question of the state tax system of Ukraine in the international rate context of the World Bank. Ways of reforming national tax system based on the experience of Georgia and Sweden are described. The author suggests concrete steps to reform the Ukrainian tax system.

Ключові слова. Податкова система, податки, Doing Business, податкове навантаження, зарубіжний досвід.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні в Україні однією з найважливіших проблем є розбалансованість податкової системи, що негативно впливає на економічний розвиток нашої держави та її фінансову незалежність. У рамках посилення інтеграційних та глобалізаційних процесів та, як наслідок, посилення міжнародної податкової конкуренції, існує необхідність порівняння податкових систем країн задля пошуку шляхів покращення позицій України на міжнародному рівні. Усе це можливо зробити завдяки вивченню досвіду інших країн та його застосування у процесі реформування власної податкової системи.

Слід зазначити, що в умовах реформування податкової системи України, в науковій літературі недостатньо приділяється увага висвітленню ефективності податкової системи та її оцінки в структурі міжнародних індексів та рейтингів.

Виняткової актуальності це питання набуває через прагнення України до її рівноправної участі в європейських інтеграційних процесах та реформування вітчизняної системи оподаткування з метою підвищення її ефективності та конкурентоздатності.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Серед науковців, які приділяють значну увагу визначенню причин сучасного стану податкової системи важливо відзначити О. Рудь, яка розглянула питання податкової складової в структурі міжнародних рейтингів конкурентоспроможності; В. Чубай сконцентрував свою увагу на принципах побудови та функціонування податкових систем; Б. Молибог, який приділив увагу правовим аспектам реформування податкових систем України та Грузії як найбільш прогресивної економіки серед країн СНД; Г. Яловий та Д. Бабій проілюстрували дані міжнародних рейтингів та місце України в них, як резерв реформування національної податкової системи; В. Кміть розглянув напрями вдосконалення податкової системи України у розрізі адміністрування податку на додану вартість та імплементації досвіду країн ЄС [1,2,3,4,5,6].

Однак сьогодні існує необхідність комплексного дослідження проблем оподаткування та шляхів оптимізації податкової системи України шляхом компаративного аналізу ефективності податкової системи України з податковими системами розвинутих країн та регіональних лідерів.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження стану податкової системи України в міжнародних рейтингах, на прикладі найбільш впливового з них - Doing Business, та оцінка податкової системи України. Також, метою дослідження є виявлення шляхів реформування податкової системи України, базуючись на досвіді зарубіжних країн – Грузії та Швеції.

Виклад основного матеріалу. Найбільш відомим та вагомим міжнародним рейтингом є рейтинг Світового банку Doing Business. До 2010 року існував ще рейтинг журналу Forbes – Tax Misery & Reform Index, за даними якого протягом декількох років існування цього рейтингу Україна входила у двадцятку з найбільшим податковим навантаженням, який на сьогодні вже не існує. Основним рейтингом залишився рейтинг Світового банку. Із року в рік країни дуже уважно слідкують за процесом ранжування та навіть ставлять перед собою мету досягнути тієї чи іншої позиції у Doing Business. Вся світова спільнота пильно слідкує за даними та формує репутацію країн, що може слугувати поштовхом для подальшого розвитку та економічного зростання або навпаки. Причиною цього є очевидна взаємозалежність країн, що розвиваються від розвинутих країн, які найчастіше виступають у якості кредиторів, що для нашої країни є дуже важливим моментом. Одним із критеріїв побудови цього рейтингу є стан оподаткування в країнах – рейтинг Paying Taxes. Щорічні офіційні звіти надають детальний аналіз стану податкової системи кожної з представлених 185 країн.

Табл. 1

Динаміка простоти сплати податків в Україні (Doing Business)

Індикатор	DB-2006	DB-2007	DB-2008	DB-2009	DB-2010	DB-2011	DB-2012	DB-2013
Позиція у рейтингу	-	-	-	-	-	181	181	165
Кількість платежів за рік	147	147	147	147	147	135	135	28
Витрати часу за рік	2085	2085	2085	848	736	657	657	491
Загальна податкова ставка	57.3	57.0	56.6	57.2	57.2	55.5	57.1	55.4

*складено автором за даними [7,8]

Аналізуючи данні таблиці 1, протягом трьох років Україна залишалася світовим аутсайдером у сфері оподаткування та займала 181 позицію в рейтингу Paying Taxes.

При оцінці оподаткування експерти Світового Банку враховують наступні критерії:

- загальна податкова ставка (% прибутку);
- кількість податкових платежів (на рік);
- кількість часу, витрачений на ведення звітності та сплату податків (годин на рік);
- податок на прибуток (% прибутку);
- податок і виплати з фонду заробітної плати (% прибутку) -;
- інші податки (% прибутку).

У торішньому рейтингу по оподаткуванню (за підсумками 2011 року) Україна займала 181 місце з 183 країн світу. Гірше цей показник був тільки у Конго та Венесуели.

За підсумками 2012 року (за станом на 1 червня) експерти Світового банку відзначили поліпшення умов ведення бізнесу в Україні - позиція країни в рейтингу покращилася на 15 пунктів у порівнянні з минулим роком - з 152 місця до 137 -го.

Сферами, в яких були зафіксовані найбільш значні успіхи в реформах, стали:

- «оподаткування» (позиція виросла з 183-го до 165-го);
- «створення підприємств» (поліпшення в рейтингу зі 116-ї позиції до 50-ї);
- «реєстрація власності» (ріст з 168-го місця на 149-е)

За показником «оподаткування» Україна покращила позиції відразу на 18 пунктів, перемістившись з одного з останніх місць у рейтингу - 183 -го - до 165-го.

Процедура оподаткування (в Україні) була полегшена шляхом впровадження можливості електронного надання даних та оплати для середніх і великих підприємств.

Фахівці Світового банку відзначили прогрес України за таким показником, як витрати часу на ведення звітності та сплату податків. У минулому році бухгалтери та підприємці витрачали на податкові процедури в середньому 657 годин, зараз - 491 годину (станом на 1 червня).

За оцінками міжнародних експертів, поліпшення умов ведення бізнесу в Україні також забезпечено за рахунок значного скорочення кількості податкових платежів з набранням чинності Податкового кодексу (з 135 до 28) і зниження сумарного податкової навантаження з 57,1% від чистого прибутку до 55,4%.

При цьому в податковій сфері Україна увійшла в першу світову десятку (6-е місце) з поліпшення показника «віддаленості від «Передового рубежу»», вперше введеного в минулорічній доповіді Doing Business.

Цей показник допомагає оцінити, як змінюється підприємницька нормативно-правове середовище в тій чи іншій країні по відношенню до світових лідерів по кожному з напрямків.

На наш погляд існують два шляхи реформування податкових систем, з урахуванням досвіду інших країн. Це проілюстровано на рис. 1.

Рис.1 Шляхи реформування податкових систем

Саме, виходячи зі змісту рис.1, порівняємо позиції України з Грузією та Швецією.

Грузії як країни регіонального лідера в рейтингах Doing Business та Paying Taxes, та як економіки, яка змогла за досить короткий період зробити прорив в економічній, соціальній та правовій сферах. Країни Скандинавії відомі як

економіки з найбільш високим податковим навантаженням, що в свою чергу не заважає їм залишатися незмінними лідерами серед усіх країн за економічним розвитком. Фіскальна направленість української податкової системи є досить відомим фактом. Чи можливо, використовуючи досвід Швеції, імплементуючи деякі податкові інструменти, якими вона користується, покращити стан податкової системи України та вивести нашу національну економіку на більш високі позиції в міжнародних рейтингах? Спробуємо визначити це завдяки проведенню компаративного аналізу.

У порівнянні зі Швецією та Грузією за даними Paying Taxes 2013 показники України значно відстають, що продемонстровано у таблиці 2:

Табл. 2

Порівняльний аналіз індикаторів ефективності податкової системи
України, Грузії та Швеції

Індикатори	Україна	Грузія	Швеція
Позиція у рейтингу	65	3	8
Кількість платежів за рік	8	6	4
Витрати часу за рік	91	80	22
Загальна податкова ставка	5,4	6,5	3,0

Особливо уважно потрібно звернути увагу на зміну загальної податкової ставки за даними звітів 2009- 2013 років:

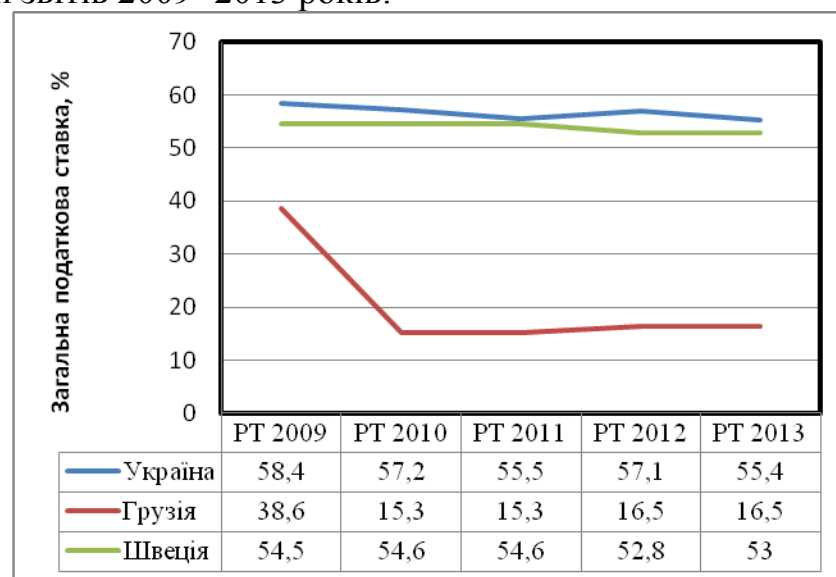

Рис. 2 Динаміка зміни загальної податкової ставки 2009-2013 [9,10]

Як свідчать результати даних рис.2, податкове навантаження Швеції та України досить схоже між собою, а Грузія демонструє дивовижні результати, особливо, на наш погляд, у зменшенні кількості податків, що аж ніяк не відобразилося на фіскальній функції податків.

Грузії вдалося досягти таких результатів завдяки таким чинникам:

- податків було 26, стало лише 6;
- прибутковий податок громадян за плоскою ставкою 20% (жодних додаткових платежів у так звані «соціальні фонди»);
- податок на прибуток підприємств 15%;
- акциз за ставками 2-5-12% залежно від товару;
- ПДВ 18%;
- податок на дивіденди 5% (з 2014 року — 0%);
- податок на власність, менший за 1%.

Ключовий елемент тут, звичайно, прибутковий податок —прозора система і низька ставка (звичайно, разом із загрозою покарання) призвели до повної прозорості грузинської економіки, відсутності «тіньових грошей» і подвійної бухгалтерії. Це країна, яка нещодавно взагалі не мала «білої економіки». Враховуючи прозорість адміністрування і реальну податкову амністію, нульову митну ставку практично на весь імпорт - і усі переваги ведення бізнесу та як наслідок економічний розвиток очевидні. Головний результат реформ неможливо спростувати: ВВП Грузії за 5 років зріс у 4 рази, з 3 до 12 млрд. доларів.

Виходячи з заяв українського уряду, саме модель Грузинського податкового прориву на наш погляд може стати основою подальшого реформування української податкової системи. А саме ми пропонуємо:

- скоротити кількість податків з 23 до 9, шляхом об'єднання (екологічного податку зі збором за першу реєстрацію транспортного засобу; рентної плати за транспортування нафти з платою за користування надрами, збором за спеціальне використання води, збором за спеціальне використання лісових ресурсів тощо; плати за землю з податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та скасування деяких податків та платежів (туристичного збору, збору за місця для паркування транспортних засобів, збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну і теплову енергію, збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ)
- скоротити кількість податкових звітних форм - зі 115 до 22, шляхом об'єднання чи скасування форм податкового декларування;
- зменшити податкові платежі - зі 184 на рік до 42 (як витікаючий фактор зменшення кількості податків і зборів та звітності по ним);
- спростити форми податкових декларацій.

Крім того, розглядається можливість зменшення єдиного соціального внеску. Також пропонується спрощення адміністрування ПДВ: передбачається

скасування інституту податкової накладної та обов'язкового подання до податкових органів реєстру податкових накладних.

Але судячи з багаторічної «боргової ями» нашої країни та виходячи з того, що основним джерелом доходу бюджету України залишаються саме податкові надходження (близько 70% у сумі всіх доходів бюджету) слід звернути увагу на ті інструменти, завдяки яким розвинуті *країни з високим податковим навантаженням* продовжують залишатися серед найконкуретоспроможних країн світу. Кожен громадянин країни впевнений у тому, що при виникненні будь-якої ситуації держава повністю підтримає його. Довіра до органів влади – чи не найголовніший чинник побудови ефективної економіки.

Так, наприклад, у Швеції: високе податкове навантаження виправдовується такими чинниками:

- високий рівень соціального захисту. Безкоштовна освіта, медичне обслуговування, матеріальні підтримки, високі пенсії;
- високий рівень екологізації податкової системи. Фіскальні засоби мають використовуватися як економічні інструменти для стимулювання дбайливого ставлення до довкілля;
- стабільність та незмінність протягом кількох років загальних правил стягнення податків;
- один з найнижчих рівнів бідності у світі.

Висновки і пропозиції: Не дивлячись на покращення позицій України у рейтингу Світового банку, у більшості сфер роботи бізнесу країна продовжує отримувати негативні відгуки, значно поступаючи своїм сусідам. Якісної зміни у функціонуванні елементів податкової системи не відбулося.

Проблема реформування податкової системи України залишається однією з найбільш актуальних економічних проблем сьогодення. Потребують нагального розв'язання питання балансу інтересів держави та платників податку. Одним із простих шляхів реформування – є імплементація елементів досвіду реформування податкової системи в Грузії та Швеції.

На наш погляд, проаналізувавши обидва шляхи реформування податкової системи, Україна повинна обрати шлях країн, реформування в яких направлено на зменшення податкового навантаження. А яскравий приклад Грузії повинен стати орієнтиром реального поліпшення стану вітчизняної податкової системи.

Список використаних джерел

1. Рудь О.В. Оцінка податкових систем у структурі міжнародних індексів/ О.В. Рудь [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2012_3/48.pdf
2. Молибог Б.І. Соціальні наслідки прийняття Податкового кодексу, / Б.І. Молибог [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/dutp/2011_2/txts/Molibog.pdf

3. Кміть В.М. Напрямки вдосконалення системи адміністрування податків в Україні/В.М. Кміть [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/inek/2012_6/308.pdf

4. Воронкова О.М. Міжнародний досвід оцінювання ефективності податкового адміністрування та його значення для України/О.М. Воронкова [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2011_3/012-018.pdf

5. Якимчук Л.М. Вибір оптимальних принципів оподаткування та зменшення податкового навантаження як передумова створення ефективної податкової системи/Л.М.Якимчук, В.М. Чубай// [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_7/283_Jak.pdf

6. Яловий Г.К., Реформування податкової системи України – важливий та необхідний крок переходу до постіндустріального суспільства/Г.К. Яловий, Д.А. Бабій// [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Evkpi/2011/2StR/15.pdf

7. Максименко А.В. Позиція України під призмою міжнародного податкового адміністрування/А.В. Максименко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer26/782.pdf>

8. Doing Business, [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>

9. Doing Business Report. Profile of Ukraine, [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://russian.doingbusiness.org/~media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country%20old/UKR.pdf>

10. Paying Taxes, [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/data-tables.jhtml>

УДК 336.144(477)

Колядко Г. О.
заочний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
доцент Тарасенко М. В.

СЕРЕДНЬОСТРОКОВЕ БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. Розглянуто основні положення та нормативно - правові акти, що регулюють середньострокове планування доходів бюджету. Здійснено аналіз основних прогнозних показників бюджетного планування на перспективу. Визначені основні проблеми бюджетного планування та шляхи їх вирішення.

Annotation. The basic principles and normative - legal acts regulating the medium-term planning. The analysis of the main targets of the future. The basic problems of budgetary planning.

Ключові слова: бюджетне прогнозування, середньострокове бюджетне прогнозування, бюджетна політика, показники економічного та соціального розвитку, прогнозування доходів.

Постанова проблеми у загальному вигляді. Одним із основних інструментів бюджетного регулювання соціально-економічних процесів є середньострокове бюджетне прогнозування – саме від таких прогнозів залежить якість і своєчасність рішень з питань формування дохідної частини бюджету, державних видатків та міжбюджетних відносин, рівень ефективності бюджетного регулювання.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Аналіз фахової літератури з питань бюджетного планування і прогнозування доходів державного бюджету свідчить про те, що цій проблематиці присвятили публікації такі відомі науковці, як О.Василик, Т. Єфименко, О. Зварич, Ц. Огонь, В.Опарін, К. Павлюк, В. Федосов, С. Юрій та ін. Окрім того, фінансове планування та прогнозування досліджували Т. Боголіб, В. Борисевич, В. Касьяненко, Б. Кваснюк, І. Луніна, М. Пашута, Г. Поспелов. Серед невирішених проблем слід виділити деяку недосконалість процесу планування бюджетів усіх рівнів та узгодження цілей економічного й соціального розвитку.

Мета статті: ознайомлення з основними положеннями та нормативними актами, що регулюють середньострокове бюджетне планування, аналіз основних показників середньострокового планування, виділення невирішених проблем та пошук можливих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Середньострокове бюджетне планування - це визначення головними розпорядниками бюджетних коштів на підставі Програми діяльності Кабінету Міністрів України, плану своєї діяльності на середньостроковий період та обсягу необхідних коштів для досягнення цілей у середньостроковій перспективі. Обов'язковою вимогою середньострокового планування бюджету є відбір відповідних напрямів діяльності і завдань, виходячи з фінансових можливостей.

Серед цілей середньострокового планування можна виділити такі:

- поліпшення макроекономічного балансу шляхом розроблення узгоджених та реалістичних прогнозів доходів до бюджету;
- визначення загальних цілей бюджетної політики та забезпечення відкритості у їх досягненні впродовж багатьох років;
- визначення і дотримання чітких пріоритетів у сфері державних видатків;

- забезпечення можливості ініціювання змін у бюджетній політиці та механізмів контролю за їх реалізацією;
- удосконалення розподілу бюджетних коштів, спрямованих на досягнення стратегічних пріоритетів, як за функціями, так і між відповідними функціями;
- підвищення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів за ефективне та раціональне використання бюджетних коштів;
- посилення загального бюджетного контролю.

Основною метою запровадження середньострокового планування бюджету є підвищення контролю над державними видатками, а також забезпечення процесу аналізу використання коштів, що буде стимулювати прийняття більш ефективних рішень щодо використання бюджетних коштів на всіх рівнях та планування головними розпорядниками коштів своєї діяльності.

Середньострокове бюджетне планування є необхідним елементом впровадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі.

Перехід до середньострокового бюджетного планування дасть учасникам бюджетного процесу можливість узгодити свої стратегічні плани діяльності з наявними бюджетними коштами як у рамках підготовки проекту бюджету на відповідний рік, так і на наступні періоди, що сприятиме переходу до формування довгострокової бюджетної політики.

Процес планування доходів бюджету будується на основі норм бюджетного та податкового законодавства України. Планування доходів - найважливіший елемент податкової і бюджетної політики держави, в процесі якої відповідні державні органи приймають рішення про внесення змін до податкового законодавства, скорочення частки державних витрат; розробляють заходи щодо поліпшення загальноекономічної ситуації в країні і створення необхідних умов для розвитку економіки.

Процес планування і середньострокового прогнозування регулюється декількома нормативно-правовими актами, зокрема, Бюджетним кодексом України[1]; Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»[2]; Постановою Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету»[3].

Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» встановлює загальний порядок розроблення, затвердження й виконання прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку. Окрім того, цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку країни, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних

одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Також цей Закон визначає основні принципи, на яких базується державне прогнозування і розробка програм економічного і соціального розвитку України; визначаються показники, що повинні бути відображені у прогнозі економічного і соціального розвитку на макрорівні; визначені складові системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку.

Державна програма економічного та соціального розвитку відображає також обсяги капітальних вкладень і показники державного замовлення, перелік державних цільових програм, що будуть фінансуватися в наступному році за рахунок коштів державного бюджету.

До того ж, цей Закон встановлює повноваження щодо державного прогнозування й розроблення програм економічного і соціального розвитку для Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, центрального органу виконавчої влади з питань економічної політики та інших центральних органів виконавчої влади.

Постанова Кабінету Міністрів «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» від 26 квітня 2003 року зі змінами та доповненнями затверджує структуру та порядок державного розроблення прогнозних і програмних документів економічного та соціального розвитку з встановленням конкретних строків для районів, областей, та АРК.

Поряд із цим, у бюджетному процесі важливе місце посідає розробка проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період, норми якого дають змогу чітко окреслити пріоритетні вектори впливу короткострокової бюджетної політики уряду на найважливіші сфери життя країни на наступний бюджетний період. [4]

Вперше постанова щодо розроблення прогнозу на 2005-2007 роки Кабінет Міністрів прийняв у 2003 році, В подальшому постанови містили основні прогнозні показники на три роки, наступні за плановим. Однак у 2010 році постанова «Про схвалення Прогнозу показників зведеного бюджету України за основними видами доходів, видатків і фінансування на 2012-2014 роки» Кабінет Міністрів не затверджував, так як 08.07.2010 року Верховна Рада України прийняла нову редакцію Бюджетного кодексу. Нова редакція Бюджетного кодексу вперше в історії середньострокового прогнозування законодавчо закріплює право розроблення бюджету на середньостроковий період.

Відповідно до статті 21 нової редакції Бюджетного кодексу України, який набув чинності 1 січня 2011 р., Міністерство фінансів України за участю Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, НБУ, а також головних розпорядників коштів державного бюджету складає прогноз Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди – на 2013–2014 роки, який ґрунтується на Програмі діяльності уряду, прогнозних

та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах. [5]

Збільшення інвестицій та споживчого попиту, а також проведення ефективної державної політики, спрямованої на подолання технічного відставання, перехід на енергозберігаючі технології, підвищення ефективності використання виробничих ресурсів і науково-технічного потенціалу, посилення захисту національного виробника на зовнішніх ринках сприятиме зростанню обсягів виробництва та зміцненню конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Продовження ефективної бюджетної та монетарної політики має зберегти стабільну цінову ситуацію. Показник інфляції утримуватиметься на помірному рівні з поступовим зменшенням у міру нарощування обсягів виробництва споживчих товарів: з 5,7% (грудень до грудня попереднього року) у 2012 р. до 4,3% у 2014 р.

Табл. 1

Основні прогностичні показники економічного та соціального розвитку
України

Показники	Роки						
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ВВП номінальний, млрд. грн	1434,4	1604,0	1798,8	2015,5	2256,0	2525,4	2810,8
Темпи зростання реального ВВП, %	106,0	105,5	106,0	106,0	106,0	106,0	106,0
Індекс споживчих цін, % у середньому до минулого року	106,1	106,0	105,8	105,7	105,6	105,6	105,5

Джерело: інтернет ресурс <http://document.ua/doc55939.html>

На 2012–2018 рр. передбачаються середньорічні темпи економічного зростання на рівні 6%, що свідчитиме про зміцнення стійких темпів зростання економіки на основі механізмів інноваційно-інвестиційної моделі соціально орієнтованої економіки. Стабільність темпів економічного зростання в довгостроковій перспективі буде забезпечена, насамперед, дією внутрішніх факторів, у тому числі становленням і зміцненням секторів нефінансових корпорацій та домашніх господарств.

Проведення цілеспрямованої фінансово-бюджетної політики в Україні потребує подальшого вдосконалення системи середньострокового бюджетного планування.

На цей час на загальнодержавному рівні щорічно готуються такі документи, як Державний бюджет України, Державна програма економічного і соціального розвитку України, Основні напрями грошово-кредитної політики, не взаємоузгоджені необхідною мірою за термінами розроблення та в методологічному плані. Під час розгляду проекту державного бюджету

виникають питання щодо пріоритетних напрямів державної політики у відповідних галузях економіки та сферах діяльності, обґрунтування напрямів витрачання бюджетних коштів, забезпечення фінансування основних заходів реформування економіки.

Отже, однією з ключових проблем середньострокового планування в Україні є деяка недосконалість процесу планування бюджетів усіх рівнів, узгодження цілей економічного й соціального розвитку, виходячи з наявних фінансових ресурсів та розподілу цих ресурсів з урахуванням стратегічних і тактичних цілей державної економічної політики. Зазначене можливе лише при взаємоузгодженій розробці прогностичних і програмних документів соціально-економічного розвитку, проекту Державного бюджету України.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумки написаного, слід сказати, що вперше в історії незалежної України в Бюджетному кодексі на законодавчому рівні задекларовано, що прогноз бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди має подаватися до Верховної Ради разом з проектом Закону «Про Державний бюджет України»; головні розпорядники бюджетних коштів складають плани своєї діяльності на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди; для досягнення поставлених цілей головні розпорядники коштів державного бюджету формують бюджетні програми на середньостроковий період; середньострокове бюджетне прогнозування запроваджується і на рівні місцевих бюджетів.

Проблемами прогнозування все ще залишаються непередбачуваність та нестабільність зовнішніх факторів, якість процедур прогнозування макро- та нормативно-правових показників.

Проблемними питаннями процесу прогнозування залишаються вплив зовнішніх факторів, труднощі формалізації процедур прогнозування і неякісне прогнозування макроекономічних та нормативно-правових показників. Подальше вдосконалення системи бюджетного прогнозування передбачає підвищення рівня формалізації методів прогнозування, розробку багатфакторних економіко-математичних моделей, систематизацію впровадження методології економічного прогнозування. Урахування результатів зазначеного дослідження дасть змогу підвищити якість прогнозування доходів бюджету та розробити державну стратегію щодо формування дохідної частини бюджету.

Економічне зростання в Україні сьогодні ще є недостатньо стійким. В першу чергу воно залежить від стану світової економіки, яка ще тільки виходить із кризи і може дати не мало сюрпризів. Тому фактичні показники ВВП України можуть відрізнятися від запланованих. Проте в будь-якому випадку завдання відповідальної бюджетної політики полягає в тому, щоб забезпечити виконання всіх важливих завдань держави, її соціальних завдань у будь-яких умовах, які сьогодні стоять перед державою і будуть стояти найближчим часом.

Список використаних джерел

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2012 № 2456 – VI // ВВР. – 2012. - № 50-51. – ст.. 572.;
2. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 № 1602 – III;
3. Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 621;
4. Дідківська Л.І., Головка Л.С. Державне регулювання економіки. Київ: "Знання-Прес", 2009;
5. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / К. : НДФІ, 2011;

УДК 336.226.322(477)

Терлецький В.Ю.
СФПК ОНЕУ

Наук. керівник
доцент Тарасенко М.В.

БЮДЖЕТНЕ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. В статті визначена роль ПДВ у формуванні доходної бази бюджету України. Розглянуто механізм стягнення та бюджетного відшкодування ПДВ. Запропоновано шляхи удосконалення процедури бюджетного відшкодування ПДВ.

Annotation. The article defines the role of VAT in the formation revenue base budget of Ukraine. The mechanism of collection and refund of VAT. The ways of improving procedures for VAT refund.

Ключові слова. Податок на додану вартість, автоматичне бюджетне відшкодування ПДВ, підприємницька діяльність, платники податків.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Податкова реформа в Україні мала за мету вдосконалення податкової системи та створення сприятливих умов для ведення бізнесу шляхом послаблення фіскального тиску на нього. Серед проблем, які необхідно було вирішити в першу чергу - відшкодування податку на додану вартість. Ця процедура в Україні завжди була недосконалою і насамперед непрозорою.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення не вирішених проблем. Проблема формування та удосконалення механізму бюджетного відшкодування ПДВ останнім часом присвятили свої дослідження такі науковці та фахівці з оподаткування як І.В.Герасимук, Н.І.Луцька, А.В.Майстренко., В.М.Мельник, А.О.Нікітішин, А.М. Соколовська та інші. Незважаючи на значну кількість досліджень з питань справляння та бюджетного відшкодування ПДВ, окремі питання відносно вдосконалення механізму бюджетного відшкодування цього податку, зокрема такої його новітньої форми як автоматичного відшкодування, в Україні опрацьовані недостатньо.

Мета статті. Метою статті є дослідження чинного механізму бюджетного відшкодування ПДВ з ціллю розробки пропозицій щодо підвищення його ефективності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах ринкової економіки ефективно управління бізнесом залежить не тільки від внутрішнього, але і зовнішнього середовища. Серед найважливіших чинників, які впливають на функціонування господарюючих суб'єктів, є податки. Саме їх вплив визначає в кінцевому підсумку результати діяльності підприємства, а значить й подальший розвиток та здійснення економічної діяльності. Але, як ми знаємо, основним джерелом надходження коштів до бюджету є податки.

Найбільші доходи Україні приносять непрямі податки, тому що вони є найбільш стійкими надходженнями в умовах економічної діяльності в Україні. В інтересах держави є збільшення її доходів, значною мірою шляхом підвищення ставок непрямих податків, з одного боку, та недопущенням різкого зростання податкового навантаження на споживання – з іншого.

Дослідження цього питання є вкрай важливим, оскільки при підвищенні податкового навантаження на економіку країни відбувається зниження платоспроможності споживачів, зменшення споживання на ринку товарів і послуг та, зрештою, зменшення сплачуваних сум непрямих податків [1].

Непрямі податки - це загальнообов'язкові податки, які включаються в ціну товару. Реальними платниками непрямих податків є покупці (споживачі) товарів, робіт, послуг. Ними можуть бути: фізичні особи (населення); юридичні особи; фізичні особи - суб'єкти господарської діяльності; організації, установи, що не є суб'єктами господарювання. Непрямі податки включають до ціни товарів, що реалізуються, робіт, що виконуються, послуг, що надаються. Отже, ці податки є ціноутворюючим елементом і можуть суттєво впливати на загальний рівень цін. При цьому вплив непрямих податків на фінансову діяльність суб'єктів підприємництва залежить від багатьох обставин і чинників. Цей вплив має як переваги, так і недоліки.

В Україні використовуються три види непрямих податків: акцизний податок, податок на додану вартість, мито.

Акцизи являють собою непрямі податки на окремі товари (продукцію), визначені законом як підакцизні, які включаються до ціни цих товарів (продукції).

Податок на додану вартість – форма акцизу, яка зберігає переваги багаторівневого податку з обороту щодо оподаткування усіх ступенів руху товару, але одночасно ліквідовує його основний недолік – кумулятивний ефект. Податок на додану вартість – це непрямий податок на додану вартість, яка створюється на всіх стадіях виробництва та обігу. Він входить до ціни товарів, робіт, послуг і повністю оплачується кінцевим споживачем товарів, робіт і послуг [1].

При розрахунку розміру ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету, все доволі просто: ПДВ, включений підприємством у виписані податкові накладні – це податкове зобов'язання, ПДВ в отриманих податкових накладних – це податковий кредит, а різниця між зобов'язанням та кредитом – доход державного бюджету. Почнемо з того, що ПДВ підлягає до відшкодування в Україні, а це згідно статті 200 Податкового кодексу, від'ємне значення різниці податкових зобов'язань та кредиту. Розглядаючи питання про відшкодування ПДВ з бюджету, варто відзначити той факт, що для отримання цієї самої компенсації доведеться дуже сильно напружитися. Але, отримавши вище згадане «від'ємне значення», воно не буде повернуто, а буде включено в рахунок податкового кредиту наступного періоду. Якщо з дати реєстрації платником ПДВ пройшло менше 12 календарних місяців та/або розмір оподатковуваних операцій за останні 12 місяців менше заявленої на компенсацію суми, ПДВ до відшкодування розраховувати не варто [2].

В Україні дедалі більше загострюється проблема відшкодування ПДВ. Держава не виконує своїх зобов'язань у цій сфері, зростає термін заборгованості уряду перед платниками податків. За таких умов ПДВ фактично перетворюється на додатковий податок з експортерів, через який зменшуються їхні ресурси.

За браком прозорого механізму погашення державної заборгованості з відшкодування ПДВ платники податків перебувають у нерівних умовах. Головна проблема щодо відшкодування ПДВ експортерам полягає у неповному виконанні урядових зобов'язань. Оскільки в країні зростає експорт (за даними держкомстату середній темп зростання експорту за період з 2010 по 2012 роки склав 20%), відповідно підвищуються зобов'язання з відшкодування ПДВ. Проблему поглиблює наявність великої простроченої заборгованості з відшкодування ПДВ (за деякими оцінками, середній темп зростання заборгованості держави з відшкодування ПДВ за період з 2010 по 2012 роки дорівнює 40 % та в абсолютному виразку заборгованість відшкодування ПДВ складає 5,5 млрд. гривень на початок 2013 року – зі слів міністра доходів та зборів Олександра Климента) [3].

За таких умов підприємства намагаються уникати сплати ПДВ, а це ухиляння негативно позначається на надходженнях до бюджету. Оскільки

українське законодавство передбачає відшкодування ПДВ експортерам за рахунок коштів надходжень від ПДВ, утворюється замкнене коло. З одного боку, держава не відшкодовує ПДВ, з іншого — через брак довіри підприємства уникають сплати ПДВ, а в такому разі додатково зменшуються можливості держави повертати підприємствам сплачені суми податку. Наявність податку є однією з обов'язкових умов вступу країн до Європейського Союзу. З метою поповнення державного бюджету податок на додану вартість було введено і в Україні першого січня 1992 року. Середня ставка ПДВ по країнах Європейського Союзу становить 20,7%, що близько до рівня України [4].

Розділ V діючого Податкового Кодексу, що набув чинності з 1 січня 2011 року, регулює адміністрування податку на додану вартість. Згідно статті 193.1. Податкового кодексу України, ставка податку на додану вартість встановлюються від бази оподаткування у розмірі 17 відсотків та 0 відсотків (для деяких операцій), при чому згідно статті 10, Розділу II, Розділ XX «ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ», за податковими зобов'язаннями з податку на додану вартість, що виникли: з 1 січня 2011 до 31 грудня 2013 включно ставка податку становить 20 відсотків, з 1 січня 2014 - 17 відсотків [2].

Досить багато розмов ведеться щодо зниження ставки ПДВ, але на думку деяких економістів, ПДВ в Україні знижувати не можна, тому що він є бюджетоутворюючим податком (42,6% доходів до бюджету України на 2013 рік) [4]. Цей податок демонструє дуже високу фіскальну ефективність: за останні роки (2012-2013 рр.) він становить 10,94 - 9,86 % ВВП відповідно [5].

Однак, враховуючи дискусійність поставленої проблематики, питання економічної, політичної, соціальної доцільності існування ПДВ та його ефективності потребує подальших досліджень.

Виділяють кілька головних причин проблеми невідшкодування ПДВ :

- структурні диспропорції в економіці. Найбільші експортери мають матеріаломістке та енергомістке виробництво, а отже, можуть користуватися великим податковим кредитом;
- диспропорції в системі оподаткування:
 - найбільшими боржниками зі сплати ПДВ стали енергетичні підприємства, тому бюджет не отримує тих надходжень ПДВ, обсяг яких мав би відповідати сумі податкового кредиту експортерів;
 - сільське господарство звільнено від сплати ПДВ до бюджету, а в такому разі зменшується база оподаткування і, відповідно, скорочуються надходження ПДВ;
 - через списання боргу платників податків знизилися доходи бюджету, а отже, зменшилися можливості відшкодовувати ПДВ з бюджетних коштів;
- наявність тіньової інфраструктури, у межах якої зростає кількість фіктивних експортних операцій;
- неефективність механізмів відшкодування податку:

– відшкодування здійснюють лише коштом надходжень ПДВ (надходження інших податків не можна використовувати на ці потреби);
– досі не вироблено механізмів відшкодування ПДВ в одній області завдяки надходженням ПДВ в іншій області. Тому з найбільшою гостротою проблема постає в тих областях, де сконцентровано підприємства-експортери. У цих галузях, що мають негативне сальдо надходження ПДВ, не можливо виконати зобов'язання зі сплати ПДВ власними коштами [6].

Незаконне відшкодування ПДВ створило умови для особливого різновиду кримінального бізнесу. На фіктивних фірмах формується велика частина необґрунтованого податку на додану вартість, яка ніколи не надійде в бюджет. Дана проблема поглиблюється активними і різноманітними діями учасників тіньової економіки, які будують свій бізнес на незаконному відшкодуванні ПДВ. З цією метою вони створюють заплутані схеми для штучного завищення цін реалізації і незаконного формування податкового кредиту, а також здійснення подвійного експорту.

Податок на додану вартість, вже давно багатьма експертами називається одним із самих кримінальних податків, тому що процедура його відшкодування породила масу корупційних схем. З кожним роком отримати відшкодування ПДВ підприємствам все важче, а межа за його повернення з боку податкових органів зростає. Протистояння між бізнесом і податківцями триває: бізнес використовує двозначності у вітчизняному законодавстві і формує до відшкодування чималі суми даного податку.

В Україні обговорюють кілька варіантів розв'язання проблеми невідшкодування ПДВ. Головні способи подолання труднощів у цій сфері такі:

- проведення взаємозаліку зобов'язань з повернення ПДВ коштом податкових зобов'язань платника ПДВ;
- проведення взаємозаліку зобов'язань з повернення ПДВ коштом податкових зобов'язань кредиторів платника ПДВ;
- списання та реструктуризація боргу уряду з відшкодування ПДВ пропорційно до списання та реструктуризації боргу платників податків перед бюджетом;
- виплата заборгованості бюджету платникам податків з бюджетних коштів [6].

Однією з новацій Податкового кодексу стало автоматичне відшкодування ПДВ. Його перевагами є скорочення термінів отримання обігових коштів платниками податку та підвищення їх платоспроможності. Безумовно, це прогресивний напрямок, у якому необхідно рухатись і надалі, використовуючи досвід європейських країн, що запровадили в себе такі механізми. Та кількість і жорсткість критеріїв, встановлених для підприємств Податковим кодексом, яким необхідно відповідати одночасно, послаблює оптимістичний настрій.

Так, право на автоматичне відшкодування ПДВ мають суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють операції, до яких застосовується нульова ставка ПДВ за останні 12 податкових періодів (місяців) і питома вага яких становить не менше 40% загального обсягу поставок.

Необхідно сказати, що цей показник був знижений минулорічними змінами до Податкового кодексу, а до цього становив 50%. Загальна сума розбіжностей між податковим кредитом, сформованим платником податку та податковими зобов'язаннями його контрагентів, не має перевищувати 10% від суми заявленого бюджетного відшкодування. Середня заробітна плата по підприємству має не менше ніж у два з половиною рази перевищувати мінімальну, встановлену законодавством, причому в кожному з останніх чотирьох звітних кварталів.

Також необхідно відповідати одному з наступних критеріїв: чисельність працівників платника податку, які перебувають з ним у трудових відносинах протягом останніх чотирьох кварталів, має перевищувати 20 осіб, або залишкова балансова вартість основних фондів на звітну дату, за даними податкового обліку, має перевищувати суму податку, заявлену до відшкодування за попередній рік, або відношення сплаченого податку на прибуток до обсягу отриманих доходів має бути вищим за середній у галузі. Звичайно, не можна мати податковий борг і бути банкрутом. Необхідно вчасно підтверджувати відомості, що подаються до Єдиного державного реєстру, та бути присутнім за вказаним місцезнаходженням [2] .

Розраховувати на скасування зазначених критеріїв суб'єктам підприємницької діяльності не слід, оскільки, судячи з виступів керівництва Державної податкової служби України, вони підлягають лише деякому вдосконаленню.

У разі відповідності платника податків цим критеріям у нього з'являється право на автоматичне бюджетне відшкодування ПДВ. На підставі відповідної заяви, поданої до органу Державної податкової служби, здійснюється камеральна перевірка, яка проводиться на протязі 20 календарних днів, наступних за граничним терміном отримання податкової декларації. Протягом трьох днів після закінчення перевірки орган державної податкової служби надає висновок із зазначенням суми, що підлягає автоматичному відшкодуванню з бюджету [2].

У разі прийняття рішення про невідповідність зазначеним критеріям платника податків та, як наслідок, відсутності в нього права на автоматичне бюджетне відшкодування контролюючий орган зобов'язаний повідомити такого платника про відповідне рішення та надати йому детальні пояснення і розрахунки за критеріями, які не було дотримано. Це рішення платник податків може оскаржити у встановленому порядку. З 2014 р. терміни проведення камеральних перевірок для платників податку з позитивною податковою історією планують зменшити до п'яти календарних днів.

Перелічені нововведення, звичайно, лише частково вирішують проблеми відшкодування ПДВ. Механізми автоматичного відшкодування поки не знайшли широкого розповсюдження, кількість підприємств, які ними користуються, недостатньо велика. За даними Держказначейства в 2012 року

було відшкодовано ПДВ в сумі 46 млрд. грн., що на 3,2 млрд. грн., або на 7,4% більше показника 2011 року. На долю автоматичного відшкодування віднеслось небагато більш ніж половини – 23,2 млрд. грн.

Дуже важливо, що вдосконалення процедури відшкодування, зменшення його строків підвищить конкурентоспроможність українських товарів на зовнішньому ринку.

Висновки і пропозиції. Роль ПДВ у формуванні доходів державного бюджету України є визначною. Проте ПДВ не приносить такого ж ефективного результату платникам податку, як державі. Виступаючи податком на кінцеве споживання, він стає одним із факторів, що стримують розвиток виробництва. Також ПДВ дещо загострює соціальне становище в країні, особливо це стосується сфери відшкодування даного податку.

Наявність суттєвих недоліків у відшкодуванні податку на додану вартість вимагає здійснення заходів для стабілізації ситуації, а саме: вдосконалити законодавчу базу, зокрема усунути суперечливі норми законодавства з ПДВ; паралельно необхідно проводити автоматизацію роботи податкових органів та розширити сфери впровадження електронного варіанту подання звітності суб'єктами господарювання; для прискорення процедури відшкодування ПДВ доцільно застосовувати сучасні інструменти фінансового ринку, зокрема за допомогою банківських і страхових організацій.

Проте успішність автоматичного відшкодування ПДВ в майбутньому залежить не стільки від критеріїв, які встановлені законодавчо, скільки від кадрової політики влади та успішності проведення адміністративної реформи. Адже податок на додану вартість – це надійне джерело збільшення доходів державного бюджету, а тому вирішення питання його реформування є шляхом до створення ефективної податкової системи.

Список використаних джерел

1. Войків О.В. Механізм впливу ПДВ на фінансово-господарську діяльність суб'єктів / О.В. Войтків, І.Б. Хома // Науковий вісник НЛТУ України. - 2010. - С. 180-186.
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 13-14, N 15-16, N 17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
3. Топ новини [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.creditdeposit.com.ua/topnovosti/Dolgi-po-vozmescheniyu-NDS-sostavlyayut-5-5-mlrd-grn-Klimenko>.
4. Ставки ПДВ у країнах Євросоюзу, [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.creditdeposit.com.ua/topnovosti/Dolgi-po-vozmescheniyu-NDS-sostavlyayut-5-5-mlrd-grn-Klimenko>.

5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://minprom.ua/articles/41933.html>.

6. Як розв'язати проблему відшкодування ПДВ в Україні: Вісник Міжнародного центру перспективних досліджень // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.icps.com.ua/files/articles/30/69/nl_ukr_20020415_0147.pdf.

УДК 336.22 (477)

Мінжирян М.П. гр. 53
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
викл. Луценко І.С.

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ ТА ОКРЕМІ ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто сутність адміністрування податків, узагальнено наукові погляди щодо поняття « адміністрування податків » та надано авторську інтерпретацію. Досліджено окремі особливості провадження адміністрування податків в Україні та проведено аналіз окремих показників щодо його результативності.

Annotation . The article deals with the essence of tax administration. The scientific views on the concept of "tax administration" were generalized, and the author's interpretation concerning it was considered. The particular features of the tax administration proceedings in Ukraine were examined, and the individual parameters on its effectiveness were analyzed.

Ключові слова: податки, адміністрування податків, Податковий кодекс України, бюджетне відшкодування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В Україні податкова система почала формуватися в 90-х рр. ХХ століття. Однак в 2011 році вона зазнала значних змін в результаті набуття чинності Податкового кодексу України. Розробка такого акта не мала обмежитися простою систематизацією податкового законодавства, чинного на той час. Умови сьогодення спонукали до суттєвих змін у податковій системі України, що повинні були відбитися саме у такому кодифікованому акті. Крім того, реформування податкової системи призвело до значних змін в адмініструванні податків, але, на сьогодні, вони не є досить ефективними, тому потребують подальшого удосконалення.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Науково-практичні засади податкового адміністрування

як частини науки про оподаткування розроблено провідними українськими ученими-фінансистами. Серед яких варто відмітити: В. Андрущенко, В. Мельника, І. Таранова, Ю. Іванова, В. Карпова, Л. Карпова, П. Бечко, Н. Лиса, Т. Проценко, К. Проскура, В. Корецьку – Гармаш, В. Хомутенко та ін. Зокрема, В. Андрущенко запропонував концепцію фіскального адміністрування, В. Мельник досліджував теорію і практику адміністрування податків, В. Корецька – Гармаш та В. Хомутенко досліджували особливості реалізації системи адміністрування податків на сучасному етапі та її результативність.

Утім, при наявності неоднозначних трактувань щодо сутності адміністрування податків серед науковців, а також у зв'язку із постійними змінами та доповненнями до Податкового Кодексу України (ПКУ) існує необхідність подальших поглиблених досліджень у царині адміністрування податків та зборів в Україні.

Мета статті. Метою даного дослідження є необхідність більш детального та глибокого дослідження сутності адміністрування податків та окремих особливостей його провадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. Завдяки адмініструванню податків певною мірою забезпечується функціонування податкової системи держави. Адміністрування податків визначається як управлінська діяльність в сфері справляння податків. Однак в економічній літературі не сформовано єдиного підходу до трактування поняття «адміністрування податків». Так, на думку українського вченого В. Андрущенко поняття «податкове адміністрування» пов'язане з політикою, наукою та мистецтвом. З точки зору політики, податкове адміністрування являє собою державну політику в розумінні дій владних та управлінських структур, за допомогою яких фінансові ресурси розподіляються через механізм оподаткування між державою та населенням.

З наукової точки зору «податкове адміністрування» – це наука, що формулює принципи ефективного управління податковою системою за даних соціально-економічних умов та суспільно-політичних обставин оцінює податкову систему.

Дуже цікавим є розуміння «податкового адміністрування» з позиції мистецтва, як мистецтво в усьому, що стосується забезпечення державними службовцями функціонування податкової системи на основі професійних знань, досвіду та високої виконавської майстерності [1]. З цими визначеннями можна погодитися в частині того, що адміністрування – це управління.

Інший науковець В. Мельник вважає, що адміністрування податків – це управлінська діяльність органів державної виконавчої влади, яка пов'язана з організацією процесу оподаткування, засновується на державних законодавчих і нормативних актах та використовує соціально зумовлені і сприйняті правила [2, с. 115]. Такої ж думки дотримується І. Таранов, який вважає, що адміністрування податків є найбільш соціально вираженою сферою управління [3, с. 225 – 226]. Ми не погоджуємось з таким трактуванням сутності

адміністрування, оскільки цей процес не завжди ґрунтується на соціальному сприйнятті. Про однозначне соціальне сприйняття можна говорити тільки при високому рівні податкової культури в країні. Проте, податкова культура в Україні знаходиться на низькому рівні, про що свідчить недосконалість, складність і суперечливість податкового законодавства, впровадження в практику адміністрування податків принципу «фіскальної достатності», масштабні ухиляння від сплати податків.

Ю. Іванов, В. Карпова, Л. Карпов розглядають адміністрування податків, як процедуру реалізації прав і обов'язків суб'єктів податкового права по відношенню узгодження і погашення податкових зобов'язань. На думку вищезазначених вчених, адміністрування податків обов'язково здійснюється на основі сукупності законодавчо закріплених податково-правових норм, які встановлюють процедуру реалізації прав і обов'язків суб'єктів податкового права з приводу узгодження і погашення податкових зобов'язань [1]. Проте, на нашу думку таке визначення не враховує можливість управління (маніпулювання) податковими потоками, а також процедуру ухвалення рішень у сфері податкового права.

Такі українські науковці як П. Бечко, Н. Лиса розглядають податкове адміністрування як систему заходів і прийомів, що обумовлена нормами чинного законодавства, яка забезпечує мобілізацію надходжень до бюджетів всіх рівнів і державних цільових фондів [4, с. 126]. Ми погоджуємось з таким розумінням даного поняття, яке доцільно взяти за основу при визначенні теоретичних засад податкового адміністрування.

Окрему думку щодо підходів до розуміння адміністрування податків висловлює Т. Проценко. Автор виділяє дві категорії адміністрування: адміністрування податків як системи законодавчо визначених взаємовідносин між державою, яка є основним учасником створення податкового середовища і платниками податків та адміністрування процесів оподаткування як системи забезпечення виконання функцій податків в існуючих умовах господарювання. При цьому адміністрування процесів оподаткування розглядається як прерогатива органів оподаткування, що забезпечується комплексом управлінських рішень, пов'язаних з функціонуванням цих органів і виконанням поставлених перед ними завдань [5, с. 224-226].

К. Проскура розглядає зміст поняття податкового адміністрування значно ширше ніж інші науковці. По-перше, навіть якщо платник, сплачуючи податки, вступає, згідно з теорією, у відносини не з певним органом, а з державою, його дії піддаються управлінському впливу, тобто ці дії стали результатом певної управлінської діяльності конкретних державних органів (парламенту, який запровадив податок, або органу податкової служби, який встановив форму податкового звіту та визначив рахунок для зарахування коштів). По-друге, з точки зору інституційної економіки, управління податковими відносинами – це не лише адміністративні рішення адміністративних органів відносно платників.

Це насамперед створення особливого середовища, у якому платники виявляють бажання сплачувати податки добровільно (без примусу). Для цього, зокрема, податкові органи ухвалюють рішення, спрямовані на спрощення звітування про сплату податків (наприклад, із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій). По-третє, платники податків, вступаючи у відносини з державою, орієнтуються на роз'яснення податкових органів (зокрема щодо строків та обсягів сплати податків), які відповідно до закону виконують певні функції у сфері оподаткування [6].

Таким чином, узагальнюючи наукові праці та постулати вищеназваних вчених – економістів [1-6], ми вважаємо, що адміністрування податків – це сукупність взаємовідносин, що складаються між державними органами стягнення податків та платникам, з приводу повноти та своєчасності сплати податків до відповідних бюджетів.

Варто відмітити, що на законодавчому рівні зовсім відсутнє визначення податкового адміністрування. Так, у Податковому кодексі України в розділі II «Адміністрування податків, зборів (обов'язкових платежів)» викладено тільки правові норми загальних особливостей податкового адміністрування.

Адміністрування податків і зборів як система – це сукупність елементів, її ефективність і результативність залежать від якісного виконання управлінських дій податкових органів у кожному сегменті системи [2, с. 116].

Методологія дослідження адміністрування податків вимагає визначення його об'єкта і предмета. Об'єкт адміністрування податків є розпорядча і виконавча діяльність державних органів у сфері організації функціонування системи оподаткування у поєднанні з моніторинговими, аналітичними, контрольними, інформаційно-роз'яснювальними, виховними, каральними та іншими заходами. До предмета адміністрування податків доцільно включити методологію та обґрунтування заходів з управління процесами функціонування системи оподаткування в контексті загальної державної економічної політики.

Основна мета системи адміністрування податків витікає з фіскальної функції податків і полягає у забезпеченні своєчасних надходжень до державної скарбниці у обсягах, достатніх для фінансування суспільно необхідних видатків. Для досягнення зазначеної мети ставляться не менш важливі завдання, такі як:

- забезпечення дотримання податкового законодавства;
- забезпечення реалізації податкової політики держави;
- забезпечення регулюючої ролі держави;
- виконання платником податку податкового обов'язку;
- виконання податкової політики, тих завдань, які стоять перед державою на даному етапі;
- зміцнення податкової дисципліни;
- впорядкування податкових відносин [7, с. 113];
- проведення податковими органами масово-роз'яснювальної, консультативної і прогнозно-аналітичної роботи;

– облік платників податків та податкових надходжень [2, с. 116].

Ураховуючи особливості процесу провадження адміністрування податків в Україні, особливо цікавим є проведення його порівняльного аналізу відповідно діючого законодавства до 01.01.2011 року та Податковим кодексом України, що наведено у табл.1.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз адміністрування податків до та після прийняття Податкового Кодексу України

Основні зміни	Відповідно діючого законодавства до 01. 01. 2011 року	Відповідно до діючого ПКУ
Склад контролюючих органів	Податкові органи, митні органи, пенсійний фонд, фонди соціального страхування.	Органи ДПС, митні органи.
Розмір штрафу для платників податків, які самостійно виявили факт заниження податкового зобов'язання минулих податкових періодів.	5% від суми недоплати.	3% від суми недоплати.
Види перевірок.	Планові та позапланові виїзні, документальні невиїзні (камеральні).	Камеральні, документальні (планові або позапланові; виїзні або невиїзні); фактичні перевірки.
Строки перевірок.	Тривалість планової виїзної перевірки не повинна перевищувати 30 робочих днів, а щодо суб'єктів малого підприємництва - 20 робочих днів. Тривалість позапланової виїзної перевірки не повинна перевищувати 15 робочих днів, а щодо суб'єктів малого підприємництва - 10 робочих днів. Подовження термінів проведення планової виїзної перевірки можливе на термін не більш як 15 робочих днів, а стосовно суб'єктів малого підприємництва - 10 робочих днів. Подовження термінів проведення позапланової виїзної перевірки можливе на термін не більш як 10 робочих днів.	Тривалість планових перевірок не повинна перевищувати 30 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва — 10 робочих днів, інших платників податків — 20 робочих днів. Продовження строків проведення перевірок можливе за рішенням керівника органу державної податкової служби не більш як на 15 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва — не більш як на 5 робочих днів, інших платників податків — не більш як на 10 робочих днів. Тривалість позапланових перевірок (крім перевірок, що проводяться за наявності обставин, визначених у ПК) не повинна перевищувати 15 робочих днів для великих платників податків, щодо суб'єктів малого підприємництва — 5 робочих днів, інших платників податків — 10 робочих днів.

Складено автором за даними [1].

Як свідчить проведений аналіз, який наведено у табл. 1, порядок адміністрування податків після прийняття Податкового кодексу України значно

змінився. Але спостерігаються як позитивні, так і негативні зміни. Прийняття ПКУ значно розширило повноваження контролюючих органів та змінило терміни, підстави та види перевірок, що можна негативно розцінювати з позиції платників податків. Позитивною зміною є введення податкових консультацій замість податкового роз'яснення, це свідчить про те, що контролюючі органи зацікавлені в плідній співпраці з платниками податків, а також позитивною зміною є подання податкових декларацій в електронному виді, тому що це є вигідним як платникам податків, так і контролюючим органам – перші зводять до мінімуму спілкування з податковими органами, а другі – не витрачають час на ведення документообігу.

Таким чином, зміни, які внесені до адміністрування податків створили передумови виключення дублювання функцій різних державних служб та забезпечення взаємодії контролюючих органів; визначили види перевірок, які мають право проводити органи ДПС; поліпшили стан платників податків, які самостійно виявили факт заниження податкового зобов'язання минулих податкових періодів скоротивши штраф майже вдвічі і це далеко не повний перелік змін, які відбулись з прийняттям Податкового кодексу України.

Одним із показником результативності адміністрування податків є показник обсягу залучених податкових надходжень у бюджет країни, тому, на нашу думку, доцільним є проведення аналізу податкових надходжень у розрізі окремих податків, які контролюються податковими та митними органами (табл. 2).

Таблиця 2

Податкові надходження у розрізі окремих податків у 2005-2012 рр.,
млрд. грн

Показники	Роки							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи зведеного бюджету	134,2	171,8	219,9	297,8	273,0	314,5	398,6	445, 5
Податкові надходження	98,1	125,7	161,2	227,2	208,1	234,4	334,7	301,2
<i>Податок на прибуток підприємств</i>	23,5	26,2	34,4	47,9	33,0	40,4	55,1	55,8
<i>Податок з доходів фізичних осіб</i>	17,3	22,8	34,8	45,9	44,5	51,0	60,2	68,1
Платежі за використання природних ресурсів	4,0	4,7	5,9	9,3	11,2	12,7	14,8	н.д.

Податок на додану вартість	33,8	50,4	59,4	92,1	84,6	86,3	130,1	138,8
Акцизний збір	7,9	8,6	10,5	12,8	21,6	28,3	33,9	38,5
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	6,7	7,4	10,0	11,9	6,9	9,1	11,8	н.д.
Інші податки	2,4	2,4	2,8	3,2	3,2	3,4	4,4	н.д.

Складено автором за даними [8].

Як свідчать дані табл. 2, найвагоміші надходження до бюджету забезпечують чотири податки, а саме: податок на прибуток підприємств, податок з доходів фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок (збір). Крім того, за 2005 – 2012 роки спостерігається чітка тенденція до збільшення податкових надходжень до доходів зведеного бюджету країни. У 2012 році вони склали 301,2 млрд. грн., що в 1,28 рази більше, ніж у 2010 році і в 3,07 рази більше, ніж у 2005 році. У 2008/2009 років спостерігається зменшення податкових надходжень до бюджету через зниження бази оподаткування внаслідок економічної кризи, тому податкові органи не змогли проводити адекватних управлінських дій для забезпечення належного обсягу податкових надходжень. Починаючи з 2011 року спостерігається збільшення податкових надходжень внаслідок впровадження Податкового кодексу та реформування системи адміністрування податків і зборів.

Іншим не менш важливим показником результативності адміністрування податків є бюджетне відшкодування ПДВ.

В 2012 р. на рахунки платників податків відшкодовано податку на додану вартість (ПДВ) на 3,2 млрд. грн. (7,4%) більше ніж в 2011 р. – це 46 млрд. грн., що на 33,3% більше ніж у 2009 році (табл. 3). У тому числі, в 2012 р. здійснено автоматичне відшкодування ПДВ на суму 23,2 млрд. грн..

Таблиця 3.

Бюджетне відшкодування податку на додану вартість грошовими коштами у 2009-2012 рр., млрд. грн.

Показники	Роки			
	2009	2010	2011	2012
Бюджетне відшкодування ПДВ, план	36,5	43,9	39,4	48

Бюджетне відшкодування ПДВ, факт	34,5	40,7	42,8	46

Складено автором за даними [8].

Збільшення фінансування з бюджетного відшкодування ПДВ підприємствам пов'язано із змінами внесеними до його механізму, до яких, зокрема, відноситься введення з 01.03.2011 р. автоматичного бюджетного відшкодування. Введення автоматичного бюджетного відшкодування є з одного боку шляхом швидшого отримання повернення ПДВ в порівнянні із звичайною процедурою, передбаченою п. 200.4 Податкового Кодексу України, а з іншої – знижує адміністративне навантаження на платника податків.

Однак, ураховуючи вищезазначені зміни в адмініструванні податків з прийняттям Податкового кодексу, ще зарано стверджувати про покращення управлінських дій податкових органів, тому слід у подальшому дослідженні звернути увагу на світовий досвід адміністрування податків, на підвищення культури надання послуг платникам податків, на вдосконаленні процедур складання та надання податкової звітності.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження сутності адміністрування податків свідчить про те, що його необхідно розглядати як сукупність рішень і дій публічних владних структур, за допомогою яких фінансові ресурси платників через механізм оподаткування справляються до відповідних бюджетів та централізованих фондів. Сучасний стан адміністрування податків потребує подальшого вдосконалення. Зокрема необхідно акцентувати увагу податкових органів на масово - роз'яснювальній роботі, на підвищенні професійного рівня працівників податкових органів, на оптимізації взаємодії між податковими органами різних держав, а також між податковими органами та фінансовими установами. Крім того, щоб українська система податкового адміністрування відповідала реаліям сьогодення, необхідно також звернути увагу на окремі елементи зарубіжного досвіду адміністрування податків, а саме: посилити стимулюючу функцію оподаткування, створити комфортні умови для обслуговування платників податків, перейти до повної автоматизації процесів адміністрування; спростити порядок відбору платників податків для перевірок.

Список використаних джерел

1. Корецька – Гармаш В.О. Адміністрування податків: порівняльний аналіз після прийняття податкового кодексу/ В.О. Корецька – Гармаш, А.В. Кулік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_7_2/Korecka.pdf.

2. Хомутенко В. Оцінка ефективності та результативності адміністрування податків і зборів/ В. Хомутенко, А. Хомутенко // Світ фінансів. – 2012. – № 2. – С. 115-122.

3. Таранов І. М. Адміністрування та ефективність справляння податків в Україні / І.М. Таранов // Фінансова система України. Зб. наук. праць. – Острог: В-во «Національний університет «Острозька академія». – 2007. – Вип. 9. – Ч.1. – С. 220 - 227.

4. Бечко П. К. Податковий менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / П. К. Бечко, Н. В. Лиса. – К.: Центр учбової літера тури, 2009. – 288 с.

5. Марченко В. Б. Щодо змісту поняття адміністрування податків (обов'язкових платежів)/ В.Б. Марченко // Держава і право. – 2010. – Вип. 49. – С. 222-227.

6. Проскура К. П. Особливості адміністрування податків в Україні/ К. П. Проскура // Економічний часопис – XXI. – 2012. – № 3/4. – С.53-55

7. Корнієнко С. А. Основи сучасного адміністрування податків / С. А. Корнієнко, Т. Н. Корнієнко // Вісник економічних наук. – 2010. – № 1. – С. 112-118.

8. Офіційний вебсайт Державного казначейства України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>

УДК 336.225.674 (477)

Громова О.С., гр. 53
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., проф. Хомутенко В.П.

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ АУДИТ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ ЯК ПРОВІДНА ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Анотація. У статті досліджено сутність державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. Проведено аналіз бюджетних програм та встановлено недоліки їх виконання. Проаналізовано ефективність проведення Рахунковою палатою України аудиту ефективності виконання бюджетних програм. Висунуто пропозиції щодо підвищення дієвості такого контролю.

Annotation. The article examines the nature of the state financial audit of implementation of budget programs. It is leded the analysis of budget programs and it is set the lacks of their implementation. The effectiveness of performance audit of efficiency of implementation of budget programs by the Clearing House of Ukraine is analyzed. The proposals to improve the efficiency of such control are put forward.

Ключові слова: аудит ефективності, бюджетна програма, Рахункова палата України.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні в Україні кожна третя гривня бюджетних коштів використовується не ефективно та не за цільовим призначенням. У ході проведення контрольно-аналітичних та експертних заходів Рахунковою палатою було встановлено фінансових порушень у використанні бюджетних коштів, що призвели до втрат, загалом на суму 23, 456 млрд. грн., з якої сума неефективно витрачених держаних коштів становить 13,73 млрд. грн. або 58,53 %). Що свідчить про необхідність в посиленні контролю за збереженням, ефективним, раціональним та економічно обґрунтованим використанням бюджетних коштів. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є вдосконалення провідної форми державного фінансового контролю, а саме: державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. Суть якого полягає не лише в попередженні бюджетного порушення, а й у виявленні слабких місць та наданні рекомендацій щодо їх усунення в подальшому за критеріями економності, продуктивності та результативності. З огляду на це, вагома роль відводиться бюджетним програмам усіх рівнів та здійсненню державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, який є головним запобіжним чинником протиправних дій під час виконання бюджетної програми.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Створення та розвиток державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм в Україні досліджували такі вітчизняні науковці, як Бутинець Ф.Ф., Грибовський О.В., Левицька С.О., Рубан Н.І., Стефанюк І.Б., Сухарева Л.О., Хомутенко В.П. та інші. У напрямку вдосконалення аудиту ефективності бюджетних програм працюють Заглада І., Левицька С.О., Мамишев А., Рубан Н.І., Хомутенко В.П., Шкворець Ю. та інші.

Проте, незважаючи на вагомі результати досліджень по цій проблематиці, комплекс питань, пов'язаних з проведенням державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, не можна вважати теоретично і практично завершеним.

Мета статті. Метою статті є більш глибоке та детальне дослідження державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, що проводиться в Україні.

Виклад основного матеріалу. Функцію державного фінансового контролю за використанням коштів державного бюджету України покладено на Рахункову палату, Державну фінансову інспекцію України та її територіальні органи в областях. Свою діяльність ці органи виконавчої влади здійснюють шляхом перевірки державних закупівель, інспектування та державного фінансового аудиту.

Державний фінансовий аудит є відносно новою, однак достатньо прогресивною формою державного фінансового контролю. Наразі ця форма контролю здійснюється за чотирма напрямками:

- ❖ державний фінансовий аудит бюджетних програм;
- ❖ державний фінансовий аудит місцевих бюджетів;
- ❖ державний фінансовий аудит суб'єктів господарювання державного сектору економіки;
- ❖ державний фінансовий аудит бюджетних установ. [5, с. 59]

Саме державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм відіграє значну роль у стимулюванні розвитку економіки, результативності бюджетних програм та діяльності державного сектора.

Незважаючи на законодавче закріплення дефініції аудиту ефективності, на практиці його іменують як “державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм”.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм» від 10 серпня 2004 року № 1017 аудит ефективності – це форма контролю, яка спрямована на визначення ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають. Аудит ефективності здійснюється з метою розроблення обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності використання коштів державного та місцевих бюджетів у процесі виконання бюджетних програм. [6]

Сьогодні Державна фінансова інспекція та її територіальні органи при проведенні аудиту ефективності також використовують ще один нормативно-правовий документ, який у 2005 році був затверджений Наказом Головного Контрольно-Ревізійного Управління України – це «Методичні рекомендації щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм».

Відповідно до Методичних рекомендацій основними завданнями аудиту ефективності є:

- ❖ оцінка ефективності виконання бюджетних програм шляхом порівняння звітних даних щодо виконання програми (виконання результативних показників) із заданими параметрами, у т.ч. зазначеними в паспорті бюджетної програми, порівняння рівня досягнутих показників з рівнем їх фінансування;
- ❖ виявлення упущень і недоліків організаційного, нормативно-правового та фінансового характеру, які перешкоджають своєчасному і повному виконанню бюджетної програми;
- ❖ визначення ступеня впливу виявлених упущень і недоліків на досягнення запланованих показників;
- ❖ підготовка обґрунтованих пропозицій щодо шляхів (форм, засобів) більш раціонального та ефективного використання ресурсів держави,

поліпшення організації виконання бюджетної програми з наголосом на можливостях зменшення витрат, підвищення продуктивності програми та якості послуг, її подальшої реалізації із залученням оптимального (або додаткового) обсягу бюджетних коштів чи її припинення. [4]

Як відомо, останніми роками в Україні відбувалося збільшення бюджетних програм, передбачених законом про бюджет. Якщо 2009 року бюджетні призначення були затверджені за 813 бюджетними програмами на суму 274 млрд. грн., то у 2010 році було вже 856 програм на суму понад 307 млрд. грн., а 2011 року – 894 програми на суму 342 млрд. грн. З метою усунення дублювання програм та їх оптимізації КМУ було видано Розпорядження “ Про питання оптимізації кількості бюджетних програм ” від 6.04.2011 р. № 292-р. Тому Законом України «Про Державний бюджет України на 2012 рік», було уперше суттєво оптимізовано кількість бюджетних програм - до 560 з обсягом фінансування 358 млрд. грн. (див. рис. 1.)

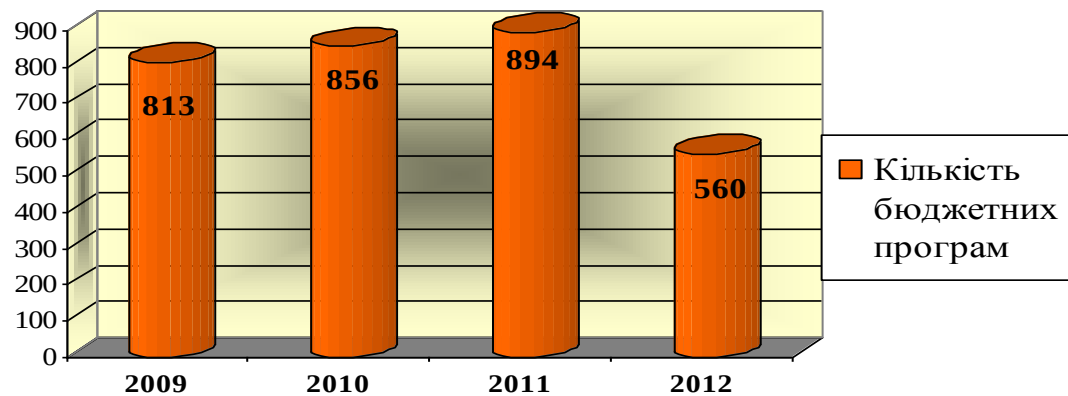

Рис. 1. Кількість бюджетних програм протягом 2009 – 2012 років
[складено автором за даними [2]]

На нашу думку, бюджетні програми повинні бути зосереджені на найважливіших, стратегічних цілях головного розпорядника, тому їх не повинно бути багато.

Слід зазначити, що існування великої кількості бюджетних програм і є однією з основних причин, котра ускладнює процедуру контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, сприяє зростанню програм, які не спрямовані на розвиток, а навпаки, фінансують поточне споживання, ускладнює процес узгодження програм у довгостроковій перспективі, призводить до недофінансування та зміни пріоритетів бюджетного фінансування щороку, веде до зростання кількості недофінансованих програм, що не досягають кінцевих соціально-економічних цілей їх створення. [8, с. 62]

Так, наприклад, за даними Державної казначейської служби України, станом на 01.01.2012 року в Україні було сформовано близько 450 бюджетних програм місцевого рівня, з яких 70% програм було профінансовано на 80-85%,

15% програм – 40-60%, а 10% програм взагалі не фінансувались. Серед основних причин зазначеної ситуації є нестача фінансових ресурсів та значне дублювання бюджетних програм. [7]

Також при проведенні державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм було встановлено, що механізм виконання бюджетних програм є фактично непрозорим і не публічним. Навіть фахівцям та науковцям досить складно отримати відомості про стан реального фінансування тієї чи іншої програми, не кажучи вже про широку громадськість та засоби масової інформації. Органи державної влади оприлюднюють дані про фінансування бюджетних програм, як правило, через півроку-рік після здійснення реальних витрат, а також без необхідної у таких випадках деталізації. Більшість органів державної влади, в порушення вимог закону, не звітують перед громадськістю про обсяги та напрями використання бюджетних коштів. Все це ускладнює, а інколи — і унеможлиблює процес громадської експертизи щодо процесу виконання бюджетних програм.

Таким чином, надмірна роздрібленість бюджетних програм призвела до «розпорошення» бюджетних коштів, при якому бюджетні програми фінансувались обмежено і фактично не системно. При розробці бюджетних програм, як правило, задекларовані обсяги фінансування не відповідають можливостям фінансування за рахунок видаткової частини бюджетів. Адже параметри бюджетних програм формуються за принципом «від потреби», а реальне фінансування здійснюється за принципом «від наявності».

Наявність даної проблеми підтверджує аналіз імперичних даних, а саме: у 2011 році передбачалось фінансування видатків із Державного бюджету за 894 бюджетними програмами, однак у повних обсягах видатки були профінансовані лише по 331 бюджетній програмі на суму 132 млрд. 662,5 млн. грн., 57 % бюджетних програм було профінансовано не в повному обсязі, а 6% бюджетних програм взагалі не було профінансовано. [1]

У найбільших обсягах недофінансовані бюджетні програми по наступним розпорядникам бюджетних коштів (див. рис. 2)

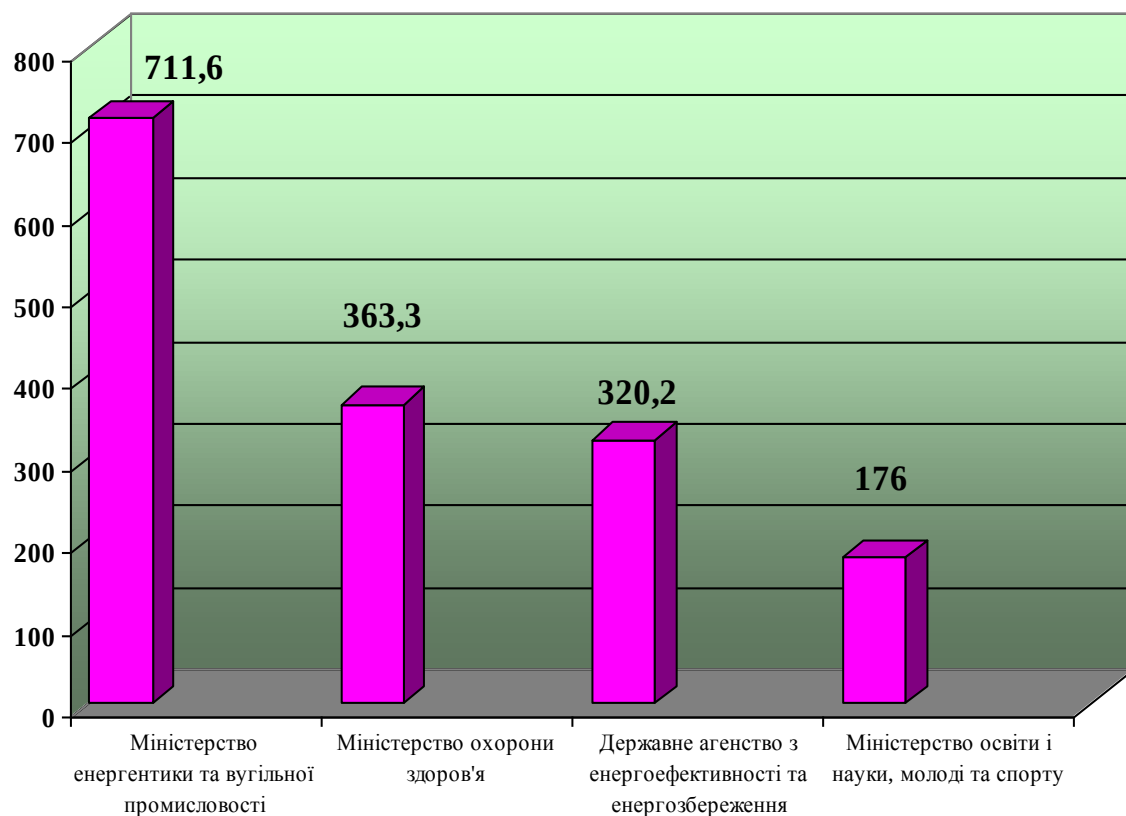

Рис. 2. Обсяг недофінансування бюджетних програм по розпорядникам бюджетних коштів, млн.грн. [складено автором за даними [1]]

Аудитом ефективності бюджетних програм, проведеним Рахунковою палатою протягом 2007-2011 років, було встановлено, що величина бюджетних правопорушень та неефективного використання коштів Державного бюджету України мала тенденцію до зростання (див. рис. 3)

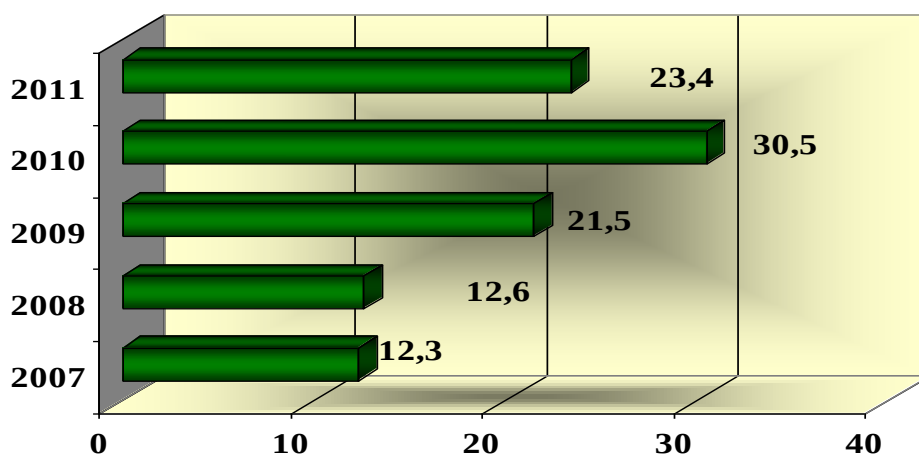

Рис.3 Обсяги виявлених Рахунковою палатою бюджетних правопорушень та неефективного використання бюджетних коштів протягом 2007 – 2011 років, млн.грн. [складено автором за даними [3]]

Слід зауважити, що деяке зменшення обсягів виявлених порушень бюджетного законодавства та неефективного використання бюджетних коштів на 7, 1 млн. грн. у 2011 році порівняно з 2010 роком пов'язане з позбавленням Рахункової палати повноважень щодо контролю за надходженням коштів до державного бюджету, а також зумовлене тим, що у 2011 році практично кожний третій контрольний захід був проведений Рахунковою палатою з метою встановлення реального стану справ з виконанням постанов і висновків Колегії Рахункової палати та стимулювання усунення виявлених порушень і недоліків, підвищення дієвості та ефективності перевірок. Однак результативність, дієвість та ефективність роботи Рахункової палати з року в рік підвищується, незважаючи на те, що у 2011 році абсолютні показники обсягів виявлених порушень дещо зменшились.

Оцінювання результатів аудитів ефективності, проведених Рахунковою палатою протягом 2007-2011 років, показав, що у більшості випадків виявлених порушень найбільшу питому вагу становлять бюджетні правопорушення, пов'язані з неефективним використанням державних коштів (див. рис.4). У 2011 році вона становила 59%.

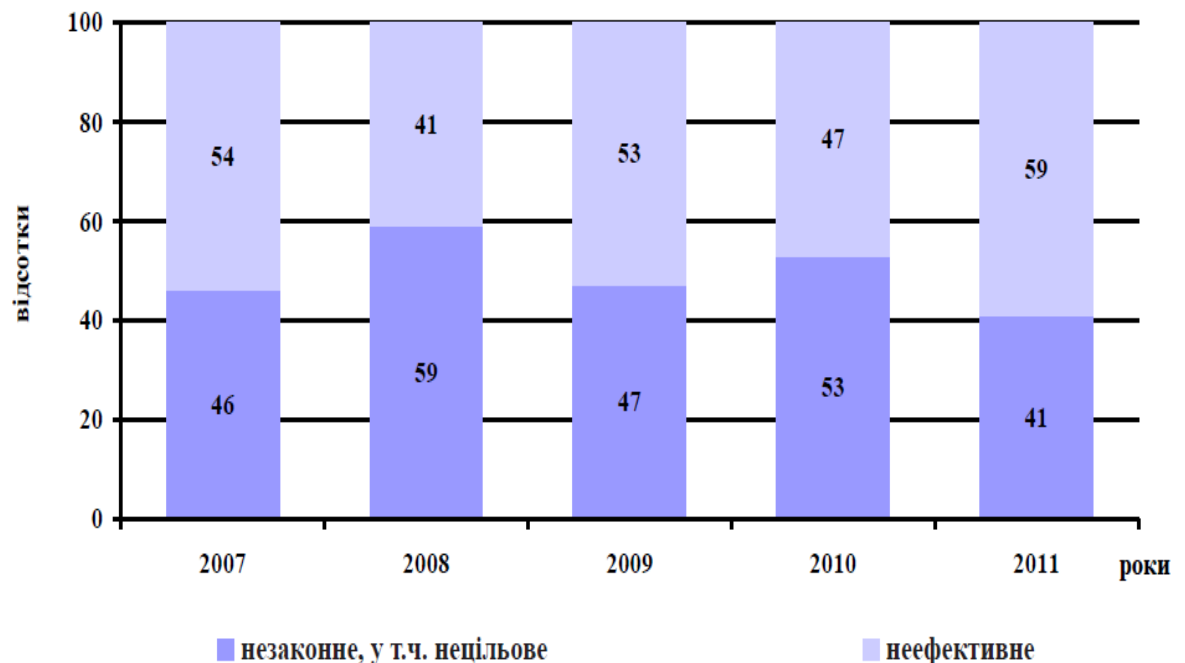

Рис 4. Співвідношення незаконного та неефективного використання бюджетних коштів протягом 2007 – 2011 років [складено автором за даними [3]]

Більшість фактів незаконного та неефективного використання коштів держави були спричинені, по-перше, необґрунтованими, невиваженими, а в разі випадків – і з порушенням чинного законодавства управлінськими рішеннями, по-друге, тривалим утримання бюджетних коштів без використання на

реєстраційних рахунках розпорядників бюджетних коштів та на поточних рахунках підвідомчих організацій, по-третє, фінансуванням заходів, передбачених бюджетними програмами, що не належать до пріоритетних, по-четверте, відсутністю з боку розпорядників належного контролю та постійного моніторингу виконання бюджетних програм.

Тому при проведенні Рахунковою палатою аудитів ефективності виконання бюджетних програм значна увага приділяється тим державним цільовим програмам, напрямам використання бюджетних коштів, в яких має місце значна соціально-економічна складова або виявлено значні обсяги порушень бюджетного законодавства, неефективного управління та використання бюджетних коштів. Зокрема, приділяється увага повноті реагування підконтрольними суб'єктами на висновки та пропозиції Колегії Рахункової палати; досягненню кількісних та якісних показників результатів реагування; прийняттю нормативних та управлінських рішень Кабінетом Міністрів України, міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, розпорядчих внутрішніх рішень іншими об'єктами контролю, застосуванню заходів впливу, у тому числі фінансового та адміністративного. Все це, в решті-решт, має посприяти в цілому поліпшенню бюджетної дисципліни в країні.

Отже, значне зростання обсягів виявлених бюджетних правопорушень зумовлено як загальним підвищенням ефективності контрольно-аналітичної діяльності Рахункової палати, так і процесами вкрай незадовільної, неефективної та, в багатьох випадках, просто незаконної управлінської діяльності, в першу чергу у сфері державних фінансів.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що з метою вдосконалення аудиту ефективності виконання бюджетних програм та підвищення дієвості контрольно-аналітичної діяльності Рахункової палати необхідно передбачити наступні заходи: по-перше, прийняти закон "Про державний фінансовий контроль", що дозволить законодавчо закріпити послідовність проведення державного фінансового контролю, його форми та методи, визначити компетентність і повноваження органів, які здійснюють державний фінансовий контроль, зокрема за використанням бюджетних коштів і державної власності, фінансуванням та виконанням бюджетних програм; по-друге, надати Рахунковій палаті повноважень із застосування фінансових санкцій щодо установ і організацій, які перевіряються; по-третє, запровадити в діяльність Рахункової палати систему управління якістю, яка дозволить отримувати обґрунтовані висновки за результатами контрольних заходів та забезпечити результативність, продуктивність і економічність контрольної діяльності; по-четверте, приділити увагу проведенню науково-дослідницьких робіт з питань, що належать до бюджетної сфери, із залученням фахівців та експертів.

Список використаних джерел

1. Бюлетень Рахункової палати України «Висновки щодо виконання державного бюджету України за 2011 рік». – [Електронний ресурс]: / Офіційний сайт Рахункової палати України. – Режим доступу: <http://www.as-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/412>
2. Держфінінспекція сприяє оптимізації кількості бюджетних програм. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=245144730&cat_id=244277212
3. Звіт Рахункової палати України за 2011 рік. – [Електронний ресурс]: / Офіційний сайт Рахункової палати України. – Режим доступу: http://www.as-rada.gov.ua/doccatalog/document/16740480/Zvit_2011.pdf
3. Наказ Головного Контрольно-Ревізійного Управління України від 15 грудня 2005 року № 444 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту ефективності виконання бюджетної програми». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.24667.0>
5. Аудит в Україні. Основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту / [Немченко В.В., Редько К.О., Хомутенко В.П. та ін.]; за ред. проф. Немченко В.В., Редько О.Ю. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 536 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм» від 10 серпня 2004 року № 1017. – [Електронний ресурс]: / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1017-2004-%D0%BF>
7. Сукач О.М. Оцінка результативності реалізації бюджетних програм місцевого рівня / Сукач О.М. // Інноваційна економіка. – 2012. – №7. – С. 154 – 157.
8. Табакова Т. Планування бюджетних видатків в Україні: теоретичний та практичний аспекти / Табакова Т. – [Електронний ресурс]: / Офіційний сайт НБУ ім. Вернадського. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Skhid/2012_5/16.pdf

**КРОК ВПЕРЕД ЧИ НАЗАД: ТРИРІВНЕВА СИСТЕМА ПЕНСІЙНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ**

Анотація. У статті розглянуто на якому етапі знаходиться трирівнева система пенсійного забезпечення в Україні на сьогодні. Досліджено основні причини незадовільного пенсійного забезпечення. Проаналізовано реформування пенсійного забезпечення та виявлено переваги і недоліки. Обґрунтовано пропозиції щодо заходів швидкого впровадження пенсійної реформи у життя.

Annotation. In the article it is considered on what stage the three-level system of the pension providing is in Ukraine on segodennya. Investigational principal reasons of the unsatisfactory pension providing. Reformation of the pension providing is analysed, found out advantages and failings. Suggestions are grounded in relation to the measures of rapid introduction of pension reform in life.

Ключові слова: система пенсійного забезпечення, пенсійна реформа, солідарна система, мінімальна пенсія, тривалість життя чоловіків і жінок, накопичувальна система, недержавна система.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Недосконалість пенсійної системи України, на жаль, на сьогодні є надзвичайно актуальним питанням, адже створення належної трирівневої системи пенсійного забезпечення так і не відбулося. На сьогодні кожна шоста гривня державного бюджету України йде на виплату пенсії, яка все одно не убезпечує від бідності. Демографічні прогнози залишаються невтішними: кількість пенсіонерів щорічно збільшується, а кількість працюючих навпаки – продовжує скорочуватись.[1]

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Різні аспекти пенсійного забезпечення розглядаються у працях зарубіжних і вітчизняних економістів. Значний внесок у формування національної концепції пенсійного забезпечення зробили Базилевич В., Вітка Ю., Зайчук Б., Лібанова Е., Надточій Б., Сивак С. та інші. Багато уваги створенню обов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні приділяють наукові співробітники Інститута демографії та соціальних досліджень імені Птуха М. В. НАН України, які розробили науково-аналітичні матеріали по варіантах введення другого рівня. Водночас аналіз надбань вітчизняної науки і практики свідчить про відсутність належної системності в

дослідженнях багатьох проблем пенсійної реформи, тому необхідне комплексне дослідження.

Мета статті. Дослідити систему пенсійного забезпечення в Україні як основний складник системи соціального захисту населення. Розглянути на якому етапі знаходиться впровадження трирівневої пенсійної системи, яка розширить можливості для підвищення добробуту населення та економічного зростання в державі.

Виклад основного матеріалу. Пенсійне забезпечення в Україні є основною складовою системи соціального захисту населення, статтею 46 Конституції України визначається: «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення».[2]

На сучасному етапі розвитку України пенсійне забезпечення є одним із найактуальніших питань в державі. Це пов'язано із кризою пенсійного забезпечення.

До основних причин незадовільного пенсійного забезпечення відносяться:

1) неспроможність існуючої солідарної системи забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів;

2) низький рівень заробітної платні;

3) демографічна причина – рівень старіння населення України є найвищим у СНД (хоча й нижчим, ніж у більшості економічно розвинутих країн, але питома вага пенсіонерів у складі населення країни перевищує не тільки східноєвропейські, а й західноєвропейські стандарти).[3]

В Україні кількість громадян, вік яких перевищує 65 років, становить 16%, що є одним з найбільших показників у світі.

У 2011 році число економічно активного населення скоротилося до 18,5 млн. чол., тоді як кількість пенсіонерів зросла до 13,7 млн. чол. Тобто якщо в 1980 році на одного пенсіонера припадало два робітники, то в 2011 році співвідношення працюючих до пенсіонерів скоротилось до 1,35. Проте, до даних оцінок кількості зайнятих входять 4,7 млн. осіб, які працюють у неформальному секторі економіки, тобто не сплачують взагалі або сплачують дуже мало відрахувань у пенсійний фонд. Без врахування зайнятих у тіньовому секторі кількість працюючих уже дорівнює кількості пенсіонерів.

Очікується, що з 2015 р. кожен робітник працюватиме на власну зарплату, на 100 % пенсії одного пенсіонера, а з 2050 р. – ще й на майже 40% – пенсію другого пенсіонера.[4]

В таких умовах вкрай необхідною була пенсійна реформа. Саме реформування пенсійної системи покликане покращити стан пенсійного забезпечення в державі.[3]

З 1 січня 2004 р. набрав чинності Закон України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", який передбачає створення в Україні нової пенсійної системи. Нова пенсійна система в Україні передбачає створення трьох рівнів, а саме солідарної системи (першого рівня), обов'язкової накопичувальної системи (другого рівня) та недержавного добровільного пенсійного забезпечення (третього рівня). (рис.1) [5]

Рис. 1. Трирівнева пенсійна система [6]

У процесі своєї еволюції пенсійні системи різних країн світу вдосконалювалися, й уже з кінця 1980-х років практично в усіх країнах було запроваджено трирівневу систему пенсійного забезпечення, що дає змогу громадянам пенсійного віку отримувати не одну, а щонайменше три різних пенсії.[7]

Якщо проаналізувати рис. 1, то можна сказати, що в Україні порівняно з іншими розвинутими країнами досить низький рівень недержавного пенсійного страхування, який становить 0,03%, найбільшу частку займає солідарна система – 99,97%, а другий рівень взагалі відсутній.[6]

Трирівнева пенсійна система дасть змогу розподілити між трьома її складниками ризики, пов'язані зі змінами в демографічній ситуації (до чого

більш чутлива солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що більше відчувається у накопичувальній системі). Такий розподіл ризиків дасть змогу зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них.

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на засадах солідарності та субсидування і здійснення виплати пенсій та надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду. [8]

Сьогодні в Україні маємо ситуацію, коли кількість населення продовжує щорічно зменшуватись, а кількість пенсіонерів щороку зростає, тобто Пенсійний фонд з кожним роком генерує дедалі більше ризиків не тільки для державного бюджету, оскільки вимагає дедалі більше коштів, через постійне підвищення пенсій, але й для економіки загалом. Однак більша частина пенсіонерів не може похвалитися забезпеченою старістю, а порівняно з розвиненими країнами, наш рівень забезпечення громадян є більш ніж незадовільний, це можна побачити у табл. 1. [1]

Таблиця. 1.

Співвідношення мінімальної пенсії за віком та величини прожиткового мінімуму у 2008-2013 рр. (станом на 1 січня відповідного року) [8]

Роки	Величина прожиткового мінімуму, грн	Мінімальна пенсія, грн	Співвідношення мінімальної пенсії до прожиткового мінімуму (%)
2008	592	470	79,4
2009	626	498	79,6
2010	825	695	84,2
2011	894	750	83,9
2012	1017	822	80,8
2013	1108	894	80,7

Величина прожиткового мінімуму більше ніж мінімальна пенсія – це при тому, що порядок формування набору товарів і послуг в Україні, що входять до складу мінімального прожиткового мінімуму, є абсолютно незадовільним. У розвинених країнах перелік складових прожиткового мінімуму перебуває в межах від 140 до 370 найменувань товарів і послуг, в Україні ж цей показник налічує всього 22 складові.

Тенденції мінімальної пенсії за віком та величини прожиткового мінімуму протягом досліджуваного періоду мають зростаючу динаміку, але статтею 46 Конституції України визначається: «Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом», тобто ця вимога законодавства не виконується і пояснюється дефіцитом бюджету Пенсійного фонду, а взагалі – неефективністю реформування солідарної системи.[8]

Реформування солідарної системи передбачається на підставі Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», що набрав чинності 1 жовтня 2011 року. Яким задекларовано підвищення рівня життя пенсіонерів – пенсійний вік для жінок, народжених після 1 березня 1961 року, підвищено з 55 до 60 років, для чоловіків до 60 років, а для державних службовців – 62 років [9].

Збільшення чисельності пенсіонерів на фоні зменшення кількості працюючих стає першочерговою причиною підвищення віку виходу на пенсію. При ухваленні такого рішення була врахована очікувана тривалість життя на момент виходу на пенсію. Так, якщо для українських чоловіків очікувана тривалість життя після досягнення 60-річного віку складає 14 років (у порівнянні з іншими країнами це низький показник), то для жінок 55-річного - 25 (це більше, ніж в багатьох країнах світу). У разі підвищення пенсійного віку на п'ять років, українська жінка має шанс отримувати пенсійні виплати протягом 20 років (табл. 2).[10]

Таблиця 2.

Очікувана тривалість життя чоловіків і жінок після виходу на пенсію в різних країнах [10]

Країни	Офіційний вік виходу на пенсію		Очікувана тривалість життя на пенсії	
	Чоловіки	Жінки	Чоловіки	Жінки
Великобританія	65	60	15,7	23
Італія	65	60	16,9	24,9
Німеччина	67	67	16,8	20,9
Польща	65	60	14	22
США	65	65	15,2	17,7
Угорщина	62	62	16	20
Україна	60	55-60	14	25-20
Франція	60	60	20	26

Однак, незважаючи на проведені реформування в солідарній системі, вона знаходитиметься на межі краху через неспроможність забезпечити гідне життя населення навіть на рівні мінімальних пенсій. Система віджила своє, тому вкрай необхідна накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка фактично мала запрацювати ще у 2007 р.

Отже, другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на засадах обов'язкового накопичення пенсійних коштів та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Накопичувальна система ґрунтується на тому, що майбутні пенсіонери будуть обов'язково перераховувати певну суму (від 2 до 7% від нарахованої заробітної плати) у так званий спеціальний Накопичувальний пенсійний фонд,

який може управлятись як централізовано державними структурами, так і приватними організаціями з управління активами. Мета її полягає в тому, що Накопичувальний пенсійний фонд має забезпечувати збереження коштів та їх примноження шляхом результативного інвестування пенсійних активів. У результаті пенсіонери будуть отримувати як «державну» або «солідарну» пенсію, так і додаткову пенсію (за рахунок коштів, облікованих на його накопичувальному пенсійному рахунку).

З 01.10.2012 р. запрацював веб-портал електронних послуг ПФУ. Створення веб-порталу - той крок, який істотно наблизить пенсійну систему України до впровадження накопичувального (другого) рівня. Адже йдеться про надання електронних послуг, зокрема доступу застрахованих осіб до інформації, що стосується призначення пенсій і сплачених внесків. Інформація відносно об'ємів і термінів поступання страхових внесків дуже важлива для будь-якого учасника накопичувальної системи тому таку роботу необхідно продовжувати.

В Національному плані дій на 2012 рік відносно впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Багате суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава", затверджене Указом Президента України в березні 2012 року передбачено прийняття Закону України щодо запровадження механізму перерахування страхових внесків до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Проте цей закон не був розроблений, тому що Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який набув чинності з 1 жовтня 2011 року, передбачено запровадження другого рівня лише за умови досягнення бездефіцитності бюджету Пенсійного фонду, а 2012 рік, на жаль, був дефіцитним. [11]

Слід зауважити, що 2012 рік не пройшов даремно. Пенсійний фонд України працював над створенням інституційних компонентів функціонування накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. 2013 року планується провести фінансово-економічні розрахунки щодо визначення оптимальної дати перерахування страхових внесків до накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. [12]

Ще однією умовою для функціонування другого рівня системи пенсійного забезпечення є довіра населення України до нього. Для вирішення цього завдання необхідно на державному рівні забезпечити умови унеможливлення знецінення (чи втрати) пенсійних активів накопичувальної системи, а таких загроз є декілька: інфляційні процеси; валютні коливання; можливість банкрутств одержувачів внесків накопичувального рівня; неефективне управління пенсійними активами; корупційні схеми розкрадання коштів.[13]

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх

об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат, що буде доповненням до пенсійних виплат з I та II рівнів.[8]

В Україні станом на 30.09.2012 функціонувало 96 НПФ, проте частка населення, яка вже встигла розпочати вкладення, залишається мізерною. Протягом 9 місяців 2012 року кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів зменшилася на 15,2 тис. осіб (або на 2,5%), і станом на 30.09.12 становила 579 474 особи (на кінець 2011 року – 594 638 осіб) (рис.2) [14].

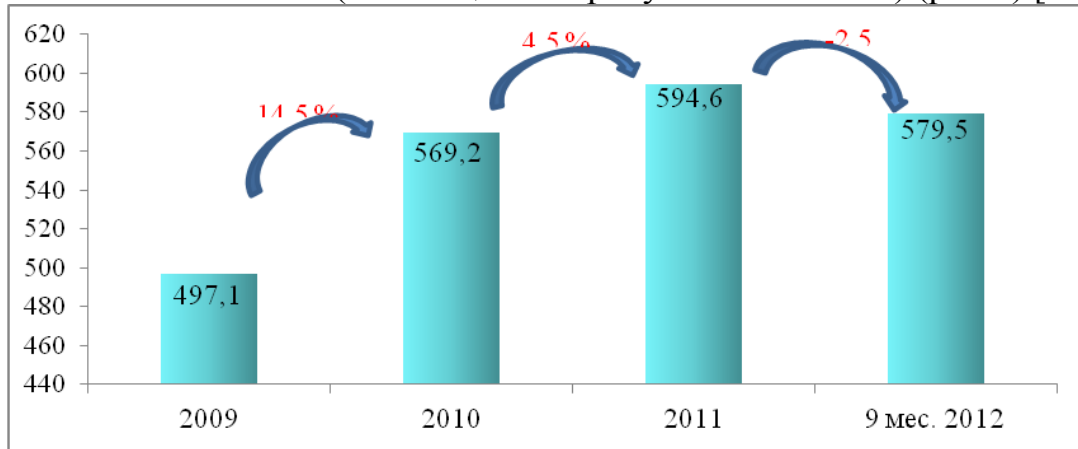

Рис.2. Динаміка кількості учасників НПФ за 2009 – 2011 рр. та 9 місяців 2012 р., тис. осіб [14]

Станом на 30.09.12 серед учасників НПФ більшість становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 64,2% та від 50 до 60 років, а саме 24,1%, частка вікової групи учасників НПФ старше 60 років становила 6,7%, вікової групи до 25 років - 5,0%. Розподіл учасників НПФ за віковими групами наведено на рис. 3.

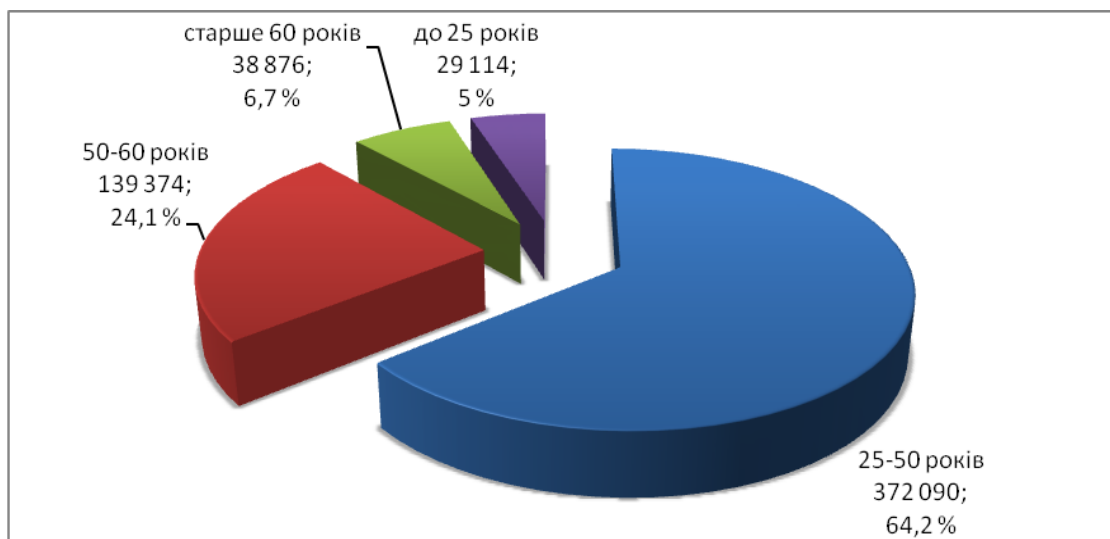

Рис.3. Розподіл учасників НПЗ за віковими групами станом на 30.09.12 [14]

Отже, з рис. 3 можна зробити висновок – вік більше половини учасників, а саме 64, 2 %, від 25 до 50 років, що дає можливість їм до виходу на пенсію забезпечити значні пенсійні накопичення.[14]

У багатьох країнах світу недержавне пенсійне забезпечення дає внесок у склад пенсії, яку отримує працівник при досягненні пенсійного віку, близько 30 %. Разом з тим відомо, що кошти в українців є. За даними Національного банку України, громадяни тримають під «подушкою» 50-60 млрд. дол. США. Висновок один – стримує громадян України вкладати у НПФ – недовіра.

Хоча НПФ роблять кроки для зацікавлення населення:

- ✓ запроваджено електронну систему оприлюднення інформації про діяльність НПФ на веб-сайті Нацкомфінуслуг України;
- ✓ інвестиційний дохід збільшившись протягом 2010 р. на 196,3 млн. грн. або на 82,9 %.

Для того, щоб НПФ стали відомими для широких верств населення та удосконалювалися у своїй роботі, повинна бути проведена:

1. масштабна інформаційна, консультаційна, рекламна робота;
2. держава повинна посприяти гарантіям фінансової безпеки для НПФ – це може бути реалізовано введенням пруденційного нагляду, формуванням справді конкурентного середовища шляхом жорсткої боротьби з явищами фінансового шахрайства пов'язаних осіб, а також створенням фонду гарантування пенсійних внесків для фізичних осіб із метою відшкодування визначених мінімальних сум у разі фінансових катаклізмів;
3. розширений спектр фінансових інструментів для інвестування акумульованих ресурсів системи недержавного пенсійного забезпечення, зокрема шляхом запровадження державних облігацій, індексованих на інфляцію, це б демонструвало б суб'єктам господарювання наміри держави, як найбільшого потужного учасника фінансового ринку;
4. диверсифікація пенсійних активів шляхом інвестування в іноземні цінні папери (норматив – до 20 %), але для цього потрібні відповідні законодавчі акти і механізми такого інвестування.[15]

Висновки і пропозиції. Отже, на сьогодні пенсійна система України представлена фактично одним першим рівнем – солідарною системою, видатки ПФУ зростають, а субсидіювання пенсійної системи з державного бюджету забирає кошти з інших галузей і гальмує економічний розвиток держави.

Зволікання із започаткуванням функціонування накопичувального другого рівня не лише негативно впливає на формування майбутніх пенсійних заощаджень нинішніх працівників, молодших 35 років, та осіб середнього віку, але й не дозволяє дійсно реформувати чинну пенсійну систему, що має форму фінансової піраміди з обмеженими ресурсними можливостями [13].

Третій рівень діє, однак без підтримки держави й за відсутності другого рівня система недержавного пенсійного забезпечення розвивається дуже

повільно. Через це всі ризики забезпечення громадян пенсією несе виключно держава, хоча вони мали б рівномірно розподілятися між державою, бізнесом і населенням, на що і спрямовано пенсійну реформу [7].

Отже, на нашу думку, необхідно зробити декілька кроків, щоб трьохрівнева пенсійна система запрацювала, а саме:

- ✓ для збалансування бюджету ПФУ та підтримання стабільного пенсійного забезпечення учасників солідарної системи необхідно звести інфляцію в країні до рівня 3% річних, пенсію індексувати лише на показник інфляції, а зарплату підвищувати випереджаючими темпами - не менше 10% на рік, що дозволить врівноважити бюджет ПФУ вже протягом шести років;

- ✓ розробити й запровадити програму реальної легалізації доходів населення з метою розширення бази нарахування страхових внесків;

- ✓ відмовитися від вимоги збалансування бюджету ПФУ як обов'язкової умови впровадження другого рівня пенсійної системи, оскільки досягти реального вирівнювання доходів та видатків ПФУ неможливо за два-три роки. За офіційними даними дефіцит Пенсійного фонду за підсумками 2012 року склав більше 27,2 млрд. грн., а в 2013 році лише запланований дефіцит ПФ - 21,8 млрд. грн. Саме тому відкладати термін запуску накопичувальної системи пенсійного страхування неприпустимо;[16]

- ✓ підвищити ефективність вітчизняної системи недержавного пенсійного забезпечення, оскільки воно дало б змогу зменшити тиск на солідарну пенсійну систему, сприяло б розвитку ринкових механізмів, дало б поштовх структурній перебудові економіки за рахунок «довгострокових» інвестиційних коштів.

Нова пенсійна система повинна поступово, покоління за поколінням, замінити стару систему, яка є фінансовою пірамідою і перебуває на межі краху. У новій системі розмір пенсії залежатиме лише від особистого вкладу людини, а пенсійний вік не матиме значення. Навпаки, людина сама буде вирішувати скільки їй працювати. Крім того, у новій пенсійній системі існує пряма зацікавленість працівника в отриманні усієї зарплати через касу, а не в конвертах. Від цього залежить, яка сума акумулюватиметься на індивідуальному пенсійному рахунку людини. Тим самим, відпаде потреба у "звитяжній боротьбі" за легалізацію зарплат.

Список використаних джерел

1. Скоропад І. С. Особливості функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні на сучасному етапі // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – с. 237-240.

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Дідковська Т. О. Поняття та сутність пенсійного забезпечення в Україні: сучасні реалії та перспективи розвитку // Форум права. – 2012. – №1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-1/12dtotpr.pdf>.
4. Заблоцький М. Що покаже новий перепис населення // Економічна правда. – 2012. – 9 серпня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/08/9/331728/>.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
6. Сторощук М.І., Лютік О.М. Зарубіжний досвід розвитку пенсійного забезпечення та можливості його використання для вдосконалення пенсійної системи в Україні // Економіка. – 2012. – 5 серпня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/5_SWMN_2012/Economics/3_100747.doc.htm.
7. Мельничук В. Г. Тенденції розвитку пенсійної системи України // Фінанси України. – 2010. – № 4. – с. 66-76.
8. Ярошевич Н.Б. Особливості формування надходжень ПФУ в контексті проблем солідарної пенсійної системи // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.8. – с. 322-326.
9. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 № 3668-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
10. Никитенко В. С. Предусмотренное выполнено в полном объеме // Вестник ПФУ. – 2012. – № 10 (124). – с. 4-8.
11. Биладш М. Накопительная пенсионная система: перспективы внедрения // Пенсионный курьер. – 2012. – № 41. – с. 3.
12. Довгаль С. Пріоритет – гідне пенсійне забезпечення громадян // Вісник ПФУ. – 2012. – № 12 (126). – с. 4-6.
13. Шевчук П. Ризики реформування системи пенсійного забезпечення в Україні // Демократичне врядування. – 2012. – Вип. 9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/visnik9/fail/Shevchuk_P.pdf.
14. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.
15. Лондар С. Л., Лондар Л. П. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні // Фінанси України. – 2011. – № 9. – с. 45–58.
16. Почему пенсионная реформа оказалась неэффективной // Комсомольская правда. – 2013. – 25 січня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kp.ua/daily/250113/376709/>.

УДК 336.2 (477)

Соломенцева О.О.
комерційний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к. політ. н., доцент кафедри фінансів
Музиченко Г. В.

ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА РАХУНОК ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання формування дохідної частини Державного бюджету України, проблеми мобілізації фінансових ресурсів, визначені основні фактори, які впливають на обсяг податкових надходжень у державних доходах країни, наведені пропозиції щодо збільшення доходів Державного бюджету України в контексті нових пропозицій уряду.

Annotation. The pressing questions of forming of profitable part of the State budget of Ukraine, problem of mobilization of financial resources are examined in the article, basic factors which influence on the volume of tax receipts in the state profits of country are certain, resulted suggestions in relation to the increase of profits of the State budget of Ukraine in the context of new suggestions of government.

Ключові слова. Бюджет, доходи державного бюджету, бюджетна політика, податки, податкові надходження, податкова політика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Доходи державного бюджету залежать від бюджетної та податкової політики. Для сучасної соціально-економічної системи бюджетна політика постає дієвим важелем оптимізації розвитку та забезпечує комплекс позитивних факторів. Відповідно до світової практики бюджет стає основним інструментом економічної політики. Він сприяє підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної економіки, зміцненню політичної та соціальної стабільності у країні.

Для усунення негативного впливу чинників на фінансовий стан країни, що матиме відповідний відбиток на соціально-економічний розвиток, необхідно приділяти достатньо уваги як податковій, так і бюджетній політиці в сфері формування бюджетних доходів та використання бюджетних видатків.

Враховуючи, що доходи бюджету, в основному, формуються за рахунок податкових надходжень, податкова політика щільно пов'язана з бюджетною в частині завдань щодо фінансового забезпечення бюджетних доходів та стимулювання розвитку економіки.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Питання формування дохідної частини державного

бюджету досліджувалися в працях економістів О.Д. Василика, В.М. Гейця, Т.І. Єфіменко, Ц.Г. Огня, В.М. Опаріна, В.М. Федосова, І.О. Луніної, В. І Лук'яненко, К.В. Павлюк, І.Я. Чугунова та інших. Однак до теперішнього часу має місце недостатня ступінь систематизації практики формування доходів Державного бюджету України у частині податкових надходжень.

Мета статті. Метою даного дослідження є пошук шляхів та обґрунтування напрямів збільшення доходів Державного бюджету України за рахунок податкових надходжень. Для цього необхідно провести оцінку сучасного стану податкових надходжень до Державного бюджету України, виявити проблеми та резерви зростання, обґрунтувати доцільність введення нових податків та вдосконалення діючого механізму їх мобілізації.

Виклад основного матеріалу. Головним фінансовим ресурсом держави є податкові доходи, обґрунтоване планування яких можна вважати основою ефективного державного управління. Реальність виконання бюджетного завдання будь-якого рівня багато в чому залежить від точності прогнозу дохідної частини бюджету, головним чином податкових доходів, оскільки саме вони займають найбільшу питому вагу в загальній структурі бюджету. Враховуючи цей факт, податкова політика щільно пов'язана з бюджетною в частині завдань щодо фінансового забезпечення бюджетних доходів та стимулювання розвитку економіки. Виходячи з цього, при визначенні перспектив розвитку економіки необхідно проаналізувати передумови і макроекономічні чинники, які впливатимуть на формування бюджетних доходів та пріоритетів бюджетної політики.

У структурі дохідної частини бюджету варто відмітити збільшення частки податкових надходжень (див. табл. 1.).

Табл. 1.

Структура доходів Державного бюджету України у 2007-2011 роках

Доходи Державного бюджету у т.ч.:	Державний бюджет (100%)				
	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік
Податкові надходження, у т.ч.:	72,2	74,9	68,4	71,4	83,9
- податок з доходів фізичних осіб	-	-	-	-	-
- податок на прибуток підприємств	21,0	21,2	14,9	17,1	17,5
- збори за спеціальне використання природних, із них:	1,2	1,1	1,2	1,3	0,6
плата за землю	-	-	-	-	-
податок на додану вартість	36,8	41,1	38,9	36,9	41,7
- акцизний податок	6,5	5,7	9,8	11,8	10,6

- податок на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,4	6,2	3,2	3,9	3,8
- інші податкові надходження	0,5	0,3	0,4	0,4	9,7

Аналізуючи структуру доходів Державного бюджету України бачимо, що частка податкових надходжень складає основну долю доходів держбюджету. Під впливом світової економічної кризи об'єм податкових надходжень дещо зменшився станом на 2008 рік. Але починаючи з 2009 року фінансовий стан країни спрямований на стабілізацію та розвиток, що відобразилось на сталому зростанню податкових надходжень до бюджету в цілому та за окремими їх складовими.

Табл. 2.

Склад та структура податкових надходжень Державного бюджету
за 2006-2011 роки (млн.грн.)

Види доходів	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1. Податкові надходження в тому числі:	94811,5	116670,8	167883,4	148915,6	149529,2	219500,0
ПДВ	50396,7	59382,8	92082,6	84596,7	75781,9	108420,0
<i>у % до податкових надходжень</i>	53,2	51,0	54,9	56,8	50,7	50,0
податки на прибуток підприємств	25863,1	33964,0	47456,3	32569,8	37028,4	45500,0
<i>у % до податкових надходжень</i>	27,3	29,1	28,3	21,9	24,8	20,7
Акцизний податок із вироблених в Україні товарів	7492,8	8990,4	10125,0	17584,5	20806,6	21030
<i>у % до податкових надходжень</i>	7,9	7,7	6,0	11,8	13,9	9,6
Акцизний податок із ввезених на територію України товарів	1050,8	1495,5	2553,0	3690,0	4111,1	6530
<i>у % до податкових надходжень</i>	1,1	1,3	1,5	2,5	2,7	3,0
Ввізне мито	6972,6	9588,9	11932,8	6358,8	7635,9	12800
<i>у % до податкових надходжень</i>	7,3	8,2	7,1	4,2	5,1	5,21
Інші	3035,5	3292,2	3733,7	4145,7	4165,3	25220
<i>у % до податкових надходжень</i>	3,2	2,7	2,2	2,8	2,8	11,49

Дані наведені у таблиці 2 свідчать, що найбільшу частку у структурі податкових надходжень займає податок на додану вартість, а саме становить більш ніж 50 %, на другому місці – податок на прибуток підприємств (від 25 – 28 % від загального обсягу податкових надходжень). Також вагому частину займають відшкодування з акцизного податку (приблизно до 10%). Динаміка надходжень від ввізного мита та інших податкових надходжень мали не сталий характер за останні 5 років у зв'язку з реформаційною політикою бюджетної та податкової систем.

Так у 2011 році, економічне зростання, підвищення цін та набрання чинності Податковим кодексом сприяли збільшенню надходжень податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) на 22,5 млрд. грн., з яких більше половини (11,5 млрд. грн.) забезпечено за рахунок росту номінального валового внутрішнього продукту.

Збільшення обсягів платежів, що справляються при ввезенні товарів, на суму понад 20,5 млрд. грн., у тому числі податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів - на 19,5 млрд. грн., забезпечено за рахунок зростання товарного імпорту на 33,5 % (без урахування природного газу).

При зниженні, відповідно до норм Податкового кодексу, ставки податку на прибуток підприємств з 1 квітня 2011 року з 25 до 23 % надходження вказаного податку за рахунок поліпшення фінансових результатів платників збільшилися на 18,7 млрд. гривень.

Збільшення, згідно з нормами Податкового кодексу, ставок рентної плати за нафту, природний газ та газовий конденсат, що видобуваються в Україні, забезпечило зростання обсягу зазначених платежів на 6,8 млрд. грн., навіть в умовах зменшення обсягів видобутку вказаних корисних копалин.

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України

Крім того, збільшення доходів загального фонду державного бюджету на суму понад 6 млрд. грн. забезпечено внаслідок зарахування до загального фонду, згідно з нормами Бюджетного кодексу, надходжень рентної плати за транзитне транспортування трубопроводами природного газу територією України, збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками, і збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності, які в 2010 році в повному обсязі зараховувалися до спеціального фонду.

Зміна в 2011 році, відповідно до статті 29 Бюджетного кодексу, нормативів зарахування окремих платежів до державного і місцевих бюджетів зумовила збільшення доходів державного бюджету на 4,3 млрд. гривень. Зокрема, зарахування до державного бюджету 50 % податку на доходи фізичних осіб, що сплачується на території м. Києва, який у 2010 році повністю надходив до бюджету міста, збільшило доходи державного бюджету на 6,2 млрд. гривень. Водночас внаслідок зарахування в 2011 році до державного бюджету 50 % (у

2010 році - в повному обсязі) збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення), плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами в межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, яка зараховується до державного бюджету в повному обсязі) та інших платежів не надійшло у звітному періоді до державного бюджету 1,9 млрд. гривень.

За рахунок підвищення, згідно з нормами Податкового кодексу, ставок акцизного податку на тютюнові вироби і пиво при зменшенні обсягу їх виробництва (на 6,5 та 1,3 % відповідно) надходження акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) зросли на 2,6 млрд. гривень. Водночас, незважаючи на збільшення ставок акцизного податку на спирт етиловий, надходження податку з виробленої в Україні лікєро- горілкової продукції зменшилися на суму понад 0,3 млрд. грн. внаслідок скорочення обсягу виробництва горілки на 21,5 відсотка.

Запровадження вивізного мита на окремі зернові культури, відповідно до Закону України від 19.05.2011 № 3387-УІ „Про внесення змін до Податкового кодексу України та про ставки вивізного (експортного) мита на деякі види зернових культур”, сприяло збільшенню доходів на суму понад 1 млрд. гривень.

Водночас платникам податку на додану вартість грошовими коштами відшкодовано на 18,5 млрд. грн. більше, ніж у попередньому році, що зменшило доходи державного бюджету на відповідну суму.

Висновки і пропозиції. Аналізуючи дохідну частину Державного бюджету України, необхідно враховувати максимально широкий спектр факторів, що впливають на формування обсягів баз оподаткування та сум податкових надходжень і зборів, що є необхідною вимогою для методів та моделей прогнозування податкових надходжень та інших бюджетних показників.

В умовах погіршення зовнішніх чинників економічного зростання, в 2013 році ключовим пріоритетом податкової політики має стати формування сприятливого фіскального простору для формування дохідної частини Державного бюджету України. Для цього потрібно як оптимізувати поточну роботу податкових органів, так і внести на розгляд парламенту окремі законодавчі ініціативи.

В цьому контексті необхідно розглянути доцільність додаткових податкових стимулів. Такими можуть бути:

1. Стимулююча модель податку на прибуток, а саме запровадження відповідної моделі адміністрування цього податку. Для прикладу, в розвинених європейських країнах ставки податку досить високі (25-35 %), проте вони застосовуються лише для тієї частини прибутку, яку акціонери бажають вилучити (тобто отримати в якості дивідендів). Для частини прибутку, яку підприємство планує інвестувати, діють спрощені податкові режими у формі

знижених податкових ставок на прибуток, або загалом звільнення від оподаткування тієї частини податку на прибуток, яку підприємство реінвестує у модернізацію. Для тієї частини прибутку яка спрямовується на виплату дивідендів, в Україні було б доцільним залишити ставку у розмірі 23 %, а для частини прибутку, що реінвестується в модернізацію основних фондів, – знизити до 10 %. Це дозволить вивести значну частину активів з тіньового сектора, що будуть входити до системи оподаткування та збільшить надходження до бюджету.

2. Розширення права на застосування методу прискореної амортизації. На сьогодні, коли більшість підприємств України потребують технічного переозброєння, а власних коштів недостатньо, актуальним є застосування методу прискореної амортизації, в першу чергу, для високотехнологічного, екологічного та енергозберігаючого обладнання в пріоритетних галузях національної економіки. В умовах глобальної фінансово-економічної кризи 2007-2009 років та періоду відновлення цей інструмент був найбільш поширеним фіскальним стимулом. Завдяки цьому підприємства отримують значний ресурс для розвитку, що розширить об'єми та базу оподаткування.

3. Впровадити комплекс податкових стимулів для пріоритетних галузей економіки, серед яких поширеними є:

- податкові канікули, передусім із сплати податку на прибуток, податків на землю та нерухоме майно;
- знижені (пільгові) ставки податку на прибуток, землю та нерухоме майно як менш затратна для держави альтернатива податковим канікулам;
- податкова знижка, тобто зменшення бази оподаткування шляхом включення витрат на інвестиційні цілі до валових витрат;
- надання права на оформлення погашення податкового зобов'язання податковим векселем при імпорті продукції проміжного значення для високотехнологічних галузей економіки.

Зростання доходів бюджету без створення значних перешкод для економічного розвитку та без продукування негативних соціальних імпульсів можна отримати за рахунок:

1. Посилення фіскального навантаження на господарську діяльність, пов'язану з експлуатацією природних ресурсів. Наразі фіскальна функція групи ресурсних податків реалізована не в повній мірі. Підвищення фіскального тиску на даний об'єкт оподаткування дозволить відчутно збільшити доходи бюджету, не створюючи перешкод для розвитку високотехнологічних галузей економіки.

2. Відмови від зниження ставки ПДВ з 20 до 17 %. Зазначений податок є одним із непрямих податків, тому фактичним суб'єктом оподаткування є кінцевий споживач, а не підприємство, що його сплачує. Створена додана вартість, таким чином, є лише критерієм розподілу повноважень податкового агента: чим більша створена підприємством додана вартість, тим більша частина ПДВ, сплаченого кінцевим споживачем за готову продукцію,

опиняється на рахунках даного підприємства, яку воно має сплатити до бюджету. Відтак ПДВ за своєю природою не здійснює додатковий тиск на фінансовий стан підприємства. Проблеми його функціонування в Україні пов'язані з недосконалим адмініструванням.

3. Запровадження підвищеної ставки ПДВ в розмірі 23 % на товари розкоші. До переліку об'єктів оподаткування ПДВ за підвищеною ставкою доцільно віднести, зокрема, операції з придбання автомобілів з великим об'ємом двигуна, квадроциклів, яхт, літальних апаратів, ювелірних виробів тощо.

4. Розширення групи підакцизних товарів. Зокрема, до об'єктів оподаткування акцизним податком можна віднести операції з придбання товарів споживання, які: – є товарами преміум-класу; – є шкідливими для здоров'я. Це б дозволило не лише збільшити доходи бюджетів, а здійснити певний позитивний стимулюючий вплив, зокрема обмеження вживання шкідливих продуктів харчування.

5. Підвищення ставок податку на нерухомість. Як згадувалося вище, в моделі адміністрування даного податку, яка закладена Податковим кодексом, його фіскальна ефективність є вкрай низькою. Для того, щоб збільшити надходження даного податку, необхідно посилити фіскальне навантаження на власників, які володіють значними об'єктами житлової нерухомості. Крім того, при розрахунку податку неодмінно має враховуватися ринкова вартість нерухомості. Лише за таких умов фіскальну ефективність цього податку може бути підвищено.

6. Посилення боротьби з мінімізацією оподаткування та ухилянням від сплати податків. Україна має значний резерв для збільшення податкових надходжень, сконцентрований в секторі тіньової економіки, обсяг якого, за різними оцінками, складає від 20 до 50 % ВВП.

Список використаної літератури:

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2012 № 2456 – VI // ВВР. – 2012. - № 50-51. – ст.. 572.;
2. Ільєнко Р.В. Податкова політика держави: виклики, завдання, перспективи / Р.В.Ільєнко // Ж.Актуальні проблеми економіки. – 2011. - №4. - С.211-216.
3. Крисоватий А.І., Кошук Т.В. Податкова політика у реформуванні соціально-економічної системи України / А.І.Крисоватий, Т.В.Кошук // Ж.Економіка України. – 2010. - №8. - С.41-52.
4. Рубаненко Л. Реформування податкової системи України «Дзеркало тижня» №27, 10 серпня 2012.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ТА ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

Анотація. У статті проаналізовано законодавчу базу і динаміку соціальних стандартів та гарантій в Україні за період 2001–2012 рр. Виявлено тенденції зміни мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, оцінено співвідношення між основними державними гарантіями та базовим соціальним стандартом. Окреслено можливі напрями вдосконалення системи державних соціальних гарантій та стандартів.

Annotation. In this article was analyzed the law base and the dynamic of social standards in the years 2001-2012. There were founded the tendencies of changes of minimal salaries and the living wage, valued the ratio between the major state guarantees and basic social standard. There were indicated possible ways of improving the social state guarantees and standards.

Ключові слова: прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, соціальні гарантії, соціальні стандарти, рівень життя, допомоги.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Система соціальних стандартів і гарантій є базовою складовою державної соціальної політики в контексті захисту як вразливих верств населення, так і працездатних. За допомогою перерозподільних механізмів держава надає допомогу тим, хто її потребує. Важливо визначити, наскільки така допомога відповідає потребам населення, чи достатньою мірою вона забезпечує задоволення потреб хоча б на мінімальному рівні. Необхідність такого дослідження і обумовлює актуальність теми статті.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Зазначену проблему досліджували відомі українські вчені у галузі соціальної політики Е.Лібанова, В.Толуб'як, В.Новіков, О.Крентовська, А.Колот, Н.П.Баранова та інші, а також безпосередні розробники державної соціальної політики. Вони в різні періоди аналізували систему державних соціальних стандартів та гарантій відповідно до тенденцій рівня життя, бідності, зростання середнього класу, диференціації суспільства тощо. Однак за 2001–2012 роки в системі соціальних стандартів та гарантій відбулися значні зміни.

Мета статті. Метою статті є виявлення основних тенденцій розвитку системи державних соціальних стандартів і гарантій та співвідношень між ними. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити низку завдань, основними з яких є: аналіз динаміки розмірів соціальних стандартів та гарантій за означений період; визначення співвідношень гарантій та стандартів; виявлення проблемних питань та пропозиції щодо шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Формування нової системи соціальних стандартів та гарантій, яка відповідала б вимогам демократичної держави із соціально орієнтованою ринковою економікою, розпочалось в Україні на початку 90-х років минулого сторіччя з набуттям незалежності. Перехід до ринкової економічної системи призвів до значного погіршення життєвого рівня переважної більшості громадян, позбавив їх хоча невисоких, проте гарантованих заробітків. Дедалі більша частина населення потребувала допомоги з боку держави. Тому необхідно було створити таку систему соціальної державної підтримки, яка давала б змогу мінімізувати вплив негативних наслідків перехідного періоду на широкі верстви населення та уникнути соціальних конфліктів.

З метою соціального захисту населення в 1991 році було прийнято Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет». Розмір прожиткового мінімуму формувався на основі системи споживчих кошиків. Після внесення змін та доповнень до цього Закону в умовах кризового стану економіки та спаду виробництва було запроваджено соціальний норматив – межа незабезпеченості. Вартісна величина межі незабезпеченості затверджувалась відповідними нормативно-правовими актами з 1993 по 1999 роки. У липні 1999 року було прийнято Закон України «Про прожитковий мінімум», який, відповідно до статті 46 Конституції України, дав визначення прожитковому мінімуму, заклав правову основу для його встановлення, затвердження, та врахування при реалізації державою конституційної гарантії громадянам на достатній життєвий рівень.[1]

У 2000 році, відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», закладено правові засади формування та застосування державних соціальних стандартів та нормативів, спрямованих на реалізацію закріплених Конституцією України та законами України основних соціальних гарантій.

Нині в Україні сформована й застосовується система соціальних стандартів та гарантій, що складається з:

- базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму;
- основних державних соціальних гарантій (мінімальний розмір заробітної плати, мінімальний розмір пенсії за віком, розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат);
- інших державних соціальних гарантій, які встановлені законами України з метою надання соціальної підтримки населенню країни (стипендії учням

професійно-технічних та студентам вищих державних навчальних закладів, індексація доходів населення тощо).[2]

Прожитковий мінімум застосовується для загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм, встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, стипендій та інших соціальних виплат, визначення права на призначення соціальної допомоги та державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших, формування Державного бюджету України і місцевих бюджетів.

Розрахунок прожиткового мінімуму здійснюється відповідно до Методики визначення прожиткового мінімуму на одну особу та для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення, затвердженої наказом Мінпраці, Мінекономіки, Держкомстату від 17 травня 2000 року №109/95/157, виходячи із середніх цін, що склалися за відповідний місяць, з урахуванням прогнозних індексів споживчих цін. [3]

Вперше розміри прожиткового мінімуму було затверджено окремим Законом України в кінці 2000 року, тому аналіз розмірів прожиткового мінімуму для зіставлення слід розпочати з 2001 року. Зміна величини прожиткового мінімуму протягом 2001 – 2012 років характеризується даними, що наведені у табл. 1.

Табл. 1

Прожитковий мінімум в Україні за 2001 – 2012 роки, грн.

Прожитковий мінімум в розрахунку на місяць	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
на одну особу	311,3	342	342	362,2	423	463,8	518,5	607,5	638,5	843,2	914	1042
у % до попереднього року	115,3	109,9	100,0	105,9	116,8	109,6	111,8	117,2	105,1	132,1	108,4	114,0
для дітей віком до 6 років	276,5	307	307	324,5	376	409,5	457,5	540,3	569,5	771	835	898,7
у % до попереднього року	114,9	111,0	100,0	105,7	115,9	108,9	111,7	118,1	105,4	135,4	108,3	107,6
для дітей віком від 6 до 18	345,7	384	384	404,8	468	526	588	680,5	713,5	921,3	1000	1140,75
у % до попереднього року	123,8	111,1	100,0	105,4	115,6	112,4	111,8	115,7	104,8	129,1	108,5	114,1
для працездатних осіб	331,1	365	365	386,7	453	495	553,8	649,5	681,5	888,3	963	1098,1
у % до попереднього року	115,1	110,3	100,0	106,0	117,1	109,3	111,9	117,3	104,9	130,3	108,4	114,0

для осіб, які втратили працездатність	248,8	268	268	284,7	332	358,5	400,7	482,7	510,5	709,2	767	842,3
у % до попереднього року	114,9	107,7	100,0	106,2	116,6	108,0	111,8	120,5	105,7	138,9	108,1	109,8

Джерело: за даними Міністерства соціальної політики <http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/index>

Аналіз динаміки прожиткового мінімуму показує, що впродовж 2001 – 2012 років прожитковий мінімум зростав для всіх соціальних і демографічних груп населення. Найбільший розмір прожиткового мінімуму встановлюється для дітей віком від 6 до 18 років, що перевищує середню величину прожиткового мінімуму на 9% – 13%; найменший розмір у осіб, які втратили працездатність (нижчий за середню величину на 19% – 25 відсотків). За цей період найбільшою мірою (в 3,1 рази) зріс прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, а найменшою (2,9 рази) – для дітей від 6 до 18 років. Отже, держава більшою мірою стимулює підвищення гарантій для пенсіонерів.

Аналіз динаміки щорічних темпів зростання прожиткового мінімуму 2001 – 2005 років свідчить про поступові зміни на збільшення, без різких коливань. Однак протягом 2006 – 2012 років відмічається стрибкоподібне зростання розмірів прожиткового мінімуму, при цьому складно знайти об'єктивне пояснення як для щорічних темпів зростання прожиткового мінімуму, так і стрімкого підвищення його у 2010 році.

Характерною ознакою у 2001–2012 роках є динамічне зниження співвідношення законодавчо встановленого та фактичного розміру прожиткового мінімуму. Очевидно, основна причина такої значної різниці між розмірами законодавчо встановленого та фактичного прожиткового мінімуму полягає у застосуванні різних методологічних підходів щодо їх визначення.

Важливе значення має співвідношення темпів зростання прожиткового мінімуму та індексу споживчих цін (табл. 2).

Табл. 2

Темпи зростання прожиткового мінімуму та індексу споживчих цін в Україні у 2001–2012 роках

Роки	Темпи зростання прожиткового мінімуму, у % до попереднього періоду	Індекс споживчих цін, %
2001	115,3	106,1
2002	109,9	99,4
2003	100,0	108,2
2004	105,9	112,3
2005	116,8	110,3
2006	109,6	111,6
2007	111,8	116,6
2008	117,2	122,3
2009	105,1	112,3

2010	132,1	109,1
2011	108,4	104,6
2012	114,0	99,7

Джерело: за даними Міністерства соціальної політики <http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/index>

За період 2001–2012 рр. загальне зростання прожиткового мінімуму виявилось значно нижчим, ніж індексу споживчих цін і становило 236,6 % проти 252,6%. Отже, зростання вартості набору товарів та послуг, які входять до складу прожиткового мінімуму, відбувалось повільніше, ніж подорожчання товарів та послуг, що використовуються для розрахунку індексу споживчих цін. Аналогічною була ситуація в період кризи (2008–2009 роки), коли відмічається перевищення індексу споживчих цін над зростанням прожиткового мінімуму. Така ситуація негативно впливає на рівень життя населення, особливо це стосується малозабезпечених верств населення. Протягом 2001–2012 років це співвідношення змінилось на користь індексу споживчих цін, так як в 2010 році зростання розміру прожиткового мінімуму було найвищим за одинадцять останніх років і становило в середньому 132,1% , а індекс споживчих цін підвищився тільки на 109,1%.

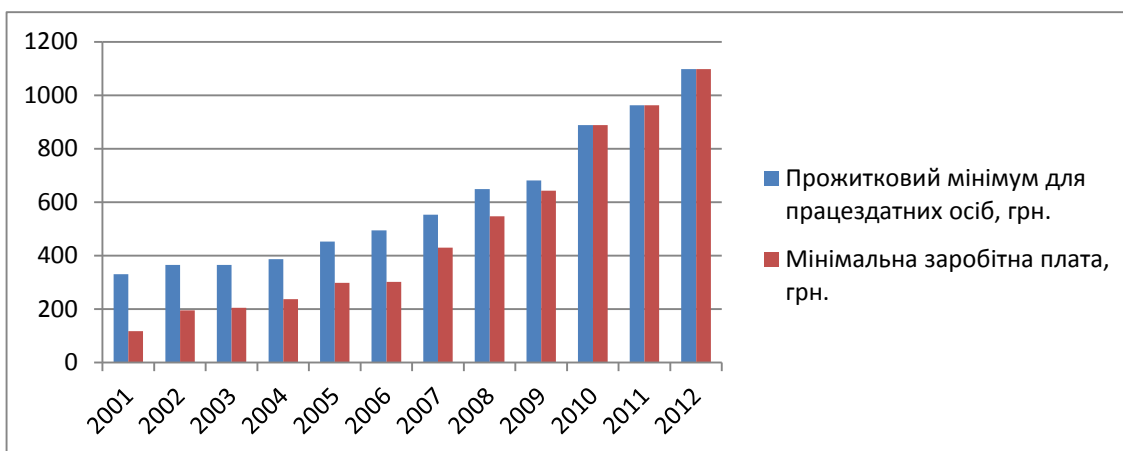
Прожитковий мінімум використовується для обґрунтування визначення розмірів мінімальних державних гарантій. Щорічне збільшення прожиткового мінімуму вимагає підвищення розмірів основних та інших державних соціальних гарантій, а також доходів населення. Однак встановлення розмірів основних державних соціальних гарантій цілком залежить від фінансових можливостей державного бюджету, а також бюджетів Пенсійного фонду та місцевих бюджетів.

Прожитковий мінімум – це величина, яка показує кількість засобів необхідних людині для забезпечення нормального функціонування організму, задоволення основних соціальних і культурних потреб. Це означає, що заробітна плата працюючої людини не може бути нижчою, ніж прожитковий мінімум. Мінімальна заробітна плата виступає в якості основної державної соціальної гарантії для працюючого населення. Вона відображає мінімальну для даних економічних умов величину споживання і є базою для визначення розміру оплати праці найменш кваліфікованого працівника.[4]

Мінімальна заробітна плата в Україні впродовж 2001–2012 років постійно зростала. Вона збільшилась зі 118 гривень у 2001 році до 1134 гривень на кінець 2012 року, або в середньому в 9,6 разів. Однак законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати у 2001–2009 роках значно відставав від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, хоча і відбулося більш ніж двократне скорочення між ними. Співвідношення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму у 2001 році становило більш ніж 35%, у 2003 році – 51%, 2005 році – понад 66%, у 2007 році – майже 80% і тільки в кінці 2009 року

воно досягло 100 %, протягом наступних років воно становило 100 відсотків (рис.1).

Досягнення мінімальною заробітною платою розміру прожиткового мінімуму позитивно вплинуло на рівень життя населення та зменшення ступеня диференціації доходів населення. Підтвердженням цьому стала стійка тенденція скорочення низькооплачуваних і зростання частки середньо- та високооплачуваних працівників.

Джерело: за даними Міністерства соціальної політики <http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/index>

Рис 1.Співвідношення прожиткового мінімуму для працездатних осіб та мінімальної заробітної плати в Україні за 2001-2012 роки, грн.

Розмір мінімальної пенсії за віком збільшився з 58 гривень у 2001 році до 884 гривень на кінець 2012 року, або в середньому в 15 разів. Співвідношення мінімального розміру пенсії за віком та прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, поступово зростало. Якщо у 2001 році воно становило майже 34%, у 2003 році – 51% , то у 2005 році – вже досягло та протягом 2006–2009 років підвищилось до 110%, а у наступні роки воно знову становило 100%(табл. 3).

Табл. 3

Динаміка мінімальної пенсії та прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність в Україні в 2001-2012 роках, грн.

Роки	Мінімальна пенсія	Прожитковий мінімум для осіб, які втратили працездатність, грн.	Співвідношення, %	Відхилення МЗП і ПМ	
				Грн.	%
2001	65	248,8	26,1	183,8	73,9
2002	84,9	268	31,6	183,1	68,4
2003	91,8	268	34,3	176,2	65,7

2004	163,4	284,7	57,4	121,7	42,6
2005	332	332	100	0	0
2006	358,5	358,5	100	0	0
2007	403,8	400,7	101	3,1	-1
2008	509,8	482,7	93,1	-37,7	6,9
2009	561,4	510,5	110	50,9	-10
2010	709,2	709,2	100	0	0
2011	800	800	100	0	0
2012	884	884	100	0	0

Джерело: за даними Міністерства соціальної політики <http://mlsp.kmu.gov.ua/control/uk/index>

Таким чином, встановлення мінімальної пенсії за віком на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, відбулось у 2005 році, раніше та більш стрімко, ніж досягнення мінімальною заробітною платою прожиткового мінімуму для працездатних осіб. При цьому її розмір перевищував розмір мінімальної заробітної плати, що становив тільки понад 66% прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Безумовно така ситуація для країни є невиправданою та економічно необґрунтованою, оскільки заробітна плата є первинним доходом і основним джерелом наповнення державного бюджету, бюджету Пенсійного фонду та інших фондів соціального страхування.[5]

Нині в Україні діє розгалужена система державних соціальних допомог (сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства тощо). Розміри усіх видів соціальних допомог зростають. Вагомим додатком до сімейного бюджету та найбільш популярним сьогодні видом соціальної допомоги, що надається сім'ям з дітьми, стала одноразова допомога при народженні дитини, вона збільшилась зі 118 гривень у 2001 році до майже 8500 гривень у 2005 році. А у 2008 році розмір цієї допомоги було підвищено і диференційовано залежно від кількості дітей в сім'ї та встановлено 12240 гривень – на першу дитину, 25000 гривень – на другу дитину, 50000 гривень – на третю дитину. У 2011 році зазначена допомога зросла більш ніж удвічі і становила на першу дитину –30, на другу дитину 60, а на третю дитину – 120 прожиткових мінімумів для дітей віком до 6 років. Разом з одноразовою допомогою при народженні сім'ї отримують також допомогу по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, розмір якої розраховується на основі відповідного прожиткового мінімуму і надається залежно від сукупного доходу сім'ї. Однак розміри цієї допомоги є надто низькими та майже не впливають на доходи сім'ї.

Збільшення (близько у 40 разів) протягом 2001–2012 років допомоги на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням, та встановлення її на рівні двох прожиткових мінімумів для дітей відповідного віку значно вплинуло на

доходи домогосподарств з дітьми. Її частка в сукупному доході домогосподарств – отримувачів є високою і становить 17%.

Для призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям використовують рівень забезпечення прожиткового мінімуму, що кожного року збільшується з урахуванням можливостей держави. Але категорія «рівень забезпечення прожиткового мінімуму» не передбачена системою державних соціальних стандартів та гарантій, і є значно нижчою за відповідний прожитковий мінімум та пояснюється браком коштів у бюджеті.[6]

Висновки і пропозиції. Результати проведеного дослідження свідчать, що основні державні соціальні стандарти та гарантії істотно впливають на доходи населення. Щорічне їх зростання зумовлює підвищення доходів населення. Проте досить тривалий час знадобився для скорочення розриву між мінімальною заробітною платою, мінімальною пенсією та відповідним розміром прожиткового мінімуму. Однак ще і досі не всі основні державні соціальні гарантії досягли прожиткового мінімуму. До того ж наближення основних державних соціальних гарантій (мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії) до відповідного прожиткового мінімуму відбувалося в умовах зниження розміру останнього. Основні причини такого зниження пов'язані з проблемами у формуванні та встановленні прожиткового мінімуму.

Постійне перевищення протягом останніх 6 років фактичного прожиткового мінімуму над законодавчо затвердженим свідчить про застосування різних методик для їх визначення. Нині для визначення прожиткового мінімуму використовують нормативний метод, що вважається досить складним та застарілим і безумовно потребує осучаснення.

До складу споживчого кошика при визначенні вартісної величини прожиткового мінімуму слід додати витрати на оплату податку на доходи фізичних осіб, купівлю або оренду житла, на оплату платних послуг охорони здоров'я, освіти, утримання дітей у дошкільних закладах. Відновлення відтворювальної функції оплати праці потребує при визначенні натуральної величини споживчого кошика збільшити у його структурі питому вагу продуктів харчування.

Досягнення мінімальною заробітною платою розміру прожиткового мінімуму позитивно вплинуло на рівень життя населення та зменшення ступеня диференціації доходів населення. Підтвердженням цьому стала стійка тенденція скорочення низькооплачуваних і зростання частки середньо- та високооплачуваних працівників.

Список використаних джерел

1. Конституція України.
2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05 жовтня 2000 року № 2070 – III.

3. Суховий Д. І. Методологічні проблеми формування системи державних соціальних гарантій / Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу № 2(14)2011. – С.101-106.

4. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року № 966 – XIV.ISSN 2072–9480.

5. Толуб`як В. Соціальні стандарти та гарантії в сфері пенсійного забезпечення / Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». – 2010. – Вип. 22. – С.307-314.

6. Баранова Н.П. Соціальні стандарти і гарантії в сфері соціальної політики [Електронний ресурс] / Н.П. Баранова, Т.В. Новікова. – 2010. – Режим доступу <http://www.cpsr.org.ua>.

УДК 336.221.26

Толокова В. В., гр. 52
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к. е. н, професор Хомутенко В. П.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПОДАТКОВОГО ТЯГАРЯ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЙОГО ОЦІНКИ

Анотація. У статті дано визначення поняттю «податкова політика». Визначені основні напрями податкової політики України на даному етапі. Досліджені основні напрями тлумачення поняття «податкове навантаження». Надано перелік існуючих тлумачень податкового тягара з досліджень науковців. Досліджені основні методичні підходи щодо оцінки рівня податкового навантаження на підприємство.

Annotation. The article defines the concept of "tax policy." The basic directions of tax policy of Ukraine at this stage. The paper on trends of interpretation of "tax burden." Contains a list of existing interpretations of the tax burden from the investigations. The basic methodological approaches to the assessment of the tax burden on business.

Ключові слова: податкова політика, податкове навантаження, оптимальний рівень податкового навантаження, методичні підходи до розрахунку рівня податкового навантаження.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективна податкова політика у країні є, насамперед, визначальним фактором економічного росту, покращання інвестиційного клімату та зростання добробуту громадян, а важливою її характеристикою - є рівень податкового навантаження на економіку. Складність вирішення проблеми полягає в тому, що в фінансовій науці на сьогоднішній день не існує загальноприйнятого визначення поняття

«податкове навантаження» а також загальноприйнятої методики його обчислення його рівня.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблематиці податкового навантаження присвятили свої праці такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Л. Кизилова, Ю. Іванов, А. Іванченко, О. Ковалюк, В. Корнус, І. Майбуров, Д. Мельник, В. Опарін, А. Соколовська, В. Вишневський, Т. Чернякова, О. Шарікова та ін. Більшість з них наголошують на важливості саме кількісного визначення податкового навантаження на економіку країни в цілому.

Окрему групу становлять роботи, в яких досліджуються методики розрахунку показника податкового тягаря. До них, насамперед, необхідно віднести дослідження Лайко П., Поддєрьогіна А., Жарко Р., Медведєва А., Литвина М., Кудріної О., Квасова В., Корнуса В., Пономарьова О., Шайди О., Юткіної Т. та ін., в яких пропонуються різні методики оцінки впливу податкового навантаження на ефективність господарської діяльності підприємства.

Мета статті. Визначити соціально-економічну сутність поняття «податкове навантаження», розглянути деякі з існуючих методичних підходів до оцінки податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності.

Виклад основного матеріалу. Створення ефективної податкової політики є однією з найбільш ефективніших форм управління ринковою економікою, бо саме податки є основним джерелом доходів держави і виступають важливим економічним інструментом стимулювання та регулювання виробництва, забезпечення соціальних гарантій, стимулюють ділову активність.

Основи податкової політики України були закладені Постановами Верховної Ради України від 13 грудня 1995 року № 466/95-ВР «Про основні положення податкової політики та податкову реформу в Україні» та від 4 грудня 1996 року № 561/96-ВР «Про основні положення податкової політики в Україні», а також Указом Президента України від 31 липня 1996 року № 621/96 «Про заходи по реформуванню податкової політики». Цими документами було визначено основні принципи побудови податкової політики та системи оподаткування в Україні, які в подальшому знайшли відображення та розвиток в Законі України від 18 лютого 1997 року № 77/97-ВР «Про внесення змін до Закону України «Про систему оподаткування».

Податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, зокрема, з формування державних доходів за рахунок постійних і тимчасових джерел, визначення видів податків, платників, об'єктів, ставок, пільг, механізму зарахування. Держава, формуючи свою податкову політику шляхом збільшення або скорочення обсягів податкових надходжень, зміни форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, впровадження податкових пільг, сприяє зростанню або спаду виробництва,

забезпечення сталого розвитку території, що призводить до створення робочих місць та умов для розвитку пріоритетних галузей економіки. [7, с.2]

Важливою характеристикою податкової політики держави є рівень податкового навантаження на платника податків.

В основу податкової політики, що проводиться в Україні на даному етапі, покладено на підвищення ролі ринку, поліпшення умов нагромадження капіталу в підприємницькій сфері, а також сприяння розвитку інноваційної діяльності підприємств. Такий напрямок податкової політики передбачає лібералізацію податкового законодавства, зниження податкових ставок і впровадження податкових пільг, що у підсумку повинно сприяти зменшенню податкового тягаря як на юридичних так і на фізичних осіб.

Поняття «податкове навантаження», «податковий тиск», або «податковий тягар» у фінансовій науці започатковані А. Смітом, І. Юсті, П. Леруа-Бальє, Р. Стурмом, П. Біфельдом, Л. Гоком та іншими вченими, які ще у XVIII ст. зробили спробу визначити ту частину вільного доходу, яка могла бути спрямована на задоволення державних витрат без шкоди для економіки.

Згрупувати результати їхніх досліджень можна за такими напрямками:

1. Статистичний. Досліджуючи питання оптимальності податкового навантаження, вчені встановили такі факти, які мають важливе значення і сьогодні:

- між рівнем податкового навантаження та рівнем економічного розвитку країни існує причинно-наслідковий зв'язок;

- загальний рівень оподаткування залежить від рівня добробуту населення;

- загальний рівень оподаткування та його порогові значення залежать від характеру та обсягів видатків бюджету;

- загальний рівень оподаткування є неоднаковим для різних суб'єктів, відносно до яких він обчислюється (підприємство, населення, економіка загалом, галузь господарювання тощо).

2. Емпіричний. Прихильниками цього напряму були І. Юсті, П. Леруа-Бальє та ін. Їхні дослідження характеризувалися відірваністю оптимальних рівнів оподаткування від динамічності економіки, обсягів видатків бюджетів, рівня розвитку економіки та інших чинників.

3. Аналітичний. Засновником цього напряму був професор Каліфорнійського університету А. Лаффер. Він вперше дослідив зв'язок між рівнем податкового навантаження і надходженнями до бюджету, а також обґрунтував положення про те, що збільшення податкового навантаження до певної межі веде до зростання податкових надходжень, а за її межею призводить до протилежних наслідків [6].

Ці дослідження зробили вагомий внесок у фіскальну науку, проте поняття «податкове навантаження» до тепер залишається дискусійним (табл. 1).

Як показують дослідження, трактування поняття податкове навантаження є різними залежно від формації його розгляду, однак, це не дає підстав стверджувати, що вони відрізняються за економічним змістом.

Питання стосовно оптимального рівня податкового тягара донині лишається дискусійним. Науковці прагнуть надати оптимальне визначення податкового навантаження та винайти нові методичні підходи до розрахунку для цього показника, які б належною мірою враховували базу оподаткування та розміри податкових виплат.

Табл. 1.

Поняття «Податкове навантаження»	
П.І.Б. дослідника	Економічний зміст поняття
Кудріна О.Ю. [2]	Комплексна характеристика, яка окрім співвідношення нарахованих податків і доходів підприємства, характеризує кількість податків та інших обов'язкових платежів, структуру податків та механізм їх сплати
Колісниченко П.Т. [3, с.271]	Частина підприємницького доходу, яка безповоротно вилучається державою через систему податків і зборів
Барулін С.В. [1, с.108]	Визначає податкове навантаження як фінансове покриття, яке характеризує у відносній формі ту частину вартості виробленого суспільного продукту, що розподіляється і перерозподіляється в дохід держави опосередковано через механізм оподаткування.
Соколовська А.М.[3, с.271]	Ефекти впливу податків на економіку в цілому та на окремих їх показників, пов'язані з економічними обмеженнями, що виникають у результаті сплати податків і від зволікання коштів від інших можливих напрямків їх використання
Фрадинський О. [9, с.80]	Податковий тягар – це узагальнений показник, який характеризує величину податкових вилучень на макрорівні (держави) або мікрорівні (господарюючого суб'єкта).
І.А. Майбуров [4, с.334].	Податкове навантаження – це міра, ступінь, рівень економічних обмежень, що виникають внаслідок відрахування грошових засобів на сплату податків, відволікання їх від інших можливих напрямків використання.

Кушнірчук Ю.М [5]	Податкове навантаження є важливим фінансовим показником, що характеризує сукупний вплив на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання, тобто фактично є показником ефективності бюджетно-податкової політики.

Джерело: [1, 2, 3, 4, 5,9,]

Увагу до цієї проблеми можна побачити в роботах В. Вишневецького, Г. Гендлера, О. Годованця, Л. Кизиловой, К. Маркса, А. Скрипника, А. Сміта, А. Соколовської, М. Стецишина, В. Петті, О. Фрадинського, Н. Фролової, та ін. Але велика кількість параметрів, що корелюють між собою, нестабільне економічне становище держави, відхід підприємств до тіньового сектору та, як результат, зменшення зацікавленості у визначенні впливу податків на витрати суб'єктів господарювання, стають на шляху визначення найбільш правильного розрахунку розміру податкового тягаря. Опираючись на дослідження вчених, даний показник можна визначити лише емпіричним шляхом на основі розрахунково-аналітичних балансів (матеріальних, фінансових, трудових), міжгалузевого балансу виробництва і розподілу продукції і нормативів усіх статей державних витрат і державного боргу, встановлених на той чи інший період з урахуванням факторів, що визначають потенціал оподаткування за певних історичних умов.

Рівень податкового навантаження, що передбачає вилучення частини доходів економічних суб'єктів і не перешкоджає їхньому ефективному індивідуальному розвитку, а та є достатнім для втручання держави в економічні процеси, необхідні для підвищення ефективності національної економіки в цілому називають оптимальним рівнем податкового навантаження. [2]

В Україні показник рівня податкового навантаження в першу чергу є одним із основних критеріїв при оцінці діяльності підприємства представниками ДПС як на етапі формування плану перевірок, так і під час прийому звітності. З введенням в дію Податкового кодексу виникла необхідність пристосування методики обчислення податкового навантаження до умов нового податкового законодавства. Методика обчислення податкового навантаження доведена «Методичними рекомендаціями щодо складання плану-графіка проведення документальних планових перевірок суб'єктів господарювання» затверджених наказом ДПА України від 01.04.11 №190. Згідно цього документу, термін «податкове навантаження» був змінений на «податкову віддачу», хоча при цьому зміст поняття не змінився. Розрахунок рівня податкового навантаження згідно Методичним рекомендаціям щодо складання плану-графіка проведення документальних планових перевірок суб'єктів господарювання, затверджених наказом ДПАУ від 01.04.11 №190. Відбуваються на основі визначення двох видів податкових платежів: податку з прибутку та податку на додану вартість. Податкове навантаження з податку на

прибуток та податку на додану вартість визначається податковими органами для конкретного підприємства на підставі інформації, зазначеної в Декларації з податку на прибуток та податку на додану вартість відповідно.

У свою чергу, Світовий Банк спільно із всесвітньо відомою аудиторською та консалтинговою компанією Price Water house Coopers розробив одну з найбільш прогресивних методологій підрахунку податкового навантаження на сьогоднішній день. За даною методикою оцінювання податкового навантаження здійснюється за наступними показниками:

- 1) кількість податкових платежів;
- 2) час, необхідний для розрахунку та сплати податків;
- 3) загальна (сумарна) ставка оподаткування.[5, с.2]

Крім затвердженої методики визначення податкового навантаження, існують інші методики, запропоновані такими вченими як Лайко П., Соколовська А.М., Поддєрьогіна А., Жарко Р., Медведєва А., Литвина М., Кудріної О., Квасова В., Корнуса В., Пономарьова О., Шайди О., Юткіної Т, Г. Девлікамова.

На мою думку слід приділити увагу дослідженням таких вчених як Барулін С.В., Орлова В.М., Шайди О. та Кудріної А.Ю. Соколовської А.М. та Кірової Е.А. Розглянемо запропоновані ними методики.

Рівень податкового навантаження як відношення податкових платежів підприємства до таких величин як прибуток, собівартість продукції, виручка від реалізації продукції, витрати підприємства, пропонує визначити Кудріна О.Ю. Автор пропонує розраховувати інтегрований показник податкового навантаження, на основі таких показників:

$$P_{int} = \frac{n}{\sqrt{P_i}}$$

де P_{int} - інтегрований показник податкового навантаження;

P_i – показник податкового навантаження i -го виду;

n – кількість розрахованих показників податкового навантаження .[3]

На думку О.Є. Шайди, під час здійснення розрахунків показника сукупної податкової ставки, крім фактично сплачених коштів, потрібно враховувати і недоїмки із цього виду податку (заборгованість підприємств і організацій-платників податків).

$$T = (\sum V_i \times (A_i + N_i)) / H_i \quad [5]$$

де n – кількість видів податків;

H_i – база для нарахування i -го виду податку;

V_i – частка i -го виду податку в сумарному обсязі податкових надходжень;

A_i – обсяг i -го податку;

N_i – недоїмка по i -му виду податку.

З причини досить високого рівня заборгованості підприємств по податках та зборах, автор визначає даний розрахунок як необхідність коректної оцінки податкового навантаження на підприємства.

Проте даний показник має суттєвий недолік, а саме: він придатний для використання стосовно тих податків, для яких базою нарахування є деякий фінансовий показник (податок на прибуток, ПДВ, тощо). Обчислення даного показника для інших податків (податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, податок на землю тощо), які не відповідають наведеним вимогам, є сумнівним.

Розрахунок податкового навантаження на доходи населення запропонував С.В. Барулін:

$$ПН = \frac{(НПП + ННП * Kч)}{ГДН} * 100\%$$

де *НПП* – нараховані прямі податки з фізичних осіб;

ННП – нараховані непрямі податки;

Kч – коефіцієнт частини непрямих податків, які сплачуються населенням;

ГДН – грошові доходи населення. [1, с.109]

Однак, необхідно зауважити, що запропонована формула розрахунку не враховує того, що чисельник містить тільки суму податків на доходи фізичних осіб і опускає податки на майно (на землю та з власників транспортних засобів), суму зборів у соціальні та пенсійні фонди; у свою чергу знаменник не враховує доходи населення, одержані від продажу або володіння нерухомим чи рухомим майном та не грошові доходи (наприклад, доходи від володіння цінними паперами, доходи у вигляді приросту вартості об'єктів власності тощо).

Методика запропонована Соколовською А.М. дозволяє визначати податкове навантаження як функцію виробництва. Ця функція, залежно від коливань витрат на матеріальні ресурси, оплату праці або амортизацію може змінюватися. Таким чином, розрахунок податкового навантаження буде проводитись таким чином:

$$ПН = А + (ОП + ЄСП) + ПДВ + П, \text{ де}$$

А – сума амортизації;

ОП – оплата праці;

ЄСП – єдиний соціальний податок;

ПДВ - податок на додану вартість;

П – прибуток.[9, с.9].

Дослідник Орлова В.М. пропонує розраховувати рівень податкового навантаження як відношення сум нарахованих податкових платежів і платежів у позабюджетні фонди до суми джерел коштів для сплати податків.

$$ПН = (\Sigma(ПП + СП) / \Sigma ДК) \times 100\%, \text{ де}$$

$\Sigma(ПП + СП)$ – сума нарахованих податкових платежів і платежів у позабюджетні фонди;

$\Sigma ДК$ - сума джерел коштів для сплати податків. [8, с.26]

Запропонована методика дозволяє розраховувати податкове навантаження по групах податків у співвідношенні з відповідним джерелом сплати, при цьому загальним показником для податків є податок на додану вартість. Слід зазначити, що у розрахунок суми податкових платежів включаються всі податки, що сплачують підприємства, з урахуванням податку на доходи фізичних осіб.

Оригінальний підхід до розрахунку рівня податкового навантаження запропонувала Е.А.Кірова. Автор пропонує відрізняти абсолютне та відносне навантаження. Абсолютне податкове навантаження - це податки і страхові внески, що підлягають перерахуванню до бюджету і до позабюджетних фондів, тобто абсолютна величина податкових зобов'язань господарюючих суб'єктів. У цей показник включаються фактично внесені до бюджету податкові платежі і перераховані до позабюджетних фондів обов'язкові страхові внески, а також недоїмку за даними платежами. У розрахунок абсолютного податкового навантаження не включається податок на прибуток і витрати на оплату праці, призначений для перерахування до Пенсійного фонду, оскільки платниками цих податків є фізичні особи, а підприємства лише перераховують дані платежі до бюджету. Страхові внески до позабюджетних фондів, що сплачуються суб'єктами підприємництва, є обов'язковими платежами, мають податковий характер і тому враховуються при численні податкового тягаря. Е.А. Кірова вважає, що непрямі податки підвищують податкове навантаження на підприємства, а реальним їх носієм є кінцевий споживач вироблюваної продукції. Сплата підприємствами непрямих податків приводить до збільшенню ціни продукції і скороченню попиту, відверненню оборотних коштів підприємства. Проте абсолютне податкове навантаження не відображає напруженість податкових зобов'язань, тому Е.А. Кірова пропонує використовувати показник відносного податкового навантаження - відношення абсолютного податкового навантаження до знов створеної вартості, тобто доля податків і страхових внесків, включаючи недоїмку, в знов створеній вартості.[7] Таким чином, розрахунок податкового навантаження буде відбуватися таким чином:

$$ПН = \frac{ПП + СВ}{ЗСВ} * 100\% = \frac{ПП + СВ}{ОП + ЗСВ + П + ПП} * 100\%, \text{ де}$$

ПН - податкове навантаження;

ПП - податкові платежі;

СВ - соціальні відрахування;

ЗСВ - знов створена вартість;

ОП- оплата праці;

П - прибуток підприємства;

ПП- податкові платежі.

Перевагою даної методики полягають в тому, що вона дозволяє порівнювати податкове навантаження на конкретні підприємства, а також на індивідуальних підприємців, незалежно від їх галузевої приналежності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проблема визначення податкового тягара, характеру його впливу на економіку та методичних підходів до його оцінки, стає одним із пріоритетних напрямів економічної політики України на етапі вдосконалення вітчизняної системи оподаткування.

Проведений аналіз сукупності методик дозволяє сформулювати розширене визначення податкового навантаження як економічної категорії, що представляє собою сукупність обчислених в грошовому виразі податків, зборів та інших платежів, обов'язок сплати яких покладено на платника податків у зв'язку з вчиненням ним конкретних фінансово-господарських операцій, що підлягають безумовному, безоплатному та безповоротному вилученню до бюджету протягом податкового періоду.

Розглянуті методики визначення показника податкового навантаження на підприємство в основному зводяться до співвідношення суми податків, що сплачуються підприємством, до суми доходів. Відмінності між цими методиками полягають в тому, які податки включаються в чисельник показника та які форми доходів використовуються в знаменнику. На нашу думку, визначення рівня податкового навантаження повинно базуватись на єдиному методичному підході, що полягає у співставленні витрат, пов'язаних із дією податкового законодавства із отриманим суб'єктом господарювання фінансовим результатом.

На нашу думку, розробка комплексних теоретичних досліджень податкового навантаження стане важливим кроком до визначення ефективності функціонування податків, та сприятиме подальшому вибору шляхів удосконалення вітчизняної податкової системи.

Список використаних джерел

1. Барулин. С.В. Теория и история налогообложения Текст: учеб.пособие/С.В.Барулин; Саратовский государственный социально-экономический университет. Саратов, 2005-316с.

2. Кудріна О.Ю.»Оцінювання податкового навантаження на підприємство з позиції концепції трансакційних витрат» [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу :

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2011_10_1/Kudrina.pdf

3. Лайко П. А. Податкове регулювання підприємницької діяльності : [монографія] / П. А. Лайко, Р. П. Жарко. – К. : ННЦ Інститут аграрної економіки, 2007. – 321 с.

4. Майбуров И.А. Теория налогообложения. Продвинутый курс: для магистрантов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит»,

«Бухгалтерский учет, анализ и аудит»/ И.А. Майбуров, А.М. Соколовская. – М :Юнити-Дана, 2011. – 591с.

5. Левченко Н.М «Систематизація методик оцінки податкового навантаження на суб'єктів господарювання». [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу :http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2011_6/270.pdf.,

6. Орлова В.М. Современные методики расчета налоговой нагрузки на предприятия / В.М. Орлова // Налоги. – 2007. – № 31. – С. 23-28

7. Трошин А.В. Сравнительный анализ методик определения налоговой нагрузки на предприятия. "Финансы", N 5, 2000[Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу : <http://www.lawmix.ru/bux/149588/> ;

8.Цимбалюк І.О., Вишневська Н.В. «Податкове навантаження як критерій ефективності ведення податкової політики». [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19_1/Tsymbaly.pdf

9.Фрадинський О. А. Поняття податкового навантаження та підходи до його визначення / О. А. Фрадинський // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – Т. 1. – С. 79–82.

УДК 334.716:336.226.1

Чухрій О.М., 53 гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
доцент Дубовик О.Ю.

ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Анотація. У статті розглядаються нововведення по податку на прибуток підприємств в умовах введення в дію Податкового кодексу України. Висвітлено недоліки та переваги справляння цього податку. Надані пропозиції щодо подальшого реформування механізму оподаткування прибутку в Україні.

Ключові слова: податок на прибуток підприємств, податкові надходження, державний бюджет, Податковий кодекс України.

Annotation. The article examines innovations in income tax in making of the Tax Code of Ukraine. Examined advantages and disadvantages of Corporate Income Tax. Courtesy of the proposals to reform the profit taxation mechanism.

Постановка проблеми. Податок на прибуток підприємств є одним із головних загальнодержавних податків, які наповнюють дохідну частину державного бюджету України. Сучасний стан економіки нашої держави вимагає загострення уваги на проблемах оподаткування, в числі яких є формування розумного підходу до вирішення проблем податкового навантаження на суб'єктів господарювання. Тому виникає необхідність виваженого підходу до

визначення переваг та недоліків прибуткового оподаткування підприємств, що дасть широкі можливості для стимулювання і розвитку підприємництва.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням та аналізом особливостей податку на прибуток підприємств, питанням вдосконалення адміністрування та механізму оподаткування займалися такі вчені як М.Я. Сидорович, С.Л. Лондар, А.М. Поддєрьогін, Т.О. Пасько, І. Луніна, Я.А. Жаліло, П.М. Гарасим, Т.М. Горова, О.В. Грицина, О.С. Гусакова, Г.П. Журавель, Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, О.В. Олійник, С.М. Онисько та інші. Ці проблемами також розглядаються виконавчими органами влади, Асоціацією платників податків, Асоціацією приватних підприємств, представниками малого і великого бізнесу, економістами, юристами, фінансистами, аналітиками.

Мета статті: дослідження податку на прибуток підприємств з ціллю виявлення недоліків у його адмініструванні, та розробка пропозицій щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Податки, зокрема й прямі, здійснюють різноманітний вплив на діяльність підприємства. З одного боку, вони можуть сприяти розширенню сфери діяльності підприємства та активізації його роботи, з іншого – можуть стримувати ділову активність.

Розглянемо позитивні і негативні сторони податку на прибуток.

До позитивних сторін можна віднести такі:

- податок є платою за користування певними суспільними послугами та інфраструктурою на тих територіях, де підприємства здійснюють свою діяльність;

- податок справляється з прибутків, які в іншому випадку не підлягали б оподаткуванню;

- значна частка надходжень до бюджету забезпечується даним податком.

Недоліками цього податку є:

- податок може бути перекладений прямо на ціни або зворотним чином на працівників, що більше впливає на малозабезпечених, тобто обидва види перекладання є регресивними;

- податок є нейтральним, бо важко визначити поняття “оподатковуваний прибуток”, тобто визначення прибутку відповідно до бухгалтерського обліку і перетворення його в базу оподаткування дуже складна операція;

- податок менш захищений від ухилення від оподаткування внаслідок приховування прибутку (доходу). [1]

До головної переваги прибуткового оподаткування можна віднести пряму залежність розміру податків від розміру отриманого прибутку (доходу). Ніякі інші податки, у тому числі і прямі, не мають такої залежності від кінцевих результатів діяльності суб'єктів, що хазяюють, як прибуткові податки. Це необхідно мати на увазі при визначенні ставок прибуткових податків. Так, розмір ставки податку на прибуток необхідно встановлювати на такому рівні, щоб прибуткове оподаткування не перешкоджало би виробництву і не

гальмувало його розвиток. Інакше податок на прибуток буде втрачати роль регулюючого інструмента.

Більшість економістів вважає прямі податки найсправедливішими, тому що вони встановлюються безпосередньо щодо платників і їх розмір залежить від масштабів оподаткування. Серед прямих податків основним для підприємств в Україні як з фіскальної, так і з регулюючої точки зору є податок на прибуток підприємств. Проте, не дивлячись на це, питома вага податку на прибуток у загальній сумі доходів бюджету за 2012 р. знизилась до 14,87 % проти 20,5 % у 2008 р. Розглянувши дані табл. 1 можна сказати, що на тлі постійного зростання загальної суми доходів відбувалося то зменшення (у період з 2008 по 2009 роки), то збільшення (у період з 2010 по 2011 роки) питомої ваги надходжень від податку на прибуток підприємств. Це пов'язано зі змінами у динаміці частки надходжень від непрямих податків. В Україні через негативний вплив світової фінансово-економічної кризи на обсяги зовнішньої торгівлі відбулась переорієнтація економіки на внутрішній ринок і це відображається на структурі наповнення бюджету.

Сьогодні вітчизняна система оподаткування має суто фіскальний характер і спрямована на максимальне вилучення коштів підприємств. Неможливість більшості підприємств сплачувати свою заборгованість перед бюджетом у поєднанні з необхідністю держави покривати бюджетні видатки змушують уряд збільшувати податковий тягар для інших економічних суб'єктів. Це, в свою чергу, фактично позбавляє підприємств прибутку – головної мотивації їхньої діяльності. Для уникнення збільшення податкового тиску, більшість фірм зацікавлена у отриманні мінімального прибутку. Значна частка доходів підприємств залишається в тіні, що, у свою чергу, підриває макроекономічний баланс країни. [3]

Таблиця 1.

Динаміка частки податку на прибуток у доходах державного бюджету України в 2008-2012 рр. [2]

Показники	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи бюджету, млрд. грн.	231,70	209,70	240,60	314,60	369,70
Податок на прибуток підприємств, млрд. грн.	47,50	32,60	40,40	54,70	54,97
Частка податку на прибуток у загальній сумі доходів бюджету, %	20,50	15,55	16,79	17,39	14,87

Справляння прибуткового податку підприємств має багато проблем, і українська влада намагалася вирішити деякі з них шляхом введення в дію

Податкового кодексу. До запровадження цього кодексу найголовнішими проблемами справляння податку на прибуток підприємств були:

1) Наявність двох обліків - податкового і бухгалтерського. Дані види обліку регламентувалися різними нормативно-правовими актами, що призводило до виникнення різноманітних суперечностей.

2) Безсистемне надання економічно необґрунтованих пільг по податку на прибуток. Досвід розвинутих країн показує, що поширення пільг на податок з прибутків не є перспективним.

Завдяки Податковому кодексу України були внесені зміни в оподаткування прибутку підприємств. Дієвість цих нововведень залежить від того, чи зможуть вони сприяти виходу доходів з тіні. Одним з найважливіших нововведень Податкового кодексу є поетапне зниження ставки податку на прибуток. З 2010 року по 2014 ставка даного податку зменшуватиметься з 25% до 16%. [4] За рахунок цього Україна матиме одну з найнижчих номінальних ставок податку на прибуток серед країн Європи, але номінальна ставка податку не дає можливість порівняти податкове навантаження на суб'єкти господарювання різних країн.

Спостерігаються зміни у методі визнання доходів та витрат. Податковий кодекс встановив, що при визначенні дати отримання доходів чи здійснення витрат використовується метод нарахувань. Перехід до цього методу при визначенні доходів в умовах зростання дебіторської заборгованості і зменшення авансування поставок товарів може негативно позначитись на ліквідності підприємств.

Важливим досягненням Податкового кодексу в сфері оподаткування прибутку є спроба вирішити зазначену вище проблему подвійного обліку. Визначення прибутку для оподаткування згідно Податкового кодексу проходить на основі даних бухгалтерського обліку з урахуванням податкових різниць. Замінено поняття «скоригований валовий дохід» та «валові витрати», і зараз база оподаткування податку на прибуток підприємств визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на собівартість реалізованих товарів (виконаних робіт, наданих послуг). Проте Податковий кодекс дає можливість створювати різноманітні схеми для зменшення податкового зобов'язання, оскільки до витрат можуть включатися не тільки ті, які вказані в Кодексі, а й всі ті, які не заборонені. [5]

Поряд із досягненнями у сфері оподаткування прибутку підприємств існують також і недоліки, до яких можна віднести безсистемне надання економічно необґрунтованих пільг з податку на прибуток. Такі пільги не можна назвати ефективними стимулами чи регуляторами підприємницької діяльності. Співвідношення тенденцій зміни показників пільгового оподаткування та обсягів капітальних інвестицій і ресурсів, що спрямовані на інновації, не демонструють взаємозалежності. Так, динаміка витрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування показує рух у напрямку зростання. У результаті

розширення переліку пільг щодо оподаткування прибутку підприємств у 2011 р. відбулося значне збільшення втрат бюджету.

Однією ж з головних проблем у вітчизняній податковій практиці залишається здійснення контролю за цільовим спрямуванням пільг і недопущенням їх використання у схемах мінімізації сплати податків. Особливої ваги набуває підвищення ефективності здійснення податкового адміністрування як одного з інструментів регулювання соціально-економічних процесів. У зв'язку з цим є доцільним при розгляді питання щодо надання податкових пільг застосовувати принцип податкового стимулювання потенційно ефективних інвестиційних проектів, а не просто надання платниками податків права на користування податковими пільгами при здійсненні певних господарських операцій або діяльності у певних секторах національної економіки. [6]

Податковий кодекс України запроваджує низку перспективних інструментів, які дозволяють реалізувати стимулюючий потенціал податкової системи України. Новацією податкової політики згідно з Податковим кодексом України є інвестиційно-інноваційний податковий кредит, який представляє собою відстрочення податкового зобов'язання зі сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту господарювання з метою збільшення його фінансових ресурсів для виконання інвестиційних проектів. Щоб отримати право на застосування цього інструмента, платнику податку на прибуток необхідно укласти з органом державної податкової служби договір про надання інвестиційно-інноваційного податкового кредиту, визначивши ключові параметри інвестиційного проекту.

Спираючись на новітні досягнення та провідний зарубіжний досвід, вся увага має бути зосереджена на поетапному вдосконаленні механізму справляння окремих податків, зокрема податку на прибуток.

Перспективним у цьому напрямку є подальше дослідження зарубіжного досвіду і обґрунтування ставки податку на прибуток з метою стимулювання інвестиційного процесу, здійснення розширеного відтворення, а відтак – стимулювання українського виробництва. Такий підхід підтверджує економічну функцію податку на прибуток і в той же час не нівелює фіскальної функції, тому забезпечить очікуване наповнення бюджету для здійснення перерозподілу податкових надходжень.

Підбиваючи підсумки можна сказати, що сьогодні для України дуже важливим є вдосконалення механізму оподаткування прибутку підприємств. Головним кроком до такого вдосконалення було прийняття Податкового Кодексу. Але він не вирішив усіх проблем цього податку. Наступним кроком на шляху до покращення адміністрування податку на прибуток повинно стати прийняття певних поправок до Кодексу, які будуть передбачати:

- підвищення стабільності і прозорості податкового законодавства;
- обґрунтоване надання податкового кредиту для суб'єктів господарювання які інвестують кошти в суспільно важливі сфери економіки;

- єдине трактування деяких статей кодексу;
- спрощення податкового законодавства, загальнодоступність і зрозумілість норм, що використовуються;
- зважений підхід при наданні податкових пільг;
- активне введення в дію системи електронної звітності.

Висновки. Вивчення порядку справляння податку на прибуток підприємств свідчить, що в цілому його суттєво вдосконалено. З прийняттям Податкового кодексу знижено податкове навантаження на прибуток підприємств, але саме по собі зменшення ставки податку на прибуток та сумнівна практика пільг, які мають місце в Україні, не гарантують економічного зростання. Проте сьогодні Податковий кодекс є основним документом, завдяки якому можливе досягнення нової якісної системи оподаткування. Прийняття Податкового кодексу дає можливість створення більш стабільної податкової системи, яка повинна забезпечити достатній обсяг надходжень до бюджету, ефективне функціонування економіки держави, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків. Він направлений на побудову соціально-орієнтованої, конкурентоспроможної ринкової економіки, стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів.

На основі реформування податкової системи України очікується багато позитивних змін, а саме: реальне зниження податкового навантаження на платників податків, забезпечення прав платників податків, прозорість адміністрування податків, узгодженість податкового законодавства з нормами законодавства інших галузей права, уникнення невинновданого надання податкових пільг, уніфікація бухгалтерського та податкового обліку, зменшення кількості податків, витрати на адміністрування яких перевищують їх надходження.

Список використаних джерел

1. Бабіч В.В. Удосконалення оподаткування прибутку на основі визначення об'єкта оподаткування / В.В. Бабіч, А.М. Поддєрьогін //Фінанси України. – 2010. - № 9. - С. 71-76.
2. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
3. Панасейко І.М., Панасейко С.М. Вплив новацій у сфері оподаткування прибутку на господарську діяльність підприємств./ Панасейко І.М. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2011_2/Panaseyko%20.pdf
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI.
5. Єфименко Т.І. Податковий кодекс України як перший крок на шляху реформування вітчизняної податкової системи / Т.І. Єфименко // Фінанси України. - 2010.- № 12.- С. 3-11.

6. Ярошенко Ф.О. Реформування податкової системи України в контексті прийняття Податкового кодексу (коментарі до пропозицій Міністерства фінансів України) / Ф.О. Ярошенко // Фінанси України .- 2010. - № 7. - С. 3-21.

УДК 336.22.352.(477)

Аношкін А.М.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
доц. Логвіновська С.І.

РЕФОРМИ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В СВІТЛІ ПРИЙНЯТТЯ ПОДАТКОВОГО КОДЕКСУ

Анотація. У статті розглядається процес реформування місцевого оподаткування в контексті прийнятого Податкового кодексу України. Проведено порівняльний аналіз «старої» та діючої системи місцевого оподаткування. Виконано оцінку показників складу та структури місцевих податків та зборів за видами платежів. Зроблено висновки про необхідність впровадження в дію податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, та посилення контролю за стягненням інших зборів.

Annotation. The process of reform of local taxation in the context of the adopted Tax Code of Ukraine. A comparative analysis of the "old" and the current system of local taxation. The estimation of parameters of the composition and structure of local taxes and fees for other payments. The conclusions about the need to enforce the tax on real property other than land, and monitoring the recovery of other charges.

Ключові слова: місцеві податки і збори, місцевий бюджет, Податковий кодекс України.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Місцеві податки і збори тривалий час не виконували свого основного призначення – забезпечення місцевих бюджетів фінансовим ресурсом. Частка місцевих податків і зборів в доходній частині місцевих бюджетів на протязі 2005-2010 років була вкрай низькою і не досягала навіть 1 відсотка від загальної суми доходної частини місцевих бюджетів. Перелік місцевих податків і зборів коливався в процесі реформування податкового законодавства і на 01.01.10 становив 14 видів, що вимагало значних витрат державного ресурсу на адміністрування таких платежів, які не покривались відповідними надходженнями. Дослідження практики місцевого оподаткування (до прийняття Податкового кодексу України) показало, що законодавчо встановлені місцеві податки та збори були недостатніми та невагомими у складі доходів місцевих бюджетів [1]. Можна стверджувати, що витрати на адміністрування окремих податків і зборів не

покривались відповідними надходженнями і такі операції були збитковими, зокрема збитковим для місцевих бюджетів було адміністрування збору за участь у бігах на іподромі; збору за виграш у бігах на іподромі; збору з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі; збору за право проведення кіно-телезйомок; збору за проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу лотерей; збору з власників собак.

Головними завданнями, які поставив президент перед урядом в процесі податкової реформи, було зниження фіскального тиску на економіку, спрощення адміністрування податків та зменшення витрат підприємств, пов'язаних з нарахуванням та сплатою податків. Створення ефективного механізму формування місцевих бюджетів є однією з актуальних проблем, від вирішення якої залежить стабільність розвитку економіки країни і регіонів. Прийнятий Податковий кодекс України має завдання зміцнити фінансову базу місцевих бюджетів.

Аналіз публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Частково проблеми, пов'язані із роллю місцевих податків і зборів у фінансовому забезпеченні повноважень органів місцевого самоврядування, а також механізмом їх справляння, розглядались у працях вчених економістів Біленчука П.Д., Буковинського С.А., Василика О.Д., Вишневського В.П., Геєця В.М., Данілова О.Д., Кириленко О.П., Кравченка В.І., Кульчицького М.І., Луїної І.О., Огонь Ц.Г., Опаріна В.М., Павлюка К.В., Пасічника Ю.В., Піхоцької О.М., Сунцової О.О., Тарангул Л.Л., Чугунова І.Я., Юрія С.І. та ін. У зв'язку з тим, що місцеві податки і збори займали незначне місце в структурі доходів місцевих бюджетів, вважаємо за доцільне подальше дослідження проблеми розвитку місцевого оподаткування в світлі прийняття Податкового кодексу України.

Метою статті є дослідження сучасних заходів податкової політики держави в забезпеченні умов для реформування місцевого оподаткування, що дозволить вирішити наступні основні завдання: спрощення (здешевлення) адміністрування; зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям Податкового кодексу України, далі - Кодексу, реформування в механізмах справляння місцевих податків і зборів відбулось по всім напрямам:

- уточнення повноважень органів місцевого самоврядування щодо встановлення місцевих податків і зборів та їх адміністрування;
- скорочено перелік місцевих податків і зборів з 14 до 5;
- вдосконалено елементи оподаткування по місцевим податкам і зборам;
- визначено статус податкового агента та його відповідальність за стягнення місцевих податків і зборів;
- вдосконалено процедуру стягнення податкового боргу по місцевим податкам і зборам.

У сучасних умовах у доходах місцевих бюджетів провідне значення мають загальнодержавні джерела надходжень, які пропорційно розподіляються за різними рівнями місцевих бюджетів. Частка переданих загальнодержавних доходів коливається на рівні 55-60%, серед них найбільшу частку займають податок з доходів фізичних осіб та плата за землю. Доходна значущість місцевих податків і зборів є низькою, їхня частка у структурі доходів місцевих бюджетів за період з 2003 по 2009 рік становила не більше 2%. Частка трансфертів становить 42-45%.

Справді, до прийняття Податкового кодексу українська податкова система була однією з найбільш складних і найменш ефективних не тільки серед країн європейського регіону, але й у глобальному порівнянні. Це регулярно підтверджували міжнародні рейтинги, дослідження вітчизняних економістів, а також оцінки інвесторів, що працюють в Україні.

Розгляд зарубіжної системи місцевого оподаткування показав, що за рахунок місцевих податків в США формується 65% доходів місцевих бюджетів, у Франції — 60%, ФРН — 45%, Великій Британії — 36%, Японії — 33%. Чисельність місцевих податків і зборів у більшості зарубіжних країн становить від 20 до 100. Податковий тиск розподілений між всіма платниками, а не лягає тільки на плечі малих та середніх підприємців [2, 3]. З прийняттям Податкового кодексу України у 2010 р. склад місцевих податків і зборів змінився кардинально: замість 2 податків та 13 зборів встановлено 2 податки та 3 збори (табл. 1) [4].

Згідно з вимогами Податкового кодексу України до місцевих податків належать:

1. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки
2. Єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

1. Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності.
2. Збір за місця для паркування транспортних засобів.
3. Туристичний збір.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз змін законодавства щодо місцевого оподаткування

До 01.01.2011 р. (згідно Декрету Кабінету Міністрів України від 20.05.93 р. № 56-93 «Про місцеві податки і збори»)	З 01.01.2011 р (згідно Податкового кодексу України)
Місцеві податки	
1) податок з реклами	
2) комунальний податок	
	1) Єдиний податок (до внесення змін, у розд. XIV НК діє по правилах, встановлених Указом № 727
	2) податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки (вводиться з 01.01.2012р.)
Місцеві збори	
1) збір за припаркування автотранспорту	1) збір за місця для паркування транспортних засобів
2) ринковий збір	
3) збір за видачу ордера на квартиру	
4) курортний збір	2) туристичний збір
5) збір за участь у бігах на іподромі	
6) збір за виграш на бігах	
7) збір за участь у грі на тоталізаторі на іподромі	
8) збір за право використання місцевої символіки	
9) збір за право проведення кіно- і телезйомок	
10) збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей	
11) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі	
12) збір з власників собак	
	3) збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (плата за торговий патент)

На відміну від попередньої редакції, Кодексом врегульовано порядок зарахування місцевих податків і зборів і визначено, що зарахування місцевих податків і зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України, а не за рішенням органів місцевого самоврядування. Тобто питання розподілу коштів, що надходять від сплати місцевих податків і зборів, між бюджетами різних рівнів вирішуватиметься не за бажанням органів місцевого самоврядування, а в законодавчому порядку.

Всі податки і збори, запропоновані Податковим кодексом, легкі в адмініструванні, тому що ставки в кожному з них прив'язані до мінімальної заробітної плати на 1 січня кожного наступного року. Відповідно до пп. 266.2.2 п. 266.2 р. XII Податкового кодексу України (далі ПКУ) від 2 грудня 2010 року № 2755-VI із змінами та доповненнями базою оподаткування збору за місця для паркування транспортних засобів є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету.

Водночас слід відмітити, що поза увагою Кодексу залишились питання відповідальності ОМС за порушення вимог, установлених цим Кодексом, зокрема в частині обміну необхідною інформацією, що негативно впливатиме на стан адміністрування місцевих податків і зборів.

Висновки і пропозиції. Отже, проведені дослідження дали можливість зробити висновки, що місцеві податки і збори продовжують бути незначними за обсягами.

Згідно з Податковим кодексом України скасовуються 9 видів податків і зборів, що відчутно позначиться на доходах бюджетів місцевого самоврядування.

Зміни, що відбулись в податковому законодавстві скасували неефективні місцеві податки і збори, врегулювали порядок їх встановлення, значно спростили систему адміністрування місцевих податків. Водночас відбулось впорядкування повноважень органів місцевого самоврядування в частині встановлення та адміністрування місцевих податків і зборів в сторону обмеження довільного трактування цими органами порядку адміністрування місцевих податків і зборів, а також врегульовано взаємодію органів місцевого самоврядування з контролюючими органами. Зазначені заходи можуть позитивно вплинути на поповнення доходної частини місцевих бюджетів.

Потребує вирішення питання щодо впровадження в дію податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. Хоча, на мій погляд, можна зіткнутися із такими негативними моментами, як зміна цінової політики, що спровокує недостовірність надання інформації про наявність об'єкта нерухомості та порушення строків сплати. Але за умов їх подолання запровадження податку на нерухоме майно дозволить збільшити надходження до місцевих бюджетів та дещо покращити ситуацію із соціально-економічною сферою територій.

Витрати та вигоди від запровадження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки

Витрати	Вигоди
<i>1. Сфера інтересів держави</i>	
1. Оформлення необхідної документації 2. Утримання відповідних служб	1. Реалізація податкової політики держави 2. Додаткові надходження до бюджету 3. Збільшення бюджетних видатків на соціальні потреби
<i>2. Сфера інтересів суб'єктів підприємницької діяльності</i>	
1. Своєчасне перерахування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки до бюджету 2. Надання податкової декларації за кожний звітний період	1. Встановлення принципу «справедливого оподаткування» СПД 2. Покращення в соціально-культурній сфері міста
<i>3. Сфера інтересів громадян</i>	
1. Своєчасне перерахування податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки до бюджету	1. Прозорість дій влади 2. Покращення в соціально-культурній сфері міста

Також вважаю, що за умов посилення роботи контролюючих органів щодо стягнення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності, надходження до бюджету дещо збільшаться.

Список використаних джерел

1. Ніколаєва О. Напрямки модернізації місцевого оподаткування (на прикладі Донецької області) / О. Ніколаєва // Аналітично-інформаційний журнал «Схід». — 2009. — № 3 (94). — травень. — С. 87-93.
2. Економічна демократія та розвиток місцевого самоврядування в Україні: Зб. наук. ст. / За ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2003. — 100 с.
3. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів / О.О. Єрошкіна // Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава 19-20 лютого 2009 р.): Тези доп.: У 2 ч. — Ч. II / Відп. ред. Р.В. Шинкаренко. — Полтава: ПолтНТУ, 2009. — С. 40-42.
4. Податковий кодекс: про всі зміни. — Х.: Фактор, 2011. — 176 с.

УДК 345:455

Ковальчук А. В.,
заочний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.політ.н., доцент Музиченко Г.В.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглядається бюджетна політика сучасної України та аналізуються її основні інструменти, зокрема, механізм формування доходів бюджетів різного рівня в Україні, їх видаткова складова, міжбюджетні відносини та дефіцит бюджету.

Ключові слова: бюджетна політика, бюджетний механізм, доходи та видатки бюджету, міжбюджетні відносини

Annotation. The article deals with the budget policy of Ukraine and the analysis of its key instruments, in particular, the mechanism of formation of budgets of different levels of income in Ukraine, their expenditure part, intergovernmental relations and fiscal deficits.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зі становленням України незалежною країною однією з першочергових завдань постало вирішення проблеми формування ефективної державної бюджетної політики і особливо правильного вибору в її складі пріоритетів соціально-економічного розвитку. За часи незалежності України вироблено певні організаційно-правові засади і методичні підходи до формування державної бюджетної політики: щороку

приймається закон про державний бюджет, який став основним фінансовим планом держави, прийнято Бюджетний кодекс України, котрий за своїм змістом є фактично бюджетною конституцією України і вирішив багато питань, пов'язаних зі становленням і поступовим покращенням бюджетної системи і бюджетного процесу, зроблено певні кроки на шляху бюджетної децентралізації.

Однак вирішення проблеми формування ефективної державної бюджетної політики залишається не комплексним. Це стосується її довгострокового планування і прогнозування, методів визначення пріоритетів бюджетної політики, узгодження бюджетної і грошово-кредитної політики держави. Без розробки і включення цих складових до державної бюджетної політики остання буде не комплексною, а тому й неефективною.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Значним є науковий доробок українських вчених, які багато в чому сприяли вирішенню проблем розробки ефективної бюджетної політики. Це, насамперед, Бабич Л.М., Бескид Й.М., Буковинський С.А., Булгакова С.О., Брезвін А.І., Василик О.Д., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Данилішин Б.М., Демків О.І., Єрмошенко М.М., Жибер Т.В., Кириленко О.П., Кравченко В.І., Кудряшов В.П., Луніна І.О., Міщенко В.І., Наumenкова С.В., Огонь Ц.Г., Опарін В.Н., Павлюк К.В., Пасічник Ю.В., Полозенко Д.В., Радіонова І.Ф., Сало І.В., Соколовська А.М., Жовтяк Є.Д., Юрій С.І., Юшко С.В. та ін. В їх роботах запропоновано вирішення багатьох проблем удосконалення бюджетного процесу і бюджетної системи в Україні.

Метою даної статті є здійснення оцінки ефективності механізму реалізації бюджетної політики в Україні та визначення на цій основі основних напрямків вдосконалення реалізації бюджетної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Бюджетна політика є невід'ємною складовою фінансової політики, яка повинна бути зорієнтована на забезпечення компромісу інтересів учасників бюджетного процесу, спрямованого на зростання сукупного споживання. Її складовими є визначення доходів, формування витрат, балансування дохідної та видаткової частин бюджету.

Бюджетна політика, як всяка державна, включає адміністративно-правові й економічні інструменти механізму реалізації і впливу на ефективність перерозподілу й використання фінансових ресурсів держави. При цьому слід зауважити, що бюджетна політика реалізується через законодавчий процес, а тому виділяти суто адміністративно - правові чи економічні інструменти в її механізмі ми не маємо підстав. До того ж кожен із цих інструментів має не лише законодавче, інституційне й адміністративне забезпечення та супровід, а й економічні наслідки, тобто опосередковано впливає на економічну поведінку суб'єктів бюджетних відносин.

Адміністративно - правові інструменти пов'язані з реалізацією суспільно-політичної складової бюджетної політики, вони менш динамічні, а їх завдання

полягає передусім у забезпеченні стабільності й узгодженості взаємовідносин держави й окремих соціальних груп населення.

Виділення й обґрунтування економічних інструментів механізму бюджетної політики базується на ефективності використання самого бюджетного механізму стосовно тих змін, які пов'язані з динамікою макроекономічної ситуації, тобто застосування тих чи інших економічних інструментів зумовлюється циклічністю економічного розвитку, кон'юктурою ринку, а отже, адаптацією бюджетної політики держави до тенденцій і закономірностей його розвитку.

Цей підхід дає змогу виділити такі основні економічні інструменти бюджетної політики:

- 1) оптимізація структури доходів бюджету;
- 2) оптимізація структури видатків бюджету;
- 3) зміна політики міжбюджетних відносин;
- 4) дефіцит бюджету й державний кредит.

Даний інструментарій згідно з чинним законодавством може щорічно застосовуватися при формуванні й реалізації бюджетного процесу, адаптуючи бюджетну політику до реальної економічної ситуації у країні. Таким чином, бюджетну політику можна використовувати як ефективний механізм впливу на макроекономічні процеси в цілому. Тобто реалізація економічних інструментів бюджетної політики повинна забезпечувати макроекономічний ефект, а з позицій бюджетної стратегії — довгострокову динаміку стабільності соціально-економічного розвитку.

Аналіз видаткової частини бюджетів різних рівнів як інструмента бюджетної політики України дозволяє виявити наступні тенденції.

1. Видатки Зведеного бюджету України у 2011 році виконані на рівні 93,5%, що майже дорівнює минулорічному показнику. Найбільше зросли видатки на житлово-комунальне господарство (на 81,5%), оборону (на 69,6%), охорону здоров'я (на 65,2 %), громадський порядок, безпеку та судову владу (на 49,1%) та загальнодержавні функції (на 42,0%). Незначно збільшились видатки на охорону навколишнього природного середовища (Див. Рис.1.).

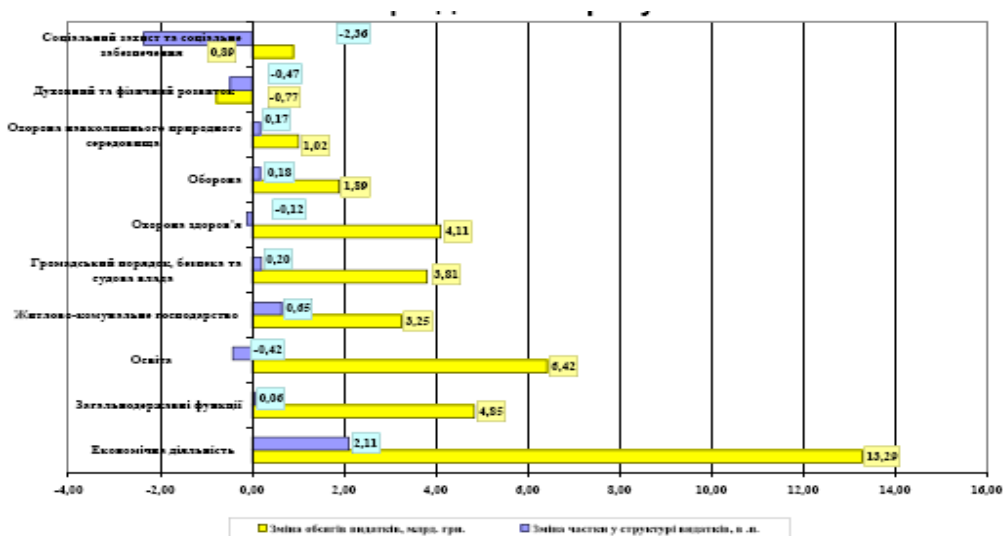

Рис. 1. Зміна обсягів та структури видатків зведеного бюджету за січень-грудень 2011 року порівняно з аналогічним періодом 2010 року, [1]

2. За видатками державного бюджету рівень виконання річного плану залишився майже на рівні минулорічного показника і склав 93,8 %, або на 0,3 в.п. більше. Водночас за видатками державного бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів відбулося зниження цього рівня – на 0,7 в.п. Погіршення рівня виконання відбулося, в основному, внаслідок його зниження по видатках на житлово-комунальне господарство до 27,0% річного плану, або на 55,6 %. За видатками на економічну діяльність рівень виконання зменшився на 4,7 в.п. порівняно з минулорічним показником у зіставних умовах і становив 80,6 %. Найвищий рівень виконання видатків склався по соціальному захисту і становив 98,7% або на 1,1 в.п. більше, ніж у минулому році, та по міжбюджетних трансфертах – 98,3%, або на 2,7 в.п. більше.

3. Обсяги видатків місцевих бюджетів у 2011 році зросли на 17,1 % та склали 178,1 млрд. грн. Також відмічається зростання видатків на економічну діяльність, ЖКГ та охорону навколишнього середовища. У цілому ці видатки зросли на 35,6 %. Основними статтями, що демонстрували зростання, були видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв (+26,2%), на субсидії і поточні трансферти підприємствам, установам та організаціям (+76,5%), на проведення реконструкції та реставрації (+46,8%), придбання землі і нематеріальних активів (+224,6%).

На формування видатків бюджету в Україні в сучасних умовах впливають:

1) економічна криза, яка спричиняє зростання видатків на соціальний захист населення; зростання видатків на фінансову підтримку підприємств державного сектору від банкрутств, а не на інноваційну діяльність; зростання видатків на підтримку соціальної сфери;

2) зростання державного боргу, який зумовлює зростання видатків на його покриття; витіснення інвестицій із сфери виробництва (ефект „витіснення”);

3) дефіцит бюджетів усіх рівнів, який передбачає жорсткий режим економії коштів, скорочення видатків по всіх статтях кошторисів на утримання апарату управління;

4) залучення зовнішніх ресурсів для покриття бюджетного дефіциту призводить до зростання платежів по відсотках [2, с. 61].

Отже, можна стверджувати, що головна проблема, яка сьогодні стоїть перед суспільством – стабілізація економіки і забезпечення її зростання. Однак без виділення відповідних коштів її неможливо розв’язати. З погляду бюджетної політики, зокрема, необхідно визначити роль і місце бюджету у фінансовому забезпеченні потреб економічного розвитку та основні напрями бюджетного інвестування.

Аналіз формування доходів як інструменту бюджетної політики та складової бюджетного механізму свідчить про наступне:

1. Виконання доходів Зведеного бюджету України у 2011 році склало 398,3 млрд. грн., що більше аналогічного показника попереднього року на 26,7 %. Це становить 100,2 % від планового показника на 2011 рік.

2. Виконання доходів Державного бюджету України становило 311,9 млрд. грн., що на 78,0 млрд. грн., або на 33,6 %, більше відповідного показника попереднього року. Необхідно відзначити зберігаюцюся на протязі останніх років тенденцію до домінування податкових надходжень в структурі доходів державного бюджету. Основними чинниками перевиконання стали податок на прибуток підприємств (перевиконано на 15,1%), акцизний збір із ввезених на територію України товарів (перевиконано на 33,3 %), податок на додану вартість (перевиконано на 1,3%). При чому, у 2011 році було відшкодовано з бюджету на 8,6% більше ніж було заплановано. Водночас, річний план з надходжень не було виконано за такими статтями: акцизний збір із вироблених в Україні товарів (рівень виконання 81,8%), вивізні мито (рівень виконання 60,5%).

Отже, на відміну від попередніх двох років, коли основним стабільним бюджетним джерелом надходжень був акцизний збір, який, завдяки підвищенню ставок, мав стійку тенденцію до збільшення навіть в умовах фінансово-економічної кризи, у 2011 році стабільне наповнення бюджету забезпечили податок на прибуток підприємств та ПДВ.

В цілому тренд надходжень до державного бюджету, зокрема, в частині податкових надходжень подібний до трендів попередніх років, що свідчить про те, що економіка адаптувалась до нових правил оподаткування після запровадження Податкового кодексу з 1 січня 2011 року.

3. Як і на рівні державного бюджету, річний план доходів місцевих бюджетів було перевиконано на 1,2 %. За 2011 рік дохідна частина місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) становила 86,5

млрд.грн., що на 7,3 % більше показника попереднього року. На відміну від 2010 року у грудні відбулося певне зростання обсягів надходжень щодо показників листопада майже на 8,9 %.

В цілому структуру доходів місцевих бюджетів та її динаміку можна простежити за допомогою Рис.2. Найбільшим джерелом надходжень місцевих бюджетів залишається податок з доходів фізичних осіб. У 2011 році його надходження склали 54,1 млрд.грн., що на 5,9 % більше порівняно з попереднім 2010 роком.

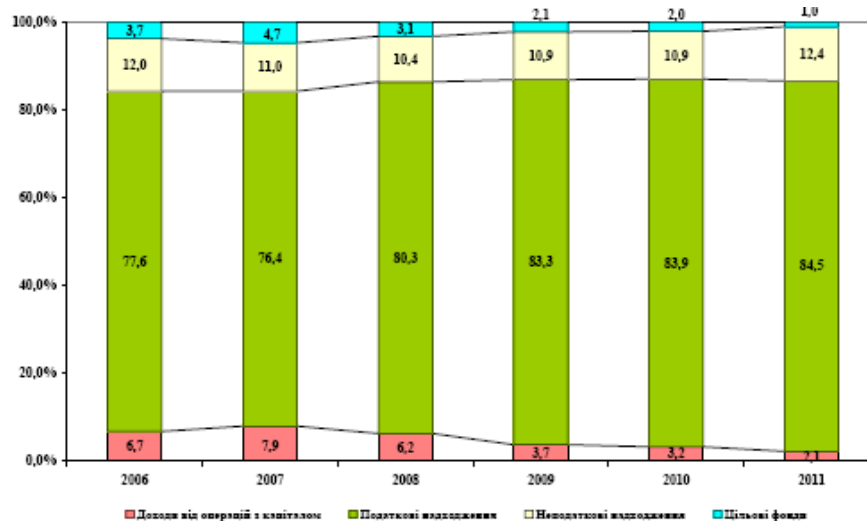

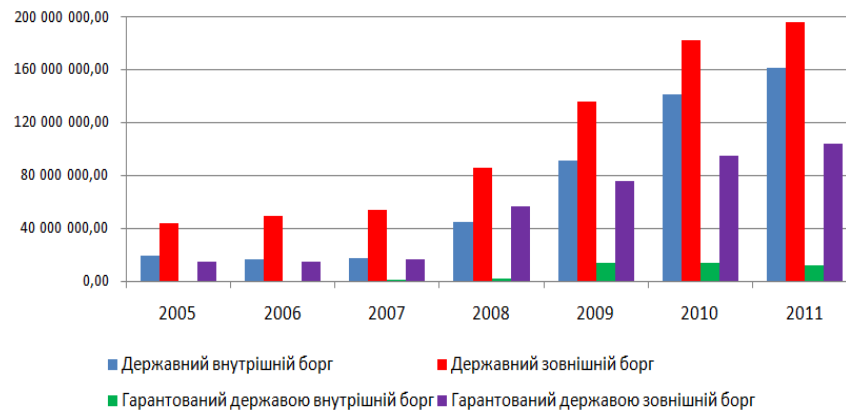
Рис.2. Динаміка структури надходжень до місцевих бюджетів за січень-грудень 2006-2011 років, [1]

Аналіз дефіциту бюджету як інструменту бюджетної політики свідчить про те, що дефіцит бюджету, а завдяки його існуванню, й обсяг державного боргу складає загрозове для сучасної України становище. Боргова залежність бюджету перетворилася для багатьох країн світу на першочергову проблему. Україна - не виняток.

У грудні 2011 року дефіцит Державного бюджету склав 12,5 млрд.грн., що дещо вище дефіциту минулого року. Збільшення становить 2,4 %. Дефіцит загального фонду становить 10,8 млрд. грн., спеціального – 1,7 млрд. грн.

Дефіцит державного бюджету за 2011 рік профінансовано у сумі 23,6 млрд.грн., або на рівні 60,7 % від запланованого річного обсягу, що на 23,2% менше аналогічного показника 2010 року. Водночас запозичення здійснені на рівні 69,5% (80,7 млрд грн.), що на 22,9 в.п. менше показника минулого року. При цьому більше половини (56,6%) запозичених коштів спрямовано на погашення боргу. Дефіцит загального фонду склав 20,9 млрд.грн., або 62,8% планового річного обсягу.

Слід відзначити загальну тенденцію, яка притаманна державному боргу України, – це постійне збільшення абсолютних показників по всіх його статтях протягом 2005-2011 років (Рис.3).

Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів

Рис.3. Динаміка обсягу та структури державного та гарантованого державою боргу, млн. грн.

І хоча з кожним роком простежується тенденція до збільшення питомої ваги внутрішнього державного боргу, зовнішній державний борг все ж таки залишається більшим. На кінець 2011 року його доля складала 54,81% державного боргу України. Це є негативною тенденцією, адже розміщення державних облігацій на внутрішньому ринку, крім того що є ефективним інструментом впливу на валютний ринок, справляє на уряд дисциплінарний вплив, оскільки змушує його не лише дбати про поповнення коштів, а й платити ринкову ціну за користування ними.

Метою регулювання міжбюджетних відносин є забезпечення відповідності між повноваженнями на здійснення видатків, закріплених законодавчими актами України за бюджетами, й бюджетними ресурсами, які повинні забезпечувати виконання цих повноважень. Важливою передумовою ефективності функціонування фінансового механізму регулювання міжбюджетних відносин є вибір такого курсу, який би забезпечив довгостроковий баланс соціального - економічного розвитку та забезпеченості місцевих бюджетів власними коштами.

Висновки і пропозиції. Бюджетна політика є невід’ємною складовою фінансової політики, яка повинна бути зорієнтована на забезпечення компромісу інтересів учасників бюджетного процесу, спрямованого на зростання сукупного споживання. Її складовими є визначення доходів, формування витрат, балансування дохідної та видаткової частин бюджету.

Для ефективного використання державних видатків потрібно:

по-перше, проводити оцінку й порівняння окремих видатків за їх вагомістю для суспільства, тобто формування показників результативності витрачання бюджетних коштів має здійснюватися з урахуванням особливостей бюджетних програм;

по-друге, оцінювати ефективність державних видатків з позицій не лише економічної стабілізації, а й їх соціальної та економічної ефективності, розвитку суспільства в цілому;

по-третє, спрямувати кошти держави на розв'язання пріоритетних для країни завдань, таких як розвиток людського капіталу, сприяння розробці й використанню інноваційних технологій;

по-четверте, посилити увагу на фінансування наукових розробок, ресурсозбереження й енергоефективності, тому що це обов'язкові елементи сучасної конкурентоспроможної економіки;

по-п'яте, підвищити ефективність традиційних програм соціального забезпечення (виплата пенсій, допомога по хворобі, допомога багатодітним сім'ям) і забезпечити їх адресне спрямування;

по-шосте, розробити теоретико-методологічні засади програмно-цільового методу планування видатків на середньострокову перспективу.

Таким чином шляхи розвитку бюджетної політики України спрямовані насамперед на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, безперечно, сприятимуть збалансованості, прозорості бюджетного процесу та інституційному розвитку бюджетної системи як нині, так і у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Бюджетний Моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 рік / [Щербіна І.Ф., Рудик А.Ю., Зубенко В.В., Самчинська І.В.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К. : 2012. – 136 с.
2. Базилевич В.Д., Баластрик Л.О.. Державні фінанси. Навч.посібник / За заг. ред. Базилевича В.Д. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.
3. Коляда Т.А., Чуркина И.Е. Приоритеты бюджетно-налоговой политики в условиях экономического кризиса / Т.А. Коляда, И.Е. Чуркина // Бизнес Информ / Экономика. – 2009. – № 4 (2). – С. 15-18.
4. Лютий І.О., Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Бюджетна політика і стабільність соціально-економічного розвитку України // Фінанси України. – 2006. - №10. – С. 3-12.

ПРЯМІ ТА НЕПРЯМІ ПОДАТКИ В ПОДАТКОВИХ СИСТЕМАХ КРАЇН СВІТУ ТА УКРАЇНИ

Анотація: В статті проведено аналіз співвідношення прямих та непрямих податків в податкових системах країн світу, проведено аналогію з Україною та зроблено пропозиції щодо оптимізації цього співвідношення в податковій системі України.

Anotation: This article analyzes the ratio of direct and indirect taxes Additional Systems, held an analogy with the Ukraine and made suggestions for optimizing this sivrvidnoshennya tax regime in Ukraine

Ключові слова: податки на споживання, податкові ставки, податкові надходження, податкова політика, прямі податки, непрямі податки, бюджет України.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Податки є вагомим інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві та відіграють важливу роль у формуванні умов для зростання суспільного добробуту.

Реалізація принципу справедливості в оподаткуванні вимагає оптимального співвідношення між прямими та непрямими податками. Дослідження цього співвідношення потребує аналізу їх властивостей, оцінки впливу на темпи соціально-економічного зростання з метою забезпечення стабільності соціального розвитку.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження. У вітчизняній науковій літературі приділяється значна увага вдосконаленню податкової системи України, податковій політиці держави, у тому числі питанням прямого та непрямого оподаткування та його впливу на соціально-економічний розвиток держави. Це можна побачити у наукових розробках Андрущенко В. Л., Азарова М. Я., Данілова О. Д., Іванова Ю. Б., Кошука Т. В., Крисоватого А. І., Майбутова І. А., Мельника В.М., Нікітішина А.А. та ін.

Мета статті: дослідження особливостей поєднання прямих та непрямих податків у податкових системах світу та можливостей застосування цього досвіду в Україні.

Виклад основного матеріалу. В умовах переходу України до ринкових методів господарювання змінюються функції податкової системи і податкової політики в цілому. Існують різні погляди на роль податків у державі з економікою перехідного періоду. Проте, жодна країна світу не досягла

економічної могутності, не створивши стабільної податкової системи. Система оподаткування в Україні почала формуватися 1991 р. Її головні принципи і підходи закладено в Законі України “Про систему оподаткування”, але з часом вона постійно змінюється - вносяться доповнення, уточнення, поправки. Правові норми, що регулюють відношення, пов'язані із збором, розподілом і використанням податкових надходжень в Україні, відображають усі зміни державної фінансової політики, спрямованої на подолання кризи і створення ефективної ринкової економіки.

Вихідним положенням для поняття сутності податків є розуміння того, що податки є найважливішою і найдавнішою формою фінансових відносин між державою і членами суспільства. Поява податків зумовлена виникненням держави і виконанням державою суспільно необхідних функцій. За економічним змістом податки - це фінансові відносини між державою і платниками податків з метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій.

Поділ податків на прямі та непрямі пов'язаний з методом їх встановлення. Прямі податки (податок на прибуток, на доходи, на власність тощо) безпосередньо пов'язані з характеристиками платника податку: ними обкладаються доходи фізичних та юридичних осіб, а непрямі (акцизи, мито, фіскальні монополії) – з діяльністю, якою займається платник податків. Тому ними обкладаються ресурси, види діяльності, товари та послуги. Отже, прямі податки орієнтовані на обкладання доходів підприємництва чи населення, а непрямі – спрямовані на кінцеве споживання. Основним чинником, який визначає співвідношення між прямими та непрямими податками, є життєвий рівень основної маси населення. Низький рівень об'єктивно обмежує масштаби прямих податкових надходжень.

В розвинених державах світу спостерігається тенденція щодо зменшення податків на споживання, тобто непрямих податків, та збільшення питомої ваги прямих. Відповідно в цих країнах збільшуються можливості в регулюванні економічних процесів та вирішенні проблем соціальної справедливості за рахунок прогресивних ставок оподаткування.

Оптимальне співвідношення прямих і непрямих податків має визначатися, виходячи з притаманних цим податкам переваг та недоліків і національних особливостей окремих країн. ПДВ характеризується рядом суттєвих переваг. Він виконує фіскальні функції, одночасно здійснюючи економічний вплив на макроекономічні показники: регулює попит та пропозицію, стимулює певні галузі. Також стягування ПДВ з витрат посилює зацікавленість у зростанні доходів. Від ПДВ значно складніше ухилитися. Одночасно зростання податкових надходжень зменшує бюджетний дефіцит, скорочує потребу в державних позиках. Однак непрямі податки мають і певні переваги: регулярність і швидкість надходжень до бюджету, стримуючий вплив на споживання товарів шкідливих для здоров'я, прозорість механізму визначення

податкових зобов'язань. Від цих податків важче ухилятися і їх легко можна контролювати, наприклад, за допомогою реєстраторів розрахункових операцій (електронних контрольно-касових апаратів, розрахункових квитанцій, чеків).

Таблиця 1

Податкові надходження в структурі доходів Державного бюджету України у січні - вересні 2009-2011 років

Доходи	Державний бюджет			
	2009 Рік, 100,0	2010 рік 100,0	2011 рік, 100,0	2012 рік, 100,0
Податкові надходження, у т. ч.:	70,8	70,9	84,4	82,1
- податок з доходів фізичних осіб	-	-	-	2,1
- податок на прибуток підприємств	16,3	17,2	17,3	16,1
- збори за спеціальне використання природних ресурсів, із них:	1,3	1,3	0,6	0,6
• плата за землю	-	-	-	-
- податок на додану вартість	39,0	35,3	42,4	41,2
- акцизний податок	10,3	12,7	10,7	11,6
- податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	3,5	3,9	3,7	4,0
Інші податкові надходження	0,4	0,5	7,7	6,1
Неподаткові надходження	29,2	29,1	15,6	17,7

У 2011 р. до державного бюджету надійшло 189,6 млрд. грн. податкових надходжень, що на 77,7 млрд. грн., або на 69,4 %, більше відповідного показника минулого року. У зіставних умовах (без урахування надходжень рентної плати та зборів на паливно-енергетичні ресурси, віднесених з 1 січня 2011 року до податкових надходжень), обсяг податкових надходжень збільшився на 62,5 млрд. грн., або на 55,8 %.

У 2011 році до державного бюджету надійшло 38,8 млрд. грн. податку на прибуток підприємств, що на 11,6 млрд. грн., або на 42,6 %, більше відповідного показника попереднього року. Це становить 81,9 % річного плану надходжень податку (зі змінами), тоді як у відповідному періоді 2010 року за вказаний період надійшло 68,1 % фактичних річних надходжень. Зазначене свідчить про випереджаючі темпи виконання річного плану надходжень з цього джерела у 2011 році.

У січні - вересні 2011 року до державного бюджету надійшло 95,2 млрд. грн. податку на додану вартість, що на 39,4 млрд. грн., або на 70,8 %, більше відповідного показника минулого року.

Надходження податку на додану вартість склали 75,8 % річного плану, тоді як за аналогічний період 2010 року - 64,6 % фактичних річних надходжень.

Зокрема, планові показники податку на додану вартість із ввезених в Україну товарів виконано на 80,0 % (у січні - вересні 2010 року - 71,7 %), а план щодо податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів - на 75,0 % (у січні - вересні 2010 року - 66,1 %).

Така динаміка надходжень податку на додану вартість може свідчити про можливе перевиконання річного планового показника за результатами року за рахунок перевиконання плану як у частині податку на додану вартість з вироблених у країні товарів, так і щодо податку з ввезених на територію країни товарів.

Надходження акцизного податку до державного бюджету становило 24,4 млрд. грн., що на 4,4 млрд. грн., або на 21,9 %, більше відповідного показника минулого року. Рівень виконання річного плану становив 71,8 % (за аналогічний період 2010 року до державного бюджету надійшло 72,5 % фактичних річних надходжень з цього джерела).

Частка надходжень акцизного податку з вироблених в Україні товарів становила 77,4 % загальних акцизних надходжень проти 88,8 % у 2010 році. Основним елементом збільшення сплати акцизу до бюджету стали надходження акцизного податку з тютюну та тютюнових виробів, які зросли на 2,0 млрд. грн., або на 21,1 %. Це пояснюється черговим підвищенням з 1 січня поточного року ставок акцизного податку з цього виду продукції, а також зростанням мінімального акцизного податкового зобов'язання зі сплати акцизного податку на тютюнові вироби. Крім того, збільшення ставок оподаткування привело до зростання надходжень акцизного податку на транспортні засоби - 0,3 млрд. грн., або на 52,0 %.

На виконання плану з надходжень акцизного податку вплинуло законодавче рішення про зменшення ставок акцизного податку на нафтопродукти через дестабілізацію цін на нафту на світових ринках і відповідне подорожчання нафтопродуктів в Україні. Так, Законом України від 07 квітня 2011 року № 3221 «Про внесення змін до Податкового кодексу України» тимчасово до 31 липня 2011 року було знижено в середньому на 30 % ставки акцизного податку на бензини та дизельне паливо. Згідно інформації Міністерства фінансов України, втрати державного бюджету від такого зниження ставок оцінено у 3,3 млрд. грн. Водночас відновлення стягнення цього акцизу з серпня 2011 року привело до збільшення надходжень акцизного податку з нафтопродуктів порівняно з попереднім роком на 1,9 млрд. грн., або на 39,2 %.

Податки на споживання залишаються суттєвим і фінансовим і розподільчо-регулюючим інструментом.

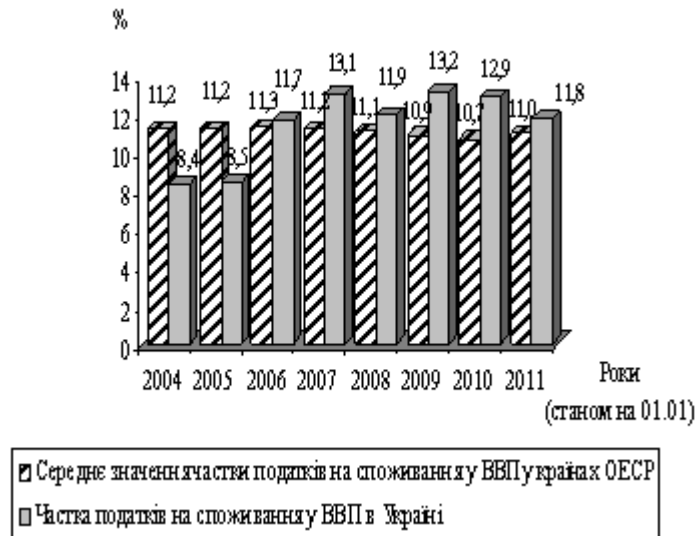

Рис.1 Динаміка частки податків на споживання у ВВП у країнах ОЕСР та в Україні у 2004 – 2011 рр.

З рисунку 1 видно, що в Україні з початку 2007 року спостерігається зростання частки податків на споживання у ВВП, що в першу чергу пов'язане із зростанням споживчих витрат, а також із зростанням ставок акцизного податку в Україні, як різновиду податків на споживання – специфічних акцизів. Деяке скорочення цього показника відбулося на початок 2008 року та 2011 року, що пов'язане із фазами кризи. Також варто зауважити, що роль та значення податків на споживання у перерозподілі ВВП країн ОЕСР та України є близькими, проте протягом останніх шести років дещо вищим в Україні в середньому на 1-2%.

У сучасному світі характерною рисою більшості розвинутих держав є поєднання прямих та непрямих податків. Однак є певна відмінність у їх співвідношенні. За дослідженнями фахівців, в останні два десятиріччя загальна картина прямого та непрямого оподаткування в розвинених країнах мала такий вигляд:

- прямі податки переважають у Голландії, Данії, Канаді, Австрії, Швейцарії, США; зростання їх ролі відбулося у Великобританії, Німеччині, Японії, Канаді, США;

- непрямі податки переважають у Норвегії, Франції, Австралії, Італії, Греції, Іспанії; зростання їх ролі відбулося в Австралії, Італії та, особливо, у Швеції. Основним чинником, який визначає співвідношення між прямими та непрямими податками, є життєвий рівень основної маси населення. Низький рівень об'єктивно обмежує масштаби прямих податкових надходжень. Саме тому, як правило, переважання непрямих податків у структурі зведених Державних бюджетів спостерігається у країнах, що розвиваються.

Дослідження показало, що середня ставка непрямих податків по світу збільшилася на 0,17% і досягла 15,5% при практично незмінній ставці податку на прибуток. Найбільш помітною подією в 2012 р. стало введення Пілотної програми з ПДВ в Шанхаї і її подальше розширення ще на 10 провінцій Китаю.

Найвищі ставки податку на прибуток були в Об'єднаних Арабських Еміратах (55%), США (40%) і Японії (38,01%).

Найнижчі ставки податку на прибуток у країнах, де встановлений цей податок, були в Чорногорії (9%), Сербії, на Кіпрі, в Парагваї і Катарі (10%). При цьому необхідно зазначити, що "номінальна податкова ставка" може відрізнятися від фактичної "ефективної податкової ставки". Так, наприклад, в Об'єднаних Арабських Еміратах на практиці корпоративний податок на прибуток не стягується.

Що ж стосується непрямих податків, то найвищими вони були в Угорщині (27%), Ісландії (25,5%), Швеції, Данії, Норвегії та Хорватії (25%).

В Україні, де спостерігається низький рівень життя переважної частини громадян, у структурі податкових надходжень значну частку посідають саме непрямі податки. Так, за січень-жовтень 2012 року податкові надходження до Зведеного бюджету склали 77.4% від загальної суми або 187837,9 млн.грн. З них на непрямі податки припадає 42.1% від загальної суми (ПДВ - 33.5%, акцизний податок - 4.3%, ввізне мито - 4.3%) . Крім того питома вага непрямих податкових надходжень в останні роки значно збільшилася порівняно з прямими. Отже, податкову політику останніх років в Україні спрямовано на збільшення частки непрямих податків, що мають переважно фіскальну спрямованість, оскільки оподатковують споживання, яке порівняно з прибутками підприємств і доходами громадян є більш сталим і менш гнучким. Вони є джерелом інфляційних процесів та мають регресивний характер, оскільки істотно впливають на ціноутворення і лягають важким тягарем на бідні і соціально незахищені верстви населення.

Отже, проаналізувавши податкові надходження України, бачимо, що непрямі податки переважають в їх структурі. На сьогоднішній день зменшуються, як прямі (податок на прибуток — в 2014 році 16%), так і непрямі (ПДВ — в 2014 році 17%), що впливає більше не на зміну їх співвідношення, а на зменшення податкових ставок з обох сторін. Метою даного зменшення являється стимулювання до виходу з тіні більшості суб'єктів господарювання.

Якщо говорити про справедливе стягнення податків, то в Україні мали б переважати прямі податки, як це відбувається в розвинутих країнах. Перекладання податкового тягара на бізнес можливо лише при його наявності, а в Україні поки що немає на кого перекладати. Тому для того,

щоб перекласти основну частину податків на бізнес, спочатку необхідно простимулювати його розвиток (особливо малий та середній бізнес), а при його стабільному розвитку, змінити напрямок стратегії.

Висновки і пропозиції. Загалом співвідношення між прямими та непрямими податками має встановлюватися залежно від обраних пріоритетів державної економічної політики: чи то курс на розширення внутрішнього споживання чи то на розширення експорту. Непрямі податки, насамперед ПДВ, можуть використовуватися як засіб, що у фіксальному плані компенсує зменшення надходжень від прямих податків унаслідок зниження ставок останніх, а в економічному – переносить податковий тягар із фонду нагромадження в фонд споживання. Слід зазначити, що економічно розвинені країни досить успішно запроваджують таку схему. Наприклад, США, Великобританія, Німеччина, Франція, Японія з другої половини 1980-х років провели необхідні реформи, спрямовані на зміцнення ринкових позицій бізнесового середовища. Внаслідок підвищення ділової активності в бізнесовому середовищі одночасно із здешевленням товарів, що пропонується на ринку, має відбуватися збільшення бюджетних надходжень як від непрямих податків, так і від оподаткування прямого бізнесу.

Спрямування податкового навантаження зі сфери виробництва в сферу споживання можна було б розглядати як позитивний фактор соціально-економічного розвитку, але за тих умов, що склалися в Україні у сфері розподільчих відносин, успішна реалізація цього напрямку можлива лише за умови зростання реальних доходів населення й оптимізації структури сукупного попиту.

За таких обставин створенню умов для зростання рівня споживання та заощаджень населення, а також дотриманню принципу соціальної справедливості могло би сприяти запровадження диференційованих ставок непрямого оподаткування і прогресивної шкали оподаткування прямими податками.

Список використаних джерел

1. Турбулентность налоговых реформ : [монография] / [С. И. Юрий, И. А. Майбуров, Т. В. Кошук]. – К. : Знання, 2011. – 382
2. Податкова система: Підручник / За ред. Ю.Б.Іванова, А.І. Крисоватого, О.М. Десятнюк. – К.: Атіка, 2010. – С. 58-69
3. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання 2011 рік. / [Щербина І. Ф., Рудик А. Ю., Зубенко В. В. та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К., 2011. – 105 с
4. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: монографія/ П.В.Мельник,Л.Л. Тарангул, З.С. Варналій ; за ред..З.С. Варналія. – К.: Знання України,2008.-265 с.

РОЛЬ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто важливість ролі прямих податків у системі державного регулювання, винесені проблемні питання у процесі оподаткування та виділено вектори його реформування.

Ключові слова: податкова система, прямі податки, податкові надходження, державний бюджет, зведений бюджет, економіка, податок на прибуток, податок з доходів фізичних осіб.

Annotation. The paper considers the role of direct taxes in the system of state regulation. Considered problematic aspects in the tax system and proposed ways to solve them.

Keywords: tax system, direct taxes, tax revenues, the state budget, the consolidated budget, economy, income tax, individual income.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний економічний розвиток України та її регіонів великою мірою залежить від стратегії податкової політики. З макроекономічної точки зору податки є сильним важелем впливу на масштаби та темпи розвитку економіки, інтенсифікації підприємства, поліпшення суспільного добробуту, підвищення благоустрою населення. Таким чином пошук перспектив функціонування податкової системи України є надзвичайно актуальним, важливим і проблематичним питанням в галузі фінансів на сучасному етапі економічного розвитку суспільства в Україні.

Аналіз наукових публікацій. Вивченню питань, що стосуються аналізу та впливу прямих податкових надходжень на дохідну частину державного бюджету України, а також можливих шляхів їх вдосконалення, присвячені численні дослідження вітчизняних та закордонних науковців, зокрема О.Д. Василика, В.М. Гейця, І.О. Лютого, Т.І. Єфименко, В.Г. Корнуса, М. Поттера, А.М. Соколової, С.І. Юрія, І.М. Бурден, В.І. Прокопенко, Ю.В. Ільницького[4.-3с.].

Також питанням значимості прямих податків та проблемою оподаткування в Україні приділено багато уваги. До провідних учених у цій галузі слід зарахувати В.Андрущенка, О.Василика, В.Вишневського, М.Кучерявенка, Н.Нечай, В.Опаріна, А.Соколовської, В.Федосова, Л.Шаблюстої, С.Юрія та інших [5.-364с.].

Метою статті є визначення основних проблем функціонування податкової політики, а саме, зосереджено увагу на розгляді оподаткування прямих податків в Україні. Запропонування кращих шляхів налагодження податкової системи.

Виклад основного матеріалу. Податки та оподаткування є домінуючою формою фінансових відносин між державою та економічними суб'єктами ,основною фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку і благоустрою територіальних та регіональних суспільних утворень з фіскальної точки зору,а також потужним чинником економічного зростання з регулювальних позицій. Головним завданням бюджетної системи країни є мобілізація максимально можливого обсягу фінансових ресурсів ,а вона прямо залежить від рівня податкового навантаження на платників податків, рівня їх фінансового забезпечення та платоспроможності.

З макроекономічної точки зору податки є сильним важелем впливу на масштаби та темпи розвитку економіки [2-с.231].

У ході історії людством вироблено різні форми і методи оподаткування. Кожен вид податків має свої специфічні риси та функціональне призначення і займає окреме місце в податковій системі. Прямі податки встановлюються безпосередньо щодо платників , їх розмір залежить від масштабів об'єкта оподаткування. Цей вид податків сприяє такому розподілу податкового тягара, при якому більше сплачують ті члени суспільства котрі мають вищі доходи. Такий принцип більшістю економістів світу вважається найсправедливішим з самого початку оподаткування прибутку підприємств його називали "впровадженням законів правди і справедливості", вважаючи найдосконалішою формою оподаткування.

Прямий податок-це обов'язковий платіж, котрий стягується державою безпосередньо з доходів і майна фізичних та юридичних осіб [6].

Поряд з іншими видами податків податок на прибуток підприємств є елементом податкової системи України та є інструментом перерозподілу національного доходу. Але на відміну від податку на додану вартість цей податок є прямим, тобто його кінцева сума повністю залежить від кінцевого результату господарської діяльності підприємств та організацій.

Згідно офіційних джерел надходження доходів до бюджету України можна побачити ,що основну частку несуть податкові надходження,а саме податок на додану вартість,податок на прибуток підприємств та акцизний податок. (табл.1)

Таблиця 1

Структура доходів Зведеного та Державного бюджетів України у 2009-2011 роках (%)

доходи	Зведений бюджет			Державний бюджет		
	2009р	2010р	2011р	2009р	2010р	2011р
Податкові надходження у т.ч.	72,1	74,6	84,0	68,4	71,4	83,9
- податок з доходів фізичних осіб	15,4	16,2	15,1	-	-	-
-податок на прибуток підприємств	11,5	12,8	13,8	14,9	17,1	17,5
-збори за спец використання природних ресурсів	3,9	4,0	3,7	1,2	1,3	0,6
-плата за землю	2,9	3,0	2,7	-	-	-
-податок на додану вартість	29,3	27,5	32,7	38,9	36,9	41,7
- акцизний збір	7,5	9,0	2,0	9,8	11,8	10,6
-податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	2,4	2,9	2,9	3,2	3,9	3,8
-інші податкові надходження	2,1	2,2	13,8	0,4	0,4	9,7
Неподаткові надходження у т.ч.	25,6	23,4	15,0	30,5	27,8	15,6
-доходи власності та підприємницької діяльності	11,3	9,7	4,4	14,6	12,7	5,5
-адміністративні збори та платежі,доходи від некомерційного та побічного продажу	0,9	0,8	1,2	0,8	0,7	0,8
-власні надходження бюджетних установ	9,0	9,1	7,8	9,4	9,4	7,4
-інші неподаткові надходження	4,4	3,8	1,6	5,7	5,0	1,9
Доходи від операцій з капіталом	1,3	1,0	0,6	0,5	0,2	0,2
Цільові фонди	0,8	0,9	0,3	0,3	0,5	0,1
Інші надходження	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1	0,2

Серед податкових надходжень найбільшу частку має податок на додану вартість,але слід відмітити і велику частку прямих податків,а саме податок на прибуток підприємств та податок з доходів фізичних осіб(таб.1) [1.-34с.].

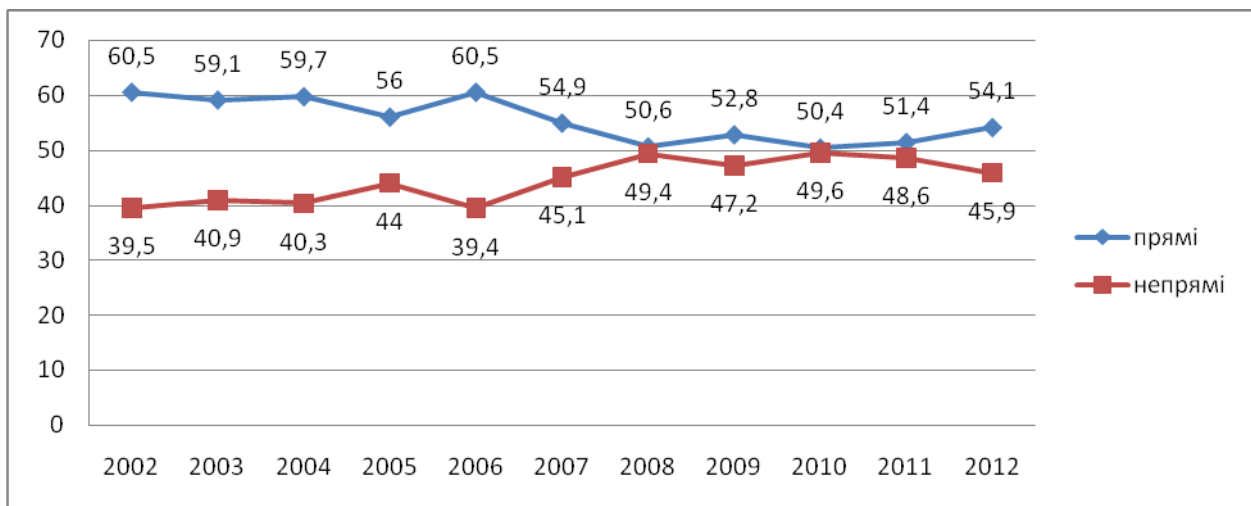

Рис 1. Питома вага прямих і непрямих податків в загальній сумі податкових надходжень до бюджету України, %

З рисунку 1 видно, що питома вага непрямих податкових надходжень в останні роки значно збільшилася порівняно з прямими. Також простежується динаміка поступового зменшення питомої ваги прямих податків з 60,5% у 2002 році до 54,1% у 2012 році. Отже, скорочення відбулося на 14,6%. Протилежна динаміка простежується при розгляді змін питомої ваги непрямих податків: їх питома вага збільшилась з 39,5% у 2002 році до 45,9% у 2012 році. Період 2008 та 2010 рр. характеризується майже рівними надходженнями прямих та непрямих податків і займали 50,6%-45,1% та 50,4%-49,6% бюджету відповідно. З 2002 року до 2012 року важливість прямих податків у державних надходженнях значно зменшилась. Однак, не дивлячись на динаміку спадання прямих податків та росту непрямих податків, необхідно зазначити, що доля прямих податків в загальній системі податкових надходжень до бюджету України перевищує над непрямыми.

Незважаючи на нестійкий розвиток світової економіки та нестабільність на міжнародних фінансових ринках, що мали вплив на розвиток економіки України, уряду у 2012 році вдалося забезпечити утримання позитивної динаміки зростання доходів бюджету, вишукати можливість для підвищення заробітних плат, пенсій та соціальних допомог населенню, зберегти послідовність у питанні розбудови інфраструктури держави і стимулювання економіки та своєчасно виконувати боргові зобов'язання.

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2012 рік становила 445454,3 млн. грн., що на 46900,7 млн. грн., або на 11,8 відсотка більше за 2011 рік. До загального фонду державного бюджету за 2012 рік надійшло 289577,0 млн. грн., проти 2011 року надходження зросли на 23754,3 млн. грн., або на 8,9 відсотка.

У 2012 році стабільне наповнення бюджету забезпечили:

- податок на додану вартість (збір). Загальний фонд державного бюджету отримав 182946,2 млн. гривень. Порівняно з 2011 роком надходження податку зросли на 13602,2 млн. грн., або на 8,0 відсотків;

- податок на прибуток підприємств. Загальний фонд державного бюджету отримав 54017,2 млн. гривень. Порівняно з 2011 роком надходження податку зменшились на 722,2 млн. грн., або на 1,3 відсотка (з 1 січня 2012 року ставку податку знижено з 23 до 21 відсотка);

- акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції). Загальний фонд державного бюджету отримав 23329,4 млн. гривень. До 2011 року надходження податку зросли на 1665,9 млн. грн., або на 7,7 відсотка [7].

Базова ставка податку на прибуток розміром 25%, яка діяла в Україні до 1 квітня 2011 року, робила відчутне податкове навантаження. І все ж, такий показник не можна кваліфікувати як один з найвищих у світі. Навпаки, у більшості країн світу податок на прибуток корпорацій коливається в межах 20–30%. Щоправда, останнім часом чітко спостерігається тенденція до зниження базової ставки. Так, на початку 2000-х років у ЄС середній розмір податку на прибуток становив у середньому 30-40%. А вже наприкінці 2000-х років впав до 25%. Особливо активну роль у зменшенні оподаткування прибутку підприємств відіграли ініціативи країн Центральної та Східної Європи.

Українська влада вирішила йти у фарватері світових фіскальних тенденцій. Було обрано шлях поступового зменшення ставки податку на прибуток. Зокрема з 1 квітня 2011 р. ставка податку на прибуток становить 23%, з 1 січня 2012 р. - 21%, з 1 січня 2013 р. - 19%, з січня 2014 р. - 16% [8].

Податком на прибуток підприємств набагато більший, ніж прибутковий податок з громадян, також впливає на загальний розмір цих двох видів податків і забезпечує переоцінення частки податку на прибуток підприємств над часткою прибуткового податку з громадян у доходах бюджету. Водночас спостерігається інша тенденція: різке зменшення частки платежів у бюджет із доходів господарюючих суб'єктів.

Слід зазначити те, що прямі податки як і будь-які інші мають як свої переваги так і недоліки. Основними перевагами прямих податків є те, що вони сприяють такому розподілу податкового тягаря, при якому більше платять ті члени суспільства, в яких вищі доходи, тоді, як непрямі податки однакові для всіх і тому означають підвищену долю втрат доходу для тих, у кого він менший [4.-285с.].

Також прямі податки зручніші, їх простіше вирахувати, за їх допомогою можна регулювати підприємницьку активність. З точки зору проблем бюджетного дефіциту – прямі податки являються одним з найбільш стабільніших і надійних видів бюджетних доходів, тому підвищення їх питомої ваги стабілізує дохідну частину бюджету.

Основним недоліком прямих податків є їх високі ставки, що негативно впливають на будь-яке підприємство. Високі ставки податків прямо перешкоджають зусиллям підприємств щодо розвитку виробництва і підвищення його рентабельності, після сплати податків у підприємства не залишається коштів на оновлення та модернізацію основних засобів. А це все призводить до банкрутства платників податків, або значно більшою мірою, їх відхід до тіньової економіки.

Якщо ж розглядати структуру прямих податків в Україні, то можна побачити, що на сьогоднішній день вона характеризує переважання податку на прибуток, тоді як у розвинутих країнах світу це навпаки.

Це явище можна розглядати з двох сторін. Якщо більш висока питома вага податку на прибуток підприємств у порівнянні з особистим прибутковим податком, то ступінь переважання податку на прибуток над прибутковим податком з громадян є неприродним, зумовленим надмірним податковим тягарем, який покладений на підприємства країни. Виходячи з цього можна сказати, що діюча на сьогоднішній день податкова система – підриває національну економіку і фінансовий стан більшості господарюючих суб'єктів [3.-128с.].

Тому, формування податкової системи України потребує вивчення досвіду розвинутих країн, податкові системи яких мають багатолітню історію. Вивчення світового досвіду супроводжується порівнянням податкової системи України з податковими системами розвинутих країн, яке стає підставою для визначення шляхів удосконалення податкової системи України [4.-287с.].

Диспропорції в податковій системі України мають довгу історію. По суті, вона ніколи не виконувала функції інвестиційного стимулювання, а радше слугувала механізмом для створення розгалуженої тіньової економіки, непрозорих правил гри, надмірного податкового тиску для більшості і незрозумілих преференцій для меншості. Не поодинокими є й випадки використання податківців для політичної та економічної розправи над неугодними владі опонентами. За таких умов виникають значні сумніви у можливості спрямувати сучасну недосконалу машину в особі Державної податкової адміністрації для реалізації завдань прискореного економічного зростання.

Однією із головних ознак недосконалого оподаткування є надто велика частка податку на прибуток підприємств у структурі ВВП та Зведеного бюджету країни. Як свідчить статистика останнього десятиліття, його загальні обсяги, акумульовані в бюджет України, фактично дорівнюють податку з доходів фізичних осіб. А після введення пропорційного оподаткування доходів з 2004 р. податок на прибуток юридичних осіб навіть кілька років перевищував подохідний податок [8].

Слід відмітити, що основні прямі податки в Державному бюджеті (податок на прибуток підприємств) та місцевих бюджетах (податок з доходів фізичних осіб) знаходяться в діалектичному протиріччі:

- підвищення рівня заробітної плати на підприємстві супроводжується при ринковому регулюванні цін реалізації продукції підвищенням собівартості, тобто зниженням прибутку підприємства;

- таким чином природним процесом при підвищенні частки заробітної плати в собівартості продукції з сучасного рівня 10 –12% для України до європейського рівня 25 –30% будуть 2 ефекти:

- а) зростання рівня прямого податку з доходів фізичних осіб в місцевих бюджетах;

- б) зниження рівня прибутковості підприємств та падіння рівня прямого податку на прибуток підприємств в Державному бюджеті України.

Висновки та пропозиції. На сьогоднішній день в Україні залишається актуальним питання оптимізації регулятивного впливу системи оподаткування на соціально-економічний розвиток держави. Крім того, на кожному етапі становлення і розвитку національної податкової системи виникають нові проблеми, що вимагають інших підходів до процесу формування механізму оподаткування, адекватного умовам економіки, що трансформується, творчого осмислення та впровадження таких податків, які б в більшій мірі реалізували їх фіскальну та регулюючу функцію, відображали об'єктивний стан економіки України.

Податкова політика не реалізовує себе в повному обсязі через ряд існуючих проблем та недоліків, які потребують вирішення шляхом досконалого вивчення та осмислення негативних процесів та явищ, та запровадження методів і способів вирішення даних проблем. Що б надалі покращувати свої позиції, уряд країни повинен ставити перед собою стратегічні цілі, знаходити способи досягнення даних цілей, виробити чіткий план розвитку економічного зростання, на який впливає один із основних аспектів - податкова політика; вдосконалювати законодавство, здійснювати контроль за практичним його втіленням.

Отже, основним завданням реформування податкової системи України є зниження податкового навантаження на економіку, і в той же час забезпечення вдосконалення системи надходжень. При цьому різке зниження податкових ставок і загального рівня оподаткування може не призвести до очікуваного зростання інвестицій і темпів економічного зростання. Звичайно, зниження податкових ставок сприятиме зростанню інвестиційних можливостей українських підприємств.

Більш перспективною є стратегія поетапного зниження податкового навантаження за рахунок скасування неефективних податків і зборів, підвищення фіскальної ефективності податків на основі розширення бази оподаткування, надання пільг службам підприємництва, покращення

адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків, формування доходів бюджетів усіх рівнів на основі проведення збалансованої бюджетної політики на середньострокову перспективу та спрямування податкових надходжень у сфери, від яких залежить довгострокове економічне зростання. Виходячи з цього, прийняття збалансованого Податкового кодексу – документу, в якому оптимально поєднуються функції фіскальні, від яких залежить життєдіяльність держави, і стимулюючі, включаючи зниження тіньової економіки, рівня безпрецедентного масштабу корупції в десятки мільярдів гривень за межами державного бюджету, які не приймають участі у розвитку життєдіяльності держави і суспільства, стало досить доцільним на сьогоденішньому етапі розвитку.

Список використаних джерел

1. Аналіз виконання бюджету за 2011 рік / [Щербина І.Ф., Рудик А.Ю., Зубенко В.В., та ін]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID.-К.:2011.- 56 с.
2. Григораш Т.Ф., Кулініченко В.О., Ловакома М.С. «Проблеми та перспективи розвитку податкової політики України // Економічний простір//№57, 2012р.- С. 12-16.
3. Дорош Н.І. Податкова система України і розвинутих зарубіжних країн (порівняльний аналіз) // Фінанси України . – 2008. - №6.- С. 8-12.
4. Іванческул О. І., Хоцевич О.В Роль прямих податків в системі доходів державного бюджету, /Буковинська державна фінансова академія 2010.- С. 7-13.
5. Оподаткування в Україні: Навч. посіб. / За ред. Н. І. Редіної. — К.: Центр учбової літератури, 2009.- 235 с.
6. Закон України від 28.12.94 р. №334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств".- [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
7. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=364385&cat_id=77440
8. П. Герасименко: Податок на прибуток – чинник стимулювання економіки?2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?podatok_na_pributok__chinnik_stimulyuvannya_ekonomiki&objectId=1127412

МОНІТОРИНГ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено сутність державного боргу. Розглянуто основні види та форми державного боргу та порядок його формування. Також виявлення основних тенденцій і особливостей формування. Надано аналітичну оцінку державному боргу за 2007-2012 рр. Досліджено державний борг України в теоретичному і практичному аспектах.

Annotation. This article explains the purpose of the public debt. The basic types and forms of government debt and the order of its formation. Also identify the main trends and characteristics of the formation. Provided analytical assessment of public debt in 2007-2012 studied state debt of Ukraine in the theoretical and practical aspects.

Ключові слова: державний борг, внутрішній державний борг, зовнішній державний борг, державні запозичення, державні гарантії, капітальний державний борг, поточний державний борг.

Постановка проблеми. Наявність державного боргу, його розміри, розміщення і методи погашення прямо чи опосередковано впливають майже на всі сторони економічного життя держави, такі як: дефіцит державного бюджету, розмір грошової маси в обігу, що визначає темпи інфляції, звуження чи розширення сукупного попиту і пропозиції та інші. Це робить державний борг не просто засобом залучення коштів для фінансування державних потреб, але й важливим інструментом фінансової політики держави, невірне використання якого може призвести до істотних ускладнень, чи навіть до фінансової кризи [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державний борг є предметом дослідження і дискусій багатьох учених, управління державним боргом розглядається як з точки зору важливості для фінансової політики держави, так і з точки зору перспектив формування та розвитку національної економіки. Теоретичними і практичними питаннями державного боргу присвячені роботи вітчизняних дослідників: В.А. Андрущенко, О.І. Барановського, З.О. Лютого, О.В. Плотнікова, Н.В. Зражевської, Я.В. Онищук, В.В. Козюка, Ю.К. Алексєєва та інші.

Метою статті є визначення державного боргу України та аналіз його поточного стану.

Викладення основного матеріалу.

Державний борг за своєю економічною сутністю визначає економічні відносини держави як позичальника з її кредиторами (резидентами та нерезидентами) з приводу перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту на умовах строковості, платності та повернення. За умовами залучення коштів розрізняють внутрішній та зовнішній борг.

Державний борг України складається з двох частин – монетизованої та немонетизованої.

Монетизований державний борг складається з усіх випущених і невинувачених боргових зобов'язань держави, включаючи видані гарантії за кредитами та зобов'язання щодо прямих кредитів НБУ. Тобто ця частина державного боргу складається з боргів, опосередкованих кредитними взаємовідносинами держави з банками.

Немонетизований державний борг складається з невиконаних державою фінансових зобов'язань, передбачених чинним законодавством (заборгованість з виплати пенсій, стипендій, субсидій, заробітної плати та інших видів соціальних і несоціальних виплат), та заборгованості держави за господарськими взаємовідносинами. Слід відмітити, що заборгованість із зарплати та інших соціальних виплат постійно зростає.

Внутрішній державний борг – сукупність зобов'язань держави перед резидентами (заборгованість держави всім громадянам, які тримають внутрішні державні облігації).

Державний внутрішній борг складається із заборгованості, що виникає щорічно за новими борговими зобов'язаннями уряду. Він формується в результаті випуску державних цінних паперів, отримання кредитів та виникнення інших боргових зобов'язань.

Зовнішній державний борг – сукупність боргових зобов'язань держави, що виникли в результаті запозичення держави на зовнішньому ринку.

Державний зовнішній борг складається з:

- позик на фінансування державного бюджету та погашення зовнішнього державного боргу;
- позик на підтримку національної валюти;
- позик на фінансування інвестиційних та інституціональних проектів;
- гарантій іноземним контрагентам щодо виконання контрактних зобов'язань у зв'язку з некомерційними ризиками;
- державних гарантій, що надаються Кабінетом Міністрів України для кредитування проектів, фінансування яких передбачено державним бюджетом України [5].

Розмір державного боргу розраховується у грошовій формі, як непогашена основна сума прямих боргових зобов'язань держави. Стан державного боргу визначається на останній день звітного періоду та включає операції за цей день.

Залишаючись достатньо високим, рівень державного боргу України водночас не є критичним. Згідно з міжнародними стандартами критичними вважаються боргові зобов'язання держави, які перевищують 60% від ВВП. [1]

Відповідно до нової бюджетної класифікації України, прийнятої Постановою Верховної Ради України від 12.07.1996 р. № 327/96-ВР "Про структуру бюджетної класифікації України", як внутрішній, так і зовнішній державний борг класифікується за типом кредитора і типом боргового зобов'язання.

За формою залучення коштів державний борг поділяється на державні запозичення та гарантії.

Державні запозичення – залучення державою в особі Кабінету Міністрів України, через Міністерство фінансів України грошових коштів, іншого майна та майнових прав, яке передбачає прийняття зобов'язань щодо грошових коштів на умовах строковості, платності та повернення.

Розрізняють: державне внутрішнє запозичення, що здійснюється шляхом укладання угод з резидентами України про позику та випуск державних цінних паперів, що розміщуються на внутрішньому ринку; державне зовнішнє запозичення – державне запозичення, що здійснюється шляхом укладання з нерезидентами України угод про позику та випуск державних цінних паперів, що розміщуються на зовнішньому ринку.

Державне запозичення може здійснюватись лише з метою:

- фінансування дефіциту державного бюджету;
- підтримки платіжного балансу та поповнення валютних резервів;
- на інші цілі, встановлені законом України в кожному окремому випадку.[2]

Державна гарантія – зобов'язання держави в особі Кабінету Міністрів України, що діє через Міністерство фінансів України, повністю або частково виконати платежі на користь кредитора у випадку невиконання позичальником, іншим німе Україна, зобов'язань щодо повернення грошових коштів на умовах строковості та платності.

Формою надання державної гарантії є державна порука. Основними способами реалізації державних гарантій та запозичень можуть бути:

- випуск (емісія) державних цінних паперів;
- укладення угод про позику та гарантійних угод;
- інші способи, передбачені законодавством України.

При наданні державних гарантій виникає потенційний державний борг, який стає реальним за умови відшкодування кредитору суми зобов'язань позичальника, за якими держава була гарантом.

За валютою залучення державний борг поділяється на борг у національній та іноземній валюті.

Внутрішній борг переважно формується в національній валюті. Для залучення коштів емітуються цінні папери, які розміщуються на внутрішньому

фондовому ринку. Державний борг в іноземній валюті виникає в результаті здійснення безпосереднього запозичення коштів в урядів зарубіжних країн, міжнародних фінансово-кредитних організацій, іноземних банків, а також розміщення державних боргових зобов'язань на міжнародних ринках капіталів. Залежно від терміну залучення коштів розрізняють: короткостроковий борг (з терміном погашення до одного року), середньостроковий (від одного до п'яти років), довгостроковий (від п'яти років і більше).

Державний борг можна поділити також на:

- капітальний, який включає всю сукупність боргових зобов'язань держави на певну дату;

- поточний, що складається з платежів по зобов'язаннях, які позичальник повинен погасити у звітному періоді [3].

Основними причинами виникнення та зростання державного боргу в Україні є дефіцит державного бюджету та постійний дефіцит платіжного балансу країни. Для фінансування дефіциту Державного бюджету України залучаються кошти міжнародних фінансових організацій.

Політика управління державним боргом включає такі важливі складові: формування боргової стратегії, націленої на забезпечення сталості та обґрунтованості рівня державного боргу; досягнення збалансованої структури боргу; активне управління ринковою частиною державного боргу; збереження потенціалу рефінансування боргу при зміні кон'юнктури фінансових ринків; виконання цільових орієнтирів щодо вартості обслуговування боргу і допустимого ступеня ризику; утримування заборгованості державного сектора економіки на економічно прийнятному рівні.

У міжнародній практиці головним критерієм для оцінки боргової сталості є співвідношення державного боргу до розміру ВВП. Цей показник відображає потенціальні можливості національної економіки розрахуватися з кредиторами. [6].

Державний борг України щорічно зростає (таблиця 1).

Таблиця 1

Державний борг України за 2007-2012 роки

Показники	Роки					
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Державний борг	71294278,3	130689649,38	226996306,46	323475415,07	357273867,19	399 218 234,12
Внутрішній борг	17806386,3 4	44666547,59	91070076,8	141662098,06	161467006,27	190 299 297,70
Зовнішній борг	53487891,9 6	86023101,79	135926229,69	181813317,01	195806860,92	208 918 936,42

Джерела: : складено автором по інформаційному джерелу [7]

Проілюструємо цю ситуацію за допомогою Рис 1.

Рис1: Державний борг України за 2007-2012 роки

В 2008 році порівняно з 2007 роком сума державного боргу України збільшилася на 59395371,1 тис. грн. або на 83,3%.

Протягом 2009 року сума державного боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 80934542,0 тис. грн. або на 61,9%. Це відбулося за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики для збільшення статутних

капіталів банків і НАК «Нафтогаз України», для поповнення Стабілізаційного фонду, отримання другого траншу позики Міжнародного валютного фонду, отримання першого програмної позики Світового банку на реабілітацію фінансового сектора і зростання курсів іноземних валют до гривні.

При цьому, державний борг України збільшився на 80 млрд 934 млн 542,0 тис. грн (61,9%), у тому числі: державний зовнішній борг збільшився на 34 млрд 531 млн 012,9 тис. грн (40,1%) в основному за рахунок отримання другого траншу кредиту Міжнародного валютного фонду (на суму 36,9 млрд грн) і зростання курсів іноземних валют до гривні (на суму 3,0 млрд грн). Державний внутрішній борг збільшився на 46 млрд 403 млн 529,2 тис. грн (103,9%) в основному за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики для збільшення статутних капіталів банків і НАК «Нафтогаз України» (на суму 44 млрд грн).

Протягом 2010 року сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилася у гривневому еквіваленті на 114.331.288,49 тис.грн. (35,96%)

При цьому, державний борг України збільшився на 96.478.895,59 тис.грн. (42,50%), в тому числі: державний зовнішній борг збільшився на 45.886.874,30 тис.грн.(33,76%) в основному за рахунок отримання двох траншів позики Міжнародного валютного фонду (на суму 16,05 млрд.грн.), випуску облігацій зовнішньої державної позики (на суму 19,8 млрд.грн.), комерційної позики VTB банку (на суму 15,8 млрд.грн.), державний внутрішній борг збільшився на 50.592.021,29 тис.грн. (55,55%) в основному за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики для фінансування державного бюджету та поповнення Стабілізаційного фонду (на суму 39,8млрд.грн.), збільшення статутних капіталів Укресімбанку, НАК «Нафтогаз України» та Державної іпотечної установи (на суму 15,8 млрд.грн.), а також для відшкодування сум податку на додану вартість (на суму 16,4 млрд.грн.).

Обсяг боргу на 31 грудня 2011 р. склав 357273867,19 тис. . Таким чином, загальний обсяг боргу збільшився на 10,4%, у порівнянні 323475415,07 тис. грн на 31 грудня 2010 р.

Державний борг у 2012 р. зріс на 11,7% - до 399 218 234,12 тис. грн..Збільшення відбулося в основному за рахунок внутрішнього держборгу, який підвищився на 17,8% - до 190 299 297,70.тис.грн. В той же час, зовнішній держборг збільшився на 6,6%, склавши на кінець року 208 918 936,42. Зменшилася заборгованість перед зарубіжними комерційними банками, але були випущені євробонди на 38,8 млрд дол.[7]

Висновки і пропозиції.Для забезпечення керованості боргових процесів в Україні слід дотримуватися економічно безпечного дефіциту бюджету та обмежити зростання умовних зобов'язань держави. З метою забезпечення стабільності державних фінансів України у середньостроковій перспективі та запобігання різкому зростанню боргових зобов'язань

Щоб приймати економічно обґрунтовані рішення при здійсненні фіскальної та боргової політики, необхідно завершити формування єдиної системи обліку заборгованості всіх рівнів державного управління та умовних зобов'язань уряду. З метою забезпечення повного врахування фінансових ризиків, пов'язаних з нагромадженням умовних зобов'язань, уряду доцільно на регулярній основі готувати "Звіт про умовні зобов'язання, податкові витрати та інші фіскальні ризики". Прикладом для наслідування щодо цього може слугувати відповідна звітність в Австралії, Канаді, Нідерландах, Новій Зеландії та США. Такі звіти повинні включати перелік джерел фіскальних ризиків, оцінку їх чутливості до різних подій та впливу на фінансову позицію уряду, а також наводити дані про можливі державні витрати.

Отже, реалізація зазначених заходів створить фундамент для проведення ефективної бюджетної політики та обмеження умовних зобов'язань держави, які потенційно можуть впливати на розмір державного боргу і стабільність державних фінансів України у середньостроковій перспективі. Утримування помірного розміру державного боргу України, збалансування його структури та

оптимізація залучення позикових коштів для потреб держави, у свою чергу, сприятимуть зміцненню фінансової системи України й посиленню стимулюючого впливу держави на соціально-економічний розвиток країни.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р., № 2542 - III// Відомості Верховної Ради України від 21.09.2001-2001 р., № 37, стаття 189.
2. Закон України "Про державний внутрішній борг України" від 16.09.1992 р., № 2604-XII// Відомості Верховної Ради України від 13.10.1992-1992 рр., № 41, стаття 598.
3. Козюк В.В. Державний борг України у перехідній економіці: Монографія. - Львів: Світ, 2000. - 202 с.
4. Онищук Я.В. Державний борг України в умовах ринкової трансформації економіки: Монографія. - К.: Світ, 2002. - 197 с.
5. Лісовенко В.В. Державний зовнішній борг України: оптимізація формування та управління - Монографія. - К.: Світ, 2001. - 222 с.
6. Зражевська Н.В. Зовнішній державний борг у фінансовій системі України: Монографія: - К.: Світ, 2006. - 218 с.
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України: <http://www.minfin.gov.ua>

УДК 336.22(477)

Жиліна Т.В.
комерційний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент Логвіновська С.І.

ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено пріоритетні напрями реалізації податкової політики України у контексті реформування податкової системи на сучасному етапі. Проведено аналіз податкових реформ, позитивних і негативних наслідків їх впровадження. Також проведено аналіз структури податкової системи України до і після прийняття Податкового кодексу. Визначені подальші кроки реформування вітчизняної податкової системи.

Annotation. The article outlines the priority areas of tax policy in Ukraine. The analysis of tax reforms, positive and negative consequences of their implementation. Also analyzed the structure of the tax system of Ukraine before and after the Tax Code. Defined further steps reforming national tax system.

Ключові слова: податкова політика, податкова система, Податковий кодекс України, фінансове забезпечення, податкове законодавство, пріоритетні напрями, фінансова ефективність, реформа.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Виникнення нових кризових явищ у функціонуванні національної економіки, що збіглось у часі з поглибленням світової економічної кризи, в черговий раз загостило проблему пошуку ефективних фінансових інструментів подолання негативних тенденцій у соціально-економічному розвитку України. Як відомо, за допомогою податкової політики держава може, з одного боку, коригувати потоки ринкового перевищення капіталу, а з іншого – ініціювати необхідні соціально-економічні зрушення шляхом формування фінансового забезпечення тих чи інших видатків бюджету.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. У зв'язку зі значимістю проблеми визначення пріоритетних напрямів реалізації податкової політики України закономірним є інтерес багатьох дослідників до даного питання. А саме ними є В.Вишневський, А. Соколовська, В. Геєць, В. Федосов, В. Опарін, В.Суторміна, Л. Шабліста, П. Мельник, О. Василик, С. Юрій, В.Андрущенко, А. Крисоватий, Л. Тарангул, П.Цимбала та інші.

Мета статті. Метою роботи є визначення позитивних та негативних наслідків реформування податкової системи України, окреслення пріоритетних напрямів реалізації податкової політики України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, в умовах глобалізації, між різними країнами відбувається жорстка економічна конкуренція, і як наслідок, податкова конкуренція. Результатом цієї конкуренції є лібералізація податкових політик практично в усіх економічно розвинених країнах, пристосування принципів оподаткування до боротьби за працю й капітал тощо.

Прагнення України стати повноправним членом Європейської спільноти вимагає адаптування податкового законодавства до вимог, що діють у цій сфері в ЄС. Це вимагає поступової і виваженої лібералізації податкової політики в напрямі зниження ставок оподаткування та зменшення переліку податків та зборів. Компенсація очікуваного зменшення доходів державного бюджету повинна відбуватися за рахунок детінізації доходів суб'єктів підприємництва та населення, а також покращення податкового адміністрування.

У цьому контексті найголовнішим на сьогодні завданням для покращення системи оподаткування, на нашу думку, є суттєвий перегляд та удосконалення прийнятого Податкового кодексу України. Необхідно закінчити з практикою безсистемного внесення змін в податкове законодавство. Чітка окресленість податкової системи забезпечить її стабільність, сприятиме інвестиційно-інноваційному розвитку економіки, зниженню податкового тиску на платників податків, системності надання податкових пільг. Про нестабільність податкової

системи України свідчать не тільки світові рейтинги, а й показники макроекономічного розвитку країни.

За даними щорічного міжнародного дослідження, проведеного Transparency International, Україна посіла у 2010 році 134-те місце з 178 країн світу за рівнем корупції з величиною індексу сприйняття корупції рівною 2,4 бала. Отже, на сьогодні Україна вже є тотально корумпованою країною, і політична нестабільність в майбутньому може призвести ще к більшому погіршенню ситуації [4].

Виведення економіки на траєкторію впевненого зростання у 2011 році завдяки закріпленню досягнутих у 2010 році успіхів зі стабілізації економічної ситуації та продовження дієвих структурних реформ у всіх галузях економіки України забезпечило стабільну ресурсну базу бюджету та сприяло здійсненню впорядкування і підвищення ефективності державних фінансів.

Незважаючи на ряд негативних тенденцій у світовій економіці, які розпочалися у II півріччі 2011 року та мали вплив і на розвиток фінансової системи й економіки України, спостерігаємо незначне економічне зростання.

Розвиток економіки України протягом 2011 року відбувався на тлі зовнішніх викликів, що характеризувались нестабільністю та різкою зміною трендів та очікувань.

Зростання очікувань другої хвилі світової фінансової кризи відбувалось в умовах розгортання негативних явищ в економіках США (високий рівень дефіциту бюджету та державного боргу, тривалі дискусії щодо підвищення стелі державного боргу) та єврозони (поглиблення боргової кризи в окремих країнах, зокрема в Греції, Італії, Іспанії). МВФ тричі протягом 2011 року переглядав оцінки розвитку світової економіки в бік зменшення (з 4,4 відсотка у квітні до 3,8 відсотка за підсумком року). Міжнародними рейтинговими агентствами були знижені рейтинги багатьох країн – у червні Moody's понизило рейтинг Греції на три рівні з «B1» до «Caа1», у серпні Standard & Poor's знизило кредитний рейтинг США з найвищої позначки AAA до рівня AA+ з негативним прогнозом, вже у січні 2012 року Standard & Poor's знизило рейтинги дев'яти з 17 країн єврозони, в тому числі Франції, Італії, Іспанії та Австрії [5].

Боргові проблеми розвинутих економік, уповільнення темпів розвитку світової економіки та суттєве погіршення очікувань щодо її подальшого розвитку зумовили нестабільність на світових фінансових ринках та вивід капіталів із країн, що розвиваються, та країн з ринками, що формуються, до розвинутих країн.

Обмеженість доступу до фінансових ресурсів на міжнародних ринках капіталу поєднувалось із зростанням вартості запозичень навіть для розвинутих країн Європи. Так, у листопаді 2011 року Італія розмістила 10-річні держоблігації під 7 відсотків, 3-річні – майже під 8 відсотків. Зростання попиту на світових товарних ринках змінилось їх нестабільністю та стагнацією,

зростання світових цін на сировину зупинилось та замінилось їх поступовим зниженням.

Незважаючи на уповільнення розвитку світової економіки (з 5,2 % у 2010 році до 3,8 % у 2011 році) та нестабільність на світових товарних та фінансових ринках, у 2011 році темпи зростання економіки України прискорились. Так, за підсумками 2011 року *реальне зростання* ВВП становило 5,2 %, що на 0,5 в.п. перевищило врахований в розрахунках бюджету показник, та є кращим результатом серед країн-сусідів: група країн ЄС-27 – 1,6 відсотка, країни СНД – 4,7 %, зокрема в Росії – 4,3 %. Порівняно з 2010 роком темпи зростання реального ВВП прискорились на 1,1 відсоткового пункту [6].

Номінальний ВВП за підсумками 2011 року зріс на 21,4 % порівняно з 2010 роком до 1314 млрд. гривень і на 23 млрд. гривень перевищив показник, врахований в бюджеті зі змінами (1291 млрд. гривень відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.08.2010 №701 (зі змінами)).

Унаслідок кризового стану економіки України та кроків уряду до стійкого розвитку недоліки вітчизняної податкової системи стали ще очевиднішими [2, с.46]. Проблеми податкової системи тривалий час залишаються одним із ключових чинників, що погіршують бізнес середовище України та стримують притік інвестицій в державу. Це підтверджується і низькими оцінками світових аналітичних агентств сприятливості вітчизняного фіскального простору, і негативними відгуками українських підприємців, і слабкими показниками інвестиційної активності в державі. Тому було намічено шляхи її реформування з урахуванням найкращого світового досвіду. Попри те, що податкова реформа розтягнута у часі до 2014 р., більшість основних завдань щодо її реалізації припали на 2010-2011 рр. Отже, сьогодні можна провести аналіз перших результатів наслідків реформістської діяльності влади [3].

Ефективність проведеної реформи в податковій системі України визначається результативністю наповнення державного та місцевих бюджетів.

У 2011 році, в умовах активної реалізації структурних реформ, визначених Програмою економічних реформ Президента України на 2010–2014 роки, тривала тенденція до зростання економіки, що забезпечило стабільне виконання дохідної частини Державного бюджету України.

У 2011 році до Зведеного бюджету України надійшло 398553,6 млн. грн., що порівняно з 2010 роком більше на 20,4 %, або на 67611,4 млн. гривень, як видно з рис. 1.

Доходи Зведеного бюджету України за видами бюджетів (без офіційних трансфертів)

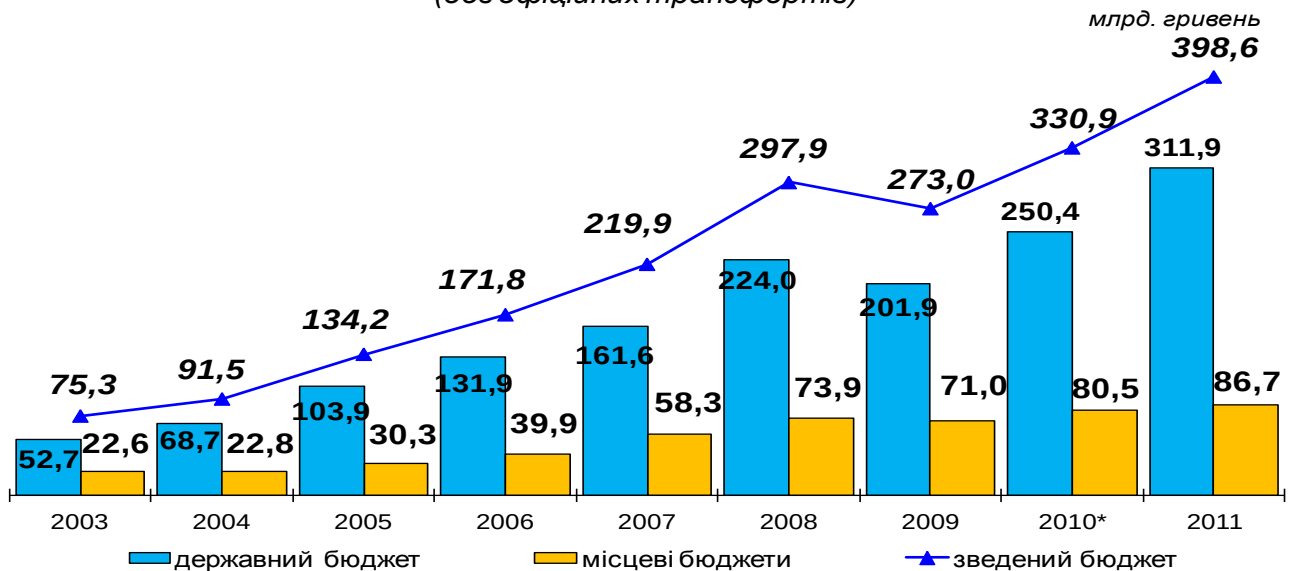

Рис.1 Доходи зведеного бюджету за 2003-2011 р.

Унаслідок кризового стану економіки України та кроків уряду до стійкого розвитку недоліки вітчизняної податкової системи стали ще очевиднішими[3, с.46]. Проблеми податкової системи тривалий час залишаються одним із ключових чинників, що погіршують бізнес середовище України та стримують притік інвестицій в державу. Це підтверджується і низькими оцінками світових аналітичних агентств сприятливості вітчизняного фіскального простору, і негативними відгуками українських підприємців, і слабкими показниками інвестиційної активності в державі. Тому було намічено шляхи її реформування з урахуванням найкращого світового досвіду. Попри те, що податкова реформа розтягнута у часі до 2014 р., більшість основних завдань щодо її реалізації припали на 2010-2011 рр. Отже, сьогодні можна провести аналіз перших результатів наслідків реформістської діяльності влади.

Порівняння системи загальнодержавних податків, яка існувала в Україні протягом 19 років згідно із Законом України «Про систему оподаткування», та загальнодержавні податки, які введені згідно з Податковим кодексом, прийнятим Верховною Радою від 3 грудня 2010 року, представлено у табл. 1, яка показує на позитивну тенденцію щодо скорочення податкових платежів.. До місцевих податків згідно із статтею 10 розділу I «Загальні положення» Податкового кодексу [2] належить податк та збори , які введені у табл. 2. В цілому кількість загальнодержавних податків та зборів зменшено з 29 до 18, а місцевих - з 14 до 5.

Аналізуючи цей крок з точки зору досягнення стратегічних цілей податкових реформ в українській системі оподаткування, можна зробити висновок, що головною метою цієї реформи було скорочення кількості

податкових платежів. Таким чином, було вирішено ключову проблему української податкової системи – скорочення великої кількості податкових платежів. Але залишаються невирішеними такі проблеми, як значні часові та фінансові затрати на сплату податків та високе податкове навантаження на фонд оплати праці.[3]

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця загальнодержавних податків та зборів до і після прийняття Податкового кодексу України

№ п/п	Загальнодержавні податки і збори до прийняття Податкового кодексу	№ п/п	Загальнодержавні податки і збори після прийняття Податкового кодексу
1	Податок на додану вартість	1	Податок на додану вартість
2	Акцизний збір	2	Акцизний податок
3	Податок на прибуток підприємств, у тому числі дивіденди, що сплачуються до бюджету державними не корпоратизованими, казенними або комунальними підприємствами	3	Податок на прибуток підприємств
4	Податок на доходи фізичних осіб	4	Податок на доходи фізичних осіб
5	Мито	5	Мито
6	Плата за землю (земельний податок, а також орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності)	6	Плата за землю
7	Рентні платежі	7	Рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України
8	Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів	8	Рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні
9	Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету	9	Збір за першу реєстрацію транспортного засобу
10	Збір за спеціальне використання природних ресурсів	10	Плата за користування надрами
11	Збір за забруднення навколишнього природного середовища	11	Збір за спеціальне використання води
12	Збір за використання радіочастотного ресурсу України	12	Збір за спеціальне використання лісових ресурсів
13	Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства	13	Екологічний податок
14	Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками	14	Збір за користування радіочастотним ресурсом України
15	Збір у вигляді цільової надбавки до затвердженого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності	15	Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства
16	Фіксований сільськогосподарський податок	16	Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками
17	Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування	17	Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності -
18	Збір до Державного інноваційного фонду	18	Фіксований сільськогосподарський податок
19	Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності		
20	Гербовий збір (застосовується до 1 січня 2000 року)		
21	Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон України		

22	Збори до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (початковий, регулярний, спеціальний)		
23	Збір за проведення гастрольних заходів		
24	Судовий збір		
25	Збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження		
26	Державне мито		
27	Податок на нерухоме майно		
28	Збір до Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення		
29	Податок на промисел		

Таблиця 2.

**Порівняльна таблиця місцевих податків і зборів до і після прийняття
Податкового кодексу**

№ п/п	Місцеві податки і збори до прийняття Податкового кодексу	№ п/п	Місцеві податки і збори після прийняття Податкового кодексу
1	Податок з реклами	1	Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки
2	Комунальний податок	2	Єдиний податок
3	Готельний збір	3	Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності
4	Збір за паркування автотранспорту	4	Збір за місця для паркування транспортних засобів
5	Ринковий збір	5	Туристичний збір
6	Збір за видачу ордера на квартиру		
7	Курортний збір		
8	Збір за участь у бігах на іподромі, за виграш на бігах на іподромі, з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі		
9	Збір за право використання місцевої символіки		
10	Збір за право проведення кіно- і телезйомок		
11	Збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей		
12	Збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон		
13	Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери по слуг		
14	Збір з власників собак		

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок, що визначення пріоритетних напрямів податкової політики України в сучасних умовах необхідно проводити через призму податкових реформ та можливих наслідків реалізації цих реформ в майбутньому. Загалом, у ході реформи в 2010-2011 рр. податкова система та механізми її функціонування зазнали відчутних змін. Запроваджені новації дозволили усунути низку вад, властивих вітчизняній податковій системі до початку реформи, підвищити її фінансову ефективність, що збільшило доходи державного бюджету. Разом з тим досягнутий прогрес за багатьма напрямками виявився меншим, ніж очікувалося на початку реформ. Зокрема, в питанні стимулювання економічної, у тому числі інвестиційної, діяльності перелік фінансових стимулів виявився обмеженим і не завжди

раціональним, що в кінцевому підсумку частково нівелювало їх вплив на динаміку інвестицій. Таким чином, зміни в податковій системі у 2010-2011 рр. повинні розглядатися лише як перший етап реформи, тому в середньостроковій перспективі вони мають бути продовжені та поглиблені.

На нашу думку, пріоритетними напрямками податкової політики України в сучасних умовах є: збалансування інтересів держави і платників податків; формування стабільної, гнучкої та зручної системи оподаткування; забезпечення фіскальної ефективності податкової системи України; реалізація регулятивного потенціалу податкової політики; адаптація податкової політики країни до вимог світової тенденції трансформації оподаткування.

Список використаних джерел

1. http://dt.ua/ECONOMICS/reformuvannya_sistemi_opodatkovannya_ukrayini__pro__contra-106447.html)).
2. Податковий кодекс України // Редакція від 15.08.2012, підстава 5043-17.- Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Лоханова Н. Податкове навантаження в Україні як чинник впливу на стан економічної стійкості підприємств // Економіст. - № 4. – 2012. С. 46-49.
4. Сітшаєва Л.З. Пріоритети реалізації податкової політики України в сучасних умовах // Формування ринкових відносин . – 2011. - № 4. – С.24-28
5. Новак А. Податковий кодекс в дії Електрон. дан. - 01.03.2011р. – Режим доступу <http://www.epravda.com.ua/columns/2011/03/1/274529/>
6. Крисоватий А., Кошук Т. Податкова політика у реформуванні соціально-економічної системи України // Економіка України. – 2010. - №9.- С. 41 – 49.
7. Закон України «Про систему оподаткування» редакція 16.06.2010 р. - [Електронний ресурс]. - Спосіб дості <http://zakon.rada.gov.ua>

УДК 336.2

ШТЕЙСЕЛЬ М.Ю.,
заочний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.політ.н., доцент Музиченко Г.В.

ДІЮЧА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. В статті розглядається діюча в сучасній Україні та відповідний до неї механізм формування доходів державного бюджету, а також аналізуються шляхи подальшого удосконалення системи формування доходів бюджету, в якості яких постають перегляд переліку податків та зборів, підвищення якості

управління доходами державного бюджету та підвищення культури податкової культури.

Ключові слова: доходи державного бюджету, система формування доходів, механізм формування доходів, податкова система, податкове законодавство.

Annotation. In the article the operating system in the modern Ukraine and the corresponding mechanism of state budget income, and explores ways to further improve the system, which are mainly considered revising the list of taxes, improved management of the budget income and increase the tax culture.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічний зміст бюджету та його ланок розкривається в процесах формування та розподілу грошових ресурсів, які за своєю сутністю дуже різноманітні й охоплюють усі рівні державного управління. Рух валового внутрішнього продукту на всіх стадіях – від створення до споживання здійснюється за допомогою грошових фондів. Тому залежно від того, як відбувається процес мобілізації та використання бюджетних коштів, як це впливає на формування в кінцевому підсумку фондів споживання та нагромадження визначається роль бюджету в управлінні економікою. У зв'язку з цим важливе значення має постійне удосконалення системи мобілізації доходів бюджету, краще використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблеми державних доходів і бюджету досліджують українські вчені: В. Андрущенко, Й. Бескид, С. Буковинський, О. Василик, А. Веткін, В. Дем'янішин, А. Крисоватий, Т. Куценко, І. Луніна, С. Львовчкін, Ц. Огонь, В. Опарін, Ю. Пасічник, Д. Полозенко, А. Соколовська, В. Суторміна, О. Тимченко, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та інші. Однак, питання розвитку та функціонування єдиної системи та механізму формування доходів Державного бюджету України є недостатньо розкритими, що вимагає подальшої наукової рефлексії в даному напрямку досліджень.

Мета статті. Дана стаття має на меті проаналізувати діючу систему формування доходів Державного бюджету України та виявити шляхи її подальшого вдосконалення задля забезпечення ефективного механізму мобілізації державних фінансових ресурсів в умовах розширеного відтворення.

Виклад основного матеріалу. В умовах побудови дієвого, правового економічного середовища та формування прогресивних засад з мобілізації податків, зборів і обов'язкових платежів важливе місце має відводитись запровадженню єдиної системи формування доходів бюджету.

Професор Ц.Г. Огонь в своїй монографії «Доходи бюджету України: теорія та практика» [2], до елементів системи формування доходів бюджету відносить наступне (див. Рис.1.):

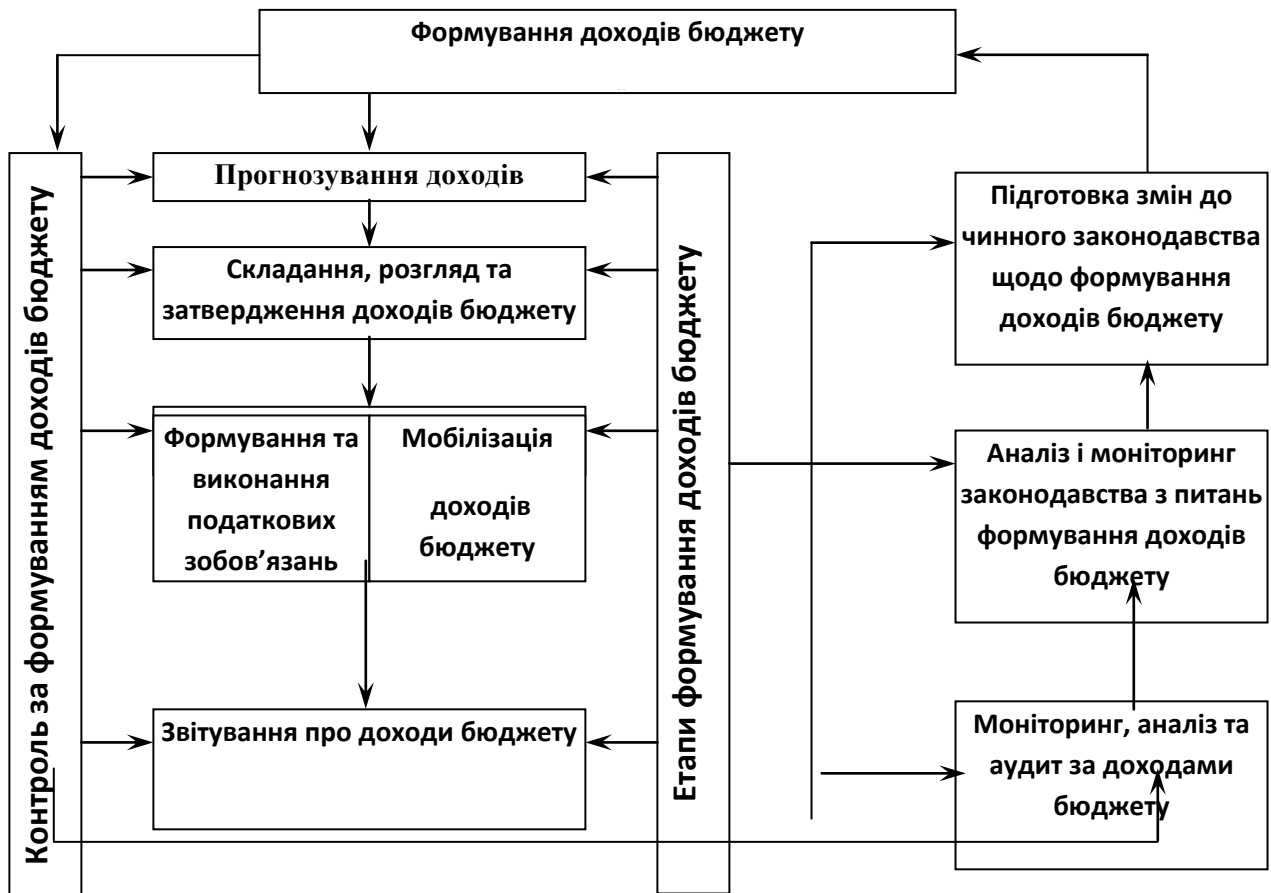

Рис.1. Система формування доходів бюджету, []

Ефективне функціонування системи формування доходів бюджету має спиратися на дієвий механізм формування доходів. Порядок планування, виконання, звітування, контроль і моніторинг доходів бюджету і діючого законодавства мають відбуватись в умовах функціонування єдиного механізму формування доходів бюджету. В цих умовах функціонування податкових зобов'язань, їх нарахування та мобілізація має стати основою мобілізації доходів бюджету як єдиного нероздільного процесу формування доходів бюджету. Такий взаємозв'язок і залежність необхідно врахувати в процесі удосконалення парламентського контролю за формуванням державних фінансових ресурсів і їх використанням з метою підвищення реальності конституційних зобов'язань у наданні суспільних благ [2, с. 397-399].

На наш погляд, об'єктом дії механізму формування доходів бюджету повинні виступати частина фінансово-економічних відносин, що виникають у процесі нарахування, сплати податків, зборів та обов'язкових платежів і мобілізації їх на казначейському рахунку держави, розподілу і спрямування відповідного ресурсу на здійснення державних видатків.

За своїм призначенням і змістом механізм формування доходів бюджету як такий в умовах ринкових відносин покликаний стимулювати розвиток і

удосконалення виробництва, ефективності, бережливі дії підприємств, сприяти якнайшвидшому впровадженню нових технологій, реалізації задумів та ініціатив юридичних і фізичних осіб. Він має забезпечувати врегулювання фінансових інтересів держави, регіонів, підприємств і кожного громадянина, одночасно бути простим у виконанні, логічно обґрунтованим, ефективним, прогресивним, конкретним і стабільним, з метою гарантування виконання податкових зобов'язань стабільного приросту доходів бюджету і розширеного відтворення бюджетних коштів.

Діючий механізм формування доходів Державного бюджету України дозволив сформувати обсяг бюджетних коштів, який не повністю задовольняє потреби держави для фінансування витрат. Динаміка доходів Державного бюджету за 2008-11 рр. наведена у таблиці 1 та свідчить про домінування податкових надходжень в структурі доходів Державного бюджету України. У 2011 р. питома вага податкових надходжень складає 80,3 % загального обсягу доходів бюджету, що здебільшого пояснюється вступом в дію Податкового кодексу України.

Моніторинг та аналіз виконання бюджету засвідчують, що є три основні чинники, від реальності і дієвості яких залежить стан мобілізації податкових зобов'язань і наповнюваності доходів бюджету, – це:

- діюче законодавче поле, його прогресивність, однозначність та ефективність щодо забезпечення сталого, адекватність соціально-економічного стану розвитку держави;
- діюча система адміністрування та застосування методів стягнення податків, зборів і обов'язкових платежів, їх прогресивність і відповідність вимогам часу та суспільним інтересам;
- повага до Закону і рівень відповідальності усіх суб'єктів бюджетного процесу, фінансової культури й етики в розподілі доданої вартості, сформованої протягом року, з метою збалансованого розвитку державних та приватних інтересів.

Таблиця 1.

Структура доходів Державного бюджету України у 2008-2011,%

Доходи	Державний бюджет			
	2008	2009	2010	2011
Податкові надходження, з них:	76,6	70,8	71,1	80,3
податок на прибуток підприємств	19,3	16,3	17,2	18,3
податок на додану вартість	44,3	39,1	35,3	43,0
акцизний податок	5,6	10,3	12,7	13,8
інші податкові надходження	7,4	5,2	5,7	5,2

Неподаткові надходження, з них:	22,8	28,3	28,2	19,0
доходи від власності та підприємницької діяльності	7,8	8,9	12,9	8,0
адміністративні збори та платежі	1,0	0,9	0,8	0,6
власні надходження бюджетних установ	7,0	11,8	9,0	8,0
інші неподаткові надходження	6	6,7	5,5	2,2
Доходи від операцій з капіталом	1,1	0,5	0,3	0,2
Інші надходження	0,6	0,4	0,6	0,7

Джерело: розраховано автором за даними Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень (<http://www.ibser.org.ua>)

Мобілізація доходів – це декілька (більшість вчених схиляється до думки про існування трьох) послідовних етапів, які змінюють один одного та сприяють формуванню доходів державного бюджету у вигляді грошових коштів на єдиному казначейському рахунку.

Формування податкових платежів необхідно розглядати як *перший етап* у мобілізації доходів бюджету. І саме на цьому етапі держава має брати активну участь у розділі ВВП та формуванні податкових зобов'язань із застосуванням стимулюючих важелів впливу на фінансово-господарську діяльність підприємницьких структур. *Другий етап* формування доходів бюджету – мобілізація податкових зобов'язань шляхом сплати податків, зборів та обов'язкових платежів до бюджету. Наповнення доходів бюджету на єдиному казначейському рахунку і звітування про їх виконання є завершальним, *третьім етапом* їх формування.

В даному аспекті Україна намагається просуватися вперед, вдосконалюючи дії щодо покращення якості дій на кожному з етапів мобілізації доходів Державного бюджету. Одним з найбільш вагомих напрямів є постійна робота над вдосконаленням переліку податків в Україні та від лагодження механізму їх стягування.

Щодо переліку податків та зборів, які складають абсолютну більшість в структурі доходів Державного бюджету, то прийняття Податкового кодексу мало на меті саме вдосконалення їх переліку, який скоротився до 19 податків та зборів. Однак, вступ в дію Податкового кодексу не вирішив всі питання з наповнення державної казни достатньою кількістю бюджетних коштів. Сучасність вимагає пошуку нових джерел податкових надходжень, тому український законодавець перебуває в пошуку нових видів податків, перегляду тих, що вже існують, при чому висловлюються думки й щодо доцільності впровадження більшої кількості податків та зборів, так і щодо їх зменшення.

Податкова реформа в Україні триває. Так Державна податкова служба збирається провести реформу податкової системи. Зокрема планується змінити

ставку податку на додану вартість з 20% до 7-12%., єдиний соціальний внесок – з 37-49% до 15%, податок на доходи фізичних осіб з 15-17% до 10% з паралельним впровадженням прогресивної шкали [3].

Кабінет Міністрів у червні 2012 року зареєстрував у Верховній Раді проект закону про за номером 10558 внесення змін до Податкового кодексу щодо оподаткування багатства та предметів розкоші. Зокрема, пропонується запровадити в Україні податок на майно, що має замінити податок на нерухомість.

Передбачається, що податок на майно щорічно сплачуватимуть фізичні та юридичні особи - власники квартир, загальна площа яких перевищує 200 кв. м; дачних або садових будинків, котеджів або житлових будинків садибного типу, загальна площа яких перевищує 500 кв. м; об'єктів житлової нерухомості, що перебувають у власності одного платника податку, загальна площа яких перевищує 600 кв. м. Автори законопроекту пропонують встановити ставку податку на рівні 2% від розміру мінімальної заробітної плати за 1 кв. м загальної площі об'єкта нерухомості.

Об'єктами оподаткування, під час придбання яких податок справлятиметься одноразово, визначаються легкові автомобілі з об'ємом циліндрів двигуна понад 3990 куб. см; мотоцикли з об'ємом циліндрів двигуна понад 995 куб. см; судна, оснащені стаціонарним або підвісним двигуном потужністю понад 75 кВт; літаки і вертольоти. При цьому податком у розмірі 40% від вартості покупки всередині країни (плюс ПДВ при ввезенні) буде обкладатися тільки новий транспорт.

Крім того, в документі передбачено, що при покупці дорогих речей: виробів з дорогоцінних металів і каменів, годинників, мобільних телефонів, предметів мистецтва та колекціонування вартістю понад 50 мінімальних зарплат, хутра - 40 мінімальних зарплат, зброї - 20 мінімальних зарплат застосовуватиметься ставка податку на багатство в розмірі 10% (плюс ПДВ при імпорті) [4].

Надходження до бюджету від цих заходів у разі прийняття законопроекту очікуються у 2013 році у розмірі близько 500 млн грн., хоча Податкова служба України, яка підтримує доцільність впровадження даного податку, вважає, що надходження очікуються в діапазоні від 800 млн. грн. до 1 млрд.грн., додаючи, що вони повністю готові до його адміністрування [1].

Крім податку на розкіш, який обговорюється найбільш широко та вже отримав форму законопроекту, висловлюються й інші пропозиції щодо додаткових податків, зокрема щодо доцільності введення податку на оборот, податку на бездітність, тощо.

Статусу законопроекту набрала й пропозиція депутатів щодо впровадження так званого податку на бездітність шляхом внесення відповідних коректив до ставки податку на доходи фізичних осіб. Тобто, в разі, якщо платник податку, який досяг тридцятирічного віку, не має дітей, ставка податку

становить 17% бази оподаткування доходів, незалежно від розміру загальної суми отриманих платником податку у звітному податковому місяці доходів.

У разі, якщо платник податку має трьох або чотирьох дітей, наймолодший з яких досяг трирічного віку, ставка податку становить 10% бази оподаткування доходів. Якщо платник податків має п'ятьох або більше дітей, наймолодший з яких досяг трирічного віку, ставка податку становить 5% [5].

Просте запровадження нових податків і зборів не вирішить питання про дієвість та ефективність механізму формування доходів Державного бюджету. Останній має бути одночасно простим з використанням єдиних підходів та інструментів із забезпечення виконання податкових зобов'язань. Це має стати основою формування платника податків нового типу, з високим рівнем фінансово-податкової культури й етики бізнесу.

Між державою та платниками податків мають будуватись відносини на нових засадах з використанням і поєднанням демократичних засад і підвищенням рівня відповідальності за невиконання конституційних обов'язків усіма суб'єктами податкових відносин. Принцип демократії і відповідальності необхідно наповнити реальним змістом виконання податкових зобов'язань. Він має стати пріоритетом в державній політиці з мобілізації доходів бюджету, що потребує побудови нових взаємовідносин між державою і платниками податків, а не простим зниженням податкових ставок чи скасуванням окремо взятих недієвих правових норм. У практиці необхідно вибудувати відносини підвищеної відповідальності держави перед платником податків щодо його прямих обов'язків на демократичних засадах правового регулювання, а не на адміністративному втручанні в підприємницьку діяльність. Правове регулювання і демократичні засади з контролю за виконання конституційних обов'язків підприємницькими структурами має стати нормою суспільного життя [2, с. 397-401].

Дотримання єдиного підходу у виконанні податкових зобов'язань та мобілізації доходів бюджету в поєднанні з єдиним підходом у визначенні відповідальності за формування державних фінансових ресурсів і належне, ефективне, економне їх використання, на нашу думку, має сприяти побудові дієвого механізму мобілізації формування бюджетів України.

Реформування економічних відносин вимагає дійових заходів центральних органів влади щодо створення реальних передумов, правових норм і засад для формування фінансової культури й етики підприємства. Прозорість законодавства та однозначність у трактуванні його засад й положень мають сприяти зменшенню порушень у процесі справляння податків, зборів та обов'язкових платежів.

Вважаємо за доцільне в найближчу перспективу сформуванню концепцію управління доходами бюджетів України як головної складової ресурсів бюджету і підсистеми державних фінансових ресурсів з урахуванням стратегії розвитку фінансово-бюджетної політики відповідно до вимог і стандартів

побудови ринкового середовища та інтеграції України до Європейського Союзу. Систему управління доходів бюджету держави необхідно будувати з врахуванням усіх факторів впливу на формування доходів бюджету, їх розподілу та використання на здійснення видатків. В цих умовах бюджетні ресурси на здійснення видатків з бюджету необхідно розглядати як похідну від доходів бюджету, мобілізованих на Єдиному казначейському рахунку.

Управління доходами бюджету необхідно здійснювати, виходячи із основних економічних законів суспільного розвитку та забезпечення в рамках єдиної системи як такої. На нашу думку, державне регулювання та система управління доходами бюджету має будуватись, виходячи із нижченаведених стадій формування та використання доходів бюджету:

- формування ВВП і валової доданої вартості;
- розподіл ВВП, доданої вартості та нарахування сум податків, зборів і обов'язкових платежів до бюджетів України;
- мобілізація податкових зобов'язань до бюджетів України;
- зарахування та облік надходжень до бюджету;
- розподіл та використання коштів, мобілізованих до усіх бюджетів;
- оцінка та аналіз ефективності використання доходів бюджету на здійснення видатків;
- здійснення постійного державного впливу й контролю в процесі формування доходів бюджету їх використання та відтворення в межах єдиної системи.

Висновки і пропозиції. Таким чином, побудова системи доходів і управління бюджетними ресурсами в цілому має відбуватись з урахуванням особливостей стадій національного відтворення і формування державних фінансових ресурсів на кожному етапі суспільного розвитку. Формування доходів бюджету необхідно розглядати як єдиний, взаємопов'язаний процес, котрий прямо і безпосередньо залежить від розвитку національної економіки і суспільного відтворення в цілому. Це має стати основою побудови єдиного механізму мобілізації податків і виконання доходів бюджету з метою забезпечення виконання зобов'язань держави.

Список використаних джерел

1. За оцінками податкової, від податку на розкіш додатково до бюджету може надійти від 800 млн до 1 млрд грн. – [Електр. ресурс] – Режим доступу : http://news.dt.ua/ECONOMICS/podatktivtsi_gotovi_zibrati_1_mlrld_grn_podatku_na_rozkish-107867.html
2. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету України: теорія та практика: монографія / Огонь Ц. Г. — К. : КНТЕУ, 2003. — 580 с.

3. Податкова служба хоче скасувати ряд пільг і ввести нові податки. В Україну може повернутися податок на купівлю валюти за безготівковим розрахунком. – [Електр. ресурс] – Режим доступу : <http://zik.ua/ua/news/2012/08/02/361992>
4. У ВР зареєстровано законопроект про податок на розкіш. – [Електр.ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/u_vr_zaree_strovano_zakonoprojekt_pro_podatok_na_rozkish_1732082
5. Україна може фактично повернути "податок на бездітність" після 30 років. – [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://www.interfax.com.ua/ukr/main/95828/>

УДК 336.71:336.22

Родюк А.О. гр..52
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., професор
Хомутенко В.П.

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКУ

Анотація. Узагальнено визначення поняття “корпоративний податковий менеджмент банку”, розкрито особливості формування системи податкового менеджменту банку та виділено її елементи. Визначена необхідність використання інструментів податкового менеджменту у взаємозв’язку з функціями фінансового менеджменту, що дозволить впливати на податкові наслідки фінансових управлінських рішень.

Ключові слова: податки, податковий менеджмент банку, інструменти податкового менеджменту.

Annotation . Author generalized determination of concept “corporate tax management of bank” and exposed the features of forming of the tax management system in a bank and concretized its elements. The necessity of the use of instruments of tax management is well-proven for intercommunication with the functions of financial management.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах невизначеності зовнішнього середовища та високої ризиковості діяльності конкурентні переваги отримують банки, здатні забезпечити ефективну взаємодію всіх елементів системи управління, включаючи як організаційну, так і фінансову складову. Податковий менеджмент як підсистема управління фінансами може

стати вагомим фактором, що визначає ефективність діяльності банку, оскільки податкові відносини опосередковують більшість його операцій.

Високе податкове навантаження послаблює конкурентоспроможність банку, а ігнорування податкових ризиків у процесі управління фінансами банку може призвести до суттєвих негативних наслідків як у вигляді витрат за фінансовими санкціями, так і у вигляді втраченої вигоди через прийняття неефективних управлінських рішень.

Таким чином, на сьогодні існує необхідність у формуванні цілісної та структурованої системи податкового менеджменту банку, удосконаленні його інструментарію, що забезпечить нарощення конкурентних переваг та ефективне функціонування банку.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Науково-практичні засади ефективності розвитку податкового менеджменту в системі управління діяльністю банку розроблено провідними українськими ученими-фінансистами. Серед яких варто відмітити: Ю.Б. Іванова, А.І. Крисоватого, А.Я. Кізими, які запропонували поділ податкового менеджмента на державний та корпоративний, Д.Г. Черник, Ю.В. Півняк, С.М. Козьменка, розглядали податковий менеджмент як елемент загальної системи управління, Л.О. Примостки, А.А. Мещерякова, О.П. Заруцької, О.І. Лаврушина, М.З. Бора, Т.В. Нікітіної, Р.Г. Ольхової.

Мета статті. Метою даного дослідження є необхідність більш детального та глибокого дослідження сутності податкового менеджменту в системі управління діяльністю банку.

Виклад основного матеріалу. Вивчення стану банківської системи України та аналіз тенденцій її розвитку дають підстави стверджувати, що вона відповідає вимогам перехідного періоду і ввібрала в себе досвід банківських систем країн із розвинутою ринковою економікою. Розроблення Національним банком України нормативно-правової бази, затвердження ринкових принципів діяльності банків, широке використання зарубіжного та набуття власного досвіду організація ефективної системи банківського нагляду зробили банківську систему України важливою складовою фінансово-кредитної системи держави. Водночас масова приватизація, підвищення рівня концентрації капіталу в усіх галузях економіки, розширення зовнішньо-економічних зв'язків ставлять нові і дедалі складніші завдання перед банківською системою.

Розвиток потужної банківської системи є необхідною умовою стабілізації національна економіки та підвищення ефективності її функціонування. Структурним елементом банківської системи є банки, які відіграють важливу роль у регулюванні економічних процесів, пов'язаних із перерозподілом грошових коштів. В сучасних умовах господарювання зростає необхідність забезпечення раціональної взаємодії всіх складових управління з метою максимізації конкурентних переваг комерційних банків. Важливе місце в даному процесі займає формування ефективної системи податкового

менеджменту спрямованої на забезпечення раціоналізації податкового навантаження та мінімізації податкових ризиків, що допоможе уникнути витрат за фінансовими санкціями та втраченої вигоди пов'язаної з нераціональними управлінськими рішеннями.

Питанням податкового менеджменту присвячено значну кількість праць зарубіжних і вітчизняних вчених. Проте переважну більшість наукових досліджень вітчизняних авторів присвячено проблемам управління податковими платежами на підприємствах, а проблеми формування системи податкового менеджменту в банках залишаються найменш дослідженими. Серед наукових робіт відомих українських науковців на особливу увагу заслуговують праці Ю.Б. Іванова [1], А.І. Крисоватого та А.Я. Кізими, які визначають поняття, об'єкт, предмет і методи податкового менеджменту, розрізняючи при цьому державний податковий менеджмент та корпоративний податковий менеджмент.

Відомі автори наукових праць та дисертаційних досліджень у цілому дають схожі визначення поняття “податковий менеджмент”. Так, Д.Г. Черник пише, що “податковий менеджмент як управління всіма податковими платежами з метою їх оптимізації є невід’ємною складовою управління будь-якою компанією”. Такої ж точки зору дотримується і Ю.В. Півняк, відзначаючи, що “податковий менеджмент є частиною системи управління підприємством, яка відповідає за управління оподаткуванням підприємства”[7].

Враховуючи особливості функціонування банків, можемо говорити про необхідність розробки та впровадження в банку такої складової системи фінансового менеджменту, як корпоративний податковий менеджмент в цілому і в управлінні податковими ризиками зокрема. Корпоративний податковий менеджмент – це діяльність, пов’язана з формуванням і оптимізацією податкової бази за всіма видами податків; стратегічним і оперативним податковим плануванням; розробкою облікової політики з урахуванням оподаткування; податковим обліком; підготовкою і поданням податкової звітності; контролем дотримання графіків податкових платежів; відносинами з податковими та контролюючими органами.

Податки в ідеалі не повинні впливати на вибір економічних рішень банку, та істотно змінювати філософію бізнесу. Тоді як на практиці податки, виступаючи найпотужнішим інструментом економічного регулювання, втручаються в сферу стратегічних рішень, нерідко змушуючи кардинально змінювати тактику дій банку. Важливі рішення ніколи не ухвалюються без урахування розмірів податків та управління ними. В підрозділах банку завжди повинні бути фахівці, основними функціями яких є аналіз і забезпечення діяльності банку з податкової точки зору. Навіть якщо податки не визначають основної стратегії банку, хтось повинен їх своєчасно і правильно обчислювати, а також вживати заходів щодо їх оптимізації. Відома позиція платників податків «якщо не платити податки стає неможливим, то слід платити якомога

менше» базується на праві всіх суб'єктів господарювання зменшувати свої податкові зобов'язання шляхом будь-яких не заборонених законом способів.

Корпоративний податковий менеджмент як вид управлінської діяльності в банку все більше входить у практику господарського життя України, а податковий менеджер (експерт, консультант з податків) стає все більш важливим працівником. Останнім часом в Україні корпоративний податковий менеджмент став предметом діяльності багатьох аудиторських і консалтингових фірм, що працюють на договірній основі з платниками податків.

Корпоративний податковий менеджмент — це система управління податковими потоками банку шляхом використання науково обґрунтованих ринкових форм і методів та ухвалення управлінських рішень у сфері податкових доходів і витрат на мікрорівні.

Корпоративний податковий менеджмент банку має свої особливості в організації процесу управління податковими потоками банку, в податковому плануванні та регулюванні, а також в здійсненні контролю за справами податків.

Основною метою корпоративного податкового менеджменту банку є мінімізація податкових ризиків, які виникають в процесі виконання банком своїх функцій. З позиції банку, як платника податків, податковий ризик — це економічна категорія, що відображає особливості сприйняття банком небезпеки можливих втрат (збитків), пов'язаних з процесом оподаткування та сплати податків. [3].

Необхідно зауважити, що банки отримують переважну частину доходів від надання фінансових послуг фізичним і юридичним особам і, як інші суб'єкти господарювання, що здійснюють діяльність, спрямовану на отримання прибутку, вони зобов'язані сплачувати до бюджету і державних цільових фондів податки та інші обов'язкові платежі, встановлені чинним податковим законодавством — податок на прибуток підприємств, ПДВ (за деякими видами операцій), плата за землю і т.д. Отже, в даному випадку банки є платниками податків, тобто особами, на яких чинним податковим законодавством покладено обов'язки з їх нарахування, і сплати.

В інших випадках банки виступають у ролі податкових агентів, тобто осіб, які зобов'язані нараховувати і сплачувати податки від імені і за рахунок інших суб'єктів оподаткування, і, відповідно, вести податковий облік, надавати податковим органам звітність, а також нести відповідальність за порушення податкового законодавства (наприклад, податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок із заробітної плати працівників, податок на дивіденди).

Крім того, слід зазначити, що банки виділяються в особливу групу учасників податкових відносин, оскільки вони з одного боку є платниками більшості податків, і на загальних підставах здійснюють платежі до бюджету. З іншого, банки є посередниками між державою і платниками податків, оскільки

перераховують податкові платежі безпосередньо на рахунки відповідних бюджетів та фондів.

Таким чином, з точки зору діяльності банку та його функцій в податкових відносинах, фактори (джерела виникнення) податкових ризиків, на нашу думку, доцільно об'єднати у дві групи (рис. 1).

Зовнішні фактори пов'язані із функціонуванням системи оподаткування взагалі та податковою політикою держави, внутрішні — пов'язані із функціонуванням банку як суб'єкта господарювання та учасника податкових відносин.

Класифікація та оцінка відповідних видів податкових ризиків дозволить проаналізувати операції банку і своєчасно виявити фактори податкових ризиків та передбачити їх наслідки [2]. У зв'язку з тим, що ризик є ймовірною категорією, його рівень може змінюватися у межах від 0 до 1.

Критеріальні рівні ступеня припустимого загального ризику банку визначені в межах від 0 до 0,1. При цьому рівень ризику може коливатися у таких межах:

- 0-0,05 - низький рівень ризику, який тимчасово можна ігнорувати;
- 0,05-0,1 - помірний рівень ризику, який потребує пильної уваги до нього з боку керівництва;
- 0,1 та вище - високий рівень ризику, який може призвести до банкрутства банку.

Під низьким розуміють ризик, реалізація якого не загрожує життєдіяльності банку, а випадкові збитки менші від очікуваного прибутку і розміру спеціальних резервів, призначених для відшкодування можливих втрат.

Помірний рівень ризику характеризується такими втратами, які не повинні істотно вичерпати наявні резерви або вимагати збільшення відрахувань до резервних фондів.

Високий рівень ризику спричиняє втрати банку, які можуть серйозно вичерпати існуючі резерви або вимагати створення додаткових резервів. У цьому випадку банк не тільки не одержить прибуток, а й може зазнати істотних збитків.

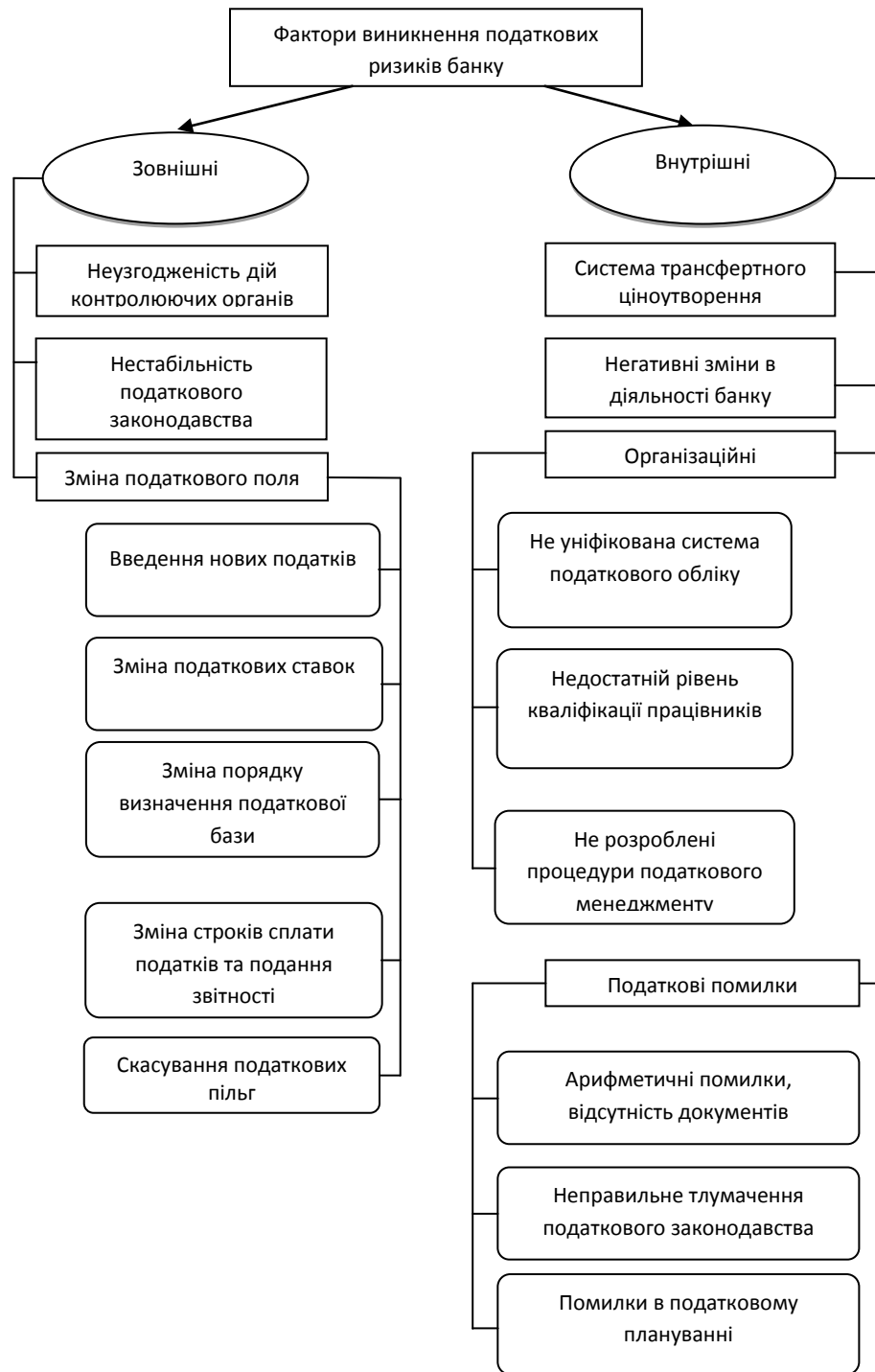

Рис. 1. Фактори виникнення податкових ризиків в діяльності банку

Виходячи з оцінки та видів податкових ризиків банку, можна проаналізувати їх взаємозв'язок і виявити, які наслідки будуть відстежуватися в реалізації діяльності банку (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив окремих видів податкових ризиків на діяльність банку

Вид податкового ризику	Оцінка з точки зору управління	Вплив на діяльність банку
Ризик податкового контролю	низький	Податкові перевірки паралізують діяльність банку, що може призвести до додаткових фінансових втрат.
Ризик донарахування недоїмки і пені	низький	Банк може самостійно розрахувати можливу суму недоїмки і пені, наприклад після закінчення аудиторської перевірки, проведеної відділом внутрішнього контролю.
Ризик санкцій і штрафів	помірний (в окремих випадках – високий)	Штраф за податкові правопорушення може досягати 50% суми податкових зобов'язань, і, таким чином може змінити фінансовий статус банку.
Ризик збільшення податкового навантаження	низький, помірний	Може вимагати перегляду і коригування планів та бюджетів банку, включаючи і податкові. В окремих випадках переглядаються і схеми проведення господарських операцій банку.
Ризик зниження або втрати ліквідності	Низький, помірний	Сплата податкових зобов'язань, а також нарахованих фінансових санкцій призводить до відтоку грошових коштів.
Ризик адміністративного переслідування керівника	високий	За результатами податкової перевірки керівництво банку може втратити право обіймати керівні посади на термін від шести місяців до трьох років. Має юридичні наслідки.
Ризик арешту активів	високий	Неможливість здійснення окремих видів операцій, загроза подальшій діяльності банку.

Складено автором за даними [Управління ризиками комерційного банку / Просович О.П. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ, 2010. – 684. – С.194-200.]

Невід'ємним елементом корпоративного податкового менеджменту є управління ризиками. Управління ризиками - це процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями (видами) ризиків [4]. Разом з тим, безпосереднє його виявлення, є процесом аналізу ризику. Вважаємо, що процеси аналізу ризику та управління ризиком є два рівноправних елементи корпоративного податкового менеджменту. Комплекс дій з ризик-менеджменту має на меті забезпечити досягнення таких цілей:

- ризики мають бути зрозумілими та усвідомлюватися банком та його керівництвом;
 - ризики мають бути в межах рівнів толерантності, встановлених спостережною радою;
- рішення з прийняття ризику мають відповідати стратегічним завданням діяльності банку;
 - рішення з прийняття ризику мають бути конкретними і чіткими;
 - очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик;
- розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається банк;
- стимули для досягнення високих результатів діяльності мають узгоджуватися з рівнем толерантності до ризику.

Податкові витрати банку, що є вхідними даними системи аналізу й управління ризиками податкових менеджерів та об'єктами аналізу ризиків, до яких можна віднести:

- базу оподаткування;
- ставку податку;
- строки сплати податку;
- пільги з податку і т.д.

Вхідні дані, які наведені вище, служать інформаційним масивом для здійснення аналізу податкових ризиків.

Наступним елементом корпоративного податкового менеджмента є безпосередньо аналіз податкових ризиків.

Аналіз податкових ризиків повинен містити [6]:

- розгляд податкових наслідків основних операцій банку і пов'язаних з ними податкових ризиків;
 - виявлення і оцінку ризиків, пов'язаних з виконанням банком функцій посередника в податкових платежах (своєчасного виконання доручень платників податків на перерахування податків, надання податковим органам інформації про клієнтів тощо);
 - визначення і оцінку ризиків, пов'язаних з організацією податкового планування і податкового обліку, а також безпосередньо з процесом обчислення і сплати податків;
 - виявлення і оцінку ризиків, пов'язаних з виконанням банком функцій податкового агента.

Система показників для аналізу податкових ризиків має відповідати таким основним вимогам: вони мають базуватись на чинній бухгалтерській та статистичній звітності; показники в системі не повинні дублюватись; вони мають охоплювати всі важливі частини аналізу рівня податкових ризиків; їхня сукупність повинна містити оптимальну кількість показників, тобто розмір системи не має виходити за ліміти реальної можливості її оцінки.

Податкові ризики мають суттєве значення у системі управління фінансами банку, оскільки податкові відносини опосередковують більшість його фінансових операцій, а отже, є важливим фактором, що визначає їх ефективність. Ігнорування податкових ризиків в процесі фінансового менеджменту банку може призвести до суттєвих негативних наслідків як у вигляді прямих втрат – зменшення фінансового результату, збільшення податкових витрат, фінансові санкції, так і у вигляді втраченої вигоди через прийняття неефективних управлінських рішень. Тому заходи щодо упередження і мінімізації податкових ризиків являються одним із головних напрямків діяльності комерційного банку. До таких заходів можна віднести [5]:

Наявність загальної політики та інфраструктури менеджменту ризиків (банк повинен виробити власну ефективну і реалістичну політику в сфері управління ризиками та забезпечити її виконання, створити інфраструктуру менеджменту ризиків, спрямовану на своєчасне виявлення ризикованих напрямків і управління ними відповідно до побажань вищого керівництва банку).

Відповідальність підрозділів (підрозділи повинні відповідати за своєчасне виявлення ризиків, пов'язаних з їх безпосередньою діяльністю, в межах, встановленій відповідно до загальнобанківської політики менеджменту ризиків).

Планування непередбачених ситуацій (повинні бути вироблені адекватні інструменти та політика управління ризиками в нестандартних і кризових ситуаціях, що дозволить банку ефективно та своєчасно реагувати на непередбачений вплив негативних чинників

Оцінка ризику (повинна проводитися щоденна оцінка ризиків кількісними та якісними методами).

Висновки і пропозиції. При здійсненні корпоративного податкового менеджменту головним критерієм, якому повинні відповідати дії банку (платника податків) для упередження чи мінімізації можливих податкових ризиків і претензій з боку податкових і правоохоронних органів, є економічна розумність і доцільність діяльності та операцій платника податків, їх відповідність податковим цілям фактично встановлюваних цивільно-правових відносин.

На сучасному етапі розвитку банківські установи стикаються з різними видами ризиків, які необхідно швидко ідентифікувати і вжити заходів для зниження негативних наслідків їхнього впливу. Сьогодні збільшується кількість та посилюється інтенсивність дії банківських ризиків. З огляду на це, управляти ризиками доцільно системно, виділивши стратегічні, тактичні та оперативні методи впливу. Виокремлення підсистеми стратегічного, тактичного та оперативного управління ризиками дасть змогу спрямувати управлінську діяльність на забезпечення фінансової стійкості банку як на

поточний період, так і на перспективу, а отже, сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності на ринку.

Формуючи систему заходів нейтралізації банківських ризиків, треба враховувати можливості й загрози функціонування банків на фінансовому ринку, сильні та слабкі позиції, а також особливості завдань управління банківською діяльністю.

Список використаних джерел

1. Іванов, Ю. Б. Податковий менеджмент /Ю. Б. Іванов, О. М. Тищенко, К. В. Дивискиба// Фінанси України. –2012. – №12. – С. 6–18.
2. Крисоватий А. І. Податковий менеджмент [Текст] : навчальний посібник/ А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима. – Тернопіль: Карт-бланш, 2011. – 304 с.
3. Пацерук Р.Р. Теоритичні аспекти побудови системи податкового менеджменту в банку [Електронний ресурс] / Р.Р. Пацерук // Режим доступу: < <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=42509>>
4. Півняк, Ю. В. Оптимізація податкових платежів підприємства [Текст] / Ю. В. Півняк // Экономика и управление. – 2010. – №1. –С. 39–43
5. Просович О.П., Прошак К.В. Управління ризиками комерційного банку // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – 2010. – 684. – С.194-200.
6. Сало І.В. Податковий менеджмент у банку: монографія / І.В. Сало, Н.Г.Євченко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 187 с.
7. Аналітичний огляд банківської системи України за I півріччя 2012 року. // Національне рейтингове агентство «Рюрик». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rurik.com.ua/>

УДК 368.914 (477)

Топова І. В.
заочний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доц. Шикіна Н. А.

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті досліджено деякі аспекти функціонування пенсійної системи України, окреслено передумови неефективності функціонування солідарної системи пенсійного забезпечення. Виявлено основні проблемні

питання функціонування системи недержавного пенсійного страхування, запропоновано шляхи їх подолання та визначено перспективи розвитку даного напрямку пенсійної системи України.

Ключові слова: соціальні гарантії, пенсійне забезпечення, пенсійна система, недержавне пенсійне страхування, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди.

Annotation. Some aspects of Ukraine's pension system are examined in the article. Prerequisites of the solidary pension system ineffective functioning are described in the article. The basic problems of the nonstate pensions system in Ukraine have been established. The ways to overcome them have been found. The perspectives of development of this area of Ukraine's pension system are determined.

Keywords: social security, pensions, the pension system, nonstate pension insurance, insurance companies, nonstate pension funds

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливою складовою державної політики у сфері формування та реалізації соціальних прав та гарантій життя населення є система пенсійного забезпечення, ефективність функціонування якої, в значній мірі, залежить від злагодженої роботи кожного із рівнів пенсійної системи. Запровадження страхових основ пенсійного забезпечення сприяло залученню до даних процесів фінансових інститутів як безпосередніх постачальників послуг щодо провадження недержавного пенсійного страхування. Доцільність розгляду стану та перспективи розвитку в Україні недержавного пенсійного страхування зумовлена важливістю даної складової, як для формування пенсійного забезпечення громадян, так і з огляду на значний інвестиційний потенціал для економічного розвитку акумульованих у фінансових інститутів коштів.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Стан та проблеми функціонування недержавного пенсійного страхування як складової пенсійної системи України досліджували провідні науковці та економісти, зокрема В. Бірюков, І. Гнибіденко, О. Залетов, О. Зарудний, Б.Зайчук, С. Мельников, Б. Надточій, Н. Тополенко, О. Палій, Б. Юровський та інші.

Однак, динаміка економічних процесів та їх вплив на функціонування учасників системи недержавного пенсійного страхування визначають необхідність дослідження існуючої ситуації за для можливості розробки подальших напрямів розвитку та запровадження ефективних механізмів реалізації.

Метою статті є дослідження існуючого стану функціонування недержавного пенсійного страхування в Україні, виявлення загальних тенденцій та окреслення перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу. Формування фонду пенсійних виплат для працюючого населення, створення передумов для можливості самостійного здійснення пенсійних накопичень – є важливою складовою у діяльності

держави, адже пов'язано з виконанням соціальних функцій та формуванням умов для повноцінного розвитку громадян. Система пенсійного забезпечення України має трьохрівневу структуру:

1 рівень – солідарна система державного пенсійного забезпечення. Реалізація даної складової пов'язана з виплатою внесків пенсіонерам за рахунок поточних здійснюваних платежів.

2 рівень - накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, функціонування, якої пов'язано зі здійсненням обов'язкових накопичень коштів працівників на персоніфікованих рахунках.

3 рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, реалізація якої має за основу залучення населення до здійснення власних накопичень на добровільних основах за допомогою програм недержавного пенсійного страхування.

Однак, реалізацію 2-го рівня пенсійної системи України так і не було здійснено, що зумовлює збільшення навантаження на перший та третій рівні.

Функціонування солідарної системи пенсійного забезпечення громадян, з огляду на особливості формування та здійснення виплат, в значній мірі залежить від ситуації на ринку праці та загальної демографічної ситуації в Україні.

Статистичні дані, наведені в таблиці 1, дають змогу зробити висновок про стійкий від'ємний приріст населення, що свідчить про тенденції до старіння населення та збільшення кількості пенсіонерів у порівнянні з кількістю працюючих осіб.

Таблиця 1

Природний приріст населення України, тис. осіб, 2001-2011 рр. [1]

	Кількість народжених, тис. осіб	Кількість померлих, тис. осіб	Природний приріст населення, тис. осіб
2001	376,4	745,9	-369,5
2002	390,7	754,9	-364,2
2003	408,6	765,4	-356,8
2004	427,3	761,3	-334
2005	426,1	782	-355,9
2006	460,4	758,1	-297,7
2007	472,7	762,9	-290,2
2008	510,6	754,5	-243,9
2009	512,5	706,7	-194,2
2010	497,7	698,2	-200,5
2011	502,6	664,6	-162,0

Як свідчать дані прогнозів, питома вага пенсіонерів, що отримують пенсії за віком у загальній кількості пенсіонерів буде зростати (рис. 1.).

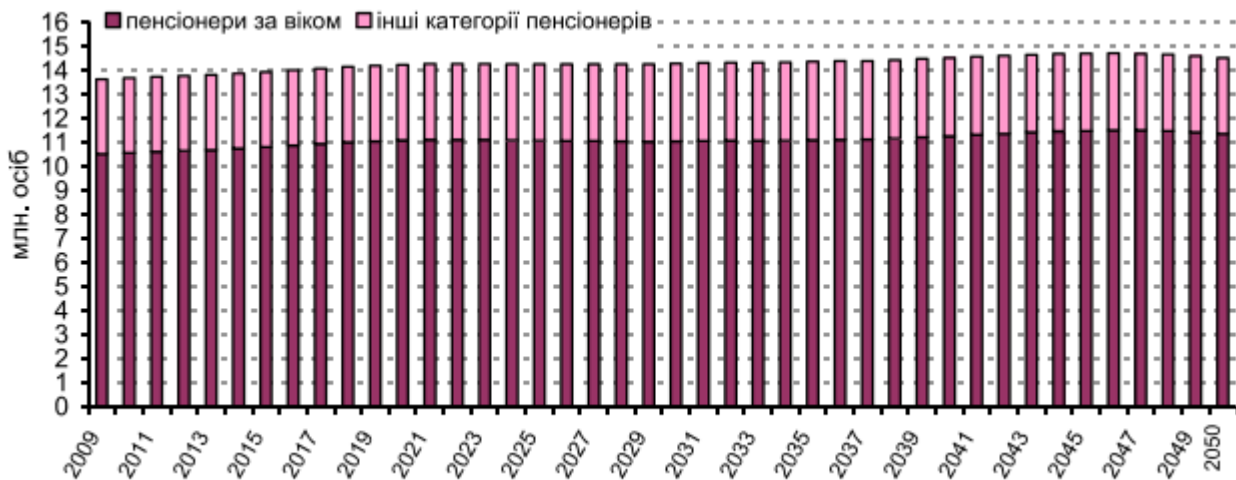

Рис. 1. Прогноз кількості та складу пенсіонерів України до 2050 року, млн. осіб. [2, с. 11]

Крім того, за розрахунками дослідників, цілком прогнозованим є зменшення, загальної кількості зайнятого населення що безумовно, буде відображатись на величині сплачуваних внесків (Рис. 2.). Враховуючи побудову солідарної системи, така ситуація призведе до недофінансування у майбутньому пенсійних виплати.

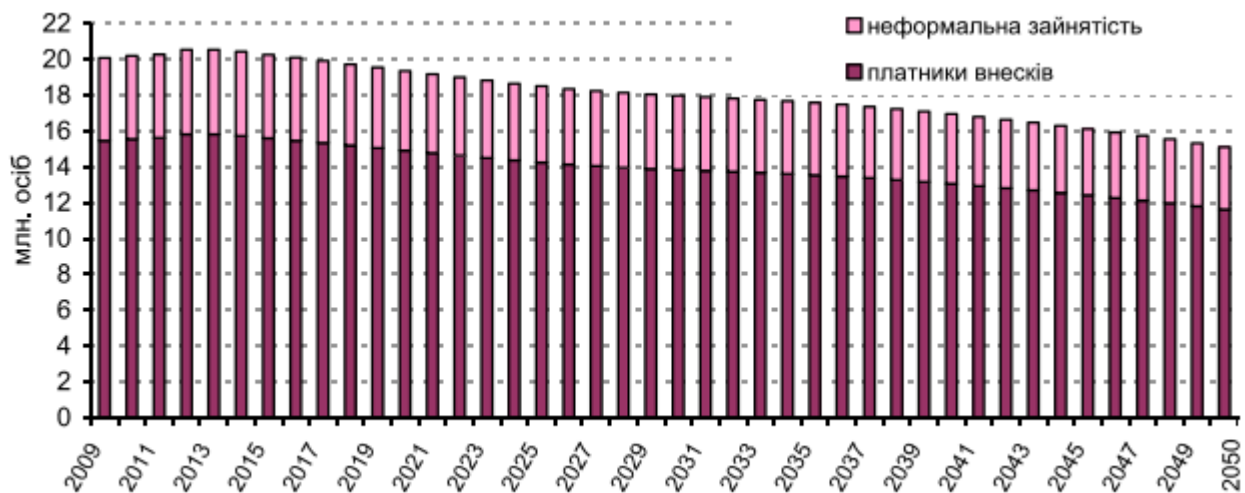

Рис. 2. Прогноз кількості та складу зайнятого населення України до 2050 року, млн. осіб. [2, с. 10]

З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що солідарна система пенсійного забезпечення в Україні має негативні тенденції розвитку з огляду на погіршення демографічної ситуації та зменшення потенційних платників внесків, що, відповідно, буде впливати на можливості забезпечення належного рівня пенсійного забезпечення для пенсіонерів. Поряд з тим, другий рівень пенсійної системи залишається у бездіяльному стані, що фактично не дає

можливості для нині працюючого населення здійснювати персональні накопичення в межах обов'язкової накопичувальної пенсійної системи.

Окреслена ситуація визначає необхідність для населення провадження діяльності щодо самостійного піклування про формування коштів для життєзабезпечення при досягненні пенсійного віку. Вагомим кроком на шляху реформування пенсійної системи України та одним із шляхів розв'язанні існуючої ситуації щодо проблем функціонування солідарної системи стало впровадження третього рівня системи пенсійного забезпечення, реалізація якого була покладена на інститути фінансового ринку, активними учасниками якого є Недержавні пенсійні фонди (НПФ).

Розвиток даного сегменту фінансового ринку демонструє активізацію інтересу населення до здійснення накопичень за допомогою НПФ (рис. 3.),

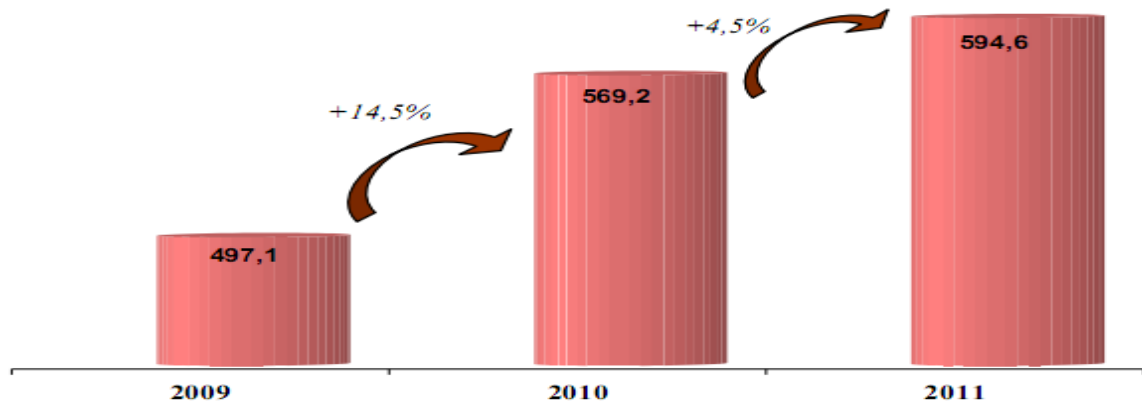

Рис. 3. Динаміка кількості учасників НПФ, 2009-2011 рр. (тис. осіб) [3]

Хоча питома вага внесків від фізичних осіб менше від 10 %, кінцевим одержувачем виплат все одно залишається домогосподарство, що потенційно формує базу для додаткових доходів під час досягнення певного віку (Табл. 2).

Крім того, даний сегмент фінансового ринку демонструє позитивні тенденції розвитку, зокрема щодо стабільного приросту як кількості укладених договорів, так і загальних активів НПФ.

Здійснювати додаткові пенсійні накопичення можна не лише за допомогою НПФ. Зокрема, страхові компанії пропонують своїм клієнтам послуги з пенсійного страхування, комерційні банки провадять послуги щодо довгострокових накопичувальних депозитних внесків тощо.

Таблиця 2

Динаміка основних показників Недержавних пенсійних фондів в Україні,
2009-2011 рр.[3]

Недержавні пенсійні фонди	2009	2010	2011	Темпи приросту, %	
				2010/2009	2011/2010
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів (тис. шт.)	62,5	69,7	75,0	11,5	7,6
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (тис. осіб)	497,1	569,2	594,6	14,5	4,5
Загальні активи НПФ (млн. грн.)	857,9	1 144,3	1 386,9	33,4	21,2
Пенсійні внески (млн. грн.), у т.ч.	754,6	925,4	1 102,0	22,6	19,1
- від фізичних осіб	31,8	40,7	50,6	28,0	24,3
- від юридичних осіб	722,7	884,6	1 051,2	22,4	18,8
- від фізичних осіб-підприємців	0,1	0,2	0,2	100,0	0,0
Пенсійні виплати (млн. грн.)	90,1	158,2	208,9	75,6	32,0
Кількість осіб, що отримали/ отримують пенсійні виплати (тис. осіб)	28,1	47,8	63,1	70,1	32,0
Сума інвестиційного доходу (млн. грн.)	236,7	433,0	559,9	82,9	29,3
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (млн. грн.)	47,1	64,6	86,6 ¹	37,2	34,1

¹ З урахуванням заборгованості з відшкодування нарахованих, але не здійснених оплат витрат пенсійного фонду

Однак, функціонування недержавного пенсійного страхування в Україні свідчить про досить повільне залучення населення до взаємодії з інститутами фінансового ринку, що пов'язують з[4]:

- низьким рівнем фінансової освіти населення України та непоінформованістю щодо особливостей та переваг пенсійного страхування;
- недовірою до фінансових інститутів. Значно ускладнила ситуацію криза 2008-2009 років, наслідком якої було банкрутство та погіршення показників діяльності низки фінансових установ, що вплинуло на неможливість вчасно розраховуватись по залученим від населення коштам.

Крім того, недосконалість законодавчої бази щодо прав та особливостей діяльності учасників системи недержавного пенсійного забезпечення (НПФ, страхових компаній та банків), недосконалість розвитку фондового ринку, як безпосередньої сфери для інвестування накопичених пенсійних внесків

виступають стримуючими факторами розвитку системи недержавного пенсійного страхування.

Висновки і пропозиції. Недержавне пенсійне страхування, як складова пенсійної системи України, є вагомим доповненням до існуючої солідарної системи формування пенсійних виплат. Тим паче, що тенденції розвитку та функціонування солідарної системи свідчать про її неспроможність забезпечити нині працюючих громадян належним рівнем пенсійного забезпечення.

Функціонування системи недержавного пенсійного страхування демонструє позитивні тенденції розвитку, однак, з огляду на наявність проблемних та неузгоджених аспектів даний напрям фінансування пенсійних виплат населенню не використовується в повному обсязі свого потенціалу.

З метою активізації розвитку системи недержавного пенсійного страхування доцільно:

- за для підвищення обізнаності населення щодо послуг фінансових інститутів та можливостей системи недержавного пенсійного страхування, проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи через ЗМІ, мережу Internet, профспілкові організації тощо;

- за для формування належного рівня довіри до фінансових інститутів системи недержавного пенсійного страхування, розробити та запровадити заходи щодо підвищення фінансової стійкості та попередження неплатоспроможності фінансових інститутів;

- за для підвищення прозорості функціонування та визначення ролі кожного із суб'єктів, що надають послуги з недержавного пенсійного страхування, внести зміни до законодавчих актів щодо визначення прав учасників та регламентування діяльності таких основних суб'єктів як НПФ, страхові компанії та банки.

Розвиток системи недержавного пенсійного страхування буде сприяти не лише покращенню життєвого рівня громадян, що вийшли на пенсію, але й формуватиме значні ресурси для інвестиційних потреб української економіки.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Свенчіцкі М., Ткаченко Л., Чапко І. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050/ М. Свенчіцкі, Л. Ткаченко, І. Чапко// К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010.- 72 с.

3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua

4. Поворозник В. Щодо реалізації інвестиційного потенціалу недержавного пенсійного забезпечення[Електронний ресурс]./ В.Поворозник//. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/December2009/14.htm>

УДК 336.14:352::336.25./26

Одінок А.В., 51 група
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник:
к. політ. н., доц. Музиченко Г.В.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ДОХОДНОЇ БАЗИ БЮДЖЕТІВ РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Анотація. В статті розглянуто особливості та джерела формування бюджету розвитку місцевих бюджетів в Україні та напрями використання його коштів. Розкрита роль бюджетів розвитку у покращенні соціально-економічного стану регіонів, запропоновані шляхи збільшення дохідної бази бюджетів розвитку.

Annotation. The features and sources of generation of development budget of local budgets in Ukraine are considered in the article. The role of budgets in improving socio-economic situation in the regions is revealed, the ways to increase the revenue base development budgets are offered.

Ключові слова: місцевий бюджет, бюджет розвитку, єдиний податок, бюджетні кошти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах виходу України з глобальної фінансово-економічної кризи виникає проблема недостатності бюджетних коштів для фінансування видатків на споживання та розвиток.

В ситуації, коли місцеві бюджети мають дефіцит коштів, першочергово вирішуються проблеми фінансування поточних витрат мережі підприємств, установ, організацій, фінансування заходів із соціального захисту населення, заходів, пов'язаних зі зношеністю міської інфраструктури та ін. Отже, місцеві бюджети розвитку майже не наповнюються, що ставить під загрозу розвиток та реалізацію інновацій та нових інвестиційних проектів, створення необхідної виробничої інфраструктури.

В випадку обмеженого фінансування з державного бюджету перед місцевими бюджетами постає питання пошуку альтернативних джерел фінансування. Тому питання диверсифікації джерел формування місцевих бюджетів розвитку є актуальними і потребують подальшого вдосконалення.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Темі вдосконалення бюджетних механізмів розвитку

місцевих бюджетів присвячено багато робіт українських та зарубіжних вчених. У працях науковців Василика О., Запатріної І., Кравченко В., Малиняка Б., Салімова Л. досліджуються питання сутності та значення бюджетів розвитку. Зайчикова В., Кириленко О., Луніна І. присвятили свої роботи проблемам економічного розвитку регіонів. Однак, багатогранність проблем у сфері місцевих бюджетів, недостатня увага ролі бюджетів розвитку обумовлюють необхідність подальших досліджень.

Метою статті є дослідження проблем формування та використання коштів місцевих бюджетів розвитку, ресурси якого спрямовуються на розбудову місцевої соціальної та виробничої інфраструктури.

Для цього необхідно проаналізувати структуру доходів місцевих бюджетів розвитку та виявити шляхи їх збільшення.

Виклад основного матеріалу. В Україні місцеві бюджети структурно складаються з поточного та бюджету розвитку. Поточний бюджет використовується для виконання як власних, так і делегованих повноважень. Кошти поточного бюджету спрямовуються на фінансування закладів та об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, які знаходяться на утриманні місцевого бюджету, а також на фінансування соціального захисту населення.

Одним з інструментів активізації інвестиційних проектів місцевих органів влади є місцеві бюджети розвитку. Під бюджетом розвитку розуміють складову частину спеціального фонду місцевих бюджетів, у якому зосереджуються бюджетні ресурси, призначені для проведення інвестиційної та інноваційної діяльності. У закордонній практиці під бюджетом розвитку розуміють складову частину державного бюджету, що формується в складі його капітальних витрат і використовується для кредитування, інвестування та гарантійного забезпеченні інвестиційних проектів.

Отже, бюджет розвитку – це частина бюджету органів державної влади чи місцевого самоврядування будь-якого рівня, яка призначена для фінансування інноваційного й інвестиційної діяльності і пов'язана з капітальними вкладеннями як у виробничу, так і в невиробничу сфери, й іншими витратами по розширеному відтворенню з метою соціально-економічного розвитку як країни, так і її окремих територіальних утворень, а також витратами по відновленню навколишнього середовища [1, ст. 126].

На відміну від поточного бюджету, бюджет розвитку спрямовується на запровадження інвестиційних проектів, реалізація яких матиме певну інвестиційну віддачу. Зокрема, інвестиції з бюджету розвитку в розбудову інфраструктури регіону, сприяють покращенню економічного розвитку і його модернізації, що підвищує обсяги виробництва, і, відповідно збільшує податкові надходження до бюджетів.

Крім того бюджет розвитку виконує функцію своєрідного стимулювання інвестиційних процесів в регіоні, оскільки кошти з бюджету розвитку можуть

надаватися інвесторам як пільгові кредити, а це беззаперечно є стимулюючим фактором для економічних суб'єктів[2, ст. 118].

В останні роки в Україні питома вага доходів місцевих бюджетів розвитку в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів мала тенденцію до зменшення та складала критично малий розмір – 5-10%. З прийняттям Нової редакції Бюджетного кодексу України вона склала 15,3% у 2011 році [3]. Однак, цих коштів як і раніше не вистачає для фінансування видатків місцевих бюджетів розвитку, тому значні кошти виділяються з загального фонду бюджету, що, на нашу думку, є досить неефективним.

Використання бюджетних коштів яскраво виявляє зміст основних функцій і завдань, які виконують органи місцевого самоврядування. Склад, структура й динаміка бюджетних видатків відображають регіональні та місцеві пріоритети соціально-економічного розвитку. Крім того, специфіка функціонування та особлива роль місцевих бюджетів виявляються саме в складі та структурі їхньої видаткової частини. Бюджетні видатки дають змогу розкрити й дослідити економічну сутність місцевих бюджетів, фінансову базу органів місцевого самоврядування, які мають вирішувати завдання місцевого значення – забезпечувати населення державними послугами, сприяти всебічному та гармонійному розвитку територій.

Поточний бюджет покриває щоденні витрати на надання послуг, в той час як бюджет розвитку фінансує нерутинні витрати на розвиток інфраструктури, громадські споруди, обладнання, викуп земельних ділянок. Розвиток інфраструктури стосується публічних інвестицій, як - от шляхів, водозливів, водогону та каналізації, очисних споруд, зовнішнього освітлення, утилізації твердих побутових відходів, нових транспортних маршрутів.

З-поміж цих чотирьох видів публічних інвестицій, розвиток інфраструктури є найважливішим для найбільшої кількості людей. Всі отримують користь від добрих шляхів, водозливів, водогону і каналізації, та освітлення вулиць. Розвиток інфраструктури не лише вдосконалює якість життя, але й створює чимало передумов для діяльності підприємств. Добрі шляхи скорочують витрати і підвищують швидкість доставки виробів, даючи змогу продавати їх на регіональних та національних ринках. Якщо підприємства здатні розширити свої ринки збуту, вони можуть повністю використовувати свої потужності та обладнання, що підвищує їх продуктивність. Вигоди від побудови громадських споруд, придбання обладнання менш вагомі та очевидні, проте не менш важливі. Новий будинок реєстрації актів громадянського стану чи палац творчості для дітей та юнацтва може стати гордістю громади; а придбання обладнання для лікарні чи комп'ютерних класів для школи забезпечить якісно новий рівень послуги, крім цього підвищить вартість майна. Капіталовкладення в енергозберігаючі технології заощадить кошти [4, ст. 268].

Постійне фінансування соціальних витрат та ігнорування значенням капітальних інвестицій на місцях – це безперспективний шлях, оскільки

капітальні інвестиції на місцевому рівні дають мультиплікативний ефект розвитку реального сектора економіки. А саме розвиток реального сектора економіки веде до зростання надходжень до бюджету, що в свою чергу веде до збільшення соціальних видатків.

Щодо формування місцевих бюджетів розвитку, то нове законодавство досить чітко визначає джерела його доходів. Відповідно до статті 71 Бюджетного кодексу України доходи бюджету розвитку місцевих бюджетів включають такі види надходжень (див. табл. 2).

Таблиця 2

Структура доходів місцевих бюджетів розвитку

№ п/п	Доходи за Бюджетним Кодексом 2001 року	Додатково в редакції Бюджетного кодексу 2010 року:
1	дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно Автономної Республіки Крим, комунальна власність;	єдиний податок, що зараховується до бюджетів місцевого самоврядування
2	кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними	90 відсотків коштів від продажу земельних ділянок несільськогосп. призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності
3	кошти, які передаються з іншої частини місцевого бюджету за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради	плата за надання місцевих гарантій
4	кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим, та майна, що перебуває в комунальній власності, кошти від продажу земельних ділянок несільськогосп. призначення або прав на них	
5	місцеві запозичення, здійснені у порядку, визначеному цим Кодексом та іншими законами України	
6	субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних програм (проектів)	

Джерело: складено автором на основі [5]

До прийняття нової редакції Бюджетного кодексу України у 2010 році спостерігалось постійне зменшення обсягу доходів бюджету розвитку у

загальному обсязі доходів місцевих бюджетів (див. табл. 3). Отже, якщо у 2007 році доходи місцевих бюджетів розвитку склали 8,4 млрд.грн., або 14,4% усіх доходів місцевих бюджетів (без урахування доходів міжбюджетних трансфертів), то у 2010 році – ці показники склали відповідно лише 3,7 млрд.грн., або 4,7%.

За даними Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень у 2011 році обсяг доходів бюджету розвитку склав 13,3 млрд.грн., або 15,3% загального обсягу доходів місцевих бюджетів. Такі зміни відбулися, відповідно до положень нової редакції Бюджетного кодексу України, через перенесення практично всіх капітальних видатків до бюджету розвитку. Згідно з роз'ясненнями Міністерства фінансів України, у випадку планування для бюджетних установ капітальних видатків, пов'язаних з їх утриманням (капітальний ремонт приміщень, придбання обладнання і предметів довгострокового користування), такі видатки повинні передбачатися в кошторисах по спеціальному фонду. Для цього кошти загального фонду передаються до бюджету розвитку.

Таким чином, основним джерелом доходів бюджету розвитку стали кошти, одержані із загального фонду бюджету – 9,3 млрд.грн. або 70,2% всіх доходів бюджету розвитку.

Таблиця 3

Динаміка доходів місцевих бюджетів розвитку у 2007 – 1 півр. 2012 рр.

	2007	2008	2009	2010	2011	1 півр. 2012
Доходи місцевих бюджетів (без урахування доходів міжбюджетних трансфертів), млрд. грн.	58,349	73,872	71,029	80,516	86,457	46,486
<i>Частка доходів бюджету розвитку у доходах місцевих бюджетів, %</i>	14,4	12,5	5,7	4,7	15,3	10,4
Доходи бюджету розвитку, млрд. грн., у т.ч.	8,4	9,3	4,0	3,7	13,3	4,8
- єдиний податок	-	-	-	-	2,0	1,9
- кошти, одержані з загального фонду бюджету	3,5	4,5	1,3	1,1	9,3	1,8
- надходження від продажу землі	2,2	2,5	1,3	1,4	1,3	0,5
- надходження від відчуження майна, що знаходиться у комунальній власності	2,6	2,1	1,3	1,2	0,5	0,4
- інші доходи	0,1	0,2	0,1	0,09	0,2	0,2

Джерело: складено автором на основі [3]

Крім того, зміни відбулися через перенесення з 1 січня 2011 року, відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України, надходжень від справляння єдиного податку до бюджету розвитку. Ці надходження склали 15,0% усіх доходів бюджету розвитку (майже 2,0 млрд.грн.).

Також вагомими джерелами доходів бюджету розвитку залишаються надходження від продажу землі (1,3 млрд.грн. або 9,8% доходів бюджету розвитку) та від відчуження майна, що знаходиться у комунальній власності (550,7 млн. грн. або 4,1% доходів бюджету розвитку). Водночас слід зауважити, що ці надходження порівняно з відповідними показниками 2010 року зменшились.

Крім зазначених джерел надходжень, до бюджету розвитку включаються і інші види доходів: дивіденди, нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств; доходи від операцій з кредитування та надання гарантій; субвенції з інших бюджетів на виконання інвестиційних проектів. Надходження від цих джерел разом за всіма місцевими бюджетами становлять лише 155,4 млн.грн., або 1,2% усіх доходів бюджету розвитку [3].

За підсумками 1півріччя 2012 року надходження від справляння єдиного податку стали основним дохідним джерелом (40,0%) усіх доходів бюджету розвитку. Другим основним джерелом доходів були кошти, одержані з загального фонду бюджету, - майже 1,8 млрд.грн., або 36,7%.

Отже, в Україні складається ситуація, коли власних коштів місцевих бюджетів розвитку не вистачає для фінансування витрат розвитку. Дуже велику питому вагу складають кошти, одержані з загального фонду бюджету: від 42% у 2008 році до 70% у 2011 році [3].

З прийняттям нової редакції Бюджетного кодексу розширено перелік доходів місцевих бюджетів розвитку та збільшено їх надходження в основному за рахунок єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва. Позитивним моментом у системі фінансового забезпечення розвитку територій є переміщення єдиного податку з загального фонду до спеціального, що підвищує зацікавленість і відповідальність органів місцевого самоврядування у виявленні додаткових платників.

В першому півріччі 2012 року єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва надійшов до місцевих бюджетів розвитку у сумі 1,9 млрд.грн., що майже удвічі більше за обсяги надходжень першого півріччя 2011 року [3]. Таке зростання відбулося, в основному, через введення в дію змін до Податкового кодексу, якими запроваджено нові правила справляння цього податку – змінено терміни сплати та запроваджено нові ставки оподаткування.

Для подолання проблеми нестачі коштів у місцевих бюджетах розвитку ми пропонуємо збільшувати надходження їх доходів. Цього можна досягти за рахунок розвитку малого та середнього бізнесу в Україні.

Значимість розвитку малого і середнього бізнесу підкреслюється урядом та усвідомлюється суспільством. Однак на даний момент в Україні поки що не реалізовано загальну концепцію ефективного розвитку малого та середнього підприємництва і забезпечення його необхідними фінансовими ресурсами. Потрібна державна політика, спрямована на розвиток сегмента малого бізнесу. Поки що й у вітчизняній банківській практиці немає пільгового оподаткування прибутків банківського кредитування, які обслуговують підприємства малого бізнесу, відсутня система державних гарантій, під які можна було б кредитувати підприємства цього сектору, а для забезпечення фінансування банками суб'єктів малого бізнесу за нижчими ставками – потрібна підтримка та компенсація частини витрат банків державою. Вирішення низки проблем із кредитування малого підприємництва дасть змогу уникнути суперечності, коли діяльність малого підприємництва покликана здійснити трансформаційні перетворення економіки, а слабка життєздатність його окремих суб'єктів не дозволяє досягнути виконання поставлених завдань.

При стабільному розвитку малого та середнього бізнесу збільшиться економічне становище регіонів в цілому, що призведе до збільшення податків та платежів до кошику місцевих бюджетів. Збільшаться надходження від єдиного податку суб'єктів підприємництва. Це, в свою чергу, призведе до можливості більш ефективного розподілу коштів та збільшення надходжень до бюджетів розвитку.

Висновки і пропозиції. Отже, проведений в статті аналіз показав, що в Україні фінансування місцевих бюджетів розвитку відбувається, в основному, за рахунок податкових надходжень. Частка бюджетів розвитку у загальній структурі доходів місцевих бюджетів коливається у розмірі 5-15%.

Аналіз бюджетів розвитку показав, що вони є важливою фінансовою категорією, основу якої складає система фінансових відносин між місцевими та державним бюджетами, а також усередині сукупності місцевих бюджетів. Формування бюджету розвитку місцевих бюджетів має важливе значення для економічного та соціального розвитку регіону і забезпечує збільшення кількості робочих місць, збільшення податкоспроможності регіону.

З метою посилення інноваційного розвитку територій необхідно збільшити дохідну базу місцевих бюджетів розвитку. Цього можна досягти за допомогою розвитку малого та середнього бізнесу, який призведе до збільшення доходів від підприємницької діяльності.

Список використаних джерел

1. Кулешір В.В. Диверсифікація джерел формування місцевих бюджетів розвитку / В.В. Кулешір // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. - № 5(3). – С. 124-132.

2. Пелехата О.В. Зміцнення інвестиційної складової місцевих бюджетів в контексті сталого соціально-економічного зростання регіону / О.В. Пелехата // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. Серія «Регіональна економіка». – 2011. – Випуск 8(31). Частина 2. – С. 115-125.

3. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень. Бюджетний моніторинг / [Елект. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/>

4. Косаревич О. П. Бюджет розвитку місцевих бюджетів / О. П. Косаревич// Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2008. – Вип. 6. – С. 265-271.

5. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 року, № 2456-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу : [//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).

УДК 336.1:352(477,74)

Бєсєдіна В.М., 51 гр.
фінансово-економічний факультет
ОНЕУ

Науковий керівник
доцент Тарасенко М.В.

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ ЯК СКЛАДОВА ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ М. ОДЕСА

Анотація. У статті проведено порівняльний аналіз «старої» та діючої системи місцевого оподаткування. Наведено динаміку показників виконання місцевих податків і зборів на прикладі м. Одеса за 2009-2012 рр. Виконано оцінку показників складу та структури місцевих податків та зборів за видами платежів.

Annotation. The comparative analysis of the "old" and operating system of local taxation is conducted in the article. The dynamics of indexes of implementation of community charges and collections is brought around to an example Odesa for 2009-2012. The estimation of indexes of composition and structure of community charges and collections is Executed after the types of payments.

Ключові слова. Місцеві податки і збори, місцеві бюджети, Податковий кодекс України, доходи місцевих бюджетів.

Постановка проблеми. Функціонування ефективної бюджетної системи України неможливе без функціонування надійної дохідної бази місцевих бюджетів. Створення ефективного механізму формування місцевих бюджетів є однією з актуальних проблем, від вирішення якої залежить стабільність розвитку економіки країни і регіонів. Прийнятий Податковий кодекс України має завдання зміцнити фінансову базу місцевих бюджетів, тому доцільно

порівняти та оцінити ефективність системи місцевого оподаткування після його прийняття.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми, пов'язані із механізмом справляння місцевих податків і зборів, розглядались у працях вчених-економістів Алексєєва І.В., Барановського О.І., Біленчука П.Д., Буковинського С.А., Василика О.Д., Вишневського В.П., Данілова О.Д., Кириленко О.П., Козоріз М.А., Кравченка В.І., Крупки М.І., Кульчицького М.І., Кучерявенко Н.П., Луніної І.О., Опаріна В.М., Павлюка К.В., Пасічника Ю.В., Тарангул Л.Л., Чугунова І.Я. Ці вчені у своїх працях досліджують економічний зміст і призначення того чи іншого місцевого податку та збору, роль місцевих податків і зборів у соціально-економічному розвитку суспільства, досліджують зміни, що відбулися у складі місцевих податків і зборів з прийняттям Податкового кодексу України. Дана тема завжди буде актуальною, оскільки податки та збори є важливою частиною існування доходів місцевих бюджетів.

Мета статті. Дослідження ролі та значення місцевих податків та зборів у наповненні дохідної частини місцевого бюджету на прикладі бюджету м. Одеса.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні у зв'язку з подоланням кризових явищ значно зростає роль місцевих бюджетів. Треба наголосити, що в сучасній Україні назріла необхідність справжньої, а не декларативної фінансової децентралізації для повнішого та ефективнішого задоволення потреб населення в кожному регіоні.

Місцеві податки складають основну частину коштів місцевого самоврядування в розвинутих країнах. Згідно статистичних даних, найбільшу питому вагу в доходах місцевих бюджетів України сьогодні мають надходження від загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які практично не пов'язані з власною діяльністю органів місцевого самоврядування і становили в залежності від року 50-70% доходів загального фонду. Частка надходжень до місцевих бюджетів від місцевих податків і зборів не перевищує 2-10%.

Структуризація місцевих бюджетів України засвідчує, що понад 92% усіх бюджетів дотаційні і лише 8% – це бюджети які виступають донорами в умовах чинної системи бюджетного регулювання. Органи місцевого самоврядування мають слабку власну фінансову базу. Збереження такої структури зробить місцеве самоврядування на утриманні державного бюджету і надалі не дасть можливості місцевим органам влади виконувати ефективно свої обов'язки. [2, с 38] Крім цього, треба зазначити, що нині вигідне територіальне розташування населених пунктів, сприятливі природно-кліматичні фактори, наявність і використання корисних копалин та інші чинники майже не впливають на рівень економічного та соціального розвитку територіальних громад. Склалося становище, за якого багаті природними ресурсами території перебувають у жалюгідному стані, потерпають від нестачі електроенергії, відсутності газопостачання, зручних шляхів сполучення; місцеві органи влади не мають

коштів для утримання в належному стані вулиць, парків, місць відпочинку, кладовищ тощо.

З прийняттям Податкового кодексу України у 2010 р. склад місцевих податків і зборів змінився кардинально: замість 2 податків та 13 зборів встановлено 2 податки та 3 збори (табл. 1) [5].

Слід відмітити, що у даний час діючими є всі місцеві податки і збори, встановлені Податковим кодексом України.

Порівняльна таблиця місцевих податків і зборів до і після прийняття Податкового кодексу

Табл 1.

До 01.01.2011 р. (згідно Декрету Кабінету Міністрів України від 20.05.93 р. № 56-93 «Про місцеві податки і збори»)	З 01.01.2011 р (згідно Податкового кодексу України)
Місцеві податки	
Податок з реклами	
Комунальний податок	
	Єдиний податок (до внесення змін, у розд. XIV НК діє по правилах, встановлених Указом № 727
	податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки
Місцеві збори	
1) збір за припаркування автотранспорту	1) збір за місця для паркування транспортних засобів
2) ринковий збір	
3) збір за видачу ордера на квартиру	
4) курортний збір	2) туристичний збір
5) збір за участь у бігах на іподромі	
6) збір за виграш на бігах	
7) збір за участь у грі на тоталізаторі на іподромі	
8) збір за право використання місцевої символіки	
9) збір за право проведення кіно- і телезйомок	
10) збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей	
11) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі	
12) збір з власників собак	
	3) збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності (плата за торговий патент)

Як бачимо, законодавець значно зменшив перелік місцевих податків та зборів. Пояснити дану ситуацію можна лише тим, що ті податки та збори, які були передбачені на місцевому рівні не справлялися внаслідок впливу низки факторів, наприклад, через те, що відсутні об'єкти оподаткування. Також причиною зменшення переліку місцевих податків та зборів було те, що вони не дали того ефекту, якого від них очікували. Прикладом може слугувати комунальний податок. Взагалі місцеві податки та збори мають існувати у такій кількості, у якій би вони повністю забезпечували місцеві органи влади коштами, необхідними для задоволення власних потреб. Але при цьому при визначенні конкретних ставок податку чи збору необхідно зважати і на фінансові можливості суб'єктів їх сплати.

Місцеві органи влади, реалізуючи надані державою повноваження, встановлюють і детально регламентують механізм справляння окремо кожного з податків і зборів, а також вводять їх у дію, тому, крім основних нормативно-правових актів, що регламентують систему місцевого оподаткування у місті Одеса, існують положення, прийняті Одеською міською радою щодо справляння відповідного податку чи збору (наприклад, сплата туристичного збору регулюється Положенням Одеської міської ради «Положення про туристичний збір в м. Одеса» від 01.02.2011 року, сплата збору за місця для паркування транспортних засобів регламентується Положенням «Про встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів» від 01.02.2011 року.

Місцеві податки та збори не відіграють важливої ролі у формуванні як консолідованого, так і місцевого бюджетів, а виступають доповненням до загальнодержавних податків [3].

Табл 2.

Структура місцевих податків та зборів в бюджеті м. Одеса 2009 -2010 рр.

Місцеві податки і збори	2009	2010
у тому числі :		
<i>податок з реклами</i>	2,1	2,4
<i>комунальний податок</i>	8,9	9,4
<i>збір за парковку</i>	50,9	46,2
<i>ринковий збір</i>	33,1	36,3
<i>збір за видачу ордера на квартиру</i>	0,003	0,003
<i>курортний збір</i>	0,3	0,32
<i>збір за використання місцевої символіки</i>	2,3	2,8
<i>збір за розміщення об'єктів торгівлі</i>	2,4	2,62
<i>збір з власників собак</i>	0,04	0,05

Табл 3.

Структура місцевих податків та зборів в бюджеті м. Одеса 2011-2012 рр.

Місцеві податки і збори (тис. грн.)	2011	2012
<i>Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки</i>	-	2,7
<i>збір за місця для паркування транспортних засобів</i>	5,4	23,6
<i>туристичний збір</i>	0,54	1,6
<i>збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності</i>	21,4	12,9
<i>Єдиний податок</i>	72,7	59,2

Розраховано за даними <http://www.odessa.ua/ru/acts/council/40023> [6]

Як видно з таблиці 1 і 2 до бюджету міста Одеса сплачувалось дев'ять місцевих податків і зборів і лише три з них заслуговують на увагу (збір за парковку, ринковий збір і комунальний податок).

Як уже зазначалось вище, в 2009-2010 рр найбільшу частку займає збір за парковку, його питома вага зменшилась на 4,7 в.п. Так, якщо у 2009 році він становив 50,9%, то у 2010 зменшився до 46,2 %.

На другому місці ринковий збір, який у 2009 році складав 33,1 %, а у 2010 році – 36,3%. Ріст надходжень по ринковому збору було досягнуто за рахунок внесення пропозицій органам місцевого самоврядування щодо підвищення діючих ставок ринкового збору на 10 – 15 відсотків.

Як бачимо, такі збори як: збір за видачу оренди на квартиру, збір за право проведення місцевих аукціонів, збір за використання місцевої символіки, збір з власників собак займають найменшу частку у структурі податкових надходжень.

З прийняттям Податкового кодексу України суттєво скоротилась кількість місцевих податків та зборів: з чотирнадцяти до п'яти. Окремої уваги від нині заслуговують збір за місця для паркування транспортних засобів, збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності та єдиний податок.

Найбільша частка у структурі місцевих податків та зборів в бюджеті м. Одеса за 2011-2012 рр. належить єдиному податку, що зменшився на 13,5 в.п та склав у 2012 році - 72 851,3 тис. грн.

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки – платниками є фізичні особи – власники житлової нерухомості. Базою оподаткування є площа об'єкта житлової нерухомості і обчислюється органами ДПС. Але щоб податок на нерухомість був більш ефективний, його розмір повинен залежати не від площі об'єкта, а від його ринкової вартості. Інакше витрати на збір відомостей про базу нарахування, нарахування та адміністрування податку на нерухомість можуть суттєво перевищити дохід від даного податку. У структурі місцевих податків і зборів він складає 2,7 %.

Податковий кодекс фактично відновив сплату готельного збору (скасованого з 1.01.2004р.), об'єднавши його з курортним збором, впровадивши справляння туристичного збору, що в порівнянні з 2011 роком збільшився на 1,06 в.п. Таке підвищення було викликане загалом подіями, що пов'язані з «Євро - 2012».

Висновки. Помітно, що після прийняття Податкового кодексу України система місцевого оподаткування перебуває на стадії пристосування до реалій, тобто остаточно ще не сформувалася. Важливої не лише теоретичної, а й суспільно-практичної ваги набуває вдосконалення законодавчого врегулювання системи місцевого оподаткування. Згідно з Податковим кодексом України замість 14 місцевих податків і зборів встановлено 5, але більш ефективних у фінансовому сенсі, що відчутно позначилось на доходах бюджетів місцевого самоврядування, але ми вважаємо, що уряд дав значний ресурс місцевим бюджетам у вигляді єдиного податку та податку на нерухоме майно. Перелік місцевих податків і зборів визначається на державному рівні, тому органи місцевого самоврядування не мають права запроваджувати на своїй території власні податки і збори. На нашу думку, цю норму чинного законодавства доцільно скасувати. Необхідне впровадження спеціальних регіональних податків і зборів з користувачів природних багатств та спрямування їхніх коштів на охорону довкілля, відновлення спожитих природних благ, створення необхідних умов для життєдіяльності населення. Практична реалізація цього дозволить встановити залежність між об'єктивними факторами сприятливого природного, територіального розташування населених пунктів та рівнем добробуту їхніх громадян за допомогою особливих місцевих податків чи зборів, які доцільно стягувати з суб'єктів господарювання, що здійснюють промислове споживання електроенергії, газу, шляхів сполучення з метою одержання вигоди. Пропонується застосування таких місцевих податків і зборів: податок на благоустрій міста та екологічний податок.

Список використаних джерел

1. Бартчук Ю. А. Шляхи реформування системи місцевого оподаткування в Україні / Ю. А. Бартчук // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. — 2011. — № 1(4). — С. 82–84.
2. Білова Н. Місцеві податки і збори по новому : знайомимося та готуємося до сплати / Н. Білова // Податки та бухгалтерський облік. — 2011. — № 1–2. — С. 38–46.
3. Глухова В. І. Місцеві податки і збори як складова фінансових ресурсів регіону / В. І. Глухова, М.А. Нікітіна, С. С. Красуля // Вісник КНУ імені Михайла Остроградського. — 2011. — № (67). — С. 152–155.
4. Корнієнко Т. Н. Місцеві податки і збори в Податковому кодексі України — шлях до зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів / Т. Н. Корнієнко, С. А.

- Корнієнко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії : Економічні науки. — 2011. — № 1 (25). — С. 111–115.
5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755_VI [Електронний ресурс] /Відомості Верховної Ради. — Режим доступу :<http://zakon.rada.gov.ua/>.
6. Офіційний веб-портал Одеської міської влади: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.odessa.ua/ru/acts/council/40023>
7. Цимбалюк І. О. Податкові надходження місцевих бюджетів / І. О. Цимбалюк, Н. В. Вишневська // Наукові записки. Серія «Економіка».—2011. — Випуск 16. — С. 92–97.

УДК 330.5

Уретья Я.В., гр. 53
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Логвіновська С.І.

ЗАСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Анотація. У статті розглядаються теоретичні та прикладні аспекти тіньової економіки в Україні. Автором запропоновано засоби і механізми протидії тіньовій економіці в Україні.

Ключові слова: економічна система, тіньова економіка, легальна економіка, економічні наслідки, темпи зростання, масштаби тіньової економіки, засоби та механізми протидії.

Annotation. The article is devoted to research of theoretical and practical aspects of shadow economy of Ukraine; direction and character of their influence on the forming of the economic system is described. Facilities and mechanisms counteractions shadow economies in Ukraine are offered.

Key words: economic systems, shadow economy, legal economy, economic consequences, rates of growth, size of shadow economy, facilities and mechanisms counteractions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні в Україні однією з найважливіших проблем є тенденція зростання тіньового сектору, що негативно впливає на економічний розвиток нашої держави та її фінансову незалежність. Через різні причини та способи поширення тіньової економіки у сучасному ринковому середовищі, остання має неоднакові наслідки для успішного розвитку держави [1].

Так тіньова економіка чинить негативний вплив на всі соціально-економічні процеси, що відбуваються в суспільстві. По-перше, виникнення тіньової

економіки призводить до різкого зниження ефективності державної політики. По-друге, податки (їх несплата) мають здатність порушувати ринкову рівновагу. По-третє, для підприємств, які працюють в «тіні», характерними є численні ризики (ризик при придбанні сировини і матеріалів, ризик процесу виробництва на неофіційно діючих підприємствах, ризик неплатежів покупців на тіньовому ринку). По-четверте, через свою необізнаність у економічних та правових питаннях працівники, які погоджуються працювати неофіційно втрачають право на матеріальне забезпечення у вигляді соціального страхування[1].

Аналіз наукових публікацій та виділення невирішених проблем. Теоретичні та прикладні аспекти комплексної проблеми тінізації та детінізації економіки розглядаються у працях багатьох вчених: значний внесок у вивчення тіньової економічної діяльності зробили П. Гутман, К. Морріс, Е. Фейг, Ф.Шнайдер та ін.. Серед вітчизняних науковців уваги заслуговують роботи А. Базилюка, З. Варналія [6], І. Мазур [3], В. Мандибури, В. Серафимова [5], О. Турчинова та ін. Проте, і досі розміри тіньової економіки не зменшуються та не існує універсального механізму протидії, що і обумовлює актуальність обраної теми.

Мета статті. Метою даної роботи є дослідження сутності теоретичних і практичних основ соціально-економічної природи процесу тінізації економіки.

Виклад основного матеріалу. Розрахунок розміру тіньової економіки є важливим для правильного планування економічної політики, тому в багатьох країнах державні служби намагаються його робити. В Україні таке дослідження проводить Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Його оцінка є досить консервативною - так, згідно з нею у 2011 році тіньовий ВВП дорівнював близько 36% від офіційного показника.

Згідно з розрахунками професора Фрідріха Шнайдера з Лінцського університету та його колег з Дрезденського університету та Світового банку, які вони робили для 162 країн світу, частка тіньової економіки в українському ВВП є найвищою в Європі - на рівні 46,8% від офіційного показника ВВП. Разом з Україною трійку європейських лідерів з рівня тінізації складають Білорусь (43,3%) та Молдова (44,3%), на четвертому місці йде Росія (40,6%). В згаданому вище дослідженні Шнайдера та ін. останнім розрахованим роком був 2007 рік, тобто воно не містило посткризових даних. Проте їхні розрахунки мають під собою єдину методологію, що дозволяє адекватно порівнювати між собою тіньові економіки різних країн. До того ж, результати цього дослідження менш консервативні за цифри МЕРТ. Але, на щастя, динаміка тіньового ВВП в дослідженнях Шнайдера та МЕРТ майже повністю збігається. Це дозволяє екстраполювати динаміку показника МЕРТ у 2008-2011 роках на цифри Шнайдера і таким чином отримати менш консервативну оцінку української тіньової економіки в посткризовий час[2].

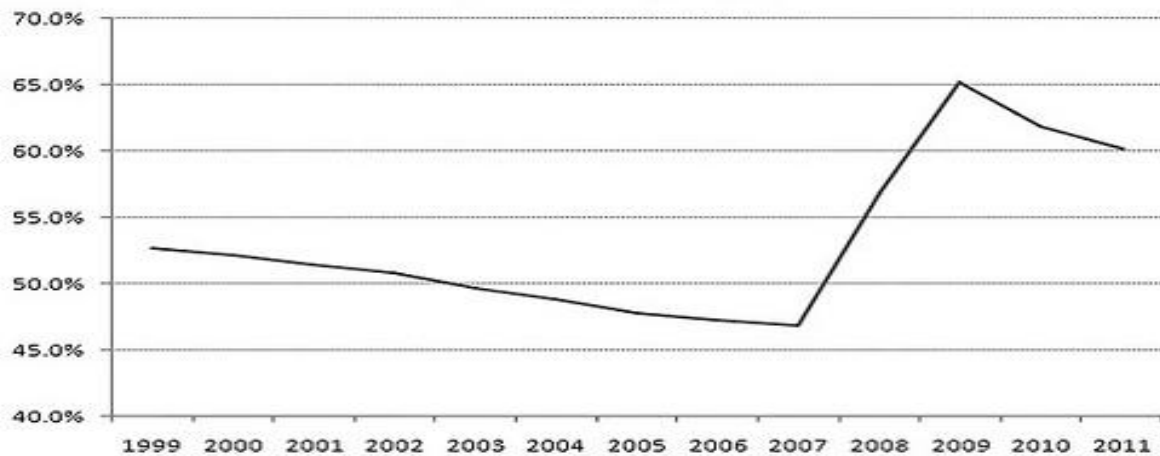

Рис.1. Динаміка тіньової економіки(складена на розрахунках Фрідріха Шнайдера)

У 2008 році вона різко виросла у порівнянні з 2007 роком - з 46,8% від офіційного ВВП до 56,8%. 2009 рік продовжив цю тенденцію: тінь виросла до 65,2%. Після цього протягом двох років відбувається її поступове зниження і в 2011 рівень тінізації складає близько 60,2% від офіційного ВВП, тобто більше третини всієї економіки. Наявність даних щодо розміру тіньової економіки дозволяє нам зробити вельми цікавий розрахунок - підрахувати істинну динаміку реального, тобто з урахуванням інфляції, ВВП України в останнє десятиріччя і порівняти його з офіційними цифрами. Такий розрахунок є особливо важливим через те, що він покаже більш правильну картину поведінки української економіки під час кризи 2008-2009 років. [2].Проте очевидно, що якась частина цього падіння є фіктивною, адже в українських умовах бізнес масово переходив в тінь, відновлюючи схеми мінімізації оподаткованого прибутку, зарплатню в конвертах і тому подібні практики. Перерахунок ВВП з урахуванням тенденцій тінізації дозволяє оцінити ефект від цих дій та загальну динаміку економіки країни[3].

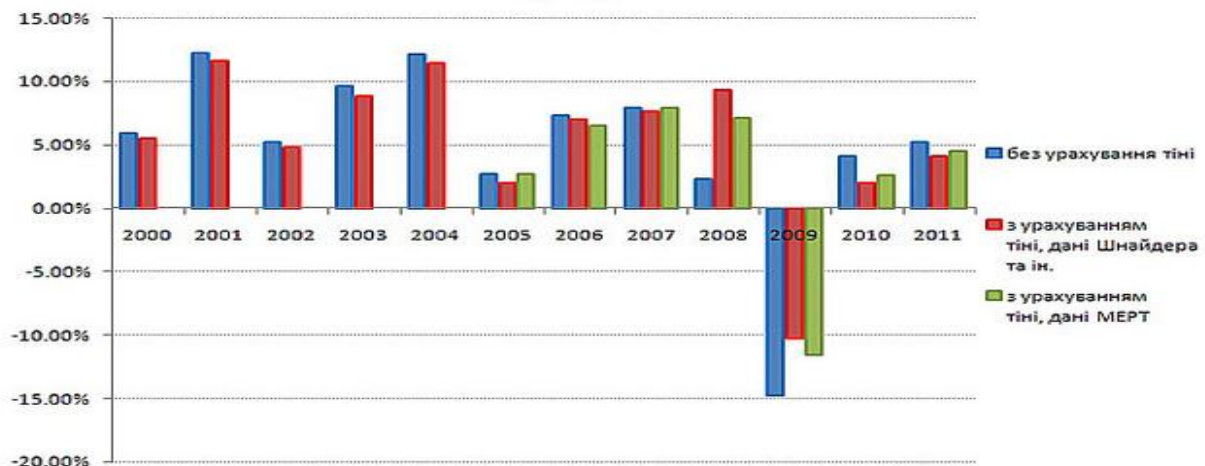

Рис.2 Динаміка реального ВВП України з урахуванням тіні та без

Розрахунок динаміки реального ВВП з урахуванням тіні показує, що велика частина економічного спаду 2008-2009 років, зареєстрована офіційними даними, насправді була викликана підвищенням тінізації. Після відповідних розрахунків стає очевидно, що падіння у 2008-2009 роках було значно меншим, ніж це показують офіційні цифри. В 2008 році економіка зростала ще більшими темпами, ніж перед тим, в 2009 ж впала "лише" на 10%, а не на 15%.

Нобелівський лауреат Пол Кругман не дарма сказав, побачивши графік ВВП нашої країни, що "в Україні настала Велика Депресія" - дійсно, саме такий рівень колапсу показували офіційні дані. Проте черг за безплатними пайками від уряду, багатотисячних демонстрацій безробітних, масових банкрутств серед бізнесменів і тому подібних речей, які асоціюються з економічною депресією, в нас не відбувалося. Причина полягає в тому, що економіка і рівень життя населення, насправді, впали значно менше - трохи нижче за рівень, досягнутий в 2007 році. З іншого боку, з урахуванням тіні посткризове відновлення економіки виглядає ще більш анемічно. Значну частину офіційного зростання – 4,1% у 2010 та 5,2% у 2011 роках - складає поступова детінізація. Справжні ж темпи зростання дорівнюють, відповідно, 2% та 4,1%[4].

Хоча, навіть таке анемічне зростання дозволило досягти піку ВВП 2008 року вже в 2010 році - за офіційними даними цього не сталося до цих пір. Причини слабких темпів зростання зрозумілі. Криза не тільки обвалила ВВП, вона ще й призвела до фактичного колапсу банківської системи та зупинки кредитування, яке до цих пір повноцінно не відновилося. Крім того, через падіння бази оподаткування, значно підсилене масовою втечею бізнесу в тінь, в Україні почалася криза державного боргу [5,6].

У будь-якому випадку, подальше розширення сфери тіньової економіки у всьому світі, та в Україні зокрема, є недопустимим. Поглиблене вивчення тенденцій виникнення і поширення, сутності та причин тіньової економіки дало можливість розробити ефективні засоби та, на основі узагальнення світового досвіду, запропонувати механізми протидії тіньовій економіці в Україні.

Таблиця 1.

Тенденції виникнення і поширення	Засоби	Механізми	Очікувані результати
-Низький рівень податкової культури платників податків -Ухилення від податків через офшорні зони	-Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва -Моніторинг офшорних зон	-Реєстрація власності й бізнесу за принципом «єдиного вікна»(досвід Грузії, Південної Кореї) -Інвентаризація всіх дозвільних документів, і скасування тих дозвільних документів, які є недоцільними і ускладнюють роботу бізнесу	-Активізація підприємницької діяльності -Підвищення конкурентоспроможності країни, а також забезпечення цінової стабільності

Потужний податковий тиск(135 податкових платежів, відповідно до звіту Світового банку)	-Оздоровлення податкової системи -Формування й впровадження прозорого комплексу податкових стимулів	-Рациональний розподіл податкового тиску; -Надходження до бюджету мають забезпечувати податок на прибуток та податок на нерухомість, причому за прогресивною шкалою оподаткування	-Усунення протистояння платника податків та фіскальних органів -Активізація виробничої діяльності і насичення внутрішнього ринку товарами
Недосконала і витратна система адміністрування податків і зборів (в Україні 174-е місце – 657 годин на рік)	Оптимізація податкового адміністрування	-Запровадження однакових правил оподаткування для всіх суб'єктів; скасування спеціальних податків (досвід Польщі) -Скорочення часу на податкове адміністрування (ОАЕ – 12 годин на рік)	Додаткові надходження, які можна використати на соціальні виплати
Відповідальність за несплату податків малоймовірна	-Механізми покарання нечесних платників; -Легалізація «тіньових» коштів	-Адміністративні покарання у вигляді штрафу; -Економічна податкова амністія(досвід ФРН, Казахстану)	Додаткові надходження до бюджетів різних рівнів
Відсутність взаємозв'язку між обсягами сплачених податків і обсягами суспільних благ, які отримують платники	Економічне обґрунтування балансу між фіскальною і регулюючою функціями податків	-Горизонтальне бюджетне вирівнювання; -Жорсткий контроль за цільовим використанням бюджетних коштів; -Перерозподіл доходів «від багатих до бідних»	-Розвиток соціальної інфраструктури; -Підвищення рівня і якості життя населення
Нелегальний ринок праці	Вдосконалення інституту соціального страхування і зменшення фіскального навантаження на фонд оплати праці	Поступове скорочення розміру соціального внеску (до 29,6% від бази нарахування) Зміна пропорційності сплати соціальних внесків роботодавцями і найманими працівниками;	Запровадження загальнообов'язкового медичного страхування

Запропоновані засоби і механізми протидії тіньовій економіці направлені на зменшення витратності та зростання ефективності легальної економіки, а також створення паритетних умов для функціонування різноманітних форм бізнесу, що, в свою чергу, має підвищити конкурентоспроможність легальної економіки і зробить не вигідним приховування її результатів [5,6,7].

Стосовно тих заходів протидії, які можуть бути визначені на законотворчому рівні, слід вказати на першочергове значення кримінологічної експертизи законопроектів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання економічних відносин. На врегулювання відносин у сфері проведення кримінологічної експертизи були спрямовані проекти законів.

При застосуванні законопроектів як заходу протидії тіньовій економіці, напевно, варто було б запропонувати надання посиленої уваги проектам законів, спрямованих на вдосконалення врегулювання відносин у таких сферах: а)

антимонопольна діяльність, конкурентне середовище, приватизація; б) дозвільна та реєстраційна діяльність; в) патентування; г) стандартизація та сертифікація; д) процедури банкрутства; е) валютне регулювання; ж) бюджетні відносини; з) інвестиційна діяльність; к) зовнішньоекономічна діяльність; л) митні платежі та митний контроль; м) обмін інформацією між органами державного контролю підприємницької діяльності та підприємцями. Виділення цих груп законів зумовлено тим, що дія їх норм має бути спрямована на розвиток ринкових відносин, легітимацію та легалізацію суб'єкта підприємництва як учасника господарської діяльності, здійснення контролю за законністю підприємницької діяльності.

Перелік заходів протидії тіньовій економіці раціонально доповнити не лише заходами, що здійснюються на законотворчому рівні, але й враховують підзаконну нормотворчість з метою забезпечення відповідності підзаконних актів приписам законів. Вказане стосується, зокрема, актів, що видає Державна податкова служба України, Антимонопольний комітет України, інші органи виконавчої влади, діяльність яких спрямована на управління у сфері економіки [7].

Висновки та пропозиції. Зрозуміло, що значне розширення сфери тіньової економіки, перш за все фіктивної і кримінальної, веде нас не до цивілізованого ринку і демократії, а до встановлення корпоративно-бюрократичного кланового правління, яке, як свідчить історія, може бути тривалим і навіть здатним забезпечити певну соціальну стабільність. Особлива роль в боротьбі з тіньовою економікою повинна належати державному органу, який виконуватиме функції по боротьбі з «тіньовою економікою» і її наслідками. Сприятиме підвищенню ефективності захисту всіх форм власності; вдосконаленню економічного законодавства; посиленню правової пропаганди економічного і кримінального законодавства; посиленню суворих заходів, що запобігання та перешкоджання нелегальному вивозу капіталу за кордон.

Позитивний результат боротьби з тіньовим сектором економіки, вплине на вибір шляху держави щодо подальшого розвитку вітчизняної економіки і суспільства: економіка твердо встане на шлях закону, що дозволить реалізувати величезний потенціал зростання, стати ефективною, як в розвинених країнах, з сильними демократичними традиціями і значними соціальними гарантіями[8].

Список використаних джерел

1. Бордар І.К. Передумови стратегії нового формату розвитку економіки України // Формування ринкових відносин в Україні.- 2010.- № 6.- С.
2. Олієвська М.Г. Формування соціального страхування в Україні / Павлов В.І., Олієвська М.Г. // Монографія.–Рівне,НУВГП,2009. – 200 с.
3. Серафимов В.Н. Державний механізм протидії тіньовій економіці: Дис. канд.. наук: 25.00.02 – 2009.

4. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: Монографія / За заг. ред. З.С. Варналія К.: НІСД, 2010. - 576 с.
5. Огородник В. Тіньова економіка як кримінально-економічний феномен. // Політична думка. - 2010. - № 3 - 4. - С. 91 - 92.
6. Прісняков В.Ф. академік НАН України. Тіньова економіка і методи визначення її обсягу.// Фінанси України. № 7 2011 - С 3 -8.
7. Сакс Дж., Ларрен Ф. Макрозкономика / Пер. с англ. - М-: Дсло. - 2009
8. Турчинов О. Тіньова економіка і тіньова політика // Політична думка. - 2010. - №3-4. - С.75-86.

УДК 336.145

Статинчук В. В., 53 група
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доц. Волохова І. С.

ПРОБЛЕМИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Анотація. У статті визначено проблеми системи міжбюджетних відносин та досліджено особливості розвитку міжбюджетних відносин в Україні. Сформовано пропозиції щодо удосконалення міжбюджетних відносин. Розкрито сутність інструментів міжбюджетного регулювання - міжбюджетних трансфертів.

Annotation .The article identifies the problems of the system of interbudgetary relations and investigates the features of the development of interbudgetary relations in Ukraine. Suggestions are formed in relation to the improvement of interbudgetary relations. Essence of the instruments of the interbudgetary adjusting – transfers are discovered.

Ключові слова. Міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, державний бюджет, місцеві бюджети, бюджетна система, бюджетний процес.

Постановка проблеми. Бюджетний процес тісно пов'язаний із необхідністю перерозподілу частини бюджетних ресурсів, які акумулюються у бюджетах усіх рівнів. Враховуючи різні можливості наповнення бюджетів виникають міжбюджетні відносини. У сфері міжбюджетних відносин відображаються інтереси усіх учасників бюджетного процесу, що робить вивчення та удосконалення міжбюджетних відносин одною з найголовнішою темою обговорення в науковому середовищі. Міжбюджетні відносини є фактором економічного зростання, інструментом фінансової політики та регулювання економічних процесів.

Сучасний стан економіки України характеризується збільшенням розриву у розмірах податкових і неподаткових бюджетних доходів, що збираються у регіонах. Зберігається значна диференціація рівнів соціально-економічного

розвитку регіонів, що пов'язано з різним їх економічним і природним потенціалом, науки та інноваційної діяльності, рівнем розвитку галузей соціальної інфраструктури, інженерної інфраструктури, наявності основних засобів галузей економіки на душу населення. Тому побудова міжбюджетних відносин є ключовим питанням державної бюджетної політики.

Аналіз наукових публікацій. Проблеми становлення та розвитку міжбюджетних відносин у економічній науці Заходу присвячені праці багатьох дослідників, зокрема Р. Масгрейва, Ч. Тібу, В. Уотсса, Дж. Б'юкенена, А.Вагнера та ін. Серед вітчизняних науковців ґрунтовні роботи пропонуються такими авторами, як О. Кириленко, Т. Бондарук, І. Чугунов, І. Луніна, Н. Бак, В. Гейць та ін. Наприклад, Т. Бондарук розглянула міжбюджетні відносини в контексті формування місцевої бюджетної політики[1], І. Луніна розглядає міжбюджетні відносини як відносини між центральною і місцевою владою з розподілу повноважень, дохідних джерел та видаткових зобов'язань між бюджетами різних рівнів [2]. В. Швець зазначив, що "міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади й органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів [3]. На сьогодні відбуваються дискусії стосовно механізмів надання міжбюджетних трансфертів. На перший план виходять питання суб'єктивізму у міжбюджетних відносинах, зокрема ролі рішень органів влади та органів місцевого самоврядування. Недостатньо дослідженим залишається питання проблем системи міжбюджетних відносин та її вплив на економічний стан країни.

Метою даної статті є окреслення проблем системи міжбюджетних відносин, визначення пропозицій щодо вдосконалення міжбюджетних відносин, визначення вимог, яким повинна відповідати система регулювання міжбюджетних відносин.

Виклад основного матеріалу. Реформування системи регулювання міжбюджетних відносин пов'язується із прийняттям 21 червня 2001 р. Бюджетного кодексу України, в якому визначено концептуальні засади організації міжбюджетних відносин, встановлено перелік міжбюджетних трансфертів, закріплено дохідні джерела за рівнями бюджетної системи та видаткові повноваження. Наступним етапом реформування бюджетної системи було прийняття нової редакції Бюджетного кодексу 08.07.2010 р., якою передбачається застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Нова редакція Бюджетного кодексу України передбачає суттєве збільшення фінансового ресурсу місцевих бюджетів за рахунок як передачі їм частини загальнодержавних доходів, так і розширення переліку видатків, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

Відповідно до нового Бюджетного кодексу України міжбюджетні відносини – відносини між державою, АР Крим і територіальними громадами

щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією та законами України [4]. Поняття міжбюджетних відносин містить не тільки розмежування видаткових і дохідних джерел по рівнях бюджетної системи й розподіл фінансової допомоги, а взагалі всі фінансові потоки між органами виконавчої влади всіх рівнів і одержувачами бюджетних коштів.

Наявність міжбюджетних відносин у бюджетній системі обумовлена двома чинниками: існуванням системи бюджетів (державного та місцевих), та недостатністю власних коштів, що потребує додаткового перерахування з інших бюджетів. Міжбюджетні відносини виступають важливими чинниками формування доходів і видатків місцевих бюджетів. В умовах дефіциту фінансових ресурсів на місцевому рівні, невідповідності ресурсів тим функціям та завданням, які покладаються на місцеві органи влади, проблеми розвитку та вдосконалення міжбюджетних відносин набувають особливого значення для розвитку економіки в Україні.

Основою міжбюджетних відносин є перерозподіл бюджетних ресурсів усередині бюджетної системи, спричинений існуванням низки факторів, що формують різницю в можливостях надходження фінансових ресурсів до бюджетів різних рівнів та потребою в них для виконання делегованих і власних повноважень органами державної виконавчої влади на місцях та органами місцевого самоврядування. Такими факторами можна вважати:

- географічне розташування та кліматичні умови регіону, які навіть в умовах відносно невеликої території України досить значно відрізняються одні від одних ;
- економічні ресурси, якими володіє регіон (як природні, так і трудові);
- економічну структуру господарства регіону (галузеву структуру виробничого комплексу; структуру виробництва та переробки продукції в агропромисловому комплексі, переважання сільськогосподарського чи промислового виробництва, рівень розвитку невиробничої сфери регіону тощо);
- розвиненість регіональної фізичної інфраструктури (наявність мережі сучасних автомагістралей, сучасних систем зв'язку тощо);
- потенціал політичних інституцій, які знаходяться на території регіону.

Міжбюджетні відносини виконують дві функції – розподіл між бюджетними ланками доходних повноважень та розподіл між бюджетними ланками витратних повноважень, прав та відповідальності.

Головною метою міжбюджетного регулювання є вибір найбільш ефективної моделі, яка надасть кінцевим споживачам рівний доступ до бюджетних послуг.

Сучасними найгострішими проблемами у сфері міжбюджетних відносин є [5]:

1. Невідповідність між зобов'язаннями за видатками місцевих бюджетів та джерелами фінансування.

2. Нерівномірне співвідношення «дотація – субвенція» у структурі трансфертів, переважаюча частка дотацій та субвенцій на соціальний захист.

3. Диспропорції співвідношення обсягів першого і другого кошика доходів місцевих бюджетів. Обсяг трансфертів, які має змогу отримати місцевий бюджет, залежить від того, скільки зібрано коштів (доходів місцевого бюджету), що враховуються при визначенні трансфертів.

4. Неефективна децентралізація бюджетної системи. Підвищення ефективності процесу формування видаткової частини місцевих бюджетів та децентралізація управління бюджетними коштами визначені як один із способів перетворення місцевих бюджетів на ефективний інструмент соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

5. Нормативна неврегульованість забезпечення видатків на соціальні потреби. Видатки на соціальні потреби не повинні бути видатками місцевого значення, оскільки місцеві органи не можуть впливати на рішення про їх надання чи ненадання.

6. Слабкий рівень кореляції між реальними потребами місцевих бюджетів у коштах з державного бюджету та їх відображенням у формулі розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів.

Для здійснення ефективної регіональної соціально-економічної політики, орієнтованої на стійкий розвиток, система регулювання міжбюджетних відносин повинна відповідати таким вимогам:

- рівність бюджетних прав місцевих органів влади у реалізації бюджетної політики держави;
- чітке законодавче розмежування видаткових повноважень та дохідних джерел між органами влади різних рівнів;
- регулювання міжбюджетних відносин для вирівнювання рівнів мінімальної бюджетної забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць України;
- об'єктивність розподілу міжбюджетних трансфертів;
- узгодження інтересів держави і регіонів під час розподілу і перерозподілу бюджетних ресурсів.

Міжбюджетні взаємовідносини є головним елементом системи міжурядових фінансових відносин в державі. На сьогодні розв'язання проблем міжбюджетних відносин є актуальним питанням для чіткої та стабільної діяльності бюджетної системи України.

Для вдосконалення міжбюджетних відносин необхідно [6]:

- забезпечити органи місцевого самоврядування бюджетними ресурсами, достатніми для виконання делегованих повноважень центральної влади;
- відновити механізм надання додаткових дотацій місцевим бюджетам за перевиконання запланованих показників загального фонду державного бюджету, в якому слід враховувати виконання вказаних показників на рівні окремого місцевого бюджету, а не області загалом;

- формувати сприятливі умови для нарощування власної дохідної бази місцевих бюджетів;
- розробити дієвий механізм стимулювання регіонів-донорів державного бюджету.

- законодавчо визначати на кожен бюджетний рік перелік депресивних територій з метою проведення ефективного фінансового вирівнювання;

Головним інструментом організації міжбюджетних взаємовідносин є трансфери.

Міжбюджетні трансфери – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого, в Україні вони є основною формою реалізації міжбюджетних відносин і спрямовані на збалансування та вирівнювання фінансової спроможності відповідних бюджетів. Функціональна спрямованість кожного виду міжбюджетних трансфертів визначається цільовим та адресним спрямуванням коштів з одного бюджету до іншого.

Із запровадженням Бюджетного кодексу в Україні трансфери стали основним методом бюджетного регулювання. Такі зміни відповідають досвіду зарубіжних країн, який свідчить, що в останні роки спостерігається стала тенденція до зростання ролі бюджетних трансфертів, підтвердженням якої є збільшення їх питомої ваги у сукупних доходах місцевих бюджетів.

Так, в Україні щорічно зростає частка міжбюджетних трансфертів в доходній базі місцевих бюджетів.

Таблиця

Частка міжбюджетних трансфертів у доходній базі місцевих бюджетів

В середньому по Україні	Рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Частка дотації вирівнювання, %	21,69	25,05	27,55	24,05	26,63
Частка субвенцій, %	13,76	17,12	18,82	19,86	22,22
Частка міжбюджетних трансфертів інших видів, %	9,05	4,53	2,73	8,39	10,33
Частка міжбюджетних трансфертів всіх видів, %	44,5	46,7	49,1	52,3	59,18

Джерело: [7].

Відповідно до даних у таблиці, можемо спостерігати, щорічне збільшення частки субвенцій з 13,76 % у 2008 році до 22,22 % у 2012 році чи на 8,46 п.п. Частка дотації вирівнювання збільшилась з 21,69% у 2008 році до 26,63 % у

2012 році чи на 4,94 п.п. Частка міжбюджетних трансфертів всіх видів за 5 років збільшилась на 14,68 п.п.

Причинами цього є зменшення питомої ваги власних та закріплених джерел доходів бюджетів місцевих громад та, насамперед, місцевих податків та зборів.

Поряд з цим, під час фінансової кризи використання ресурсів державного бюджету з метою фінансування потреб місцевих бюджетів необхідно суттєво обмежити.

Для вирішення зазначеної проблеми необхідно підвищити рівень фінансової самодостатності місцевих бюджетів за рахунок власних та закріплених джерел доходів. Практичними шляхами реалізації цього завдання можуть бути розширення повноважень місцевих громад стосовно запровадження нових місцевих податків і зборів та їх адміністрування, введення нових місцевих зборів за збирання та утилізацію сміття, запровадження обов'язкових внесків на охорону здоров'я, стимулювання та розширення повноважень місцевих громад стосовно запровадження нових місцевих податків і зборів та їх адміністрування; стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу шляхом розробки і впровадження місцевих бюджетних програм їх підтримки.

Взагалі частка дотацій із загального фонду бюджету становить – 52,28%, а субвенцій – 47,72%, відповідно. Отже, дотації переважають. Проте, якщо проаналізувати обсяги надання дотацій і субвенцій з Державного бюджету за останні роки, то можна помітити, що обсяг субвенцій зростає вищими темпами.

Як відомо, обсяг дотацій вирівнювання визначається за формулою, а механізм надання субвенцій, на жаль, на сьогодні є досить непрозорим. Тобто, за межі формульних розрахунків виводяться значні обсяги фінансових ресурсів.

Обсяг дотацій вирівнювання, що надаватиметься із загального фонду державного бюджету місцевим бюджетам, у 2013 р. встановлений у сумі 55 695 424,6 тис.грн., що на 7,83 % більше порівняно за 2012 р. [8]. Зростання субвенцій на програми соціального захисту загального фонду проти поточного року становитиме 50 889 284,1 тис. грн., або 16,37%.

Тобто на плановий період тенденції збережуться: обсяги дотацій вирівнювання та субвенцій на програми соціального захисту неухильно зростають. Як наслідок, посилюється залежність фінансової бази місцевих бюджетів від вищих органів влади. На мій погляд, цю тенденцію потрібно змінювати, а фінансову автономію місцевих органів влади зміцнювати.

Висновки і пропозиції. Міжбюджетні відносини є складною та багатофункціональною системою, від раціональної організації якої залежить досягнення ефективного і справедливого розподілу фінансових ресурсів у суспільстві. В основі міжбюджетних відносин лежить партнерство місцевого самоврядування та органів центральної влади. Місцеві бюджети виконують роль провідника державної бюджетної політики на місцях. За їх рахунок

здійснюється утримання установ соціально-культурного призначення та надання соціальної допомоги найбільш незахищеним верствам населення. Отже, коли видатки місцевого бюджету перевищують доходи, виникає потреба у міжбюджетних трансфертах. Міжбюджетні трансферти – це кошти, які безоплатно та безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. З кожним роком в Україні обсяг міжбюджетних трансфертів зростає, що посилює залежність органів місцевого самоврядування від центральних органів влади. Тому гостро постає питання про проведення реформи місцевого самоврядування, яка повинна забезпечити делегування повноважень із центру регіонам, проведення децентралізації, збільшення джерел власних фінансових надходжень місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні [Текст] : монографія / Т. Г. Бондарук ; НАН України. Ін-тут екон. та прогнозів. — К. : [б. в.], 2009. — 608 с
2. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України / І. О. Луніна // Фінанси України [Текст]. — 2010. — № 9. — С. 10.
3. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід [Текст] : монографія /за ред. В. Г. Бодрова. — К. : НАДУ, 2006. — 296 с.
4. Бюджетний кодекс України N 2456-17 від 08.07.2010. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>
5. Швецов А.Н. Сучасні умови реформування міжбюджетних відносин // Держава та регіони. Серія: Державне управління.- 2010.- №2.-С.23-24.
6. Селямон-Міхєєва К.Д. Міжбюджетні відносини, як фінансовий механізм держави / К.Д. Селямон-Міхєєва // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 3. — С.32.
7. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету. – Режим доступу http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2011_Monitoring_ukr.pdf
8. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/178789>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ

Анотація. В статті розглянуто зміни, які відбулися у Податковому кодексі щодо відшкодування ПДВ. Проаналізовано динаміку відшкодувань по роках. Зроблено висновки щодо наслідків впроваджених у законодавство змін.

Ключові слова: податок на додану вартість, автоматичне відшкодування ПДВ, заборгованість по відшкодуванню ПДВ.

Annotation. The *article* considers that there have been changes in the Tax Code in VAT refunds. The dynamics of compensation for years. The conclusions, which led to these changes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Податок на додану вартість – форма універсального акцизу. Це бюджетоформуючий податок, але в останні часи він все більш стає бюджетовитратним. В країні утворився значний борг перед підприємствами, що стоять у черзі на відшкодування податку на додану вартість. А це, в свою чергу, є загрозливим показником щодо економічного стану держави. З прийняттям Податкового кодексу ця ситуація дещо змінилася, але невирішена до кінця. Тому стає необхідним здійснення заходів щодо подолання несприятливої ситуації з відшкодуванням ПДВ. Передумовою здійснення таких заходів стає аналіз динаміки відшкодування ПДВ.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблема відшкодування ПДВ – одне з першочергових питань податкової системи країни. Дослідженню проблем, які виникають у цьому процесі, присвячено чимало наукових робіт провідних українських вчених, серед яких відмітимо праці А. Крисоватого, В. Андрущенко, В. Бурковського, А. Соколовської, В. Суторміної, Ф. Федосова, Д. Дем'яненко та ін. Але зміни, які постійно відбуваються у сфері оподаткування та пов'язані з трансформаційними процесами вимагають подальших досліджень методів та прийомів відшкодування ПДВ.

Мета статті. Метою статті є розгляд змін, яких зазнала процедура відшкодування ПДВ із прийняттям Податкового кодексу, та аналіз наслідків, які відбулися.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, недосконалість податкової системи призводить до багатьох негативних наслідків. Серед яких – стримання розвитку інвестиційної діяльності, погіршення умов ведення бізнесу,

повільний розвиток підприємництва. Врешті-решт, у 2010 році було розпочато податкову реформу. Цьому у певній мірі сприяла світова фінансова криза, так як після неї швидко відновити економіку країни було неможливо. Урядом держави було розроблено податкову реформу, за допомогою якої планується створити більш сприятливе податкове середовище для ведення бізнесу, розвитку підприємницької діяльності, залучення інвестицій та зменшення податкового тиску. Ця програма розрахована на період з 2010 по 2014 роки.

Прийняття нового Податкового кодексу сприяло розв'язанню багатьох проблем, пов'язаних із оподаткуванням. На мою думку, однією із найважливіших проблем є процес відшкодування податку на додану вартість.

Податок на додану вартість відноситься до універсальних акцизів. Згідно Податкового кодексу, його економічна суть полягає у тому, що ним оподатковують лише додану вартість, як різницю між вартістю продажу та вартістю придбання товару чи послуги на конкретному етапі.

ПДВ називають бюджетоутворювальним податком, так як він становить значну частину доходів державного бюджету. Цей податок виступає й у якості регулятора підприємницької діяльності.

Щодо процедури відшкодування ПДВ, то можна сказати, що в Україні вона завжди була недосконалою та непрозорою. Можна навести приклади основних чинників, що призводять до заборгованості бюджету по відшкодуванню ПДВ:

- позитивне сальдо платіжного балансу у ВВП;
- велика кількість наданих платникам податкових пільг;
- поступове зростання експортних операцій;
- незаконні вимоги на відшкодування ПДВ;
- перевищення фактичного рівня сальдо імпортно-експортних операцій над прогнозними показниками.

Через нерівномірне надходження та списання податкового боргу з ПДВ, відшкодування здійснюється із запізненням.

Раніше, ще до прийняття Податкового кодексу, в Україні існувала лише загальна система відшкодування податку на додану вартість. Згідно цієї системи, платник повинен був вчасно подати до податкової організації декларацію та заяву про повернення суми бюджетного відшкодування. Ця сума повинна була зазначатися у декларації. Також, платник додавав розрахунок суми відшкодування та усі необхідні документи. Контролюючий орган, у свою чергу, на протязі 30 календарних днів повинен був здійснити камеральну перевірку. В ході цієї перевірки виявлялася відповідність суми відшкодування заявленій у декларації.

Отже, від дати подання заяви на відшкодування ПДВ до безпосередньо самого повернення коштів, проходило дуже багато часу. Такий механізм негативно позначався на виробничому процесі підприємств, які сумлінно

сплачували податки та мали хорошу податкову історію. Він призводив до відволікання значних сум обігових коштів з господарського обігу.

Проте, із прийняттям Податкового кодексу, ми можемо бачити, що ситуація дещо змінилася. Можна зазначити, що це зніми у краший бік. Спираючись на досвід зарубіжних країн, було введено механізм автоматичного відшкодування ПДВ. Метою цього механізму було скоротити терміни отримання обігових коштів платниками податку та підвищити їх платоспроможність.

Разом з тим, жорсткість та кількість критеріїв щодо платників податку на додану вартість, зросла. Згідно чинного Податкового кодексу (стаття 200.19) право на автоматичне відшкодування ПДВ мають суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють операції, до яких застосовується нульова ставка ПДВ за останні 12 податкових періодів (місяців) і питома вага яких становить не менше 40% загального обсягу поставок. Раніше цей показник становив 50%, але був знижений змінами до Податкового кодексу. Середня заробітна плата по підприємству має не менше, ніж у два з половиною рази перевищувати мінімальну, встановлену законодавством, причому в кожному з останніх чотирьох звітних кварталів. Загальна сума розбіжностей між податковим кредитом, сформованим платником податку та податковими зобов'язаннями його контрагентів, не має перевищувати 10% від суми заявленого бюджетного відшкодування.

Також додатковими умовами відповідно Податкового кодексу є:

- чисельність працівників платника податку, які перебувають з ним у трудових відносинах протягом останніх чотирьох кварталів, має перевищувати 20 осіб;
- залишкова балансова вартість основних фондів на звітну дату, за даними податкового обліку, має перевищувати суму податку, заявлену до відшкодування за попередній рік;
- відношення сплаченого податку на прибуток до обсягу отриманих доходів має бути вищим за середній у галузі;
- не мати податкового боргу.

Платник податку зобов'язаний вчасно підтверджувати відомості, які подаються до Єдиного державного реєстру, повинен знаходитися за вказаним місцезнаходженням. [1]

Попри те, що багато підприємців скаржаться на подібні умови, повного скасування цих критеріїв не очікується. Вони можуть лише трохи змінюватись та вдосконалюватись.

Якщо встановлено, що платник відповідає всім зазначеним вимогам, то він отримує право на автоматичне відшкодування ПДВ. Тоді, згідно ст. 200.18 Податкового кодексу, на протязі 20 календарних днів, наступних за граничним терміном отримання податкової декларації, податковий орган проводить камеральну перевірку. Після цього здійснюється автоматичне бюджетне відшкодування.

Проте, ще зарано казати про досконалість цього механізму.

"Ми бачимо, як несвоєчасне повернення ПДВ болюче позначається і на бізнесменах, і на інвестиційному кліматі в Україні, в умовах, коли реальний сектор економіки нашої країни, по суті, ізольований від доступу до кредитних ресурсів. І несвоєчасне повернення ПДВ - це, по суті, кредитування платником податків держави. Це впливає на присутність наших виробників на зарубіжних ринках, знижуючи нашу конкурентоспроможність", - констатував президент УСПП Анатолій Кінах під час круглого столу з питань адміністрування ПДВ в Україні, організованого на початку березня представниками МЦПД. За його словами, стверджувати, що сьогодні в країні повноцінно працює механізм автоматичного повернення ПДВ, ще передчасно [2].

Аналізуючи показники відшкодування ПДВ (рис.1.1), ми можемо бачити, що у 2009 році сума боргу з відшкодування ПДВ була найбільшою.

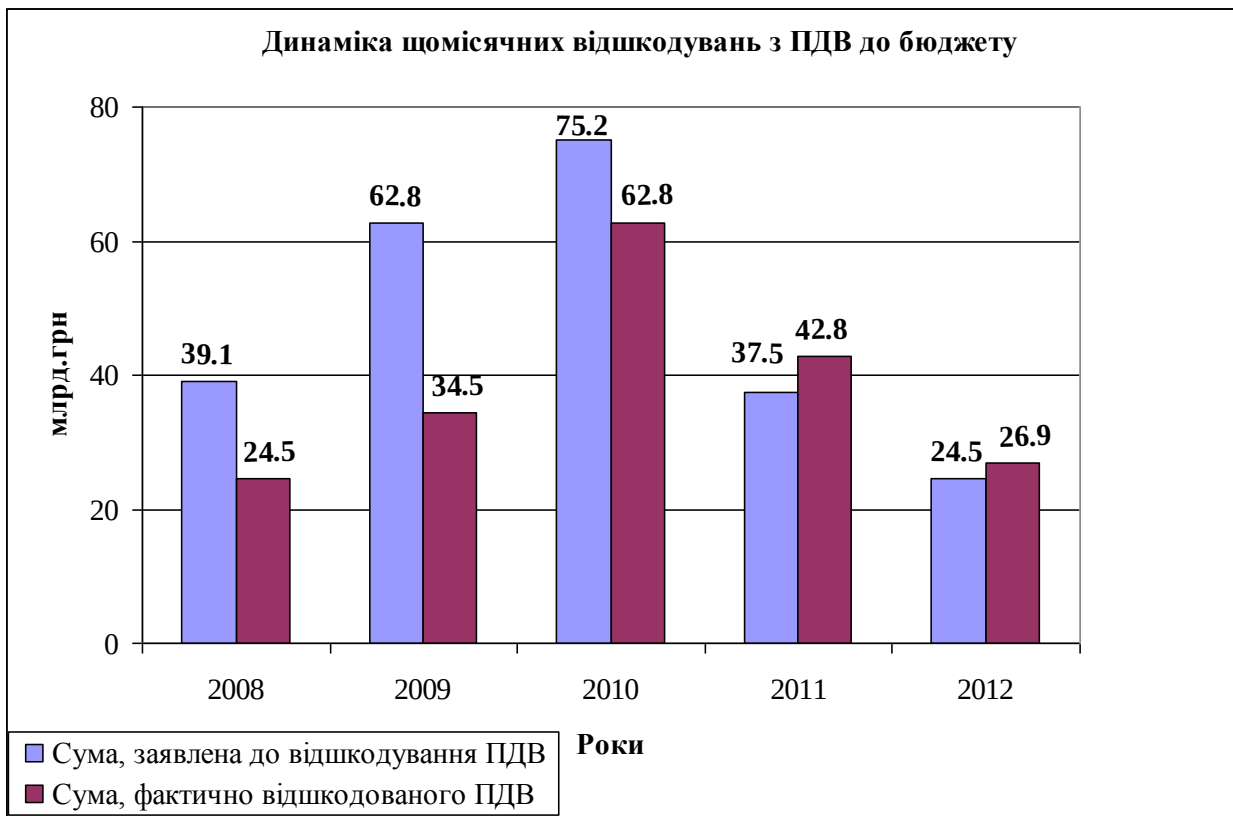

Рис. 1.1 Динаміка відшкодування ПДВ у 2008-2012 (січень-липень) роках, млрд. грн.

Така ситуація склалася в наслідок скорочення обсягів виробництва і споживання внаслідок фінансово-економічної кризи. Все це значно погіршило фінансовий стан суб'єктів господарювання. Було створене додаткове навантаження на державний бюджет на наступні роки [3].

У 2010 році ця ситуація трохи вирівнялася, борг перед підприємствами скоротився. А після введення автоматичного відшкодування ПДВ все більше підприємств мають змогу отримати заявлену суму. Особливо це простежується у 2011 році –сума фактичного відшкодування податку на додану вартість була вищою, ніж сума, заявлена підприємствами до відшкодування.

Як ми можемо бачити, за січень-липень 2012 року план по відшкодуванню ПДВ також вже перевиконаний на 2,4 млрд. грн. Можна сподіватись, що на кінець року ця тенденція зберігатиметься. Згідно прогнозним даним сума відшкодування ПДВ на 2012 рік становить 48 400 млн. гривень. [4]

Якщо ж довіряти офіційній статистиці, то тут можна говорити про покращення стану адміністрування податку на додану вартість . Відбулося зменшення державної заборгованості з ПДВ та збільшення об'єму поточного відшкодування з бюджету. За даними Державної податкової служби, суми відшкодування в основному отримали підприємства, які в більшій мірі виробляють продукцію для експорту на зовнішні ринки. До них відносяться підприємства машинобудування, гірничо-металургійного комплексу, легкої промисловості. Втім, з введенням в Податковому кодексі автоматизації, майже нічого не змінилося для малих та середніх підприємств. Вони й досі стоять у черзі на відшкодування ПДВ, проте в останній час органи податкової служби все більше починають приділяти їм увагу.

Згідно офіційним ствердженням податківців, минулого року за автоматичною процедурою було виплачено 57% сум ПДВ, а в останні місяці - до 80%. В оцінках УСПП ці показники скромніші: 37% - для 2011 року, 57% - для січня і 78% - по лютому 2012 р. [5].

Можна сподіватись, що процедура автоматичного відшкодування ПДВ в Україні стане звичною і ще більш досконалою. Все це призведе до підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на зовнішніх ринках.

Висновки і пропозиції. Податок на додану вартість –один із найвагоміших та найскладніших в адмініструванні податків. Вже багато часу відшкодування ПДВ в Україні залишалося майже головною проблемою. Але із прийняттям Податкового кодексу України ця ситуація трохи покращилася. Поступово відбувається перехід до механізму автоматичного відшкодування ПДВ. Це сприятиме зменшенню адміністративного навантаження на платників податку та підвищенню платоспроможності та ліквідності вітчизняних підприємств. Хоча про досконалість системи автоматичного відшкодування ПДВ говорити ще рано, так як Податковим кодексом визначено досить жорсткі критерії, за якими підприємство має доступ до цього механізму.

Також на сьогоднішній день не є досконалим й адміністрування ПДВ.

Хоча можна зазначити, що закріплена в ПК України відповідальність держави за несвоєчасне відшкодування ПДВ, є досить вагомим фактором. Суми, які не були відшкодовані протягом визначеного Кодексом терміну, будуть вважатись заборгованістю бюджету з відшкодування ПДВ. Згідно положенням

Податкового кодексу, на суму такої заборгованості на протязі терміну її дії, включаючи день погашення, буде нараховуватись пеня у розмірі 120 відсотків облікової ставки НБУ, яка буде діяти на момент виникнення пені. Можна сказати, що запровадження процедури автоматичного відшкодування податку на додану вартість – це позитивний крок у податковій системі нашої країни.

Щодо шляхів покращення адміністрування ми приєднуємося до науковців, які вважають доцільним впровадження наступних заходів[6]:

- до сумлінних платників податку застосовувати спрощену процедуру відшкодування;
- згрупувати платників по критеріям податкового навантаження;
- застосовувати диференціацію ставки податку;
- зменшити кількість документів, що подаються до податкового органу платниками податків;
- зменшити перелік пільг, залишити лише пільги, що стосуються предметів першої необхідності;
- подання платниками ПДВ разом з податковою декларацією копій реєстрів податкових накладних в електронному вигляді;
- якщо юридична або фізична особа не знаходиться за місцем реєстрації або документи особи, зареєстрованої як платник податку, за рішенням суду визнані недійсними, треба анулювати реєстрацію платника податку. Так як це може призвести до безпідставного відшкодування ПДВ з бюджету.

Існують погляди щодо заміни ПДВ на податок з обігу (однотадійний чи багатадійний). За таку кардинальну зміну виступають багато науковців та політиків. Хоча однозначно сказати, що це буде краще, не можна. Податок на додану вартість включає в себе ключові позитивні риси обох податків з обігу, при цьому залишаючи їх головні деструктивні аспекти осторонь. Проте, складність адміністрування, проблеми з відшкодуванням залишаються серед головних недоліків.

На мою думку, замість прийняття податку з обігу, краще направити всі свої дії на вдосконалення податку на додану вартість, підвищення його ефективності.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI- Редакція від 15.08.2012, підстава 5043-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Анатолій Кінах: Несвоєчасне повернення ПДВ - це кредитування платником податків держави.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/anatoliy-kinah-nesvoevremennyu-vozvrat-nds-eto-kreditovanie-22032012121000/>

3. Звіт Рахункової палати України про виконання Державного бюджету України за 2003-2010 рр.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.ac-rada.gov.ua/>
4. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про Державний бюджет України на 2012 рік" інформація про соціально-економічне становище країни та основні прогнозні макропоказники економічного і соціального розвитку на 2012 рік.
5. Кукін С. ПДВ-фактор української економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/orgsrc/~2/0/5183/272941>
6. Напрями та механізми підвищення фіскальної та регулятивної ефективності ПДВ. Аналітична записка НІСД.[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.niss.gov.ua/articles/247/>

УДК 368. 914 (477)

Гончарук А.В.
заочний факультет
ОНЕУ

Науковий керівник
доцент Тарасенко М.В.

ДЕМОГРАФІЧНІ РИЗИКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Висвітлено сучасні особливості старіння населення в Україні, розкрито наслідки цього процесу для соціально-економічного розвитку країни та збалансованості пенсійної системи. Визначені деякі тенденції впливу демографічної ситуації в Україні на перебіг пенсійної реформи.

Ключові слова: демографічні проблеми, старіння населення, соціально-економічні наслідки старіння, Пенсійний фонд України, платоспроможність пенсійної системи.

Annotation. The paper is concerned with detection of the modern features of population ageing in Ukraine, its implications for the country's social-economic development and the balance of the pension system are disclosed. Some trends affecting the demographic situation in Ukraine on the development of the pension reform are indentified.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пенсійний фонд України забезпечує функціонування солідарної системи пенсійного страхування, що побудована на принципах солідарності і субсидування, а отже, фінансування пенсій сьогоднішніх пенсіонерів здійснюється за рахунок сплати внесків працюючими громадянами. Таким чином, існує безпосередній зв'язок між

кількістю пенсіонерів і платників внесків, який загострюється відсутністю накопичувального компонента загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Серед демографічних проблем доцільно розглядати проблему старіння нації та зменшення співвідношення між кількістю пенсіонерів і кількістю працюючих (зокрема, платників внесків). Так, за даними Пенсійного фонду України у 2010 році чисельність працюючих і фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності страхувальників складала 13,9 млн. осіб. При цьому, загальна чисельність пенсіонерів – 13,7 млн. осіб. Отже, кожний платник внесків фактично утримує одного пенсіонера.

Слід зазначити, що старіння населення є характерним явищем для всіх європейських держав. Така ситуація потребує чіткого прогнозування економіко-демографічних показників розвитку пенсійної системи і пошуку бюджетних механізмів, які будуть компенсувати вплив негативних тенденцій.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури вказує на те, що ключовим орієнтиром розвитку пенсійного страхування є саме забезпечення фінансової стійкості пенсійних фондів.

У полі зору вітчизняних науковців Е. Лібанової, Д. Полозенко, І. Курило, С. Полякової, С. Лондар та інших проблеми впливу демографічних чинників на забезпечення фінансової стабільності пенсійної системи знаходяться не один рік.

У такому контексті визначення чинників впливу на фінансову стійкість пенсійної системи, аналіз ризиків солідарної системи пенсійного страхування як один з етапів аналізу фінансової стійкості Пенсійного фонду України є важливою передумовою розуміння їх впливу на солідарну систему пенсійного страхування.

Мета статті. Дослідити основні демографічні тенденції у світі і в Україні та їх взаємозв'язок з процесами реформування пенсійної системи.

Виклад основного матеріалу. Старіння є одним із проявів трансформації вікової структури населення у процесі демографічного переходу. Воно виявляється у збільшенні частки осіб похилого віку та особливо – у зміні співвідношень між поколіннями. У цілому процес старіння за своєю сутністю є позитивним, таким, що свідчить про доволі високий рівень соціального розвитку, зокрема, про успіхи у царині зниження смертності й подовження тривалості життя. Те, що населення світу доживає до похилого віку, є одним з головних досягнень сучасного суспільства. Разом з тим, старіння населення зумовлює серйозні проблеми і перетворюється на одне з головних питань демоекономічного розвитку в XXI ст. За прогнозами ООН, до 2050 р. близько 2 млрд. осіб у світі досягнуть віку шістдесяти років і старше. Хоча більш тривале та здорове життя несе в собі величезний потенціал для економічного й соціального розвитку та самореалізації кожної людини, однак реалізувати його

можна лише у тому випадку, якщо суспільства в усіх країнах світу (у тому числі й тих, що нині менш розвинуті) зможуть гарантувати людям різного віку засоби до існування і підтримку, необхідні для забезпечення гідного рівня життя.

Через актуальність проблеми старіння населення у сучасних умовах і на перспективу ця тематика є об'єктом пильної уваги науковців, її дослідженню присвячені публікації багатьох міжнародних організацій – підрозділів ООН, до неї та суміжних з нею питань часто звертаються зарубіжні автори та вітчизняні науковці: демографи, фахівці з тематики соціального захисту, геронтологи та інші. Разом з тим, оскільки ситуація щодо рівня постаріння в країнах та регіонах світу наразі є доволі динамічною, та й пов'язані із цією загально цивілізаційною демографічною тенденцією соціальні зміни, економічні виклики й проблеми повсякчас трансформуються або набувають «нового звучання», вони потребують постійного осмислення і пошуку нових шляхів їх вирішення з врахуванням специфіки демографічної й економічної ситуації в окремих країнах.

Наразі спільнота найстаріших країн світу представлена як найбільш економічно розвинутими державами, в яких досягнута висока тривалість життя населення (наприклад, Японія), так і східноєвропейськими країнами зі значно менш сприятливою соціально – економічною ситуацією, де високий рівень постаріння сформувався на тлі особливо низької народжуваності й деформацій статеву - вікового складу населення, масштабної депопуляції (наприклад, Болгарія та Латвія) (табл. 1).

Таблиця 1

Показники постаріння та природного руху населення у найстаріших країнах світу у 2010 р.

Найстаріші країни світу	Частка населення віком 65 років і старше, %	Співвідношення чисельності осіб віком 65 років і старше та чисельності дітей (до 15 років)	Коефіцієнт природного приросту (убутку) населення, %
Японія	23,2	1,8	-0,1
Італія	20,7	1,4	-0,1
Греція	20,2	1,3	0,1
Швеція	18,9	1,1	0,3
Португалія	17,9	1,2	-0,1
Болгарія	17,7	1,3	-0,5
Австрія	17,6	1,2	0,0
Фінляндія	17,5	1,1	0,2
Латвія	17,4	1,2	-0,5

Джерело: Фінанси України, 2011 рік.

На початку минулого століття, коли система державного пенсійного забезпечення лише формувалась і спостерігався стійкий природний приріст населення, існувала можливість перерозподіляти доходи, створювані працюючими поколіннями, на користь пенсіонерів. Це здійснювалося шляхом установлення меншого віку виходу на пенсію, ніж потрібний для внесення достатньої суми пенсійних внесків, а також установлення нижчих, ніж необхідно, ставок пенсійних відрахувань або збільшення пенсійних виплат понад рівень збалансованості системи пенсійного забезпечення за відсутності ефектів пенсійної піраміди.

Однак із часом народжуваність у багатьох країнах знизилася до рівня, за якого не забезпечується не лише розширене, а й просте відтворення. Поліпшення медичного обслуговування й підвищення рівня життя населення привели до зростання середньої тривалості життя від народження, що природно потребувало відповідного збільшення пенсійного віку. На такі заходи уряди йшли неохоче. Частина з високо розвинутих країн почала проводити активну імміграційну політику, що допомагало компенсувати зменшення рівня народжуваності і зберігало піраміду системи державного пенсійного забезпечення. За рахунок цього не було підвищено ставки обов'язкових відрахувань до пенсійних фондів, не зменшено коефіцієнт заміщення.

У зовсім іншій ситуації опинилися пострадянські держави, у тому числі Україна, де зменшення рівня народжуваності збіглося з масовою еміграцією населення після розпаду СРСР. У результаті пенсійна піраміда почала руйнуватися з усіма відповідними наслідками. Дії урядів більшості цих країн було спрямовано на підвищення розмірів відрахувань у пенсійні фонди і зменшення пенсійних виплат.

Україна відноситься до групи країн, у яких відбувається процес старіння населення. Старіння населення має доволі суттєвий та неоднозначний вплив на життя суспільства. Тому особливої актуальності набувають питання пошуку шляхів реінтеграції осіб похилого віку у суспільство та можливостей, пов'язаних з активною участю старших поколінь в економічному та соціальному житті України.

Наша країна за часткою населення у віці понад 65 років також входить у тридцятку найстаріших держав світу і наближається за цим індикатором постаріння до Литви, Данії, Словенії та ще помітно відстає від таких країн – світових лідерів за рівнем постаріння, як Італія, Німеччина чи Японія. Та й показник довголіття (частка осіб віком 80 років і старше у складі літнього населення) в Україні наразі у середньому на 5-6 в. п. нижчий, ніж у таких країнах Європи, як Швеція, Франція, Іспанія. Місце нашої країни у світовому рейтингу за показниками постаріння нині зумовлюється її суттєвим відставанням від розвинутих європейських держав за середньою тривалістю

життя, невисокими показниками дожиття до старшого, найбільш поважного віку в Україні.

Формування рівня та динаміки старіння в Україні характеризується низкою особливостей. По-перше, на показники постаріння у нашій країні традиційно накладають свій відбиток «демографічні хвилі», котрі зумовлюють істотні коливання чисельності вікових контингентів, які перетинають межу першого порогу старості (60 років) або ж 65-річчя.

Відповідно до статті 23 Європейської соціальної хартії, ратифікованої Україною, особам похилого віку необхідно забезпечити можливість якомога довше залишатися повноцінними членами суспільства, використовуючи їхній професійний та життєвий досвід, створити умови, що надають можливість вільно обирати спосіб життя і незалежно жити у знайомому для них оточенні так довго, як вони того побажають і зможуть. Однак на практиці пенсіонери та особи передпенсійного віку є першими у списках на звільнення при скороченні штатів, реорганізації підприємств, крім того, законодавчо закріплено, що окремі посади можна обіймати лише до настання пенсійного віку (наприклад, на держслужбі).

Очевидно, в умовах надлишку робочої сили на ринку праці така політика є виправданою. Однак прогнози вчених – демографів засвідчують, що вже в найближчі 15-20 років на ринку праці суттєво зменшиться обсяг пропозиції робочої сили молодших контингентів працівників, а отже, проблема необхідності найму працівників старших вікових контингентів набуде особливої актуальності. Тому вже сьогодні починається розробка нових механізмів стимулювання пізнішого виходу на пенсію та продовження трудової діяльності на умовах повної або часткової зайнятості.

В умовах доволі стрімкого розвитку нових технологій цілком закономірно, що працівники старших вікових категорій швидко втрачають конкурентоспроможність. Забезпечити літніх людей робочими місцями буде можливо за умови відповідності їх освітньо-кваліфікаційного рівня вимогам наявних робочих місць. Тому особливої актуальності набудуть питання підвищення кваліфікації, перекваліфікації старіючої робочої сили.

Без постійного навчання та перенавчання навряд чи вдасться забезпечити осіб старших вікових контингентів, які виявлять бажання продовжувати працювати, робочими місцями. Так, навіть на підприємствах та в організаціях державної форми власності існує віковий ценз при прийомі на роботу. Щодо працівників комерційних структур, то ризика підводиться на 40 роках, часто – і на 30 роках. Особи передпенсійного віку вже сьогодні мають набагато нижчу конкурентоспроможність та, відповідно, менше шансів влаштуватись на високооплачувану роботу. Очевидно, в майбутньому їм без перенавчання та серйозних програм підвищення кваліфікації буде взагалі складно знайти роботу з високим рівнем заробітної плати.

Частка пенсіонерів має доволі високу так звану «залишкову працездатність», що цілком узгоджується з доведеною медико-біологічною доцільністю фізичної і трудової активності осіб похилого віку. Використання робочої сили пенсіонерів широко практикується в країнах, де є стійкі міжпоколінні зв'язки та переважає фізіологічний підхід при організації трудової діяльності старших вікових категорій персоналу (наприклад, у Японії).

Вчені Інституту геронтології АНН України провели дослідження працездатності осіб старшого віку в чотирьох ракурсах: фізична працездатність та психомоторна активність, розумова працездатність, досвід та професійна працездатність, навчання та перенавчання на виробництві. Результати засвідчили, що використовувати працю осіб старших вікових груп доцільно на роботах, які не потребують великих обсягів та швидкості, але де необхідні висока якість та професійний досвід. Найбільш ефективними формами навчання та підвищення кваліфікації літніх осіб визнана «живий інструктаж» та письмові інструкції, найменш ефективною – комп'ютерну форму.

Забезпечити літніх людей робочими місцями часто не дають змоги безробіття та недостатня еластичність ринку праці, через які суспільство втрачає їхній потенціал та професійний досвід. Разом з тим, яким би високим не було навантаження на вільні робочі місця на вітчизняному ринку праці, завжди є частина вакансій, які залишаються незайнятими протягом тривалого періоду часу. Причиною цього зазвичай є невисокі вимоги роботодавців щодо потенційних працівників, а низька привабливість робочих місць, викликана або не престижністю професії серед молодших контингентів, або низькою заробітною платою та відсутністю можливостей для кар'єрного зростання. Такі робочі місця можна було б пропонувати працівникам пенсійного віку, для яких заробітна плата є неосновним, а додатковим джерелом доходу, а просування по службовій драбині вже не розглядається як першочергове завдання.

Відповідно до Закону України від 5.07.2012 «Про зайнятість населення», який набере чинності з 1 січня 2013 року до категорій громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню відносяться особи, яким до настання права на пенсію за віком відповідно до статті 26 Закону України «Про зайнятість населення» залишилось 10 та менше років.

Висновки і пропозиції. Дані соціологічних опитувань засвідчують, що частина літніх осіб, які вже вийшли на пенсію, мають і бажання, і можливість продовжувати трудову діяльність. Це є вигідним як для них особисто, так і для економіки країни. Необхідно лише створити сприятливі умови для реінтеграції осіб старших вікових категорій у суспільстві.

Зменшення частини пенсіонерів за рахунок збільшення працездатного віку і внаслідок цього сплачення пенсійних внесків протягом тривалішого часу має забезпечити поступову стабілізацію платоспроможності пенсійної системи, наповнення бюджету Пенсійного фонду власними коштами, що необхідно для своєчасного та в повному обсязі здійснення пенсійних виплат.

Список використаних джерел

1. Закон України від 5 липня 2012 року «Про зайнятість населення».
2. І. Курило. Старіння населення, його особливості та соціально-економічні наслідки в Україні // Україна: аспекти праці, №6, 2012.
3. Лондар С. Л., Башко В. Й. Вплив фактора вікової структури населення на збалансованість пенсійної системи у довгостроковому періоді // Фінанси України, №10, 2011.
4. О. О. Маленька. Оцінка впливу ризиків на фінансову стійкість Пенсійного фонду України // Актуальні проблеми економіки, №6, 2012.
5. С. Полякова. Реінтеграція осіб похилого віку в суспільство // Україна: аспекти праці, №6, 2010.

УДК: 336.143

Батезат О.В.
комерційний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., викладач Волкова О.Г.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті висвітлені проблемні питання функціонування бюджетної системи України, визначено бюджетні та податкові інструменти бюджетного регулювання, модель системи бюджетного регулювання, яка ґрунтується на регулюванні дохідної та видаткової частини бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту (профіцит) бюджету, державного боргу, на які впливають економічний стан держави, податкове регулювання.

Ключові слова: бюджетна система, бюджетне регулювання, фіскальне регулювання, бюджетні важелі, бюджетні інструменти.

Annotation. In the articles lighted up problem questions of functioning of the budgetary system of Ukraine, certainly budgetary and tax instruments of the budgetary adjusting, model of the system of the budgetary adjusting, which is based on adjusting of profitable and expense part of budget, interbudgetary relations, deficit of budget, which economic position of the state, tax adjusting, influence on.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Бюджетна система України функціонує в умовах складного характеру соціально-економічної політики, яка ґрунтується, з одного боку, на необхідності підвищення конкурентоспроможності країни, стати рівноправним учасником світових

економічних систем, а з другого – на необхідності підвищення низького рівня соціального забезпечення населення й державних суспільних послуг. Перший напрям обумовлює необхідність підтримки економічного зростання на новому високотехнологічному рівні, другий – збільшення обсягу видатків бюджету на соціальні потреби. На перехідному етапі економічних реформ, що супроводжується обмеженістю фінансових ресурсів держави, необхідність одночасного забезпечення економічного зростання та виконання державою соціальних зобов'язань загострює питання збалансованості бюджетної системи, визначення пріоритетів при бюджетному перерозподілу фінансових ресурсів.

Іншим гострим питанням, яке відноситься до кола питань бюджетної системи є проблема фінансового забезпечення регіонів держави. З посиленням процесів фінансової децентралізації надзвичайно гостро постало питання проведення такої бюджетної політики, яка б забезпечила послідовне й ефективне розв'язання питань економічного розвитку територій, фінансового забезпечення їх дохідної бази, від якої залежать реальні можливості місцевих органів самоврядування.

Зазначені питання набувають особливого значення за умов ринкової трансформації економіки, бюджетного реформування, що проводиться в країні, пошуку ефективних механізмів економічного розвитку регіонів.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблеми розробки теоретичних основ формування бюджетної системи в умовах трансформації економіки досліджувались у працях вітчизняних вчених: В.Андрущенка, О.Барановського, Й.Бескида, С.Буковинського, С.Булгакової, О.Василика, В.Гейця, В.Глуценка, А.Гриценка, А.Даниленка, А.Єпіфанова, Б.Кваснюка, О.Кириленка, В.Федосова, С.Юрія та інших. Разом з тим, на сучасному етапі розвитку економіки України перед бюджетною системою постала низка проблем, які потребують додаткових теоретичних досліджень та надання пропозицій щодо їх вирішення.

Мета статті. Метою статті є дослідження існуючих проблем бюджетного регулювання, механізму функціонування бюджетного регулювання з визначенням моделі системи бюджетного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Ринкова трансформація економіки потребує й, з одного боку, переосмислення системи фінансово-бюджетних знань, поглядів, що склалися в країнах з розвинутою ринковою економікою стосовно можливості їх застосування в країнах орієнтованих на ринкову економіку, з іншого – здійснення поглибленого аналізу тенденцій бюджетного процесу в Україні та його впливу на економічний розвиток держави.

Державне регулювання економіки уявляє собою державні правила і норми, призначені для регламентування діяльності усіх економічних суб'єктів. При цьому, розрізняють бюджетне, валютне, податкове регулювання економіки державою.

Бюджетне регулювання можна визначити як сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективний розподіл з метою забезпечення економічного зростання.

Бюджетне регулювання економікою характеризується особливостями щодо інших форм регулювання, серед яких визначимо:

- існування держави як специфічного та політичного інституту – виразника суспільних інтересів;
- наявність та необхідність задоволення суспільних потреб, що потребує активної участі держави в процесу розподілу національного продукту;
- зростання обсягу трансакційних витрат, що обумовлено збільшенням кількості інструментів бюджетного регулювання.

Реалізація механізму бюджетного регулювання передбачає використання двох основних груп важелів – бюджетних та податкових, дія яких реалізується через застосування відповідних інструментів. Під бюджетними важелями розуміють засоби впливу на рух фінансових ресурсів, а бюджетні інструменти розглядають як засоби реалізації наряду і сили дії бюджетних важелів [1 с. 241]. Склад важелів та інструментів бюджетного регулювання руху фінансових ресурсів наведено в табл. 1.

Таблиця 1.

Важелі та інструменти бюджетного регулювання

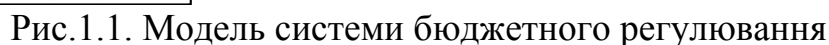
Важелі	Інструменти
Бюджетні	Структура видатків бюджету
	Бюджетні інвестиції
	Трансферти
	Бюджетний дефіцит
Податкові	Податкове навантаження
	Податкові ставки
	Податкові пільги
	Спеціальні режими оподаткування
	Альтернативні режими оподаткування
	Розстрочення і відстрочення податкових платежів

Бюджетні важелі впливають на такі сфери як:

- збільшення державних витрат, підвищення сукупного попиту, збільшення рівня зайнятості населення, що в цілому потребує збільшення дохідної частини бюджету;

З цього приводу в економічні літературі визначають систему бюджетного регулювання економіки як сукупність фінансово-бюджетних і економічних складових: дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит (профіцит), державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси країни, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними [2, с.13].

З огляду на вищенаведене, систему бюджетного регулювання визначають у вигляді моделі, яка ґрунтується на регулювання дохідної і видаткової частин бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту (профіциту) бюджету, державного боргу з урахуванням економічних процесів країни та взаємозв'язків між ними. (рис. 1.1).

Застосування даної моделі дозволяє визначити рівень збалансованості бюджетної системи як вагомої складової державного регулювання економіки.

Стратегічною метою бюджетного регулювання є забезпечення фінансової і соціальної стабільності в країні, економічного зростання. Ефективність застосування моделі бюджетного регулювання з огляду на необхідність досягнення вищезначеної стратегічної мети, залежить від низки факторів, зокрема стану економічного розвитку країни, який характеризується обсягом валового внутрішнього продукту на одну особу населення, ступенем забезпечення матеріальними та людськими ресурсами, станом розвитку інфраструктури. Дієвість бюджетного регулювання визначається рівнем інституційного розвитку середовища, розвиненістю системи державного управління, тенденціями розвитку суспільства.

Від ступеня формування дохідної частини бюджету, політики здійснення державних видатків, податкової політики залежить збалансованість державних фінансів, рівень ефективності державного регулювання економічних процесів.

Державна політика у сфері видатків бюджету та податкова політика суттєво впливають на обсяг сукупного попиту, який складається зі споживчого, інвестиційного попиту й попиту держави. Механізм впливу державних видатків на обсяг сукупного попиту та випуску продукції передбачає їх збільшення у періоди економічного спаду та зменшення у періоди економічного зростання і відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та випуску продукції.

Бюджетні видатки спрямовуються на підтримку соціально незахищених верств населення, а також можуть активно впливати на економічне зростання завдяки, пріоритетному фінансуванню наукових досліджень, розвитку пріоритетних галузей економіки, вирівнюванню регіональних диспропорцій. При цьому останнім часом підкреслюється необхідність переходу «від моделі економічного розвитку орієнтованого на стимулювання споживання, до моделі стимулювання інвестиційної активності й розвитку вітчизняного виробництва. Для цього, слід проводити активну політику підтримки національного виробництва, вітчизняного експорту й розвитку імпортозамінного виробництва» [3, с.19].

На процес формування видаткової частини бюджету, яка є одним з основних елементів системи бюджетного регулювання, перш за все, впливає дохідна частина бюджету, яка залежить від рівня податкового навантаження і динаміки розвитку економіки, та показник дефіциту (профіциту) бюджету, який визначається в залежності від циклічності економічних процесів та обсягу державного боргу.

Слід зазначити, що для чинної системи формування бюджетних доходів в Україні залишаються проблематичними питання деформації і нестабільності у ставках оподаткування, надмірна кількість податкових привілеїв, що зумовлює необґрунтовний перерозподіл валового внутрішнього продукту, створює

неоднакові економічні умови для господарювання. Наслідками цього є утворення тіньового сектору економіки, ухилення від оподаткування тощо.

Основне завдання бюджетної політики в сфері формування доходної частини бюджету – формування справедливої, нейтральної та ефективної системи мобілізації доходів бюджету, формування сприятливих умов для підприємництва.

Механізм бюджетного регулювання розподілу фінансових ресурсів повинен відповідати двом основним умовам:

- 1) стимулювати продуктивну функцію фінансових ресурсів;
- 2) мобілізувати фінансові ресурси, які перебувають у формі неорганізованих заощаджень (тіньовий сектор економіки).

Висновки та перспективи подальших наукових розробок. Забезпечення відповідності механізму бюджетного регулювання зазначеним вимогам можливо за допомогою оптимізації податкового тягаря на економічні суб'єкти та реструктуризацію державних видатків в напрямку посилення фінансової підтримки пріоритетних галузей економіки.

Список використаних джерел

1. Паєнтко Т.В. Фіскальне регулювання фінансових потоків у державі / Т.В. Паєнтко, І.А. Безугла // Актуальні проблеми економіки . – 2010. - №6.- с.239-243
2. Чугунов В.І. теоретичні засади розвитку бюджетних відносин // Вісник КНТЕУ. – 2011. - №4. - с.13-22.
3. Кудряшов В.П. Засади бюджетної політики розвитку // Фінанси.- 2007.- №7.- с.17- 21.

УДК 368.914 (477)

Осадчий В. О.
заочний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
ст. викл. Кир'язова Т. О.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглядаються деякі напрями реформування пенсійної системи України, аналізуючи фактори , що впливають на ефективність проведення пенсійної реформи. Зроблена попередня оцінка застосування деяких

її інструментів. Наведення рекомендації щодо забезпечення фінансової стійкості пенсійної системи, підвищення її стимулюючої ролі в суспільстві.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, демографічна ситуація, контроль та регулювання сфери пенсійного забезпечення, пенсійна реформа, система недержавного пенсійного забезпечення.

Annotation. Aspects of the reform of the pension system in Ukraine. The article contains the tendency of reforming of the pension system in Ukraine, the factors that influence the effectiveness of pension reform were analyzed. A preliminary assessment of some tools of pension reform was made. Recommendations of providing financial stability of the pension system and increasing of its incentive role in the society were given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність реформування системи пенсійного забезпечення обумовлена низкою факторів: економічних, демографічних, соціально-політичних. Ця проблема нині актуальна в багатьох країнах світу, незалежно від рівня економічного розвитку, що обумовлено як демографічними факторами (старіння населення, зміна його вікової структури), так і економічними, пов'язаними з глобальною кризою. Однак розв'язувати її потрібно, ретельно зважуючи всі фактори та можливості як держави, так і її громадян, враховуючи при цьому національні традиції та особливості менталітету.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. При написанні даної статті були використані в якості інформаційних джерел Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення», статистичні і аналітичні матеріали статистики України, тощо. Інформаційною базою роботи також є статті вітчизняних та зарубіжних авторів.

Проблеми пенсійного забезпечення ставили у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Т. Кір'ян, І. Кравченко, Е. Лібанова, Б.Надточій, А.Нечай, В. Яценко, однак, незважаючи на значну кількість фундаментальних досліджень, це питання залишається актуальним і потребує подальшого висвітлення.

Мета статті. Метою статті є розкриття окремих проблем пенсійного забезпечення в умовах економічних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження Процес реформування пенсійної системи в Україні вже розпочато прийнято низку законів, спрямованих на підвищення ефективності такого забезпечення, проведено реорганізацію органів, що його здійснюють. Важливого значення у процесі реформування пенсійної системи, отже, і соціального забезпечення в цілому, набуло прийняття 9 липня 2003 р. Верховною Радою України законів України "Про недержавне пенсійне забезпечення" [1] і "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" [2] та інших законів, спрямованих на вдосконалення існуючої солідарної пенсійної системи.

Процес реформування триває. Зокрема презентована в Україні нова пенсійна система, особливо її накопичувальна частина, спрямована на виховання економічної самостійності та відповідальності громадян за стан особистого матеріального добробуту після виходу на пенсію. Відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" (набув чинності 1 січня 2004 р.) передбачена трирівнева пенсійна система, що складається із солідарної системи (першого рівня), обов'язкової накопичувальної системи (другого рівня) та недержавного добровільного пенсійного забезпечення (третього рівня) [2]. Передбачається, що такий розподіл ризиків (між трьома її складовими) зробить пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, тим самим застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію, що є принципово важливим і вигідним. Законом передбачено охоплення системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування всіх працюючих громадян, у тому числі й тих, що забезпечують себе роботою самостійно, а також найманих працівників у приватному секторі економіки. Також запроваджено нову формулу обрахування пенсій, що передбачає розширення періоду врахування заробітку при визначенні розмірів пенсій (на підставі даних системи персоніфікованого обліку внесків), зарахування до страхового стажу періодів, за які сплачено страхові внески, при цьому майбутній розмір пенсії поставлено у залежність від величини заробітку, з якого сплачувались пенсійні внески, та страхового стажу, протягом якого вони нараховувались / сплачувались. Причому, нинішнім пенсіонерам буде надано право на перерахунок призначеної їм пенсії. При цьому збережено право виходу на пенсію в 55 і 60 років з одночасним наданням можливості більш пізнього виходу на пенсію з підвищенням розмірів пенсій від 3 % за один рік відстрочки до 85.32 % за десять років більш пізнього виходу на пенсію [2, ст. 29]. Крім того, у разі відстрочки часу виходу на пенсію збільшиться період, протягом якого особа сплачуватиме внески до Пенсійного фонду, отже, і розмір її пенсії буде вищим. Таке рішення буде особистою справою кожного громадянина і залежатиме лише від його готовності "працювати на самого себе". Таким чином, у законі закладено економічно стимулюючий підхід до більш пізнього виходу на пенсію.

Однак для його ефективного втілення необхідно вирішити низку питань: по-перше, забезпечити економічне стимулювання громадян до виходу на пенсію у більш пізньому віці без законодавчого підвищення діючого пенсійного віку; по-друге, забезпечити зменшення дефіциту Пенсійного фонду України (ПФУ); по-третє, поступово запроваджувати управління Пенсійним фондом на основі паритетного представництва сторін соціального партнерства (представників держави, роботодавців і працівників).

У реформованій солідарній системі розмір пенсії залежатиме від розміру заробітної плати, з якої сплачувались пенсійні внески, та страхового стажу,

протягом якого вони сплачувались, що досягатиметься шляхом звільнення Пенсійного фонду від здійснення невластивих йому виплат (тобто розмежування джерел фінансування виплати пенсій, призначених за різними пенсійними програмами) та впровадження системи персоніфікованого обліку відомостей про заробіток і сплату пенсійних внесків, на основі даних якої призначаються і виплачуються пенсії. Ведення та обслуговування такої системи здійснює Пенсійний фонд України. Із солідарної системи пенсійного страхування в Україні призначатимуться: пенсії за віком, при досягненні пенсійного віку для чоловіків – 60 років та для жінок – 55 років та за наявності страхового стажу не менше п'яти років; пенсії за інвалідністю – за наявності необхідного страхового стажу залежно від віку визнання застрахованої особи інвалідом. Розміри пенсій обчислюватимуться у відсотках до розмірів пенсій за віком та з урахуванням до страхового стажу періоду від дня визнання застрахованої особи інвалідом до дня досягнення нею загальноустановленого пенсійного віку; пенсії у разі втрати годувальника, за наявності необхідного страхового стажу на момент смерті застрахованої особи, тривалість якого визначатиметься залежно від віку, у якому застрахована особа померла. Разом із тим у період фінансової кризи загострилися проблеми, пов'язані з розвитком соціального та пенсійного страхування. Зокрема дуже гостро стоїть питання наповнення ПФУ. Україна витрачає на пенсії надзвичайно високу частку ВВП, у 2003 р. пенсійні видатки становили 9.2 % ВВП, 2004 р. – 11.4 %, 2005 р. – 15.3 %, у 2007 р. – 13.9 %, у 2008 р. – 15.8 %, а в 2009 р. – понад 18 % ВВП. У 2010-му році пенсійні видатки перевищать 17 % ВВП. Тоді, як по країнах ЄС- 27 пенсійні видатки становлять 11.7 % ВВП, а у деяких країнах, зокрема у Румунії, Литві, Словаччині, Естонії, Болгарії, Латвії від 7.5 до 6 % [3]. Різке зростання видатків призвело до того, що ПФУ не має достатньо коштів для виплати пенсій. І цей дефіцит щороку зростає. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність постійних трансферів із держбюджету для покриття дефіциту. У 2007 р. ПФУ отримав із Державного бюджету 18.7 млрд. грн., у 2008 р. – 33.7, у 2009 р. – 40.2, у 2010 р. – 60 млрд. грн. [3]. Державним бюджетом 2011 р. на дотації Пенсійному фонду закладено 54.8 млрд. грн., з яких 37 млрд. грн. – дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, і 17.8 млрд. грн. – покриття дефіциту коштів ПФ для виплати пенсій [8].

Таким чином, Україна витрачає на пенсії більше будь-якої країни у світі, але грошей усе одно не вистачає для виплати всіх пенсій. Виправити цю ситуацію повинне створення другого рівня пенсійної системи, яке означатиме запровадження в нашій країні загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування. Суть його у тому, що частина обов'язкових внесків до пенсійної системи (загальний рівень пенсійних відрахувань залишається незмінним) накопичується у єдиному Накопичувальному фонді й обліковується

на індивідуальних пенсійних рахунках громадян, які (та на користь яких) сплачуватимуть такі внески. Ці кошти інвестуватимуться в економіку країни з метою отримання інвестиційного доходу і захисту їх від інфляційних процесів. Управління пенсійними коштами мають здійснювати профільні компанії з управління активами, обрані на конкурсній (тендерній) основі. При розміщенні пенсійних активів компанії діятимуть за відповідними нормативними вимогами щодо напрямів інвестування, ринків, на яких можна буде здійснювати інвестиції та диверсифікації (вкладення коштів у різні напрями) інвестиційних вкладень. Безпосереднє зберігання пенсійних активів буде здійснювати банківська установа – зберігач, яка буде нести відповідальність за цільове використання цих активів. Кошти, що обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках громадян, будуть власністю цих громадян, і вони зможуть скористатися ними при досягненні пенсійного віку (або, у випадках передбачених законом, раніше, наприклад у випадку інвалідності). Виплати з Накопичувального фонду будуть здійснюватись додатково до виплат із солідарної системи. Введення другого рівня пенсійного страхування дозволить:

- збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу (сукупний середній розмір пенсійних виплат із солідарної та обов'язкової накопичувальної системи очікується на рівні 55–60 % середньої заробітної плати в Україні, нині такі виплати в межах 35 %);
- посилити залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи, отже, й зацікавленість громадян та їх роботодавців щодо сплати пенсійних внесків;
- зменшити навантаження на фонд оплати праці роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду – із заробітків працівника;
- передавати обліковані на персональному пенсійному накопичувальному рахунку кошти у спадок;
- створити потужне джерело інвестиційних ресурсів для зростання національної економіки;
- розподілити ризики виплати низьких розмірів пенсій між першим і другим рівнем пенсійної системи і таким чином застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій та коливань в економічному розвитку держави;
- підвищити ефективність управління системою пенсійного забезпечення через передачу функції управління пенсійними активами недержавним компаніям.

Впроваджуватись другий рівень буде лише після формування необхідних економічних передумов і створення налагодженої та ефективної системи державного нагляду й регулювання у цій сфері, а також необхідної інфраструктури. На жаль, дієва накопичувальна система пенсійного страхування в Україні відсутня, що значно стримує розвиток пенсійної

реформи. Серед факторів, що спричинили це, найчастіше називають вплив фінансової кризи. Невизначеності у процес реформування пенсійного страхування додають прогнозні дані щодо співвідношення кількості працюючих та кількості пенсіонерів на найближчі десятиріччя [4], з огляду на які система пенсійного забезпечення потребує термінових змін, в іншому випадку на пенсійне страхування чекає глибока криза. Адже добре відомо, що населення України стрімко скорочується й старіє: у 1991 р. в Україні проживало 51.8 млн осіб, у 1999 р. – 49.9, а станом на 1 січня 2010 р. – 45.96 млн осіб. І ці негативні демографічні процеси будуть лише поглиблюватися: за даними Світового банку, Україна матиме найбільше відносне зменшення населення серед усіх пострадянських країн (рис. 1). Щороку населення України скорочується приблизно на 200 тисяч. осіб.

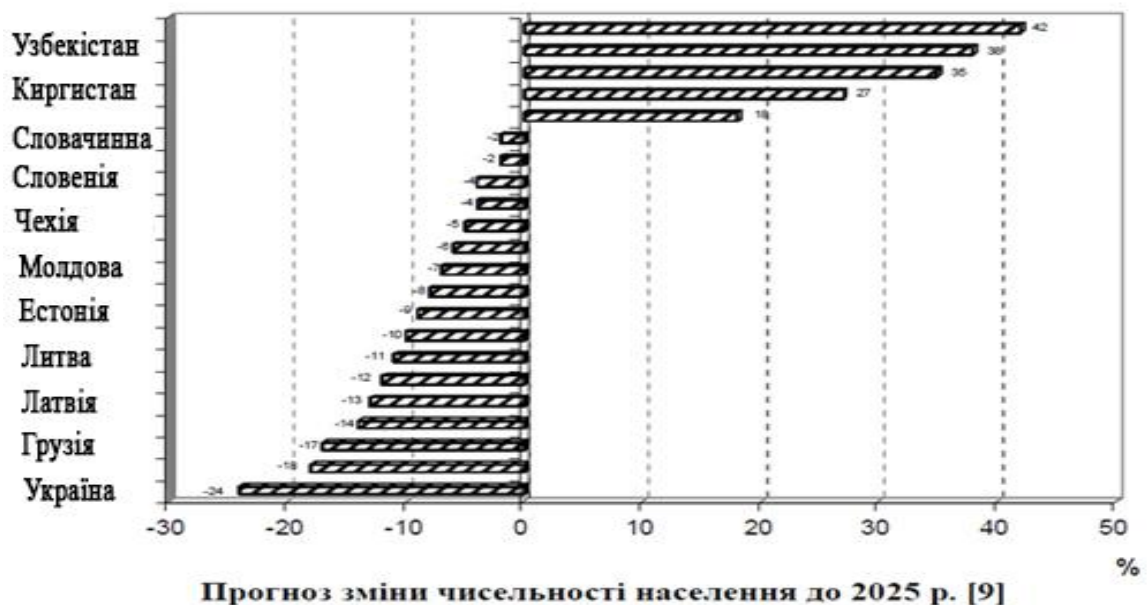

Рис. 1. Прогноз зміни чисельності населення до 2025 р

Зменшення кількості населення в Україні супроводжується його старінням, тобто частка людей літнього віку у віковій структурі населення зростає. У 2009 р. частка населення старше чинної межі пенсійного віку становила 26 %. До 2021-го року вона збільшиться до 29 %, а в 2050-му році – до 38 % населення. Співвідношення групи населення старше 65 років та населення у віці 15–65 років зростає з 23 % у 2010 р. до 38 % у 2050-му році [4]. Тобто, відповідно зростатиме навантаження на Державний бюджет України. Світова економічна криза змусила більшість країн переглянути свої пенсійні системи. І ці зміни доволі часто стосувалися саме підвищення пенсійного віку. Наприклад, у країнах Центральної Європи середній вік виходу на пенсію для чоловіків становить 62 роки (найвищим він є в Польщі та Грузії – 65 років). Для жінок – близько 60 років (найвищий в Естонії – 63 роки) [3].

Висновки і пропозиції. Отже, тенденція до збільшення віку виходу на пенсію очевидна. Українські урядові аналітики схиляються до такого ж рішення. Ставлення ж до цього у суспільстві неоднозначне, але здебільшого негативне, адже середня тривалість життя в Україні значно нижча, ніж в інших країнах: за даними Центру Разумкова, тривалість життя чоловіків в Україні нині становить 63 роки, жінок – 72 (для порівняння у країнах Європейського Союзу: чоловіки – 75.3 р., жінки – 81.8 р.) [5]. Таким чином, як альтернативу можна запропонувати поступовий перехід до недержавного пенсійного страхування з вільним вибором страховика. Однак існує низка чинників, які стримують розвиток недержавного пенсійного страхування, зокрема: недостатність інформації про діяльність недержавних пенсійних фондів; недотримання строків впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування; недовіра населення до діяльності недержавних пенсійних фондів; значне податкове навантаження фондів соціального страхування на роботодавців. Отже реалізація пенсійної реформи потребує низки першочергових заходів: завершення розробки та затвердження національної концепції розвитку пенсійної системи; внесення змін до податкового законодавства щодо виведення внесків на додаткове пенсійне страхування з-під оподаткування податком на доходи фізичних осіб; зниження відрахувань до розподільчої пенсійної системи; створення єдиного регулятора як страхового ринку, так і державного та недержавного пенсійного страхування. Здійснення цих заходів дозволить громадянам України стати повноцінними учасниками системи пенсійного забезпечення в Україні та отримувати пенсійні виплати одночасно з різних її рівнів. Тобто повна пенсійна реформа буде здійснена тоді, коли будуть запроваджені персоніфіковані накопичувальні рахунки й запрацює другий рівень пенсійної системи. Обов'язковість участі або обмеження щодо участі громадян у відповідних рівнях системи пенсійного забезпечення в Україні та отримання пенсійних виплат установлюються законами з питань пенсійного забезпечення. Для окремих категорій громадян законами України можуть встановлюватися умови, норми і порядок їх пенсійного забезпечення, відмінні від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування і недержавного пенсійного забезпечення. Питання участі іноземців і осіб без громадянства в системі пенсійного забезпечення в Україні та участі громадян України в іноземних пенсійних системах регулюються Законом України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування", іншими законами з питань пенсійного забезпечення та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. У ході реалізації пенсійної реформи очікується, що кількість пільгових пенсій зменшиться, виникне зацікавленість зайнятого населення у власному матеріальному забезпеченні на старість чи у випадку непрацездатності, з'являться стимули до праці в легальному, а не в тіньовому секторі економіки: чим більше людей буде зайнято в цьому секторі, тим вищими будуть пенсійні та інші соціальні виплати.

Крім того, кошти з фондів обов'язкового пенсійного страхування, інвестовані у виробництво, сприятимуть його розвитку, поступово виникатимуть нові робочі місця, працівники сплачуватимуть більше внесків до пенсійних фондів. Завдяки цьому буде надходити достатня кількість коштів на потреби соціальної сфери, отже, зростатимуть надходження до солідарної пенсійної системи. Розмір пенсії збільшиться і стане адекватним доходам, втраченим унаслідок виходу на пенсію.

Список використаних джерел

1. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України (зі змін. Та допов.) // Відом. Верховної Ради. — 2003. — № 47–48. — Ст. 372.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України (зі змін. та допов.) // Відом. Верховної Ради. — 2003. — № 49–51. — Ст. 376.
3. Почему в Украине нужно повышать пенсионный возраст? Аргументы из международного опыта // Українська правда. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2010/12/30/5731865>.
4. From red to Grey: The "Third Transition" of Aging Populations in Eastern Europe and the Former Soviet Union. — World Bank, 2007. — P. 7.
5. Піднімати пенсійний вік аморально через низьку тривалість життя в Україні – Центр Разумкова. — Режим доступу : http://www.uceps.org/ukr/expert.php?news_id=1277.

УДК: 336.02

Лесик О. О.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент Шикіна Н. А.

АНАЛІЗ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Анотація. В роботі проаналізовано ефективність боргової політики України в останні роки, вказано на її недоліки та негативні наслідки для економіки. Дано оцінку виконання заходів щодо удосконалення боргової політики, передбачених Програмою економічних реформ на 2010-2014 роки. Запропоновано напрями оптимізації боргової політики держави.

Ключові слова: державний борг, боргова політика, середньострокова стратегія.

Annotation. This paper analyzes the effectiveness of debt policy of Ukraine in recent years, given the shortcomings and negative consequences for the economy.

Assessment of performance measures for improving debt policy, the Program of Economic Reforms for 2010-2014. Directions to optimize debt policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах зростаючого значення залучення додаткових коштів Україною, важливим постає питання визначення державної боргової політики. Розмір державного боргу, методи погашення впливають на всі складові економічної системи держави: дефіцит державного бюджету, інвестиції в економіці країни, інфляцію та інші. Управління державним боргом вимагає використання цілої системи методів по його регулюванню. Тобто, актуальним є виявлення проблем, які існують в цій сфері. Потрібно проаналізувати поточну політику управління державним боргом і її ефективність, а також стан державного боргу України.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Значна кількість робіт була проведена дослідниками західної економічної думки. Значну увагу питанню державного боргу приділили Джозеф Стігліц, Джефрі Сакс, Девід Парзлі та інші. Але теоретичні розробки даної групи вчених не можуть повністю бути застосовані для аналізу державного боргу в Україні, бо вони не пристосовані для трансформаційних економік.

Вітчизняні науковці також приділили значну увагу проблемі управління державним боргом. Зокрема, Т.П. Вахненко, Т.Г. Бондарук, Т.П. Моташко, С.І. Юрій, Л.Б. Долінський, В.В. Козюк, Н.Я. Кравчук, Т.М. Мельник, С. Омельчук, Я.В. Онишук. Водночас, проблема управління державним боргом не є дослідженою з точки зору різних економічних систем, тобто різних підходів для країн, що розвиваються та економічно розвинених країн (країн Євросоюзу). Для різних економічних систем мають бути вироблені різні підходи до питання управління державним боргом, форм його залучення, а також принципів управління.

Важливою перешкодою налагодження належної стратегічної ефективності боргової політики в Україні є відсутність цілісної системи законодавчого забезпечення регулювання витрат з обслуговування й погашення державного боргу.

На сьогодні, потребує вдосконалення широкий спектр питань, пов'язаних, зокрема, з:

- компетенцією органів влади щодо державного боргу;
- визначенням величини, складу та структурних параметрів державного боргу, на які повинна орієнтуватись боргова політика;
- оптимізація політики управління державним боргом.

Метою статті є визначення шляхів удосконалення державного управління борговою політикою за сучасних умов

Виклад основного матеріалу. В Україні з часу відновлення незалежності не існувало системної політики управління державним боргом. Запозичення

відбувалися переважно хаотично, під впливом потреб оперативного покриття поточних бюджетних зобов'язань. Відтак, необхідність вироблення зваженої боргової політики не втрачає своєї актуальності, яка в сучасних умовах має бути зорієнтована на призупинення економічного спаду та забезпечення стійкості фінансової системи держави.

Деструктивні тенденції посилилися в умовах фінансово-економічної кризи, під час якої значно зріс дисбаланс між доходами та видатками держбюджету. Через небажання уряду знижувати видатки бюджету виникла потреба у мобілізації додаткового обсягу коштів для фінансування дефіциту. Оскільки фіскальні інструменти наповнення бюджету були вичерпані, основним джерелом його покриття стали запозичення, що призвело до різкого зростання державного боргу.

Розмір державного боргу, його динаміка і структура, темпи його росту є показниками фінансового стану держави та ефективності державної боргової політики. Державний борг є не лише засобом залучення коштів для фінансування державних потреб, але й важливим інструментом боргової політики держави, нераціональне використання якого може призвести до суттєвих ускладнень в економіці. В таблиці 1 наведено динаміку державного та гарантованого державою боргу України за останні 5 років

Починаючи з 2008 року, який став початком світової фінансово-економічної кризи, відбулося значне зростання як державного так і гарантованого державою боргу. Таке зростання в основному пояснюється випуском облігацій внутрішньої державної позики, отриманням першого траншу позик МВФ та стрімким зростанням курсів іноземних валют до гривні.

Сума державного і гарантованого державою боргу України в 2011 році порівняно з 2007 р. збільшилася в гривневому еквіваленті на 384,377 млрд грн, або більше ніж на 533 %. Статтею 8 закону про державний бюджет на 2011 рік граничний обсяг державного боргу встановлено у сумі 375 млрд. 643,4 млн. гривень. При цьому, згідно зі статтями 31–33, дозволялося Міністерству фінансів коригувати його відповідно до обсягу випущених облігацій внутрішньої державної позики для придбання у державну власність акцій додаткової емісії НАК „ Нафтогаз України ”, кредитування Аграрного фонду, капіталізації окремих банків, проведення заходів з приватизації банків, у капіталізації яких взяла участь держава. У результаті скоригований граничний обсяг державного боргу становив 402 млрд. 12,4 млн. гривень. Фактично державний борг зріс на 33 млрд. 798,2 млн. грн. – до 357 млрд. 273,4 млн. грн., що на 18 млрд. 370,0 млн. грн., або 4,9 відс., менше визначеного законом про державний бюджет на 2011 рік граничного обсягу та на 44 млрд. 739,0 млн. грн., або 11,1 %, менше скоригованого Міністерством фінансів граничного обсягу [2].

Таблиця 1

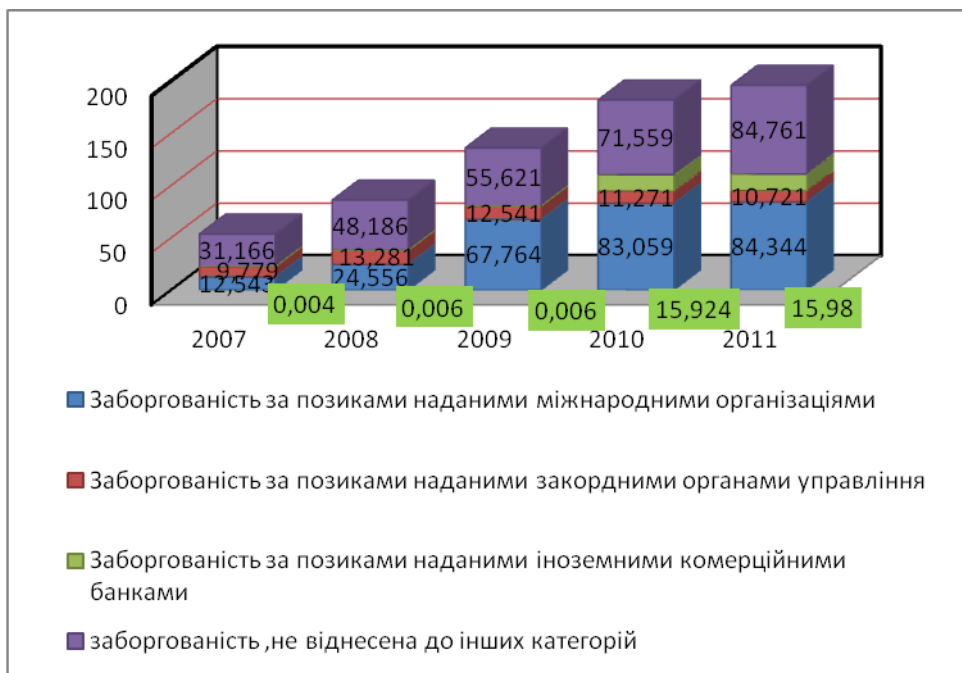
Державний борг України протягом 2007 – 2011 р.р., млрд. грн.

Показники	Роки				
	2007	2008	2009	2010	2011
Загальна сума державного та гарантованого боргу	88,745	189,410	316,885	432,235	473,122
Державний борг:	71,294	130,690	226,996	323,475	357,273
внутрішній борг	17,806	44,667	91,070	141,662	161,467
зовнішній борг	53,488	86,023	135,926	181,813	195,806
Гарантований державою борг:	17,450	58,721	89,888	108,760	115,848
внутрішній борг	1,001	2,001	14,063	13,828	12,24
зовнішній борг	16,450	56,720	75,825	94,932	103,607

Джерело – офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України <http://minfin.gov.ua>

У структурі державного боргу України переважає державний зовнішній борг – 195.806.430,96 тис.грн. (41,34%.від загальної суми державного та гарантованого державою боргу) або 44 716 192,77 тис.дол.США над державним внутрішнім боргом – 161 467 006,27 тис.грн. (34,09%) або 20 209 142,43 тис.дол.США.Тобто в Україні, як і в економіках країн, що розвиваються більша частка запозичень припадає на міжнародні кредити [2].

Проаналізувавши структуру та динаміку державного зовнішнього боргу України (рис. 1) зазначимо, що за досліджуваний період в структурі зовнішнього боргу відбулися значні зміни. Зокрема за цей період спостерігається зменшення питомої ваги позик, наданих міжнародними організаціями економічного розвитку та позик, наданих іноземними комерційними банками. В той самий час, різко зросла питома вага заборгованості по облігаціям зовнішньої державної позики. В цілому, за останні 5 років величина державного зовнішнього боргу постійно зростає. Тобто, тривалий час політика управління державним боргом була спрямована на зовнішні запозичення. Основною причиною була висока вартість запозичень на внутрішньому ринку. Висока вартість державних внутрішніх запозичень була спричинена низькою ліквідністю державних цінних паперів, а це в свою чергу спричинило недостатній попит на них. Таким чином, державі було вигідніше здійснювати зовнішні запозичення.

Джерело – офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України <http://minfin.gov.ua>

Рис. 1. Динаміка складу зовнішнього державного боргу України за 2007 – 2011 роки, млрд. грн.

Щодо внутрішнього державного боргу України (табл. 2), за досліджуваний період постійно зменшувалась величина заборгованості перед банківськими установами та збільшувалася заборгованість перед юридичними особами. Найбільше за досліджуваний період величина внутрішнього боргу зросла у 2010 році, а саме на 50,592 млрд. грн., порівняно з минулим роком. У 2011 році величина внутрішнього державного боргу в порівнянні з 2010 роком збільшилася на 19,805 млрд. грн., у 2009 році в порівнянні з 2008 роком зросла на 46,404 млрд. грн.

Основними каналами збільшення державного боргу стали розміщення облігацій внутрішньої позики, випуск ПДВ-облігацій, залучення кредитних ресурсів МВФ, Світового банку та ЄС, розміщення облігацій зовнішньої позики та отримання кредитів іноземних банків. Різноманітність джерел дозволила диверсифікувати ризики, пов'язані з концентрацією боргових зобов'язань України в обмеженого кола суб'єктів ринку. Попри високе боргове навантаження на бюджет, погашення державного боргу та сплата відсотків за ним як зовнішнім, так і внутрішнім кредиторам у 2010 р. здійснювалися вчасно.

Якщо ж аналізувати державний та гарантований державою борг в розрізі валют погашення, то найбільша частка державного боргу знаходиться в національній валюті-гривні, що є досить позитивним чинником державної боргової політики. Тобто 36,01%загальної суми державного прямого та гарантованого

державою боргу знаходиться в гривні, 32,71% в доларах США, 27,38% в СПЗ (спеціальні права запозичення), 3,47% у Євро і 0,44% у Японській єні. [7]

Таблиця 2

Динаміка зміни обсягу державного внутрішнього боргу в Україні за 2007 – 2011 роки, млрд. грн.

Показники	Роки					Абсолютне відхилення			
	2007	2008	2009	2010	2011	2008 - 2007	2009 – 2008	2010 – 2009	2011 – 2010
Внутрішній борг	17,806	44,667	91,070	141,662	161,467	26,86	46,404	50,592	19,805
1. Заборгованість перед юридичними особами	9,146	33,522	87,631	138,356	158,293	24,375	54,11	50,724	19,937
2. Заборгованість перед банківськими установами	8,660	11,145	3,439	3,306	3,174	2,485	- 7,706	- 0,132	- 0,132

Джерело – офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України <http://minfin.gov.ua>

Таблиця 3

Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2011(в розрізі валют погашення), млрд.одиниць

	дол.США	грн	%
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу	59,216	473,122	100
Долар США	19,371	154,771	32,71
ЄВРО	2,052	16,398	3,47
СПЗ	16,212	129,527	27,38
Українська гривня	21,322	170,355	36,01
Японська єна	0,259	2,070	0,44

Джерело – офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України <http://minfin.gov.ua>

Одним із ключових чинників, які обумовили зниження ефективності боргової політики України, є відсутність базового законодавчого документу, який би чітко визначав: пріоритети боргової політики; інструменти мобілізації боргових ресурсів; напрями використання залучених коштів; обмеження боргової політики. Негативні наслідки безсистемної боргової політики уряду в 2008-2010 рр. змусили зробити перші кроки в питанні врегулювання політики управління державним боргом. В Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки поставлено низку завдань в цій сфері (табл. 4).

Таблиця 4

Стан виконання завдань Програми реформ щодо оптимізації боргової політики

Передбачені кроки	Кінцевий продукт	Термін виконання	Стан виконання
Прийняття закону «Про державний борг»	Закон України «Про державний борг»	2010	Не виконано
Запровадження системи управління ризиками при наданні державних гарантій	Постанова КМУ «Про управління ризиками при наданні державних гарантій»	2010	Постанова від 23.02.2011 р. № 131 «Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з наданням державних гарантій, та розподіл таких ризиків між державою, кредиторами і позичальниками»
Впровадження середньострокової стратегії управління державним боргом	Постанова КМУ «Про середньострокову стратегію управління державним боргом»	2010	Постанова КМУ від 2 березня 2011 р. № 170 «Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2011-2013 роки»

Джерело :[3]

Закон про державний борг так і не був ухвалений парламентом. Натомість документом, який міг би стати інституційною основою боргової політики держави, стала затверджена Кабінетом Міністрів на початку 2011 р. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2011-2013 роки. У затвердженій Стратегії варто відзначити чіткі конкретизовані результати, які уряд очікує отримати внаслідок її реалізації (табл. 5).

Таблиця 5

Очікувані результати реалізації Стратегії управління державним боргом на 2011-2013 роки

Показники	2011	2012	2013
Відношення обсягу державного боргу до ВВП, %	не більше 32	не більше 30	не більше 28
Частка державного внутрішнього боргу, %	не менше 46	не менше 46	не менше 48
Частка державного боргу з фіксованою ставкою, %	не менше 69	не менше 73	не менше 80
Середньозважений строк до погашення державного боргу, років	не менше 4	не менше 4	не менше 5

Джерело : [5]

Очевидно, в ході реалізації Стратегії буде досягнуто не всіх задекларованих результатів. Разом з тим, наведені показники дають змогу узагальнити пріоритети боргової політики уряду на цей період:

- зменшення боргового тиску на економіку. Очікувані показники відношення державного боргу до ВВП свідчать про те, що уряд планує зменшити практику боргових запозичень на фінансування дефіциту бюджету і залучати боргові ресурси лише для покращення структури державного боргу (зменшення відсоткової ставки, збільшення строків).

- орієнтація на внутрішній борговий ринок. Уряд надаватиме перевагу борговим запозиченням на внутрішньому ринку, наслідком чого має стати зрос-

тання частки внутрішніх запозичень у структурі державного боргу. Цей вектор є досить дискусійним, оскільки у такий спосіб уряд звужує внутрішні кредитні ресурси, які є джерелом приватних інвестицій.

- зменшення обсягу короткострокових запозичень. Уряд чітко декларує намір подовжити середньозважений строк до погашення державного боргу. Це дає підстави очікувати, що обсяги короткострокових запозичень знижуватимуться. Такий вектор боргової політики кореспондує з однією з головних цілей Стратегії – здійснення нових запозичень для підтримки та розвитку пріоритетних сфер економіки, переважно транспортної і міської інфраструктури, енергетики та енергозбереження. Очевидно, що державні запозичення для фінансування таких проектів мають бути довготерміновими.

- перехід до боргових інструментів з фіксованою ставкою дохідності. В очікуваних результатах Стратегії уряд також задекларував бажання розширити перелік боргових інструментів з фіксованою ставкою. Такий намір є обґрунтованим і зрозумілим – подібні інструменти сприяють більшій прогнозованості та стабільності в обслуговуванні державного боргу.

Висновки і пропозиції. Загалом те, що уряд затвердив Середньострокову стратегію управління державним боргом, є хоч і незначним, проте позитивним зрушенням у цій сфері. Разом з тим варто звернути увагу на проблеми, які вимагають подальшої роботи у напрямі розбудови інституційно-правової бази для регламентації такої важливої складової системи державних фінансів як державний кредит.

По-перше, видається доцільним, щоб стратегія управління державним боргом затверджувалася органом державної влади, який має сталу каденцію. Це може бути або Верховна Рада України, або Президент України, але не Кабінет Міністрів України, який більшою мірою опікується оперативними питаннями. Частота ротації урядів в Україні традиційно досить висока, тому існує ризик, що наступники уряду, який затвердив стратегію, відмовляться її реалізовувати та затвердять свою власну стратегію. Таким чином втрачається цілісність, послідовність стратегії боргової політики.

По-друге, стратегія управління боргом має містити певні обмеження, що стримуватимуть уряд від агресивної та необґрунтованої боргової політики, спрямованої на покриття поточних видатків, як це мало місце у 2008-2010 рр. Але практика, за якої уряд у затвердженій ним стратегії самостійно обмежує власні дії, навряд чи є раціональним і ефективним рішенням. Очевидно, для того, щоб цілі, завдання і конкретні заходи стратегії боргової політики були імперативними нормами, орган, що затверджує стратегію, та орган, що її реалізує, мають бути відокремлені.

По-третє, стратегія боргової політики має містити конкретні та чіткі цілі, завдання, заходи, а також виражені у цифрах очікувані результати. Лише за таких умов вона може бути ефективною та дієвою. Це дозволить не лише сформувати

зрозумілі орієнтири боргової політики, а й відносно об'єктивно оцінювати роботу уряду щодо їх досягнення.

В середньостроковій перспективі необхідно також децентралізувати процес залучення боргових коштів, розширивши права центральних та місцевих органів влади, державних підприємств та організацій, залишивши за урядом право модерації боргової політики.

Світовий досвід показує, що незалежно від організаційної структури ефективна система управління боргом має ґрунтуватися на таких принципах, як: встановлення конкретних цілей боргової політики; чітке розмежування сфер відповідальності і підзвітності між монетарною та борговою політикою; визначення стратегічних рамок боргової політики і, насамперед, необхідно налагодити систему оцінки результатів управління портфелем державних зобов'язань та інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень для ефективного управління державними зобов'язаннями

Список використаних джерел

1. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Інформаційна довідка Міністерства фінансів України від 31.12.2011 щодо державного та гарантованого державою боргу України на 31.12.2012 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>
3. Молдован, О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія / О. О. Молдован. — К. : НІСД, 2011. — 380 с.
4. Підручник Управління державним боргом / Г. В. Кучер; Київськ. нац. торг. - екон. ун-т. - К. : [б. и.], 2002. - 341 с. - ISBN 966-629-053-7— Режим доступу[Електронний ресурс] <http://www.twirpx.com/file/142920/>
5. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2011–2013 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2011 р. №170 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=170-2011-%EF>
6. Прутська О.О., Гарбар Ж.В., Губанова Л.І. Управління державним боргом: Навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 216с.
7. Статистичні матеріали Міністерства фінансів України від 05.01.2011 по стану державного боргу України на 30.12.2011 р. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/file/link/281460/file/20101130.pdf>

ВИКОРИСТАННЯ НЕЙРО-НЕЧІТКОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Анотація. Стаття присвячена розгляду та можливостям практичного застосування нечітко-множинного підходу до моделювання процесів управління фінансовими ресурсами підприємства.

Annotation. Article considers the opportunities and practical application of fuzzy-set approach to the modeling of financial management company.

Ключові слова: нейро-нечітка модель, управління фінансовими ресурсами; лінгвістична змінна; трапецієподібна функція належності.

Актуальність проблеми: На сьогоднішній день фінансові ресурси відіграють важливу роль в життєдіяльності підприємства, тому неефективне їх використання та організація на підприємстві являється однією з найважливіших проблем для вітчизняних підприємств. Реорганізацію управління фінансовими ресурсами підприємств необхідно сьогодні трактувати як центральну ланку усього комплексу заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування підприємства в цілому. Разом з тим, трансформаційні умови, у яких працюють українські підприємства, не дозволяють у повному обсязі використовувати теоретичні здобутки і практичний досвід закордонних суб'єктів господарювання. Унікальні умови господарювання українських підприємств вимагають розробки нових підходів до управління ресурсами підприємства (матеріальними, фінансовими, інформаційними) та оцінки ефективності управлінських заходів притаманних власне українській економіці.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблемам використання математичних підходів до моделювання та обробки нечітких даних на основі експертних оцінок, нечітких множин, логічного підходу присвячено значну кількість науково-практично спрямованих праць, серед яких відмітимо роботи Заде, Дюбуа, Ягера, Алієва, Герасимова, Ротштейна, Бочарнікова, Матвійчука А.В. та інших. Зробивши аналіз публікацій та праць з даної тематики можна зробити висновок, використання нечіткого підходу дає можливість вирішувати широке коло задач управління, в тому числі фінансового. Результати проведених досліджень дають змогу стверджувати, що мало уваги приділяється вивченню особливостей побудови нечітко-множинної моделі оцінки ефективності фінансового менеджменту промислового підприємства.

Мета статті: визначення доцільності застосування нечітко-множинної моделі для оцінки ефективності фінансового управління підприємства.

Виклад основного матеріалу. У країнах з розвинутою економікою процес виробництва зупиняється тоді, коли відсутні фінансові джерела формування фінансових ресурсів підприємства. Нестача фінансових ресурсів негативно впливає на виробничо-господарську діяльність підприємств, спричиняє виникнення та зростання заборгованостей перед суб'єктами господарювання, з оплати праці перед працівниками та перед бюджетом з оплати податків та інших необхідних внесків. При цьому зменшуються можливості фінансування подальшого розвитку підприємств, скорочуються надходження до державного бюджету, що негативно відображаються на економіку держави в цілому. За цих обставин важливого значення для здійснення фінансово-господарської діяльності набуває управління фінансовими ресурсами підприємств.

Управління фінансовими ресурсами в широкому розумінні можна трактувати не лише як процес управлінських рішень та дій з формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, але і діяльність, пов'язану із впливом на формування фінансових ресурсів, управління грошовими потоками підприємства в фондовому та не фондову вигляді.

Аналіз існуючих методів в управлінні фінансовими ресурсами підприємства приводить до висновків про необхідність розробки нового підходу до моделювання з використанням апарата нечіткої логіки, що надає можливість формувати модель не лише з урахуванням специфіки країни, періоду часу, галузі, але й із властивістю налагодження її на кількісні і якісні показники конкретного суб'єкта господарювання. Використання нечіткого підходу дозволяє вирішувати широке коло задач управління. При цьому надає можливість з єдиних позицій описати як кількісно, так і якісно, інформацію про об'єкти, враховувати нечіткість даних, мультиплікативний вплив факторів невизначеності, вплив ризиків та суб'єктивних рішень, підвищуючи адекватність отримуваних рішень.

На першому етапі аналізу системи фінансового управління за допомогою застосування апарату нечіткої логіки необхідно сформувати набір окремих показників, які лежать в основі оцінювання. Система управління фінансовими ресурсами підприємства (Y) може бути оцінена на основі значень узагальнених груп показників[5]:

$$Y=f_Y(X_1, X_2, X_3) \text{ де } X_i - \text{відповідна } i\text{-та група показників. (1)}$$

У свою чергу, комплексне значення кожної з вказаних груп показників може бути визначене за наступними коефіцієнтами (табл. 1). Представленні значення показників розраховані на основі даних фінансової звітності провідного підприємства Одеської області ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин", на прикладі якого будуть здійснюватись розрахунки,

наведені у даній статті.

Даний набір показників (табл. 1) вважаємо найбільш оптимальним для оцінки ефективності системи управління фінансовими ресурсами промислових підприємств, адже запропонована система коефіцієнтів найбільш точно та детально оцінює рівень організації та ефективності функціонування фінансового менеджменту підприємства. Розрахунки вагових коефіцієнтів груп приведені в табл. 2.

Таблиця 1

Групи показників для оцінки системи управління фінансовими ресурсами підприємства

Групи факторів	Показники	Позначення	Роки				
			2007	2008	2009	2010	2011
Структурні показники системи фінансових ресурсів (X1)	Концентрація власних ресурсів	X1 1	0,965	0,968	0,963	0,431	0,28
	Відношення залучених і власних ресурсів (коефіцієнт фінансової стійкості)	X1 2	0,037	0,033	0,038	1,322	2,575
	Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	X1 3	0	0	0	0	0
	Показник грошової складової у ресурсах	X1 4	0,027	0,028	0,25	0,18	0,19
	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	X1 5	0,001	0,001	0,001	0,005	0,001
	Коефіцієнт швидкої ліквідності	X1 6	9,4	9,224	8,406	0,729	0,758
	Коефіцієнт загальної ліквідності	X1 7	18,682	20,518	17,555	1,269	1,016
Показники функціонування зовнішніх взаємозв'язків системи (X2)	Частка дебіторської заборгованості у ресурсах підприємства	X2 1	0,442	0,393	0,421	0,395	0,541
	Оборотність дебіторської заборгованості	X2 2	1,422	0,828	0,899	1,335	3,755
	Оборотність залучених ресурсів	X2 3	7,707	3,763	8,091	0,646	1,156
	Показник оборотності власних ресурсів	X2 4	0,282	0,124	0,308	0,855	1,977
	Коефіцієнт оборотності активів	X2 5	0,131	0,058	0,126	0,22	0,529
Показники ефективності функціонування системи (X3)	Рентабельність всіх ресурсів	X3 1	-0,0684	-0,047	0,499	0,186	0,001
	Рентабельність власних ресурсів	X3 2	-0,071	-0,078	0,882	0,503	0,74
	Період окупності власних ресурсів	X3 3	0	0	1,134	1,987	4,26
	Рентабельність ресурсів, вкладених в оборотні фонди	X3 4	-0,104	-0,073	0,724	0,256	0,13
	Показник чистого прибутку на 1 грн. об'єму реалізації	X3 5	-0,023	-0,013	0,47	0,343	0,036

Джерело: Розраховано автором за даними фінансової звітності за 2007-2011 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://smida.gov.ua/db/participant/00240187>

Так, система фінансових ресурсів (X_1) може бути оцінена за наступними показниками: концентрація власних ресурсів X_{11} , коефіцієнт фінансової стійкості X_{12} , коефіцієнт довгострокових зобов'язань X_{13} , показник грошової складової у ресурсах X_{14} , коефіцієнт абсолютної ліквідності X_{15} , коефіцієнт швидкої ліквідності X_{16} , коефіцієнт загальної ліквідності X_{17}).

$$X_1 = f_1(X_{11}, X_{12}, X_{13}, X_{14}, X_{15}, X_{16}, X_{17}) \quad (2)$$

Аналогічно, функціонування зовнішніх взаємозв'язків системи (X_2) представлено такими показниками як частка дебіторської заборгованості у ресурсах підприємства X_{21} , оборотність дебіторської заборгованості X_{22} , оборотність залучених ресурсів X_{23} , показник оборотності власних ресурсів X_{24} , коефіцієнт оборотності активів X_{25} .

$$X_2 = f_2(X_{21}, X_{22}, X_{23}, X_{24}, X_{25}) \quad (3)$$

Ефективність функціонування системи може бути оцінена за наступними показниками: рентабельність всіх ресурсів X_{31} , рентабельність власних ресурсів X_{32} , період окупності власних ресурсів X_{33} , рентабельність ресурсів, вкладених в оборотні фонди X_{34} , показник чистого прибутку на 1 грн. об'єму реалізації X_{35} .

$$X_3 = f_3(X_{31}, X_{32}, X_{33}, X_{34}, X_{35}) \quad (4)$$

Таблиця 2

Розрахунок вагових коефіцієнтів для груп показників

Групи факторів	Вага групи	Показники	Вага показника
Структурні показники системи фінансових ресурсів (X_1)	4/10	Концентрація власних ресурсів	0,142
		Коефіцієнт фінансової стійкості	0,142
		Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	0,142
		Показник грошової складової у ресурсах	0,142
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,142
		Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,142
		Коефіцієнт загальної ліквідності	0,142
Показники функціонування і зовнішніх взаємозв'язків системи (X_2)	3/10	Частка дебіторської заборгованості у ресурсах пп	0,2
		Оборотність дебіторської заборгованості	0,2
		Оборотність залучених ресурсів	0,2
		Показник оборотності власних ресурсів	0,2
		Коефіцієнт оборотності активів	0,2
Показники ефективності функціонування системи (X_3)	3/10	Рентабельність всіх ресурсів	0,2
		Рентабельність власних ресурсів	0,2
		Період окупності власних ресурсів	0,2
		Рентабельність ресурсів, вкладених в оборотні фонди	0,2

		Показник чистого прибутку на 1 грн. об'єму реалізації	0,2

У результаті відбору показників була отримана модель, що є нейронечіткою мережею. Так, нейронна мережа є багатошаровим персептроном з одним внутрішнім шаром, а її входні, проміжні та вихідні параметри незалежно від своєї природи розглядаються як лінгвістичні змінні, що задані на своїх універсальних множинах і оцінюються за допомогою нечітких термів [1].

Для того, щоб зробити всі застосовувані показники однорідними та порівнюваними варто визначити їх значимість та вплив на результуючий показник, тобто на рівень ефективності системи управління фінансовими ресурсами підприємства. Для якісного оцінювання усіх рівнів економічних параметрів визначимо лінгвістичну змінну «Рівень показника», множина значень якої буде представлена наступними підмножинами (термами): Кр – «критичний» рівень; ДН – «дуже низький» рівень; Н – «низький» рівень; Д – «достатній» рівень; В – «високий» рівень.

Таким чином ми отримаємо нечіткі числа виду трапецій, що зображені рис. 1. При цьому чіткий рівень показника є верхньою основою трапеції, перехідний (з одного рівня на інший) – нижньою.

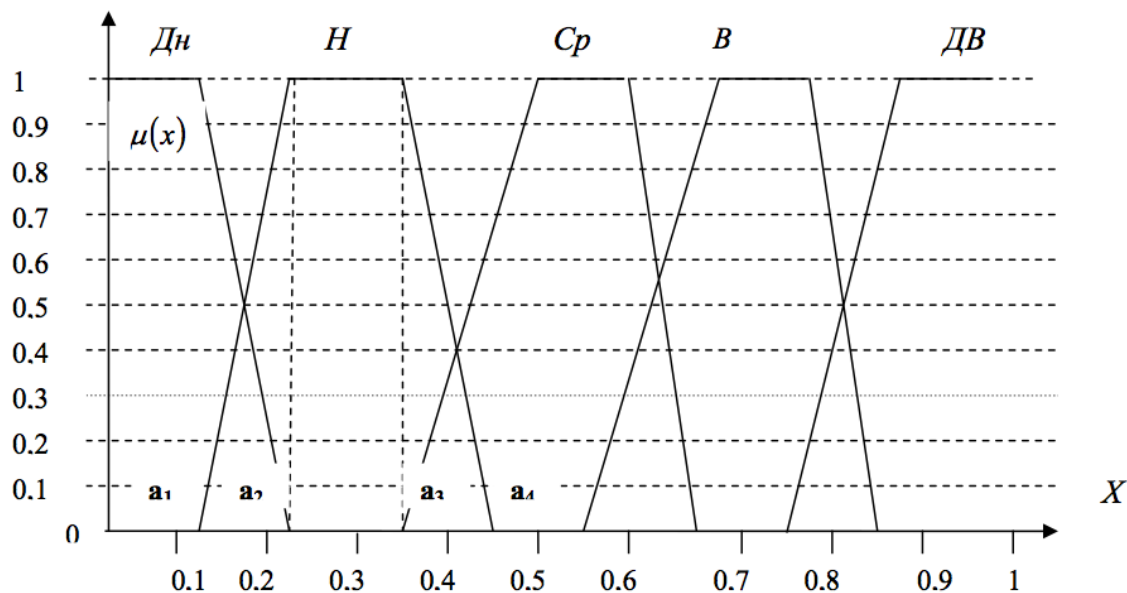

Рис. 1. Трапецієподібний вид показника

Наявність нечітких описань в структурі моделі пов'язана з невпевненістю експерта, яка виникає в ході класифікації рівня факторів. Верхня основа трапеції буде відповідати повній впевненості експерта в класифікації фактора, а нижня – жодні зі значень на інтервалі (0,1) не попадають у вибрану нечітку множину [3].

Після оцінювання діапазонів значень функцій належності для кожного з

показників розраховуємо їх значення, тобто ранги – значення функцій належності показників нечітким рівням змінної «Рівень показника». При цьому усі показники матимуть нечітке представлення виду:

$$\beta(a_1, a_2, a_3, a_4) \quad (5)$$

де a_1, a_4 – відповідно абсциси нижньої основи трапеції відповідного рівня; a_2, a_3 – відповідно абсциси верхньої основи трапеції відповідного рівня. Тобто, якщо значення показника лежить між абсцисами верхнього ребра трапеції ($a_2 \leq X_n \leq a_3$), значення λ буде дорівнювати 1, в іншому випадку значення функції належності λ розраховуються за формулою ординати бічного ребра трапеції для обох підмножин вербальної (лінгвістичної) змінної «Рівень показника»: наведемо аналітичну форму запису трапецієподібної функції належності нечіткого терму В вхідної змінної X_1 , що показана на рис. 1:

$$\mu^B(x) = \begin{cases} 0, & x < a_1 \\ \frac{x - a_2}{a_2 - a_1}, & a_1 \leq x < a_2 \\ 1, & a_2 \leq x < a_3 \\ \frac{a_4 - x}{a_4 - a_3}, & a_3 \leq x \leq a_4 \\ 0, & x > a_4 \end{cases} \quad (6)$$

де $\mu_{I_i}^I(x)$ – функція належності вихідної змінної X до нечіткого терму I_i , $I_i \in \{Kp; ДН; Н; Д; В\}$.

За допомогою табл. 3 оцінимо значення функцій належності для кожного з показників. Для досліджуваного підприємства за всіма показників отримаємо згортання цих показників в межах відповідної груп за

підрівнями:

$$A_a^I = \sum_{i=1}^n x_i^r \times r_i, \quad (7)$$

де $A_a \in \{\text{«Структурні показники систем фінансових ресурсів»}\}$; I – нечіткий рівень відповідної групи показників, $I \in \{Kp; ДН; Н; Д; В\}$; n – кількість показників відповідної групи; x_i^I – відповідні показники даної групи; r_i – ваги показників відповідної групи. Розрахуємо інтегральні показники для груп показників «Структурні показники систем фінансових ресурсів», «Показники функціонування і зовнішніх взаємозв'язків системи», «Показники ефективності функціонування системи» за допомогою формули 7 та даних табл. 2 та 3. Інтегральну оцінку системи управління фінансовими ресурсами підприємства розрахуємо за наступною

формулою:
$$I = \sum_{i=1}^3 A_a^I \times r_i \quad (8)$$

де A_a^I – інтегральний показник підгрупи показників; r_i – вага i -ої групи показників. Результати розрахунків інтегральних показників за всіма підгрупами та загального інтегрального показника ефективності системи управління фінансовими ресурсами ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин" зведемо у табл. 4 [4].

Таблиця 4

Розрахунок інтегрального показника ефективності системи управління фінансовими ресурсами для ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин"

Група	Позначення	Роки				
		2007	2008	2009	2010	2011
Структурні показники систем фінансових ресурсів	X1	1	1	1	0,56	0,64
Показники функціонування і зовнішніх взаємозв'язків системи	X2	1	1	1	0,69	1
Показники ефективності функціонування системи	X3	0	0	0,74	0,65	0,73
Інтегральний показник ефективності системи управління фінансовими ресурсами	I	0,67	0,67	0,91	0,63	0,75

Значення функції належності показників нечітким рівням змінної

Таблиця 3

Показник	Роки														
	2007			2008			2009			2010			2011		
	Значення	Інтервал	λ	Значення	Інтервал	λ	Значення	Інтервал	λ	Значення	Інтервал	λ	Значення	Інтервал	λ
X1 1	0,965	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,968	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,963	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,431	$a1 \leq x \leq a2$	0,57	0, 28	$a2 \leq x \leq a3$	1
X1 2	0,037	$x < a1$	0	0,033	$x < a1$	0	0,038	$x < a1$	0	1,322	$x > a4$	0	2,575	$x > a4$	0
X1 3	0	$x < a1$	0	0	$x < a1$	0	0	$x < a1$	0	0	$x < a1$	0	0	$x < a1$	0
X1 4	0,027	$x < a1$	0	0,028	$x < a1$	0	0,25	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,18	$a1 \leq x \leq a2$	0,88	0,19	$a1 \leq x \leq a2$	0,8 1
X1 5	0,001	$x < a1$	0	0,001	$x < a1$	0	0,001	$x < a1$	0	0,005	$x < a1$	0	0,001	$x < a1$	0
X1 6	9,4	$x > a4$	0	9,224	$x > a4$	0	8,406	$x > a4$	0	0,729	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,758	$a2 \leq x \leq a3$	1
X1 7	18,682	$x > a4$	0	20,518	$x > a4$	0	17,555	$x > a4$	0	1,269	$x > a4$	0	1,016	$x > a4$	0
X2 1	0,442	$a3 \leq x \leq a4$	0,44	0,393	$a3 \leq x \leq a4$	0,4	0,421	$a1 \leq x \leq a2$	0,58	0,395	$a1 \leq x \leq a2$	0,61	0,541	$a2 \leq x \leq a3$	1
X2 2	1,422	$x > a4$	0	0,828	$x > a4$	0	0,899	$a1 \leq x \leq a2$	0,1	1,335	$x > a4$	0	3,755	$x > a4$	0
X2 3	7,707	$x > a4$	0	3,763	$x > a4$	0	8,091	$x > a4$	0	0,646	$a1 \leq x \leq a2$	0,35	1,156	$x > a4$	0
X2 4	0,282	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,124	$a1 \leq x \leq a2$	0,88	0,308	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,855	$x > a4$	0	2,977	$x > a4$	0
X2 5	0,131	$a1 \leq x \leq a2$	0,87	0,058	$x < a1$	0	0,126	$a1 \leq x \leq a2$	0,88	0,22	$a1 \leq x \leq a2$	0,78	0,529	$a2 \leq x \leq a3$	1
X3 1	-0,0684	$x < a1$	0	-0,047	$x < a1$	0	0,499	$a1 \leq x \leq a2$	0,5	0,186	$a1 \leq x \leq a2$	0,81	0,001	$x < a1$	0
X3 2	-0,071	$x < a1$	0	-0,078	$x < a1$	0	0,882	$a1 \leq x \leq a2$	0,11	0,503	$a1 \leq x \leq a2$	0,49	0,024	$x < a1$	0
X3 3	0	$x < a1$	0	0	$x < a1$	0	1,134	$x > a4$	0	1,987	$x > a4$	0	41,23 5	$x > a4$	0
X3 4	-0,104	$x < a1$	0	-0,073	$x < a1$	0	0,724	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,256	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,013	$x < a1$	0
X3 5	-0,023	$x < a1$	0	-0,013	$x < a1$	0	0,47	$a1 \leq x \leq a2$	0,53	0,343	$a2 \leq x \leq a3$	1	0,36	$a3 \leq x \leq a4$	0,3 6

Класифікатор інтегрального показника ефективності системи управління фінансовими ресурсами підприємства за виділеними нечіткими рівнями наведений в табл. 5.

Таблиця 5
Класифікація інтегрального показника ефективності системи управління фінансовими ресурсами підприємства

Значення інтегрального показника	Розподіл інтегрального показника типу фінансового стану підприємства				
	Кр – «критичний»	ДН– «дуже низький»	Н – «низький»	Д– «достатній»	В – «високий»
0 – 0,15	1				
0,15 – 0,25	$(0,25 - \text{value}) \cdot 10$	$(\text{value} - 0,15) \cdot 10$			
0,25 – 0,35		1			
0,35 – 0,45		$(0,45 - \text{value}) \cdot 10$	$(\text{value} - 0,35) \cdot 10$		
0,45 – 0,55			1		
0,55 – 0,65			$(0,65 - \text{value}) \cdot 10$	$(\text{value} - 0,55) \cdot 10$	
0,65 – 0,75				1	
0,75 – 0,85				$(0,85 - \text{value}) \cdot 10$	$(\text{value} - 0,75) \cdot 10$
0,85 – 1					1

Отже, на основі розрахунків інтегрального показника ефективності системи управління фінансовими ресурсами та розподілу інтегрального показника по типу фінансового стану підприємства, які представлені в табл. 4 і табл. 5, можна охарактеризувати рівень ефективності системи управління фінансовими ресурсами ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин", що зображено в табл. 6.

Таблиця 6
Рівень ефективності системи управління фінансовими ресурсами ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин"

Роки	Інтегральний показник ефективності системи управління фінансовими ресурсами	Інтервал	Лінгвістична змінна
2007	0,67	0,65 – 0,75	«Д» Достатній
2008	0,67	0,65 – 0,75	«Д» Достатній
2009	0,91	0,85 – 1	«В»– Високий
2010	0,63	0,55 – 0,65	«Н» Низький
2011	0,75	0,65 – 0,75	«Д» Достатній

Проаналізувавши ефективності системи управління фінансовими ресурсами ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин" за допомогою

нечітко-множинна моделі, можна зробити висновок, що рівень ефективності системи управління фінансовими ресурсами був достатній в докризовий період, а ось в 2010 році став низьким, це обумовлено недостатнім забезпеченням підприємства замовленнями та виробництва власними обіговими коштами, спадом попиту та ділової активності на ринку загалом. Але в 2011 році спостерігається значне покращення.

Отже, побудована нечітко-множинна модель є адекватною, характеризується гнучкістю та адаптивністю до мінливих ринкових умов, дозволяє досить точно визначати рівень ефективності системи управління фінансовими ресурсами, розкриває її недоліки, дозволяє прослідкувати динаміку узагальнюючих показників кожної підгрупи («Структурні показники систем фінансових ресурсів», «Показники функціонування і зовнішніх взаємозв'язків системи», «Показники ефективності функціонування системи»).

Висновки. Математична модель, що побудована із використанням апарату нечіткої логіки і нейронних мереж, являє собою нейронечітку мережу.

До переваг запропонованої в роботі нечітко-множинна моделі оцінки ефективності системи управління фінансовими ресурсами можна віднести наступне:

- врахування особливостей конкретного підприємства, галузі, періоду часу;
- застосування нечітких описів дозволяє поєднувати кількісні і якісні показники, розглядаючи їх не тільки в статиці, але й в динаміці;
- нечіткі множини дозволяють врахувати невизначеності не тільки статистичної, але і лінгвістичної природи;
- застосування нечітких описів доцільно, якщо не існує логічного правила щодо визначення рівня вихідної та проміжних оцінюваних величин;
- дозволяє отримати лінгвістичний опис рівня стратегічної ефективності системи управління фінансовими ресурсами та її складових.

Таким чином, запропонований метод оцінки ефективності фінансового управління надає можливість адаптувати модель на конкретні умови і специфіку роботи аналізованого підприємства, особливості економіки регіону, що вигідно вирізняє цей підхід від розроблених раніше. Використання розробленої моделі на основі нечітко-множинного підходу сприятиме отриманню обґрунтованих даних про сучасний стан системи управління фінансовими ресурсами підприємства та відповідних рекомендацій щодо формування стратегій управління нею.

Список використаних джерел

- 1.Булах І.В., Надтока Т.Б. Використання нейронечіткого підходу для побудови математичної моделі оцінки конкурентоспроможності підприємства.
- 2.Зайцева Н.М. Нечітко-множинна модель оцінки ефективності управління фінансовими ресурсами промислового підприємства. – [Електронний ресурс].

- Режим доступу:
http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mise/2010_82/Zayzeva.pdf. 3.
Краснокутська Н.С. Оцінювання ступеню реалізації потенціалу підприємства з використанням теорії нечітких множин // Наука й економіка. – 2010. – No 1 (17). – С. 237.
- 4.Петренко Л.М. Нечітко-множинна модель в управлінні фінансовою безпекою підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mise/2010_82/Petrenko.pdf.
- 5.Тищенко О.М., Норік Л.О. Використання теорії нечітких множин у процесі діагностики стану підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Menegment/2009_647/107.pdf.

УДК 352: 338.24.021.8

Вдовенко Д. В., 51 гр.
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник –
д.е.н., доцент Баранова В. Г.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. У статті розглядаються проблеми розбудови місцевої влади в сучасних умовах державотворення, висвітлюються складові механізму місцевого самоврядування, наголошується на необхідності його вдосконалення з метою побудови досконалої місцевої влади.

Ключові слова:місцеве самоврядування, публічні послуги, місцеві бюджети, додатковий фінансовий ресурс, коефіцієнт вирівнювання.

Annotation.The article considers the problems of development of local government in the modern conditions of the state, high lights the components of the mechanism of local self-government, noted the necessity of its improvement, with a view to building a perfect local authorities.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Місцеве самоврядування як демократичний інститут нашого суспільства дедалі більше впливає на соціально-економічні та політичні процеси в державі, сприяє оптимізації державного управління та децентралізації влади, активізації населення та залученню його до участі в політико-правових процесах, зокрема у вирішенні питань місцевого значення. Але на сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування залишається безліч проблем, які стримують його подальший розвиток.

Існуюча в Україні система місцевого самоврядування не задовольняє потреби суспільства, правове регулювання та практики місцевого самоврядування не відповідають Європейській хартії місцевого

самоврядування, а функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища.

Аналіз наукових публікацій. Основою формування концептуальних підходів щодо реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні стали роботи В. Авер'янова, Р. Безсмертного, А. Матвієнко, Н. Нижник, М.М. Паламарчука. Такі вітчизняні науковці, як О. Батанов, М. Баймуратов, В. Антоненко, І. Козюра проаналізували найактуальніші проблеми розвитку місцевого самоврядування, які потребують розв'язання, в працях М. Пухтинського розглянуті оптимальним моделям місцевого самоврядування, О. Мельнико та М. Кононенко вивчали проблеми публічної влади в Україні, питанням розвитку місцевого самоврядування в його євроконтекстному ракурсі присвячено праці П. Ворони, І. Грицяка, М. Корецького, Ю. Куца, В. Мамонової, С. Серьогіна, Ю. Шарова та ін. Попри зусилля науковців невивченим залишається вплив окремих політичних інститутів та інституційної підсистеми політичної системи загалом на процес реформування місцевого самоврядування.

Однак питання реформування місцевого самоврядування, формування ефективної й дієвої його системи залишаються невирішеними, тому й актуальними, викликають науковий інтерес і бажання висловити своє бачення і пропозиції.

Мета статті. Визначити недоліки методології фінансового вирівнювання та розподілу міжбюджетних трансфертів в контексті реформування місцевого самоврядування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Місцеве самоврядування становить інститут, який сформовано на демократичних засадах, створення кого мало намір забезпечити певну самостійність адміністративно-територіальним одиницям та, тим самим, сприяти ефективності державного управління.

Система місцевого самоврядування, що існує сьогодні в Україні, не відповідає потребам суспільства. Функціонування місцевого самоврядування не спрямовано на реалізацію його головного призначення – створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

На сучасному етапі розвитку місцевого самоврядування залишається безліч проблем, які стримують його подальший розвиток. Тому реформа місцевого самоврядування сьогодні є одним із найважливіших завдань розвитку української державності [5].

Хоча в Україні й закладено конституційні засади місцевого самоврядування, ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування та прийнято низку базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи його діяльності, але його розвиток фактично зупинився на рівні територіальних громад – міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку фінансову базу виявилась не

спроможною до виконання всіх повноважень місцевого самоврядування.

Більшість територіальних громад у сільських територіях не в змозі виконувати власні повноваження. Дотаційність 5419 місцевих бюджетів складає більше 70%, 483 територіальні громади на 90% утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Значна кількість громад з населенням до 500 чоловік не мають бюджетних установ, які повинні надавати послуги населенню.

Наслідком цього є низька якість публічних послуг, що надаються громадянам на місцевому рівні, депопуляція сільського населення, деградація сільських територій і надмірне навантаження на державний бюджет через необхідність фінансувати діяльність органів самоврядування [7].

У сучасний період органи місцевого самоврядування надто залежні від рішень виконавчої влади, зокрема щодо планування послуг, створення мережі соціальних служб, формування та виконання місцевих бюджетів. Водночас така залежність не відповідає обсягам бюджетного фінансування на забезпечення потреб місцевого населення щодо надання публічних послуг. Саме тому, одна із цілей реформування місцевого самоврядування – це досягнення високої якості та доступності публічних послуг. Адміністративні, соціальні та комунальні послуги мають ґрунтуватися на потребах мешканців територіальної громади. В рамках реформи має відбутися оцінка нинішнього стану надання послуг, проведена їх уніфікація, потім стандартизувати виходячи із принципів максимальної доступності послуг для їх споживачів.

Для забезпечення доступності та якості публічних послуг має бути проведено оптимальний розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності та децентралізації [4]. Необхідно визначити на законодавчому рівні їх права, обов'язки та відповідальність за надання населенню якісних послуг. Бо саме від потреби людини, члена територіальної громади, через послугу маємо рухатися до повноважень реформованих органів місцевого самоврядування.

До набрання чинності Бюджетного кодексу України розрахунки потреб того чи іншого місцевого бюджету здійснювалися з огляду на кількість розташованих на відповідній території установ (лікарень, шкіл, інтернатів, притулків тощо). Нині обсяг видаткових потреб місцевих бюджетів розраховується формульним методом із застосуванням єдиних нормативів видатків у розрахунку на одного жителя (державне управління, охорона здоров'я, культура, фізична культура і спорт), на одного учня (освіта), на одержувача соціальних послуг (соціальний захист і соціальне забезпечення). Як засвідчила практика, нормативний метод розрахунків не бере до уваги та не забезпечує навіть мінімальної потреби на утримання наявної інфраструктури малочисельної територіальної громади. Це призводить до витрачання власних коштів таких громад на делеговані державою повноваження і, у свою чергу, обмежує, а іноді й унеможливорює фінансування власних повноважень.

Таким чином, для зменшення диспропорцій між місцевими бюджетами та уникнення соціального напруження необхідно доопрацювати формульну методику розподілу міжбюджетних трансфертів у частині забезпеченості адміністративно-територіальних одиниць, до складу яких входить велика кількість малонаселених пунктів з наявністю в них соціально-культурних закладів шляхом введення в дію додаткового коефіцієнту для розрахунків показників обсягу видатків на соціально-культурну сферу для районів, які за статусом відносилися б до хутірської системи (як це застосовується до гірської місцевості).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз розрахованих за 2012 рік показників видатків по галузях Миколаївського та Савранського районів Одеської області (подібних за чисельністю)

Соціально-культурні галузі	Кількість бюджетних установ			Показники видатків, розраховані МФУ (тис.грн.)			Показники видатків на 1 бюджетну установу (тис.грн.)		
	Миколаївський р-н	Савранський р-н	відхилення	Миколаївський р-н	Савранський р-н	відхилення	Миколаївський р-н	Савранський р-н	відхилення
1	2	3	4 (2-3)	5	6	7 (5-6)	8 (5/2)	9 (6/3)	10 (8-9)
Державне управління	14	12	2	1 468,3	1 490,0	-21,7	104,9	124,2	-19,3
Освіта	31	25	6	25 844,9	23 754,5	2090,4	833,7	950,2	-116,5
Охорона здоров'я	29	20	9	8 753,9	10 420,3	-1 666,4	301,9	521,0	-219,2
Соціальний захист	2	4	-2	1 078,2	1 661,4	-583,2	539,1	415,4	123,8
Культура	27	23	4	2 518,6	2 991,3	-472,7	93,3	130,1	-36,8
Фізична культура	2	1	1	194,4	230,9	-36,5	97,2	230,9	-133,7
Разом	105	85	20	39 858,3	40 548,4	-690,1	379,6	477,0	-97,4

Джерело: Складено за офіційними даними Державної казначейської служби України у Одеській області [3]

Таблиця 2

Розрахунок кількості населення на одну бюджетну установу у Миколаївському та Савранському районах

	Чисельність населення (тис.чол.)	Загальна кількість бюджетних установ	Показник кількості населення на 1 бюджетну установу
1	2	3	4 (2/3*1000)
Миколаївський р-н	16,7	105	159,2
Савранський р-н	19,9	85	233,6
Відхилення	-3,1	20	-74,4

Результати проведеного порівняльного аналізу показників видатків по галузях Миколаївського та Савранського районів Одеської області свідчать, що внаслідок визначення розрахункових показників видатків по галузях на основі фінансових нормативів бюджетної забезпеченості та коригувальних

коефіцієнтів до них з розрахунку на 1-го жителя, при перевищенні кількості бюджетних установ в Миколаївському районі на 20, видатки по галузях менше від аналогічного показника по Савранському району на 690,1 тис.грн. Рівень видатків на одну бюджетну установу при цьому у середньому зменшується на 97,4 тис.грн.

Значні розбіжності даних статистичних органів даним органів реєстрації про чисельність населення, що складаються у більшості по сільських радах, матимуть також суттєвий вплив на розрахунок міжбюджетних трансфертів та призведуть до дефіциту ресурсів певних місцевих бюджетів. Вирішенням питання може бути запровадження щорічної звітності про чисельність населення у розрізі сіл, селищ міського типу, міст районного значення.

Складним залишається стан прав з фінансово-матеріальним забезпеченням виконання повноважень органами місцевого самоврядування. Основною фінансовою базою цих органів є місцеві бюджети. Їх варто розглядати як важливу частину всієї бюджетної системи. Але стан справ з наявними фінансовими ресурсами місцевих бюджетів не задовольняє органам місцевого самоврядування самостійно (без державної підтримки) утримувати комунальні бюджетні установи, житлово-комунальне господарство, реалізувати місцеві соціальні програми [6].

У ході бюджетної реформи 2001 р. було введено формулу розподілу міжбюджетних трансфертів з метою запровадження єдиної методології функціонування системи фінансового вирівнювання. Для місцевих бюджетів, кошти яких передаються до державного бюджету, використовують коефіцієнт вирівнювання (a_1), який застосовується до обчисленого за формулою обсягу коштів, що підлягають передачі до державного бюджету та коливається в діапазоні від 0,6 до 1.

Методологія формульного розрахунку містить “елемент стимулювання” місцевих органів влади до нарощування доходної бази, виконання доходів першого кошику за останні три звітні періоди, який реалізується через коефіцієнт вирівнювання. Результатом застосування цього елемента є додатковий фінансовий ресурс, який залишається в розпорядженні конкретного місцевого бюджету у випадку перевищення планових доходів над плановими видатками місцевого бюджету. Напрями використання цього ресурсу визначаються місцевими органами влади самостійно та спрямовується на соціально-економічний розвиток громад [8].

Наприклад, по місту Южне Одеської області за період 2007 – 2011 роки обсяг коштів, що згідно розрахунків Міністерства фінансів України передається з бюджету міста Южне до Державного бюджету України становить 162 550,6 тис.грн.:

- 2007р. - 20 626,8 тис.грн (38,6%);
- 2008р.- 27 566,5 тис.грн. (37,6%);
- 2009р.- 32 424,6 тис.грн. (47,9%);
- 2010р.- 34 982,7 тис.грн. (45,7%);

- 2011р. - 46 950,0 тис.грн. (52,7%) - найвищий норматив відрахувань за період 2007-2011рр.

Тобто місто щорічно збільшує доходи, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, та відповідно обсяг коштів, які передаються до державного бюджету.

Таблиця 3

Динаміка надання додаткового фінансового ресурсу місту – донору Южне

Рік	I кошик, тис.грн	Обсяг вилучення, тис.грн	Коефіцієнт вирівнювання (a_i)	Сума додаткового фінансового ресурсу, тис.грн
2007	53 425,6	20 626,8	0,800	8 840,0
2008	73 260,4	27 566,5	0,800	6 891,6
2009	67 697,2	32 424,6	0,950	2 555,4
2010	76 545,2	34 982,7	0,950	1 841,2
2011	89 142,4	46 950,0	0,950	2 471,1

Застосування коефіцієнта вирівнювання дає можливість залишати місцевим органам влади додатковий фінансовий ресурс, але від діє в обернено пропорційному напрямі, чим більше доходи переважають над видатками міста, тим вищий коефіцієнт вирівнювання, завдання якого наповнювати Державний бюджет країни. Тоді як, майже максимальне значення коефіцієнта з роками тільки зменшує можливість залишити в місті власні доходи у вигляді додаткового ресурсу.

Прагнення міста Южне до розвитку обумовлено тим, що це молоде місто, в якому треба створювати інфраструктуру. Таким чином будуються дитячі садки, школи, вулиці, проводиться розробка робочого проекту будівництва масиву житлових будинків «Доступне житло», капітальний ремонт поліклінічного відділення, та інших важливих об'єктів для соціального розвитку міста, які потребують значних капіталовкладень. Тому подібні міста повинні мати змогу залишати більше власних коштів, за рахунок зменшення коефіцієнту вирівнювання a_i з 0,95 до рівня 0,6-0,8.

В Одеській області з 33 адміністративно-територіальних одиниць, лише міста Южне та Іллічівськ є донорами Державного бюджету, навіть місто Одеса останні декілька років має статус дотаційного міста. Проте, промислові та аграрні можливості, рекреаційна та портова складові регіону свідчать про потужний економічний потенціал розвитку Одеської області.

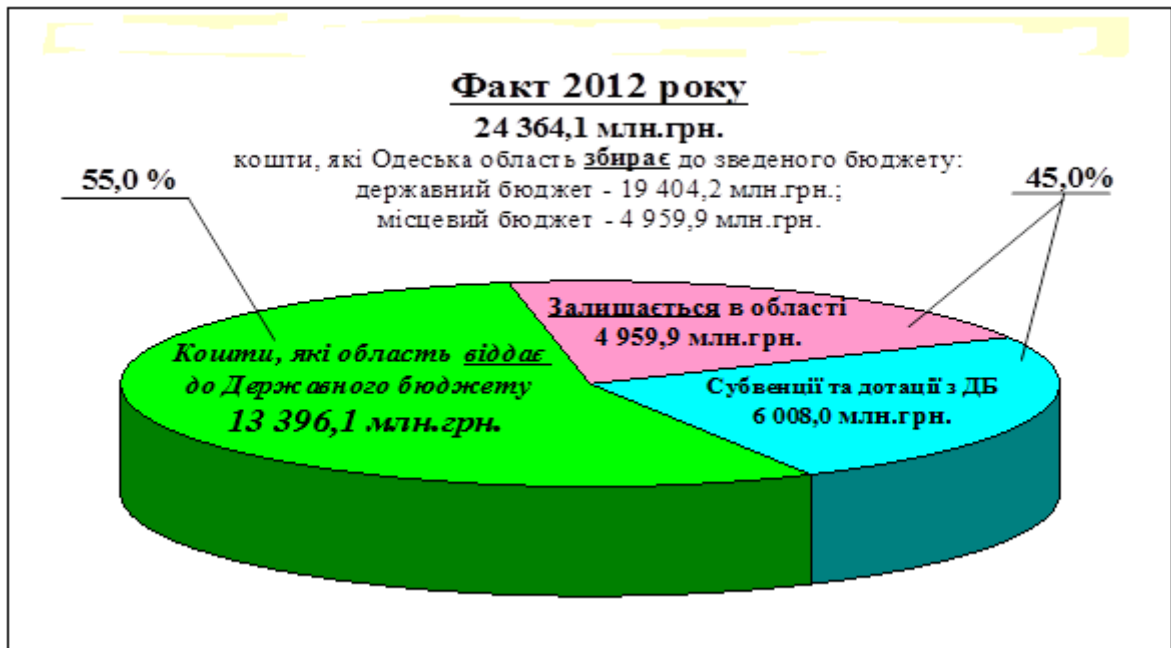

Рис. 1 Фінансовий ресурс зведеного бюджету Одеської області
Складено автором на основі даних www.treasury.gov.ua

Основна відповідальність за вирішення ресурсних проблем місцевого самоврядування, безумовно, лежить на державі, це не звільняє місцеве самоврядування від їх вирішення, адже саме воно може й повинно вирішувати питання місцевого значення власними силами. У цій ситуації особливого значення набуває залучення ресурсного потенціалу громад до вирішення питань життєдіяльності й розвитку території, використання комплексу соціальних та організаційних ресурсів. Але для залучення ресурсів необхідною умовою є активна практична участь населення в місцевому самоврядуванні й не тільки через форми, які пропонують виборче законодавство, а й шляхом безпосередньої участі в реалізації конкретних проектів вирішення проблем розвитку і життєдіяльності територій.

Саме про такий напрямок дій, задля розбудови місцевого законодавства запровадила Вінниччина, вона першою в державі заявила про початок необхідних змін на користь територіальної громади, яка, в разі отримання повноцінних повноважень, здатна сама керувати своїм життям.

В населених пунктах Вінниччини створюються ще й громадські організації, які дають можливість залучати в село інвестиції міжнародних фондів. Керівники громад на практиці переконалися, що зарубіжні інвестори можуть надавати кошти тільки недержавним структурам. Таким чином, сільські громадські організації отримують зарубіжні гранти для розв'язання їхніх проблем.

Розпочала роботу ще одна громадська організація - обласна Асоціація органів місцевого самоврядування. Створена за фінансової підтримки Республіки Польща в рамках програми «Польська допомога розвитку-2012», з метою більш ефективного здійснення повноважень та узгодження дій органів місцевого самоврядування області щодо захисту прав та інтересів громадян. Власну ініціативу виявили керівники низки громад, члени асоціації

і створили Клуб голів міських та селищних рад. Зокрема, виконавча дирекція асоціації залучає членів асоціації, Клуб голів міських та селищних рад до участі в міжнародних, всеукраїнських та обласному конкурсах і проектах; сприяти укладанню угод про соціально-економічне й культурне партнерство територіальних громад з бізнесовими структурами та інвесторами; налагоджувати співробітництво з міжнародними організаціями [2].

Серед нововведень Вінницької області і зміна підходу територіальних громад до планування свого соціально-економічного розвитку. Саме Вінниччина однією з перших в державі розпочала загальнообласну кампанію зі створення Стратегії розвитку кожної територіальної громади до 2020 року,

Важливою умовою успішної реформи є проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної роботи, впровадження механізму партнерських відносин між органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, проведення місцевих виборів за виборчою системою, що забезпечує належне представництво громадян у місцевих радах, територіальних громад у районних радах та районів у обласних, створення умов для підтримки формування економічно спроможних і самодостатніх територіальних громад.

Висновки і пропозиції. Головне завдання держави треба вбачати у системній модернізації економіки, яка призведе до якісної перебудови місцевого самоврядування. Якби кожна область України цілеспрямовано розбудовувала саме той потенціал, який притаманний її місцевості, тоді гострий дефіцит місцевих бюджетів та життєво необхідна дотаційність зокрема не будуть ставати на заваді становленню ефективного місцевого самоврядування. Бо фінансова незалежність територіальних громад позбавляє бюджетну систему держави фінансувати одні бюджети за рахунок інших. Такий баланс зменшуватиме навантаження на Державний бюджет, що у свою чергу призведе до нарощування стимулу та самостійності місцевих бюджетів, бо найкращий стимул – це власний розвиток.

Список використаних джерел

1. *Кравченко Т.А.* «Реформування системи місцевого самоврядування в контексті адміністративно-територіальної реформи: теоретичні та прагматичні питання», 2012р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2012_1/files/DU112_19.pdf
2. *Новікова О.* «Основні напрями реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні», 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dums/2012_1/12nooovu.pdf
3. *Скрипнюк О. В.* «Стратегія реформування місцевого самоврядування в Україні: організаційно-правові та інші соціальні аспекти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ppip/2010_9/Skripnuk.pdf

4. Звіти Головного управління Державної казначейської служби України у Одеській області [Електронний ресурс] – Режим доступу:

www.treasury.gov.ua

5. "Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні " [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://civil-rada.in.ua/?p=477>

6. Шишко О. В. Методологія застосування індексів при розрахунку коефіцієнта вирівнювання // Наукові праці. – 2008. – НДФІ. – 3 (44)

7. "Вінниччина – флагман в розбудові місцевого самоврядування" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sg.vn.ua/article/show/10/2#1>

УДК 364.013(477)

Сєдінкіна Г.В., 51 група
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент, Шикіна Н.А.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПРОПОЗИЦІЇ

Анотація. У статті розглядається питання стану соціального захисту України. Розглянуто аналіз видатків на соціальний захист з державного бюджету України. Зазначені основні проблеми, які пов'язані із соціальним захистом населення. Пропонуються заходи, для створення ефективної системи соціального захисту в Україні.

Annotation. The paper addresses the issue of social protection in Ukraine. Considered analysis of expenditures on social security from the state budget of Ukraine. The main problems related to the social protection of the population. The measures to establish an effective system of social protection in Ukraine.

Ключові слова. Соціальний захист, соціальна політика, видатки бюджету, соціальне забезпечення, допомога, соціальні трансферти.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аналіз проблем соціальної захищеності населення зумовлюється в першу чергу тими подіями, які відбуваються протягом останнього часу в Україні. По-перше, це кризові явища, які негативно впливають не тільки на розвиток різних областей економіки, а й в цілому на соціальну сферу; по-друге, недовершеність нормативно-правових актів, які впорядковують сферу соціального захисту населення. Виходячи з цього, соціальний захист являє собою особливу форму соціального забезпечення, коли при недостатніх ресурсах держави потрібно забезпечувати найбільш можливе задоволення потреб населення. Тому, на сьогоднішній день, питання щодо вирішення проблеми функціонування ефективної системи соціального захисту є актуальним та набуває особливої важливості.

Аналіз наукових публікацій та виділення невирішених проблем. Дослідження теоретичних питань соціального захисту розглядали у своїх працях такі вітчизняні і закордонні вчені, як А.Базилюка, Л.Вернигора, Н.Борецька, Е.Лібанова, В.Скуратівський, Й.Хендшель, П.Таундсен, Ю.Шклярський, М.Ганслі Теренс та ін. Однак при всіх проведених наукових дослідженнях, деякі питання чекають подальшого дослідження. Велика кількість вчених робили акцент на дослідженнях проблем соціального захисту. Так, Шаварина М. і Шаманська Н. у своїх дослідженнях характеризували сучасний стан та перспективи соціального захисту [1], аналіз видатків на соціальний захист сільської громади з державного бюджету виконав Полозенко Д. В.[2]. Проблема фінансування соціальної сфери присвячено роботи таких іноземних вчених економічної науки, як А. Пороховський, Дж.Стігліц, Л.Абалкін, В.Лексін та ін.

Мета статті. Метою статті є розгляд стану соціального захисту, прояв проблем у соціальній сфері та надання пропозицій для їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Соціальна політика кожної країни передбачає розкриття глибоких тенденцій розвитку у всіх галузях соціального життя, що зумовлюють процес розвитку соціальної безпеки і соціального буття. Тому, особливою формою соціального забезпечення виступає соціальний захист, коли при недостатньо широких ресурсах країни потрібно забезпечити максимальне задоволення потреб населення.[3]

Результативність та рівень соціального захисту населення залежать від високоякісного фінансового забезпечення, розглядають його як метод фінансового механізму, який використовується у процесі розподілу та перерозподілу виробленого національного продукту. Тому, необхідно дослідити суму витрат на соціальний захист населення із бюджету України (табл. 1)

Табл.1

Видатки Державного бюджету України на соціальний захист[4].

Рік	Видатки Зведеного бюджету України, тис.грн	У % до загальних видатків	У % до ВВП
2007	48517,3	21,4	6,7
2008	74069,7	23,8	7,8
2009	78872,4	25,4	8,6
2010	104624,1	27,6	9,7
2011	105555,7	25,0	8,0
2012	109982,7	26,6	7,8

Згідно табл. 1 можна спостерігати тенденцію збільшення видатків Зведеного бюджету України на соціальну сферу, найбільший обсяг видатків припадає на 2012 року, що становить 26,6% загальних видатків або 7,8% від ВВП України. Проаналізуємо детальніше витрати бюджету на соціальну сферу. Як видно з таблиці 1 найбільше зростання видатків відбулося в 2008

та 2010 році. Так, в 2008 році, порівнюючи з 2007 роком видатки на соціальний захист і забезпечення зросли на 25552,4 тис. грн, для порівняння у 2009 році, зіставляючи з 2008 роком, видатки збільшились лише на 4802,7 тис.грн. У 2010 році сума видатків склала 104624,1 тис.грн, що на 25751,7 тис. грн більше, ніж у 2009 році. Для порівняння, у 2012 році видатки на соціальне забезпечення та соціальних захист збільшились на 4427,0 тис.грн., зіставляючи з 2011 роком. Помітне збільшення видатків на соціальне забезпечення у 2008 та 2010 році можна охарактеризувати фінансово-економічною кризою, погіршенням умов та рівня життя.

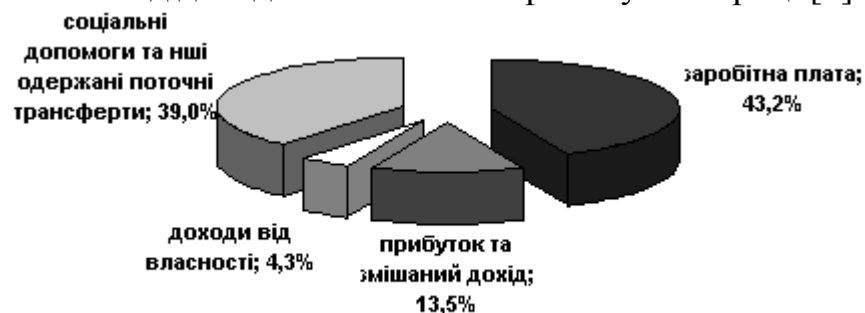
У період спаду економіки є справедливим наявність високого безробіття. Виключенням не була і Україна, де у 2009 році даний показник склав 9,4%. Причиною даного явища являлось значне зменшення обсягів виробництва всередині держави, яке впало на 15 % за підсумками 2009 року. Уряд держави опинився перед критичною ситуацією, яку можна було охарактеризувати масовим скороченням робочого класу. Звільнення здійснювалися в першу чергу через падіння попиту на вітчизняний продукт на зовнішньому ринку, що мало ряд причин, серед яких значна затратність самого виробництва через застарілі виробничі фонди, як фізично, так і морально, та висока неконкурентоспроможна вартість, яка формувалася при цьому. Якби економіка країни не була б високо залежною від світового ринку (частка ВВП, яка експортувалася становила 46 %), а натомість вдосконалювався би внутрішній ринок, то ситуація не була б такою загрозливою. В даних складних обставинах, явним є те, що рівень життя значно погіршився, купівельна спроможність впала, тому відповідно і схильність до споживання знизилась. Влада повинна була створити програму по врегулюванню соціально-економічної ситуації в державі, виробити передумови для росту зайнятості та забезпечити надання необхідної адресної допомоги тим верствам, які найбільше постраждали від фінансово-економічної кризи. Тому, уряд реалізував дану програму за допомогою альтернативного напрямку: збільшення соціальних видатків і цим самим стимулював рівень споживання домогосподарств, що дало можливість для відновлення докризового рівня виробництва та забезпечити робочі місця.

Збільшення соціальних видатків відбувається в першу чергу за рахунок збільшення розмірів мінімальної заробітної плати, пенсій, прожиткового рівня, матеріальної допомоги. Очікується, що такий хід забезпечить достатній соціальний захист від результатів економічної кризи, які виражаються у формі скорочення номінального і реального доходу громадян, девальвації грошової одиниці, зростання цін на товари та послуги і т.д. Припускається також, що домогосподарства почнуть більше споживати зі зростом соціальних видатків, тобто витратимуть більшу частину доходу на реалізацію своїх потреб. Це забезпечить приплив коштів підприємствам за реалізовану продукцію, що дозволить інвестувати їх у нове виробництво, а тому і виникатиме необхідність у застосуванні робочої сили, що підійматиме зайнятість населення і забезпечить зростання доходів громадян.

Надходження грошових коштів являтиметься базою для стягнення податків, за допомогою яких влада зможе фінансувати видатки на соціальну сферу.

Найважливішим інструментом реалізації соціальної політики були і є соціальні трансферти, тобто прямі виплати особам, які їх потребують. Однією з передумов забезпечення соціальної справедливості в суспільстві є система соціальних трансфертів. На сьогодні Україна має достатньо розгалужену систему соціального захисту. Соціальні виплати, допомоги та компенсації різного роду одержують біля 80% сімей або ж мають за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, підприємств та організацій, соціальних фондів окремі пільги. Для визначення рівня соціальних трансфертів у доходах потрібно проаналізувати структуру доходів населення України.(рис.1)

Рис. 1. Склад доходів населення України у 2012 році [4].

Отже, відповідно до рис. 1 можна сказати, що в доходах населення найбільшу частку займає заробітна плата, яка складає 43,2%. Соціальні допомоги та інші одержані трансферти займають друге місце – 39,0%. Тому, можна зробити висновок:

- по-перше, з однієї сторони дана ситуація є позитивною тенденцією, так як у населення є побічні доходи у вигляді державної соціальної допомоги;
- по-друге, зростають соціальні виплати, які не задовольняють необхідної межі соціального ефекту;
- по-третє, наявність верств населення, які відмовляються від пошуку роботи, тому що вони впевнені, що будуть отримувати соціальну допомогу.

В умовах інфляційних процесів та спаду виробництва центральну увагу країна приділяє допомозі підростаючого покоління — дітям та сім'ям з дітьми. Саме тому, найбільша питома вага серед соціальних виплат притаманна для соціальної допомоги сім'ям з дітьми. Цей вид допомоги є матеріальною підтримкою сімей з дітьми, гарантованою державою, яка надається із врахуванням складу сім'ї, доходів, віку та стану здоров'я. Динаміку різних видів допомоги сім'ям з дітьми, наданих у 2010 та 2011 році представлено у табл.2.

Табл. 2

Надання окремих видів державної допомоги сім'ям з дітьми за 2010-2011 роки[4].

тис. грн.

Види допомоги	2010 рік	2011 рік	Відхилення (+,-)
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами	255102,1	304742,6	+49640,5
Допомога при народженні дитини	10173941,2	12650553,9	+2476612,7
Допомога по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку	4636737,0	5748374,9	+1111637,9
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування	1015843,8	1112179,7	+96335,9
Допомога на дітей одиноким особам (матерям, удовам, удівцям,усиновителям)	2146933,9	2462299,0	+315365,1
Допомога при усиновленні дитини	26184,4	32094,7	+5910,3
Всього	18254742,4	22310244,8	+4055502,4

Відповідно до табл.2 можна сказати, що сума наданих окремих видів державної допомоги сім'ям з дітьми у 2011 році порівняно із 2010 роком збільшилась на 4055502,4 тис. грн., це виникло в результаті збільшення видатків бюджету на всі види допомоги сім'ям з дітьми, у т.ч. значною мірою збільшились видатки на допомогу при народженні дитини (+2476612,7 тис.грн.), допомогу по нагляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку (+1111637,9 тис.грн.), допомогу на дітей одиноким особам (+315365,1 тис.грн.). Можна виділити такі причини збільшення окремих видів державної допомоги: по-перше, збільшення розмірів кожного виду допомоги, так наприклад, виплати допомоги при народженні дитини збільшились у 2011 році вдвічі - до 25 тис. гривень за першу дитину, 50 - за другу, і 100 - за третю; по-друге, збільшення народжуваності у країні. Так, кількість народжених у 2011 році зросла на 4,9 тис.осіб, порівняно з 2010 роком і склала 502,6 тис.осіб.

Але, є основні фактори, які впливають негативно на формування ресурсів бюджету для соціального захисту населення:

- 1) інфляційні процеси, низька прибутковість підприємств, корупція, високий рівень підприємницьких ризиків, недостатня кількість інформації та знань для прийняття рушійних управлінських рішень тощо;
- 2) тінізація економіки та вплив грошової маси за кордон в поза банківський обіг;

3) постійне зниження активного населення, що працює, і зростання населення, якому потрібний соціальний захист;

4) постійне збільшення цін на товари та послуги, що призводить до зменшення доходів населення та ін.

В умовах фінансово-економічної кризи, падіння ВВП та виробництва ще однією із першочергових проблем соціального захисту є те, що погіршуються умови та рівень життя, що є недопустимим. В таких умовах для недопущення занедбаності ситуації однією з головних форм соціального захисту населення є пенсії, які повинні забезпечити гідне життя верств населення, які мають право її отримувати. В Україні пенсії дуже низькі, середній розмір іноді ледве досягає третини прожиткового мінімуму. Так, мінімальний розмір пенсії на 01.01.2012 року збільшився на 72 грн., у порівнянні на 01.01.2011р. і склав 822 гривні[5], тоді як прожитковий мінімум для працездатних осіб на 01.01.2012 збільшився на 132 грн., у порівнянні з 01.01.2011р. і склав 1073 гривні[6]. Поряд з цим, доречно зазначити, інші види матеріальних виплат та допомоги є також надзвичайно низькими. Так, наприклад, щомісячна виплата при народженні першої дитини зросла у 2012 році, порівняно з 2011 роком, на 575,83 грн. і становила 800,83 грн, другої дитини – на 94,79 грн. і становила 1001,04 грн, третьої дитини – на 139,02 грн. і становила 1468,19 грн., одноразова допомога при народженні дитини зросла на 910 грн. і склала у 2012 році 9610 грн. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям для працездатних осіб у 2012 році зросла на 27,3 грн. і склала 238,14 грн., для осіб, які втратили працездатність, та інвалідів державна соціальна допомога у 2012 році зросла на 107,2 грн. і склала 707,2 грн. Головними проблемами ситуації, яка склалася є, по-перше, те, що значна частка населення працездатного віку не працюють, тобто не мають робочих місць, по-друге, середній рівень заробітної плати зайнятого населення країни є дуже низьким, відповідно і відрахування є низькими. Це говорить про те, що оплата праці більшості громадян, яка ненабагато перевищує рівень прожиткового мінімуму, не забезпечує гідних умов та рівня життя. Все це вказує на те, що в умовах інфляційних процесів, кризової економіки, падіння виробництва чимала частина населення перебуває за краєм бідності. В даній ситуації слід терміново вживати дієвих заходів, які змінять життя на краще.

Висновки та пропозиції: Відповідно до вище зазначеного, сучасний стан соціального захисту та соціального забезпечення населення в Україні можна охарактеризувати такими ознаками:

- бурхливе зростання вартості послуг, які надають заклади культури, освіти, охорони здоров'я, що не відповідає якості цих послуг;
- високий рівень участі держави у сфері соціального захисту;
- достатня кількість нормативно-правових документів, які регулюють систему соціального захисту та інколи вони суперечать один одному, що свідчить про недосвідченість вітчизняного законодавства;
- недостатнє фінансування заходів у соціальній сфері.

Для оптимізації політики у сфері соціального захисту необхідно здійснити такі кроки:

- 1) Запровадити метод соціального бюджетування в управлінні державними соціальними гарантіями. Доцільно організувати у складі органів місцевого самоврядування спеціалізовані органи, які повинні забезпечити складання, фінансування та контроль по реалізації довгострокових планів соціальної сфери.
- 2) Спрямувати політику подолання бідності не лише на заходи щодо соціального забезпечення вразливих груп населення, але й на проведення активної трудової політики та оптимізацію процесу самозабезпечення працюючого населення. Доходи від трудової діяльності мають стати основним джерелом грошових доходів населення і найважливішим стимулом розвитку виробництва та підвищення трудової активності працівників.
- 3) Реформувати систему соціального захисту в напрямі посилення адресної державної соціальної допомоги для підтримки вразливих груп населення. З цією метою слід провести моніторинг домогосподарств, де є не менше чотирьох дітей, або двох пенсіонерів, або мешкає самотній пенсіонер похилого віку.
- 4) Створити диференційований підхід до надання державних гарантій соціального захисту, які забезпечать сталий рівень життя сім'ї, у спосіб створення: для працездатних – якісних умов та значну кількість робочих місць для сприяння економічного благополуччя сім'ї; для непрацездатних – гарантований прийнятний рівень життя.
- 5) У контексті вдосконалення сімейної політики, політики соціального захисту та інтеграції України до Європейського простору необхідно розв'язати питання щодо: підвищення рівнів оплати праці в Україні, що сприятиме створенню самозабезпечення сімей із дітьми; створення умов для результативного поєднання професійної роботи з батьківством, в першу чергу, завдяки збільшенню кількості дитячих дошкільних закладів і поліпшення якості їхніх послуг; забезпечення доступного якісного медичного обслуговування; запровадження податкових пільг для сімей з дітьми; розроблення порядку відкриття спеціальних вкладних рахунків дітей для накопичення коштів від народження до повноліття.

Список використаних джерел

1. Шаварина, М. Соціальний захист населення: реалії та перспективи / М. Шаварина, Н. Шаманська // Світ фінансів. - 2009. - №4. - С. 34-43.
2. Полозенко, Д. В. Видатки державного бюджету на соціальний захист сільського населення / Д. В. Полозенко, Н. О. Квітко // Фінанси України. - 2011. - №6. - С. 33-44.
3. "Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні". Аналітична доповідь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Sots_zahust-c0056.pdf

4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm.
5. «Що таке мінімальна пенсія в Україні і який її розмір?»[електронний ресурс].- Режим доступу: <http://mojazarplata.com.ua/ua/main/minimum-wage/m456n456malqna-pens456ja>
6. «Прожитковий мінімум» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://mojazarplata.com.ua/ua/main/minimum-wage/prozhitochnyi-minimum>

УДК: 336.027

Кривенко Л. О., 53 гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н. доц. Волохова М. П.

ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті визначено аспекти функціонування механізму оподаткування прибутку підприємств. Висвітлено вплив ставки податку на прибуток та пільгового оподаткування на надходження до бюджету. Запропоновано напрями вдосконалення механізму оподаткування прибутку підприємств.

Annotation. In the article the aspects of the functioning of the corporate income tax are defined. The influence of tax rate and preferential taxation on the budget revenue are reflected. Areas of improvement of the mechanism of the taxation of enterprise profit are offered.

Ключові слова: податок на прибуток, механізм оподаткування прибутку підприємств, податкова ставка, податкова пільга.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оподаткування є важливим соціально-економічним інститутом суспільства, завдяки якому держава має можливість акумулювати фінансові ресурси, необхідні для виконання своїх завдань. Податки, виконуючи низку функцій, надають державі можливість сприяти створенню належних умов для діяльності суб'єктів господарювання. Одним з головних податків виступає податок на прибуток підприємств. Він є одним із найбільш складних у податковій системі. Українська податкова політика використовує неефективний механізм оподаткування підприємництва. Він має істотні вади: наявність двох паралельних обліків – бухгалтерського та податкового, неефективна ставка податку на прибуток тощо.

Отже підвищення ефективності механізму оподаткування податком на прибуток підприємств є важливою соціально-економічною проблемою, від швидкого вирішення якої залежить подальший розвиток бізнесу України.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення не вирішених проблем. Питання вдосконалення механізму оподаткування прибутку знаходиться в центрі уваги законодавчої та виконавчої влади, представників великого та малого бізнесу. Серед вітчизняних науковців, які займалися проблемою вдосконалення механізму є такі як: Антонішен Я. А., Антонечко В. М., Бабіч В. В., Бавін Є.В., Бохенко О. С., Борошок М. С., Вишневський В. В., Занько Б. М., Ніколаєнко А. А., Пічкова О. В., Соколовська А. М., Фільчекова І. В., Шаблиста Л. М.

Серед західних вчених, які поклали початок розвитку сучасних наукових підходів до побудови оптимального механізму прибуткового оподаткування слід відмітити А. Сміта, Дж. Кейнса, У. Петті, А. Лаффера, Д. Рікардо та інших.

В роботах зазначених вчених досліджується сутність, значення механізму оподаткування прибутку підприємств, напрями його вдосконалення і підвищення ефективності. Однак для подолання негативних тенденцій і з метою підвищення ефективності механізму стягнення необхідне подальше вдосконалення його елементів.

Мета статті. Висвітлення механізму оподаткування прибутку підприємств та подання рекомендацій щодо удосконалення та підвищення ефективності його регулюючого впливу на розвиток підприємств.

Виклад основного матеріалу. Податок на прибуток підприємств – це прямий податок, який сплачується підприємствами з прибутку, одержаного від реалізації продукції (робіт, послуг), основних фондів, нематеріальних активів, цінних паперів, валютних цінностей, інших видів фінансових ресурсів та матеріальних цінностей, а також із прибутку від орендних операцій, роялті та від позареалізаційних операцій.

Для оподаткування прибутку використовують відповідний механізм. Цей механізм включає спеціальні розроблені і законодавчо закріплені форми і методи оподаткування юридичних і фізичних осіб, які забезпечують економічне зростання та матеріальний добробут громадян. При цьому до системи прямого оподаткування включаються правові, організаційні і методичні заходи, за допомогою яких забезпечується перехід частини новоствореного продукту із власності окремих платників у власність усієї держави для досягнення поставлених перед нею певних завдань і цілей [1].

В Україні удосконалення механізму оподаткування прибутку підприємств налічує уже приблизно десять років і загалом обґрунтований на ідеях, схвалених країнами із розвинутою ринковою системою та відносинами.

Механізмом оподаткування прибутку називається упорядкована сукупність елементів оподатковування (суб'єкт, об'єкт, податкові ставки і пільги), що визначає процес розрахунку і сплати податку.

В останні роки ефективність механізму адміністрування податку на прибуток різко знизилася. Для платників ключовою проблемою стали надмірні затрати на ведення обліку та підготовку звітності. За даними

Світового банку та МФК, вони становлять 280 людино-годин, що в кілька разів більше, ніж у країнах ЄС.

У грошовому вираженні затрати корпоративного сектора на адміністрування даного податку в Україні перевищують 1 мільярд гривень. Основна причина у тому, що в Україні податковий та бухгалтерський обліки значно відрізняються.

Для визначення бази оподаткування та нарахування податку Закон «Про оподаткування прибутку підприємств» зі змінами в 2010 році встановив правила, відмінні від тих, що застосовуються у бухгалтерському обліку. Через методологічні розбіжності між ними бухгалтери ведуть одночасно два види обліку одного податку.

Крім того, податковий облік регулярно коригує законодавець, а іноді – навіть уряд. Постійно змінюються умови включення окремих витрат та методи визначення окремих статей доходів та витрат.

Уряд вважає, що податок на прибуток недостатньо ефективний у фіскальному сенсі. Більшість підприємств, використовуючи прогалини у законодавстві, навчилася легально мінімізувати нарахування податку на прибуток майже до нуля. Існує низка схем, застосування яких дозволяє штучно звужити базу оподаткування.

Наразі податок сплачується більшою мірою завдяки неформальним домовленостям між бізнесом та місцевими інспекціями на нижчому рівні і центральним керівництвом держави – на вищому [2].

Розглянемо детальніше складові механізму оподаткування прибутку підприємств.

Суб'єкт і об'єкт оподаткування податку на прибуток визначені статтями 133 і 134 Розділу III Податкового кодексу України відповідно.

Увагу слід звернути на податкові ставки і пільги.

Податковим кодексом передбачено, що з 1 січня 2011 року ставка податку знижена з 25% до 23%, з 1 січня 2012 року – 21%, з 1 січня 2013 року – 19% і з 1 січня 2014 року – 16%.

За рахунок такого зниження планується вирішити значну кількість економічних проблем, а саме:

1. Сприяти покращенню фінансового стану вітчизняних підприємств, що є необхідним фактором для їхнього подальшого розвитку;
2. Зменшити частки тіньової економіки в Україні;
3. Стимулювати створення нових підприємств, і як наслідок – розвиток здорового конкурентного середовища [3].

Передбачалося різке зниження ставки у 2011 році відразу на 5 відсоткових пунктів. За розрахунками Національного інституту стратегічних досліджень, за умови збереження фінансових показників господарської діяльності на рівні 2010 року, Державний бюджет – 2011 втратив би 8 мільярдів гривень.

Відтак менш стрімке зниження ставки податку можна назвати цілком обґрунтованим. У 2011 році ставка зменшилася лише на 2 відсоткові пункти.

Оскільки Україна прагне до інтеграції в Європейський Союз, то зменшення ставки податку на прибуток в Україні стає необхідним з огляду пристосування до загальних вимог ЄС. Згідно п. 2 ст. 51 Угоди про партнерство і співпрацю між Україною та Європейським Співтовариством та їх державами-членами від 14.06.1994 р. Україна зобов'язана наблизити вітчизняне законодавство у сфері непрямого оподаткування та податку на прибуток підприємств до норм і стандартів законодавства Європейського Співтовариства. Окрім того, Україна уклала міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування з країнами, які є найбільшими економічними партнерами України. Саме ці зовнішні фактори визначили ряд змін у системі оподаткування, які направлені на наближення вітчизняного законодавства до норм права Європейського Співтовариства. Отже, необхідно знизити ставку оподаткування прибутків підприємств в Україні до рівня країн членів Європейського Союзу – 20%, що саме зараз ми і спостерігаємо. Адже ставка податку нині складає 19% [4].

Розглянемо динаміку надходження податку на прибуток за 2008 – 2012 роки до Державного бюджету та фактори, які вплинули на ті чи інші показники.

Як бачимо із рис. 1 надходження податку на прибуток має нестабільний характер. У 2008 році загальні надходження до Державного бюджету становили 47 456,9 млн. грн., а у 2009 році ця сума склала 32 569,9 млн. грн., що на 14 887 млн. грн. менше ніж у 2008 р.

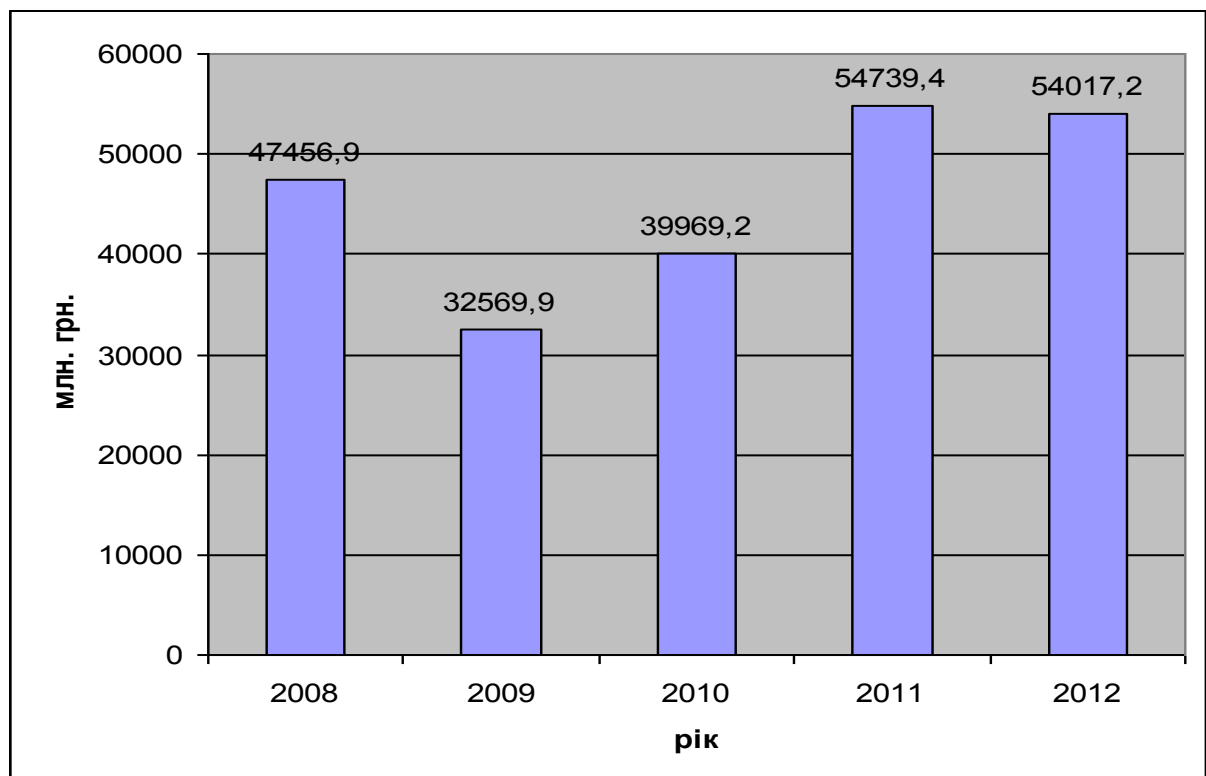

Рис. 1. Надходження податку на прибуток до Державного бюджету у 2008 – 2012 р.р.
[розраховано автором за даними Рахункової палати України, 5]

На зменшення обсягу надходжень податку на прибуток у 2009 році значною мірою мали вплив:

- загострення світової фінансової кризи, яке призвело до суттєвого зменшення зовнішнього попиту та падіння обсягів виробництва в експортоорієнтованих секторах економіки;
- спад обсягів промислового виробництва протягом 2009 року на 21,9%;
- задеклароване від'ємне значення об'єкта оподаткування за підсумками 2008 року в сумі 37,2 млн. грн. [5].

На надходження податку на прибуток підприємств у 2010 р. вплинуло задеклароване від'ємне значення об'єкта оподаткування за підсумками 2009 р., згідно зі зведеною декларацією по Україні, в сумі 49,4 млрд грн.

Також на стан сплати податку на прибуток мало вплив введення у дію Закону України від 23.06.2009 р. № 1533-VI «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи», яким запроваджено збільшення величини страхового резерву банків від 20% до 100%, що, в свою чергу, призвело до збільшення витрат і, як наслідок, спричинило стрімкий приріст збитків банків за результатами роботи 2009 р. та, відповідно, негативно вплинуло на надходження податку на прибуток банківських організацій у 2010 р. Надходження податку на прибуток банківських організацій скоротились на 1,9 млрд грн у 2010 р.

В 2012 році Державний бюджет отримав 54017,2 млн. гривень. Порівняно з 2011 роком надходження податку зменшились на 722,2 млн. грн. (з 1 січня 2012 року ставку податку знижено з 23 до 21 відсотка) [6].

Проведений аналіз надходження податку на прибуток до державного бюджету показав, що існує тенденція поступового зниження ролі податку на прибуток підприємств у формуванні доходів бюджету. Тому це зниження повинно відбуватись паралельно із підвищенням ролі особистого прибуткового податку за рахунок поступових змін у структурі ВВП і національного доходу. [7, с. 9].

Світовий досвід свідчить, що податок на прибуток можна використати як потужний механізм для інвестиційної діяльності та прискорення економічного розвитку. Але саме зменшення ставки оподаткування не означає, що відбудеться пожвавлення у бізнес-середовищі. Тому варто було б зробити акцент не лише на номінальне зменшення податкового навантаження, а й на інші моменти.

В умовах реформування системи оподаткування передбачається надання спеціальних пільг: запровадження на 5 років з 1 квітня 2011 р. по 1 січня 2016 р. нульової ставки податку. Вона поширюватиметься на підприємства, створені після 1 квітня 2011 р. за винятком тих, які виникнуть шляхом реорганізації, приватизації, корпоратизації. Діючі підприємства, щорічний обсяг доходів яких за останні три роки не перевищував 3 млн грн, а кількість працівників – 20 осіб, теж можуть скористатись нульовою ставкою оподаткування. Ця ж умова поширюватиметься на колишніх платників єдиного податку, якщо обсяг їхньої виручки останнього року був не більшим 1 млн грн, а кількість співробітників – менше 50 осіб.

Крім того, було вирішено тимчасово звільнити від оподаткування деякі види економічної діяльності. Це стосується виробників біопалива на період до 1 січня 2015 р., газовидобувних підприємств – до 1 січня 2020 р., готельного бізнесу (для готелів, введених в експлуатацію до 1 вересня 2012 р.), підприємств легкої промисловості, електроенергетики, суднобудування, літакобудування, машинобудування для агропромислового комплексу – з 1 січня 2011 р. до 2020 р., видавничої діяльності – до 1 січня 2015 р.

У Податковому кодексі для таких підприємств поставлена умова: кошти, вивільнені від оподаткування, потрібно спрямовувати на збільшення обсягів виробництва (надання послуг), переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій.

Певна логіка у зменшенні податкового навантаження на прибуток підприємств присутня. І за оптимальних умов господарювання такі заходи могли б принести вагомий ефект. Податкові ставки зовні ніби виглядають привабливо. А з 2014 року в Україні податкове навантаження на підприємства буде взагалі на 1% меншим, ніж в Сінгапурі – одному з епіцентрів економічного розвитку сучасності. Однак картину псує неприваблива українська дійсність.

Вважаю, доцільно було б використати для економічного зростання політику цільового стимулювання економіки за допомогою податків. До них належать:

- прискорена амортизація;
- відрахування з прибутку, що оподатковується;
- витрати на інвестиції (що пріоритетніші проекти для розвитку економіки, то вищий відсоток відрахувань);
- надання податкового інвестиційного кредиту;
- відрахування з оподаткованого прибутку всіх витрат, спрямованих на науково-дослідницьку діяльність;
- цільові податкові пільги для підприємств, які здійснюють діяльність у депресивних районах та інші.

Унікальність таких методів полягає у тому, що держава свідомо надає підприємцю додаткові кошти з отриманого ж ним прибутку, якщо зекономлені на оподаткуванні ресурси підуть у сферу інвестиційної діяльності. Таке опосередковане фінансування з державного бюджету для бізнесу більш вигідне, ніж залучені під аналогічні цілі дорогі кредитні кошти. При використанні активних методів податкового стимулювання працює правило: держава надає пільги підприємствам тільки після здійснення ними інвестиційної діяльності. Немає факту інвестицій – немає і податкових пільг. Якщо ж бізнес воліє витратити отриманий прибуток не на інвестиційні цілі, то з нього прийдеться сплачувати податок у повному обсязі.

Як доказ успішності такої моделі можна навести податкову практику США. Там за останні півстоліття спостерігалось випереджальне зростання обсягів амортизаційних відрахувань. За 1950 – 2003 р.р. вони зросли у 90,2 рази, а податок на прибуток – лише в 13,1 рази. У 2003 р. амортизаційні відрахування становили 1135,9 млрд дол., що на 114,8 млрд дол.

перевищувало загальну суму оподаткованого прибутку підприємств і аж на 901 млрд дол. – суму сплаченого податку на прибуток.

Ще у середині ХХ ст. у розвинутих країнах світу частка амортизаційних відрахувань в структурі інвестицій становила 25 – 30%. Тепер же на них припадає близько 70–80%. Частка ж прибутку, який витрачається на інвестиції, скоротилась від 50% до 5–10%. Позикові кошти сьогодні теж не є базою для розвитку економіки. Їх частка у загальному обсязі інвестицій не перевищує 15% (раніше досягала 30%). Для порівняння, в Україні частка амортизації в структурі інвестицій становить тільки 15–20%.

Використання чинника прискореної амортизації як основи для економічного стимулювання пояснюється його внутрішніми властивостями. По суті, прискорена амортизація є субсидією на інвестиційну діяльність за рахунок державного бюджету. Амортизаційні відрахування за своєю природою є найстабільнішим джерелом коштів для підприємства, які не залежать від зміни зовнішньої ситуації. Крім того, вони є власними коштами бізнесмена, що дозволяє йому не залучати позики у вигляді недешевих кредитів для інвестування. Контроль державних органів за цільовим призначенням амортизаційного фонду і штрафи у вигляді додаткового податкового навантаження є найкращою запорукою для того, щоб витратити його на модернізацію і розширення виробництва. Прискорена амортизація дозволяє отримати гроші вже сьогодні, тобто у перші роки після введення основних фондів, і спрямувати їх на подальший розвиток [3].

На основі цього можна стверджувати, що саме по собі зменшення ставки податку на прибуток та сумнівна практика пільг, які мають місце в Україні, не є гарантіями економічного зростання. Для реального стимулювання інвестиційного клімату потрібно провести значно глибші реформи та використати напрацьований світовий досвід.

Висновки і пропозиції. Світовий досвід податкового реформування довів, коли економіці країни потрібні істотні структурні перебудови та масштабні соціальні реформи, то уряду слід використовувати різні податкові пільги, такі як:

- надання підприємствам податкових інвестиційних кредитів;
- використання прискореної амортизації, яка дозволить суттєво зменшити базу оподаткування;
- надання податкових канікул;
- скасування податків на реінвестований прибуток.

Таким чином, податок на прибуток на сьогодні є одним із найголовніших прямих податків. Він має значне фіскальне значення, регульований характер, широкі можливості стимулювання підприємницької діяльності. Тому для більш ефективного функціонування, механізм оподаткування прибутку підприємств потребує подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Борошок М.С. Механізм оподаткування прибутку підприємств. 2011 р. Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=355>
2. Антонішен Я.А., Ніколаєнко А.А., Бохенко О.С. Вдосконалення механізму оподаткування прибутку. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2011/Economics/10_86642.doc.htm
3. Петро Герасименко. Податок на прибуток – чинник стимулювання економіки? Режим доступу: http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?podatok_na_pributok__chinnik_stimuluyuvannya_ekonomiki&objectId=1127412
4. Олексій Молдован. Податок на прибуток: на що чекати бізнесу. Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/12/8/261230/>
5. Дані Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. Режим доступу: <http://ibser.org.ua>
6. Дані Рахункової палати України. Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/1462353>
7. Оподаткування прибутку підприємств: фінансові і облікові аспекти / Віталій Бабіч, Анатолій Поддєрьогін // Бухгалтерський облік і аудит.- 2011. - №2.- С.3-10.

УДК 65.228

Степіко К. С., 52гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н. викладач Волкова О.Г.

ЗНАЧЕННЯ ТА ВИДИ ПОДАТКОВИХ РЕГУЛЯТОРІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація. У статті визначено місце податкових регуляторів у системі інструментів управління екологічною безпекою. Досліджено значення екологічних податків для покращення та відновлення стану навколишнього середовища. Наведені види екологічних податків європейських країн та їх порівняння з екологічним податком в Україні. Розглянуті проблеми природно-ресурсного потенціалу України.

Ключові слова: безпека, екологічна безпека, екологічні податки, ресурсні платежі, екологічні проблеми.

Annotation. The article outlines the place of tax regulators in the system management tools ecological security. Investigated the value of environmental taxes to improve and restore the environment. The resulted types of ecological taxes of the European countries and their comparing are to the taxes in Ukraine. Considered problems naturally resource to potential of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розширене використання екологічних податків хоча і спостерігається в основному в промислово розвинених країнах, здійснюється у напрямку, протилежному загальному напрямку податкових реформ, орієнтованих на введення нейтральних систем податків з широкою базою, які дають можливість понизити податкові ставки. На противагу цій тенденції податкової реформи, екологічні податки покликані на зміну відносних цін факторів виробництва та споживчих товарів, які пов'язані з нанесенням шкоди навколишньому середовищу. Особливо примітна увага, яка приділяється сьогодні введенню податків на вуглеводну сировину та енергоносії. Ці податки покликані вирішувати одразу два завдання – мобілізація доходів та охорона навколишнього середовища.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження. Проблемні моменти поширення процесів екологізації в національній економіці розглядаються : В.М. Бутенко, К.С. Марченко, О.Т. Левандівський, Н.Е. Ковшун, К.І.Рижова, Тібекін Я.О. та ін. В свою чергу Савченко В.Ф. досліджує методичні основи визначення економічної ефективності природоохоронної діяльності, тоді як Драган І.В. розкриває проблему формування еколого-економічного механізму державного регулювання сфери природокористування в Україні, де сформовано економічний інструментарій раціонального природокористування та обґрунтовано систему регулювання екологічної безпеки як складової державного регулювання природокористування. Проблеми формування економічного механізму екологічно-збалансованого природокористування у контексті Екологічної Конституції Землі, присвячує своє дослідження Кривень О.В. Науковці Шаповал В. М. та Бережна М. В. розглядають проблему удосконалення економічного механізму стимулювання екологічної відповідальності підприємств України.

Метою статті є характеристика екологічних податків як регулятора екологічної безпеки, визначення їх значення в державній політиці в сфері охорони навколишнього середовища .

Виклад основного матеріалу. Шкода навколишньому середовищу наноситься, коли суспільні витрати, пов'язані з діяльністю, яка використовує природні ресурси, перевищують суспільну вигоду від цієї діяльності. Це розходження між суспільними витратами та суспільними вигодами може виникнути в результаті дії одного (чи обох) з наступних факторів. Першим фактором є неефективність ринкового механізму, тобто нездатність ринку забезпечити таку рівновагу, при якій граничні суспільні витрати та вигоди збалансовані. Це може відбутися, наприклад, коли погано визначені права власності на користування лісовими угіддями, чи відходи скидаються до річки, чи відбувається викид небезпечних речовин у атмосферу. Другим фактором є неефективність мікроекономічної політики, в результаті якої відбувається така зміна відносних цін, яка стимулює надлишок використання якого-небудь природного ресурсу, наприклад, держава може субсидувати використання хімічних пестицидів чи водних ресурсів.

Для вирішення таких екологічних проблем існує багато різних інструментів державного регулювання. При неефективному ринковому механізмі можуть використовуватися структурні заходи (такі як земельна реформа, що включає визначення прав власності), регулюючі міри (наприклад, ті які використовуються в управлінні лісовим господарством) чи звернені дозволи (у випадку забруднення навколишнього середовища відходами). Якщо екологічні проблеми пов'язані з вадами політики, що проводиться, може знадобитися відміна чи зміна такої політики. В інших випадках можливим рішенням є використання податків для подолання проблем, пов'язаних як з неефективністю ринку, так і з вадами політики. Економічні інструменти – це міри державної політики, які використовують цінові механізми, такі як податки чи звернені рішення, – часто висуваються економістами як переважні для використання, оскільки вони не потребують створення надто затратного апарату регулювання та сприяють зниженню екологічної шкоди найбільш дешевим способом.

Вибір інструментів політики – регулюючих заходів чи звернених дозволів на забруднення навколишнього середовища, чи навпаки, податків, – може залежати від джерела невизначеності. Якщо є більш повна інформація про ефективний рівень споживання чи виробництва товару, але є невизначеність у відношенні того, як встановити податкові ставки, щоб отримати в результаті необхідний рівень виробництва чи споживання, переважним інструментом будуть звернені дозволи на забруднення навколишнього середовища чи регулюючі заходи. З економічної точки зору питання складається з того, що приведе до більшого збитку при прийнятті неправильного рішення – встановлення невірної об'єму виробництва чи споживання, або встановлення невірної ціни через податок.

Доречним буде з'ясувати зміст екологічної безпеки. Спочатку проаналізуємо поняття «безпеки»:

Безпека - це ситуація, при якій кому - або чому-небудь не існує загрози з боку кого - або чого-небудь, при цьому не виключається наявність одночасно кількох джерел небезпеки. Безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

В.І. Андрейцев, характеризуючи екологічну безпеку як юридичну категорію, визнає її складовою частиною національної і транснаціональної безпеки і визначає екологічну безпеку як такий «стан розвитку суспільних правовідносин і відповідних їм суспільних зв'язків, за якого системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для їх життя та здоров'я навколишнє природне середовище, забезпечується регулювання екологічно небезпечної діяльності та запобігання погіршенню стану довкілля й настанню інших наслідків, небезпечних для життя та здоров'я особи, суспільства та держави» [1].

Аналіз літературних джерел стосовно визначення поняття «безпеки» дозволяє дійти висновку, що «безпека» - це спрямована діяльність держави на охорону кого - або чого-небудь. У випадку екологічної безпеки – це, з

одного боку, спрямована діяльність держави на охорону природних ресурсів у напрямку збалансування процесу їх використання та збереження, а з іншого – підтримка або відтворювання довкілля від шкідливого впливу викидів у процесі виробництва.

Екологічні податки дозволяють отримати заданий рівень доходів з меншими втратами ефективності, ніж це можливо в інших випадках. Іноді відмічається, що екологічні податки приносять «подвійну вигоду», оскільки вони:

- 1) знижують соціальні втрати, які викликані погіршенням стану навколишнього середовища;
- 2) дозволяють знизити ставки інших податків, що наносять шкоду суспільству.

Таким чином, екологічні податки сприяють загальному зниженню суспільних витрат, пов'язаних з роботою податкової системи. Екологічні завдання вирішуються шляхом підвищення податкових ставок на забруднення навколишнього середовища до тих пір, поки граничні суспільні витрати, пов'язані з використанням природних ресурсів, не порівнюються з граничними суспільними вигодами від використання цих ресурсів. З точки зору податкових доходів податкову ставку слід встановлювати таким чином, щоб граничні суспільні витрати, пов'язані з встановленням податкової ставки, були рівні для всіх альтернативних податкових інструментів. Не слід не дооцінювати привабливість отримання подвійної вигоди у формі зниження шкоди навколишньому середовищу і отримання доходів від екологічних податків без суспільних витрат.

Європейська комісія визначає екологічні податки як всі податки, база стягнення яких чинить специфічний негативний вплив на навколишнє середовище. Екологічні податки (якщо бути точним – податки, які мають відношення до екології) були визначені в рамках ОЕСР і Міжнародного енергетичного агентства як будь-які обов'язкові односторонні платежі органам державного управління, база стягнення яких має відношення до екології (при цьому податкову базу становлять енергоносії, транспортні засоби, відходи, викиди, природні ресурси і т.д.) [2].

У Податковому кодексі України наведено визначення: екологічний податок – загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 року [2].

В українському законодавстві, на відміну від зарубіжних джерел, у визначенні екологічного податку перераховані види діяльності, які є базою екологічного оподаткування, та міститься уточнення, які саме радіоактивні відходи оподатковуються. Тобто визначення екологічного податку Податковим кодексом України є надміру деталізованим.

Директорат з податків і митних зборів Європейської комісії розподілив

екологічні податки на сім груп за сферами використання:

- енергетичні податки;
- транспортні податки;
- плата за забруднення;
- плата за розміщення відходів на звалищах та їх переробку;
- податки на викиди речовин, що призводять до глобальних змін;
- податок на шумовий вплив;
- плата за використання природних ресурсів [2].

Найбільш поширеними в країнах Європи є транспортні та енергетичні податки. Енергетичні податки становлять 72 % від загальної величини екологічних податків в ЄС, а транспортні податки - 23 % [2].

Європейська комісія неодноразово порушувала питання щодо гармонізації екологічних податків країн – членів ЄС, оскільки існують значні розбіжності у структурі і методах застосування національних екологічних податків, що значним чином впливає на умови економічної конкуренції. Розглянувши види екологічних податків, впроваджених у Великобританії, Німеччині, Польщі, Словенії, Латвії, Литві та Чехії, маємо підстави зробити висновок про те, що екологічні податки можуть бути більш чи менш деталізованими у своєму поділі, від чого і залежить їхня кількість. Закономірним є впровадження таких екологічних податків, які регулюють специфічну для країни сферу діяльності або специфічний вид впливу на навколишнє середовище [2].

Екологічні податки розглянутих країн виконують переважно одні й ті задачі, при цьому можуть дещо відрізнятися за назвами. А тому на основі розглянутих екологічних податків було здійснено спробу узагальнення видів. Було виділено вісім видів екологічних податків, один з яких об'єднує усі специфічні податки (ті податки, які не мають аналогів застосування інших країнах). Результати наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнення видів екологічних податків та зборів

Вид екологічних податків та зборів	Приклади використання податків конкретними країнами
1. Плата за забруднення навколишнього середовища	- плата за забруднення води – Німеччина; - плата за забруднення повітря, води, скидання стічних вод – Польща; - плата за скидання стічних вод – Словенія; - податок за викиди вуглецю – Словенія; - плата за забруднення повітря, води – Латвія; - цільова плата за забруднення природи – Литва; - плата за викиди в атмосферу – Чехія; - плата за забруднення води – Чехія
2. Плата за продукцію, яка шкодить	- збори на продукти (надбавка до ціни продукту, виробництво або споживання якого забруднює довкілля) – Німеччина;

довкіллю	- плата за продукцію, що не відповідає екологічним стандартам – Польща; - плата за продукцію, яка шкодить довкіллю – Латвія; - плата за продукцію з використанням хлорфторвуглецю – Чехія
3. Податки на відходи	- податок на звалища – Великобританія; - плата за утилізацію твердих відходів – Польща; - плата за відходи – Латвія; - плата за діяльність, пов'язану зі знищенням відходів – Чехія
4. Податки за використання природних ресурсів	- плата за видобуток корисних копалин – Латвія; - нецільові податки за використання окремих видів природних ресурсів – Литва
5. Податки та збори в авіапромисловості	- податок на шумове забруднення (оподатковуються аеропорти) – Чехія; - збори з авіапасажирів – Великобританія
6. Податки на електроенергію	- збір за зміну клімату – Великобританія; - податок на виробництво електроенергії – Словенія
7. Податки на транспортні засоби	- збір за паливо – Великобританія; - акциз на автомобілі – Великобританія; - податок на транспортні засоби – Словенія
8. Інші, специфічні податки	- податок на будівельні матеріали – Великобританія; - спеціальний податок на фінансування навколишнього середовища, податок на захист навколишнього середовища – Німеччина

У розділі VIII «Екологічний податок» Податкового кодексу України визначені об'єкти, бази та ставки оподаткування екологічного податку:

- за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;
- на викиди забруднюючих речовин в атмосферу пересувними джерелами забруднення в разі використання ними палива;
- на скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти;
- за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях або на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини;
- за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);
- податок за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк [3].

Якщо порівняти перелік екологічних податків за результатами аналізу оподаткування європейських країн з об'єктами оподаткування екологічного податку, зазначених у Податковому кодексі України, то можна зробити висновок, що в Україні фактично запроваджено екологічні податки трьох видів:

- 1) плата за забруднення навколишнього середовища (податок на

викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення та пересувними джерелами забруднення в разі використання ними палива, податок на скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти);

2) податки на відходи (податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях або на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини);

3) специфічні для України податки (податок за утворення радіоактивних відходів (з урахуванням уже накопичених), тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензії строк).

Щодо податків за використання природних ресурсів, податків на електроенергію та на транспортні засоби, відповідно до статті 9 Податкового кодексу України до загальнодержавних податків та зборів належать:

- збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;

- збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- плата за користування надрами;
- плата за землю;
- збір за користування радіочастотним ресурсом України;
- збір за спеціальне використання води;
- збір за спеціальне використання лісових ресурсів [3].

В Україні все ж діють податки, що регулюють використання природних ресурсів, електроенергії та експлуатацію транспортних засобів, однак, судячи зі структури Податкового кодексу, вони не є складовими екологічного податку [3].

Для України характерні значні масштаби та інтенсивність використання природно-ресурсного потенціалу, зокрема унікальних видів ресурсів. Збори за спеціальне використання природних ресурсів є важливим складником економічного механізму природокористування, який створюється в Україні з початку 90-х років. Платежі формувалися на базі рентної методології і за змістом та спрямуванням коштів розглядалися передусім як відтворювальні та природоохоронні, але на сьогодні вони цю функцію значною мірою втратили. Принцип платності природокористування застосовується до спеціального використання надр, земельних, водних, лісових ресурсів, диких тварин, рибних та інших живих водних ресурсів, а також до радіочастотного ресурсу [4].

Серед українських підприємств 42 % є потенційними забруднювачами довкілля, а найбільшу техногенну загрозу створюють 11 тис. підприємств і організацій [5].

Аналіз виникнення надзвичайних ситуацій (НС) за 2000-2010 рр. свідчить, що в середньому за рік в Україні виникає 120–140 НС природного характеру і 180–190 НС техногенного характеру, а матеріальні збитки від них становлять майже 2 млрд. грн. за рік [5].

Причиною загострення екологічних та природно-техногенних проблем є:

- ізолюваність екологічної політики від інших, зокрема, секторальних політик, що призводить до відсутності екологічної складової при їх реалізації або виникнення конфліктів при реалізації конкретних програм;

- застосування застарілих технологій на виробництві, недосконала структура витрат на охорону навколишнього природного середовища (70% – поточні витрати, 25% – інвестиції в основний капітал, 5% – витрати на капітальний ремонт);

- недосконалість та недостатність державної підтримки природоохоронної діяльності

- основним джерелом фінансування природоохоронних заходів залишаються власні кошти.

Збільшення кількості та масштабів наслідків аварій і катастроф обумовлене високим прогресуючим рівнем зносу основних виробничих фондів та накопиченням відходів виробництва, а також незадовільним станом гідротехнічних, протизсувних, протиселевих та інших захисних споруд і згортання заходів щодо запобігання деяким небезпечним природним явищам (градобиття, паводків тощо).

Висновки і пропозиції. Всі економічно розвинуті держави застосовують екологічні податки. Європейські екологічні податки мають розбіжності у структурі та методах застосування, однак виконують одні й ті самі завдання.

Екологічні податки можуть сприяти вирішенню задач податково-бюджетної політики, оскільки вони дозволяють отримувати заданий об'єм податкових доходів при найменших втратах ефективності, ніж у випадку використання інших методів мобілізації засобів у бюджет. В зв'язку з цим встановлено, що екологічні закони приносять «подвійну вигоду», оскільки вони знижують соціальні витрати погіршення стану довкілля, а також дозволяють знизити ставки інших податків, пов'язаних з соціальними витратами.

В цілому слід зауважити, що рентний податок на природні ресурси може відіграти свою роль у стягуванні рентних платежів, проте він не повинен служити основним фіскальним інструментом вилучення доходу від власності на природні ресурси.

Список використаних джерел

1. Артеменко О.В., Нормативно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні [електронний ресурс] / О.В. Артеменко 2012 р – режим доступу:

//http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VAPSV_pdu/2012_1/St_16.pdf.

2. Волковець Т.В., Аналіз застосування екологічних податків в Україні та за кордоном [електронний ресурс] / Т.В. Волковець, 2012 р– режим доступу:

// http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2012_35/35_01_28.pdf.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

// <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

4. Назаркевич І.Б., А.В. Козюк, Значення ресурсних платежів у системі оподаткування України [електронний ресурс] / Назаркевич І.Б., А.В. Козюк, 2010 р – режим доступу:

//http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/20_3/191_Nazarkiewycz_20_3.pdf.

5. Хлобистов Є.В., Жарова Л.В., Суспільні конфлікти у сфері екологічної (природно-техногенної) безпеки [електронний ресурс] / Хлобистов Є.В., Жарова Л.В., 2011 р. – режим доступу: // <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24475/1/1.1khlobustov.pdf>.

УДК 33. 075.8

Самошин Є. Є., 52 гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., викладач Волкова О.Г.

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: СУТНІСТЬ, МЕТА, ФУНКЦІЇ ТА ВИДИ

Анотація. У статті проаналізовано існуючі наукові погляди на визначення тіньової економіки. Проаналізовано основні складові елементи тіньової економіки та визначено мету та її функції.

Ключові слова: тіньова економіка, тіньові фінанси, сектори тіньової економіки, тіньові економічні відносини, функції тіньової економіки мета тіньової економіки.

Annotation. The article analyzes the existing scientific views on the definition of the shadow economy. The basic components of the shadow economy and defined purpose and function.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Україна належить до групи постсоціалістичних країн із високим рівнем тіньових економічних відносин. Тіньова економіка завдає державі значної шкоди: суттєво зменшує бюджет країни, знижує інвестиційну привабливість, сприяє відтоку вітчизняного капіталу за кордон, стає реальною загрозою національній безпеці України. В зв'язку з цим виникає потреба поглибленого дослідження сутності тіньової економіки Актуальність цієї проблематики для України підсилюється за умов намагання нашої держави стати асоційованим членом Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років, які стосуються обраної проблеми, свідчать про наявність теоретичного аналізу

сутті тіньової економіки за окремими аспектами. Зокрема, З. Варналій досліджує стратегічну мету детінізації економіки, яка полягає в істотному зниженні рівня тінізації шляхом створення сприятливих умов залучення тіньових капіталів до легальної економіки та примноження національного багатства [1]. Є. Яковлева приділяє увагу розмірам податкових ставок, які суттєво впливають на рівень тіньового сектору країни [2]. О. Турчинов аналізує тінізацію бюджетної сфери [3].

Невирішені частини загальної проблеми. Проте й сьогодні у світі ще не існує єдиного поняття стосовно «тіньової економіки», а тому відсутність загальноприйнятого розуміння тіньової економіки зумовлює дослідників розглядати її з різних позицій, застосовуючи свої оцінки і судження.

Мета статті. Уточнення окремих теоретичних положень тіньової економіки, шляхом групування існуючих поглядів відносно її сутності, мети та типології.

Виклад основного матеріалу. Зростання тіньових відносин неминує обумовлює більш глибоке проникнення корупції до офіційного сектора, зумовлює посилення уваги тіньових організацій до прибуткових галузей економіки. На певному його етапі утворюється структура господарювання, що живиться інфляцією, нееквівалентним обміном результатів праці між суб'єктами ринку, перерозподілом і захопленням чужої власності, постійним зuboжінням більшості громадян України.

Слід погодитися з В. П. Вишневським, що «при вивченні такого важкого та тонкого явища, як тіньова економіка, важливим є не стільки визначення його точної величини (що неможливо за визначенням), скільки усвідомлення його масштабів і напрямів розвитку» [4, с. 15]. Метою боротьби з тіньовою економікою повинно бути не її «викорінювання», а мінімізація негативних витрат (або навіть максимізація вигід) для суспільства в цілому. Головною проблемою є визначення оптимального, з погляду суспільства, рівня розвитку тіньової економіки й стримування її масштабів на цьому граничному рівні.

Понятійний апарат, пов'язаний з тіньовою економікою, формувався, розвивався, удосконалювався низкою вчених.

Вивчаючи процеси детінізації економіки України, З. Варналій визначає, що «тіньова економіка – це складне явище, представлене як сукупність неконтрольованих і нерегульованих протиправних та законних економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності, які мають на меті незаконне (неофіційне) отримання доходу» [1, с. 57–58].

Фрадінський О.А. розглядає тіньову економіку як «сферу задоволення постійно зростаючих потреб суспільства, які в силу ресурсних, правових та морально-етичних критеріїв не можуть бути забезпечені державою» [5, с. 42]. При цьому, науковець визначає необхідною умовою функціонування тіньової економіки – наявність тіньових фінансів – «економічних відносин, пов'язаних із процесами формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих тіньових фондів грошових коштів у

процесі розподілу та перерозподілу утвореної поза межами офіційної економіки вартості» [5, с. 43].

Автор з'ясував, що кінцевою метою тіньової діяльності є формування тіньового капіталу, який має високу мобільність, більший порівняно з офіційним капіталом рівень доходності та швидші темпи обігу, використання переважно у готівковій формі.

Фрадінський О.А. поділяє тіньову економіку на три складові: неформальну економічну діяльність не заборонену державою та не відображену в системі національних рахунків; кримінальну економічну діяльність, що є забороненою офіційно, та периферійну тіньову економічну активність, що містить одночасно ознаки двох попередніх складових тіньової економіки (легальні методи ухилення від оподаткування, тіньова приватизація державної власності).

За визначенням Серафимова В.Н. «тіньова економіка» це «економічна діяльність, яка знаходиться поза законом і охоплює усю соціально-економічну систему, наслідки якої відбиваються не тільки на економічному стані держави, а і на соціально-економічному рівні життя громадян, суб'єктів господарських відносин» [6, с.165].

Вчена типологізувала тіньову економічну діяльність, прийнявши за її основний критерій відношення до законної «білої», офіційної економіки, то умовно відокремив три сектори тіньової економіки:

1) «біло-коміркова » тіньова економіка: економічна діяльність працівників «білої» економіки безпосередньо пов'язана з офіційною професійною діяльністю. Цей вид тіньова економіка не пропонує ніяких товарів та послуг, тут відбувається негласний перерозподіл суспільного доходу.

2) «сіра» (неформальна) тіньова економіка - це дозволена законом (напівлегальна) економічна діяльність (переважно, дрібний бізнес), яка не враховується офіційною статистикою. В цьому секторі тіньової економіки пропонуються головним чином звичайні товари та послуги (як і у «білій» економіці), але виробники зовсім ухиляються від офіційного обліку, не бажаючи нести витрат, пов'язаних з отриманням ліцензії, сплатою податків і т.д. Це явище найбільш стосується слабо розвинених країн, де розвиток неформального сектору стає головним шляхом виживання бідних прошарків населення.

3) «чорна» (підпільна) тіньова економіка з 100 % соціально-економічним рівнем криміналізації. Якщо «сіра» економічна діяльність в основному схвалюється громадянами, то чорна завжди служить мішенню для загального осудження.

За визначенням Поліщук Е.А. тіньова економіка - це «багатопланова, різноаспектна економічна діяльність підприємств (юридичних осіб) або окремих фізичних осіб чи їх груп без юридичних прав економічної діяльності, яка спрямована на отримання й привласнення прибутку, що не враховується державою, в особистих цілях» [7, с. 249].

При дослідженні питання тіньової економіки Мазур І. розглядає поняття «тіньові економічні відносини» які визначає «відносини, що виникають між людьми у процесі використання та розпорядження ними офіційними правовими статусами керівника чи господарника за рахунок не притаманної цим статусам ролі ринкових з метою задоволення приватного інтересу» [8, с. 315].

До структури тіньової економіки Мазур І. включає три складові: неформальну економіку, приховану економіку та підпільну (кримінальну) економіка.

Неформальна економіка – це сегмент тіньової економіки, що виявляється в дозволений, але формально не зареєстрованій формі. До такої категорії віднесене домашнє господарство у частині ринкового перерозподілу створеної продукції, а також легальна, але незареєстрована зайнятість населення в будь-якій галузі економіки. Ця частина тіньової економіки в окремих випадках може мати позитивний характер, тобто не є загрозою для суспільства й спрямована на виживання населення.

Прихована економіка – легальна економічна діяльність, результати якої частково або зовсім не фіксуються у статистичній звітності, а відтак, через приховування доходів ухиляється від сплати податків. До такої віднесена позалегальна, аморальна, але така, що не є загрозою для суспільства, має вимушений характер в трансформаційних суспільствах і зумовлена необхідністю щодо виживання й розвитку власного бізнесу.

Підпільна (кримінальна) економіка - це виробництво психотропних і наркотичних товарів, наркаторгівля, торгівля людьми. Ця частина тіньової економіки формується навмисно й спрямована на збагачення, має антисоціальний, злочинний характер.

Тіньова економіка, пронизуючи макро- і мікроструктуру економіки та виступаючи її складовою, не підпорядковується регламентації чинного законодавства, нібито випадає з поля дії економічних законів. При цьому одні вчені (В. Базилевич, З. Варналій, С. Коваленко, І. Мазур, О. Турчинов та ін.) впевнені в можливості її повної легалізації шляхом проведення економічних перетворень у суспільстві, інші (В. Білоус, В. Попович та ін.) – ототожнюють її тільки з кримінальними видами діяльності та вважають за необхідне вести з нею законодавчу й силову боротьбу до повного її знищення.

Закріплення тіньових відносин відбувається у формі їх інституалізації, в результаті чого тіньова економіка починає виконувати такі функції як:

1) Компенсаційна – підтримка зайнятості певних категорій громадян, які не знайшли себе у легальному секторі економіки.

2) Перерозподільна – перерозподіл ВВП на користь окремих категорій осіб.

3) Інституційна- розвиток неформальних норм поведінки та правил, відмінних від офіційно встановлених в суспільстві.

Висновки та перспективи подальших наукових розробок.
Проведений аналіз категоріального апарату щодо тіньової економіки,

запропонованого науковцями свідчить, що одна група дослідників надають переваги так званому операційному визначенню, для якого характерне трактування тіньової економіки через види тіньової діяльності та дії щодо її виміру. Друга група дослідників тяжіють до теоретичного підходу, згідно з яким тіньова економіка є економічною категорією, яка відображає складну систему соціально-економічних відносин у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ і послуг. Незважаючи на різноманіття поглядів на визначення поняття «тіньова економіка» беззаперечною є теза щодо мети суб'єктів тіньової економіки: перерозподіл об'єктів власності та фінансових ресурсів на свою користь.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Тіньова економіка : сутність, особливості та шляхи легалізації [Текст] : монографія/ З. С. Варналій, А. Я. Гончарук, Я. А. Жаліло та ін / [за ред.] З. С. Варналія. – К. : НІСД . – 2006. – 576 с.
2. Микроэкономика [Текст] / [под ред.] проф. Е. Б. Яковлевой. – М. – СПб., Поиск. – 2002. – 358 с.
3. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. В. Турчинов. – К. : Видавництво “АртЕк”. – 1995. – 300 с.
4. Вишневський В. Ухилення від сплати податків: моделювання вибору та дій економічного суб'єкта / В. Вишневський, А. Веткін // Економіка України. – 2004. – № 1. – С. 9–15.
5. Фрадинський О. А. Передумови розвитку тіньової економіки в Україні і світі // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Економіка. – 2002. – № 11. – С. 41–44.
6. Серафимов В.Н. Деятельность государства по формированию институциональных взглядов на микро экономическом уровне // “Проблеми державного управління економікою”. Зб. наук. праць Донецького державного університету управління. Серія “Державне управління”. Т. VII, вип. 64. – Донецьк, Дон ДУУ, 2006. – С. 163 - 170.
7. Полищук Е.А. К вопросу о сущности теневой экономики / Е.А. Полищук, А.Н. Бузни // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Сер. «Экономика». – Симферополь, 2008. – Т. 21 (60). – Вып. № 21. – С. 246–251.
8. Мазур І.І. Детінізація економіки України: теорія та практика : Монографія / К: ВПЦ “Київський університет”, 2006. – 329 с.

УДК 336.226.11(477)

Бочевар І.М., гр. 52
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
доцент Тарасенко М. В.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ПОДАТКОМ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація: в статті досліджено зарубіжний досвід оподаткування ПДФО, проведено аналіз розвитку оподаткування ПДФО в зарубіжних країнах, визначені недоліки системи оподаткування ПДФО в Україні та перспективні напрямки її удосконалення.

Anotation: The article examines international experience PIT, the analysis of PIT in foreign countries, identified deficiencies PIT in Ukraine and perspective areas of improvement.

Ключові слова: оподаткування, податок на доходи фізичних осіб, зарубіжний досвід, податкова система, ринкова економіка, прогресивна шкала оподаткування.

Постановка проблеми в загальному вигляді. При формуванні дохідної частини бюджетів основою є податкові надходження, де значна частка відводиться податкам з фізичних осіб, а особливо податку на доходи фізичних осіб. Саме тому необхідно, використовуючи закордонний досвід, вдосконалювати систему оподаткування ПДФО, приймаючи до уваги українські чинники.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення не вирішених проблем. Проблемі зарубіжного досвіду оподаткування ПДФО присвячені праці багатьох авторів, зокрема Козачук Н.Ф., Ісаченкова О.Г., Шевчук І.В., Ступін С.В., Чубай В.М. та інші. Однак, ще й досі не визначено певних механізмів вдосконалення процесу оподаткування ПДФО, які б дозволили одночасно задовольняти потреби держави в грошових надходженнях та враховувати фінансовий стан населення.

Мета статті. Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду оподаткування ПДФО та визначення перспективних напрямків вдосконалення вітчизняної системи оподаткування доходів фізичних осіб.

Виклад основного матеріалу. Україна знаходиться на етапі реформування та вдосконалення своєї податкової системи. Податок на доходи фізичних осіб є одним з головних податків в системі прямого оподаткування, який надає значну частину надходжень до місцевих

бюджетів. Постійно проводяться спроби вдосконалення процесу стягнення податку на доходи фізичних осіб, головною метою яких є збільшення надходжень до бюджету. Також до проблем оподаткування в нашій державі можна віднести недостатній рівень інформованості населення щодо механізму сплати податків та їх перерозподілу на державні потреби.

Саме тому необхідно при вирішенні основних проблем оподаткування податком на доходи фізичних осіб враховувати зарубіжний досвід та, виходячи з нього, використовувати найбільш ефективні механізми оподаткування, що дасть можливість забезпечити стабільне податкове законодавство та стабільні надходження до бюджету. В останнє десятиріччя податкові реформи проводяться у всіх західноєвропейських країнах. Це пов'язано з важливою роллю податкового механізму в рішенні соціально-економічних проблем. Вдосконалення оподаткування податком на доходи фізичних осіб відбувалося протягом десятиріч в західноєвропейських країнах.

Економічне зростання, що спостерігалось в країнах з ринковою економікою, створило базу для розвитку і розширення особистого прибуткового оподаткування доходів громадян. Зростання заробітної плати в номінальному і реальному виразі дало можливість зробити прибутковий податок масовим. Розмір реальної заробітної плати у вісімдесятих роках виріс в США в 1,1 рази, у Великобританії – в 1,1 разу, у Франції – в 1,7 рази, в Японії – 2 рази. В результаті від 70 до 75 % надходжень від прибуткового податку доводиться на групи платників з доходами, що розглядаються як трудові. Поступальний рух в розвитку виробництва супроводжується зростанням продуктивності праці, що приводить до збільшення трудових доходів. Таким чином простежується чітка тенденція зростання доходів і, як наслідок, частки прибуткового податку в економіці розвинутих країн. На сьогоднішній день питома вага прибуткового податку складає від 5 до 26 % ВВП таких країн.

У восьмидесяті роки в країнах з розвинутою ринковою економікою широко проводилися податкові реформи, спрямовані на зниження загального рівня податків і зміну їх структури. Головною ціллю реформ, що проводились, було створення податкової структури, адекватній економічній політиці, заснованій на “пропозиції” фінансових ресурсів, достатності накопичень і заощаджень для економічного зростання. Безпосередньо фіскальною ціллю податкових реформ була універсалізація і спрощення податкових систем, створення умов для зменшення ухилень від сплати податків, впорядкування і істотне скорочення податкових пільг. При цьому головні податкові засоби, що використовуються, були зосереджені на особистому прибутковому податку, оскільки цей податок має не тільки фіскальну, але і економічну, і соціальну значущість. Саме у той час рівень прибуткового податку увійшов до суперечності з головними стимулами і завданнями економічного розвитку, інтересами підприємців, пов'язаними із збільшенням інвестицій, накопичень, удосконаленням технологій тощо. Річ у тому, що зростання прибуткового податку відбувалося як за рахунок

зростання кількості платників, так і за рахунок підвищення податкових ставок. Це приводило до використання для платників з високими доходами всіляких пільг, які мали, як правило, регулюючий характер. В результаті податкове законодавство ускладнювалося, що посилювало можливості приховування доходів.

Таким чином, суть вказаних основних напрямів реформування особистого прибуткового податку зводилася до наступного. По-перше розширялася база оподаткування. По-друге, максимально скоротилися пільгові режими оподаткування. По-третє, уніфікувалися режими оподаткування різних джерел доходів. По-четверте, в результаті реформи в деяких країнах податок набув пропорційного характеру. При проведенні податкових реформ велика увага надавалася скороченню граничних ставок особистого прибуткового податку.

У всіх країнах виявилася чітка тенденція до поступового скорочення граничних ставок. Найбільше скорочення відбулося в США, після США по рівню скорочення ставок можна виділити Великобританію – на 20 пунктів, Японію – 23 пункти. Найбільш високими ставки прибуткового податку як до реформи, так і після неї залишилися в Швеції і Данії.

У Великобританії поступове скорочення ставок особистого прибуткового податку відбувалося ще з кінця 70-х років. Основна (мінімальна) ставка податку була скорочена з 33% до 30%, максимальна – з 83% до 60%. Базова ставка понизилася до 20 %, а гранична – до 40%, що було однією з причин як абсолютного, так і відносного збільшення інвестицій. Зниження ставок особистого прибуткового податку привело до збільшення реальних доходів населення, хоча воно і було стримано інфляцією. Реформи привели до того, що в другій половині 90-х років в середньому по країні реальні доходи збільшувалися щомісячно на 2%. Для найбільш високооплачуваних громадян середньорічний приріст реальних доходів складав 17%. Це припинило відтік кваліфікованих національних кадрів в інші країни за високим заробітком.

В Японії до реформування особистого прибуткового податку він стягувався за 15 ставками, величина яких коливалася від 10,5 % до 70 %. Реформа в цій країні мала на своїй меті зміну структури податкових надходжень у бік збільшення частки непрямих податків за допомогою прямих. За наслідками реформування кількість податкових ставок скоротилася з 15 до 6, гранична ставка – з 70 % до 50%, ліквідовано чимало пільг особливо для невеликих доходів. Японські економісти були вимушені визнати, що прибутковий податок за максимальною ставкою 70 % ніхто взагалі не платив, оскільки високооплачувані групи платників податків значну частину своїх доходів приховували від органів, а також користувалися великими пільгами. Фізичні особи (наймані працівники та самозайняті особи) сплачують державний прибутковий податок по прогресивній шкалі, що має шість ставок – 5, 10, 20, 30, 40 і 50%, які нараховуються залежно від суми отриманого доходу. Сплачується він щорічно на всі види доходів, отриманих протягом календарного року.

Мінімальними ставками можуть скористатись тільки «найбідніші» громадяни, чий дохід складає менше 163 000 єн (приблизно 15 600 грн.) Попри велику кількість доходів, що підлягають оподаткуванню законодавством також встановлено багато пільг та підстав для податкових кредитів. Законом встановлений досить значний неоподатковуваний мінімум, що враховує родинний стан платника податків. Наприклад податкові відрахування для подружжя зменшуються на 380 000 єн (якщо дохід до 10 млн. єн), передбачено додаткове зменшення на відрахування для молодих членів родини, що перебувають на утриманні (віком 16-22 роки) в сумі 250 000 єн. Також від сплати податку звільняються кошти, витрачені на медичне обслуговування (лікування), страхування життя та пенсійне страхування. Ряд пільг мають багатодітні родини. У середньостатистичного японця може вивільнитися від прибуткового податку більш як 30% його доходів.

Податкова реформа в Німеччині проводилася відповідно до рішення федерального уряду в три етапи – в 1986, 1988, і на початку 90-х років. На першому етапі був збільшений неоподатковуваний мінімум доходів громадян і збільшилися неоподатковувані суми на дітей. В другий етап знизилась мінімальна ставка податку з 22% до 10%, максимальна – з 56% до 53%. Третій етап був названий “великою податковою реформою”. За урядовим проектом загальне зниження податків в середньому повинне було дорівнювати 1000 марок на одного платника. Податкова прогресія повинна була бути значно вирівняна, оподаткування повинне було мати прямолінійно прогресивний напрям, який задовольняв би переважно платників податку з високими доходами. Окрім цього третій етап передбачав “політику економії витрат”. У 2001-2002 роках відбулося зниження ставки корпоративного податку з 40% до 25% для юридичних осіб та мінімальної ставки з 22,9% до 19,9% для прибуткового податку із фізичних осіб, максимальна ставка була встановлена у межах до 48,5%. З 01.01.2004 р. прибутковий податок справляється за прогресивною шкалою з мінімальною ставкою – 15%, і максимальною – 42%. Встановлені пільги на дітей, вікові пільги, надзвичайні пільги (хвороба, нещасний випадок).

Найбільш важливий вид національного податку в Швеції – прибутковий податок. Він розподіляється на три категорії: податок на трудові доходи фізичних осіб, майновий та корпоративний. Якщо сукупний прибуток фізичної особи не перевищує 170 тис. крон, податок складає 31%, при перевищенні вказаної суми, ставка податку може зростати до 50%. Майновий податок стягується із розрахунку вартості майна: до 800 тис. крон – ставка нульова; до 1,5 млн. крон – 1,5%; до 3,5 млн. крон – 12 тис. крон + 2,5%; на майно більшої вартості – 62 тис. крон + 3%.

В останнє десятиріччя податкові реформи проводяться у всіх західноєвропейських країнах. Це пов'язано з важливою роллю податкового механізму в рішенні важливих соціально-економічних проблем.

Можна виділити певні особливості оподаткування податком на доходи фізичних осіб в різних країнах. У кожній країні порядок оподаткування податком на доходи фізичних осіб різний, проте в деяких є схожі риси за

якими їх можна об'єднати. Наприклад, такі країни як Італія, Швеція, Великобританія стягують з доходів фізичних і юридичних осіб один загальний податок, в той час як, такі країни як Німеччина, Франція, США стягують податок лише з доходів фізичних осіб. Існує дві загальноприйняті системи оподаткування за кордоном: шедулярна та глобальна. При шедулярній системі податок поділяють на дві частини. З першої частини податок стягується за загальною ставкою, а з другої – за прогресивною. При цьому при глобальній системі повністю стягується податок, за прогресивною шкалою ставок залежно від рівня сукупного доходу.

Окрім цього в багатьох країнах використовується механізм «сплітінгу» при розрахунку податку на доходи фізичних осіб. Використання цього механізму дозволяє визначити середню величину доходу в розрахунку на одну особу – члена родини й визначити загальну суму податкового зобов'язання, виходячи саме з середньої величини доходу. В Податковому кодексі України передбачено інший механізм врахування сімейного стану платника – враховується податкова соціальна пільга при формуванні бази оподаткування. Також до механізму оподаткування доходів фізичних осіб доцільно запровадити механізм «повного сплітінгу», при якому до уваги при розрахунку податку на доходи фізичних осіб враховуються діти, які не досягли повноліття. Сплітинг, як форма вирівнювання бази оподаткування, забезпечить урахування інтересів платників податків та може бути використаний як механізм державного регулювання податкових надходжень. Використання сплітінгу дозволить збільшити суми податкових надходжень, при цьому враховуючи інтереси платників податку.

Для більшості країн пострадянського простору характерна фіксована ставка податку на доходи фізичних осіб. В 1994 році вона вперше була введена в країнах Прибалтики, а пізніше – в Росії, Словаччині, Грузії та Румунії. Концептуальними змінами податкової системи, які розглядались ДПС при формуванні нового Податкового кодексу було розширення шкали оподаткування доходів до 10, 15 й 20% залежно від суми доходу. Якщо брати до уваги світову практику, то більшість країн використовують саме прогресивний метод оподаткування. Наприклад, в Японії максимальна ставка податку на доходи фізичних осіб складає 50%, у Німеччині - 45%, Італії - 43%, Франції - 40%, США – 35%. Проте в США нижній граничний розмір оподаткування доходів фізичних осіб – 0 %. Як наслідок 5% найбільш багатих людей сплачує 60% цього податку, в той час як 50% найбідніших людей – 3,3%.

Всі громадяни Болгарії платять податки на доходи: як службовці, так і особи вільних професій. У випадку, коли фізичні особи є постійними резидентами Болгарії, податок стягується як з доходів, отриманих у Болгарії, так і за її межами. Іноземні резиденти, які працюють в Болгарії, платять податок на доходи, отримані тільки в даній країні. Для того, щоб вважатися резидентом Болгарії, потрібно проживати в країні протягом, принаймні, 183 днів у рік. Якщо ж період проживання становить менше 183 днів, і при цьому громадяни мають будинок у Болгарії, який є місцем їх основної резиденції,

вони також вважаються резидентами країни. Податок на доходи фізичних осіб становить 10%. Прогресивна шкала скасована.

З 1 січня 2009 року у Республіці Польща введено два види податку на доходи фізичних осіб. Якщо платник податку протягом року отримувал дохід у розмірі до 85 528 польських злотих (30545 дол. США), то повинен сплатити податок у розмірі 18% від доходу. Всі платники податку, чий доходи перевищуватимуть вищезгадану суму, сплачуватимуть податок у розмірі 32%.

Прогресивна шкала також використовується в скандинавських країнах, податкові системи яких вважаються класичним прикладом для країн з високорозвиненою ринковою економікою. Сценарій, за яким введення прогресивного податку на доходи громадян є неминучим – наявність економічної кризи. Саме через кризу в багатьох країнах проводяться дії щодо оподаткування доходів громадян за прогресивною шкалою. Наприклад влада Франції у 2012 році заявила про намір підвищити до 75% ставку податку для осіб з щорічними доходами більш ніж 1 млн. євро.

ООН наприкінці 2012 року висунула ініціативу щодо встановлення доповнення до податку на доходи фізичних осіб для осіб, чий статок перевищує 1 млрд. дол. США. На думку ООН, якщо ввести таку ставку податку у розмірі 1%, то лише в поточному році це принесе приблизно 46 млрд. дол., при цьому середній рівень статків цих осіб буде складати не менше 3,6 млрд. дол. ООН не має ніяких повноважень щодо введення нових механізмів оподаткування, проте таким чином звертає увагу суспільства на можливість введення такої ставки та наступні фінансові вигоди.

Висновки та пропозиції. Як вже було зазначено раніше, в кожній країні є свої особливості щодо стягнення податку на доходи фізичних осіб. Проте загальною характеристикою всіх податкових систем розвинених країн можна назвати діючий механізм, який дозволяє виконувати основні функції держави та забезпечує стаке наповнення бюджету. Якщо ж брати до уваги Україну, то потрібно вдосконалювати діючу систему оподаткування, в тому числі механізм стягнення податку на доходи фізичних осіб. Враховуючи досвід зарубіжних країн доцільно здійснити певні реформи в системі оподаткування.

По-перше, можна запропонувати враховувати при стягненні податку фінансовий стан сім'ї та ввести прогресивну шкалу оподаткування залежно від сумарного доходу сім'ї. Такі механізми вже давно використовуються в розвинутих країнах та дозволяють збалансувати перерозподіл податкового тягара серед населення. Ці зміни повинні впроваджуватись зважаючи на економічні, соціальні та культурні чинники, які існують в нашій державі. Тотальне копіювання зарубіжного досвіду без врахування цих чинників призведе до ще більшого погіршення існуючої ситуації.

По-друге, доцільно проводити роз'яснювальну роботу серед населення, яка дозволить зробити законодавчу базу більш зрозумілою. Коли людина буде краще розуміти, чому саме така сума податків стягується з її доходів та яким чином ці гроші потім будуть використані на її соціальні потреби, то

вона охоче сплатить цей податок. Проведення роз'яснювальної роботи серед населення надасть змогу налагодити зв'язок між податковими органами та населенням.

Список використаних джерел

- 1) Браславець О.Ю.Вирівнювання бази оподаткування доходів фізичних осіб як спосіб врегулювання економічних інтересів платників податків// Браславець О.Ю.//Актуальні проблеми Економіки. -2012.- N 4. - С.240-242
- 2) Германова О.. По достаткам и налоги.//Германова О. //Вестник налоговой службы Украины .-2012.- N 46. - С.60-62
- 3) Германова О. Реформы налоговых систем стран мира как путь к стабилизации финансовых рынков. .//Германова О. //Вестник налоговой службы Украины.-2012.- N 30. - С.20-22
- 4) Звигільський Ю.Проблеми державного регулювання заробітної плати в Україні//Звигільський Ю.//Економіка України.-2011.- N 9. - С.65-68
- 5) Мельник В., Кошук Т. Сучасна податкова політика у країнах ЄС-15// Мельник В., Кошук Т.//Економіка України - 2012.- N 6. - С.73-76
- 6) Собуцкий С. Роскошная жизнь – не актуальна.// Собуцкий С.// Вестник налоговой службы Украины.-2012.- N 33. - С.22-23
- 7) Собуцкий С. Богатые тоже платят.// Собуцкий С.// Вестник налоговой службы Украины.-2012.- N 35. - С.22-23

УДК 336.22

Дубіненко А.С., 52 гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., професор Хомутенко В.П.

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА: СУТНІСТЬ, ЦІЛЬ, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ.

Анотація. У статті досліджено теоретичні підходи до визначення сутності податкової політики держави. Сформульовано цілі та завдання податкової політики виходячи із об'єктивних функцій податків. Визначено систему принципів реалізації податкової політики держави. Проведено науковий аналіз основних типів податкової політики на сучасному етапі розвитку.

Ключові слова: податки, оподаткування, податкова система, фінансова політика, податкова політика, податкові відносини, грошові кошти, функції податків, принципи податкової політики, податковий тягар.

Annotation. The paper studies the theoretical approaches to determination of essence tax policy. Worded purpose, tasks of tax policy based on the objective functions of taxes. Stated the system of tax policy principles. Realized analysis the main types of tax policy on modern stage of the development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Побудова економіки кожної держави повинна базуватися на необхідності створення сприятливих умов для розвитку всіх галузей, регіонів, зростання добробуту населення. Тому основним завданням уряду країни є вибір цілей та завдань здійснення державної фінансової політики, які забезпечать її максимальну ефективність. Основною складовою фінансової політики держави, яка повинна сприяти розвитку ринкових відносин, стимулюванню ділової активності або стримуванню розвитку економіки на тому чи іншому етапі економічного циклу, забезпечувати надходження фінансових ресурсів до бюджетів усіх рівнів є податкова політика, від якої залежить ефективність оподаткування в державі. Податкову політику розглядають як один з найважливіших важелів втручання держави в соціально-економічні процеси та як таку, що становить комплекс економічних, організаційних і правових заходів щодо регулювання податкових відносин [1]. З одного боку вона має забезпечувати мобілізацію коштів до бюджету з ціллю виконання державою покладених на неї функцій, а з іншого боку – сприяти розвитку підприємницької діяльності, інвестиційного клімату, тим самим забезпечуючи економічний та соціальний розвиток в країні. Отже, актуальність дослідження даної теми зумовлена необхідністю використання податкової політики як ефективного регулятора економічних та соціальних процесів в країні, а також згладження (нівелювання) її виключно фіскальної направленості.

Аналіз наукових публікацій. Необхідно відзначити, що проблемам формування податкової політики держави присвячено наукові праці багатьох українських вчених, з яких варто відзначити О. Василика, В. Опаріна, А. Крисоватого, Д. Веремчука, Н. Мельник, В. Золотька, В. Ярмоленка та ін.. Існуючі дослідження розкривають теоретико-методологічні засади податкової політики, її цілі та механізм реалізації. Проте, високо оцінюючи наукові праці вищезазначених вчених, необхідно вказати, що єдиної точки зору щодо визначення сутності податкової політики, її цілей, завдань та принципів реалізації на сьогодні не існує. Тому об'єктивна необхідність у розвитку та систематизації наукових досліджень з даної проблематики, її значущість в реалізації практичних заходів для розвитку економіки держави і суспільства в цілому обумовили вибір теми даної роботи, її мети і завдань.

Мета статті полягає в дослідженні економічної сутності податкової політики держави, визначення основних цілей і завдань, принципів її реалізації на сучасному етапі розвитку ринкових відносин та основних видів.

Виклад основного матеріалу.

З метою досягнення основних завдань, поставлених перед податковою політикою, необхідно здійснити глибокий науковий аналіз щодо визначення

поняття «податкова політика», яке вітчизняні вчені трактують досить по-різному, надаючи визначальну роль тим чи іншим її властивостям.

У результаті проведеного дослідження нами було виокремлено декілька основних груп трактування сутності податкової політики, що наведені у табл. 1 , а саме:

Таблиця 1

Методологічні підходи визначення поняття «податкова політика» у наукових дослідженнях вітчизняних вчених

В.М. Федосов В.М. Опарін Г.О. П'ятаченко	Податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, зокрема, з формування державних доходів за рахунок постійних (податків) та тимчасових (позик) джерел, встановлення видів податків, платників, об'єктів, ставок, пільг, термінів і механізму зарахування
О.Д. Василик	Податкову політику - це державну політику оподаткування юридичних та фізичних осіб. Її метою є формування державного бюджету за одночасного стимулювання ділової активності підприємців. Реалізація здійснюється через систему податків, податкових ставок і податкових пільг
О.Д. Данілов Н.П. Флісак	Податкова політика – це систему заходів, які проводяться урядом країни по вирішенню певних короткострокових та довгострокових завдань, які стоять перед суспільством, за допомогою системи оподаткування країни
Г.Ю. Ісаншина	Податкова політика – це система дій, які проводяться державою в галузі податків та оподаткування. Податкова політика знаходить своє відображення у видах податків, розмірах податкових ставок, визначенні платників і об'єктів оподаткування, у податкових пільгах
Т.Ф. Куценко А.П. Завгородній	Податкова політика – це політика держави в сфері оподаткування, яка передбачає маніпулювання податками для досягнення певних цілей
А.І. Крисоватий	Податкова політика – це діяльність держави у сферах запровадження, правового регламентування та організації справляння податків та податкових платежів, які є знаряддям розподілу та перерозподілу частини ВВП та формування централізованих фондів грошових ресурсів держави

Джерело: складено автором за даними [2], [3], [4]

Так, представники I групи , як В.М. Федосов, Г.Ю. Ісаншина, В.М.Опарін та Г.О. Пятаченко, визначають податкову політику як діяльність держави у сфері оподаткування, але вони здебільшого роблять акцент лише на складових елементах власне процесу оподаткування, не вказуючи при цьому на стимулюючий характер податкової політики.

Представники II групи - О.Д. Василик, А.І. Крисоватий, Т.Ф. Куценко, А.П. Завгородній розглядають податкову політику як фіскальний інструмент держави і одночасно як інструмент стимулювання ділової активності підприємців. Але ми вважаємо, що їх визначення не є достатньо повним, бо в ньому не враховується соціальна складова податкової політики держави, а

лише її роль у формування централізованих фондів грошових ресурсів держави, тобто виділяється лише фіскальна функція податків.

На нашу думку, найбільш точним є визначення III групи вчених - О.Д. Данілов, Н.П. Флісак, які визначають податкову політику як систему заходів, які проводяться урядом по вирішенню суспільних завдань.

Таким чином, посилаючись на результати проведеного дослідження щодо визначення сутності податкової політики, ми вважаємо, що податкова політика – це сукупність організаційних, правових, економічних заходів державного регулювання економіки, які здійснюються у сфері оподаткування шляхом регулювання існуючої податкової системи та податкових відносин та направлені на забезпечення надходження грошових ресурсів до бюджетів усіх рівнів, стимулювання економічного зростання та суспільного добробуту в країні. Зміст та мета податкової політики зумовлені соціально-економічним ладом суспільства, стратегічними цілями, які визначають розвиток національної економіки, а також світовими інтеграційними процесами, що безпосередньо впливають на структуру економічних відносин держави.

Сукупність державних заходів у сфері оподаткування, направлені на формування та реалізацію податкової політики зумовлюють визначення її цілей та завдань, які безпосередньо залежать від потреб суспільства та інтересів соціальних груп, які знаходяться при владі. Необхідно зазначити, що в процесі визначення цілей податкової політики необхідно виходити із об'єктивних функцій податків, серед яких в економічній літературі визначальна роль надається фіскальній, соціальній та регулюючій функціям.

Фіскальна функція податків передбачає наповнення бюджетів усіх рівнів відповідною кількістю грошових ресурсів, а тому ціллю податкової політики є формування грошових ресурсів для виконання державою покладених на неї функцій та завдань. В межах даної функції до завдань податкової політики можна віднести забезпечення стабільних надходжень фінансових ресурсів до бюджетів усіх рівнів та забезпечення належного контролю за повнотою та своєчасністю сплати податкових платежів.

Соціальна функція податків закладена в досягненні соціальної рівноваги в суспільстві в процесі справляння податків шляхом надання преференцій та пільг у сплаті податків тим категоріям населення, які потребують соціального захисту та підтримки від держави. Дана функція передбачає досягнення такої цілі податкової політики як створення умов для вирівнювання доходів різних соціальних верств населення. Завданнями податкової політики в ході реалізації даної цілі є забезпечення соціальної рівноваги в суспільстві, недопущення будь-яких проявів дискримінації в процесі справляння податків по відношенню до окремих категорій громадян, підвищення добробуту населення, забезпечення соціальної справедливості та рівності. [5]

Регулююча функція податків полягає у забезпеченні впливу на різні економічні процеси в країні шляхом використання елементів податків: податкових ставок, податкових пільг, податкової бази тощо. Виходячи з

цього, ціль податкової політики полягає в забезпеченні державного впливу на економічні процеси та суспільне відтворення. До завдань податкової політики в даному випадку можна віднести: створення сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання ділової активності та розвиток пріоритетних галузей економіки, розширення ресурсного потенціалу країни.[6, с. 5]

Реалізація державної податкової політики залежить не тільки від визначених цілей та завдань, а також визначається переліком принципів, які власне відображають її направленість. На сучасному етапі існує декілька підходів щодо визначення принципів побудови податкової системи та податкової політики держави. В.Н. Єдронова та Н.Н. Мамікіна вважають, що система принципів податкової політики включає окремо принципи оподаткування(базові) і власне принципи податкової політики, які наведено на рис.1:

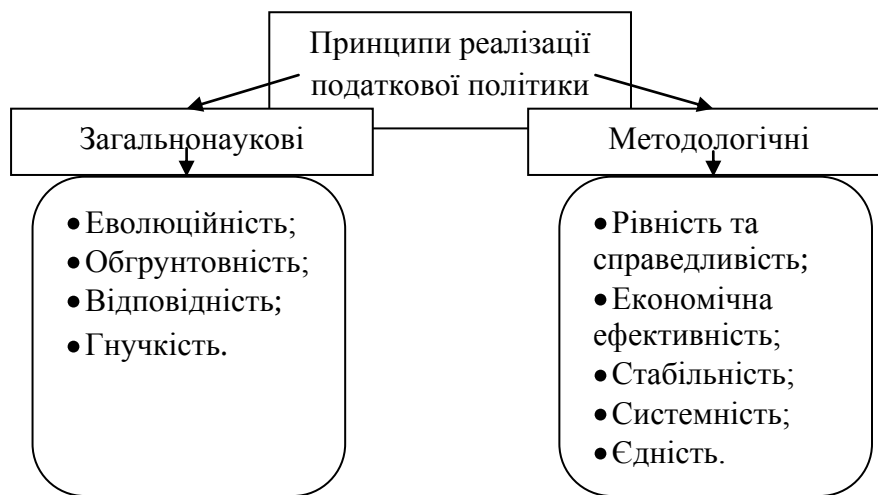

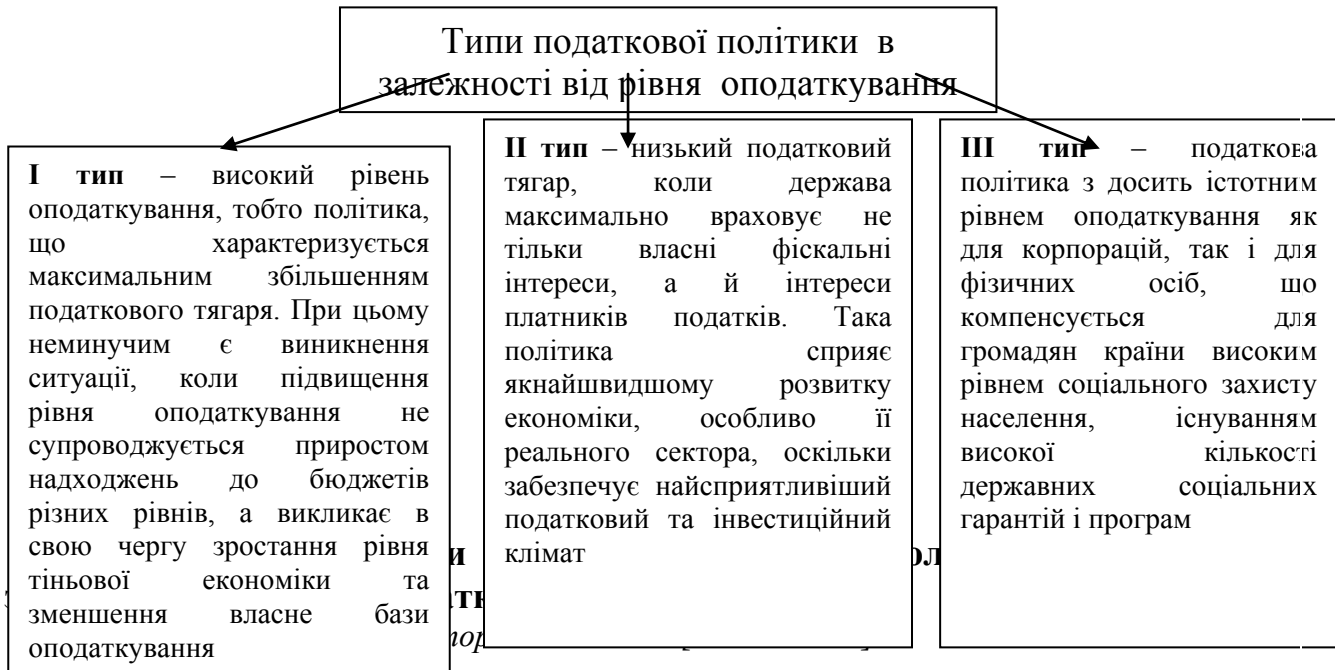
Рис.1. Класифікація принципів реалізації податкової політики

Джерело: побудовано автором за даними [7]

На нашу думку досить вдалим є підхід В.М. Золотько, який надає перевагу слідуючим принципам податкової політики : фіскальна й економічна ефективність та соціальна справедливість. Вдале поєднання саме цих принципів має забезпечити максимальний ефект від реалізації податкової політики, адже виконання доходної частини бюджетів усіх рівнів забезпечить рівномірний перерозподіл ВВП між галузями економіки, регіонами країни, а також підтримуватиме відповідні умови існування окремих категорій громадян, які потребують соціального захисту збоку держави. Вищезазначені принципи є науково обґрунтованими та повинні застосовуватися для реалізації оптимальної податкової політики. [8 с. 56-58] Але на сучасному етапі розвитку постає проблема не встановлення та дієвості принципів, а умов їх дотримання. Ми погоджуємося з думкою Д.В. Веремчука у тому, що сучасна податкова політика повинна перш за все будуватися на принципах інтеграційності та адаптації «забезпечуючи адаптацію та гармонізацію

національної податкової політики шляхом поступової інтеграції її до вимог певного регіонального інтеграційного об'єднання.[2]

В залежності від того, на які принципи реалізації податкової політики в процесі організації податкових відносин в державі опирається уряд, формується відповідний тип податкової політики. Умовно, в залежності від рівня оподаткування в країні виділяють три можливі типи податкової політики, які наведено на рис.2:

У випадку, якщо уряд ставить перед собою завдання першочергового наповнення дохідної частини бюджету, покриття дефіциту – формується політика максимальних податків (I тип), але в іншому випадку, коли економічна політика держави направлена на стимулювання ділової активності шляхом зменшення податкового тягаря – то в даному випадку формується II тип податкової політики. Ми вважаємо, що оптимальним виступає III тип податкової політики, який характеризується істотним рівнем оподаткування для всіх платників, однак це компенсується високим рівнем надання державою суспільних послуг та соціального захисту населення.

В залежності від рівня державного втручання в економіку, виділяють дискреційну та антидискреційну податкову політику. Такий розподіл залежить від циклічності розвитку економіки та стадій економічного розвитку суспільства. Дискреційною політика називається тоді, коли уряд свідомо вносить зміни в податкову систему і витрати бюджету з метою впливу на реальний валовий внутрішній продукт (ВВП), зайнятість, інфляцію. Вона характерна для етапу, коли економіка держави перебуває на стадії спаду – у суспільстві знижується попит на вироби, зростає перевиробництво товарів. У цьому разі держава зменшує ставки податків або надає податкові пільги фізичним особам з метою збільшення доходів громадян. Недискреційна бюджетно-податкова політика або політика «вмонтованих стабілізаторів», базується на теоретичному припущенні, що

податкова система сама по собі має здатність автоматично впливати на економічний цикл, тому що навіть без її зміни податкові вилучення збільшуються при зростанні ВВП і зменшуються при його спаді, тобто має місце стабілізуючий ефект. [6, с. 8-9]

Для багатьох держав з перехідною економікою, в тому числі і для України, на сучасному етапі розвитку характерна фіскальна направленість податкової політики, недостатній рівень соціальної підтримки населення, підвищення рівня податкового тягара для бізнесу (що сприяє погіршенню інвестиційного клімату в державі та відпливу іноземного капіталу банків і міжнародних корпорацій), а також зростання обсягів тіньового сектору економіки.

Висновки і пропозиції. В умовах становлення та розвитку ринкових відносин виникає необхідність застосування ефективної податкової політики, яка має забезпечити достатній рівень надходжень фінансових ресурсів з метою забезпечення суспільних потреб та економічного зростання, а також регулювання податкових відносин в країні. За результатами проведеного наукового аналізу встановлено, що податкова політика – це сукупність організаційних, правових, економічних заходів державного регулювання економіки, які здійснюються у сфері оподаткування шляхом регулювання існуючої податкової системи та податкових відносин та направлені на забезпечення надходження грошових ресурсів до бюджетів усіх рівнів, стимулювання економічного зростання та суспільного добробуту в країні. Проведене дослідження сутності податкової політики, цілей та завдань, принципів та основних типів її реалізації доводить необхідність застосування інтеграційної, більш гнучкої податкової політики в умовах функціонування трансформаційної економіки для забезпечення сталого розвитку усіх суб'єктів ринкових відносин.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України [електронний ресурс] : кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. — 01.07.2012. — назва з екрану.
2. Веремчук Д.В. Сутність податкової політики та її роль у державному регулюванні економіки [текст] / Д. В. Веремчук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — вип. 28. — С. 37–45.
3. Крисоватий А.І. Податкова система : навч. посібн. / А.І. Крисоватий. — Тернопіль : Вид-во "Карт бланш", 2004. — 304 с.
4. Податкова політика України: стан, про-леми та перспективи : монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарантул, З. С. Варнаїт та ін.] ; за ред. З. С. Варналія. - К. : Знання України, 2008. — 675с.
5. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні [текст] : Монографія / А.І. Крисоватий. — Тернопіль : Карт-бланш, 2005. — 371 с.

6. Литвиненко Я.В. Податкова політика: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2003. – 224с. :іл.. – Бібліогр.: 219 – 221.

7. Єдронова В.Н. Сущность и элементы налоговой политики [текст] / В.Н. Єдронова, Н.Н. Мамыкина // Финансы и кредит. — 2005. — №5. — С. 37–40.

8. Золотько І. А. Податкова система [текст] : навч. посіб. / І. А. Золотько ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. — К. : КНЕУ, 2005. — 204 с.

УДК 336.226.1

Васильєва І.В., М-6 гр.
заочний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент Хомутенко В.П.

АДАПТАЦІЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ ПРИБУТКОВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Розглянуто податок на прибуток, як один із основних бюджетоутворюючих податків в Україні. Проаналізовано досвід зарубіжних країн у сфері прибуткового оподаткування підприємств та можливості запровадження його у вітчизняну податкову практику. На підставі проведеного аналізу, виявлено переваги та недоліки прибуткового оподаткування в зарубіжних країнах.

Annotation. Corporate tax was considered as one of the major budget revenue generating tax in Ukraine. Experience of foreign countries in tax sphere was analysed and opportunity of its implementation in national economy was considered. Advantages and disadvantages of corporate taxation in foreign countries were found.

Ключові слова: податок на прибуток, диференційована ставка податку, податкові пільги, амортизація, реінвестування прибутку.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Податки є головним джерелом наповнення бюджету та важливим інструментом регулювання економіки як у розвинутих країнах, так і в країнах що розвиваються. Одним із головних бюджетоутворюючих податків в багатьох країнах світу є податок на прибуток підприємств. Надходження від податку на прибуток підприємств нерозривно пов'язано із фінансовими результатами господарювання усіх суб'єктів підприємницької діяльності. Визначення впливу цього податку на діяльність підприємств та економіку в цілому є однією з найважливіших задач в умовах функціонування вітчизняного економічного середовища. Саме тому покращення та удосконалення механізму оподаткування податком на прибуток підприємств знаходиться в числі найважливіших проблем, від

швидкого вирішення яких значною мірою залежить подальший розвиток малого та середнього бізнесу в Україні.

Аналіз останніх публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблема оподаткування податком на прибуток підприємств є об'єктом політичних та наукових дискусій, аналітичних досліджень багатьох економістів, які у своїх працях торкалися питання вивчення та залучення зарубіжного податкового досвіду в Україну. Серед вітчизняних вчених треба відзначити праці Н. Дороша, які присвячені порівнянню податкової системи України та країн з розвинутою економікою; Л. Тимченко, який вивчав особливості формування податкових систем у країнах Центральної та Східної Європи; І. Чуркіної, яка розглядала особливості податкових систем країн з ринковою економікою та А. Чуприна, який досліджував міжнародний досвід оподаткування доходів фізичних осіб. Проте, слід відзначити, що питання можливості адаптації позитивного зарубіжного досвіду в сфері прибуткового оподаткування підприємств в Україні, вивчено не достатньо та потребує подальшого більш ґрунтовного дослідження.

Мета статті. Метою дослідження є аналіз досвіду зарубіжних країн у сфері прибуткового оподаткування підприємств та можливість запровадження його у вітчизняну податкову практику.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід свідчить, що податок на прибуток підприємств (корпорацій) можна використати як потужний механізм для стимулювання інвестиційної діяльності підприємств та прискорення їх економічного розвитку. Фіскальна функція цього виду податку вже давно поступилась місцем регуляторній та стимуляційній, адже високі ставки податку демотивують інвесторів, які вносять значний вклад у загальний обсяг виробництва країни. Специфіка впливу цього виду оподаткування в Україні полягає в тому, що вітчизняний корпоративний сектор, робить великий внесок в економічне зростання, а відтак вплив на ВВП є набагато відчутнішим, ніж у високорозвинених країнах, де саме малий бізнес є локомотивом зростання ВВП. У розвинених країнах, до яких прагне долучитися Україна, розвиток малого та середнього бізнесу – це запорука стабільності національної економіки та добробуту значної частини громадян [1].

Система оподаткування України виконує переважно фіскальну функцію, а стимулювальна функція використовується недостатньо. Так, якщо порівняти із Сполученими Штатами Америки, то там податок на прибуток корпорацій у 2012 році в доходах федерального бюджету займає третє місце, а на рівні штатів лише шосте місце серед усіх доходів бюджету (див. таблицю 1). Тоді як в Україні податок на прибуток підприємств посідає друге місце після ПДВ за значущістю у доходах державного бюджету (за останні п'ять років його питома вага не була менше за 14,9%).

Таблиця 1.

**Доходи бюджетів різних рівнів Сполучених Штатів Америки
у 2012 році, млрд. дол. США**

	Федеральний бюджет	Бюджет штатів	Місцеві бюджети	Всього	%
				млрд. дол. США	
Податки на доходи, з них:	1 401,5	341,8	36,2	1 779,4	35,0
- податок на доходи фіз. осіб;	1 164,7	290,7	28,4	1 483,7	83,4
-податок на прибуток корпорацій	236,8	51,1	7,8	295,7	16,6
Податки по соціальному страхуванню	840,7	114,2	6,1	960,9	18,9
Податки на вартість	145,2	481,5	563,4	1 190,1	23,4
Інші платежі	0,0	165,5	239,5	405,0	7,9
Доходи пов'язані з бізнесом	81,3	401,1	270,1	752,6	14,8
Всього доходів	2 468,6	1 504,2	1 115,2	5 088,0	100%

Джерело: [2]

Особливістю і, на наш погляд, перевагою оподаткування податку на прибуток в США є те, що там використовується прогресивна ставка оподаткування (див табл. 2).

Таблиця 2

Ставка податку на прибуток для корпорацій в США

Податкова база, дол. США	Податкова ставка
Не більше 50 000	15%
50001-75000	7500 + 25%
75001-100000	13750 + 34%
100001-335000	22250 + 39%
335001-10000000	113900 + 34%
10000001-15000000	3400000 + 35%
15000001-18333333	5150000 + 38%
18333334 і більше	35%

Джерело:[3, С. 96]

Тобто, якщо корпорація отримує прибуток в розмірі \$100 000, то в бюджет вона сплатить \$22 250 податку на прибуток, що менше ніж, якщо б прибуток корпорації відразу був обкладений за ставкою 34%. Така побудова шкали податкових ставок передбачає знижені ставки для малих та середніх підприємств, які є найбільш динамічним елементом приватного

підприємництва та відіграють значну роль в створенні інновацій, розширенні виробництва та зростання зайнятості.

Крім того, в США податок на прибуток корпорацій має велику кількість пільг. Із чистого доходу віднімаються штатні та місцеві податки на прибуток, 100% дивідендів, що знаходяться у повній власності місцевих дочірніх компаній, відсотки за цінними паперами місцевих органів і штатів, внески у благодійні фонди. Застосовуються податкові пільги в рамках прискореної амортизації, пільги на інвестиції, на науково-дослідні роботи, діють податкові знижки, що стимулюють використання альтернативних видів енергії. Компаніям надається податковий кредит у розмірі 50% вартості обладнання, що використовує сонячну або вітрову енергію в процесі виробництва. [3, С. 98]. Завдяки таким заходам в наступні 10 років лише одна корпорація Goldman Sachs інвестує 40 млрд дол США у підприємства по видобутку і використанню альтернативної енергії.

Застосування в Україні прогресивної ставки податку на прибуток як в Сполучених Штатах Америки, на наш погляд, стимулювало б українські підприємства до отримання більших прибутків, адже в їхньому розпорядженні залишалось би більше вільних коштів, які можливо було б використати на розширення виробництва, переоснащення матеріально-технічної бази, запровадження новітніх технологій. Також введення податкових пільг на проведення науково-дослідних робіт та використання альтернативних видів енергії мало б позитивний соціально-економічний ефект. Адже, виробництво енергії з екологічно чистих джерел могло б стати вагомим чинником зростання внутрішнього валового продукту. Це пояснюється тим, що нові технології і розробки дають підвищений рівень доданої вартості. А пільги по податку на прибуток для таких підприємств були б прекрасним стимулом для інвестицій, у тому числі і іноземних. За даними аналітиків ринку альтернативної енергії, більше 2 млрд. дол. готові інвестувати міжнародні фінансові організації в українські проекти "зеленої" енергетики.

Що стосується досвіду Канади, то там податок на прибуток і пов'язані з ним податкові пільги відіграють дуже важливу роль, так як вони спонукають компанії до раціонального використання основних та оборотних засобів, використанню наукових досягнень, розвитку діяльності в визначених регіонах та в інших суспільно корисних заходах. Основні податкові пільги для корпорацій включають: інвестиційний податковий кредит; податковий кредит на науково-дослідні роботи; прискорені норми амортизації; пільгові умови оподаткування приросту ринкової вартості активів; податкові пільги для корпорацій, які створюють робочі місця в фармацевтичній, комп'ютерній, телекомунікаційній, аерокосмічній галузях промисловості, тощо. Так, податковий кредит на капіталовкладення в науково-дослідні роботи та проекти складає 30% для усіх компаній та 45%- для компаній перероблюючого сектору в визначених регіонах [4]. Усі ці заходи дозволяють Канаді залучати значні обсяги інвестицій, в тому числі іноземних в свою

економіку та займати другу сходинку у глобальному індексі залучення інвестицій.

Цікавим з точки зору можливого використання в Україні є канадський податок на капітал, об'єктом обкладення якого визнається сума сплаченого капіталу і інших активів (основних засобів, нематеріальних активів, оборотних і необоротних активів) великих корпорацій з капіталізацією більше 10 млн канадських доларів і фінансових організацій. Ставки податку залежать від типу підприємства і коливаються в межах від 0,3 до 0,5% вартості капіталу. Великі корпорації сплачують додатковий податок у розмірі 0,175% від вартості капіталу, що складається з простих акцій, запасів, позик, облігацій, векселів, закладних [5, С.20]. Включення податку на капітал в українську податкову систему дозволило б вилучати до бюджету надприбуток національних монополій або великих підприємницьких структур. Так, один з найбільших мобільних операторів України лише за перше півріччя 2012 року отримав дохід у сумі 11 млрд 364 млн грн і обкладання його податком на капітал істотно б збільшило бюджет. А якщо врахувати, що підприємств, отримуючих надприбутки, в Україні декілька десятків, то державний бюджет за допомогою цих коштів міг би фінансувати соціально значимі заходи і проекти.

Що стосується позитивного досвіду Німеччини в оподаткуванні прибутку корпорацій, то вона для суб'єктів малого та середнього бізнесу збільшила норму амортизаційних відрахувань для рухомих основних фондів, розширила сферу застосування спеціального порядку нарахування податкової амортизації та ввела 20-відсоткове списання вартості майна в перший рік його експлуатації, що дозволяє протягом першого року списати до 45% вартості основних фондів. Країна надала можливість застосування будь-якою компанією при амортизації рухомого майна методу зменшеного залишку (норма амортизації — 25%) [6]. Така амортизаційна політика дає стимул німецьким підприємцям щорічно створювати сотні нових підприємств за рік. Крім того існуючі податкові пільги з прибуткового оподаткування корпорації дали змогу реалізувати 597 проектів за участю іноземного капіталу лише у 2011 році. Також характерною особливістю оподаткування податком на прибуток підприємств, що, на наш погляд, могла би бути використана Україною є звільнення від оподаткування багатьох резервних фондів: для компенсації інфляційного росту цін на матеріали, енергію; для засобів, отриманих компанією в результаті зміни оціночної вартості її майна; для прибутку, що надійшов від реалізації майна підприємства; резервів, що формуються з метою покриття ймовірних майбутніх витрат та втрат. Застосування такого досвіду було б вигідно для українських підприємств тим, що по-перше створені фонди слугували б страховкою при непередбачуваних обставинах виробничої діяльності, а, по-друге, зростання відрахувань в резервні фонди вело б до зменшення розмірів прибутку, що підлягає оподаткуванню та збільшувало б прибуток, що міг би бути використаний на розширення виробництва та інноваційні проекти [3, С. 111].

Одними із заходів, що використовується в Австрії для стимулювання діяльності підприємств особливо в після кризовий період було збільшення з 2010 р. податкових знижок для підприємств з 10% до 13%. Також було впроваджено прискорену амортизацію в розмірі 30% на рік, що дозволило цій країні отримати інвестиції за 2009-2010 роки на суму 700 млн. євро. При цьому в Австрії передбачається сплата в обов'язковому порядку так званого мінімального корпоративного податку незалежно від результатів діяльності платника (для компаній з обмеженою відповідальністю - 437,5 євро, акціонерних товариств - 875 євро за кожного минулий квартал, або 1750 і 3500 євро в рік відповідно). Для знову створених компаній розмір мінімального корпоративного податку протягом першого року роботи знижений до 273 євро за квартал, або 1092 євро в рік. У разі отримання компанією збитку сплата мінімального корпоративного податку переноситься на майбутнє, до отримання прибутку [5, С.17].

В Україні - положення інше. Нині, коли в цілях оподаткування приймаються будь-які економічно виправдані і документально підтверджені витрати, пов'язані з отриманням доходів, українські компанії не зацікавлені в максимізації податкового прибутку в обліку, а навпаки, прагнуть до формування збитку, оскільки можуть переносити отриманий збиток на майбутнє. Тому сплата мінімального податку стимулювала б платників податків ставати прибутковими компаніями, оскільки в силу закону вони були б зобов'язані сплатити певну суму податку незалежно від результатів своєї діяльності, адже в першому кварталі 2012 року, за даними Державного комітету статистики, 44,6% українських підприємств працювало зі збитком.

Протягом декількох років КНР є світовим лідером по залученню іноземних інвестицій в економіку. При цьому окрім факторів політичної стабільності, забезпеченості дешевими трудовими, матеріальними та інтелектуальними ресурсами, дуже важливою є інвестиційно-орієнтована податкова політика, в основі якої знаходяться заходи податкового стимулювання. Для підприємств, що випускають товари, напівфабрикати та інноваційну продукцію та передбачають працювати не менше 10 років в Китаї діють заходи, що дозволяють не сплачувати податок на прибуток протягом 2 років з моменту отримання першого прибутку, а потім протягом наступних 3 років їхній оподаткований прибуток підлягає зменшенню на 50%. Такі заходи дали змогу за 9 місяців 2011 року збільшити іноземні інвестиції в Китай до 95 млрд дол.

Об'єктивні для застосування в Україні і заходи направлені на реінвестування отриманого прибутку в розвиток існуючого або нового виробництва (інвестиції можуть бути здійснені або через збільшення статутного капіталу, або шляхом придбання основних виробничих фондів та нематеріальних активів). Так, іноземному інвестору може бути повернуто до 40% суми сплаченого податку на прибуток з реінвестованих сум, якщо він здійснить реінвестування протягом 5 років після отримання даної податкової пільги. При цьому платник податку має право реінвестувати прибуток у році його отримання або для цілей акумулювання фінансових коштів створити

фонд майбутніх інвестицій. В разі, якщо іноземний інвестор реінвестував прибуток в експортно-орієнтовані або технологічно-інноваційне виробництво, він має право на повне відшкодування сум податку на прибуток сплаченого раніше у відношенні реінвестованих сум. Справедливо буде відмітити, що заходи податкового стимулювання іноземних інвесторів ведуть до їхніх зобов'язань по працевлаштуванню та професійної освіти місцевих національних кадрів [7, С. 21]. Використання такої практики в Україні дало б поштовх для створення нових підприємств та робочих місць, та не сприяло б відпливу капіталу за кордон, адже реінвестований прибуток залишався в межах країни.

Крім того, в податковій системі КНР є можливість амортизації підготовчих витрат, пов'язаних з організацією нової юридичної особи або створенням бізнесу (протягом 5 років з початку діяльності). В Україні такі витрати не можуть бути списані на витрати, а повністю покриваються за рахунок чистого прибутку або власних коштів власників. Використання аналогічної норми в українській практиці сприяло б підвищенню підприємницької активності, адже за даними 2011 року лише 46% опитаних мали намір вести бізнес в Україні.

Таким чином, кожна із зазначених вище країн, виробила комплекс заходів щодо створення умов для ведення бізнесу як для нових, так і для існуючих підприємств, що знайшло відображення в механізмі податку на прибуток юридичних осіб. Узагальнення основних напрямів податкової політики в сфері прибуткового оподаткування підприємств країн, що розглядались вище, наведено в таблиці.

Таблиця 3

Критерії для порівняння податкового регулювання, передбачені при оподаткуванні прибутку юридичних осіб

Критерій	Україна	США	Канада	Німеччина	Австрія	Китай
Наявність прогресивної шкали ставки податку на прибуток		+		+		
Використання податку на надприбуток		+	+			
Надання місцевим органам влади повноважень по регулюванню податку на прибуток		+	+			
Великі пільги по науково-дослідним заходам		+	+		+	+
Використання норм прискореної амортизації	+	+	+	+	+	+
Наявність мінімального					+	

податку з юридичних осіб						
Пільги на капітальні вкладення	+	+		+		+

Джерело: [складено автором]

Висновки і пропозиції. На відміну від вітчизняної практики, механізм оподаткування прибутку юридичних осіб у світовій практиці активно використовується для регулювання соціально-економічних процесів. Вдосконалення справляння податку на прибуток в Україні повинне не тільки враховувати світовий досвід, але й особливості вітчизняної економіки. Реформування системи оподаткування прибутку повинно спиратися тільки на відтворювальний принцип, податок повинен стимулювати зростання виробництва, підвищення продуктивності праці. Україна має оцінити зарубіжний досвід і сформувати таку податкову систему, яка б не стримувала б, а сприяла розвитку бізнесу, вивільнити від оподаткування ту частину прибутку, яка інвестується у виробництво, запровадити диференційовані ставки податку.

Список використаних джерел

1. Патарідзе - Вишинська М.В.Оподаткування прибутку: Україна і світ. Електронний ресурс. - Режим доступу:[http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2012_1/PDF/12pmvzd.pdf]
2. United States Federal State and Local Government Revenue. Електронний ресурс. - Режим доступу: [<http://www.usgovernmentrevenue.com/>]
3. Шувалов Є.Б. Налоговые системы зарубежных стран. - – М.: Изд. центр ЕАОИ, 2010. – 134 с.
4. Світовий досвід оподаткування: Канада. Електронний ресурс. - Режим доступу:[<http://sts.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/canada/>]
5. Грибкова Н.Б. Опыт налогового регулирования в зарубежных странах// Налоговая политика и практика.- 2008.-№ 7.- С. 16-23
6. Зарубіжний досвід справляння податку на прибуток підприємств. Електронний ресурс. - Режим доступу: [<http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/15585/1/82.pdf>]
7. Рудь О.В. Світовий досвід використання податку на прибуток у системі податкового регулювання //Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції - 2011 - №3.-С. 52-57.

ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І КОНТРОЛЬ ЗА БАНКІВСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено сутність та напрями податкового регулювання та контролю банків, визначено інструменти податкового регулювання банків. Окреслено шляхи підвищення ефективності податкового контролю банківської діяльності в Україні. Розглянуто заходи фінансової відповідальності, які можуть бути застосовані до банків, як юридичних осіб, відповідно до їх функцій у податкових відносинах.

Ключові слова: банківська діяльність, податкове регулювання, податковий контроль, юридична відповідальність, податкове навантаження, платник податку.

Annotation. The article deals with main functions of taxation of banks and tax policies that are fundamental to the validity of the tax regulation of banking activities. Proved correlation parameters of the tax burden and effectiveness of the bank. Considered measures of responsibility that can be applied to banks as legal entities, according to their functions in tax relations.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні в умовах трансформаційної економіки та нестійкої економічної ситуації в Україні збільшується роль держави, яка має підвищити регулюючий вплив на хід економічних процесів. Державне регулювання тією чи іншою мірою торкається інтересів усіх суб'єктів господарювання, одними з яких є банки. Податкове регулювання банківської системи є важливим з точки зору безпеки та стабільності економічної системи. Належний податковий контроль може суттєво збільшити доходи бюджету, а застосування санкцій при порушенні податкового законодавства набуває вирішального значення.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Питання податкового регулювання та контролю в науковій літературі вивчаються з моменту появи банківської системи. Значний внесок зробили такі науковці, як Ю.В. Боднарук, Н.Г. Євченко, Л.Г. Кльоба, І.В. Сало, О.Г. Сербина та інші.

Проте необхідно відмітити, що в науковій літературі недостатньо досліджувалися питання податкового регулювання окремих банківських операцій та контролю за ними, не приділялося належної уваги відповідальності банків за порушення податкового законодавства. Варто зазначити, що прийняття Податкового кодексу обумовлює необхідність проведення нових досліджень з обраної проблематики.

Мета статті полягає у дослідженні напрямів податкового регулювання та контролю за банківською діяльністю, виявленні впливу податкових важелів на діяльність банку, обґрунтуванні необхідності впровадження санкцій за порушення банками податкового законодавства.

Виклад основного матеріалу. Оподаткування банків в Україні здійснюється за тими ж законодавчими актами, що й оподаткування інших юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Однак банки як фінансові посередники здійснюють специфічні операції, пов'язані з перерозподілом фінансових ресурсів з тих галузей економіки, де ці ресурси є тимчасово вільними, в ті, де існує потреба в таких ресурсах. Таким чином, діяльність банків суттєво відрізняється від діяльності інших суб'єктів господарської діяльності, що обумовлює наявність в податковому законодавстві окремих норм щодо оподаткування фінансових установ.

Роль банківських установ в системі оподаткування є багатогранною, адже банки виступають в ролі платника, податкового агента та осіб, що сприяють сплаті обов'язкових платежів.

За своєю сутністю банківська система є самокерованою, так як зміна економічної кон'юнктури, в першу чергу, податкової політики держави, політичної ситуації неминуче призводить до «автоматичної» зміни політики банку: в період економічних криз і політичної нестабільності скорочуються довгострокові інвестиції банків у виробництво, зменшуються терміни кредитування, збільшується питома вага доходів від побічної (наприклад, посередницької) діяльності; навпаки, в умовах економічної та політичної стабільності і, отже, скорочення ризику, банки активізують свою роботу як з обслуговування основної виробничої діяльності підприємств, так і по довгостроковому кредитуванню господарств; домінуюче положення в структурі доходів займають процентні надходження. Проте, самокерованість банківської системи не означає виведення її з поля державного регулювання, зокрема податкового.

Податкове регулювання банківської діяльності – складний процес використання механізмів та інструментів податкової політики на банківську діяльність з метою стимулювання чи стримування надання банківських послуг для отримання необхідних соціально-економічних результатів. Стимулювання чи стримування буде забезпечувати розвиток виробництва за рахунок довгострокового чи короткострокового банківського кредитування з ймовірними утисками фінансових інтересів банківської сфери в короткостроковій перспективі і розвитком в довгостроковій.

Під податковим стимулюванням інвестиційної діяльності банків необхідно розуміти здійснення державою за допомогою механізмів оподаткування певних заходів, які спрямовані на створення належних умов інвестування, підвищення якості й розширення напрямів інвестування банків, досягнення рівноваги між попитом та пропозицією на інвестиційному ринку. Дана рівновага може досягатися такими основними шляхами:

- 1) податкове стимулювання інвестицій, якщо попит перевищує пропозицію інвестиційних ресурсів;

2) податкове стримування інвестиційної активності, якщо спостерігається надлишкова пропозиція.

Податкове стимулювання банківської інвестиційної діяльності здійснюються за допомогою спеціальних інструментів. Такими інструментами є зміна елементів податку чи реструктуризація податкової системи країни з метою підвищення чи зниження активності інвестиційної діяльності залежно від кон'юнктури ринку.

Як свідчить банківська практика, сьогодні серед податкових інструментів стимулювання банківської інвестиційної діяльності найбільшого поширення набуло надання податкових пільг. Такі пільги можуть бути реалізовані через повне або часткове звільнення від сплати податків, у тому числі через зниження податкової ставки; скорочення податкової бази; виключення окремих видів доходів, майна тощо зі складу об'єктів оподаткування. Вважаємо, що саме податкові пільги можуть створити певні конкурентні переваги для інвестиційних операцій банку.

Одним із найсуттєвіших елементів системи податкових стимулів є податкова ставка, зниження чи підвищення якої впливає на умови інвестування. На наш погляд, зниження податкової ставки може призвести до поліпшення умов і результатів діяльності банків, зростання обсягів інвестування власної діяльності, водночас воно може призвести до скорочення податкових доходів бюджету, що має негативну тенденцію для держави загалом. Тому розмір знижок має бути помірний і врівноважений, адже при його невідповідності інтересам і сподіванням банків-інвесторів обсяги інвестиційної діяльності не збільшуватимуться, а державні доходи все одно скорочуватимуться. Підвищення ж ставок оподаткування призведе до скорочення інвестиційної діяльності банків. Однак такий інструмент в Україні ще не застосовувався.

Враховуючи вищезазначене, можна визначити раціональність звільнення банків від оподаткування їх прибутку, якщо він направляється у вигляді прямих інвестицій на розвиток підприємств пріоритетних галузей економіки. Банкам доречно надавати пільги на оподаткування прибутку, якщо він інвестується в інноваційні підприємства та довгострокові програми розвитку. Необхідно застосовувати цілу систему податкових інструментів та механізмів впливу, оскільки застосування лише одного податкового стимулятора не зацікавить банки в нарощуванні кредитної, депозитної та інвестиційної діяльності.

Безумовно, держава зацікавлена в розвитку банківської системи, в її стабільності та надійності як гаранта подолання кризи в економіці. Тому основні вимоги до законодавчої бази, на якій реалізується інвестиційна політика, мають включати: забезпечення сталого розвитку банківської системи і попередження її краху; активне стимулювання інвестиційної діяльності банків як важливого чинника зниження економічного спаду і подальшого піднесення економіки та зростання життєвого рівня населення; обмеження концентрації капіталу в одних руках і недопущення монопольного контролю над ринком фінансових ресурсів; забезпечення

конкурентоспроможності банків на ринку фінансових послуг порівняно з іншими небанківськими фінансовими посередниками.

У своїх роботах О.Г. Сербина розглядає два можливих підходи до податкового регулювання банківської діяльності[1, с. 198]:

1) вплив на банківську сферу необхідно посилити, адже рівень податкового навантаження є занадто низьким. Основними аргументами на користь цього підходу є потреба в розвитку реального сектора економіки, відносно висока швидкість обігу капіталу, значний попит та висока ціна на банківські послуги;

2) вплив на банківську сферу необхідно послабити з метою залучення коштів до реального сектору економіки. Прихильники цього підходу зауважують, що посилення податкового впливу збільшує економічну нестабільність банківської сфери та призводить до підвищення ставок за кредит.

Проблема вибору того чи іншого підходу до податкового регулювання залежить від того, яка з функцій податків визнана першочерговою: фіскальна або регулююча.

Фіскальна функція забезпечує: формування дохідної частини бюджету та загальнодержавних цільових фондів; рівномірний розподіл сум податкових надходжень між ланками бюджетної системи; стабілізацію загальнодержавного та регіонального рівня соціального забезпечення громадян та забезпечення соціальних гарантій; досягнення високого рівня соціальної інфраструктури; забезпечення потреб науки, освіти, охорони здоров'я та навколишнього середовища, оборони та управління.

Сутність регулюючої функції полягає в тому, щоб перерозподілити вартість валового національного продукту між державою та платниками податків. В довгостроковій перспективі є доречним розвивати саме регулюючу функцію, яка має забезпечити оптимальну структуру банківських кредитних ресурсів у відповідності з програмами економічного розвитку України та довгостроковим бюджетним плануванням.

Оподаткування – це зовнішній чинник впливу на банківську діяльність. Водночас, зовнішні чинники доцільно поділити на прямі та непрямі. Прямі чинники безпосередньо впливають на напрямки, обсяги та інструменти банківської діяльності і спрямовані передусім або виключно на банки. Непрямі чинники прямо не пов'язані з банківською діяльністю і спрямовані насамперед на інші види діяльності (промислове виробництво, видобуток корисних копалин, освіта, наука, страхування тощо), що має вплив на інструменти та напрямки діяльності банків [2, с.175].

Поряд з податковим регулюванням, одним з важливих та дієвих методів податкового механізму виступає податковий контроль. Податковий контроль за банківською діяльністю охоплює: спостереження за діяльністю банків; аналіз отриманої банківської інформації, виявлення тенденцій розвитку банківського сектора; вживання заходів з попередження порушень банками законності і дисципліни; облік конкретних банківських правопорушень, аналіз їх причин і обставин; припинення протиправної діяльності банків; виявлення винних у здійсненні податкових правопорушень

(як платників податків, так і працівників податкових органів) і притягнення їх до відповідальності [3, с.199].

Контролюючі органи у межах своєї компетенції, визначеної податковим законодавством, здійснюють контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків, зборів, інших обов'язкових платежів та погашенням податкових зобов'язань чи податкового боргу, але лише стосовно тих податків і зборів (обов'язкових платежів), які належать до їх компетенції [4, с.199].

Фінансова відповідальність за порушення законодавства з питань оподаткування встановлюється та застосовується згідно з Податковим кодексом України [5]. Фінансові санкції за податкові порушення відрізняються від усіх інших, тим, що застосовуються не тільки до фізичних осіб – посадових осіб банку, а й до юридичних осіб – банків. Відповідальність банків за порушення податкового законодавства має певні особливості, оскільки вони у податкових відносинах виконують роль:

- платника податків;
- податкового агента;
- зобов'язані перераховувати до бюджетів і державних цільових фондів податкові платежі за дорученням своїх клієнтів-платників податків;
- надавати податковим органам інформацію про відкриття/закриття рахунків клієнтів[6, с.88].

Банки, як юридичні особи, несуть лише фінансову відповідальність за порушення податкового законодавства. Проте, порушення юридичною особою податкового законодавства завжди є наслідком протиправних дій або бездіяльності службових осіб такої юридичної особи. Таким чином, притягнення до фінансової відповідальності банків за податкові правопорушення не звільняє їх посадових осіб, за наявності відповідних підстав, від притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності. Тобто, до посадових осіб банку, що відповідають за нарахування, перерахування податків та зборів, а також складання і подання податкової звітності, можуть бути застосовані заходи адміністративної та кримінальної відповідальності. Зазвичай такими посадовими особами є керівник та головний бухгалтер банку, а також відповідальні працівники відділу податкового обліку [4, с.4].

Висновки і пропозиції. На сьогодні головним завданням є створення мотивації для забезпечення стабільної діяльності банків, які виконують специфічні функції перерозподілу фінансових ресурсів в економіці. З цього приводу важливого значення набуває податкове регулювання банківської діяльності. В рамках податкового регулювання залишається актуальним зниження податкового тягаря з метою запобігання банкрутства ряду банків і недопущення сильної монополізації банківського сектора економіки, а також надання дієвих, а не декларативних податкових пільг банкам.

Для забезпечення ефективності податкового контролю необхідно удосконалювати його як цілісну систему, проводити профілактичні заходи з

метою зниження корупції та зловживань, а також сприяння детінізації економіки в цілому.

Список використаних джерел

1. Сербина О.Г. Організація податкового контролю за банківською діяльністю та його ефективність // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – № 18.5. – С. 197-204.
2. Кльоба Л.Г., Ярошик О.І., Ярошик О.С. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – №21.10. – С. 173-178.
3. Євченко Н.Г. Особливості відповідальності банків за порушення податкового законодавства // Часопис економічних реформ. – 2012. – №4 (8).- с. 3-8
4. Сало І.В. Оподаткування банків: навч. посібн. / І.В. Сало, І.І. Д'яконова, Н.Г. Євченко. – Суми: Вид-во «Університетська книга», 2010. – 208 с
5. Податковий кодекс України від 03.02.2013 №2755-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з головної сторінки інтернету
6. Боднарук Ю.В. Особливості участі податкових агентів в податкових провадженнях на стадії добровільної реалізації податкового зобов'язання // Митна справа. – 2010. – №6. – С. 87-94.

УДК 336.12

Бойчук О.М., 52 гр.
фінансово-економічний факультет ОНЕУ
Науковий керівник
к.е.н., доцент Хомутенко А.В.

ОБ'ЄКТИВНА НЕОБХІДНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті досліджено підприємницьку діяльність як об'єкт державного фінансового контролю. Сформовано проблеми з якими стикається держава в результаті порушення підприємцями норм законів. Зазначено основні завдання державного фінансового контролю підприємницької діяльності на макrorівні та мікрорівні. Обґрунтовано необхідність вдосконалення системи державного фінансового контролю, в тому числі за підприємницькою діяльністю.

Ключові слова: державний фінансовий контроль, підприємницька діяльність, підприємці.

Annotation. In the article on business as an object of state financial control. Formed problems faced by the government due to the violation of norms entrepreneurs laws. Outlines the objectives of public financial control business at

the macro and micro levels. The need to improve the system of state financial control, including entrepreneurship.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Діюча система державного фінансового контролю підприємницької діяльності є недосконалою, що пов'язано з незавершеністю її формування. Так, зокрема: відсутні єдині концептуальні засади організації державного фінансового контролю, розірване правове поле, відсутня методологічна цілісність та чіткість, допускається дублювання у функціях органів державного фінансового контролю. Внаслідок цього в економіці України мають місце негативні явища, які пов'язані з діями суб'єктів підприємництва: низька платіжна дисципліна, несвоєчасна виплата заробітної плати, приховування доходів від оподаткування, порушення при приватизації і в зовнішньоекономічній діяльності, нецільове використання бюджетних коштів. Все це й обумовлює необхідність вдосконалення системи державного фінансового контролю в Україні, зокрема державного фінансового контролю підприємницької діяльності.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів державного фінансового контролю підприємницької діяльності займалися такі відомі фахівці, як Ю.М.Бажал, І.А.Бєлобжецький, М.Т.Білуха, Ф.Ф.Бутинець, Л.І.Вороніна, Н.І.Дорош, Є.В.Калюга, Л.М.Крамаровський, І.Б.Стефанюк та інші вітчизняні і зарубіжні вчені-економісти. Однак вивчення публікацій дозволило виявити, що серед дослідників немає спільної думки передусім з вихідних понять системи фінансового контролю та механізму його здійснення відносно підприємницької діяльності.

Мета статті – дослідити підприємницьку діяльність як об'єкт державного фінансового контролю, виявити недоліки такого контролю та запропонувати шляхи їх усунення.

Виклад основного матеріалу.

Державний фінансовий контроль підприємницької діяльності базується на взаємодії двох сторін – державних органів та підприємницьких структур. З огляду на це для організації такого контролю важливе значення мають засади функціонування суб'єктів підприємництва.

Конституцією України визначено, що: кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності; не допускається зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція (статті 42) [1].

У Господарському кодексі України (ст. 3) [1] зазначається, що підприємництво – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність та здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку. Така діяльність здійснюється фізичними і юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти

підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. Основними принципами, за якими здійснюється підприємницька діяльність, у Кодексі названо:

- ✓ забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання;
- ✓ свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом;
- ✓ вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;
- ✓ обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємництві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави;
- ✓ захист національного товаровиробника;
- ✓ заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини.

Підприємництво – один з важливих чинників соціально-економічного прогресу, тому суспільство зацікавлене в цивілізованому підприємстві. Підприємці мають право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить законодавству [1]. Звідси, недотримання норм законодавства, які встановлюють обмеження у здійсненні підприємницької діяльності та визначають порядок обігу фінансових ресурсів, є порушеннями у діяльності суб'єктів підприємництва.

Підприємницька діяльність спрямована на досягнення найкращого результату в господарюванні і отримання економічної вигоди. В сучасних умовах, ставлячи за мету привласнення максимально високих прибутків, ряд підприємців, як і раніше, досягають її у заборонений спосіб:

- виготовленням неякісних товарів, неякісного виконання робіт і надання неякісних послуг;
- встановленням завищених цін на товари, послуги і виконувані роботи, внаслідок чого вони привласнюють не середні, а максимально високі прибутки;
- ухиленням від сплати законодавчо встановлених податків;
- створенням фіктивних фінансових трастів та інших фінансових інститутів, які виманюють гроші зі значної кількості довірливих вкладників;
- виготовленням товарів і наданням послуг, які загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей (наркобізнес, торгівля зброєю та ін.);
- вивезенням капіталів за кордон;
- розкраданням державної власності в процесі її роздержавлення і приватизації;
- фальсифікацією торгових марок, обважуванням, обрахуванням споживачів та іншими видами шахрайства;
- монополізацією окремих сфер діяльності.

Такі незаконні способи збагачення підприємців, що вступають в суперечність з інтересами суспільства, підривають його економічну могутність і суверенітет. В результаті держава потерпає від декількох суттєвих проблем.

Найперша з них – відсутність платіжної дисципліни.

Основними сферами, де масово почали проявлятися фінансові порушення і злочини, стала фінансово-кредитна система, паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство, виробництво та реалізація підакцизних товарів, сфера приватизації та зовнішньоекономічної діяльності.

Так, комерційні банки через законодавчу неурегульованість багатьох аспектів їхньої діяльності, а також через відсутність необхідного нагляду з боку Національного банку України можуть відкрити без будь-яких перешкод рахунки для проведення незаконних операцій. Зокрема, за 2012 року в провадженні слідчих правоохоронних органів України перебувало 15 кримінальних справ про злочини в банківській сфері, скоєні організованими групами. Зокрема, до суду направлено кримінальну справу, порушену прокуратурою м. Біла Церква стосовно працівників ПАТ «Дельта-Банк», які в складі організованої групи з листопада 2010 р. до травня 2011-го заволоділи депозитними вкладками понад 40 клієнтів на загальну суму майже 10 млн грн.

Порушено 62 кримінальні справи за виявленими фактами ухвалення незаконних процесуальних рішень при реєстрації заяв і повідомлень про злочини [2].

Аналіз правопорушень у сфері оподаткування засвідчує, що лєвова їх частка здійснюється шляхом створення фіктивних фірм. Саме за їх допомогою від оподаткування приховуються значні суми, незаконно переводяться в готівку безготівкові кошти, конвертуються і перераховуються за кордон мільйони. Так, Департамент боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, за I півріччя 2011 р. виявив 413 фіктивних підприємств, які випустили понад 1 тис. векселів загальною номінальною вартістю 2,3 млрд грн. Також, ДПС України спільно з територіальними підрозділами Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку зупинили обіг цінних паперів 457 акціонерних товариств на суму 900 млн грн. Скасовано зареєстрований випуск акцій 502 акціонерних товариств на суму 1,2 млрд грн. Крім того, з обігу вилучено 455 векселів загальною номінальною вартістю 604 млн грн. [3].

У 4 кварталі 2012 року виявлено 97 суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності. За результатами вжитих заходів анульовано 90 свідоцтв платника ПДВ, прийнято рішення про порушення кримінальних справ по 48 суб'єктах господарювання. припинено незаконну діяльність 8 злочинних угруповань – „конвертаційних центрів” із загальним обсягом проконвертованих коштів близько 1,3 млрд. грн., ймовірні втрати бюджету з ПДВ складають 219,2 млн. гривень. встановлено 405 контрагентів, що співпрацювали з „конвертаційними центрами”, до бюджету донараховано 75,2 млн. грн., порушено 14 кримінальних справ [4].

Ще однією проблемою, яка паралізує всю фінансову систему країни, є обсяги податкових і фінансових пільг. Так, за 2011 рік в Україні було надано 59 мільярдів гривень податкових пільг 49-ти тисячам платників податків. Це близько 19% доходів державного бюджету за 2011 році, які становили 315 млрд. грн. Тільки за перше півріччя 2012 року через податкові пільги бюджет

України недоотримав 22,2 млрд. грн. Ці дані вражають, тому необхідно дослідити цю проблему. Зокрема, за кількістю податкових пільг (не в грошовому еквіваленті, а по кількості норм в законах, які визначають ці пільги) лідерами є ПДВ, податок на прибуток і плата за землю (рис. 1).

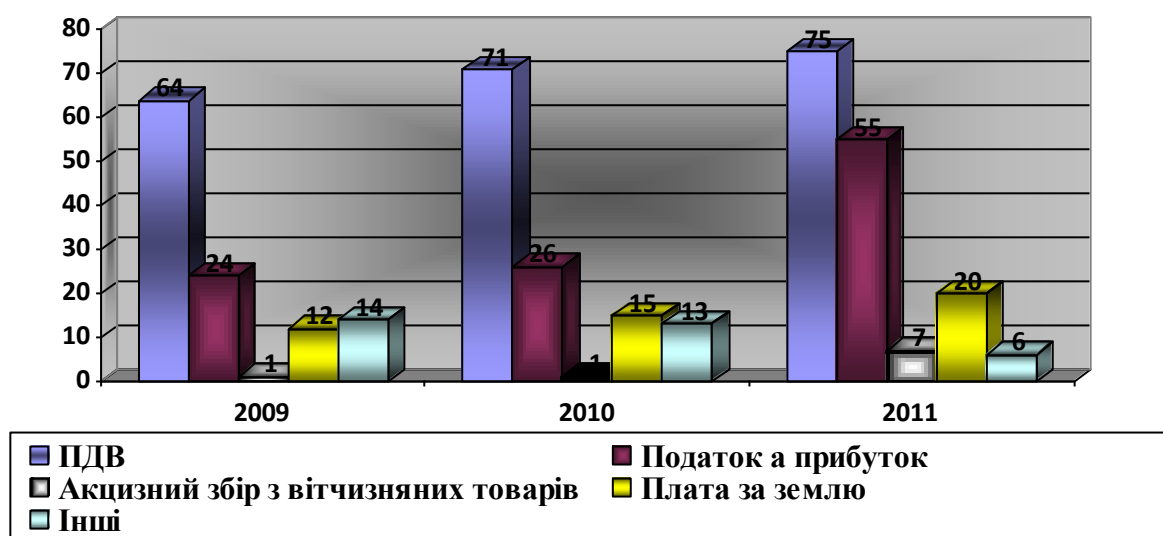

Рис. 1. Кількість наданих пільг за видами податків [4]
По сумі податкових пільг маємо наступний розподіл (табл. 1).

Таблиця 1.

Податкові пільги та їх структура за видами податків (в тис. грн.) [4]

Податок	2009	2009 (%)	2010	2010 (%)	2011	2011 (%)
ПДВ	25 830 616	90%	34 449 706	92%	41 453 217	70%
Податок на прибуток	2 023 945	7%	2 130 743	6%	15 501 411	26%
Акцизний збір з вітчизняних товарів	329	0%	761	0%	2 011 057	3%
Плата за землею	608 861	2%	901 657	2%	253 013	0%
Інші	99454	0%	102974	0%	115044	0%
Всього	28 563 204	100%	37 585 841	100%	59 333 741	100%

Як видно з таблиці, в 2009-2010 роках пільги з ПДВ становили левову частку всіх пільг 90-92%. В 2011 картина змінилась, пільги з ПДВ становили “лише” 70%. Це пов’язано з уведенням в дію в 2011 році Податкового кодексу, в якому закладена значна кількість пільг з податку на прибуток.

В розрізі класифікації видів економічної діяльності найбільше пільг з ПДВ надано сільському господарству, мисливству та пов’язаних з ними послугами (30,14% - у 2011 році). У 2011 році 17,35% усіх видів економічної діяльності складають пільги з ПДВ підприємствам, що здійснюють торгівлю; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку.

Пільги з податку на прибуток займають друге місце після пільг по ПДВ за обсягом, складаючи близько 16% від загального обсягу пільг за період 2009-2011 років. Основними галузями економіки, які використовували пільги з податку на прибуток були: грошове і фінансове посередництво (30% всіх

пільг за період 2009-2011), інші (28%), виробництво і розподілення енергії (11%), металургія (6%), торгівля (6%) [4].

Пільги по акцизному зборі (податку) (з вітчизняних та імпортованих товарів) налічували 2126 млн. грн. за період 2009-2011 років, що становить 1,7% від загальної суми податкових пільг. При цьому основна частка (1,6% від загальної суми пільг) припадає на акцизний збір з вітчизняних товарів. По цьому податку в 2009-2010 роках існувала тільки пільга «не оподатковується оборот з реалізації легкових авто для інвалідів, придбаних за кошти соцзабезпечення, і легкових авто спеціального призначення (швидка, МНС), придбаних за рахунок бюджетних коштів), яка реалізовувалась лише на території Запорізької області (імовірно пов'язано з підприємством Запорізьким автомобільним заводом і корпорацією «УкрАвто»)» [4].

З усього вище сказаного видно, що хоч податкова і звітує про досить значні обсяги податкових пільг і втрати доходів бюджету, значного стимулюючого ефекту ці пільги не мають. Більшість з них взагалі не є пільгами в економічному сенсі, а лише називаються ними. Тільки частина пільг також і стимулює деякі сектори: аграрний (сільське господарство і тваринництво), літакобудування, авіаційну і космічну промисловість [5].

Накладає свій негативний відбиток на становлення фінансової системи України і ряд інших факторів. Так, через наявність численних неузгоджень у законодавстві процес роздержавлення і приватизації державної власності став чудовим інструментом для «відмивання» капіталів тіньової економіки. В результаті значна частина коштів від приватизації не надходить до бюджету держави, майно привласнюється керівниками приватизованих підприємств [6, с. 33].

Одночасно держава, в особі міністерств і відомств, послабила контроль і над державними підприємствами, де відбуваються неконтрольовані процеси приватизації, акціонування, продажу за борги і т. ін. Прикладами цього є продаж державних електростанцій у 2012-2013 роках «Вінницяобленерго» та «Львівобленерго» [7].

Є проблема із використанням та поверненням зарубіжних кредитів, взятих під гарантії держави.

Як свідчать офіційні дані, станом на 1.04.2011 рік внаслідок неналежного виконання підприємствами зобов'язань щодо термінів повернення іноземних кредитів, наданих під гарантію уряду, їх заборгованість перед державою становила 1867,03 млн. доларів США [8].

Не забезпечено і належного використання фондів державних фінансових ресурсів, серед яких головним інструментом реалізації державної політики в будь-якій країні є бюджет.

Важливість системного, жорсткого контролю за економічним і раціональним використанням бюджетних коштів підтверджується тим, що органами Державної фінансової інспекції України протягом 2007-2011 років факти втрат фінансових і матеріальних ресурсів в результаті вчинених правопорушень виявлено у 67,3 тисячі суб'єктів господарювання на загальну суму майже 49,9 млн. грн. [9]

Порушення та недоліки при адмініструванні доходної частини державного бюджету (у 2010 році – 41,4% усіх порушень), зокрема: недоотримання податків та зборів внаслідок звуження податкової бази (52,8%); неналежний контроль за своєчасністю, достовірністю, повнотою нарахування податків і зборів (обов'язкових платежів) та погашенням податкових зобов'язань чи податкового боргу, виконанням умов надання пільг, стягненням штрафних санкцій і пені (35,1%) – все це спричинило значні втрати бюджетних надходжень (рис. 2).

З урахуванням зазначеного, державний фінансовий контроль підприємницької діяльності на макрорівні загалом покликаний забезпечити:

1. виявлення суб'єктів підприємницької діяльності, які:

- провокують платіжну кризу;
- дестабілізують економічну ситуацію. Так, зокрема, поява „фінансових пірамід” для держави може призвести до того, що за рахунок державного бюджету відшкодуватимуться борги суб'єктів підприємницької діяльності, які одержали позики під гарантії уряду. Держава також не зацікавлена у бюджетному відшкодуванні з податку на додану вартість фіктивним фірмам;
- несуть загрозу національній безпеці (здійснюють контрабандні операції, займаються незаконною торгівлею наркотичних препаратів, зброї, тощо). Контрабанда не лише може призвести до появи на ринку неякісних товарів, а й впливає на зменшення доходів держави від зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності;

2. попередження монополізації ринків (недопущення утворення економічних монополій, які створюють недобросовісну конкуренцію) та достовірність оцінки результатів діяльності природних монополій і регулювання в них тарифів;

3. захист прав власників;

4. належне функціонування інвестиційних, пенсійних фондів, забезпечення інтересів їх вкладників.

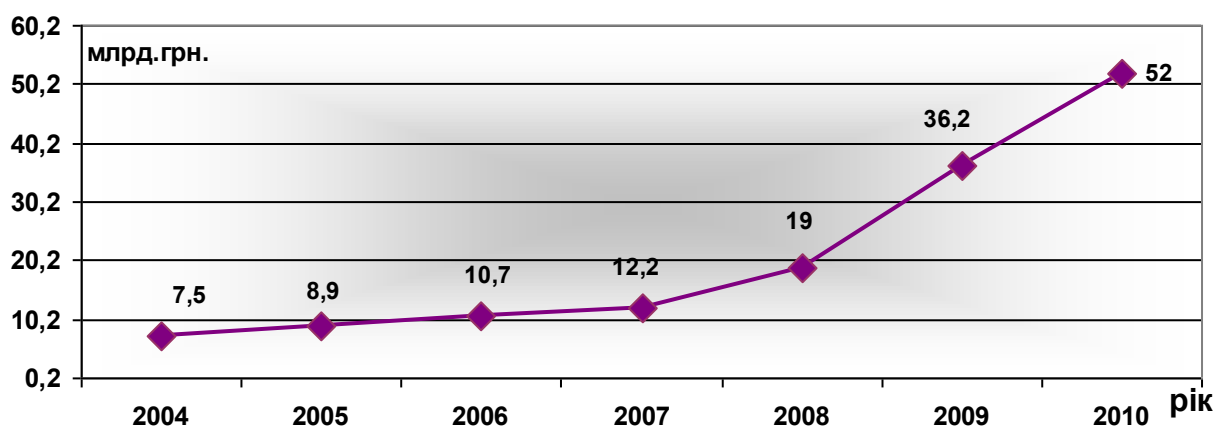

Рис. 2. Обсяги виявлених Рахунковою палатою бюджетних правопорушень, неефективного використання коштів, порушень та недоліків при адмініструванні доходної частини державного бюджету [10]

Відповідно на мікрорівні державний фінансовий контроль підприємницької діяльності має забезпечити дотримання суб'єктами підприємницької діяльності:

- правил створення;
- державних соціальних гарантій (наприклад, виплати працівникам мінімальної заробітної плати);
- встановлених законом норм щодо проведення фінансових операцій та відображення у бухгалтерському обліку і фінансовій звітності одержаних доходів і податкових зобов'язань перед державою;
- вимог щодо легальності джерел одержання доходів (чи не має відмивання грошей, добутих від незаконних видів діяльності).

Тобто, незалежно від форми власності суб'єктів підприємництва державному фінансовому контролю повинні піддаватися господарські операції на предмет дотримання ними економічних, екологічних, технічних нормативів діяльності, а також так званих нормативів зайнятості та праці, які в кінцевому підсумку впливають на обіг фінансових ресурсів.

В частині функціонування публічних фінансів будь-яка держава контролює у суб'єктів підприємницької діяльності:

- правильність нарахування, повноту і своєчасність сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- використання державних коштів, наданих суб'єктам підприємництва у будь-якій формі – субсидії, кредити під гарантії уряду, пільги тощо;
- використання коштів, спрямованих на державні і муніципальні закупівлі.

Водночас державний фінансовий контроль у суб'єктів підприємництва, які належать до державного і комунального секторів економіки, має додаткові, особливі об'єкти контролю, зокрема передбачає також контроль за: ефективністю використання майна; основними результатами фінансово-господарської діяльності; використанням доходів та прибутків; використанням коштів, виділених на виробничі і соціальні програми.

Висновки і пропозиції.

Проведене дослідження показало, що сьогодні в результаті відсутності цілісної системи державного фінансового контролю підприємницької діяльності частина фінансових ресурсів використовується поза межами правового регулювання та мають місце значні порушення у фінансовій сфері.

Державний фінансовий контроль підприємницької діяльності забезпечує стабільність ринкової економіки на мікрорівні, відтак суттєво впливає на макроекономічну рівновагу, фінансову безпеку, створення умов для доброякісної конкуренції і захисту прав власників. Тому посилюється значення такого контролю та необхідність вдосконалення його системи і механізму здійснення.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/13717-pravoohoronci_porushili_15_sprav_pro_masshtabni_zlochiny_v_b.html.
3. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/gnsu-vyyavila-413-fiktivnyh-predpriyatiy-kotorye-vypustili-26072011160100> l.
4. Офіційний веб-сайт Державної податкової адміністрації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sts.gov.ua/diyalnist-dpa-ukraini/plani-ta-zviti-roboti-dpa-u/81935.html> l; <http://sts.gov.ua/dodatкова-informatsiya/eksklyuziv-vid-departamenti/departament-prognozuvannya-/povidomlennya-z-pitan-prog/59695.html>.
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://iavorskyi.wordpress.com/2013/02/01/%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%0%D1%82%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%96-0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B8-%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BE-%D1%87%D0%B8-%D0%BD%D1%96/>l.
6. Кондратьєв Я.Ю., Камлик М.І., Сущенко В.Д. Соціально-криміналістична характеристика “п’ятої” влади // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): Науково-практичний журнал. – 2006. – № 2. – С. 5-54.
7. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/485707-prodaj-oblenergo-prokurorska-privatizatsiya-v-diji.html>.
8. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=74685.
9. Офіційний веб-сайт Державної фінансової інспекції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/46964>.
10. Офіційний веб-сайт Рахункової палати України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ НЕПРЯМОГО ОПОДАТКУВАННЯ НА ПРИКЛАДІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ

Анотація. Стаття присвячена аналізу механізму непрямого оподаткування. Розглянуто динаміку надходження до бюджету непрямих податків та роль ПДВ як основного бюджетоутворюючого податку. Зазначено переваги та недоліки ПДВ. За результатами дослідження висунуто пропозиції щодо вдосконалення механізму справляння ПДВ.

Annotation. The article analyzes the mechanism of indirect taxation. We consider the dynamics of the revenue of indirect taxes and the role of VAT as a major budget-tax. Mentioned advantages and disadvantages of VAT. The study put forward proposals to improve the system of VAT.

Ключові слова: непряме оподаткування, ПДВ, акцизний податок, мито, Державний та Зведений бюджет, адміністрування ПДВ, автоматичне та звичайне відшкодування, ставка податку, податкова політика.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Посилення подальшого деструктивного впливу розбалансованої та нераціональної системи непрямого оподаткування в існуючому вигляді на характер розвитку соціально-економічних процесів у країні зумовило необхідність проведення дослідження. Віддаючи належне широкому колу досліджень, ролі та впливу непрямого оподаткування на доходи бюджету, треба зазначити, що більшої уваги потребує оцінка непрямого оподаткування в контексті економічної регіональної інтеграції. Дослідження економічної сутності непрямих податків, характеристика їхньої ролі та значення у формуванні Державного бюджету України, а також вдосконалення механізму справляння непрямих податків є дуже важливим питанням, адже саме ці податки мають найбільший вплив на розвиток економічної системи нашої держави.

На сьогоднішній день залишаються невирішеними питання про регулюючі важелі та механізм непрямого оподаткування, місце податку на додану вартість у системі оподаткування, переваги та вади застосування цього виду непрямого податку. Крім того на сучасному етапі головною проблемою є вдосконалення непрямого оподаткування в умовах інтеграції економічних систем, а також адаптації вітчизняного податкового законодавства до податкового законодавства ЄС.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В Україні дослідженням окремих питань непрямого оподаткування та його впливу на макроекономічні та соціальні процеси присвячені праці вітчизняних вчених-економістів: В.Л. Андрущенко, С.А. Буковинського, В.В. Буряковського,

О.Д. Василика, М.І. Вдовиченко, В.П. Вишневського, О.Д. Данілова, М.Я. Дем'яненко, І.В. Грищенко, В.С. Загорського, І.О. Лютого, П.В. Мельника, В.М. Опаріна, К.В. Павлюк, Г.О. П'ятаченка, А.М. Соколовської, В.М. Суторміної, В.М. Федосова та інших.

Метою статті є розробка пропозицій щодо удосконалення і підвищення ефективності механізму функціонування системи непрямого оподаткування, зокрема податку на додану вартість в результаті проведення аналізу механізму нарахування і сплати непрямих податків до бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Непряме оподаткування займає особливе місце в сфері як оподаткування, так і бюджету, оскільки через непрямі податки держава може реалізовувати перерозподіл фінансових ресурсів між різними категоріями споживачів – широкими верствами населення, підприємствами, бюджетом, між резидентами та нерезидентами. В світовій практиці існують три види непрямих податків: акцизи, фіскальна монополія і мито.

Нині в Україні стягуються акцизи, мито та податок на додану вартість.

Необхідно також визначити які саме податки формують основну частину дохідної частини Зведеного бюджету. Для цього розглянемо рис. 1. Основним чинником, який визначає співвідношення між прямими та непрямими податками, є життєвий рівень основної маси населення. В Україні, де спостерігається низький рівень життя переважної частини громадян, у структурі податкових надходжень значну частку посідають саме непрямі податки [1, с. 60]

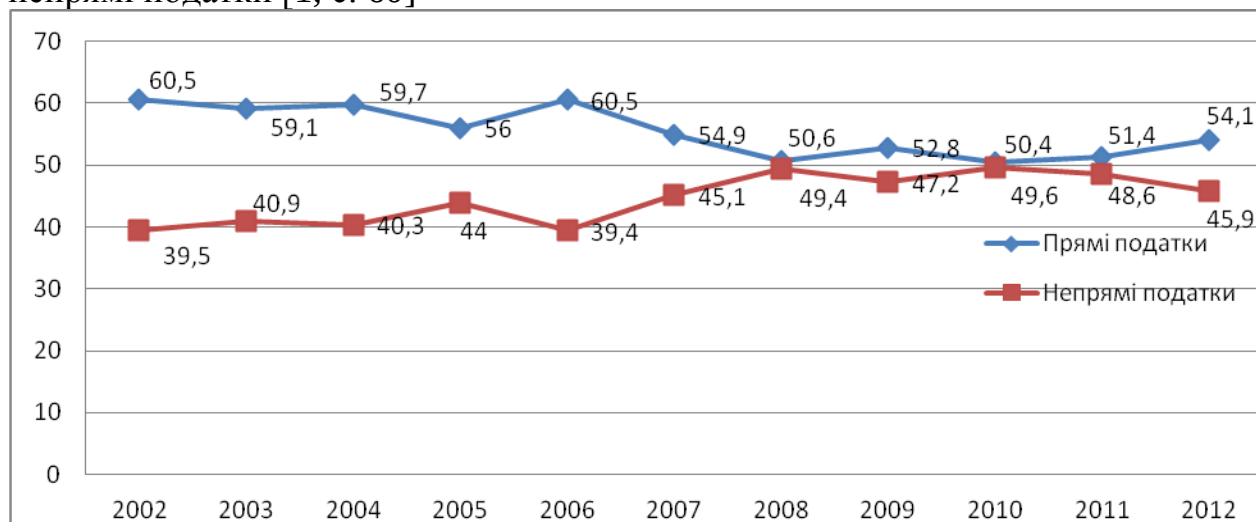

Рис. 1. Питома вага прямих і непрямих податків в загальній сумі податкових надходжень до бюджету України, % [складено автором за даними 2].

З рис.1 чітко видно, що питома вага непрямих податкових надходжень в останні роки значно збільшилася порівняно з прямими. Також простежується динаміка поступового зменшення питомої ваги прямих податків з 60,5% у 2002 році до 45,9% у 2012 році. Отже, скорочення відбулося на 14,6%. Протилежна динаміка простежується при розгляді змін

питомої ваги непрямих податків: їх питома вага збільшилась з 39,5% у 2002 році до 54,1% у 2012 році.

Період 2008 та 2010 рр. характеризується майже рівними надходженнями прямих та непрямих податків.

Отже, податкову політику останніх років в Україні спрямовано на збільшення частки непрямих податків, що мають переважно фіскальну спрямованість, оскільки оподатковують споживання, яке порівняно з прибутками підприємств і доходами громадян є більш сталим і менш гнучким.

Вони є джерелом інфляційних процесів та мають регресивний характер, оскільки істотно впливають на ціноутворення і лягають важким тягарем на бідні і соціально незахищені верстви населення [1, с. 61].

Далі слід детальніше розглянути структуру непрямих податків до Зведеного бюджету України.

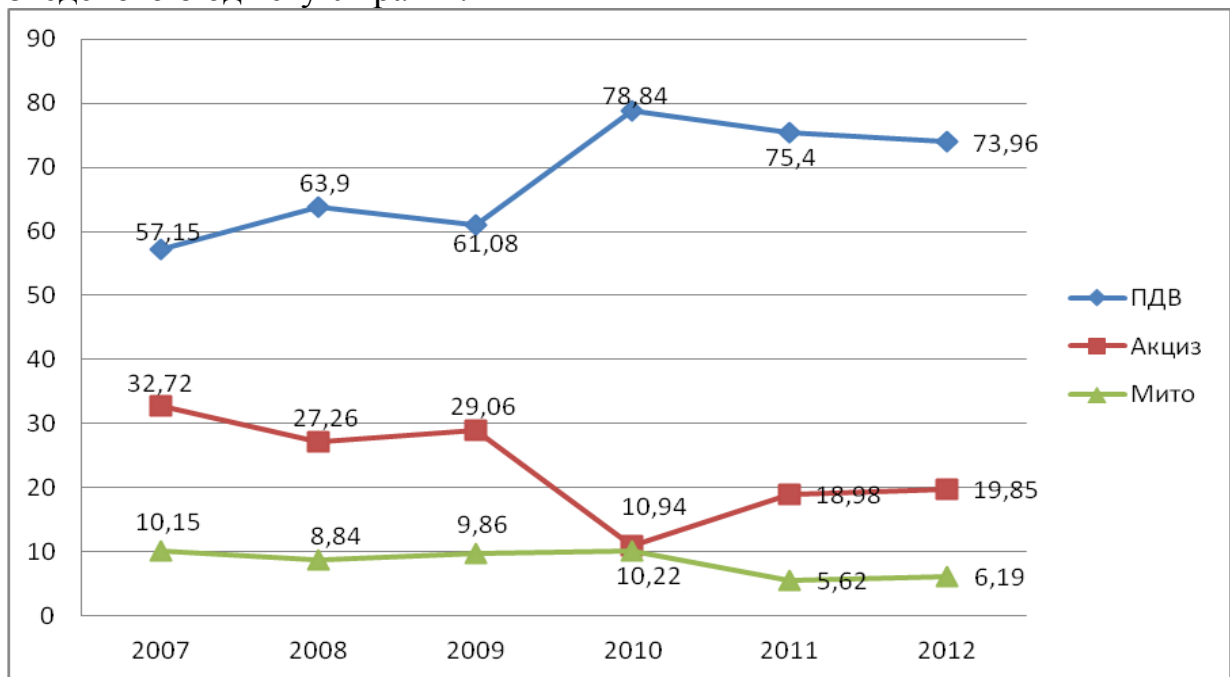

Рис 2. Надходження непрямих податків до Зведеного бюджету України,%
[складено автором за даними 2].

Як видно з даних рисунку 2, основне місце серед непрямих податків займає податок на додану вартість. Питома вага надходжень податку на додану вартість до зведеного бюджету України порівняно з іншими непрямими податками та зборами (акцизний податок, мито) найбільша і становить у 2012 році 73,96 %, в той час як акцизний податок – 19,85 %, мито – 6,19 %.

Одним з основних джерел формування доходів Державного бюджету України є податок на додану вартість. На частку ПДВ у доходах Державного бюджету припадає близько 35 %. Отже, податок на додану вартість — один з основних непрямих податків в Україні.

Серед особливостей виконання бюджету в 1 півріччі 2012 року слід назвати уповільнення темпів приросту основних податкових надходжень. Зокрема, надходження податку на прибуток підприємств за вказаний період виросли на 11,9% проти 50,4% у 1 півріччі 2011 р., а ПДВ – на 13,6%, проти 27,9%.[3]

У цьому зв'язку доцільно розглянути механізм стягування та проаналізувати напрямки вдосконалення і підвищення ефективності саме основного виду непрямого податку в Україні, яким є податок на додану вартість.

Впровадження ПДВ пояснюється тим, що високі ставки податку з продажу і митних тарифів провокують шахрайство та контрабанду. На відміну від звичайного податку з продажу, який стягується під час кінцевої реалізації товару чи послуг споживачеві, ПДВ застосовується до кожного учасника виробничого ланцюжка, незалежно від його становища, має такий самий вплив на кінцеві ціни і водночас потребує менших зусиль для перевірки правильності нарахувань та статусу платників. Крім того, його збиранням займаються переважно підприємства, а не держава.

Сьогодні ПДВ є головною складовою податкової системи в 136 країнах світу.

В Україні ПДВ став «робочою конячкою» державного бюджету: у 2011 році майже 40% його становили надходження від ПДВ, що відповідає 7,9% ВВП (внутрішній валовий продукт). Оскільки економічна теорія передбачає еластичність ПДВ за ВВП близькою до одиниці, надходження мали би зростати такими самими темпами, як і ВВП.

У 2007-2011 рр. українська економіка стрімко зростала, проте зазначена еластичність у середньому становила лише 0,35. Інакше кажучи, на кожні 100 гривень приросту номінального ВВП припадало лише 7 гривень додатково зібраного ПДВ. Ураховуючи, що ПДВ охоплює приблизно 62 % усіх витрат домогосподарств, це вкрай низький показник [3].

Головна причина зазначених явищ полягає не в особливостях податкової системи, а в бажанні політикуму використовувати її у власних інтересах. Економісти-податківці мають рацію, коли з обережністю ставляться до податкових стимулів. Останні водночас є зайвими і неефективними, бо сприяють втраті надходжень, ускладнюють податкову систему, спотворюють стан економічної рівноваги, викликаючи неоптимальне направлення інвестицій. Зважаючи на складність оцінки впливу податкових звільнень на економічне зростання і на те, як легко вони перетворюються на засоби задоволення особистих інтересів, можна твердити, що навіть найкращий податковий стимул принесе користь національній економіці тільки тоді, коли країна має стабільне макроекономічне середовище, міцний політичний та адміністративний лад.

Слід зазначити, що в Україні через наявність суттєвих проблем при справлянні податку на додану вартість, які обумовлені недостатньою відпрацюваністю його механізму, цей важливий податок призвів до відволікання оборотних коштів підприємств та напруги у виконанні

бюджету. Податок на додану вартість фактично стягується з частини новоствореної вартості, утворюваної на кожному етапі виробництва або обігу. По суті, це – універсальний фінансовий інструмент, який дає змогу точно визначити реальну вартість кожного товару і на основі цього зрозуміти суть формування економічних пропорцій. [4, с.20]

Однією з найважливіших економічних переваг податку на додану вартість є його здатність не спотворювати поведінку платників як учасників господарського процесу, не змінювати економічних рішень під впливом ПДВ. Але незважаючи на те, що він зайняв домінуючу позицію в світовій податковій системі податок зберігає й деякі негативні ознаки (табл. 1), пов'язані з можливістю ухилення від його сплати. Тому в системі ПДВ велике значення має налагодження досконалого обліку.

Таблиця 1.

Переваги та недоліки податку на додану вартість [4,с.21]

№	Переваги	Недоліки
1	Підвищена простота та нейтральність	Регресивність, передусім у соціальному плані.
2	Застосування до всіх етапів виробництва і збуту.	Високі витрати на адміністрування
3	Легка перекладність	Зменшення обсягу оборотних засобів підприємств при авансових платежах
4	Висока фіскальна ефективність.	Фіскальне навантаження цілком переноситься на споживача і суб'єктів господарювання.
5	Широка база оподаткування	Ускладнює процес податкового контролю

Досвід країн Європейського союзу в питанні застосування ПДВ, показав, що всім країнам, де введений ПДВ, властиві типові проблеми з втратою бюджетних коштів за недосконалого механізму визначення правомірності його відшкодування. А ефективність дій щодо рішення проблем ПДВ пояснюється швидше рівнем фінансової прозорості і податкової культури, а також взаємною внутрішньою інтеграцією систем податкового адміністрування в країнах ЄС. Крім того, як справедливо відзначає економіст А. А. Никітішин, «саме забезпечення належного механізму відшкодування ПДВ може підтримати платників податків в кризовий період шляхом поповнення їх оборотних коштів.» [5, с. 42-43].

З набуттям чинності Податкового кодексу України [6] механізм бюджетного відшкодування ПДВ зазнав низки змін, до яких, зокрема, відноситься введення автоматичного бюджетного відшкодування (з 01.03.2011 р.).

Ідея автоматичного відшкодування ПДВ не є новацією України, а активно використовується європейськими країнами. Зокрема в Бельгії,

Португалії та Іспанії прискорено процедуру відшкодування ПДВ до щомісячного терміну. У Польщі зменшений період для повернення податку з 180 до 60 днів. У Франції з січня 2009 року повернення ПДВ для компаній є щомісячним замість щоквартального, як було раніше. У Іспанії також отримати повернення ПДВ можливо щомісячно замість щорічного терміну [5, с. 42-43].

Введення автоматичного бюджетного відшкодування є з одного боку шляхом швидшого отримання повернення ПДВ в порівнянні із звичайною процедурою, передбаченою п. 200.4 Податкового Кодексу України [6], а з іншої – знижує адміністративне навантаження на платника податків.

Норма автоматичного відшкодування має ряд недоліків в частині неоднозначного визначення ряду критеріїв:

- рівень визначення податкового зобов'язання з податку на прибуток до сплати до бюджету (відношення сплаченого податку до обсягів отриманих доходів) повинно бути вищим від середнього по галузі (при цьому середній показник рівня податкового навантаження по галузі визначається самим податковим органом, відсутні джерела отримання відповідної об'єктивної інформації)

- повинен бути відсутній податковий борг (при цьому незрозумілим є питання відповідності платника податку цьому критерію при наявності податкового боргу за іншими податками та зборами, наприклад, зі збору з першої реєстрації транспортного засобу, податку на доходи фізичних осіб, збору за використання води тощо).

Можна стверджувати, що незважаючи на всі недоліки ПДВ, він є основним джерелом прибутку зі збору податків у багатьох країнах, включаючи Україну. Дія ПДВ лягає тяжким тягарем не тільки на підприємство, але й на кінцевого споживача, тобто на населення. Адже ще тільки купуючи сировину і матеріали, необхідні для виробництва продукції, підприємство вже сплачує 20%, які йдуть до державного бюджету. Реалізуючи свою продукцію, підприємство бере з покупців понад ціну ще 20% її вартості, які також йдуть державі.

Зазначене свідчить про несправедливість ПДВ у соціальному плані, оскільки цим податком обкладаються не одержані підприємством доходи, а його витрати, пов'язані з виробництвом, причому підприємство, в кінцевому випадку, сплачує лише різницю між сплаченими та одержаними сумами ПДВ, а решту платять покупці продукції, які є кінцевими споживачами, в результаті чого купівельна спроможність населення різко падає через зростання цін, рівень споживання скорочується, а отже, скорочується і обсяг виробництва водночас полегшуючи доступ на внутрішній ринок дешевим імпортом товаром і сприяючи тим самим інвестуванню економіки іноземних держав, а не підтримці вітчизняного виробника і з податком на додану вартість виникають з інших, більш конкретних проблем.

Що ж стосується до великої кількості пільг з ПДВ, то тут не можна однозначно сказати: погано це чи ні? В порівнянні з іншими основними податками, бюджет найбільше втрачає саме за рахунок пільг з ПДВ.

Але поряд з цим, за рахунок надання пільг, можна вирішити також два основних завдання:

- захистити інтереси малозабезпечених верств населення;
- стимулювати виробництво пріоритетних товарів, робіт та послуг. Тож не дивлячись на недоліки надання пільг, ми вважаємо, що все-таки в зв'язку з тяжкою економічною ситуацією в нашій країні, така кількість пільг виправдана.

До того ж можна було б розширити перелік пільг щодо товарів першої необхідності саме для того щоб захистити малозабезпечені верстви населення.[7с.14]

Ще однією глобальною проблемою стосовно ПДВ є його ставка. В сучасних умовах низької заробітної платні переважної частини населення, постійної затримки її виплати, тяжкої економічної ситуації ставка ПДВ все-таки завищена. З метою розширення сукупного суспільного попиту доцільно було б знизити ставку (Податковим кодексом передбачена ставка 17 %) чи ввести декілька податкових ставок для різних груп товарів. При зменшеній ставці податку у суб'єктів господарювання можуть з'явитися додаткові стимули для збільшення обсягів виробництва продукції та надання послуг, в результаті чого буде мати місце розширення бази оподаткування та, у кінцевому рахунку, зростання загальної суми доходів бюджету.

Нарешті, зменшення податкового тиску може сприяти збільшенню доходів населення та зростанню сукупного попиту.

Непослідовність податкової політики, яка проводилася різними урядами, обумовлює нестабільність та недосконалість системи адміністрування ПДВ, зокрема:

- існування численних правових колізій у сфері адміністрування ПДВ;
- непередбачуваність змін у податковій політиці;
- наявність економічно невиправданих пільг з ПДВ, цільове призначення яких є непрозорим, а механізм контролю за ефективністю їх застосування – недосконалим.

Пропонуємо, як варіант замінити ПДВ податком з обороту (податком з продажу). Така б заміна спростила б обчислення податку. Але тоді виникає проблема з тим, що в такому випадку буде обкладатися не лише жива праця, але й матеріальні втрати. В результаті за єдиної ставки оподаткування може опинитися, що податок за абсолютною величиною для матеріаломістких виробництв може перевищити додану вартість (зарплату та прибуток) підприємства, що є нонсенсом. Або ж, щоб запобігти цьому, знадобиться йти на значну диференціацію ставок оподаткування зі систематичним їх коригуванням.[7,с.15]

Висновки та перспективи подальших розробок. У кожній країні існує своя податкова система, яка не є простим копіюванням досвіду інших держав, бо часто відображає конкретні умови та рівень розвитку власної економіки, її соціальної сфери, зовнішню та внутрішню політику. Ці чинники суттєво впливають на склад податків, порядок їх обчислення, тому форми розрахунків можуть значно відрізнятись.

Таким чином, усі на сьогодні запропоновані напрями реформування ПДВ мають значну кількість недоліків, але всі вони переважно пов'язані з адмініструванням цього податку, а не з теоретичними проблемами його функціонування.

На наш погляд, зниження ставки ПДВ можливе, але її оптимальний розмір має бути економічно обґрунтований та підтверджений прогнозом соціальних наслідків. Крім цього, система оподаткування загалом і ПДВ, зокрема, повинні вирішувати насамперед проблему забезпечення достатніх надходжень до бюджету за рахунок збільшення обсягів виробництва і споживання, розширення обсягів інвестиційної діяльності, адже саме ПДВ не позначається на інвестиціях та не впливає на рішення щодо інвестування.

Як один із напрямів удосконалення механізму адміністрування ПДВ в Україні необхідно визначити об'єктом оподаткування різницю між цінами реалізації товарів (робіт, послуг) і цінами, за якими проводяться розрахунки з постачальниками, включаючи суму податку на додану вартість. Така зміна об'єкта оподаткування нівелює одну з найгостріших проблем – відшкодування ПДВ. Звичайно, передбачаються всі варіанти щодо погашення бюджетної заборгованості з ПДВ, яка обліковується на теперішній час. Крім цього, значно спроститься процедура адміністрування ПДВ як суб'єктами підприємницької діяльності, так і контрольними органами [8, с.1-4]

Що ж стосується адаптації непрямого оподаткування до вимог ЄС в контексті зниження податкового навантаження на найбільшні верстви населення, існує об'єктивна потреба у підвищенні ефективності податкового адміністрування і контролю. Це сприятиме легалізації бізнесу і скороченню обсягів мінімізації сплати податків у державі. Адже вихід із тіні і відмова від податкових зловживань обумовлюються не лише розміром ставок податків, а й здатністю держави запобігати протиправним діям і створювати умови для підвищення добровільності сплати податків. Зазначений підхід є основою гармонізації непрямого оподаткування і подальших досліджень векторів адаптації механізму справляння ПДВ.

Список використаних джерел

1. Бездітко М.Ю. Співвідношення прямих і непрямих податків у податковій системі України/ Ю.М.Бездітко, Е.В.Піралієв //Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2011. – С. 60-63. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ Apdup/2011_1/2_60-63.pdf.
2. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
3. Офіційний веб-сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ibser.org.ua/news.
4. Романенко С.В. Деякі особливості ПДВ і його застосування в Україні.// Економіка.Фінанси.Право: Науковий вісник. – 2011. – №4. – С. 20-21.

5. Никітішин А.А. Адміністрування податків в умовах фінансово економічної кризи/ А.А Никітішин //Фінанси України. – 2010. – №1. – С. 38-45.
6. Податковий кодекс України від 2.12.2011.№ 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.u.
7. Науменко М.А. Реформування системи ПДВ / М.А. Науменко //Актуальні проблеми економіки. – 2012 . – № 3. – С. 14-16.
8. Соколовська А.Д. О стратегії формування податкової системи України/ А.Д. Соколовська //Дзеркало тижня. – 2012. – № 13. – С. 1-4.

УДК 336.22

Бойко А.А., 53 гр.
Фінансово-економічний факультет ОНЕУ
Науковий керівник
к.е.н., доцент Хомутенко А.В.

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Анотація. У статті досліджуються питання сутності податкового навантаження, характеризуються підходи до його визначення. Проведений розрахунок загального показника податкового навантаження та його значення в розрізі окремих податків та відрахувань. Здійснено оцінку привабливості вітчизняної податкової системи в порівнянні з податковими системами інших країн світу. Запропоновано алгоритм обчислення податкового навантаження на підприємства.

Ключові слова: Податкове навантаження, показник, податки, система оподаткування, оцінка податкового навантаження.

Annotation . The questions of essence of the tax loading are probed in the article, going is characterized near his determination. The conducted calculation of general index of the tax loading and its value is in the cut of separate taxes and deductions. The estimation of attractiveness of the domestic tax system is carried out as compared to the tax systems of other countries of the world. The algorithm of calculation of the tax loading is offered on enterprises.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах ринкових відносин саме податкова система справляє значний вплив на стабільність фінансового стану господарюючих суб'єктів. Сукупність усіх податкових платежів на рівні підприємства, галузі, регіону та країни в цілому встановлює рівень податкового навантаження, який визначає «податковий клімат» і формує умови фінансово-економічного розвитку. Податкова система України, маючи достатній досвід існування, не створила ефективного механізму функціонування, здатного стимулювати розвиток економіки. Відсутність стабільної законодавчої, ефективної економічної та виваженої податкової політики в напрямі оподаткування господарюючих суб'єктів не

забезпечила досягнення достатнього рівня довіри з боку останніх, що призвело до тінізації економіки і низьких темпів економічного розвитку країни.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення не вирішених проблем. Питання податкового навантаження та його вплив на економічну активність і доходи платників були предметом спеціальних досліджень на початку минулого століття. Їм присвячено ряд монографій і статей таких вчених, як Е. Селігман, К. Брауер, П. Гензель, П. Мікеладзе, А. Соколов, К. Шмельов. Теоретичні основи сучасних наукових підходів до визначення та оцінки важкості податкового навантаження в Україні, причин та наслідків його нерівномірного розподілу між суб'єктами господарювання, тенденцій та шляхів зміни закладені в роботах вітчизняних економістів В. Андрущенка, В. Вишневського, І. Луніної, А. Соколовської, В. Федосова, Л. Шаблістої. Проте спеціальних досліджень з питань податкового навантаження в Україні, незважаючи на дискусійний характер багатьох аспектів цієї проблеми, досі немає.

Мета статті: з'ясування теоретичних основ провадження податкової політики в Україні, визначення загального показника податкового навантаження, встановлення рівня сприятливості вітчизняної податкової системи в порівнянні із зарубіжними країнами.

Виклад основного матеріалу. Одним із багатьох, але найважливіших важелів втручання держави в соціально-економічні процеси є податки. Це є наслідком постійно зростаючої ролі держави в економіці та суспільному житті, що постійно потребують певних фінансових ресурсів. У розвинутих країнах світу рівень перерозподілу ВВП через податки є дуже суттєвим, а тому податкові інструменти здійснюють значний вплив на економічний розвиток як окремого ринкового агента, так і держави в цілому [2].

Податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення і стягнення податків, зокрема, з формування державних доходів за рахунок постійних і тимчасових джерел, визначення видів податків, платників, об'єктів, ставок, пільг, механізму зарахування. Формуючи свою податкову політику держава шляхом збільшення або скорочення обсягів податкових надходжень, зміни форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей, територій, груп населення може сприяти зростанню чи спаду виробництва, створенню робочих місць та умов для розвитку пріоритетних галузей економіки, забезпечення сталого розвитку території. Використовуючи ті чи інші податкові пільги, держава регулює пропорції як у економічній структурі виробництва й обміну, так і у розвитку продуктивних сил. Організація оподаткування впливає на реалізацію суспільного продукту, темпи нагромадження капіталу і технічного оновлення виробничого потенціалу держави.

Важливим фіскальним показником є податкове навантаження, що характеризує сукупний вплив податків на економіку країни загалом чи на окремих суб'єктів господарювання, тобто фактично є показником ефективності податкової політики, який впливає на наповнення державних

доходів, рівень податкових надходжень у структурі ВВП і відповідно частку ВВП на душу населення. Економічний зміст податкового навантаження можна було б визначити як частку підприємницького доходу, яка вилучається державою у суб'єкта підприємництва через систему податків та зборів до бюджетів різного рівня або іншими словами ступінь впливу системи оподаткування на результати діяльності суб'єктів господарювання [5].

Аналіз методичних і наукових джерел засвідчив, що для оцінки податкового навантаження можуть бути використані різноманітні підходи. В окремих наукових працях вимірником податкового навантаження виступають самі податкові ставки, частка чистих податків у валовому внутрішньому продукті (що охоплює податки на продукти, виробництво та імпорт), рівень податків у розрахунку на одного зайнятого та на душу населення, частка податків у виручці від реалізації продукції, обсяг чистих податків, відображених у національних рахунках, де, окрім податків на продукти, виробництво та імпорт, враховуються податки на дохід і майно, а також податки на заробітну плату, різниця між загальною сумою податкових надходжень і видатками й трансфертами з бюджету на утримання приватного сектору економіки, відношення суми податкових надходжень у бюджет до величини сукупних доходів приватного сектору.

Однією з найбільш прогресивних методологій підрахунку податкового навантаження на сьогоднішній день є методика, запропонована Світовим Банком спільно із всесвітньовідомою аудиторською та консалтинговою компанією Price Waterhouse Coopers. За даною методикою оцінювання податкового навантаження здійснюється за наступними показниками:

- 1) кількість податкових платежів;
- 2) час, необхідний для розрахунку та сплати податків;
- 3) загальна (сумарна) ставка оподаткування.

Для характеристики податкового навантаження на підприємство використовується також слідуючі показники:

- 1) Долю податкових виплат підприємства Taxb1 (tax burden 1) в загальній сумі прибутку

$$Tax_{b1} = \frac{TP}{P} 100\% \quad (1)$$

де TP - податкові виплати підприємства (tax payment)

P – балансовий прибуток (profit)

- 2) Долю податкових виплат підприємства Taxb2 (tax burden 2) в об'ємі продаж:

$$Tax_{b2} = \frac{TP}{SR} 100\% \quad (2)$$

де SR – об'єм продаж підприємства (sales revenue).

Оскільки підприємство не завжди працює прибутково, то показник Taxb2 являється більш надійним для характеристики податкового навантаження на підприємство. Він показує, яку частину з виручених засобів

продавець сплачує в якості податків. Межі цього показника можуть мінятися від 20 до 60% в залежності від сфери діяльності підприємства. Так, якщо підприємство ввозить в Україну і реалізує товар, який обкладається в'їзним митом, акцизним збором і ПДВ, показник Taxb2 буде більш високим; якщо ж воно реалізує вироблений в Україні непідакцизний товар, то цей показник буде складати біля 20%. Для трудомістких галузей показник також буде високий завдяки значним відрахуванням в соціальні фонди. Таким чином, даний показник є зручним для підрахунку податкового тиску на конкретне підприємство або галузь. Проте, він не може надати узагальнюючу інформацію про вплив системи оподаткування на суб'єктів господарювання [2].

Дослідження А. Лаффера підтверджує, що держава зобов'язана завжди проводити помірковану політику податкового тиску для забезпечення стабільних надходжень. Ця концепція спрямована на зменшення навантаження на суб'єктів оподаткування, а зростання надходжень до бюджету має здійснюватись за рахунок збільшення платників податків та розширення податкової бази. Показник податкового навантаження на макрорівні відображає ефективність податкової політики, тобто кількісно вимірює сукупний вплив податкових платежів на джерела їхньої сплати. Економічній науці відомо кілька підходів до оцінювання рівня податкового навантаження, а саме:

- як відношення суми податкових надходжень у бюджет до величини сукупних доходів приватного сектору;
- як різниця між загальною сумою податкових надходжень і видатками й трансфертами з бюджету на утримання приватного сектору економіки;
- як частка податкових бюджетних надходжень у валовому внутрішньому продукті [4].

Щоб встановити ефективність оподаткування в Україні визначення рівня податкового навантаження будемо проводити за 3-м методом (табл. 1).

Таблиця 1

Показники податкового навантаження в Україні

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Податкові надходження до Зведеного бюджету України, млн.грн	227164,8	208073,2	234447,7	334691,9	445454,3
ВВП, млрд..грн	948,1	913,3	1094,6	1314	1408,9
Рівень бюджетного податкового навантаження,%	24,0	22,8	21,4	25,5	27,8
Власні доходи пенсійного фонду	101,4	103,1	119,3	139,2	163,6
Податкове навантаження на працю, %	10,7	11,3	10,9	10,6	10,2
Рівень загального податкового навантаження, %	34,7	34,1	32,3	36,1	38

Джерело: розраховано за даними [3] та [4]

Слід відмітити, що рівень податкового навантаження в Україні за роки постійно змінювався. Якщо аналізувати тенденцію за 2009-2010 роки, то відбувалось зменшення податкового навантаження. Так, у 2010 році рівень бюджетного податкового навантаження становив 21,4 %, що на 1,4 % менше ніж у 2009 році та на 2,6 % менше ніж у 2008 році. Однак, у 2011-2012 роках спостерігалось збільшення податкового навантаження. Зокрема, у 2012 році рівень бюджетного податкового навантаження становив 27,8 %, що на 2,3 % більше, ніж у 2011 році.

Динаміку зміни рівня податкового навантаження відображено на рис 1.

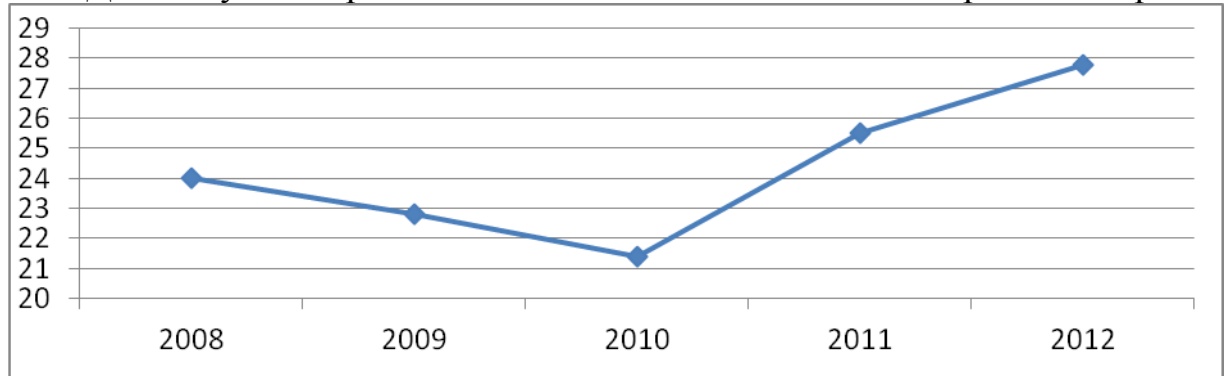

Рис. 1. Рівень податкового навантаження в Україні

Джерело: розраховано за даними [1]

Як видно з рисунку, прийняття Податкового кодексу не зменшило податкового навантаження на вітчизняну економіку, а навпаки призвело до зростання цього показника до рівня 27,8 %. Таким чином, середнє значення загального коефіцієнта податкового навантаження протягом досліджуваного періоду становило 35,04 %.

За розрахунками Світового банку рівень податкового навантаження в Україні становить 57,1%. Для більшості країн сьогодні характерним є помірне податкове навантаження та проведення податкової політики спрямованої на забезпечення стабільного економічного зростання, створення сприятливого клімату для розвитку господарської діяльності та ефективного вирішення соціальних проблем в державі.

Разом з тим питома вага податків, зборів та обов'язкових платежів у ВВП багатьох країн є досить суттєвою. Так, від 40% до 50% становить питома вага зазначених платежів у таких європейських країнах, як Італія, Австрія, Франція, Бельгія, Норвегія, Фінляндія, Нідерланди, Люксембург, Швеція, Данія.

Використовуючи дані щодо сплата податків, зібрані з 183 країн порівнюємо податкові системи у всьому світі, та їх вплив на бізнес. Як свідчать дані рис. 2, найвища питома вага податків у ВВП у скандинавських країнах, зокрема у Норвегії, Данії, Швеції. У них склалась достатньо раціональна й ефективна система розподілу і використання зібраних коштів на соціальні цілі.

Найменший рівень податкового навантаження характерний для Данії та Канади. Тут це зумовлено використанням податкової політики як засобу

створення сприятливих умов для діяльності промислових компаній, що потребує низького рівня оподаткування [2].

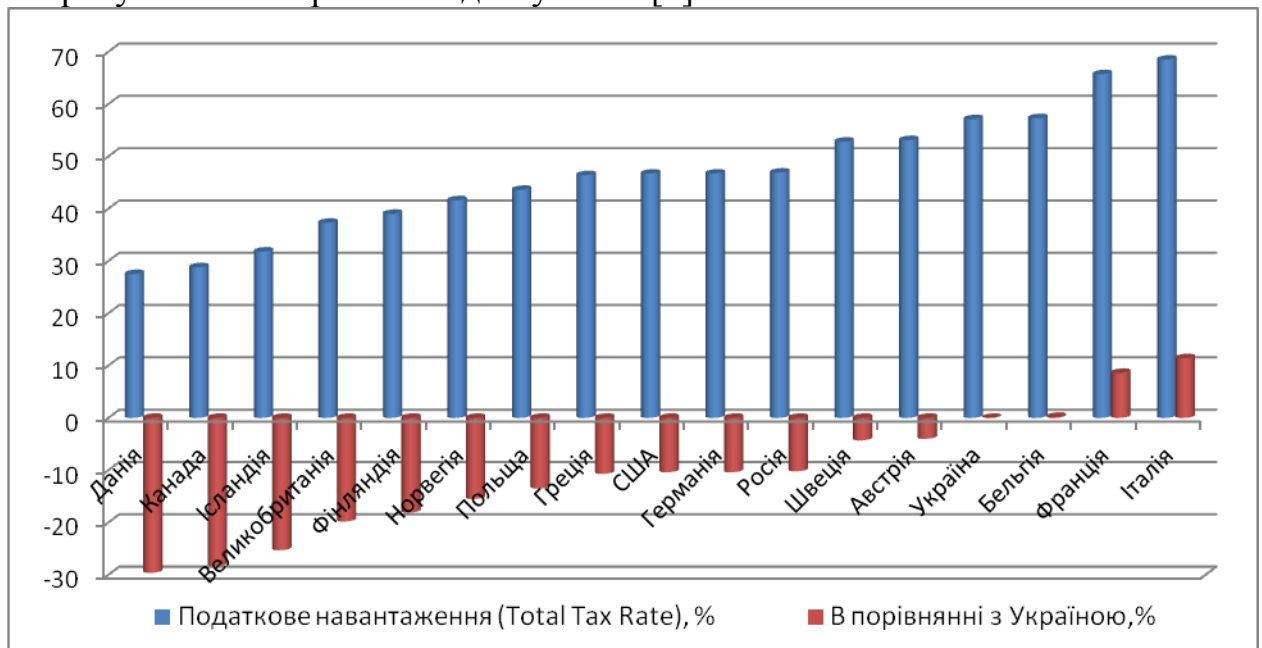

Рис 2. Податкове навантаження в Україні та країнах світу

Джерело: розраховано за даними [1]

Порівнюючи показник податкового навантаження України з іншими країнами з розвинутою ринковою економікою, можемо побачити, що даний показник у нашій державі є середнім. Проте зниження податкового навантаження є необхідною умовою виходу України з економічної кризи, що приведе до формування цілої низки позитивних зрушень в економічній і податковій сферах. Поступове зниження податкового навантаження на фізичних осіб сприятиме збільшенню заощаджень домогосподарств, підвищенню платоспроможного попиту населення, а отже розвитку виробництва та збільшенню реальних доходів платників податків і, як наслідок, – зростання податкової бази.

Надмірне податкове навантаження негативно впливає на економіку України, спричиняючи її значну тінізацію, ухилення від оподаткування, зменшення податкових надходжень. Стягування податків в нашій країні є україн високими, а це негативно, позначається на діловій активності ринкових агентів і формує атмосферу недовіри громадян до фінансових інститутів, що в свою чергу виступає прямою загрозою економічній безпеці [5].

Отже, пріоритетним завданням податкових реформ в Україні має стати перехід від переважно фіскального спрямування податкової політики, як інструменту мобілізації доходів до бюджету, до активації регулятивного потенціалу в напрямі стимулювання економічного розвитку, а запорукою ефективно діючої податкової системи та необхідною умовою підтримки програм розвитку й заходів щодо покращення рівня життя є врегульоване податкове законодавство.

Зниження податкового навантаження під час фінансової кризи має бути ефективним, а не директивним. А тому держава повинна дбати про справедливий рівень податкового навантаження, порівнюючи його з реальним рівнем доходів та інфляційними процесами, які відображаються на добробуті громадян. Зменшення податкового тиску потребують насамперед підприємці – як фізичні, так і юридичні особи. Натомість від них необхідно очікувати правдивого відображення як результатів своєї діяльності, так і належних виплат щодо соціальних гарантій найманих працівників.

Висновки та пропозиції. Рівень податкового навантаження в Україні не виправдано високий, що є важливим аргументом необхідності вдосконалення податкової політики. Вважаємо за доцільне, спрямувати політику у сфері податків на „податкове розвантаження” економіки, яке можна забезпечити, поступово знижуючи податкові ставки та розширюючи бази їх оподаткування; спрощуючи системи оподаткування; поліпшуючи податкове адміністрування та забезпечуючи його прозорість. Такі кроки сприяли б насамперед зниженню податкового навантаження, прискоренню економічного розвитку, без якого неможливе реальне розширення податкової бази, поступовій детінізації економічного простору та зміцненню можливостей соціально-економічного розвитку держави. Позитивний ефект матиме запровадження заходів щодо вдосконалення системи податкового контролю, створення умов, що унеможливають ухилення від сплати податкових зобов'язань, обмежене використання податкових пільг, а також забезпечення оптимального розподілу вилучених коштів, що потребує проведення подальших досліджень та розробки теоретико-методичних основ механізму їх реалізації. Реформування вітчизняної податкової системи та зменшення реального податкового навантаження дозволить Україні стати важливим суб'єктом податкової конкуренції на світовому просторі.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт бібліотеки ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/evu/2012_19.../Tsymbaly.pdf.
2. Офіційний сайт бібліотеки ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part2/37.PDF.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
5. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://structura.com.ua/stati/catalog/novi-obovyazki-platnikov-podatkov.html>.
6. Офіційний веб-сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України : в 3 т. / кол. авторів [заг. редакція М. Я. Азарова]. — К. : Міністерство фінансів України, Національний університет ДПС України, 2010.

УДК 336.14:336.07

Кислякова А.О., 51гр.
Фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
доцент Тарасенко М.В.

ДЕРЖАВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ДЕФІЦИТУ БЮДЖЕТУ

Анотація. У статті розглянуто джерела фінансування бюджетного дефіциту, що визначені бюджетним законодавством. Виявлено те, що державні запозичення є основним джерелом фінансування дефіциту бюджету.

Annotation. The article deals with the sources of financing the budget deficit, as defined budget legislation. Revealed that public borrowing is the main source of financing the budget deficit

Ключові слова: бюджет, бюджетний дефіцит, джерела фінансування, державні запозичення, внутрішнє фінансування, зовнішнє фінансування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дефіцит державного бюджету є одним із важливих макроекономічних показників, який характеризує стійкість економічної системи і здатен справляти значний вплив на соціально-економічне становище країни, а також бути чинником стримування або прискорення її розвитку. Країни, які створили ефективні функціональні економічні системи, що здатні регулювати співвідношення доходів і видатків держави, мають позитивне сальдо або незначний дефіцит. На сьогоднішній день питання фінансування бюджетних дефіцитів набувають надзвичайної ваги, адже розбалансованість бюджету негативно впливає на всі сфери суспільного добробуту та сприяє поглибленню фінансової нестабільності, а в умовах глобалізації економічного розвитку та інтернаціоналізації світових господарських зв'язків бюджетні дефіцити є чинником підвищення ризику економічної діяльності, несуть потенційний ризик монетизації та дефолту.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження. Питання збалансування державного та місцевих бюджетів розглядаються в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед вітчизняних дослідників слід виділити: Ю.Бескида, В.Зайчикову, Ф.Ярошенко, Н.Кравчука та ін. Однак, беручи до уваги складність та неоднозначність такого економічного явища як дефіцит бюджету, далеко не всі питання є вирішеними та потребують свого подальшого розгляду. Дослідженню питань фінансування дефіциту державного бюджету присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних

науковців, зокрема: Л. Алексеєнко, В. Базилевич, Л. Баластрик, С. Боринець, О. Десятнюк, О. Кириленко, В. Кудряшов, І. Лютий, А. Пересада, В. Федосов, В. Шелудько, С. Юрій та інші. Однак, недостатнім є висвітлення питань щодо джерел фінансування дефіциту державного бюджету.

Мета статті. Дослідження фінансування дефіциту Державного бюджету України в сучасних умовах та визначення оптимальних джерел його фінансування на перспективу, розглянути державні запозичення як основне джерело фінансування дефіциту бюджету.

Виклад основного матеріалу. Світова фінансова наука неоднозначно підходить до оцінки наслідків впливу бюджетного дефіциту на соціально-економічні процеси у суспільстві. Тому, розглядаючи соціально-економічні наслідки існування бюджетного дефіциту, необхідно враховувати різні чинники та способи впливу дефіциту на розвиток економіки, соціальної сфери, рівень соціального захисту населення з урахуванням конкретних ситуацій. Зважаючи на такі підходи, наслідки можуть бути позитивними, негативними або взагалі наслідків може не бути. На погляд науковців визначення змісту фінансування дефіциту бюджету, прийняте в нашій державі, потребує уточнення. У Бюджетному кодексі України (ст. 2) замість поняття «фінансування дефіциту» використовується термін «фінансування бюджету» [2]. Воно визначається як «надходження та витрати у зв'язку із зміною обсягу боргу, а також зміною залишку готівкових коштів по бюджету, які використовуються для покриття різниці між доходами і видатками бюджету».

Такий підхід не можна віднести до виважених. Наведене визначення не може бути чітким, бо не містить найважливіших характеристик фінансування дефіциту бюджету. Насамперед більш доцільним було б використання поняття «фінансування дефіциту бюджету». У Бюджетному кодексі відсутня характеристика змісту операцій, які відображаються терміном «фінансування бюджету». Увага звертається переважно на джерела його покриття. Проте такі операції мають особливості, що відрізняють їх від операцій з формування дохідної частини бюджету. По-перше, вони спрямовані на забезпечення фінансування видатків, які не перекриті доходами бюджету. По-друге, для забезпечення такого фінансування додаткові кошти залучаються до державного фонду з використанням особливих форм, відмінних від формування доходів бюджету. Враховуючи зазначене, у нормативних документах, які регламентують проведення бюджетного процесу, замість терміна «фінансування бюджету» доцільніше використовувати термін «фінансування дефіциту бюджету». Його зміст зводиться до мобілізації додаткових ресурсів до бюджету з метою збільшення видатків. Такі операції спрямовані на вирішення пріоритетних завдань економічного і соціального розвитку країни. Важливим є й те, що залучення додаткових ресурсів здійснюється у формах, які істотно відрізняються від тих, які використовуються у ході формування доходів бюджету. Зведення бюджету з дефіцитом, яке передбачає проведення

операцій з фінансування бюджету, не є свідченням його незбалансованості. На це звертають увагу як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. [1]

Будь-яка економіка для свого функціонування потребує залучення відповідних джерел фінансування, що відбувається через формування дохідної бази державного бюджету. При різній ефективності її діяльності бюджет формується з профіцитом при перевищенні доходів над витратами і дефіцитом при зворотній ситуації. Профіцит забезпечує державі надлишок фінансових ресурсів, які вона може використовувати для покриття власних витрат і розширеного відтворення. Бюджетний дефіцит вимагатиме від уряду проведення продуманої політики в даній сфері з метою обґрунтування його оптимального розміру, вибору напрямків державних видатків із врахуванням необхідності фінансування захищених статей бюджету.

Відповідно до Бюджетного кодексу України дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів з бюджету). Затвердження бюджету з дефіцитом дозволяється у разі наявності обґрунтованих джерел фінансування бюджету [2].

Відповідно до ст. 15 Бюджетного кодексу України джерелами фінансування бюджету є:

1. Кошти від державних (місцевих) внутрішніх та зовнішніх запозичень, тобто операцій, пов'язаних з отриманням державою (місцевим органом влади) позик на умовах повернення, платності та строковості для фінансування державного (місцевого) бюджету, наслідком яких є формування державного або місцевого боргу.

2. Кошти від приватизації державного майна (включаючи інші надходження, безпосередньо пов'язані з процесом приватизації) – щодо державного бюджету; кошти від відчуження майна, що перебуває в державній власності, і майна, що належить Автономній Республіці Крим, на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до Закону України «Про приватизацію державного майна» від 4 березня 1992 р. №2163- XII, з метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення коштів на структурну перебудову економіки України. До надходжень, безпосередньо пов'язаних із процесом приватизації, належать надходження від покупців за подання заяви на приватизацію; кошти від збору за реєстрацію покупців для участі в аукціоні, конкурсі; суми штрафних санкцій за несвоєчасні розрахунки за придбані об'єкти приватизації; надходження від продажу патентів на право оренди приміщень; відсотки, нараховані на суму відстрочених платежів тощо [3].

3. Повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів;

4. Вільний залишок бюджетних коштів з дотриманням умов, визначених

Бюджетним кодексом, за яким залишок бюджетних коштів загального фонду використовується для фінансування дефіциту бюджету. якщо його обсяг на кінець попереднього бюджетного періоду перевищив обсяг

оборотного залишку коштів відповідного бюджету. Джерелом фінансування бюджету не можуть бути емісійні кошти Національного банку України.

Загалом, фінансування дефіциту бюджету характеризується такими ознаками:

— операції з фінансування дефіциту бюджету включають як надходження, так і витрачання бюджетних ресурсів;

— у бюджеті фінансування дефіциту відображається окремо, оскільки не належить ні до доходів, ні до видатків;

— так само як бюджетне сальдо може набувати форми не тільки дефіциту, а й надлишку, так і фінансування дефіциту бюджету може бути як "позитивним", так і "від'ємним";

— операції з фінансування дефіциту бюджету мають на меті: профінансувати бюджетний дефіцит, погасити державний борг, покрити тимчасові касові розриви при виконанні бюджету, забезпечити ліквідність бюджетного фонду;

— розмір бюджетного дефіциту (або надлишку) дорівнює розміру нетто-фінансування (перевищення позитивного фінансування над від'ємним — дефіциту, а інакше — профіциту) .

На підставі даних Статистичного щорічника України за 2011 р. основним джерелом фінансування дефіциту державного бюджету протягом 2007-2011 року залишаються кошти від державних внутрішніх та зовнішніх запозичень.(табл.1)

Таблиця 1

Державні запозичення, як джерело фінансування дефіциту Державного бюджету України за 2007-2011 рр. (млн. грн.)

Показники/Роки	2007	2008	2009	2010	2011
Дефіцит Держ.бюджету	9842,9	12502,0	35577,2	64265,5	23557,6
Внутрішнє фінансування	6871,0	8672,5	-9282,7	17007,2	9852,8
у % до обсягу фінансування	69,8	69,4	-26,1	26,5	41,8
Зовнішнє фінансування	2971,9	3829,5	44799,9	47258,3	13704,8
у % до обсягу фінансування	30,2	30,6	126,1	73,5	58,2

Джерело: складено автором за даними Статистичного щорічника України за 2011 рік

Рис. 1 Співвідношення внутрішніх та зовнішніх запозичень для фінансування дефіциту Державного бюджету України у 2007-2011 рр.

Джерело: складено автором за даними Статистичного щорічника України за 2011 рік

Як видно з таблиці 1 дефіцит бюджету України впродовж 2007-2010 рр. мав тенденцію до зростання, але у 2011 році його величина зменшується на 40,7 млрд. грн порівняно з 2010 роком, однак порівняно з 2009 р. збільшується на 28,7 млрд.грн. Зростання дефіциту у 2007 та 2009 можна пояснити економічною нестабільністю економіки. 2007 рік характеризувався економічною нестабільністю в країні, викликаною політичними негараздами, нове керівництво держави не змогло втримати темпи зростання економіки, через постійний розподіл політичних сфер впливу, через що в країні почався спостерігатися спад в економічному секторі та пришвидшення темпів інфляції. У другому періоді (2009 рік) спостерігалась так звана тенденція «снігового кому», по-перше негативні економічні фактори які відбувалися в Україні у 2007 році, лише збільшили свій негативний вплив, по-друге, Україна у 2008 році відчула вплив світової фінансової кризи. До внутрішніх негативних факторів додалися ще й зовнішні.

Важливим завданням фінансово-бюджетної політики є збалансування бюджетів, які входять до складу бюджетної системи України. При визначенні розміру дефіциту бюджету кредити та позики в джерело дохідної бази не враховуються. Граничний розмір дефіциту та джерела його покриття визначаються відповідно Верховною Радою України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, Радами народних депутатів під час затвердження бюджетів відповідних рівнів. Покриття дефіциту бюджету здійснюється за рахунок внутрішніх державних позик, позик іноземних держав та інших фінансових інститутів.

В Україні, впродовж останніх років спостерігається зростання обсягу фінансування дефіциту державного бюджету. Так, у 2010 році обсяг загального фінансування дефіциту державного бюджету майже у 3 рази більший за обсяг фінансування у 2007 році. Особливо зростає потреба у

залученні коштів для фінансування дефіциту бюджету у 2009 році. Починаючи з 2009 року найбільше частку у фінансуванні дефіциту бюджету займають зовнішні запозичення, їх обсяг досягає 44799,9 млн. грн., але починаючи з 2011 року у зв'язку з тим, що дефіцит державного бюджету зменшився майже в 3 рази, обсяг зовнішніх запозичень склав 13704,8 млн. грн. Основний обсяг у фінансуванні дефіциту державного бюджету займає фінансування за борговими операціями в структурі якого переважають зовнішні запозичення (близько 58,2% сукупних запозичень у 2011 році було здійснено на зовнішньому ринку) над внутрішніми (табл. 1).

Державні боргові зобов'язання на внутрішньому ринку представлені такими видами цінних паперів: облігація внутрішньої державної позики, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання. Найбільш емітованим видом державних цінних паперів є облігація внутрішньої державної позики (ОВДП). ОВДП – це цінний папір, який засвідчує внесення, в даному випадку, державі її власником певних грошових коштів на її придбання; її власник отримує певний дохід; підтверджує зобов'язання держави на відшкодування повної номінальної вартості облігації у передбачений строк [4].

Сучасний український внутрішній ринок державних цінних паперів має такі особливості:

- законодавче регламентування специфіки випуску, обігу та погашення державних боргових цінних паперів;
 - державні боргові цінні папери можуть бути ринковими та неринковими, іменними або на пред'явника;
 - обіг документарних і бездокументарних державних боргових цінних паперів;
 - незначні обсяги емісії державних внутрішніх боргових цінних паперів;
 - обмеженість інструментів державних позик;
 - низький рівень ліквідності державних боргових паперів;
 - обмеженість вторинного ринку боргових паперів [5].
- Головними цілями випуску державних цінних паперів є:
- фінансування бюджетного дефіциту;
 - регулювання грошової маси в обороті;
 - стабілізація валютного ринку в країні;
 - виконання видаткової частини державного бюджету;
 - забезпечення учасників ринку державних цінних паперів низькоризикованими фондовими інструментами.

Варто зауважити, що протягом останніх років випуск облігацій внутрішньої позики стрімко зростає. Протягом 2008-2009 років обсяг випуску цінних паперів урядом значно зріс, що було спричинено збільшенням дефіциту

бюджету та недовиконанням дохідної частини бюджету через зниження макроекономічних показників, але починаючи з 2010 року обсяг облігацій

внутрішньої державної позики порівняно з 2009 роком значно зменшується і вже у 2011 році становить 47,2 млрд.грн (рис. 2).

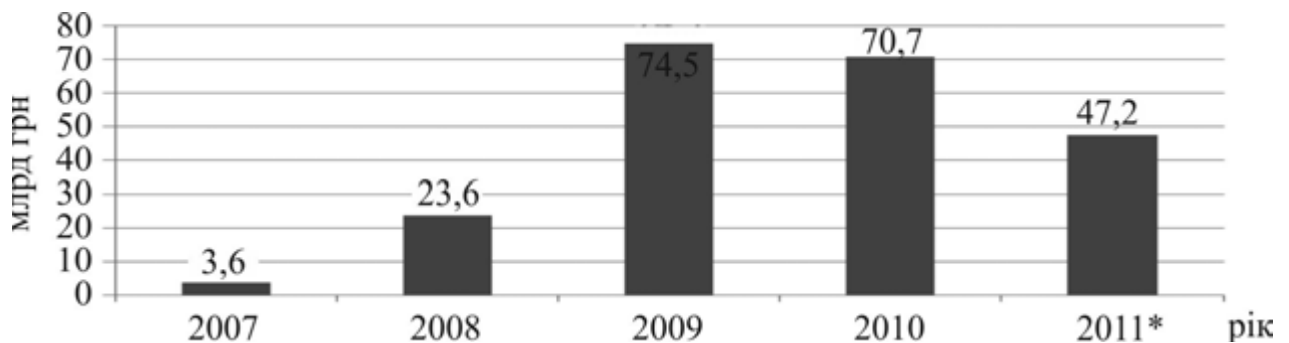

Рис.2. Обсяги випуску облігації внутрішньої державної позики в Україні у 2007-2011 рр.

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України

Зовнішні джерела залучення ресурсів для України переважно мають достатньо високу вартість через кредитні рейтинги, що послідовно знижувались протягом 2008-2009 років. Транш, наданий Україні МВФ за програмою „stand-by” передбачає сплату 4 % річних, є радше приємним винятком, ніж правилом. Тільки на початку березня 2010 року Міжнародне агентство Standard & Poor's підвищило кредитний рейтинг України за зобов'язаннями в іноземній валюті з "ССС +" до "В-", і за зобов'язаннями в національній валюті - з "В-" до "В", що все одно є достатньо низьким показником. На фоні укладення нової угоди з МВФ про схвалення нової кредитної програми влітку відбулось чергове підвищення рейтингів: міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підвищило довгостроковий рейтинг дефолту емітента до „В” з „В-”, при стабільних прогнозах, в свою чергу агентство Standard & Poor's також підвищило кредитний рейтинг за зобов'язаннями з "В" до "В+”. [6]

Фактором ризику при зовнішніх кредитах є коливання валютного курсу. Знецінення національної валюти до 7,985 грн. за 1 дол. США на 1.01.2010 р. призвело до зростання сукупного державного боргу в 2009 році на 59 % в гривневому еквіваленті в порівнянні до 53% росту при розрахунку в доларах США. Хоча існує необхідність розрахунків в іноземній валюті, сформувати необхідні фінансові ресурси для погашення боргів держава повинна в національній, і при її знеціненні створюється додатковий тиск на економіку. Невеликим плюсом в такій ситуації можна визначити вигоду експортерів від зниження собівартості в порівнянні з виручкою в іноземній валюті.

Висновки і пропозиції. До основних напрямів активізації бюджетної політики з питань фінансування дефіциту державного бюджету слід віднести наступні:

— ресурси, залучені з метою фінансування дефіциту бюджету, доцільно направляти на посилення інвестиційної діяльності держави та поліпшення умов забезпечення економічного зростання;

— мобілізовані кошти необхідно використовувати для вирішення економічних і соціальних проблем з урахуванням не тільки поточних, але й середньо- і довгострокових перспектив;

— у майбутньому погашення боргових зобов'язань має бути рівномірним і не призводити до перевантаження бюджетної системи у кожному конкретному періоді;

— залучення ресурсів державою не повинно негативно впливати на розвиток вітчизняного бізнесу та проведення міжнародних фінансових операцій;

— для стабілізації фінансового розвитку країни слід шляхом вжиття заходів щодо антиінфляційного регулювання обмежити вплив фінансування дефіциту бюджету на розбалансування її грошово-кредитної системи.

Зміст фінансування дефіциту бюджету зводиться до мобілізації ресурсів з метою забезпечення видатків, не покритих доходами, шляхом застосування особливих форм і методів. Бюджет зводиться з дефіцитом для забезпечення фінансування додаткових видатків, надання кредитів і погашення державного боргу. Однак, в умовах ринкової економіки відмова від використання державних запозичень, як джерела фінансування дефіциту бюджету для забезпечення здійснення радикальних реформ і вирішення складних соціальних проблем означає штучне стримування розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Кудряшов В. Фінансування дефіциту державного бюджету / В. Кудряшов // Економіка України. — 2009. — № 4. — С. 52–64.
2. Бюджетний кодекс України від 8.07.10 №245 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу://<http://rada.gov.ua>
3. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.e-reding.org.ua>
4. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р., № 3480 – IV (зі змінами і доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу://<http://rada.gov.ua>
5. Кучер Г. Розвиток ринку внутрішніх державних боргових зобов'язань України / Г. Кучер // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – К.: Вид-во КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 47-58.
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/>

Науковий керівник
к.політ.н., доц. Музиченко Г.В.**МІСЦЕВІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ
АВТОНОМІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В
УКРАЇНІ**

Анотація. В статті досліджено діючу в Україні систему місцевих податків та зборів. Розглянуто їх склад та правове регламентування. Проаналізовано показники податкових надходжень до місцевих бюджетів України в цілому. Виявлено проблеми та недоліки, що характерні системі місцевого оподаткування. Запропоновано напрямки вдосконалення справляння місцевих податків і зборів в Україні.

Ключові слова: місцеві податки та збори, податкові надходження, місцеві бюджети, фінансова автономія.

Annotation. The existing system in Ukraine for local taxes and fees are investigated in the paper. Their composition and legal regulation are considered. The performance of tax revenues to local budgets are analyzed in Ukraine as a whole. The problems and disadvantages that characterize the system of local taxation are discovered. The improvement directions of local taxes and fees are proposed in Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Місцеві податки і збори є невід'ємною частиною податкової системи України, що повинні відповідати інтересам органів місцевого самоврядування, оскільки оцінюються як самостійне джерело доходів місцевих бюджетів. У сучасних умовах розвитку економіки України, підвищення ролі місцевих податків і зборів та збільшення доходної частини місцевих бюджетів за їх рахунок, є головним напрямом зміцнення й розширення фінансової автономії місцевих органів влади та розвитку міжбюджетних відносин. Таким чином, ці питання потребують детального науково-теоретичного дослідження та реформування.

Аналіз наукових публікацій. Теоретичні підходи до побудови механізму місцевого оподаткування в Україні, визначення переліку місцевих податків і зборів та їх місця у системі доходів місцевих бюджетів досліджували такі вітчизняні вчені як: В. Горохов, В. Зайчикова, В. Кравченко, Н. Кучерявенко, А. Крисоватий, В. Мельник, А. Соколовська, Н. Сошка, О. Тимошенко та ін.

Мета статті. Основною метою даної статті є дослідження місцевих податків та зборів як основи фінансової автономії органів місцевої влади в Україні. Для цього необхідно розглянути склад місцевих податків та зборів, їх правове регламентування, умови стягнення, стан надходжень до місцевих бюджетів України та виявити напрямки вдосконалення справляння місцевих податків та зборів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Система місцевого оподаткування забезпечує органи місцевої влади фінансовими ресурсами для здійснення функцій, передбачених Конституцією України та іншими законодавчими актами. Надходження місцевих податків і зборів забезпечує проведення соціальної політики вирівнювання рівнів соціального та економічного розвитку територій, а також комплексного розвитку територій. Таким чином, основне призначення місцевих податків і зборів полягає у створенні необхідної фінансової бази для місцевого самоврядування. Існування місцевих податків і зборів відповідає в першу чергу інтересам територіальних громад, від імені яких діють органи місцевого самоврядування, оскільки такі платежі є виключно їх фінансовою базою. Виходячи з цього, метою введення місцевих податків і зборів є забезпечення місцевих органів влади коштами, необхідними для здійснення їх завдань і функцій, що перебувають у їх самостійному розпорядженні і концентруються у відповідних бюджетах [1, с.374].

Проблеми місцевого оподаткування традиційно привертають до себе підвищену увагу науковців і практиків, оскільки в цій сфері перехреснюються інтереси держави і регіонів.

Оскільки місцеві податки і збори повинні відповідати інтересам органів місцевого самоврядування та є самостійним джерелом доходів місцевих бюджетів, вони мають зміцнювати та розширювати їх фінансову автономію. Тому правове регулювання місцевих податків і зборів має певну специфіку, оскільки здійснюється на двох рівнях: загальнодержавному та місцевому. Тобто місцеві податки і збори встановлюються державою, а регламентуються і справляються органами місцевого самоврядування [2, с.37].

Місцеві податки і збори пройшли довгий шлях свого становлення. Початком формування місцевого оподаткування в Україні став прийнятий 20 травня 1993 року Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки та збори». Згідно з цим Декретом справлялись такі види податків і зборів: готельний збір; збір за парковку автомобілів; ринковий збір; збір за видачу ордера на квартиру; збір із власників собак; курортний збір; збір за участь у бігах на іподромі; збір за виграш на бігах; збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі; податок із реклами; збір за право використання місцевої символіки; збір за право проведення кіно- і телезйомок; збір за проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей; комунальний податок; збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон; збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі, збір за розвиток рекреаційного комплексу в Автономній Республіці Крим. З прийняттям Податкового кодексу в Україні справляється два види місцевих податків (податок на нерухоме майно та єдиний податок) і три збори: (збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, збір за місця для паркування транспортних засобів й туристичний збір). Зарахування місцевих податків і зборів до відповідних місцевих бюджетів здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України.

Всі податки і збори, запропоновані Податковим кодексом, легкі в адмініструванні, тому що ставки в кожному з них прив'язані до мінімальної заробітної плати на 1 січня кожного наступного року. Відповідно до пп. 266.2.2 п. 266.2 р. XII Податкового кодексу України (далі ПКУ) базою оподаткування збору за місця для паркування транспортних засобів є площа земельної ділянки, відведена для паркування, а також площа комунальних гаражів, стоянок, паркінгів (будівель, споруд, їх частин), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету. Так, наприклад, ставки збору за місця для паркування транспортних засобів встановлюються за кожний день провадження діяльності із забезпечення паркування транспортних засобів у гривнях за 1 квадратний метр площі земельної ділянки, відведеної для організації та провадження такої діяльності, у розмірі від 0,03 до 0,15% мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року. При визначенні ставки збору сільські, селищні та міські ради враховують місцезнаходження спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів, площу спеціально відведеного місця, кількість місць для паркування транспортних засобів, спосіб поставляння транспортних засобів на стоянку, режим роботи та їх заповнюваність. Ставка збору та порядок сплати збору до бюджету встановлюються відповідною селищною або міською радою.

Відповідно до статті 265 «Податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки» визначено, хто є платником податку, що є базою оподаткування, пільги зі сплати податку, ставка податку, податковий період, порядок обчислення сум податку, порядок сплати податку. Базою оподаткування податком на нерухомість встановлено площу нерухомості. Ставки податку встановлюються сільською, селищною або міською радою за 1 кв. метр житлової площі об'єкта нерухомості у відсотках від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року.

Оскільки, основним призначення місцевих податків і зборів є створення необхідної фінансової бази для місцевого самоврядування, тому розглянемо динаміку надходжень місцевих податків і зборів до Місцевих бюджетів України за допомогою даних, наведених на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка надходжень місцевих податків і зборів до Місцевих бюджетів України за 2008-2011 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних [3]

Як видно із рис.1 протягом 2008-2010 рр. сума надходжень від місцевих податків і зборів залишалась порівняно незмінною, в 2010 році вона склала 819,45 млн.грн, в 2011 році цей показник збільшився на 1730,35 тис.грн., або в 3,1 рази, і склав 2549,8 млн.грн. Наведені дані свідчать, що місцеві податки та збори не відіграють важливої фінансової ролі в наповненні місцевих бюджетів України.

Якщо розглянути їх роль у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів, то ми зможемо побачити (таблиця 1), що до 2010 року існувала негативна тенденція, і в 2010 році місцеві податки та збори склали 1,21% у податкових надходженнях місцевих бюджетів. Ця ситуація змінилась в 2011 році – даний показник зріс до 3,49%. Проте, слід зауважити, що з 2011 року до складу місцевих податків і зборів став відноситися єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва.

У 2011 році внаслідок зарахування до місцевих податків і зборів надходжень від сплати єдиного податку їх обсяги збільшились порівняно з 2007 роком на 1155,5 млн. грн., тобто у понад 2,5 рази, а питома вага у загальному обсязі податкових надходжень порівняно з 2007 роком зросла на 2% і порівняно з 2010 роком – на 2,4%, навіть попри скасування значної кількості місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України. І хоча їх частка у формуванні доходів місцевих бюджетів надзвичайно низька і свідчить про несамофінансованість місцевих бюджетів, простежується позитивна тенденція до зростання питомої ваги місцевих податків та зборів. Після зарахування до складу місцевих податків і зборів єдиного податку, він став найвагомішим їх джерелом і формує 80% місцевих податків та зборів.

Таблиця 1

Структура податкових надходжень до місцевих бюджетів України, %

	2008	2009	2010	2011
Податкові надходження місцевих бюджетів:	100,00	100,00	100,00	100,00
Податок з доходів фізичних осіб	77,42	75,20	75,51	73,97
Податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів	2,63	2,60	2,82	0,92
Збори за спеціальне використання природних ресурсів	11,68	14,55	14,47	17,68
Місцеві податки і збори	1,38	1,37	1,21	3,49
Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва	3,13	2,99	2,80	2,72*
Інші податки	3,76	3,30	3,17	1,22
*входить до складу місцевих податків і зборів				

Джерело: розраховано автором на основі даних [3]

Проведений аналіз надходжень від місцевих податків і зборів за 2008-2011 роки показав, що місцеві податки та збори не відіграють важливої фінансової ролі в наповненні місцевих бюджетів, продемонстрував низку проблем, які не дозволяють місцевим податкам та зборам приймати головну участь у формуванні доходів місцевих бюджетів:

1) незначна фінансова роль місцевих податків та зборів, як наслідок низька їх питома вага в доходах місцевих бюджетів, у валовому внутрішньому продукті;

2) відсутність самостійних прав у органів місцевого самоврядування щодо запровадження на своїй території власних податків і зборів;

3) незацікавленість місцевих властей у додатковому залученні коштів від справляння місцевих податків і зборів;

4) відсутність взаємозалежності між рівнем суспільних послуг, які надаються на певній території із податковими зусиллями населення;

5) нерозвиненість податків, які відображають політику місцевих властей

(екологічні податки, плата за певні послуги місцевих органів влади) [4, с.46-47];

б) пряме втручання органів державної влади у діяльність органів місцевого самоврядування.

Реорганізація системи оподаткування місцевими податками та зборами повинна бути спрямована, насамперед, на забезпечення фінансової стійкості місцевого самоврядування, що є однією з найважливіших умов ефективної діяльності територіальних громад. Пріоритети повинні віддаватися наповненню сільських, селищних, міських бюджетів саме через зростання ролі місцевих податків і зборів.

Важливим напрямом удосконалення системи місцевих податків і зборів слід вважати створення інформаційної бази на основі використання сучасних комп'ютерних технологій, що забезпечить постійний моніторинг та контроль за надходженням місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів [5, с. 270].

Одним з напрямів перспективного розвитку системи місцевого оподаткування в Україні є дотримання наступних критеріїв:

1) ефективність. Встановлені місцеві податки і збори повинні приносити прибуток не менший, ніж адміністрування їх, при цьому прибуток повинен бути максимального великим, щоб не допустити встановлення великої кількості місцевих податків і зборів. Другий критерій ефективності пов'язаний з економічною ефективністю. Майже всі місцеві податки і збори впливають на розвиток підприємництва в регіоні. Надвисокі податки сприяють відтоку бізнесу з даного регіону. Практика засвідчує, що справляння місцевих податків і зборів максимально ефективно, коли від них складно ухилитися. Так, податок на нерухомість вважається ефективним, оскільки власники практично не можуть ухилитися від сплати цього податку. Разом з тим крива Лаффера показує, що встановлення максимальних ставок не приносить максимальних надходжень від податків в місцевий бюджет;

б) справедливість. Справедливість досить суб'єктивна характеристика. Звичайно застосовується такий критерій справедливості — за однакових

обставин на платників податків має накладатися однаковий місцевий податок;

в) користування благами. Альтернативою принципу справедливості, орієнтованого на платоспроможність, є принцип користування благами. Звичайно, що значна частина місцевих податків йде на надання комунальних послуг, якими користується місцеве населення й підприємці. Згідно з принципом користування благами, щоб задовольнявся критерій справедливості, з обох платників податків, які отримують однакову вигоду від якоїсь комунальної послуги, повинні стягуватися однакові податки (незалежно від їхньої платоспроможності);

г) прив'язаність податків до місцевих видатків. Місцеві податки і збори повинні бути чітко пов'язані з видатками місцевої влади, щоб платники знали про підзвітність їм місцевої влади за те, як використовуються податкові надходження. Крім того, практика європейських країн у сфері місцевого оподаткування доводить, що місцеві податки повинні бути прямими. Коли податковий тягар безпосередньо простежується й відчувається тими, хто сплачує податок, зростає ймовірність того, що платники підтримуватимуть публічних посадових осіб у їхніх діях більше, ніж коли йшлося б про непрямі податки.

д) гнучкість. Місцева податкова система повинна стимулювати розвиток пріоритетних сфер бізнесу в конкретному регіоні та гнучко реагувати на зміни в фіскальній та інфляційній політиці держави [1, с.4].

Також для підвищення ролі місцевого оподаткування у формуванні фінансових ресурсів регіону, на нашу думку, доцільним є: вдосконалення механізму адміністрування податку на нерухомість (оскільки даний податок є найперспективнішим у фіскальному значенні місцевих податків); включення до складу місцевих податків і зборів податку з доходів фізичних осіб і плату за землю, які є бюджетоутворюючими в доходах місцевих бюджетів; покращення податкового менеджменту у сфері місцевих податків і зборів, акцентуючи увагу на посиленні фінансового контролю.

Висновки. В результаті проведеного дослідження нами було визначено низку проблем та недоліків, що характерні для місцевих податків та зборів, серед яких: пряме втручання органів державної влади у діяльність органів місцевого самоврядування; незначна фіскальна роль місцевих податків та зборів; відсутність самостійних прав у органів місцевого самоврядування щодо запровадження на своїй території власних податків і зборів, тощо. Було запропоновано напрямки удосконалення місцевого оподаткування, що можуть в результаті привести до покращення системи місцевого оподаткування та можливості виконання місцевими податками як фіскальної, так і регулюючої функції. Серед таких визнано наступні: створення інформаційної бази на основі використання сучасних комп'ютерних технологій; вдосконалення механізму адміністрування податку на нерухомість; включення до складу місцевих податків і зборів податку з доходів фізичних осіб і плату за землю; вдосконалення податкового менеджменту; посилення фінансового контролю; дотримання критеріїв

ефективності, справедливості, гнучкості при формування системи місцевого оподаткування.

Список використаних джерел

1. Кучерявенко М.П. Податкове право: Навч. посіб. / М.П. Кучерявенко. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 400 с.
2. Індюхова Я. Місцеві податки та збори в податковому кодексі / Я. Індюхова // Газета "Бухгалтерський тиждень". – 2011. – №7. – С.36-39.
3. Звіти про виконання бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя (Додаток №6 до наказу Державного казначейства України) за 2008, 2009, 2010, 2011 роки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Піхоцька О.М. Місцеві податки і збори у забезпеченні фінансової самостійності органів місцевого самоврядування / О.М. Піхоцька // Фінанси України. – 2008. – №5. – с. 46-49.
5. Парубець О.М. Еволюція розвитку системи місцевого оподаткування в Україні / О.М. Парубець, О.О. Прокопенко, Є.М. Кулінченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2011. – №3(52). – с.287-292

УДК 336.71

Білоус І.І., 52 гр.
Фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
К.е.н., доц., Слатвінська М.О.

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ З ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК

Анотація. У статті розглянута роль податкових надходжень від банківських установ в економіці країни, розглянуто основні позиції вчених щодо достатності оподаткування банків, проаналізовано рівень достатності оподаткування банківських установ на основі аналізу податкового навантаження окремого банку.

Annotation. In this article considered the role of tax revenues from banking institutions in the economy, the basic position of scientists on the sufficiency of taxing banks, analyzed adequacy taxation institutions on the basis of the analysis of the tax burden individual bank.

Ключові слова. Банківська установа, оподаткування, податкове регулювання, податкове навантаження, прибуток.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банківська система є сполучною ланкою економіки, тому при проведенні економічної політики держави, важливим є дослідження оподаткування комерційних банків та особливостей податкового регулювання банків.

Актуальність теми зумовлена наявністю проблеми вибору між мобілізацією фінансових ресурсів до бюджету в умовах недостатності державних коштів на втілення покладених на неї функцій та розвитку банківського сектора і, як наслідок, економіки в цілому. Тому важливим є знаходження консенсусу щодо рівня податкового навантаження на банківський сектор.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Аналіз наукових публікацій свідчить, що питаннями оподаткування банківської діяльності займалися такі вчені: Пашкова Н.П., Петровська Н.В., Гланц В.Н., Євченко Н.Г., Ключко Л.А., Сербина О.Г. та інші. Зокрема, в науковій літературі відсутня єдина думка щодо достатності оподаткування банківських установ.

Мета статті. Проаналізувати рівень достатності оподаткування податку на прибуток банківських установ на основі аналізу податкового навантаження окремого банку.

Виклад основного матеріалу. Банки – це специфічні фінансові установи, які є не тільки платниками податку на прибуток, одного з найвагоміших податків в доходах державного бюджету, але й посередниками між платниками та бюджетом. Система оподаткування повинна виконувати не лише фіскальну функцію, але й стимулювати перерозподіл коштів з фінансового сектору в сектор реальної економіки. [1]

Проаналізуємо надходження сум податку на прибуток банківських установ до бюджету.

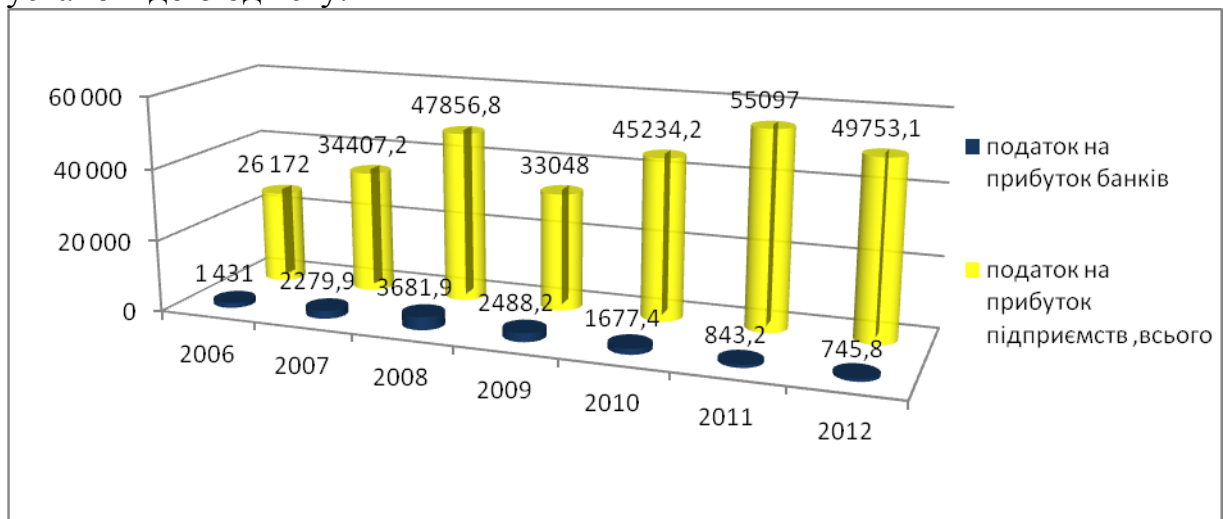

Рис 1. Динаміка надходжень від прибутку банківських установ. [2]

З рис.1 видно, що суми податку на прибуток банківських установ порівняно з усіма платниками податку на прибуток невеликі. Динаміка податку на прибуток банківських установ, як і підприємств загалом, мали позитивну тенденцію і зростали до 2008 року. Спад показників податку на

прибуток обумовлюється наслідками економічної та фінансової кризи в Україні та світі. У 2011 році відбулося зростання сум податку на прибуток, які надходили до бюджету країни, що говорить про пожвавлення економічної діяльності у країні.

Таким чином, в Україні фіскальна роль банківських податкових платежів незначна. Протягом останніх років податкові надходження від банківських установ у Державний бюджет складали біля 6-8 % від загальних надходжень, найбільша питома вага приходилася на податок на прибуток банків. [3]

Варто зазначити, що рівень оподаткування банків впливає не тільки на стабільність функціонування банківської системи, але й на порядок оподаткування підприємств та установ в цілому. Через високий рівень податкового тиску на банківські установи відбувається зростання ціни кредиту, реальний сектор економіки відчуває нестачу коштів, що знижує податкові надходження до державного бюджету. [4]

Здійснюючи регулювання банківської діяльності необхідно орієнтуватися не лише на наповнення дохідної частини бюджету, але й на стимулювання розвитку банківського сектору. Для досягнення цієї мети варто оптимізувати рівень податкового навантаження на банківські установи.

При дослідженні наукових думок щодо достатності рівня оподаткування банківського сектору, можна виділити два різних підходи, які застосовувалися багатьма вченими.

Перший блок вчених на чолі з А. Смітом і К. Марксом вважали, що рівень оподаткування банків недостатній. Податковий тиск на банки потрібно посилити адже вони не створюють реального продукту, а лише акумулюють кошти на грошово-кредитному ринку. Банківські установи є непродуктивними, тобто вони створюють не продукт, а нові гроші. Таким чином, банківська сфера є вторинною щодо сфери матеріального виробництва та не бере участі у створенні реального ВВП. [1]

Банки, за думкою багатьох експертів, використовують чимало схем по уникненню оподаткування і приховуванню прибутків. Наприклад, виплата страхових премій на адресу пов'язаних з банками страхових компаній, відрахування до резервів за кредитними операціями, купівлю цінних паперів для інвестування та ін. Враховуючи зарубіжний досвід оподаткування банківської діяльності, пропонується низка шляхів вдосконалення оподаткування банків, серед яких зміна об'єкту оподаткування на чисті або валові активи банків, оподаткування банківських витрат. [5]

Другий блок учених, серед яких такі науковці як Борисов О., Белостоцька В., Євченко та ін., дотримується думки щодо надмірного оподаткування банківських установ. Вони вважають, що оподаткування банків має бути нижчим, ніж виробничого сектору, аргументуючи це тим, що економіка тільки почала пожвавлюватися після кризових явищ. Тому необхідно підтримати банківський сектор, адже податковий тиск на банки впливає на величину процентних ставок за кредитами. Стимулювання кредитування реального сектору приведе до швидшого одужання економіки.

Зокрема, науковець Я. Дубнецький в своїх дослідженнях пропонує використовувати для банків податкову пільгу на прибуток, для фізичних та юридичних осіб – виключення з бази оподаткування коштів, спрямованих на придбання акцій комерційних банків. [1] З іншого боку, надання пільг банківським установам може ускладнити оподаткування, що стимулюватиме комерційні банки до тінізації.

Згідно з теорією А. Лаффера, існує оптимальний рівень оподаткування, при якому податкові надходження досягають максимуму. Оптимальним вважається податковий тиск на рівні близько 35%. Перевищення даного рівня податкового тиску призведе до тінізації економіки, а отже, до зменшення податкових надходжень до бюджету. Дана теорія підтверджується даними Міністерства доходів та зборів, згідно з якими надмірний податковий тиск призводить до пошуку способів ухилення від сплати податків. До них належать штучне завищення витрат і приховування доходів банківських установ, виплати страхових премій пов'язаним з банком страховим компаніям, надмірне відрахування до резервів на покриття витрат від кредитних операцій, виведення з оподаткування операцій з обміну валют та ін. [6]

Проаналізуємо рівень податкового навантаження з податку на прибуток на банківський сектор за методикою Пашкової Н.П. - як відношення суми податків до прибутку до оподаткування. [3]

Таблиця 1.

Рівень податкового навантаження на банк «Південний» податком на прибуток

Рік	Прибуток (збиток) до оподаткування, тис. грн.	Сума податку на прибуток, тис. грн	Податкове навантаження, %
2006	59 444	13 554	22,80
2007	129 453	32 984	25,48
2008	244 930	67 441	27,54
2009	67 018	5 976	8,92
2010	70 535	27 928	39,59
2011	152 836	36 555	23,92
2012	74 953	19 402	25,89

Складено автором за офіційними даними [7]

З таблиці 1 видно, що податкове навантаження з податку на прибуток банку «Південний» у 2012 році складає 25, 89%. Банківські установи окрім податку на прибуток сплачують також податок на землю, податок на додану вартість, єдиний соціальний внесок, податок за першу реєстрацію транспортного засобу, які суттєво збільшують податкове навантаження на банківські установи.

Таким чином, податкове навантаження на банки є недостатнім для виконання фіскальної функції та зависоке для стимулювання банківської діяльності в Україні.

Для досягнення фіскальної достатності оподаткування банківських установ і одночасного запобігання тінізації банківського сектору та використанню схем запобігання сплати податку на прибуток можливо внести такі пропозиції:

1. Змінити об'єкт оподаткування прибутку банків на чисті активи або банківські витрати.
2. Розширити базу оподаткування податку на прибуток за рахунок оподаткування сум дооцінки банківських установ, створення страхових резервів понад норми.

Поряд з цим, для стимулювання банківської діяльності, зниження цін на кредитні ресурси та пожвавлення реального сектору економіки, доцільно диференціювати оподаткування окремих операцій, а саме, знизити ставку на прибуток, одержаний за довгостроковими кредитами. Таким чином, ціна на кредитні ресурси знизиться і попит на кредити зросте, що позитивно відобразиться на економіці країни в цілому. [8]

Висновки і пропозиції. Ціллю податкової системи України є виконання фіскальної функції, тобто акумуляції коштів до бюджету від усіх суб'єктів господарювання, у тому числі з банківських установ. Поряд з тим, стимулююча функція, що сприяла б розвитку банківської сфери, використовується не повною мірою. Дослідження рівня податкового тиску на основний податок банківських установ – податок на прибуток з урахуванням усіх податків, що сплачуються банками, доводять, що податковий тиск є помірним, але з метою стимулювання банківської діяльності потрібно зменшити податковий тиск на банківські установи. Висувається пропозиція знизити ставку на прибуток за окремими операціями банку, наприклад, за видачу довгострокових кредитів. Активізація стимулюючої функції державного регулювання оподаткування банківських установ дасть можливість пожвавити економіку країни шляхом зростання попиту на кредитні ресурси банків. Таким чином, необхідно знайти баланс між інтересами банківського сектору та державою.

Список використаних джерел

1. Орлова В.О., Шунькіна Т.О. Податкове навантаження комерційних банків як фактор розвитку економіки на сучасному етапі// Тематичний збірник наукових праць. – 2010, 3/1.
2. www.bank.gov.ua - Дані фінансової звітності банків України.
3. Пашкова Н.П. Оподаткування прибутку комерційних банків: тенденції та проблемні аспекти [Електронний ресурс]: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Соціум. Наука. Культура».
4. Дзюба О.В. Податкове регулювання банківської діяльності в Україні та визначення його пріоритетних функцій//Економічний вісник

- Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди. – 2011.- №17/1.
5. Ключко Л.А., Підсонна Я.Г. Оподаткування банківської діяльності і Україні та основні напрямки його вдосконалення. 2012 №17.
 6. Гланц В.Н. Оподаткування прибутку фінансових посередників: проблеми та шляхи їх вирішення//Вісник сумського національного аграрного університету. – 2012, №1.
 7. www.bank.com.ua – Офіційний сайт Банка «Південний».
 8. Молодико К.Ю. Податкові пільги як засіб впливу на розвиток комерційних банків//Наукові записи НаУКМА. Том 116. Юридичні науки – 2011.

УДК 334.72:336.22(477)

Заїка А.В., 53 група
фінансово-економічний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент, Логвіновська С.І.

СПРОЩЕНІ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Анотація. У статті розглянуто суть спрощеної системи оподаткування, її переваги та недоліки. Наведено особливості оподаткування суб'єктів малого підприємництва в зарубіжних країнах. Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення спрощеної системи оподаткування в Україні.

Anotation. The article deals with the question of the state tax simplified system, its advantages, and failings. The taxation features of small enterprise in foreign countries are resulted. Recommendations are offered regarding to perfection of the simplified system of taxation in Ukraine.

Ключові слова: спрощена система оподаткування, суб'єкт малого підприємництва, єдиний податок, Doing Business, зарубіжний досвід.

Постановка проблеми. Дослідження розвитку малого підприємництва в Україні та порівняння з іншими країнами світу, а також огляд міжнародної практики застосування спрощених режимів оподаткування, обліку та звітності малого підприємництва та аналіз необхідності її адаптації й застосування в Україні, є актуальною.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Вагомий внесок у розвиток і вдосконалення теоретичних розробок і практичних рекомендацій щодо спрощених систем оподаткування здійснено в наукових працях: Тарабукіна О.Л. «Основні напрямки стимулювання розвитку малого бізнесу України в період системних зрушень в економіці»; Мединської Т.В. «Особливості

реформування спрощеної системи оподаткування в Україні»; Орлової В.О. «Вплив спрощеної системи оподаткування на подальший розвиток малого бізнесу»; Шуляк О.І. «Особливості застосування спрощеної системи»; Коваль Л.П. «Зміни у спрощеній системі оподаткування та їх вплив на фінансову безпеку малого підприємництва»; Чубай В.М. «Спрощені системи оподаткування: переваги, недоліки та шляхи їх усунення» [4,5,6,7,8,9].

В той же час слід зазначити, що в умовах реформування вітчизняної податкової системи, в науковій літературі недостатньо приділяється увага висвітленню ефективності спрощеної системи оподаткування в Україні та зарубіжних странах.

Мета статті. Обґрунтувати та удосконалити основні напрямки стимулювання виробничо-господарської діяльності малих підприємств та розробити практичні рекомендації щодо адаптації суб'єктів малого підприємництва до чинних і перспективних механізмів спрощеного оподаткування.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід і практика господарювання показують, що найважливішою ознакою ринкової економіки є існування малих підприємств. У ринковій економіці мале підприємництво виконує широкий спектр життєво важливих функцій: сприяють вирішенню проблеми зайнятості; відіграють особливу роль у розвитку торгівлі, сфері послуг; створюють велику частку товарів в економіці; сприяють формуванню конкуренції та протистоять монополістичним тенденціям; задовольняють специфічні потреби споживачів; формують індивідуальний попит; пом'якшують економічні кризи; підтримують соціальну та політичну стабільність; роблять значний внесок у науково-технічний прогрес утверджують демократизм у бізнесі.

На сьогоднішній день в найбільш розвинених країнах Заходу малі підприємництва становлять 70-90% від загального числа підприємств. Для порівняння можна взяти, наприклад, США - де в малому підприємстві зайняте 54% всього населення, Японію - з її 78% і країни ЄС, де на аналогічних підприємствах працює приблизно половина робочого населення. Дані цифри кажуть про величезну важливість підприємств малого бізнесу для економіки країн з ринковою економікою (табл. 1) [4].

Таблиця 1

Розвиток малого підприємництва в країнах ринкової економіки

Країни	Кількість малих підприємств, тис.	Кількість малих підприємств на 1 тис. населення	Зайнято в малих підприємств, млн. чол.	Частка малих підприємств у загальній кількості зайнятих, %	Частка малих підприємств у ВВП країни, %
1	2	3	4	5	6
Великобританія	2630	46	13,6	49	50 – 53

Німеччина	2290	37	18,5	46	50 – 54
Італія	3920	68	16,8	73	57 – 60
Франція	1980	35	15,2	54	55 – 62
Країни ЄС	15770	45	68,0	72	63 – 67

Розраховано автором за даними [4]

Завдяки прийняттю Податковою службою України нових норм оподаткування малого бізнесу, відбулося зростання кількості спрощенців у 2012 році понад 200 тисяч осіб. (у 2010 році було до 1 млн. підприємців). Тільки за 9 місяців 2012 року кількість підприємців – спрощенців зросла на 22% і до кінця 2012 року склала 1 млн.258 тис. чоловік.

Ухвалення Податкового кодексу стало історичною подією для нашої країни. Україна піднялась на 15 рядків (з 152 місця вона перейшла на 137-е місце) в рейтинзі Doing Business 2013, який складається Світовим банком[10].

Згідно Закону України «Про державну підтримку малого бізнесу» суб'єктами малого бізнесу є ті, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного валового доходу не перевищує 70 млн.грн.

Найважливішою формою державної підтримки суб'єктів малого бізнесу є спрощена система оподаткування, яка передбачає заміну сплати встановлених законодавством податків і зборів (обов'язкових платежів) сплатою єдиного податку і застосування спрощеної форми бухгалтерського обліку і звітності [1].

В спрощеній системі оподаткування виділяють 6 груп платників (табл.2)[2]:

Таблиця 2

Групи платників єдиного податку

Групи платників ЕП	1 група- фіз. особи	2 група- фіз. особи	3 група- фіз. особи	4 група- юр. особи	5 група- фіз. особи	6 група- юр. особи
1.Платник єдиного податку	<u>Здійснюють виключно:</u> 1.Роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках 2.Провадження господарсько і діяльності з надання побутових послуг населенню.	<u>Здійснюють виключно:</u> 1.Господарську діяльність з надання послуг, (у т.ч. побутових) платникам єдиного податку та/або населенню; 2.Виробництво та/або продаж	Суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають ліміту обсягу доходу та чисельності робітників (строка 2,3)	Суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають ліміту обсягу доходу та чисельності робітників (строка 2,3)	Суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають ліміту обсягу доходу та чисельності робітників (строка 2,3)	Суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, які протягом календарного року відповідають ліміту обсягу доходу та чисельності робітників (строка 2,3)

		товарів, 3. Діяльність у сфері ресторанного господарства <u>Не можна:</u> Загальні виключення (ст.291.5. ПКУ)+ посередницькі послуги з нерухомого майна (група 70.31 КВЕД)	<u>Не можна:</u> Загальні виключення (ст.291.5. ПКУ)	<u>Не можна:</u> Загальні виключення (ст.291.5. ПКУ)	<u>Не можна:</u> Загальні виключення (ст.291.5. ПКУ)	<u>Не можна:</u> Загальні виключення (ст.291.5. ПКУ)
2. Ліміт обсягу доходу	150 000 гривень	1 млн. грн.	3 млн. грн.	5 млн. грн.	20 млн. грн.	20 млн. грн.
3. Чис-ть робітників	Не використовують працю найманих осіб	Не перевищує 10 осіб	Не перевищує 20 осіб	Не перевищує 50 осіб	Необмежена	Не перевищує 50 осіб
4. Ставка	Від 1% до 10% мін ЗП	Від 2% до 20% мін ЗП	3% доходу з НДС, 5% доходу без НДС	3% доходу з НДС, 5% доходу без НДС	7% доходу з НДС, 10% доходу без НДС	7% доходу з НДС, 10% доходу без НДС
5. РРО	Не використовують					
6. Форма звітності	Книга обліку доходів і расходів (записи по ітогам за день). Використовують касовий метод обліку доходів				Так само, як 1,2,3 групи.	
7. Звітний період	Рік(декларація ЕН, подається до ГНІ протягом 40 днів після закінчення звітного періода, оплата не пізніше 20 числа поточного місяця). Ст. 295.1ПКУ		Квартал (декларація платника ЕН, подається до ГНІ протягом 40 днів після закінчення звітного періода, оплата протягом 10 днів після кінцевого строку подання декларації). Ст. 295.3 ПКУ			

Розраховано автором за даними [2]

Застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності надає суб'єкту малого підприємництва низку переваг:

- спрощення процедури і порядку реєстрації платника податку. Суб'єкти малого підприємництва можуть перейти на сплату єдиного податку як з початку року, так і з початку будь-якого кварталу;

- значно спрощуються розрахунки, пов'язані з визначенням сум податків;

- спрощується ведення поточного бухгалтерського обліку та форм фінансової звітності, що передбачена Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку;

- замість різноманітних форм податкової звітності за податками та зборами, які заміщуються єдиним податком, заповнюється одна форма звітності – розрахунок сплати єдиного податку суб'єктом малого підприємства – юридичною особою, що подається до податкового органу раз на квартал;

- надається право вибору сплати ПДВ.

Проте, поряд з перевагами спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва, існують і певні вади, що стримують розвиток малого підприємництва в Україні, зокрема:

- обмеження обсягів виручки суб'єктів малого бізнесу, які дають право використовувати спрощену систему оподаткування;

- суми єдиного податку фізичної особи-платника податку сплачуються авансом за звітний період (квартал). При цьому не враховують, чи буде фактично отримано дохід від здійснення такої діяльності за звітний період[7].

У зарубіжних країнах найпоширенішою формою стимулювання розвитку малого бізнесу є створення для них особливих умов оподаткування шляхом введення спеціальних податкових правил, чи застосування загальних правил з окремими пільгами для малих підприємств, (таблиця 3) [9].

Таблиця 3

Спрощена система оподаткування малого підприємництва в країнах з ринковою економікою

Країни	Критерії переходу на спрощену систему оподаткування		Ставка податку	База оподаткування	Інші умови
	виторг	чис. працівників			
Великобританія	≈ 20 млн дол.	100	21%	прибуток	оподаткований прибуток менший ніж 300 тис. фунтів стерлінгів
Франція	≈ 10,5 млн дол.	50	15%	прибуток	75 % власності належить приватним особам
Росія	1) 15 млн руб. 2) 45 млн руб. ≈ 1,2 млн дол.	100	6%	дохід, у який входять обіги з банківського рахунку, каси, а також доходи з взаємозаліку	не можуть перейти на спрощену систему: страхові компанії, банки, довірчі товариства, суб'єкти підприємництва, що здійснюють діяльність з обміну валют, торгівлю лікєро-горілочними та тютюновими виробами, паливо-мастильними матеріалами
			15%	дохід за міну-сом витрат	
Японія	≈ 13 млн дол.	30	18%	перші 8 млн єн доходу	сплачений капітал менший за 100 млн єн
США	50-75 тис. дол.	100	7500 дол. + 25 % від суми, що перевищує США 50,000 дол.	загальний до-хід	не належать до малого бізнесу такі види діяльності: банківська справа; страхування; юридична сфера; бухгалтерський облік або консультації; видобуток нафти або газу; готельна або ресторанна справа
	15000-18333 тис. дол.		5150000 дол. + 38 % від суми,		

			що перевищує 15000000 дол.		

Розраховано автором за даними [9]

У разі створення малого підприємництва в країнах з ринковою економікою втілюються державні програми підтримки малого бізнесу, а саме: новостворені підприємці звільняються на кілька років від податків та запроваджуються пільгові умови кредитування, щоб ця сфера могла досягти істотних фінансових результатів, а надалі сплачувала б податки в повному обов'язі до бюджету.

Висновки та пропозиції. Спрощена система оподаткування є запорукою розвитку малого бізнесу в Україні, проте існують певні вади, усунення яких дасть змогу покращити умови малого підприємництва, а також забезпечити населення робочими місцями. Спрощеній системі оподаткування суб'єктів малого бізнесу приділяють значну увагу як у нашій країні, так і за кордоном. У деяких країнах, окрім спрощеної системи оподаткування, вводять додаткові умови зменшення суми сплати податків, та реєстрації малого підприємництва. Це сприяє відмові від тіньової господарської діяльності, що дає змогу збільшити обсяг податкових надходжень до бюджету та покращенню економічної стабільності.

Надмірне оподаткування малого підприємництва в Україні є однією з перешкод на шляху його функціонування, оскільки має фактично лише фіскальну мету. Спрощена система оподаткування малого підприємництва потребує вдосконалення за такими напрямками:

- поліпшення економічного регулювання системи спрощеного оподаткування;
- удосконалення законодавчої бази;
- зниження податкових ставок;
- покращення системи адміністрування податків за спрощеною системою;
- відміна по кількості найманих працівників;
- застосування новітніх схем мінімізації податків.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 № 2063-ІІІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2063-14>
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI, Редакція від 03.02.2013 №2755-17. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Тарабукіна О.Л. Основні напрямки стимулювання розвитку малого бізнесу України в період системних зрушень в економіці/ О.Л. Тарабукіна [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_2_2/25.pdf
5. Мединська Т.В. Особливості реформування спрощеної системи оподаткування в Україні/ Т.В. Мединська [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/22_1/302_Med.pdf
6. Орлова В.О. Вплив спрощеної системи оподаткування на подальший розвиток малого бізнесу В.О. Орлова [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2012_3/78.pdf
7. Шуляк О.І. Особливості застосування спрощеної системи оподаткування / О.І. Шуляк [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2012_35/Sulak.pdf
8. Коваль Л.П. Зміни у спрощеній системі оподаткування та їх вплив на фінансову безпеку малого підприємництва / Л.П. Коваль [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/22_1/244_Kow.pdf
9. Чубай В.М. Спрощені системи оподаткування: переваги, недоліки та шляхи їх усунення / В.М. Чубай [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_6/155_Der.pdf
10. Doing Business, [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/rankings>

УДК 336.22 (477)

Новіков В.В., 52 гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., професор Хомутенко В.П.

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Анотація. Визначена важливість податкового контролю для ефективного функціонування податкової системи. Розкрито поняття «ефективність», як однієї з найважливіших категорій економіки. Вказано на необхідність оцінювання ефективності діяльності системи податкового контролю. Розглянуто основні методи визначення ефективності податкового контролю і запропоновано власні показники оцінки ефективності.

Annotation. The importance of tax control for efficient functioning of the taxation system is defined. The term “efficiency” is defined as one of the most important in the economics. The necessity of the tax control system efficiency estimation is shown. Main methods for rating the efficiency of tax control are reviewed and own rates for this evaluation are suggested.

Ключові слова: податковий контроль, ефективність, таксономічний аналіз, метод імовірнісних автоматів, коефіцієнт.

Постановка проблеми. Будь-яка діяльність має на меті досягнення певного результату, що вимагає використання ресурсів: економічних, людських, природних, тощо. Функціонування такого соціального інституту, як держава не є винятком. Потребуючи певних фінансових ресурсів, держава акумулює їх за допомогою податкової системи. Хоча наукові розробки в сфері теорії оподаткування вказують на необхідність виконання податковою системою цілого спектру функцій, включаючи стимулюючу, соціальної справедливості, тощо, переважна більшість українських науковців сходиться на думці, що, принаймні на сьогоднішній день, головною метою функціонування податкової системи України є виконання фіскальної функції оподаткування. Тобто мається на меті наповнення дохідної частини бюджету країни максимальним обсягом коштів. Безумовно, Українська економіка, на сьогоднішній день, не зважаючи на присвоєння їй статусу ринкової, ще знаходиться на етапі трансформації і становлення, тому є вразливою до різного роду впливу і відчуває хронічний дефіцит коштів. Тому владний апарат і намагається зібрати якомога більше доходів. Однак в цій ситуації виникає питання, вирішення якого матиме вирішальний вплив на економіку держави в цілому.

Мова йдеться про вибір одного із двох шляхів побудови економічної політики в сфері державного та місцевих бюджетів: інтенсивний чи екстенсивний. Екстенсивний розуміє під собою збільшення обсягу доходів шляхом перерозподілу більшої частини національного доходу при відсутності відповідного росту даного показника. Цей шлях має об'єктивні обмеження, адже теоретично держава не зможе безперервно нарощувати свої доходи, бо вони в окремий момент часу стануть рівними обсягу знов створеної доданої вартості. Крім цього, є і суб'єктивні обмеження, які проявляються в природньому небажанні суб'єктів господарювання (фізичних і юридичних осіб) віддавати державі значну частину або увесь отриманий прибуток. Проявом цього є існування значного сектору тіньової економіки в державі.

Отже, робимо висновок, що екстенсивний шлях є безперспективним і неприйнятним для сталого розвитку України. Єдиною альтернативою є прямування інтенсивним шляхом збільшення доходів бюджету. Звернувшись до академічного тлумачного словника української мови бачимо, що інтенсивний – це напружений, який дає найбільшу продуктивність [1]. Продуктивність в свою чергу – здатність приносити бажаний результат. Одним із бажаних результатів діяльності держави є наповнення дохідної частини бюджету, що дасть змогу в повному обсязі виконати взяті на себе зобов'язання. Виходячи з базових положень економічної теорії можна сказати, що держава, як і інші суб'єкти господарювання, має на меті досягнути бажаного результату за умови використання мінімального обсягу ресурсів. З цього виникає інше, одне із центральних понять в економіці – ефективність, тобто відношення корисного ефекту (результату) до витрат на

його одержання. Таким чином, чим вище ефективність, тим кращий результат і менші витрати, що є умовою сталого розвитку економіки.

Ми робимо висновок, що для виконання завдань податкової політики необхідним є підвищення ефективності оподаткування. Вітчизняні та зарубіжні науковці пропонують широкий перелік шляхів підвищення ефективності системи, включаючи заходи правового або законодавчого, економічного, соціального характеру та інші. Розглядаючи економічну складову питання на наш погляд слід виділити таку складову податкової системи як податковий контроль. Адже податковий контроль – система дій та заходів в управлінні фінансами країни, які спрямовані на забезпечення додержання суб'єктам господарювання чинного законодавства з оподаткування з метою наповнення фінансовими ресурсами бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів [2].

Таким чином саме податковий контроль є тим елементом податкової системи, сутність якого, головним чином, виражається у фіскальній функції податків. Враховуючи сьогодишню спрямованість податкової політики саме в цьому напрямку і викладений вище матеріал, доходимо висновку, що підвищення ефективності в сфері податкового контролю має бути одним із пріоритетних завдань податкових органів. Це обумовлює актуальність вибраної теми.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Теоретичні та практичні дослідження податків, податкового контролю та його ефективності проведені українськими вченими Даниловим О.Д., Кизимою А.Я., Крисоватим А.І., Онищенко В.О., Соколовською А.М., Федосовим В.М., Шевчуком В.О. Методичні аспекти контрольної діяльності податкових органів відображено в працях Завгороднього М.І., Демиденко Л.М., Хмелевської К.В., Хомутенко В.П. Дослідженню ефективності податкового контролю також приділяли увагу російські вчені Белобжецький І.О., Бірюков О.І., Бурцева В.В., Жуков В.О., Зюльманова М.В., Наздрачов Р.Б., Ногина О.О., Пороло О.В., Свирідова Н.В., Соловьев Г.О., Суворова О.В., Шорина О.В., Шохин С.О. Проте єдиного погляду на поняття «ефективність податкового контролю» у науковому колі не існує. Найбільш поширеною є точка зору щодо співвідношення отриманого результату до поставленої мети чи витрат на досягнення такого результату.

Метою статті є аналіз існуючих методик визначення ефективності податкового контролю і пропонування власних ідей з приводу їх застосування.

Викладення основного матеріалу дослідження. Рекомендації щодо підвищення ефективності дії податкових служб в сфері контролю можна знайти у багатьох наукових працях. Проте на нашу думку не менш важливим є питання визначення рівня ефективності податкового контролю в кожний окремий момент часу, що дає змогу не тільки прослідити результати втілення тих чи інших заходів, а й визначити найбільш проблемні, «вузькі» місця, що потребують більш пильної уваги і є пріоритетними в конкретних умовах.

Тому в даній роботі будуть розглянуті існуючі методи оцінки ефективності податкового контролю.

Оцінювання рівня ефективності податкового контролю та виявлення чинників, що найбільше впливають на його поглиблення, становить складне багатofакторне завдання, яке зводиться до виявлення найбільш важливих показників ефективності податкового контролю.

Існує широкий спектр методів оцінювання ефективності податкового контролю. Частина з них базується на принципі визначення єдиного інтегрального показника, що враховує значний перелік окремих показників і виводить єдине значення, яке показує ефективність податкового контролю в цілому. До цієї групи методів відноситься таксономічний аналіз.

Використання методу таксономії допоможе "згорнути" багатовимірний статистичний матеріал, що характеризує кількісну характеристику, тобто дозволить побудувати узагальнюючу оцінку рівня ефективності організації податкового контролю [3].

Вихідними даними для оцінки ефективності організації податкового контролю в динаміці можуть стати різноманітні показники, наприклад: рівень зібраних податкових надходжень, коефіцієнт виконання запланованих податкових надходжень; коефіцієнт своєчасності надходжень платежів у бюджет; загальний коефіцієнт ефективності податкового контролю; коефіцієнт економічної ефективності податкового контролю; рівень податкового боргу; відсоток платників, які сплачують податки; питома вага витрат у податкових надходженнях, тощо.

Для побудови таксономічного показника спочатку формується матриця спостережень. Елементи матриці – це показники, виражені в спеціальних ознаках в одиницях виміру. Оскільки вихідні дані мають різні одиниці виміру, виникає необхідність зведення всіх одиниць виміру до безрозмірної величини, тобто стандартизувати показники.

Після визначення елементів матриці спостережень і їх стандартизації проводиться диференціація ознак, тобто розподіл всіх змінних на стимулятори і дестимулятори. Необхідність такого поділу зумовлена характерним впливом кожного з показників на рівень розвитку досліджуваного об'єкта. Ознаки, які надають позитивний (стимулюючий) вплив на загальний рівень розвитку об'єкта, називаються стимуляторами, а ознаки, що уповільнюють розвиток даного об'єкта, – дестимуляторами. Такий поділ є основою для проведення подальшого аналізу показників, результатом чого є визначення інтегрального показника таксономії за допомогою ряду специфічних формул, в залежності від поставлених завдань та обраних показників.

Даний метод є ефективним для визначення загального рівня ефективності і порівняння показників в динаміці по роках. Він дає узагальнену уяву про вплив різноманітних факторів на ефективність податкового контролю. Недоліком методу є неможливість прямо визначити найбільш значимі фактори серед стимуляторів і дестимуляторів, що є

доречним з метою прийняття рішень, направлених на розробку заходів з підвищення ефективності контрольних заходів [4].

В іншу групу методів можна віднести сукупність методів моделювання. До них відносяться математичні, імовірнісні, імітаційні моделі, тощо. Низка видатних вітчизняних вчених присвятили свої дослідження даній тематиці. На сучасному етапі імітаційно-автоматне моделювання знайшло своє втілення у наукових працях А.А. Бакаєва, Н.І. Костіної, Н.В. Яровицького та інших.

Автоматне моделювання є перспективним інструментом для прогнозування та імітації будь-яких економічних процесів, а його застосування найбільш доцільне у дослідженнях складних динамічних систем, до яких належить і система податкового контролю [5].

До переваг даного методу слід віднести:

- простоту відображення алгоритмічних та структурних особливостей певних систем;
- можливості максимальної уніфікації побудови моделі;
- стандартизація імітаційного алгоритму та програмної реалізації.

Водночас варто зауважити, що імітаційні моделі є найбільш ефективними при дослідженні системи в динаміці. Тому вони можуть застосовуватись у багатьох випадках, коли використання математичних методів складних економічних систем не призводить до бажаних результатів. Передбачення результату динамічного процесу є найбільш важким, коли у функціонуванні системи беруть участь випадкові фактори. Саме у цих випадках імітаційні методи є найбільш результативними.

Використання сучасних методів імітаційного моделювання дозволяє замінити експеримент із досліджуванним об'єктом комп'ютерною імітацією процесів, що відбуваються в даному об'єкті. Імітаційна модель надає можливість здійснити прогноз досліджуваних процесів та наблизитись до оптимального рішення, оскільки її основні характеристики базуються на випадковості процесів, що відбуваються у системі [6].

Методи групи моделювання, на наш погляд, є дуже перспективними, так як дають можливість прогнозувати майбутній стан системи враховуючи фактор випадковості, що максимально наближує отримані дані до реальних. Ці методи, на відміну від таксономічного аналізу, мають на меті прогнозування, а не аналіз фактів. Такі методи доцільно використовувати саме для прогнозування.

Крім того треба зауважити, що застосування моделювання потребує визначеного рівня підготовки фахівців для коректного його проведення і формулювання вірних висновків, що значно обмежує спектр можливих користувачів даних методів.

Нарешті найбільш поширеною групою методів визначення ефективності податкового контролю є використання окремих показників, які можна поділити на дві групи [7]:

- 1) Абсолютні. До цієї групи відносяться такі показники, як;
 - а. кількість проведених контрольних заходів;

- b. кількість підприємств, установ, в яких виявили порушення
- c. суми виявлених порушень;
- d. витрати на утримання контролюючого органу та ін.

На нашу думку, такі показники не показують ефективності діяльності органів податкового контролю, проте дають уяву про їх діяльність взагалі і є вихідною інформацією для другої групи показників.

2) Відносні або коефіцієнти:

- a. коефіцієнт результативності контрольних заходів;
- b. коефіцієнт дієвості контрольних заходів;
- c. коефіцієнт дієвості засобів впливу;
- d. коефіцієнт виконання запланованих податкових надходжень
- e. загальний коефіцієнт ефективності податкового контролю та ін.

В цілому використовується цілий масив розрахункових показників, що має на меті оцінити різноманітні аспекти ефективності податкового контролю з метою комплексної оцінки і виявлення основних недоліків на кожному етапі розвитку системи.

Перевагою даного методу є:

- простота застосування і аналітичної робота з отриманими показниками;
- відсутність необхідності спеціалістів більш високого рівня в порівнянні з використанням таксономічного аналізу чи моделювання;
- наочність отриманих показників;
- можливість прослідкувати отримані показники в динаміці;

Не зважаючи на ряд переваг, даний метод має й недоліки. Насамперед це стосується тлумачення отриманих даних. Наприклад, збільшення сум нарахувань за результатом контрольних заходів неможливо назвати однозначно позитивними. Цей показник необхідно порівнювати із сумою фактично сплачених сум нарахувань, тобто тих сум, які були правильно донараховані, що проявляється в згоді платника сплатити дані кошти без оскарження, або вирішенні спору на користь контролюючих органів. Також таке підвищення може свідчити про погіршення бізнес клімату, що штовхає підприємницький сектор на перехід у тіньову економіку, або про загальне погіршення роботи податкових органів з платниками податків чи ряд інших негативних тенденцій у функціонуванні податкової системи.

На нашу думку, ефективність податкового контролю в перспективі повинна проявлятися саме в максимізації законодавчо обґрунтованих нарахувань, що буде виражатись у наближенні сум фактичних сплат нарахувань до нарахованих сум та зменшенню абсолютного вираження донарахувань.

Крім того необхідно пам'ятати, що податковий контроль не є суто фіскальним за своїм призначенням. Його метою є контроль правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого

законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи.

Виконувати ці функції можливо не тільки за допомогою методів примусу та санкції, а й шляхом побудови конструктивної співпраці. Мається на увазі побудова відносин на засадах взаємовигідності і взаємодовіри. Такий метод співпраці використовується у всіх розвинутих країнах світу і є більш дієвим.

Для цього, насамперед, податковим органам необхідно приділяти значну увагу підвищенню рівня компетенції і поваги до підконтрольних суб'єктів господарювання своїх працівників, особливо в сфері податкового контролю.

Як свідчення недостатнього рівня професіоналізму податкових аудиторів використаємо загальний рівень стягнення донарахованих сум, який становить лише 81,6 відсотка. Значна частина з 18,4 відсотків, які не були сплачені, припадають на суми донарахувань, які були оскаржені платниками податків.

Виходячи з даної ситуації пропонуємо використовувати при визначенні ефективності податкового контролю показники, що враховують помилковість зроблених за результатами перевірок висновків. Показники, які пропонуються до розрахунку, можуть застосовуватись як на макрорівні визначення ефективності контрольних заходів, так і на рівні кожної окремої інспекції, так як на місцях набагато простіше здійснювати оперативні заходи щодо оцінювання ефективності роботи посадових осіб в сфері податкового аудиту.

1) Коефіцієнт задоволення позовів по податковим донарахуванням:

$$K_{\text{оскар}} = K_{\text{скас}} / K_{\text{позов}}, \text{ де}$$

$K_{\text{скас}}$ - сума донарахувань, які були скасовані за рішенням податкових органів або суду у зв'язку із позовом платника податків;

$K_{\text{позов}}$ – загальна сума донарахувань, які були оскаржені в судовому чи поза судовому порядку.

Грошові показники можна замінити на кількісні, тоді отримуємо коефіцієнт задоволення скарг, тобто по якій частині скарг було прийнято рішення на користь платника податків.

2) Коефіцієнт помилковості аудиторських висновків:

$$K_{\text{пом}} = K_{\text{пв}} / K_{\text{перев.}}, \text{ де}$$

$K_{\text{пв}}$ – кількість помилкових висновків податкового аудитора;

$K_{\text{перев.}}$ – загальна кількість перевірок, здійснених аудитором.

Може використовуватись на макрорівні, проте є більш прийнятним для використання на рівні податкових інспекцій.

3) Коефіцієнт судових втрат:

$$K_{\text{суд}} = K_{\text{втрат}} / K_{\text{нарах}}, \text{ де}$$

$K_{\text{втрат}}$ - сума судових втрат за програмами справами;

$K_{\text{нарах}}$ - загальна сума сплачених донарахувань.

Показує, яка частина донарахувань втрачається у зв'язку із програшем судових справ з приводу оскарження результатів податкових перевірок.

4) Коефіцієнт непродуктивності використання часу:

$$K_{\text{час}} = K_{\text{чвтрат}} / K_{\text{чзаг}}, \text{ де}$$

$K_{\text{чвтрат}}$ - кількість часу, витраченого на виконання податкових перевірок, результати яких були оскаржені на користь платника податків;

$K_{\text{чзаг}}$ - загальна кількість часу, використана в ході усіх податкових перевірок.

Коефіцієнт показує ефективність використання робочого часу особами, які здійснюють податкові перевірки та непрямо свідчить про ефективність витрат на утримання контролюючого органу.

Запропоновані показники не замінюють існуючі. Вони доповнюють процес визначення ефективності податкового контролю аналізом з іншої точки зору.

Висновки і пропозиції. На сьогоднішній день пропонується достатньо широкий спектр методів для визначення ефективності системи податкового контролю. Основна увага приділяється оцінюванню ефективності податкових перевірок. Кожен метод окремо має свої переваги і недоліки над іншими і в цілому жоден з них, незалежно від критерію, який використовується, не може дати абсолютно повної і достовірної інформації про ефективність податкового контролю в Україні.

Усі отримані показники і результати досліджень є умовними, відносними та мають певний рівень похибки, обумовлений об'єктивними факторами: недостатність точної інформації, некоректність тлумачень отриманих показників, існування фактору випадковості у кожному спостережуваному явищі, тощо.

На нашу думку, найбільш ефективним є використання розглянутих методів в комплексі, що надасть змогу використовувати переваги кожного з них і частково нівелювати їх недосконалість.

Запропоновані відносні показники допоможуть персоналізувати вклад податкового аудитора у загальну ефективність діяльності системи і надасть можливість більш оперативно і гнучко керувати процесом підвищення ефективності податкового контролю.

Список використаних джерел

1. <http://sum.in.ua/>
2. Чередніченко А.П. Податковий контроль в умовах трансформаційної економіки України: монографія. – К.: «Аспект-Поліграф» - С.22
3. <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1431>

4. Плюта В. Сравнительный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / Пер. с научной редакции В. М. Жуковой. – М.: Статистика, 1980.
5. <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=64451>
6. Яровицкий Н.В., Костина Н.И. Вероятностные автоматы и имитационное моделирование [Текст] /Яровицкий Н.В., Костина Н.И. // Кибернетика и системный анализ. –2003. №3.
7. Хомутенко А.В. Система фінансового контролю за діяльністю небанківських неприбуткових фінансових установ України: монографія /А.В. Хомутенко/. – Одеса: «Друк» - С. 65-69

УДК 336.25:331.1:352

Богущ Л.В., М-6 гр.
заочний факультет ОНЕУ
Науковий керівник
к.е.н., доцент Мазуренко М.П.

ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЗА РАХУНОК ЗМІЦНЕННЯ ВЛАСНИХ ДОХОДІВ МІСЬКОЇ ГРОМАДИ

Анотація. В статті розглянуті проблеми підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. Запропоновано розподілити фінансові компетенції між органами центральної влади, регіонального та місцевого самоврядування.

Annotation. The article deals with the problem of increasing the financial autonomy of local budgets. A distributed financial competence between central, regional and local governments.

Ключові слова: Бюджетний кодекс, Податковий кодекс, податки, місцевий бюджет.

Постановка проблеми. В Україні, останніми роками існує проблема щодо формування доходів місцевих бюджетів. За рахунок фондів грошових коштів місцевих бюджетів забезпечується фінансування заходів економічного і соціального розвитку на відповідній території. Реалізація конституційних гарантій самостійності органів місцевого самоврядування у вирішенні питань місцевого значення залежить від закріплення в чинному законодавстві механізмів забезпечених стабільних джерел доходів до місцевих бюджетів. Основою самостійності місцевих бюджетів повинні стати місцеві податки та збори й податки на формування яких мають вплив органи місцевого самоврядування. Наявність системи самостійних місцевих бюджетів є об'єктивною передумовою закономірністю функціонування місцевих фінансів.

Сьогодні є недосконалим сформований механізм міжбюджетних відносин та направлення фінансових потоків між державними і місцевими бюджетами.

Фінансова самостійність можлива завдяки організаційно-правовим гарантіям і включає самостійне формування й виконання місцевих бюджетів. За роки незалежності, під час зміни політичного устрою, суспільне життя потребує нових підходів і механізмів державної політики управління, і насамперед регіональної, яка б передбачала оптимальне поєднання загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів, зокрема у сфері фінансів. Необхідно зазначити що важлива роль в управлінні економікою країни належить місцевим бюджетам, які виступають інструментом впливу на темпи й пропорції суспільного розвитку та підвищення добробуту громадян. Прийнятий Податковий кодекс України має на своїй меті вирішення цілої низки завдань, одне із яких - зміцнити фінансову базу місцевих бюджетів[4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні, питання про ефективне формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів, ролі місцевих податків і зборів перебувають у центрі уваги багатьох українських вчених, таких як М.А. Гапонюк, В.П. Яцюта, А.Є. Буряченко та А.А. Славкова, В.Лащак, О.Д. Василик, Є.Литвиненко, В.М. Опарін, О.П. Кириленко, а також зарубіжних дослідників - Б. Аллан, Ш.Бланкарт, Мертон Роберт, Дж.Е. Стігліц і інші. Ці вчені у своїх працях досліджують економічний зміст і призначення того чи іншого місцевого податку та збору, роль місцевих податків і зборів у соціально-економічному розвитку суспільства, переваги та недоліки місцевого оподаткування в Україні, висвітлюють зарубіжний досвід щодо його перспектив у майбутньому. Значну увагу проблемам визначення ролі місцевих податків і зборів у формуванні місцевих бюджетів, а також виявлення недоліків податкової системи в сучасних умовах приділяють у своїх дослідженнях вітчизняні науковці: І.О. Балак, В.П. Вишневський, Г.І.Євтушенко, В.І. Кравченко, М.П. Кучерявенко, І.О. Луніна, О.О. Сунцова, Л.Л.Тарангул та ін[3,4] Але, незважаючи на широке висвітлення питання, і досі залишаються не вирішеними.

Мета дослідження є аналіз доходної частини місцевих бюджетів, а також надання рекомендацій щодо підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів за рахунок зміцнення власних доходів міської громади.

Основні результати дослідження. Фінансове забезпечення економічного і соціального розвитку певної території потребує координації всієї системи фінансових ресурсів. Труднощі формування місцевих бюджетів, недосконалість міжбюджетних відносин, що спостерігаються впродовж усього періоду формування бюджетної системи України, довели потребу змін у практиці формування фінансової бази органів місцевого самоврядування. Зростання частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів, незначна частка доходів і видатків місцевих бюджетів у зведеному, залежність системи формування та виконання місцевих бюджетів від рішень органів влади, невідповідність між зростаючими потребами регіонів у коштах та реальною здатністю місцевих адміністрацій та рад до їх мобілізації потребували внесення змін до нормативно-правової бази, яка регулює ці питання. Крім того, у кризовий період зросла

необхідність пошуку місцевими органами влади додаткових можливостей для забезпечення потрібних обсягів фінансування місцевих бюджетів і виконання статей видатків. В Україні понад 90 % усіх бюджетів дотаційні й лише 8 % – це бюджети, які є донорами в умовах чинної системи бюджетного регулювання. За відсутності в достатньому обсязі власних доходів видатки місцевих бюджетів забезпечуються за рахунок надання трансфертів із державного бюджету, які відіграють важливу роль у формуванні доходів місцевих бюджетів. Отже, питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів має сталу тенденцію до зростання. Практика надання місцевим бюджетам власних доходів в обсязі, не достатньому для фінансування видатків, успадкована ще з часів соціалізму, коли вважалося, що обмежений обсяг власних доходів місцевих бюджетів спонукатиме місцеві органи влади до їх збільшення та пошуку додаткових джерел фінансування.

Відомо, що головним завданням та метою місцевого самоврядування є задоволення місцевих потреб і вирішення конкретних проблем, що виникають на певній території, власними силами.

Застосування економічно обґрунтованої методики оцінки бюджетного потенціалу сприятиме комплексному управлінню місцевими фінансами, що включає вирішення наступних задач:

- збільшення власних прибутків місцевих бюджетів;
- визначення таких напрямків використання бюджетних коштів, що відповідають цілям соціально-економічного розвитку територіально-адміністративних утворень;
- удосконалення формування оптимальної структури видатків бюджету адміністративно-територіальних утворень;
- регулювання рівня й динаміки дефіциту (профіциту) бюджету;
- заощадливе та ефективне використання бюджетних коштів та ін.

Якщо проаналізувати сучасні тенденції функціонування місцевих бюджетів, то більшості з них притаманний кризовий стан, деякі відзначаються хитким фінансовим станом.

Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2011 рік склали 62, 1 млрд. грн., що на 8,4% (або на 4,8 млрд. грн.) більше, ніж за 2010 рік. Рівень виконання плану доходів, затвердженого місцевими радами, склав 72,5%. У структурі доходів місцевих бюджетів спостерігається подальше зростання часток податкових надходжень (до 85,0%) та неподаткових надходжень (до 12,1%) (дивитися табл. 1.).

Таблиця 1.

Структура доходів місцевих бюджетів України за 2006-2011 р. р.

Доходи місцевих бюджетів	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Місцеві податки і збори, %	1,7	1,3	1,1	1,2	1,1	3,1
Інші податкові	11,3	9,3	8,2	7,3	7,8	6,5

надходження, %						
Плата за землю, %	8,0	6,6	9,1	12,0	12,3	12,9
ПДФО, %	57,8	59,3	61,9	62,9	63,9	62,5
Доходи від операцій з капіталом, %	6,7	8,4	6,5	3,6	3,2	2,0
Неподаткові надходження, %	10,8	10,6	9,9	10,8	10,4	12,1
Цільові фонди, %	3,7	4,5	3,3	2,2	2,0	0,9

** Складено на основі даних*

На зростання обсягів податкових надходжень значно вплинула динаміка податку з доходів фізичних осіб, що збільшився порівняно з показником 2010 року на 7,3% та склав 38,9 млрд. грн. Водночас частка цього податку у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) зменшилася до 62,5%.

За висновками фінансових експертів, що працюють у сфері місцевих бюджетів різного рівня, навряд знайдеться хоча б один місцевий бюджет, якому притаманний нормальний фінансовий стан. Таке становище в сфері місцевих фінансів є результатом неефективної політики держави, недосконалості законів стосовно місцевих фінансів та місцевого самоврядування, відсутності стимулу у місцевої влади спрямовувати дії щодо його поліпшення. Фіскальне значення фінансових ресурсів для реалізації власних повноважень органів місцевого самоврядування з кожним роком знижується, а механізм формування та використання фінансових ресурсів для реалізації власних повноважень є недосконалим.

Фінансові проблеми місцевого рівня ефективніше вирішують місцеві органи влади за рахунок коштів власних бюджетів.

Потрібно змінити співвідношення між окремими групами надходжень. Власні та закріплені доходи повинні, як підтверджує досвід ринкових країн, становити не менше, ніж 2/3 сукупних надходжень до місцевих бюджетів.

Зростання прибуткової частини місцевих бюджетів буде обмежено унаслідок скорочення кількості місцевих податків і зборів, а також за рахунок скасування транспортного податку і введення збору лише за першу реєстрацію транспортного засобу. Місцеві бюджети втратило також досить значного ресурсу у вигляді адміністративних штрафів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Обмежить можливий додатковий ресурс, отриманий місцевими бюджетами в результаті зміни нормативної бази, передача органам місцевої самоврядності ряду програм, фінансування яких раніше проводилося на центральному рівні (окремі програми соціального захисту і підтримка позашкільної освіти).

Висновок. З метою вирішення проблемних питань та подальшого вдосконалення механізму фінансування власних повноважень місцевого

самоврядування, на нашу думку, необхідно здійснити ряд заходів, зокрема:

1) прискорити проведення адміністративно-територіальної реформи з метою укрупнення адміністративно-територіальних утворень, що дасть змогу покращити фінансову забезпеченість місцевого самоврядування та зменшити значні територіальні відмінності у фінансовому забезпеченні власних повноважень органів місцевого самоврядування;

2) посилити фінансову самостійність місцевих бюджетів шляхом підвищення фіскального значення місцевих податків і зборів, що, в свою чергу, вимагає оптимізувати їх перелік, розширити об'єкти і базу оподаткування;

3) доповнити перелік доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів, зокрема шляхом включення податку з доходів фізичних осіб;

4) розмежувати кошти, що акумулюються і витрачаються на власні і делеговані повноваження на фонд фінансування власних і фонд фінансування делегованих повноважень з метою уникнення фінансування делегованих повноважень за рахунок коштів, що акумулюються для фінансування власних повноважень;

Такі зміни сприятимуть покращенню фінансового забезпечення реалізації власних повноважень органів місцевого самоврядування.

У першу чергу необхідно чітко розподілити компетенції між органами центральної влади, регіонального та місцевого самоврядування і поступово переходити до децентралізації державних фінансів.

Список використаних джерел

1. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 –VI // Вісник податкової служби України. - Грудень 2010. - № 46. - Розділ XII. - Місцеві податки і збори. - С. 195-201.

2. Про систему оподаткування: Закон України від 25.06.1991 № 1251-XII. Стаття 15. Місцеві податки і збори (обов'язкові платежі). – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1251-12>

3. Глухова В.І., Нікітіна М.А., Красуля. Є.С. Місцеві податки та збори як складова фінансових ресурсів регіону. Вісник КНЕУ імені Михайла Остроградського Випуск 2(2011(67)) Частина 1.

4. Корнієнко С.А., Корнієнко Т.Н. Місцеві податки та збори в податковому кодексі України – шлях до зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів. Дніпропетровська державна фінансова академія.

5. Молдован О. Податки і збори: менше не завжди краще. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2010/11/15/256310/>

6. Садовенко М.М., Денисенко К.В., Формування місцевого оподаткування в контексті Податкового Кодексу України . Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/950/

ПРОЦЕС ВПРОВАДЖЕННЯ ПДВ В УКРАЇНІ. ПРОЙДЕНІ ЕТАПИ ТА МОЖЛИВІ ВАРІАНТИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглянуто поетапне введення податку на додану вартість в Україні. Проаналізовано передумови та економічна обстановка, що супроводжувала введення ПДВ. Детально розглянуто основні проблеми функціонування ПДВ, які носять систематичний характер. Також розглянуто альтернативні варіанти непрямого оподаткування в країні. Зроблено висновки та висунуто пропозиції щодо покращення функціонування ПДВ, як фіскального механізму.

Annotation. In the article stage-by-stage introduction of tax is considered value-added in Ukraine. It is analysed pre-conditions and economic situation which accompanied introduction of VAT. Basic problems are in detail considered functionings of VAT, which carry systematic character. The alternative variants of indirect taxation are also considered in a country. Conclusions are done and thrown out suggestions in relation to the improvement of functioning of VAT, as a fiscal mechanism.

Ключові слова. Додана вартість, податок, ринкова економіка, фіскальний механізм, бюджетне відшкодування, податок з обороту.

Постановка проблеми. У період функціонування трансформаційної економіки особлива роль відводиться податкам як основному джерелу наповнення державного бюджету. У розрізі ефективності фіскального механізму України актуальним питанням є ефективність податку на додану вартість, на долю якого припадає найбільша питома вага податкових надходжень. Виявлення недоліків його функціонування та пошук можливих шляхів реформування є важливими напрямками роботи сучасних фахівців.

Особливо актуальним це стало з введенням в дію Податкового кодексу України, адже ми отримали принципово новий документ, який регулює діяльність країни в сфері оподаткування. Однак, з огляду на те, що податкові процеси в Україні ще не відрізняються прозорістю та ефективністю, необхідно провести ретроспективний аналіз та визначити, в які моменти впровадження ПДВ в Україні були допущені суттєві помилки, що спричинили спотворення його функціонування сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою реформування податкової системи взагалі та податку на додану вартість займаються багато вітчизняних науковців. Податкові системи зарубіжних країн, модель їх побудови, механізми регулювання та системи, за якими відбувається процес адміністрування, детально висвітлив у своїх роботах О. Д. Данілов.

В. В. Лисенко у своїх роботах приділяє увагу виявленню податкових порушень у розрізі діяльності контролюючих органів Податкової служби відносно законності податкового відшкодування ПДВ, висвітлює можливі варіанти порушення чинного законодавства у сфері оподаткування та застосування органами контролю тих чи інших оперативних дій для попередження правопорушень.

М. А. Науменко підходить до проблем непрямого оподаткування через призму акцизів, виділяючи універсальні акцизи як можливий вид непрямого оподаткування, а також розглядає у своїх публікаціях можливі шляхи реформування існуючої в Україні системи податкового відшкодування ПДВ з бюджету. Його роботи мають виняткове практичне значення для дослідження шляхів реформування механізму функціонування ПДВ в Україні.

Ф. О. Ярошенко проводить у своїх публікаціях аналіз історичного розвитку податків в країнах, до яких свого часу входила Україна. Детально розглянуто систему податків, що існувала як за часів Запорізької Січі, так і на території сучасної України.

Однак робота в цьому напрямку не є завершеною, постійна критика діяльності податкових органів в Україні щодо реформування податкової системи та дискусії, що відбуваються на всіх рівнях обговорення, дають нам підстави для подальшої наукової праці у цьому напрямку. Існуюча податкова система повинна постійно вдосконалюватися, виходячи із завдань, що стоять перед економікою країни.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесів становлення та розвитку ПДВ з ціллю визначення шляхів його реформування в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день податок на додану вартість – одне з найважливіших джерел наповнення бюджету України. Однак упродовж усього періоду його застосування в економіці нашої країни, фіскальна ефективність ПДВ увесь час слугувала приводом для гарячих дискусій.

Необхідність застосування ПДВ в Україні була зумовлена переходом до ринкової економіки та прагненням нашої держави до інтеграції у Європейське Співтовариство, однією з умов якого є впровадження цього податку. В Україні ПДВ був запроваджений у 1992 році і став основним непрямим податком, найбільшим джерелом доходів держави. До впровадження ПДВ, в Україні діяли податок з обороту, впровадженій ще за часів СРСР, та запроваджений в 1991 році податок з продажу.

Попередник ПДВ (податок з обороту) був невід'ємним елементом адміністративної системи ціноутворення. Фактично, це був не податок з обороту в класичному розумінні, а своєрідний акциз, що має індивідуальні норми обкладання для окремих товарів. Тобто, ми бачимо, що введення ПДВ було переходом від номенклатури ставок для кожного виду товарів – яка була досить дієвим елементом командного керування економікою – до однієї загальної ставки податку, яка повинна була стати середньозваженою між ними. Нажаль, підхід до визначення чіткої ставки ПДВ не був економічно

обґрунтованим. А сама ставка змінилася за 4 роки існування – тричі: в 1992 році було введено ПДВ зі ставкою 28%, у 1993 році була впроваджена нова ставка у розмірі 20%, однак проіснувала вона недовго, і з 15 травня 1993 року ставка ПДВ знову підвищилась до 28%, що було зумовлено необхідністю збільшення податкових надходжень в умовах надзвичайно великого дефіциту бюджету. Однак, вже з 1995 року ПДВ знову сплачувалось за ставкою 20%.

Велику увагу варто приділити стану, в якому перебувала економіка України в роки введення ПДВ. На відміну від Франції, де ПДВ був введений в умовах бурхливого росту попиту і, як наслідок, такого ж бурхливого росту виробництва товарів, в Україні економіка перебувала в застійному стані. За даними Міністерства статистики, споживання основних продовольчих товарів жителями України на душу населення в 1990-1993 роках невинно скорочується. Так, споживання м'яса і м'ясопродуктів за період з 1990 р. по 1992 р. скоротилося з 68 до 46 кг, а за період з 1990 р. по 1993 р. споживання молока і молокопродуктів — з 373 до 275 кг, яєць — з 272 до 193 шт., олії — з 11,7 до 8 літрів, цукру — з 49,7 до 30 кг. А ПДВ у даному випадку став ще однією перешкодою, яка стримувала зростання виробництва, і, як наслідок – споживання товарів. [1]

Тому зробимо висновок, що в умовах перехідного періоду, на початку 90-х років, наша економіка була не готовою до введення ПДВ. Нездатність державних органів влади правильно використовувати фіскальні функції ПДВ та часті зміни податкової політики призвели до появи значних негативних наслідків його функціонування.

Протягом 1995–1997 років відбувалося реформування ПДВ: крім зниження його ставки з 28 до 20 % у 1995 р., у 1997 році переглянуто ряд правових норм, що регулюють механізми визначення величини та порядку стягнення податку. Саме цей рік деякі західні експерти вважають роком запровадження реального ПДВ в Україні. У формуванні доходної частини Державного бюджету України податок на додану вартість відігравав провідну роль. У 1996–1997 роках він становив близько 8 % ВВП та забезпечував 20 % надходжень до загальної суми податків та платежів (включаючи платежі до фондів соціального страхування), що в цілому відповідало показникам інших країн з перехідною економікою. Однак, з 1998 року в Україні спостерігається неухильне зниження доходів від справляння ПДВ, тоді як в інших країнах цей вид податкових доходів був одним з надійніших.

За роки функціонування в умовах української реальності, були виявлені суттєві недоліки самого ПДВ, а саме:

По-перше, враховуючи величезну кількість нюансів, які змушений враховувати платник ПДВ, його облік доволі складний. Він ведеться окремо від обліку фінансових результатів діяльності підприємства, що збільшує витрати підприємства.

По-друге, чим дрібніше підприємство та чим менша у нього загальна сума оборотів, які підлягають обкладанню ПДВ, тим більші витрати і

підприємства, і податківців. Надходження ж до бюджету від такого підприємства мізерні.

По-третє, відсутність наскрізного контролю податківців за фактичною сплатою ПДВ породило нечувані зловживання, корупцію та розкрадання бюджетних коштів.

Якщо у довгому ланцюгу покупців-продавців хтось не перерахував кошти до бюджету, перевів їх у готівку чи відправив за кордон, а кінцевий продавець товару, наприклад експортер, що має право на відшкодування ПДВ, вимагає повернути гроші, то в реальності замість доходів держава отримає чисті збитки.

Сьогодні важко зробити висновок, які сподівання вкладали розробники ПДВ у впровадження цього податку в Україні. Напевно, найкращі: стабільність бюджетних надходжень, можливість впливати на економічні та соціальні процеси за рахунок реалізації гнучкої системи пільг, усвідомлення суб'єктами підприємницької діяльності, що не таке вже тяжке навантаження несе у собі ПДВ, тому що фактичним платником цього податку є кінцевий споживач, а суб'єкт підприємницької діяльності – платник ПДВ за певних умов може розраховувати на повернення з бюджету надмірно сплачених сум цього податку.

В Україні впродовж всього часу функціонування ПДВ, його адміністрування є проблемним – ряд політиків та науковців радять відмінити цей податок і замінити його податком з обігу. Головна причина – бюджетне відшкодування, яке на сьогодні є проблемою. Можливість привласнити у значному розмірі бюджетні кошти (у вигляді бюджетного відшкодування) та можливість державних службовців отримати винагороду (хабар) за здійснення бюджетного відшкодування – є вкрай привабливими перспективами за економічних умов проживання більшості громадян. Але ПДВ є обов'язковим податком в країнах ЄС, до яких бажає приєднатися й Україна, і відміна його є кроком назад від інтеграції до європейського податкового поля. [7]

Українським законодавством передбачені такі способи відшкодування ПДВ:

- 1) зарахування бюджетного відшкодування у рахунок майбутніх платежів з ПДВ;
- 2) перерахування грошових коштів з бюджетного рахунку на банківський рахунок платника ПДВ;
- 3) видача на суму бюджетного відшкодування казначейського чека (цей спосіб не використовується через відсутність порядку випуску та обігу казначейських чеків). [6]

Проблема бюджетного відшкодування ПДВ традиційно є наріжним каменем податкових відносин в Україні, учасниками яких є суб'єкти господарювання. Причому проблема, в першу чергу, стосується складності отримання підприємствами права на відшкодування сум надмірно сплаченого ПДВ.

Досвід країн Європейського союзу в питанні застосування ПДВ, показав, що всім країнам, де введений ПДВ, властиві типові проблеми з втратою

бюджетних коштів за недосконалого механізму визначення правомірності його відшкодування. А ефективність дій щодо рішення проблем ПДВ пояснюється швидше рівнем фінансової прозорості і податкової культури, а також взаємною внутрішньою інтеграцією систем податкового адміністрування в країнах ЄС. Крім того, як справедливо відзначає А. А. Никітішин, «саме забезпечення належного механізму відшкодування ПДВ може підтримати платників податків в кризовий період шляхом поповнення їх оборотних коштів.» [2, с. 42-43].

З набуттям чинності Податкового кодексу України [3] механізм бюджетного відшкодування ПДВ зазнав низки змін, до яких, зокрема, відноситься введення автоматичного бюджетного відшкодування (з 01.03.2011 р.).

Ідея автоматичного відшкодування ПДВ не є новацією України, а активно використовується європейськими країнами. Зокрема в Бельгії, Португалії та Іспанії прискорено процедуру відшкодування ПДВ до щомісячного терміну. У Польщі зменшений період для повернення податку з 180 до 60 днів. У Франції з січня 2009 року повернення ПДВ для компаній є щомісячним замість щоквартального, як було раніше. У Іспанії також отримати повернення ПДВ можливо щомісячно замість щорічного терміну [2, с. 42-43]. Введення автоматичного бюджетного відшкодування є з одного боку шляхом швидшого отримання повернення ПДВ в порівнянні із звичайною процедурою, передбаченою п. 200.4 Податкового Кодексу України [3], а з іншої – знижує адміністративне навантаження на платника податків.

Таким чином, ми бачимо, що основні недоліки ПДВ, які ми спостерігаємо зараз в Україні, були успішно подолані свого часу в Європейських країнах. Однак неможливість їх вирішення в Україні породжує цілком закономірне питання – чи можлива альтернатива ПДВ? Можливо, є сенс повернутись до податку з обороту? На сьогоднішній день економіка України хоча і не відрізняється стрімким ростом, все ж таки набагато стабільніша за перші роки потрясінь незалежності.

Світовий досвід впровадження податку з обороту показує, що він вводиться замість ПДВ або ж податку на прибуток. Щоб, так би мовити, спростити життя бізнесу та покупцю. Адже в такому разі покупець платитиме меншу ставку податку. До спрощення оподаткування прагнуть і автори української концепції податкового реформування. Втім, досягнути цього в Україні хочуть по-своєму.

Так, податківці пропонують знизити 20% ставку ПДВ до 7-12%. Натомість, компенсатором для бюджету пропонують запровадити податок в розмірі 2-2,5%. Новий податок платитимуть покупці, купуючи будь-який товар чи замовляючи послугу. Ініціатори цієї ідеї розраховують, що система оподаткування для бізнесу та громадян стане простішою. Дискусії з цього приводу тривають, хоча більшість впевнена, що введення паралельного податку тільки зашкодить нашій економіці. [8]

Поки що ми можемо спостерігати перші результати проведеної нещодавно податкової реформи. З 2014 року ставка ПДВ знизиться до 17%, що, на перший погляд, є позитивним зрушенням в сфері оподаткування, але

тільки час дасть змогу об'єктивно оцінити ці кроки на шляху реформ.

Висновки. Упродовж всього терміну існування ПДВ в Україні він залишається одним з найважливіших податків для державного бюджету. Однак, не можна ігнорувати негативні моменти його функціонування. Потрібно шукати шляхи реформування системи справляння ПДВ або розглянути можливі шляхи переходу до альтернативних податків – податку з обороту. Я вважаю, що для покращення функціонування ПДВ необхідно провести комплекс заходів по його реформуванню. А саме:

- ✓ Знизити ставку податку до економічно обґрунтованого рівня. Можливо, слід застосувати більш диференційовану ставку податку, ніж вона є сьогодні – це дасть змогу державі більш точно регулювати економічні процеси у суспільстві.
- ✓ Спростити систему бюджетного відшкодування. При відборі кандидатів на автоматичне відшкодування робити акцент на репутацію підприємства, як добросовісного платника податків. Це послужить додатковим стимулом підприємствам докладати зусиль для уникнення порушень податкового законодавства.

Таким чином, це допоможе як покращити адміністрування ПДВ, так і ефективність податкової системи в цілому, а сама Державна Податкова служба України зробить ще один впевнений крок на шляху від фіскального органу – до сервісної служби.

Список використаних джерел

1. Кушнірук Б. «Україна і ПДВ: навіки разом?»
2. Нікітішин А. Адміністрування податків в умовах фінансово-економічної кризи // Фінанси України. – 2010. – N 1. – С. 38-45
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI
4. Вронська Г. «ПДВ: історія розвитку та міжнародна практика»
5. Бохенко О., Гайдей Л., Мокра Ю. «Проблеми відшкодування ПДВ»
6. Шпак Т. «Проблеми відшкодування ПДВ»
7. Сисоєва Л. «Наближення української системи оподаткування ПДВ до європейських стандартів»
8. Проскуріна Н., Кривошеєва Н. «Шляхи реформування ПДВ в Україні»

ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТКИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО РЕЙТИНГУ

Анотація. У статті розглядається питання формування податкової політики України, фактори, що визначають напрям і характер податкової політики. Дається оцінка міжнародних експертів щодо податкової системи України як наслідок проведення реформування податкової політики. Виділяються проблеми податкової політики та шляхи їх вирішення.

Annotation. The article deals with the question of the formation of tax policy in Ukraine, factors which determine the direction and nature of tax policy. Determined opinion international experts on the tax system of Ukraine as a result of the reform of the tax policy. Identify problems and solutions to the tax policy of Ukraine.

Ключові слова: податкова політика, Doing Business, адміністрування, реформування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний економічний розвиток України та її регіонів великою мірою залежить від стратегії податкової політики. Саме податкова політика визначає характер і мету податкової системи, яка передусім має забезпечити необхідними ресурсами фінансування видатків держави. З макроекономічної точки зору податки є сильним важелем впливу на масштаби та темпи розвитку економіки, інтенсифікації підприємства, поліпшення суспільного добробуту, підвищення благоустрою населення. Таким чином пошук перспектив функціонування податкової політики України є надзвичайно актуальним, важливим і проблематичним питанням в галузі фінансів на сучасному етапі економічного розвитку суспільства в Україні.

Аналіз наукових публікацій. Питанням формування державної податкової політики у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі приділено багато уваги. До провідних зарубіжних учених у цій галузі науки слід зарахувати Н.Андела, Е.Дж.Доллана, А.Доунса, Д.Ліндсея, Дж.С. Мілля, Дж.Мірліса, Р.Нурієва, В.Петті, Ш.Планкарта, А. Премчанда, А. Сміта, Х.Халлера та ін. Узагальненню світового досвіду формування державної бюджетно – податкової політики та його застосуванню в умовах України приділяли увагу В.Андрущенко, М.Вдовиченко, Н.Дорош, П.Мельник, В. Сикора, А.Соколовська та ін. [1].

Мета статті. Метою даної статті розгляд оцінки міжнародних експертів щодо податкової системи України як наслідок проведення

реформування податкової політики, виявлення проблем сучасної податкової політики та шляхів її реформування.

Виклад основного матеріалу Основними показниками, які характеризують економічний розвиток країни - є ВВП, обсяги промислового виробництва, ціни на споживчому ринку, ціни виробників промислової продукції, фінансовий блок, валютний та грошово-кредитний ринок, капітальні інвестиції, зовнішньоекономічна діяльність, доходи населення тощо. Значний вплив на розвиток економіки країни, який характеризується рядом наведених вище показників, здійснює податкова політика держави. Податкова політика проявляється у формах та методах мобілізації фінансових ресурсів та їх використанні відповідно до завдань та потреб держави. Безпосередньо податкова політика справляє особливий вплив на підвищення реальних доходів населення, якості життя, соціально-економічного розвитку країни, створює низку умов, необхідних для забезпечення сприятливого інвестиційного та інноваційного клімату в державі, а також стимулювання підприємницької активності.

Стратегічною метою податкової політики є створення в Україні стабільної податкової системи, яка забезпечила б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки держави, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство [2].

У цілому поняття “податкова політика держави” трактується по-різному. С.І. Юрій та Й.М. Бескид характеризують податкову політику як “діяльність держави у сфері запровадження, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів”. Л.М.Шабліста визначає податкову політику як “діяльність держави у сфері встановлення й стягнення податків”.

Отже, можна зазначити дві характерні особливості податкової політики – це забезпечення необхідних надходжень до бюджету та стимулювання економічного зростання [3].

У фінансовій системі України, частиною якої є податкова система, центральне місце займає державний бюджет. Проблема наповнення Державного бюджету України на сьогодні є однією з найгостріших, а наповнення за рахунок податків – одне із найголовніших завдань чинної податкової системи.

Як свідчить світовий досвід, податкова система та податкова політика можуть бути ефективними лише тоді, коли при їх формуванні не відкидаються специфічні умови національної економіки, трудові традиції населення, а також багато інших факторів.

Фактори, що визначають напрям і характер податкової політики:

1. Потреба держави у фінансових ресурсах;
2. Політична ситуація в державі;
3. Обсяг реального ВВП;
4. Рівень зайнятості населення;

5. Рівень інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності;
6. Нестабільність, мінливість законодавчої бази;
7. Рівень добробуту населення та необхідність фінансування соціальних та економічних програм;
8. Дефіцит чи надлишок державного бюджету;
9. Рівень інфляції;
10. Загальнонаціональні цілі держави [4].

М.Я.Азаров, наголошуючи на тому, що в нашій країні податкова політика перебуває на стадії формування, виділяє такі стратегічно важливі підходи до реалізації податкової політики держави:

1. Рівень податкової ставки має встановлюватися з урахуванням можливостей платника податків, тобто рівня його доходів;
2. Оподаткування доходів повинно мати одноразовий характер;
3. Сплата податків повинна мати обов'язковий характер;
4. Система й процедура сплати податків мають бути простими, зрозумілими й зручними для платників податків та економічними для установ, які збирають податки;
5. Податкова система має бути гнучкою і такою, що легко адаптується до мінливих суспільно-політичних та економічних потреб;
6. Механізм оподаткування має забезпечувати розумний перерозподіл створюваного валового внутрішнього продукту і бути ефективним інструментом державної економічної політики [5].

У 2011 році стабільне наповнення бюджету забезпечили податок на прибуток підприємств (17,5%, 54 739,4 млн.грн) та ПДВ (41,7%, 130 039 млн. грн). У 2012 році надходження з податку на прибуток підприємств – (16%, 55 349, 7 млн. грн.), ПДВ- (40,12%, 138 826, 8 млн.грн.) Стабільним бюджетним джерелом надходжень до прийняття Податкового кодексу був акцизний податок, який завдяки підвищенню ставок мав стійку тенденцію до збільшення навіть в умовах фінансово-економічної кризи.

Отже, ПДВ та податок на прибуток підприємств є найбільш значимими за обсягом надходжень до Державного бюджету [6].

Законодавство передбачає подальше зниження податкових ставок. Ставка податку на прибуток на момент прийняття Податкового кодексу становила 25%, у 2012 році – 21%, у 2013 році – 19%. Ставка ПДВ у 2014-му становитиме 17% [7].

Базова ставка податку на прибуток розміром 25%, яка діяла в Україні до 1 квітня 2011 року, робила відчутне податкове навантаження. І все ж, такий показник не можна кваліфікувати як один з найвищих у світі. Навпаки, у більшості країн світу податок на прибуток корпорацій коливається в межах 20–30%. Щоправда, останнім часом чітко спостерігається тенденція до зниження базової ставки. Так, на початку 2000-х років у ЄС середній розмір податку на прибуток становив у середньому 30-40%. А вже наприкінці 2000-х років впав до 25%. Особливо активну роль у зменшенні оподаткування прибутку підприємств відіграли ініціативи країн Центральної та Східної Європи. Така політика пояснювалась бажанням зацікавити великі корпорації

світу вкладати свої інвестиції в держави колишнього «соціалістичного табору» [8].

У рейтингу податкових систем PayingTaxes 2010, підготовленому світовим банком спільно з Price Waterhouse Coopers, Україна посіла 181 місце зі 183 досліджуваних країн. За даними дослідження, середньостатистичне українське підприємство протягом року сплачувало 147 податків та платежів, що є найгіршим показником у світі (183 місце). Для порівняння, в Росії кількість платежів складає – 11, Польщі – 40, Чехії – 12, Білорусії – 107, Грузії – 18, США – 10, Франції – 7, Китаї – 7. Більшість податків і внесків (96) в Україні були пов'язані з оподаткуванням праці [5].

Запроваджуючи реформи, проходило орієнтування на спрощення системи адміністрування податків для платника та підвищення конкурентоздатності країни.

Дослідження Світового банку – це своєрідний барометр інвестиційного клімату країни, на який орієнтується іноземний бізнес, обираючи найбільш перспективні майданчики для розміщення бізнесу та інвестицій.

Дві ключові міжнародні організації – Всесвітній економічний форум (ВЕФ) і Світовий банк (СБ) – опублікували свої глобальні звіти з оцінкою майже всіх країн світу, включаючи, звичайно ж, і Україну. І Всесвітній звіт щодо конкурентоспроможності, який складає ВЕФ, і Doing Business, який готується Світовим банком, вважаються надійними джерелами даних для будь-якого іноземного інвестора, в будь-якій точці земної кулі. Зниження або підвищення в цих рейтингах може значно вплинути на інвестиційну активність в країні протягом наступного року.

В обох рейтингах – і в свіжому звіті ВЕФ, і в рейтингу Світового банку Doing Business 2013, Україна поліпшила свої позиції. У серпні ВЕФ підняв її на 9 позицій у Всесвітньому звіті щодо конкурентоспроможності – до 73-го місця з 144. Сьогодні Світовий банк «просунув» країну навіть далі – на 15 позицій за рік, до 137-ї сходинки серед 185 країн [9].

Такий підйом став результатом системної і цілеспрямованої роботи з удосконалення податкової системи та покращення умов ведення бізнесу [10].

Doing Business 2013 відображає ефект від прийняття Податкового кодексу. Доповідь Світового банку підкреслює: одна з основних причин успіху України в податковій сфері – введення онлайн-подачі документів і платежів.

Міжнародні експерти дали високу оцінку запровадженню електронних сервісів для платників та вдосконаленню процедур адміністрування. Це той аспект, над яким посилено працювали протягом останнього року. Якщо на початку 2011 року в електронному вигляді звітували лише 39% платників ПДВ, то на сьогодні – більше 98%. У перспективі – повне охоплення платників податку на прибуток, земельного податку, ПДФО та всіх інших видів податків електронною звітністю [2].

Не дивлячись на те, що за останні 2 роки Україна покращила свої позиції у міжнародних рейтингах, існує ряд проблем та недоліків у

податковій політиці, які потребують вирішення для подальшого розвитку країни.

Сучасна проблема розвитку податкової політики полягає у відсутності в Україні достатнього науково-практичного досвіду в стратегічному управлінні податковою політикою, і держава має йти шляхом експериментального пошуку кращих варіантів податкової системи, роблячи багато помилок.

В Україні відсутнє системне комплексне бачення податкової політики, її завдання, цілі та пріоритети. В державі немає чіткої, зрозумілої ідеології податкової політики, яка була б схвалена широким колом політичних сил, бізнесом і громадянами. Податкова політика характеризується відсутністю сталих орієнтирів реформування податкової системи. Новий уряд вирішує поточні завдання, часто не враховуючи наслідки своєї політики в майбутньому [11].

Голишевська Л.В. виділяє такі основні недоліки податкової політики:

1. Високе податкове навантаження на бізнес, особливо це стосується оподаткування оплати праці.
2. Фіскальна спрямованість податкової системи і недостатня орієнтація регулюючої функції на стале економічне зростання. В умовах колосальних розривів між доходами та зобов'язаннями держави уряд приречений на проведення жорсткої фіскальної політики, спрямованої на посилення тиску на корпоративний сектор, і є обмеженим у проведенні якісних змін.
3. Непрозорість податкового регулювання
4. Безсистемне та невиправдане надання податкових пільг і звільнень, що посилює податкове навантаження на ефективні підприємства, які сумлінно сплачують податки. Широкий перелік податкових преференцій викривлює фіскальний простір, надаючи окремим підприємствам і галузям більш вигідні вихідні позиції, автоматично знижуючи конкурентоспроможність суб'єктів підприємницької діяльності, які не мають можливості лобіювати надання їм податкових пільг.
5. Відсутність суспільної свідомості до сплати податків
6. Відсутність середньострокового і довгострокового планування [12].

Розв'язання існуючих проблем податкової системи України має відбуватися через послідовну реалізацію стратегічних цілей реформування податкової системи України, а саме:

- підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу
- активізацію інвестиційних процесів в економіці
- розробку простих і зрозумілих податкових норм для суб'єктів господарювання;
- скорочення витрат платників на нарахування і сплату податків і держави на їх адміністрування;
- забезпечення умов для добровільного виконання вимог податкового законодавства платниками податків.

Вирівнювання економічного розвитку регіонів України має стати одним із ключових пріоритетів діяльності влади, оскільки дозволить подолати не лише економічний розрив, а й політичну дезінтеграцію в державі; раціоналізація використання природних ресурсів та зниження антропогенного тиску на екологію дозволить не тільки підвищити ефективність економіки, знизити екологічний тиск, а й реалізувати додатковий фінансовий потенціал. Необхідно розпочати реалізацію еколого-трудової податкової реформи, зміст якої полягає в зниженні фінансового навантаження на фонд оплати праці за рахунок введення нових чи підвищення існуючих податків на забруднення і використання ресурсів та енергоносіїв. Необхідно здійснювати стимулювання підприємницької та інвестиційної діяльності у сферах, передбачених програмами структурної перебудови і промислової політики. Одночасно не допускати надання пільг у процесі оподаткування окремим суб'єктам підприємницької діяльності.

Висновки. Податкова політика не реалізовує себе в повному обсязі через ряд існуючих проблем та недоліків, які потребують вирішення шляхом досконалого вивчення та осмислення негативних процесів та явищ, та запровадження методів і способів вирішення даних проблем. Необхідне реформування податкової політики, а саме перетворення її з суто фінансового інструменту на ефективний засіб соціально - економічної стратегії держави. Податкова система має стимулювати інноваційну та інвестиційну діяльність, що потребує зменшення податкового тиску, посилення захисту платників податків, максимальне спрощення процедури оподаткування.

Список використаних джерел

- 1.Адонін С.В. «Поняття державної податкової політики»[Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_5/files/EC511_01.pdf
- 2.Урядовий портал, Прес-служба ДПСУ [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245721794&cat_id=244276429
- 3.Григораш Т.Ф. «Проблеми і перспективи розвитку податкової політики України» [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2012_57/statti/31.pdf
- 4.Дикун О.В. «Сутність та принципи реалізації податкової політики на різних організаційних рівнях»[Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_3/files/DU310_08.pdf
- 5.Молдован О.О. «Пріоритети реформування податкової політики України: як перейти від фіскалізму до стимулювання ділової активності» [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://old.niss.gov.ua/book/Zhalilo_podatkova/Zalilo_podatkova.pdf

6. Показники виконання Зведеного бюджету України за 2011-2012 роки [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=77643
- 7.Веремчук Д.В. «Трансформація податкової політики України в умовах інтеграційних процесів» [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/7899/1/aref_Veremchuk.pdf
8. Петро Герасименко «Податок на прибуток – чинник стимулювання економіки» [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://zaxid.net/home/showSingleNews.do?podatok_na_pributok__chinnik_stimulyuvannya_ekonomiki&objectId=1127412
9. Хорхе Зукоскі «Doing Business VS українська реальність»[Електронний ресурс].- Режим доступу:
<http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2012/10/24/289952>
- 10.Корецький О.М. «Податкова політика як один із важелів інвестиційної діяльності держави» [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_3/45.pdf
- 11.Андрієнко К.О. «Актуальні проблеми податкової політики» [Електронний ресурс].- Режим доступу:
<http://intkonf.org/andrienko-ko-aktualni-problemi-podatkovoyi-politiki/>
12. Голишевська Л.В., Швець А. Г. «Сучасний стан податкової політики: проблеми і шляхи їх розв'язку» [Електронний ресурс].- Режим доступу:
http://www.rusnauka.com/4_SWMN_2010/Economics/58997.doc.htm

Ходжаммедов Ш. А., 51 група
фінансово-економічний факультет
ОНЕУ
Науковий керівник
к.е.н., доцент, Шикіна Н.А.

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНОЇ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено теоретичні і практичні аспекти виникнення фінансових криз у глобальному середовищі. У роботі розглядаються передумови виникнення, механізми розгортання та поширення фінансової кризи. Визначено вплив глобальної світової фінансової кризи на розвиток економіки в цілому та економіки України, зокрема проаналізовано особливості взаємовідносин економіки України з глобальним фінансовим середовищем та визначено основні чинники потенційного утворення криз.

Annotation. Investigated the theoretical and practical aspects of the appearance of financial crises in a global environment. The paper discusses the prerequisites of origin, mechanisms of development and spread of financial crises. The influence of

the global financial crisis on the development of the economy in General and of the economy of Ukraine, in particular analyzed peculiarities of the relationships Ukraine's economy with the global financial environment and identified the main factors of potential formation of crises.

Ключові слова: глобалізація, інфляція, міжнародний рух капіталу, міжнародна економіка, світова фінансова криза, фінансові ринки, антикризова політика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світова фінансова криза, що розпочалась у 2007 році зачепила в тій чи іншій мірі економіки більшості країн світу. В тому числі наслідки кризи були відчутні і в Україні.

Аналіз наукових публікацій та виділення невирішених проблем. Світовій фінансовій кризі присвячені статті багатьох економістів та фінансистів України. Це статті В.Пинзеника, С.Тигіпка, П.Гайдуцького. Проте кожен з них розглядає лише вплив кризи на окремий сектор економіки України. Загального ж аналізу впливу кризи на всю економіку ще здійснено не було.

Мета статті. Метою цієї статті є визначення ступеня впливу світової фінансової кризи на економіку України.

Виклад основного матеріалу. На даний момент не існує єдиного визначення світової фінансової системи. Наприклад, Красавіна Л.Н. вважає, що «світові валютні, кредитні, фінансові і страхові ринки є специфічною сферою ринкових відносин, де об'єктом операції служить грошовий капітал» [3]. Об'єктивна основа розвитку світових валютних, кредитних, фінансових ринків – це «закономірності кругообігу функціонуючого капіталу». Капітали на одних ділянках, що тимчасово звільняються, перетікають на ті ділянки, де виникає на них попит. Бездіяльність капіталу суперечить його природі і законам ринкової економіки. На рівні всесвітнього господарства цю суперечність вирішують світові валютні, кредитні і фінансові ринки. Рогач О.І. визначає фінансові ринки як «сферу економічних відносин, які виникають при здійсненні операцій з купівлі-продажу іноземної валюти і цінних паперів, деномінованих в іноземній валюті, а також операцій з інвестування капіталу в іноземній валюті» [4].

Інший вчений Михайлов Д.М. проводить дослідження світового фінансового ринку з позиції інструментів, що обертаються на ньому і вважає, що в сучасних умовах світовий ринок позикових капіталів і світовий фінансовий ринок є «тотожним з понятійною точки зору категоріями, при більшій функціональності використання останнього поняття» [6].

При цьому предметом торгівлі на світовому фінансовому ринку є позиковий капітал, боргові інструменти і похідні контракти. З функціональної точки зору, на думку Михайлова Д.М., під міжнародним фінансовим ринком слід розуміти сукупність і взаємне переплетення національних і міжнародних ринків, що забезпечують напрям, акумуляцію і перерозподіл грошових капіталів між суб'єктами ринку за допомогою банківських і інших фінансових установ для мети відтворення і досягнення нормального співвідношення між попитом і пропозицією на капітал. А по економічній

сутності, це — система певних відносин і своєрідний механізм збору і перерозподілу на конкурентній основі кредитних ресурсів між країнами, регіонами, галузями, економічними агентствами.

Досить цікавою є концепція світових фінансів, запропонована вченими Університету Сент Джон Нью-Йорка, яка припускає аналіз фінансової сфери у світовому масштабі, охоплюючи світове фінансове середовище, міжнародні фінансові ринки, міжнародну банківську діяльність, міжнародні фінанси корпорацій, управління портфелями цінних паперів і зв'язку між ними. Ця концепція світових фінансів представлена на рис. 1.

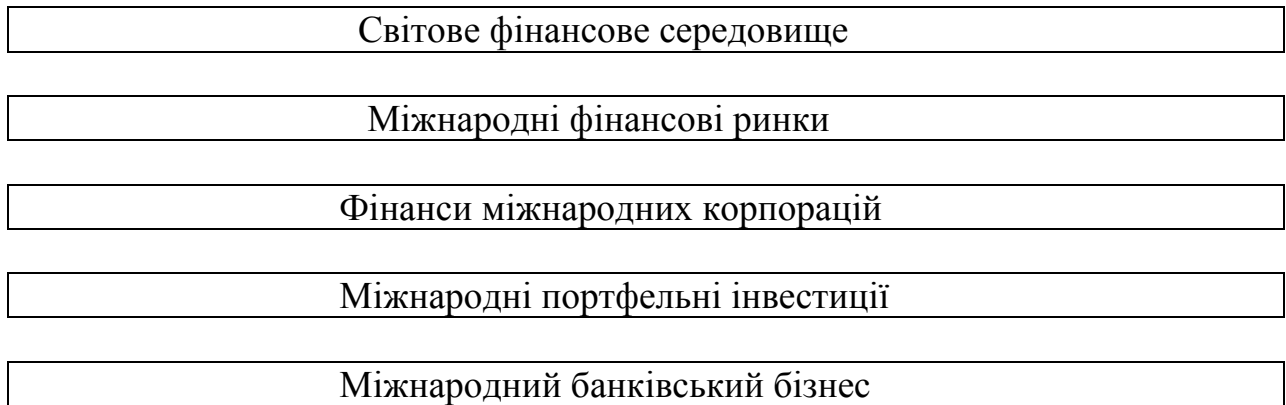

Рис. 1. П'ять основних складових світових фінансів [9].

Термін «світова фінансова система» досить легко ввійшов у науковий обіг, однак юридично поняття «світова фінансова система» у широкому розумінні ніколи, ніким і ніде не було визначено. У зв'язку з цим доцільно згадати справедливе зауваження професора В.Андрущенка, що «якщо фінансова практика має справу з фактами, тобто платежами, фондами, грошовими операціями, зумовленими існуванням і діяльністю держави, то фінансова думка віддзеркалює певний тип ментальності та оперує науково-теоретичними уявленнями про фінанси». [1].

Оскільки фінансова система — це сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані й децентралізовані грошові фонди [2], можна говорити лише у першому наближенні про світову фінансову систему у вузькому розумінні — як про сукупність світових фінансових установ. У широкому ж розумінні, світову фінансову систему слід розглядати як сукупність фінансових систем окремих національних економік в межах якої кожна держава виробляє і реалізує фінансову політику, за допомогою власного фінансового механізму. [5]. Проте національні і міжнаціональні (на зразок «єврозони») фінансові системи дуже щільно взаємопов'язані і переплетені. Тому не дивно, що внутрішня криза в американській фінансовій системі призвела до кризи загальносвітового масштабу.

Фінансова криза у США почалася з іпотечної кризи ще у 2006 року. Головною її причиною було зростання обсягів неповернених житлових кредитів ненадійними позичальниками. Криза стала помітною і почала набирати міжнародних масштабів навесні 2007 року, коли New Century Financial Corporation, найбільша іпотечна компанія США пішла із Нью-Йоркської фондової біржі у результаті заборони, накладеною на торги її акціями. Компанія перестала видавати кредити, і крім того, виявилися неспроможною виплачувати заборгованість кредиторам. І хоча доля кредитів, виданих ненадійним позичальникам, була незначною у загальній масі іпотечних кредитів, це спричинило паніку на ринку житла. Іпотечні банкрутства добралися і до надійних позичальників. На хвилі банкрутств американських агенцій із іпотечного перекредитування ненадійних позичальників, інші кредитні організації перестали видавати іпотечні позики навіть позичальникам із хорошим кредитним рейтингом, хто не мав підтвердженого офіційного доходу, або початкового внеску. Протягом наступних кількох місяців зазнали збитків або збанкрутували десятки компаній.

Які ж головні причини виникнення іпотечної кризи у США? По-перше, це обвал на ринку житла. В 2001 – 2005 р. у багатьох частинах США спостерігалось швидке зростання цін на нерухомість, викликане низькими процентними ставками по кредитах, «м'яким» підходом кредиторів до оцінки платоспроможності позичальників і високою схильністю домогосподарств до придбання житла у власність. У цей період в 2 рази зросли обсяги будівництва будинків (у порівнянні з 1990 – 1995 р.), під заставу наявного житла американці взяли кредитів на 750 млрд. дол (в 2005 р.), витративши з них 2/3 на особисте споживання, ремонт і виплату боргів по кредитних картах. У другій половині 2005 р. на ринку почалося падіння цін на житло й збільшення термінів експозиції об'єктів. Для позичальників, що отримали кредити нещодавно й практично на всю вартість житла (тобто при LTV – співвідношенні розміру кредиту й вартості закладеного житла – близькому до 100%), падіння вартості нерухомості – істотний стимул для відмови платити по кредитах, особливо, з огляду на той факт, що нестандартні кредити видавалися позичальникам, що мали проблеми із платоспроможністю в минулому. Збільшення пропозиції житла на ринку й жорсткості умов видачі нових кредитів поряд із зростанням процентних ставок спричинило подальше падіння цін на житло.

По-друге, зниження прибутковості іпотечного бізнесу й підвищення ризиків іпотечних операцій. Наприкінці 2005 р. відбулася несподівана й ледь помітна зміна в стратегіях кредиторів: від конкуренції за ціною (зниження процентної ставки) кредитори перейшли до конкуренції за умовами кредитування (спрощення стандартів кредитування). Протягом 2005 р. кредитори, що працюють на ринку нестандартних кредитів, конкурували між собою шляхом зниження процентних ставок. Ця війна призвела до збільшення якості їхніх кредитних портфелів, тому що низькі ставки по

кредитах залучали людей з гарною кредитною історією, які могли б отримати й стандартні кредити. Проблема, однак, полягала в тому, що такі кредити не приносили достатньо прибутку (до кінця 2005 р. різниця між процентною ставкою по кредитах і вартістю залучених коштів знизилася до 3 процентних пунктів у порівнянні з 6 процентними пунктами в 2003 р.).

Для збільшення прибутку кредитори почали підвищувати процентні ставки, що природно спричинило зменшення кількості нових клієнтів і обсягів виданих кредитів. Ряд економістів вважають, що кредитори були орієнтовані більше на збереження й збільшення показника «обсяг виданих кредитів», по якому інвестори оцінюють потенціали росту компанії й зміна якого впливає на ринкову вартість акцій. Для цього кредитори почали робити винятки зі стандартів кредитування, чому сприяла й відсутність державного контролю за портфелями нестандартних кредитів. У міру розвитку кризи на ринку житла стала збільшуватися кількість дефолтів по таких високоризикових кредитах, що означало збитки для компаній-кредиторів.

В умовах конкуренції на ринку нестандартних кредитів, ряд «молодих» кредиторів, що не мають достатнього досвіду оцінки кредитних ризиків нестандартних позичальників, вивели на ринок нові продукти, які дозволяли отримати кредит позичальникові, що не має документації на житло, початкового внеску, з низьким кредитним рейтингом, непідтвердженим доходом. Посилення конкуренції привело ще й до скорочення спреда між прибутковістю по малоризикованими 10-літніми державними облігаціям і більш ризикованими 30-річними іпотечними цінними паперами до 1,5 – 1,7 процентних пунктів. Це означає, що ризики іпотечних паперів стали недооцінюватися.

Третя причина іпотечної кризи у США – відсутність власних коштів у кредиторів для покриття збитків. На відміну від традиційних банків, у кредиторів, що працюють на ринку нестандартних кредитів, як правило відсутня можливість використовувати кошти депозитів для видачі кредитів. Замість цього кредитори користуються банківською кредитною лінією. З іншого боку, всі кредити кредитор продає інвестору, який у випадку прострочення платежів по кредиту має право повернути його назад початковому кредитору. Зворотний викуп прострочених кредитів здійснюється з коштів кредитної лінії. Увесь час, поки прострочений кредит перебуває на балансі кредитора, стягуються відсотки за користування кредитною лінією, тому кредитор змушений зафіксувати свої збитки, отримавши назад прострочений кредит, а не чекати закінчення процедури звертання стягнення на закладене майно.

В умовах зростаючого ринку привабливість ринку нестандартних кредитів для інвесторів забезпечувалася за рахунок більш високих процентних ставок по кредитах і більш низьким у порівнянні з очікуваним рівнем дефолтів. Як наслідок, кредитори могли порівняно легко отримати банківську кредитну лінію для фінансування своєї діяльності. В умовах стагнуючого ринку привабливість даного сегмента кредитування зникла, відповідно в кредиторів виникли проблеми з одержанням кредитних ліній, а поточний прибуток від

операцій виявився недостатнім для покриття збитків від збільшеного рівня дефолтів і прострочень платежів.

Четвертою причиною є загострення проблеми кредитоспроможності домогосподарств. В 2007 р., за оцінками деяких експертів, у США відбулося вповільнення росту споживчих витрат населення. До 2006 р. ріст споживчого попиту підтримувався за рахунок дешевих і все більш доступних споживчих кредитів і постійного зростання цін на всі активи, у тому числі й на житло. Тільки за 2005 р. ринкова вартість активів населення виросла на 3,2 трлн. доларів.

Починаючи з 2006 р. обидва позитивні для споживача фактори практично зникли: вартість грошей піднялася, а ціни на житло стали знижуватися, тоді як борги та фінансові зобов'язання нікуди не ділися. Рівень прямих видатків на обслуговування іпотечних і споживчих кредитів у використовуваному доході родин піднявся до історичного максимуму – 14,5%, а з урахуванням зобов'язань по оплаті оренди, страхування й оподатковування житла й оренди автомобілів ці виплати наблизилися до 20%. По оцінках американського Центру житлової політики частка домогосподарств, що витрачають на оплату житла більше половини своїх доходів, виросла в США з 1997 по 2005 р. на 88% (з 2,4 млн. до 4,5 млн.). [11]

Надзвичайно щільна і переплетена взаємопов'язаність фінансових установ на ринку призвела до того, що криза, яка мала б стосуватися лише кредитних установ, що працюють на ринку високоризикованих позичок, вплинула спочатку на американську фінансову систему, а потім і на загальносвітову.

Під час стрімкого зростання ринку високоризикованих позик, банки, які до цього працювали лише з надійними позичальникам, почали вкладати свої активи у компанії, що працювали на вищезазначеному ринку. Фактично, більшість найбільших американських та світових банків (Merrill Lynch, Citigroup, Bank of America, UBS, Barclays, HSBC, Northern Rock, BNP Paribas, Deutsche Bank, JPMorgan) тривалий час кредитували та мали у власності акції компаній, що працювали на ринку високоризикованих кредитів. Відповідно, банкрутство цих компаній призвело до того, що банки були змушені списувати заборгованості.

Так, наприклад, банк Merrill Lynch заявив про списання 15 млрд. дол. заборгованості, Citygroup – 18 млрд. дол., а швейцарський банк UBS – про рекордну суму в 37 млрд. дол. заборгованості (18,4 млрд. у 2007 році та 19 млрд. у 2008) [12].

Іпотечна криза в США спровокувала іпотечні кризи в Європі та країнах Азії, де мали місце схожі схеми кредитування. При чому, кризи зачепили як високорозвинені країни, на зразок Великобританії, Іспанії, Японії, так і країни що розвиваються, на зразок Казахстану. Відповідно, збитки почали зазнавати не лише банки світового масштабу, а й локальні банки. За оцінками експертів інвестиційного банку Goldman Sachs, фінансові установи всього світу зазнали за 2 роки кризи 1,2 трлн. дол. збитків, при цьому тільки американські установи зазнали збитків на суму 460 млрд. дол. [16].

Такі значні збитки призвели до обвалу фондових ринків світу. За 2007 рік цінні папери на світовому фондовому ринку подешевшали на 5 трлн. доларів США. В результаті, інвестори переключили свою увагу з фондового ринку на товарний ринок, що призвело до зростання цін на нафту та золото. Це в свою чергу спровокувало зростання загальносвітової інфляції та зменшення темпів росту світової економіки.

В українській економіці фінансова криза мала кілька проявів. По-перше, світова фінансова криза призвела до кризи ліквідності у банківському секторі. Останні кілька років банки активно розвивали кредитування населення (іпотечні, авто, споживчі кредити) за рахунок залучених з-за кордону коштів. Власне, це демонструє рис. 2

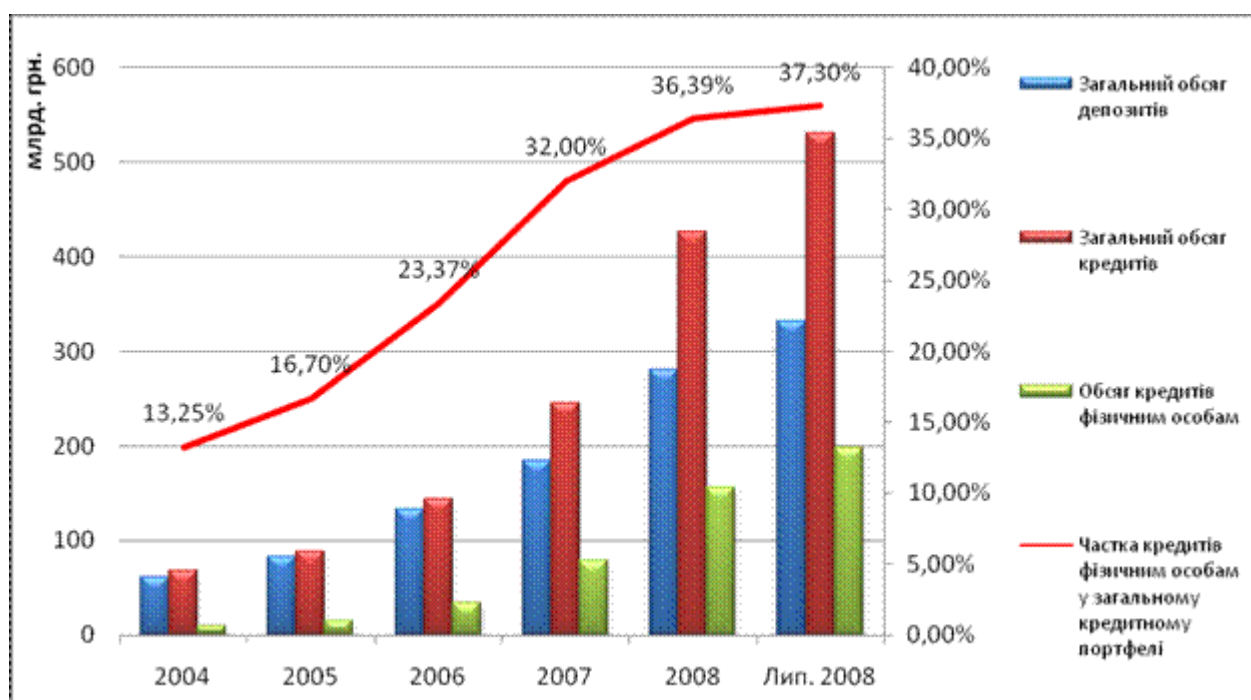

Рис. 2. Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України [14].

Як видно з діаграми, з 2006 року значними темпами почала збільшуватися частка кредитів фізичним особам у загальному кредитному портфелі банкам. Станом на липень 2008 року іпотечні кредити складають значну частку в кредитуванні індивідуальних клієнтів (на кінець року їхня частка склала 36,1%) [15]. До початку фінансової кризи українські банки могли вільно залучати за кордону фінансові ресурси під 4-5% річних, і продавати їх в Україні за 10-11% річних. Проблема була лише в тому, що кредити залучалися на терміни 3-5 років, а видавалися – на 10-20 років. Українські банки вирішували такі проблеми за рахунок рефінансування отриманих кредитів новими з такими ж, а інколи і нижчими ставками.

Проте, в умовах коли закордонні банки згорнули свої кредитні програми (а це були змушені зробити більшість банків, що постраждали від іпотечної кризи в США), українські банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності.

По-перше, для повернення закордонних кредитів банки змушені були перекредитовуватися за значно вищими ставками, а по-друге, нові залучені з-за кордону кошти теж стали значно дорожчими. В результаті, ставки на іпотечні кредити зросли на 5-7%, крім того були значно посилені вимоги до фінансового стану позичальників. Національний банк для запобігання можливій фінансовій кризі в Україні значно посилив вимоги до резервування за кредитними операціями, що теж призвело до подорожчання кредитів. Як наслідок, в першому півріччі темпи росту кількості іпотечних кредитів були нижчими за темпи росту загального кредитного портфелю.

Проте, наслідки фінансової кризи могли бути ще більш серйозними, якби більшість великих українських банків не були у власності закордонних банків. Це дало їм змогу продовжувати залучати грошові ресурси із закордону, а також пропонувати кращі умови в порівнянні з іншими. Це підтверджує статистика виданих кредитів (рис. 3), згідно якої серед 5 лідерів ринку іпотечного кредитування в Україні, перші 4 є дочірніми компаніями закордонних фінансових груп, і мають загальну долю ринку в 56,6%.

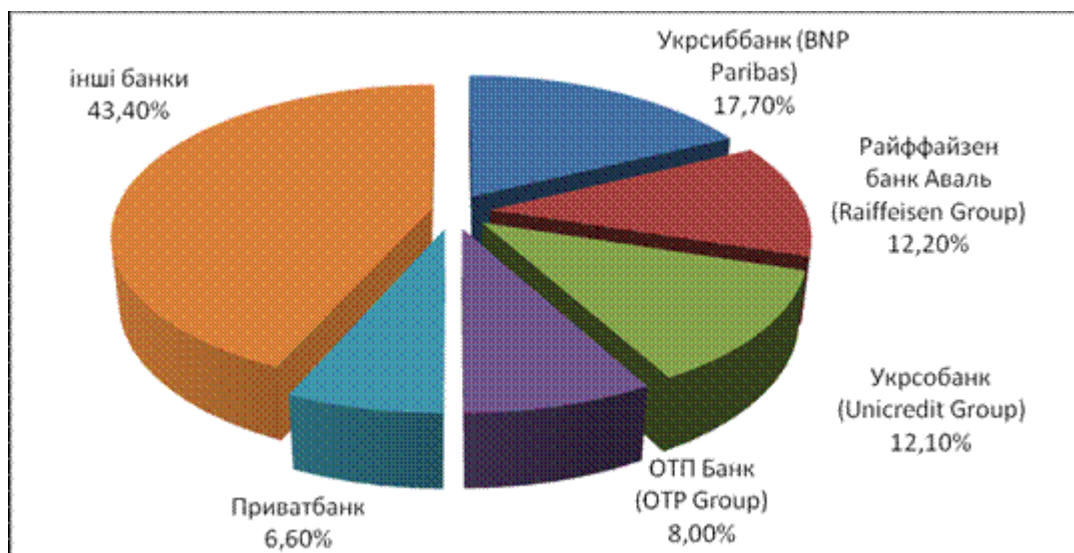

Рис. 3. Лідери іпотечного кредитування в Україні [15].

Крім банківського сектору, світова фінансова криза вплинула і на будівельну галузь України. В першу чергу, через значні зміни в умовах іпотечного кредитування (підвищення ставок та посилення вимог) багато потенційних покупців не змогли отримати іпотечний кредит. Також значна їх частина зайняла вичікувальну позицію, очікуючи іпотечну кризу в Україні і відповідне зниження цін на житло. Це є наслідком інформаційної війни, яка фактично розгорілась між ріелторами і будівельниками з однієї сторони, і експертами та потенційними покупцями з іншої, і яка ще більш негативно впливає на даний ринок. Так, наприклад, на думку Голови Правління банку

«Аркада» Костянтина Паливоди та Заступника Голови Правління банку «Аркада» Павла Гайдуцького, іпотечна криза Україні не загрожує оскільки «в Україні поки що немає тих передумов, які призвели до іпотечної кризи в США... Протягом 5-7 років відбуватиметься помірне зростання вартості житла не менш як на 20—30% щороку, адекватне зростанню цін на базові ресурси будівництва та іпотечні кредити» [7]. Схожої думки дотримується і С.Тигіпко, який вважає що Україні іпотечна криза не загрожує, оскільки «існує колосальний попит на житло в Україні, 15 мільйонів наших громадян прагнуть поліпшити свої житлові умови. А підстав вважати, що економіка України гальмуватиме, немає» [8]. З іншої сторони, деякі експерти вважають, що іпотечна криза може повторитися, але зі своїми особливостями. Якщо в США криза була викликана надлишком пропозиції на ринку і масовими неплатежами по закладних, то в Україні ситуація протилежна. Зокрема, ключовим фактором, що впливає на скорочення обсягів ринку житлової нерухомості, є штучне зменшення попиту шляхом згортання іпотечних програм і збільшення процентних ставок по кредитах під впливом наростаючих інфляційних процесів. У той же час сам попит не зменшується, оскільки в Україні і зокрема в Києві, усе ще будують дуже мало і рівень забезпеченості нерухомістю мешканців України залишається в порівнянні з європейськими державами вкрай низьким [10].

Така асиметрична інформація призводить до того, що потенційний покупець займає вичікувальну позицію. В результаті як на первинному, так і на вторинному ринку житла України вже більше півроку спостерігається застій. Багато будівельних компаній знизили темпи або взагалі призупинили будівництво нових об'єктів. Цілком реальним вважається повторення не американського, а казахстанського варіанту розвитку іпотечної кризи, згідно якого більшість будівельних компаній призупинять будівництво на декілька років. При цьому, на ринку залишаться лише кілька потужних компаній, які будуть викуповувати недобудовані об'єкти. В будь-якому разі, можна говорити про серйозний вплив світової фінансової кризи на будівельну галузь України.

Як було сказано вище, фінансова криза призвела до підвищення світових цін на енергоносії. На рис. 4 зображена динаміка цін на нафту на Лондонській товарній біржі.

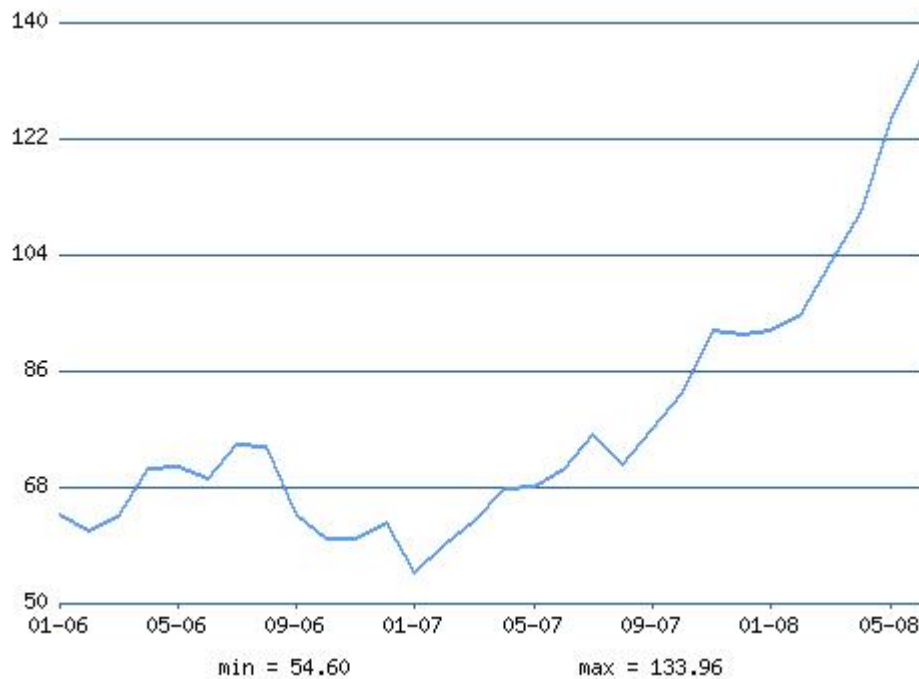

Рис. 4. Динаміка цін на нафту за період з січня 2006 року по червень 2008 року [13].

Як видно, до III кварталу 2007 року ціна на нафту трималась в районі позначки 70 дол. за барель. Проте, з вересня 2007 року (початок загальносвітової фінансової кризи) ціна різко пішла в гору, і продовжує значно зростати протягом 2008 року.

Українська економіка надзвичайно сильно залежить від вартості цін на основні енергоносії – нафту та газ. Зростання цін на нафту призвело до підвищення цін на паливно-мастильні матеріали, а отже і на подорожчання вартості транспортних послуг, а також позначиться на ціні майбутнього врожаю, що призведе до підвищення цін на продовольство. Крім того, підвищення світових цін на нафту призвело до зростання загальносвітового рівня інфляції, а отже і до збільшення цін на всі імпортні товари. Ціну на природний газ (інший ключовий енергоресурс для економіки України) Російська Федерація (основний імпортер цього ресурсу в Україну) встановлює в залежності від ціни на нафту. А отже, з 2009 року ціни на газ знову зростуть, що призведе до подорожчання, по-перше, цін на експортну продукцію України (чорній та кольорові метали, продукція хімічної промисловості), по-друге – цін на комунальні послуги. Зростання цін на експортну продукцію погіршить їх конкурентоздатність на зовнішніх ринках, а отже призведе до зменшення надходжень до держбюджету. А саме експортно-орієнтовані галузі були основним двигуном росту економіки України. Зростання цін на комунальні послуги призведе до збільшення показника інфляції в країні і загального зростання цін на всі товари в Україні.

Зростання рівня інфляції в Україні викликано не лише внутрішніми, а й зовнішніми чинниками. В першу чергу – імпорт загальносвітової інфляції, темпи якої прискорились з моменту початку світової фінансової кризи. На даному етапі розвитку світової економіки розвиток інфляції викликаний двома основними причинами – знецінення американського долара та підвищення вартості енергоносіїв та продуктів харчування. Знецінення долару призводить до девальвації багатьох національних валют, які прив'язані до долара, а також до зростання цін на продукцію, яка імпортується із зон інших валют. Для України це актуально у зв'язку із зростанням цін на товари із зони євро, яке практично адекватне зростанню ціни євро відносно долара. Зростання цін на енергоносії теж частково є причиною зниження ціни долара, оскільки при відсутності загальносвітової валюти, еталоном вартості стоїть загальносвітові товари. На даний момент, одним з таких товарів є 1 барель нафти. А оскільки основним енергетичним джерелом світової економіки є нафта, це призводить до зростання цін на всі товари.

Висновки. Світова фінансова криза розпочалась у 2007 році з обвалу ринку іпотечних кредитів у США. Обвал ринку нерухомості, стрімке зростання кількості неповернених кредитів, банкрутство кредитних фондів, списання світовими банками сотень мільярдів доларів збитків, обвал фондових ринків, ріст цін на енергоносії, прискорення темпів світової інфляції та зниження темпів росту світової економіки – всі ці події є взаємопов'язані і відбулися за період менше 1 року. Фактично, надзвичайно тісна взаємопов'язаність та переплетеність фінансових систем призвела до того, що криза на американському ринку переросла у кризу світової економіки.

Відповідно, криза такого масштабу не могла не зачепити економіку України, яка інтегрована у світову економіку. Незважаючи на заяви багатьох експертів, що світова фінансова криза не вплинула на економіку нашої державі, насправді криза призвела до відчутних наслідків. По-перше, українські банки зіштовхнулися із кризою ліквідності через обмеження доступу до закордонних кредитів, які кілька останніх років були основним джерелом збільшення обсягів кредитування. По-друге, криза в житловому будівництві, викликана значним скороченням іпотечного кредитування банками та побоюванням щодо повторення американської іпотечної кризи в Україні. По-третє, ріст цін на енергоносії надзвичайно серйозно впливає на всю економіку України, оскільки автоматично призводить до зростання цін на більшість товарів та послуг, вироблених в Україні. І по-четверте, через досить значний рівень інтегрованості економіки України в загальносвітову економіку, зростання рівня світової інфляції суттєво вплинули на ріст інфляції в Україні.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П., Горлач М.І. Соціологія. Харків, Київ: "Єдинорог", 2000 - 624 с
2. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 4-те вид., випр. та доповн. – К.: Т-во "Знання", КОО; Л.: Вид-во Львів банк. ін-ту НБУ. – 2002. – 566с.
3. Красавина Л.Н., Смирнов А.Л. Международный кредит: формы и условия. М.: ЮНИТИ. 2003. – 327с.
4. Міжнародні фінанси: підручник / за ред. Рогача О.І – К.: Либідь, 2003 – 784с.
5. Міжнародні фінанси / За загал. Ред. О. Мозгового. – К.:КНЕУ, 2005. – 504 с
6. Михайлов Д.М. Международные расчеты и гарантии. М.: ФКБ-ПРЕСС, 2006. - 330с
7. Паливода К., Гайдуцький П. «Чи загрожує Україні іпотечна криза?» // Дзеркало тижня, № 12 (691), 29 березня – 05 квітня 2008
8. Тигіпко С., «Виробник компаній» // Тиждень, №16 (25), 18.04.2008
9. Schmukler S. Financial Globalization and Debt Maturity in emerging economies. – World Bank, 2003. – 29 p.
10. Аналітичний портал «Дело», <http://delo.ua>
11. Аналітичний портал «Ипотека в России», www.rusipoteka.ru
12. Інформаційний портал «Лента.Ру», <http://www.lenta.ru/story/ipoteka>
13. Аналітичний портал «Мировая экономика», <http://www.ereport.ru>
14. Національний банк України, <http://www.bank.gov.ua>
15. Українська національна іпотечна асоціація, <http://www.unia.com.ua>
16. BBS News, <http://news.bbc.co.uk>

УДК - 33622:336.27(427)

Паширова В. В.
комерційний факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент, Шикіна Н.А.

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ПОДАТКОВОМУ БОРГУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано необхідність реалізації і розробки напрямів з протидії податкового боргу. Запропоновані шляхи, методи і способи протидії податковому боргу. Застосування методів удосконалення мінімізації податного боргу в Україні.

Annotation. The article it is analyses need of realization and development of the directions on counteraction to a tax debt. Ways, methods, ways of

counteraction are offered a tax debt. Application of improvements to minimize tax-paying debt in Ukraine.

Ключові слова: податковий борг, протидії податкового боргу, адміністрування податкового боргу.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Питання податкового боргу і податкової заборгованості платників податків є значною проблемою не лише для України. Податковий борг передусім залишається як явище небажане, негативне для будь – якої країни. Виникаючий у результаті несвоєчасної та неповної сплати податків, заборгованості перед бюджетом. Крім того, платники зі схожими видами господарювання через дію податкового кодексу врешті – решт опиняються у нерівних фінансових умовах. Дійсно, така заборгованість створює фінансову нестабільність, також ставить під загрозу фінансову безпеку країни, зменшує можливості держави у фінансуванні передбачених заходів і програм.

Одним із головних завдань державних податкових органів є зменшення податкового боргу. Нажаль, ефективність їхніх заходів у цьому досі низька тому, що щороку значні суми нарахованих податкових зобов'язань залишаються непогашеними платниками. Отже, є потреба в організації напрямів протидії податкового боргу в Україні.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Актуальні питання в організації протидії податкового боргу досліджують О.Тимченко[1], А.Матвійчук [2], А. Загородній, Г.Вознюк [3], А. Яковлева [4] та інші науковці. Натомість бракує системних досліджень, які пояснили б причини виникнення податкового боргу як реакції платників податків на загострення економічної кризи. На цій основі розробленні пропозиції щодо подальшої протидії податкового боргу.

Мета статті – визначити методи і способи протидії податковому боргу та узагальнення його мінімізації.

Виклад основного матеріалу. Оскільки таке явище, як несвоєчасна сплата платежів до бюджету, існувало завжди, податкові органи постійно вживали заходи впливу на боржників із метою погашення недоїмки, тому що завеликий податковий борг становить загрозу національній фінансовій безпеці.

Напрями протидії податкового боргу формуються сукупністю системних заходів, які вживаються фінансовими органами держави для мінімізації наявного податкового боргу та протидію виникнення можливого податкового боргу.

Для мінімізації наявного податкового боргу необхідно застосовувати такі методи впливу на фінансову поведінку боржника, як :

- диференціація платників-боржників залежно від величини податкового боргу, частоти його виникнення в боржника і тривалості періоду, протягом якого цей борг залишається непогашеним;

- моніторинг виконання запропонованих боржником заходів для погашення боргу в разі незначних сум заборгованості з несистематичним характером виникнення;

- продаж активів боржників, стягнення коштів із їхніх рахунків та вилучення готівки в разі невиконання ними розробленого графіка погашення податкового боргу;

- письмові пояснення причин виникнення податкової заборгованості та залучення плану заходів спрямованих на її погашення;

- податкова застава, адміністративний арешт активів - до боржників, котрі систематично порушують терміни сплати податків або також мають великі суми заборгованості;

- списання податкового боргу, що виник внаслідок форс – мажорних обставин, котрі чітко визначені законодавством , та списання боргу у разі смерті, що перейшов у спадок [1].

Розглянемо показники податкових надходжень за 2006-2012 рр. (табл.1).

Україні слід уважно розглянути можливість ухвалення обґрунтованої і чіткої політики або норми законодавства щодо введення максимального рівня державного боргу, який уряд не може перевищувати. Так, виконуючи функції управління державним боргом , Мінфін та його департаменти мають робити набагато більше, щоб їм довіряли інвестори, і щоб забезпечити розвиток широкого і глибокого ринку державних цінних паперів. Податковий борг погіршує ситуацію, збільшуючи розрив між доходами та видатками країни.

Таблиця 1.

Динаміка витрат на погашення і обслуговування державного боргу і податкових надходжень Державного бюджету України

Показники	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 (план)
1	2	3	4	5	6	7	8
Податкові надходження (ПН), млн грн	94,812	116,671	167,883	148,916	166,872	261,605	286,072
Темпи зростання ПН, %	-	123,1	143,9	88,7	112,1	156,8	109,4
Витрати на погашення держборгу (ВПДБ), млрд грн	9,349	6,515	5,535	30,552	26,676	45,628	65,900
Темпи зростання ВПДБ, %	-	69,7	85,0	552,0	87,3	159,8	144,4
Витрати на обслуговування держборгу (ВОДБ), млрд грн	3,110	3,350	3,775	9,039	15,539	23,134	29,583
Темпи зростання ВОДБ, %	-	107,7	112,7	239,5	171,9	148,9	127,9
Витрати на погашення та обслуговування держборгу (ВПОДБ), млрд грн	12,459	9,865	9,309	39,591	42,214	68,762	95,483
Темпи зростання ВПОДБ, %	-	79,2	94,4	425,3	106,6	162,9	138,9
ВПОДБ/ ПН, %	13,1	8,5	5,5	26,6	25,3	26,3	33,4

Джерело: складено автором на основі даних Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Міністерство фінансів України .

Таким чином розглянемо взаємозв'язок податкового боргу і бюджетного дефіциту в Україні (Табл.2). Розрахуємо коефіцієнт кореляції, щоб визначити на скільки істотний зв'язок існує між досліджуваними показниками наведеними в таблиці 2.

Таблиця 2.

Коефіцієнти кореляції показників податкового боргу і бюджетного дефіциту за 2000-2011рр

	РОКИ	Податковий борг	Сальдо зведеного бюджету
РОКИ	1		
Податковий борг	0,02	1	
Сальдо зведеного бюджету	-0,80	-0,31	1

Джерело: розраховано авторами на основі даних ДПА України , Міністерства фінансів України та Рахункової палати України.

Для зниження ризиків виникнення можливого податкового боргу забезпечується переважно через використання економічних та організаційних інструментів:

- проведення семінарів і круглих столів з питань застосування податкових приписів;
- моделювання податкових ризиків й ухвалення відповідних державних рішень;
- роз'яснення податкового законодавства ;
- застосування правила «податкового компромісу», тощо [2].

До аналізу можливостей погашення заборгованості перед бюджетом виділяють два найпоширеніші підходи. Першим умовно можна назвати теоретичним, а другий - фіскально-адміністративним.

Перший підхід визначає сутність заборгованості платників податків перед бюджетом. Так, наприклад, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» О. М. Тимченко не погоджується з законодавчим визначенням «податковий борг», оскільки вважає, що податковий борг – це не лише не внесена у встановлені строки сума узгодженого податкового зобов'язання, а вся не сплачена у передбачені законом строки сума податкового зобов'язання, що повинна бути визначена згідно з чинними нормами закону(не залежно від факту її узгодження) [1]. У зв'язку з цим, авторка виділяє відкритий і прихований податковий борг. Прихований - це несплачені податки внаслідок допущення помилок при нарахуванні або умисному зниженні об'єктів оподаткування, а відкритий – не внесена узгоджена сума податкового зобов'язання в установлений термін.

Доречи з законодавчим трактуванням повністю погоджуються українські фінансисти А.Г.Загородній та Г.Л. Вознюк, які пропонують наступне визначення: «Податковий борг (недоїмка)- податкове зобов'язання з урахуванням штрафних санкцій (у разі їх наявності), узгоджене платником

податків або визначене судом (господарським судом), але не сплачене в установлений термін, а також пеня, нарахована на суму такого податкового зобов'язання» [3].

Борг – це насамперед невиконане вчасно зобов'язання . Відповідно, борги можуть бути договірними та позадоговірними, це відомо ще з цивільного права. Податковий борг можна віднести до вчасно невиконаного позадоговірного зобов'язання, оскільки це зобов'язання настає незалежно від волі учасників. Платник податків не має можливості самостійно обирати суму податкового зобов'язання, особливості його визначення та строки погашення, ці питання регулюються законом. Враховуючи це, слід зазначити, що кожен платник податків має суто моральний обов'язок щодо участі у фінансуванні загальносуспільних потреб, громадсько-політичних та управлінських утворень. Держава, як об'єднання громадян, політична організація суспільства покликана захищати інтереси всіх разом та кожного зокрема. При цьому фінансування витрат на такий захист здійснюється консолідовано.

Зрозуміло, що на основі лише теоретичних узагальнень неможливо дати відповідь на питання про бажаний розмір навантаження й оптимальні ставки. В сучасних умовах величина надходження податку не є ключовою, тому що уряди враховують передусім інші показники: динаміку ВВП, залучення іноземного капіталу, можливості збільшення податкових доходів у майбутньому, створення робочих місць, збільшення виробництва тощо.

Коли факт чи помилки умисного заниження встановлені, то донараховані податкові зобов'язання підлягають несамотійному узгодженню, згідно з чинним законодавством. Вони узгоджуються в апеляційному порядку (шляхом адміністративного або судового оскарження платником рішень податкових органів), чи визначаються платником (узгодження за замовчуванням). За результатами цих дій, якщо рішення органу податкової служби не скасовано, то податкове зобов'язання набуває статусу узгодженого. Під прихованим податковим боргом дослідниця має на увазі іншу частину не сплачених податків – ту, яку за законом мала б надійти до бюджету, однак платником не задекларована, а контролюючим органом не встановлена чи не доведена [1]. Такий підхід називається теоретичним тому, що в адмініструванні податків він не приймає ніякої участі, але слугує підґрунтям для визначення та розробки методів прогнозування наслідків, прийнятих суб'єктами оподаткування , зміни податкової політики тощо.

Другий підхід погашення заборгованості, названий фіскально-адміністративним, використовується в податковій службі як адміністрування податків. Він відокремлюється законодавчо встановленим поняттям податкового боргу з розміщенням його сум за типами і статусами з метою забезпечення аналітичності й адміністрування. На сьогодні в Україні прийняті такі термінологічні позначення статусів і типів податкового боргу:

- дієвий статус податкового боргу – це такий статус, в якому в результаті певних дій фіскальних служб відбувається зменшення податкового боргу;

- інертний статус податкового боргу – це такий статус, в якому фіскальні служби не застосовують ніяких заходів стягнення, крім даних платнику податкових вимог, реєстрації податкової застави, опису заставленого майна та, як виняток, арешту активів.

Варто виділити, що у дієвому статусі визначають 3 типи податкового боргу: активний, пасивний і безнадійний. В свою чергу активний тип відображає збереження можливостей застосування до боржника всіх стягнень, передбачених законодавством; прийняття органом податкової служби рішення про відстрочку (розстрочку) на підставі затвердженої судом мирової угоди або податковий борг за яким вже прийнято рішення про розстрочку (відстрочку). Пасивний тип передбачає неможливість застосування до боржника заходів стягнення через деякі причини: порушення справи і підготовка документів про банкрутство платника, прийняття судом рішення про призупинення стягнень боржника, розшук платника - боржника, відсутність активів, підготовка документів для ініціювання справи про стягнення боргу на майно платника(до прийняття відповідної ухвали суду). Безнадійний податковий борг вважається: фізична особа визначена померлою, а майна недостатньо для задоволення вимог; платник – банкрут і його активів недостатньо для задоволення вимог; юридична особа визнана фіктивною; заборгованість виникла внаслідок форс-мажорних обставин; минули терміни позовної давності .

Понад 95-97% податкового боргу в Україні складає борг дієвого статусу. Як шлях протидії податкового боргу, котре в свою чергу призведе до зменшення суми, це докладання певних зусиль в його адміністрування [4].

Пасивний податковий борг не може передбачати заходів щодо його погашення. Як правило, тут залишається лише чекати з боку фіскальних служб результатів оперативно – розшукової роботи податкової міліції та рішень судових органів. Однак , з метою ефективності самостійного внесення платниками належних сум, податкова служба може проводити роз'яснювально - попереджувальні співбесіди з тими боржниками, у яких відсутні активи та які потенційно можуть бути визнані банкрутами. Часто саме в результаті співбесіди відбувається погашення податкового боргу. Однак, тут досить часто стискаються з проблемою розшуку тих громадян, які змінили місце проживання.

Оскільки таке явище, як податковий борг, існувало завжди, податкові органи постійно вживали заходи впливу на боржників із метою погашення недоїмки. Так, наприклад, у разі несплати узгодженої суми податкового зобов'язання платникові спочатку дається можливість самостійно погасити податковий борг. Такий підхід є абсолютно правильним, бо відповідає політиці гармонізації інтересів держави і платників. Останні можуть вчасно не сплатити до бюджету через тимчасові фінансові ускладнення, тому треба надати їм час мобілізувати кошти для виконання податкових зобов'язань. У цей період податкові органи обмежуються направленням податкової вимоги, мета якої – нагадати платникові про виникнення податкового боргу й необхідність його погашення самостійно для уникнення примусового

стягнення заборгованості з боку податкових органів. При цьому велике значення має часовий проміжок, протягом якого податкові органи не будуть застосовувати примусових дій. Згідно з Податковим кодексом терміном дії податкової вимоги становить 60 днів. Треба зауважити, що до 2011р. передбачалося направлення двох податкових вимог із терміном дії кожної 30 днів.

Щоб оцінити дієвість розглянутого методу, проаналізуємо дані про кількість направлених податкових вимог і динаміку погашення податкового боргу у період із 2002-го по 2005 рр. (табл.3). Звернемо увагу, що направлені податкові вимоги й погашена у зв'язку з цим заборгованість обліковувались у податкових органах по-різному(табл..3, 4).

Спостерігається те, що після направлення першої податкової вимоги погашалася невелика частка податкового боргу. Істотніший вплив на фіскальну поведінку боржників мало направлення другої податкової вимоги.

Втім, з 2006-го року ситуація різко змінилася (табл.3).

Таблиця 3.

Погашення податкової заборгованості через направлення податкових вимог протягом 2002- 2005рр.

Рік	Направлено перших податкових вимог на суму боргу , тис .грн	Погашення податкового боргу після отримання першої податкової вимоги , тис.грн	Частка податкового боргу,що погашена, %	Направлено других податкових вимог на суму боргу, тис.грн	Погашення податкового боргу після отримання другої податкової вимоги, тис.грн
2002	5 853 965	40 894	0.7	5 275 769	5 499 643
2003	5 216 185	956 918	18.3	4 915 418	6 016 682
2004	2 405 547	911 884	37.9	1 357 020	5 165 733
2005	3 870 829	877 578	22.7	2 271 511	7 482 122

Джерело: складено автором за даними ДПА України (<http://www.sta.gov.ua>).

Таблиця 4.

Кількість податкових вимог та динаміка суми податкового боргу протягом 2006-2009рр.

Рік	Кількість перших вимог	Сума податкового боргу, тис.грн	Кількість других вимог	Сума консолідованого податкового боргу, тис.грн	Зменшення кількості вимог	Зменшення суми податкового боргу, тис.грн
2006	491 675	3 929 083,0	96 261	2 507 362,3	395 414	1 421 720,7
2007	582 576	4 566 287,4	106 803	2 346 135,5	475 773	2 220 151,9
2008	719 448	4 885 465,0	122 908	2 462 351,4	4 166 017	2 423 113,6
2009	737 896	5 972 253,6	120 326	2 952 527,7	617 570	3 019 725,9

Джерело : Складено автором за даними ДПА України (<http://www.sta.gov.ua>).

Із прийняттям Податкового кодексу термін для самостійного погашення платником податкового боргу не змінився, й вважається, що цей час є цілком достатнім для розв'язання проблеми. Також було скасовано другу податкову вимогу, що є доцільним, оскільки надає можливість уникнути зайвої паперової роботи та продуктивніше використовувати вивільнений час – на адміністрування податкового боргу.

На сьогодні в Україні найбільш ефективним є застосування заходів погашення активного податкового боргу:

- заходи взаємного узгодження позицій та оцінок (податковий компроміс, податкова порука);
- заходи морально-психологічного впливу на платника (співбесіди з боржниками);
- заходи примусу (застосування процедури банкрутства, призначення податкового керуючого, податкова застава, адміністративний арешт).

Якщо платник порушає правила відчуження майна, що знаходиться у податковій заставі, від'їзд боржника за кордон, відмова платника від документальної перевірки або від допуску службовців фіскальних органів для проведення обстежень, відсутність реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності, патентів, ліцензій, сертифікатів, постановку на податковий облік може застосовуватись адміністративний арешт активів. Арешт передбачає заборону вчиняти будь-які операції зі своїми активами. Законодавством чітко встановлено порядок встановлення арешту, порядок зупинення арешту, функції виконавців рішень.

З метою удосконалення способів протидії податкового боргу та підвищення дієвості податкової застави, продажу майна, адміністративного арешту потрібно:

- не дозволяти збанкрутілим підприємствам засновувати нові протягом п'яти років, або зобов'язати їх погасити попередні борги;
- закріпити законодавчо відповідальність засновників за погашення податкового боргу підприємств – банкрутів у разі недостатності коштів останніх, отриманих від продажу активів при процедурі банкрутства.
- застосовувати продаж активів одразу ж після закінчення терміну дії податкової вимоги або в разі недотримання графіка погашення податкового боргу, розробленого боржником;
- до податкової застави включити всі активи платника, або ті з них (із визначенням суми податкового боргу), у операціях з якими зацікавлений боржник.

Висновки та пропозиції. Не вносячи вчасно податкові платежі до бюджету, платники таким чином формують податкову заборгованість, що веде до поліпшення фінансового стану цих платників. Фактично, вони самовільно отримують кредит від держави. Така операція, на відміну від стандартного кредитування, не є добровільною з обох сторін, оскільки відбувається не погоджене використання суспільних коштів.

Наведене дослідження свідчить, що основний метод протидії податкової заборгованості – адміністрування боргу. При ньому вживаються такі заходи: удосконалення процедур адміністрування податків; забезпечення чіткості застосування підзаконних актів; проведення профілактики податкової девіації; розвиток інформаційної комунікаційних технологій у роботі податкових органів.

У подальшому дослідженні цього питання мають бути розроблені методичні підходи до питань формування заходів протидії податкового боргу на основі ефективної взаємодії різних фінансових органів.

Список використаних джерел

- 1.Тимченко О.М. Дієвість методів управління податковим боргом у контексті новацій податкового кодексу // Фінанси України. – 2011. - №3. – с.61-62.
- 2.Матвійчук А.В. Аналіз ризику несплати податків із застосуванням методів нечіткої логіки //Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. – 2006. - №3. – с.74-81.
3. Загородній А.Г.,Вознюк Г.Л. Фінансово – економічний словник. – К.:Знання, 2007.- с.1072.
4. Яковлева А.М. Напрями протидії податковому боргу//Актуальні проблеми економіки. – 2011.- №5.- с.243.

УДК 336.22:338.2

Дібров В. О., 52гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
д.е.н., доцент Баранова В. Г.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Виявлено ключові принципи податкового планування. Проведено аналіз основних методів податкового планування та розкрито їх сутність. Надано пропозиції, щодо доцільності застосування методів податкового планування.

Annotation. Revealed key principles of tax planning. Analysis of the basic methods of tax planning and reveals their essence. The proposals regarding the usefulness of methods of tax planning.

Ключові слова. Податкове планування, методи, принципи, поточне податкове планування, стратегічне податкове планування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В сучасних умовах господарювання ефективна діяльність підприємства потребує розробки податкової політики, яка б враховувала особливості діяльності господарюючого суб'єкта, тенденції його розвитку та особливості впливу кожного податку на показники фінансового стану підприємства.

На сьогоднішній день податки є суттєвим фактором впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства. Тому фінансовий директор повинен забезпечити нормальне функціонування підприємства у нестабільному соціально-економічному середовищі, та якісне управління фінансовими ресурсами підприємства.

Ефективно організоване податкове планування на підприємстві сприятиме стабільному фінансовому стану, а також своєчасному виконанню своїх зобов'язань перед бюджетом. Виконання цього завдання вимагає знання методів податкового планування та можливість їх використання для досягнення поставлених цілей.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Проблеми планування податкових платежів знайшли широке відображення у працях зарубіжних та вітчизняних економістів. Істотний внесок у вивчення даної проблематики внесли А. Єлісєєва, Т. Антонова, Л. Сердюк, В. Захожай, Ю. Іванов, Я. Литвиненко, П. Самуельсон, В. Сердюк, О. Водяников, Т. Вовк, І. Коноваленко, Н. Ткаченко, Г. Климко та інші [1]. Водночас актуальним залишається систематизація методів та принципів податкового планування, їх доповнення у системі управління фінансами підприємства та аналізу ефективності їх застосування.

Мета статті. Метою статті є визначення науково-обґрунтованої і практично орієнтованої системи методів та принципів податкового планування з доцільністю їхнього використання в діяльності платників податків.

Виклад основного матеріалу. Податкове планування - легальний шлях зменшення податкових зобов'язань, сутність якого визначено як визнання за кожним платником податків права застосовувати всі допустимі законами засоби, прийоми чи способи (серед них й прогалини у законодавстві) для максимального зменшення своїх податкових зобов'язань.

Планування податкових платежів є одноваріантним і безальтернативним, тому що види податків та терміни їх сплати регламентуються на законодавчому рівні. На відміну від планування податкових платежів, податкове планування – ширше поняття і передбачає не лише обчислення сум окремих податків та загальної суми податкових платежів на плановий період, а й можливість вибору між альтернативним використанням тих чи інших схем оподаткування з метою оптимізації сум окремих податків та загальної суми податкових платежів у плановому періоді [2].

Метою податкового планування є оптимізація податкових потоків підприємства в межах реалізації його економічної, фінансової та податкової політики [3, с.35].

Можливість і необхідність податкового планування закладені в самому податковому законодавстві. Діюче українське законодавство містить в собі різні податкові режими, систему пільг та систему санкцій, які надають можливість у чітко визначених правових рамках проводити вигідну податкову політику на кожному конкретному підприємстві з урахуванням специфіки господарської діяльності.

Податкове планування за характером управлінських рішень можна розділити на стратегічне та поточне.

Стратегічне податкове планування — передбачає вибір місця реєстрації, його територіальне розташування, юрисдикцію, вибір організаційно-правової форми та видів діяльності, визначення часток та складу засновників, формування внутрішньої організаційної структури фірми.

Поточне податкове планування — це вибір облікової політики фірми, форм оплати праці найманих працівників, вибір найоптимальнішої стратегії і тактики під час укладання господарських договорів, планування податкових платежів, безпосереднє застосування схем з оптимізації податкових платежів [4].

Важливу роль в процесі формування податкової політики займають принципи податкового планування. Доцільно їх класифікувати на загальні та спеціальні.

До загальних принципів можна віднести принципи, властиві будь - якому виду планування підприємства, і зокрема податковому плануванню як підсистемі внутрішнього планування підприємства, до них відносяться: принцип безперервності, точності, участі, гнучкості, системності [2].

До спеціальних принципів слід зараховувати принципи, які визначають специфіку процесу податкового планування, тобто його відмінні ознаки в системі внутрішнього планування підприємства, до них відносяться: принцип альтернативності, оптимальності, природності, законності, оптимального співвідношення ризику й вигід, комплексності, цілеспрямованості, конфіденційності [3].

На основі наведених принципів з використанням методів податкового планування розробляються заходи щодо законної оптимізації податкових платежів.

У податковому плануванні існує велика кількість методів, які можна класифікувати на загальні та спеціальні.

До загальних методів належать методи, характерні для внутрішнього планування підприємства в цілому й податкового планування як його складової, до спеціальних методів — методи, що використовуються винятково в податковому плануванні підприємства при розробці проектів податкового планування.

За допомогою методів податкового планування можна спрогнозувати, або розрахувати податкові платежі за альтернативними варіантами здійснення господарської діяльності й вибрати з наявних альтернатив оптимальний варіант оподаткування, але існують об'єктивні причини за яких деякі методи податкового планування неможливо, або недоцільно використовувати на підприємстві.

На мою думку основними з цих причин є:

- складність розрахунків і аналізу отриманих результатів;
- прогалини в законодавстві;
- часта зміна законодавства у країні;
- вибір деяких методів некваліфікованим персоналом, може у майбутньому привести до штрафних санкцій;
- деякі методи були розроблені багато років тому і вже є застарілими.

У даній статті я хотів би приділити увагу основним методам податкового планування, таким як: *методи економіко-математичного моделювання, метод заміни відносин, метод пільгового суб'єкта господарювання, метод відстрочення.*

Методи економіко-математичного моделювання ґрунтуються на математичній побудові й описі моделі досліджуваного об'єкта, яким у податковому плануванні виступають альтернативні варіанти оподаткування.

Відповідно до даних методів будується економіко-математична модель розрахунку суми прибутку чи витрат з урахуванням впливу податкових платежів за альтернативними варіантами оподаткування і вибирається варіант з оптимальними показниками.

Методи економіко-математичного моделювання іноді можуть дозволити собі використовувати великі підприємства, які мають достатньо фінансових ресурсів для аналізу та опрацювання отриманих результатів. Також ці методи знайшли своє відображення у плануванні діяльності ТНК, які функціонують на території багатьох країн з різним оподаткуванням.

Методи економіко-математичного моделювання застосовуються на стадії вибору оптимального варіанта оподаткування і дозволяють одержати найбільш точні результати, але я вважаю, що ці методи в основному неможливо використовувати на більшості підприємств України, через складність розрахунків і аналізу отриманих результатів.

Метод заміни відносин полягає в тому, що операція, яка має більш жорстке оподаткування, замінюється іншою операцією, яка дозволяє досягти ту ж чи максимально близьку ціль, і при цьому застосувати більш пільговий порядок оподаткування [5].

Можна привести такий приклад, операція дарування фізичній особі матеріальних цінностей з метою оптимізації податку з доходів фізичних осіб замінюється на операцію надання благодійної допомоги фізичній особі або замість трудового договору з особою, що надає послуги підприємству, укладається цивільно-правовий договір.

На мою думку, це дуже доцільний метод, який повинен мати дуже широке застосування на підприємстві. Але для здійснення цього методу

повинен бути кваліфікований фінансовий директор, який знатиме законодавство, та вільно оперуватиме процесом здійснення фінансових операцій.

Метод пільгового суб'єкта господарювання полягає у скороченні об'єкта оподаткування спеціальної організаційно-правової основи суб'єкта господарювання з пільговим режимом оподаткування. До цього методу відносять вибір організаційно-правового господарювання що безпосередньо користується пільгами або має більш низький рівень оподаткування.

Пільги – одна з найважливіших деталей внутрішнього і зовнішнього податкового планування.

Теоретично пільги – один із способів для держави стимулювати ті напрями діяльності і сфери економіки, які необхідні державі в міру їх соціальної значущості або через неможливість державного фінансування [4]. Пільги та їхнє використання значною мірою залежать від місцевого законодавства. У міжнародній практиці значну частину пільг надають місцеві закони.

Податкове законодавство передбачає різні пільги: неоподатковуваний мінімум об'єкта; вилучення з оподаткування певних елементів об'єкта; звільнення від сплати податків окремих осіб або категорій платників; зниження податкових ставок; цільові податкові пільги, включаючи податкові кредити (відтермінування сплати податків).

Тому я вважаю, що підприємству потрібно не втрачати можливості, та користуватися податковими пільгами. В результаті пільгового оподаткування у підприємства можуть з'явитися вільні кошти, які можна направити на розвиток виробництва.

Метод відстрочення дозволяє перенести момент виникнення об'єкта оподаткування на наступний календарний період. Відповідно до чинним законодавством термін сплати більшості податків тісно пов'язані з моментом виникнення об'єкта оподаткування і календарним періодом. Використовуючи елементи методу заміни і методу поділу, можна змінити термін сплати податку або його частини наступний, що дозволить істотно заощадити його оборотні кошти.

Наприклад, якщо у підприємства на даний момент не має коштів сплатити податок, то керуючись чинним податковим законодавством можна перенести строки сплати податку, беручи до уваги момент виникнення об'єкта оподаткування. На мою думку це дуже доцільно, тому що підприємство не буде нести у цьому випадку зайвих витрат, чи на відсотки по кредиту, чи на виплату штрафу, та пені до податкових органів за несвоєчасну сплату податкових зобов'язань.

Використання методів податкового планування на підприємстві можна продемонструвати на умовних прикладах:

1. Підприємство займається виробництвом товарів, його діяльність оподатковується за загальною системою оподаткування. Керівництво підприємства вирішило подарувати деяким зі своїх працівників подарунок за відмінну роботу. У випадку здійснення операції дарування фізичній особі матеріальних цінностей на суму 1000 грн., сума сплаченого податку на

доходи фізичних осіб становить 428,58 грн.. При використанні методу *заміни відносин, а саме*: операції надання благодійної допомоги фізичній особі підприємство не буде сплачувати податки.

2. При здійсненні операції закупівлі товарно-матеріальних цінностей на суму 36000 грн. та неможливості виконання податкових зобов'язань у розмірі 6000 грн. у даному періоді, можливим є застосовування методу відстрочення, що дозволяє у майбутньому виконати податкові зобов'язання у повному обсязі, а саме сплатити 6000 грн. та уникнути штрафних санкцій.

3. Застосовування методів економіко-математичного моделювання дозволяє спрогнозувати доцільність переходу на спрощену систему оподаткування, тим самим заощаджувати кошти.

Кожний із представлених методів має свою сферу застосування, тому вибір певного методу визначається у відповідності до кінцевих цілей податкового планування.

Висновки та пропозиції. Податкове планування є єдино можливим і абсолютно легальним шляхом оптимізації податкових платежів. Ефективність системи податкового планування більшою мірою залежатиме від методів, які використовуються в процесі оптимізації оподаткування. Адже без наявності принципів положень, податкове планування не зможе реалізувати свого призначення. Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що ефективність системи податкового планування більшою мірою залежатиме від методів, які використовують для її організації. Тому що без наявності принципів та методів податкове планування не зможе реалізувати свого призначення, а виступатиме лише в ролі інструменту мінімізації податкових платежів у короткостроковому періоді – без планування діяльності компанії в перспективі. На мою думку, для досягнення результату підприємствам необхідно застосовувати не окремі методи податкового планування, а гармонійне поєднання представлених у статті методів, що дасть змогу максимально повно використати усі легальні способи оптимізації оподаткування.

Список використаних джерел

1. Шульженко Л.Є., Шульженко О.В. Принципи планування податкових платежів / Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007.

2. Податковий менеджмент : Навчальний посібник / Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, А.Я. Кізима, В. В. Карпова - Київ - Знання- , 2008.- 525 с.

3. Бечко П. К., Лиса Н. В. Податковий менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / П. К. Бечко, Н. В. Лиса — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 288 с.

4. Формування системи податкового планування на підприємстві : автореф. дис . канд. екон. наук. 08.06.01 / В.В. Карпова ; Харк. нац. екон. ун-т. - Х., 2005. - 20 с.

5. Атаманенко І.Б. Ефективність методів податкового планування / Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Логістика. — 2010. — № 669.

УДК 336.22(477):(061.1)

Кретов Д.Ю., 52гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
доцент О.Ю. Дубовик

ГАРМОНІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ВСТУПУ ДО ЄВРОСОЮЗУ

Анотація. В статті виявлено основні недоліки та негативні фактори, які є головними причинами гальмування розвитку податкової системи України. Проведено дослідження впливу податкової політики на економіку України. Запропоновано поетапну програму гармонізації податкового законодавства України до вимог Євросоюзу.

Annotation. The article features the basic failings and negative factors that are the main reasons of braking the development of the Ukrainian tax system. Conducted the research of the tax politics influence on the economics of Ukraine. Offered the stage-by-stage program of the harmonization of Ukrainian tax legislation to the European Union requirements .

Ключові слова: гармонізація, податкова система, податкове законодавство, податкова політика, податок на прибуток підприємств, директиви ЄС.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Світові процеси економічної глобалізації нині стали одними із визначальних чинників здійснення фінансової політики окремих країн. Особливої актуальності в умовах глобалізації набуває здатність податкових компонентів фінансової системи протидіяти відпливу фінансових ресурсів із держави та сприяти ефективному розвитку світової економіки. З одного боку, відмінності, що зберігаються в національних податкових системах, перешкоджають вільному пересуванню товарів, послуг, капіталів і громадян усередині угруповання, сповільнюючи цим економічний розвиток, а з іншого – істотна диференціація рівнів оподаткування за країнами призводить до непродуктивного відпливу капіталу. Саме заради недопущення даних негативних тенденцій у межах міждержавних інтеграційних угруповань активно здійснюється гармонізація податкових законодавств, яка направлена на взаємоузгодження податкових політик держав та усуненню розбіжностей, які будуть призводити до економічних втрат. [1]

Не є винятком і Україна, євроінтеграційна ідея якої за останні роки набула широкої підтримки в суспільстві. Наразі гармонізація податкової

системи України щодо вимог ЄС обумовлюється стратегічною спрямованістю України на трансформацію податкової системи задля підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Євроінтеграція є не лише зовнішньополітичним пріоритетом, але й головним напрямом внутрішньої політики України.

Однак хоч і сучасна податкова система України за своїм складом подібна до податкових систем розвинених європейських країн, існує ще багато неліквідованих внутрішніх проблем в її функціонуванні. [2]

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Теоретичні аспекти функціонування і гармонізації податкових систем країн ЄС дістали належне висвітлення в численних публікаціях відомих зарубіжних вчених, як А.Афонсо, Р.Варсано, Р.Вебер, Д.Вілсон, Д.Даймондта ін. Питання методології податкового регулювання в системі інструментів соціально-економічного розвитку були розглянуті В.Новицьким, інституційні основи оподаткування та податкового регулювання економіки – Т.Меркуловою, вплив податкової системи на структуру національної економіки висвітлювався Л.Шаблістою, аналіз методологічних основ та процесу становлення податкової системи проведений А.Соколовською.

Міжнародну конкурентоспроможність національної податкової системи та податкову гармонізацію досліджували О.Бозуленко, О.Гусак, А.Крисоватий, І.Педь, Р.Римарська, теоретичні аспекти функціонування податкових систем в країнах Європейського Союзу та деякі аспекти економічної інтеграції знайшли своє висвітлення в працях О. Білоруса та В. Будкіна.[2]

Наявні дослідження розкривають чимало важливих теоретичних і практичних питань гармонізації податкової системи, однак залишаються недостатньо розробленими теоретичні підвалини гармонізації податкової системи до вимог ЄС в контексті міжнародної конкурентоспроможності.

Метою статті є визначення поточного стану податкової системи України, виявлення її основних недоліків та переваг у порівнянні з країнами ЄС з ціллю розробки пропозицій щодо гармонізації податкового законодавства з урахуванням вимог ЄС.

Виклад основного матеріалу. Ще у перші роки свого становлення наша країна проголосила курс на європейську інтеграцію, що зумовило необхідність приведення українського законодавства у відповідність до законодавства Європейського Союзу. Однак історичний розвиток України як суверенної та незалежної держави свідчить про неефективне та безсистемне використання державної податкової політики як інструменту державного регулювання економіки.

Вже тривалий час наша країна знаходиться в стані економічної кризи, яка характеризується постійним значним спадом виробництва ВВП, великим рівнем інфляції, стрімким зростанням внутрішнього і зовнішнього боргу, збільшенням заборгованості держави по соціальним виплатам і заробітній

платі в економіці, а також значною нестабільністю податкового законодавства країни.

З огляду на суттєву різницю у внутрішньому стані країн-членів ЄС та України, на значну невідповідність національної економіки за багатьма показниками вимогам ЄС повноправне членство у найближчі роки фактично неможливе. Тому стратегічною зовнішньополітичною метою України є отримання спочатку статусу асоційованого члена ЄС, що відповідає взаємним інтересам і є цілком реалістичним.

Побудова незалежної правової, демократичної держави та соціально-орієнтованої економіки в Україні повинна передбачати поступову гармонізацію податкової системи України з податковими системами країн-членів ЄС. [2]

Термін «податкова гармонізація» найбільш чітко характеризує мету процесу приведення національного законодавства у відповідність із приписами права європейських інтеграційних організацій: узгодити національні податкові норми таким чином, щоб вони створювали однакові правові умови для діяльності суб'єктів господарювання в межах спільного ринку.

Податкова система є впливовим інструментом на формування, зростання валового внутрішнього продукту і національного доходу, на їх розподіл і споживання між учасниками держави – юридичними та фізичними особами, а відтак - на розвиток окремих підприємств і галузей народного господарства, заохочення чи стримування нагромадження, інвестиційної діяльності, на становище і рівень життя широких верств населення.

На відміну від країн ЄС, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяє зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Прийняття Податкового кодексу у 2010 році повинно було покращити податкову ситуацію в країні, конкретизувати всі процеси та механізми сплати податків, спростити процес сплати податків, вивести частину української економіки з тіні, створивши сприятливі умови для функціонування малого та середнього бізнесу.

Прийняття нового податкового законодавства хоч і усунуло більшу частину прогалин у ньому, які були раніше, але й створило нові спірні та проблемні моменти. Основними з них є:

Основними недоліками податкової системи України є наступні:

- на відміну від країн ЄС, податки не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави. Система формування державних доходів має в основному фіскальний характер.

Регулююча функція податків не зорієнтована на стаке економічне зростання, що, в свою чергу, не підвищує конкурентної позиції податкової системи України серед країн ЄС; [3]

- серйозним недоліком є недосконалість і нестабільність законодавства. Питання оподаткування досі регулюється під законними нормативними документами, декретами Кабінету Міністрів, Указами Президента. Податкове законодавство має схожі риси з європейським

законодавством, але тільки в назвах податків. Неоднозначність тлумачення податкового законодавства негативно позначається на діяльності суб'єктів господарювання, знижує привабливість національної економіки для іноземних інвесторів;

– в країнах ЄС малі підприємства розглядаються як визначальний фактор у досягненні конкурентоспроможності європейської економіки на світовому ринку, високої ефективності внутрішнього ринку, а також як фактор забезпечення зайнятості населення.

На жаль, в Україні система спрощеного режиму оподаткування призводить до таких проблем, як: зниження мотивації підприємницької діяльності, незацікавленості суб'єктів господарювання у зміні свого статусу як суб'єктів, що мають право використовувати спрощену систему оподаткування, що уповільнює її розвиток та зростання обсягів діяльності, призводить до дроблення деяких середніх підприємств.

Світовий досвід і практика господарювання переконують, що важливо умовою функціонування ринкової економіки є наявність і взаємодія великих, середніх малих підприємств та їх оптимальне співвідношення; [4]

– витрати на адміністрування податкової системи є надто великими невідповідними. Діяльність Міністерства фінансів, Державної податкової служби Державної митної служби, Контрольно-ревізійної служби, розрахункової палати не є достатньо узгодженою, відсутній цілісний інформаційний простір між організаціями, що призводить до копіювальних функцій;

– система митно-тарифного регулювання не дає змоги оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку, а також торговельних режимів в інших державах та структури економіки в Україні;

– неефективний механізм розподілу податкових надходжень між центральним і місцевими бюджетами гальмує розвиток економіки в областях.

Податки повинні забезпечувати формування фінансової бази держави, а також стимулювати вітчизняну економіку та бізнес. За 2008-2012 рр. середня частка податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету України склала 82,72 % (табл.1), що є свідченням залежності податкової політики від економічної ситуації в країні. [4, 5]

Структура податків змінюється під впливом економічних, соціальних та політичних чинників.

Таблиця 1

**Структура доходів Зведеного бюджету України
у 2008-2012 рр. (%) [4, 5]**

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Всього доходів – всього, з них	100	100	100	100	100
Податкові надходження, у т.ч.	76,3	74,1	78,1	86,5	84,7

Податок на доходи фізичних осіб	15,4	14,9	15,9	15,2	15,1
Податок на прибуток	16,1	11,2	13,9	13,6	14,6
Податок на додану вартість	27,0	33,7	31,7	34,7	32,0

Шляхом проведення певної податкової політики держава вирішує конкретні завдання: заохочення внутрішнього споживача, або навпаки, його обмеження, стимулювання інновацій, інвестицій, створення нових робочих місць, розвиток економічної та соціальної інфраструктури в цілому в державі чи в регіонах тощо.

Найбільшу частку в доходах держави займає ПДВ, податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток (в середньому за 2008-2012 рр. 61 % доходів бюджету).

Виконаний аналіз основних податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету свідчить, що діюча податкова система не стимулює процесу економічного розвитку країни. Однією з причин уповільненого розвитку економіки є високі граничні ставки податків та нерівномірний розподіл податкового тягаря. Удосконалювати податкову систему України слід з урахуванням позитивного досвіду розвинутих зарубіжних країн. Зрозуміло, при цьому необхідно виходити із конкретних історичних та економічних особливостей України. Адже податкова стабілізація, як відомо, є важливим чинником економічної стабілізації країни.

Для усунення недоліків, що існують в податковій системі України, першим кроком необхідно привести законодавчу базу відповідно до європейських директив та принципів. Перш за все це стосується конституційної реформи, адже чинна редакція Конституції України не дуже чітко визначає розподіл повноважень між різними гілками влади, що може заважати ефективному функціонуванню владних інституцій.[6]

Здійснюючи гармонізацію, Україна повинна враховувати те, що цей процес має, як правило, односторонній характер, оскільки при цьому не йдеться про взаємні кроки з обох сторін щодо узгодження своїх правових норм, а тільки про зміни в українському законодавстві з метою його гармонізації з нормами права ЄС. Україна фактично не може впливати на процес нормотворення в системі ЄС. Багато невизначеностей існує й стосовно встановлення точного змісту актів ЄС, з якими потрібно гармонізувати українське законодавство.

Реалізація механізму проведення податкової гармонізації полягає у вжитті ряду заходів, які можна згрупувати у чотири етапи.

Перший – це проведення ретельного аналізу положень директив ЄС, що регулюють питання оподаткування всередині ЄС на предмет відмінностей у правовому регулюванні суб'єктів та об'єктів оподаткування, визначення бази оподаткування, порядку обчислення та сплати податків, а потім відображення відмінностей у таблиці розбіжностей у податковому законодавстві України та ЄС.

Другим етапом є встановлення пріоритетності усунення розбіжностей – визначення розбіжностей, що виступають головними перешкодами на шляху

гармонізації, та способів їх усунення. Цей етап найскладніший, оскільки він на практиці означатиме не тільки пошук у національному податковому праві інструментів інкорпорації вимог директив ЄС, але й проведення реформування в певних сферах оподаткування.

На третьому етапі потрібно визначити, до яких нормативно-правових актів законодавства України буде вимагатися внесення змін та доповнень з метою інкорпорації положень директив ЄС.

Четвертий етап полягатиме у проведенні юридично-технічної, нормо проектувальної роботи, тобто у створенні проектів актів законодавства, у яких втілені результати податкової гармонізації.

Місце податкової гармонізації у процесі адаптації законодавства України до законодавства ЄС визначається роллю податків як інструментів впливу на створення між Україною та державами-учасниками Європейських Співтовариств режиму вільної торгівлі.

У процесі поглиблення реформ в Україні зусилля повинні докладатися в напрямі подолання штучного протиставлення держави і ринку. Це зумовлюється тим, що основним суб'єктом політики економічного зростання, подальшої демократизації суспільства та поглиблення інтеграційних процесів є держава. Звідси випливає об'єктивна необхідність в істотному зміцненні її дієздатності. Водночас потрібно унеможливити надмірне її втручання в ті сфери, де цього не повинно бути. Робота у цьому напрямі має полягати не у витісненні вже сформованих податкових компонентів, а в їх доповненні, удосконаленні, зміцненні, посиленні дієвості та ефективності.

З подальшою інтеграцією країн Європи до ЄС зв'язок між проведенням податкової політики ЄС та інших сфер (митної, тарифної тощо) політики стає все більш очевидним. Для забезпечення Україною відповідної адаптації до законів та швидких темпів соціальних змін, їй необхідно запровадити нові інструменти проведення податкової політики, які до зволять їй вирішувати нові проблеми у майбутньому, а саме:

- запровадження діалогу з населенням та компаніями з метою надання їм інформації стосовно використання зібраних податкових коштів.
- забезпечення узгодженості національних податкових систем та їх відповідності цілям ЄС з метою створення умов для реалізації економічного та валютного союзу;
- сприяння росту конкурентоспроможності вітчизняного виробництва шляхом раціонального податкового стимулювання.
- боротьба з податковими махінаціями та ефективне виявлення інших порушень у цій сфері. [6]

Країни, що наближаються до вступу в ЄС, мають повністю асимілювати законодавство ЄС та утримуватися від запровадження будь-яких заходів, що вступають у конфлікт з законодавством ЄС.

Висновки і пропозиції. Сьогодні Україна продовжує працювати над адаптацією до європейського законодавства та узгодженням запроваджених ними нових податкових заходів відповідно до правил ЄС стосовно оподаткування компаній. Це один із пріоритетних напрямів, що їх визначив

ЄС у «положеннях про партнерство» з метою надання допомоги нашій країні у її майбутньому вступі до ЄС.

Процес інтеграції до Європейського Союзу вимагає від України якісних фінансових, соціально-економічних перетворень. Це складний, довготривалий процес, який Україна повинна пройти заради досягнення кінцевої мети – створення конкурентоспроможної, з високим рівнем життя країни.

Основними напрямками реформування податкової системи України є: створення якісної податкової системи, яка дозволить забезпечити сприятливі умови для ведення бізнесу, здійснення інвестицій та збільшення сукупних податкових надходжень до усіх рівнів бюджетів та державних цільових фондів. Збільшення державного бюджету не повинна залежати від рівня податкового навантаження. Зростання податкових надходжень має забезпечуватись за рахунок прискорення оборотності капіталу і підвищення ділової активності суб'єктів господарювання.

Практика Євросоюзу свідчить про переважання прямих податків над непрямими. Можна запозичити практику співвідношення прямих і непрямих податків в ЄС, що перенесе податкове навантаження з виробництва на споживання, а також на ресурсні та екологічні платежі. В Податковий кодекс обов'язково повинні бути зафіксовані узагальнюючі принципи податкової політики Євросоюзу.

Таке реформування необхідно впроваджувати поступово, кожен його етап повинен розширювати гармонізацію податкової політики України та вести до наступних ініціатив і позитивних результатів.

Список використаних джерел

1. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими співробітництвами та їх державами-членами, 10.11.1994 р., ратифікована Законом України від 10.11.1994 р., ВВР, 1994р., № 46.; Протокол до Угоди ратифіковано Законом України від 06.07.2005 р., ВВР, 2005, № 34.
2. В. В. Говоруха, А. О. Дегтяр, В. В. Мамонова: Депресивні території: європейський досвід та проблеми України / К. : НАДУ, 2011. - 59 с.
3. Мірошник В.В. – Податкова реформа в Україні в процесі євроінтеграції - Наукові праці КНТУ / Економічні науки, 2010 вип. 17. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/62.pdf.
4. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету України за січень-березень ИБСЕД 2011р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_I_2011_Monitoring_ukr%281%29.pdf.
5. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету України за січень-березень ИБСЕД 2012р. [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/2012/Monthly%20monitoring/Qu!KV_I_2012_Monitoring_ukr.pdf.

6. Гармонізація податкового законодавства: українські реалії – монографія//Київ-Алерта-2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/publications/Alerta_NDI_Bileckaya_monograf_300712_avt.pdf.

УДК 631.162

Славова Л.М., 51 гр.
фінансово-економічний факультет

Науковий керівник
д.е.н., доцент Баранова В.Г.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглядаються проблеми забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств, висвітлюються певні особливості сільського господарства, які зумовлюють труднощі у фінансуванні діяльності аграрних підприємств, розглядаються основні джерела формування фінансових ресурсів.

Annotation. The article deals with the problem of providing financial resources farms highlights certain features of agriculture, which cause difficulties in the financing of agricultural enterprises considered the main sources of financial resources.

Ключові слова. Забезпечення фінансовими ресурсами, аграрний сектор економіки, джерела фінансування, державна підтримка, кредитування сільгоспвиробництва.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сільське господарство в Україні є пріоритетною галуззю економіки. Процес його виходу із затяжної системної кризи проходить повільно і з багатьма ускладненнями. Сільськогосподарські підприємства втратили свою стійкість, здатність підтримувати оптимальну пропорційність щодо розвитку свого виробництва, адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища.

Однією з найважливіших проблем, з якою стикаються вітчизняні підприємства, є недостатня ефективність формування та використання фінансових ресурсів. Зокрема, сучасний стан сільськогосподарських підприємств характеризується значним зменшенням розмірів прибутку і скороченням обсягів фінансових ресурсів, що безпосередньо впливає на виробничі та економічні показники їх діяльності. Саме тому актуальним питанням є визначення проблем фінансування аграрних підприємств та забезпечення їх фінансовими ресурсами.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення не вирішених проблем. До наукового доробку у вирішенні проблем забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарського підприємства та управління ними можна віднести праці Казакової В.І., Гудзь О.Є., Ваньковича Д.В., Гончарова В.В., Кравченко В.Ф., Кравченко Е.Ф., Забеліна П.В. Дем'яненко М.Я., Д.В. Ванькович запропонував шляхи вдосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств у перехідній економіці України, що ґрунтуються на системному підході. У працях Гончарова В.В., Кравченко В.Ф., Кравченко Е.Ф., Забеліна П.В. пропонується новий підхід до підвищення ефективності управління фінансами на основі використання прогресивних сучасних концепцій управління - реінжинірингу бізнес-процесів [1]. Казакова В.І. досліджує сучасний стан і тенденції фінансового забезпечення, оцінює наявність та рух фінансових ресурсів та ефективність управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств [2]. Гудзь О.Є. досліджує фактори, які впливають на рівень забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами та ризики в системі управління фінансовими ресурсами [3]. Однак, незважаючи на системні наукові розробки, проблема фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва й надалі залишається актуальною.

Мета статті. Визначення основних проблем забезпечення фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств та окремих шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з головних умов стабільного розвитку будь-якого підприємства є його фінансова незалежність. В умовах сьогодення фінансове забезпечення виробничої діяльності є проблемним. Для сільськогосподарських підприємств ці проблеми є найбільш вразливими, що пояснюється специфікою аграрного сектора економіки. Роботі сільськогосподарських підприємств притаманні певні особливості, які зумовлюють труднощі у їх функціонуванні та управлінні фінансовими ресурсами:

- головним фактором виробництва сільськогосподарської продукції є земля. У сільському господарстві земля, по-перше, не підлягає амортизації, а отже не бере участі у формуванні собівартості продукції. По-друге, земля характеризується таким показником, як якість ґрунтів, у зв'язку з чим саме у сільському господарстві з'являється таке поняття, як диференціальна рента [3]. Відтак сільськогосподарські підприємства, які володіють якіснішими ґрунтами, матимуть змогу або ж отримати більший прибуток або ж реалізувати продукцію за неприйнятними для інших сільгосппідприємств цінами. Тож у будь-якому разі стан фінансів таких сільгоспвиробників буде кращим;

- дуже велика залежність від природного середовища має значний вплив і на фінансовий стан сільгоспвиробників, в деяких випадках навіть може призвести до банкрутства. В Україні можна навести чимало прикладів, коли такі природні явища, як заморозки навесні чи напад сарани призводили

до втрати врожаю, задля якого купувався елітний посівний матеріал за кордоном. Як правило, для таких цілей використовуються не власні, а запозичені кошти, а тому в даному випадку страждають не тільки конкретні виробники сільськогосподарської продукції, а й банківські установи;

- сезонність у сільському господарстві означає, що є періоди, коли підприємства цієї галузі потребують значних фінансових вкладень і майже не мають доходів, тоді як інколи доходи значною мірою перевищують витрати;

- довгий період виробництва. Рішення щодо виробництва приймаються за рік, а то й більше до моменту реалізації. За цей час ринкова ситуація може значно змінитися в несприятливий для підприємства бік;

- обсяги виробництва змінюються за однакових обсягів використання ресурсів. Якщо, наприклад, на промисловому підприємстві точно відомо, яка скажімо, кількість відповідних деталей вийде з однієї тони металу, то в сільськогосподарському підприємстві при використанні, наприклад, однієї тони мінеральних добрив не можна бути точно впевненим в кількості майбутнього урожаю;

- технологічний процес в аграрному виробництві жорстко обмежений в часових межах. За відсутності на певний момент ресурсів, наприклад, промислове підприємство може вийти на заплановані обсяги виробництва, отримавши ці ресурси пізніше та організувавши двозмінну роботу. Якщо сільськогосподарське підприємство не проведе вчасно посівну компанію, то пізніше цього зробити неможливо і виробництва даного виду продукції в поточному році не буде;

- в цій галузі в багатьох випадках неможливо різко збільшити обсяги виробництва через біологічні особливості рослин і тварин;

- через істотну залежність сільського господарства від погодних умов їх негативний вплив позначається, як правило, одночасно на всіх сільськогосподарських культурах, хоч ступінь такого впливу може бути різним. Це обмежує можливість знизити рівень ризику за рахунок диверсифікації основного виробництва. Зменшення урожаю одночасно всіх культур різко зменшує доходи підприємства або призводить до збитків в несприятливі роки;

- нееластичність попиту і пропозиції.[3]

Крім того, на заваді широкому розвитку підприємництва в аграрній сфері України стоять додаткові складнощі. Серед них: відсутність достатніх грошових заощаджень (первинного капіталу) працівників сфери АПК - потенційних підприємців; малооб'єктної виробничої і обслуговуючої матеріально-технічної бази; належного правового захисту і певних юридичних гарантій підприємців з питань власності, розпорядження майном, отримання і розподілу доходів. Нині вже прийняті законодавчі акти, які сприяють розвитку підприємництва на селі. Проте законодавство тільки декларує правову основу розвитку підприємництва, встановлення його в економіку. Не менш важливе значення мають розробка принципів підприємництва, визначення практичних шляхів його розвитку і підтримки з

боку держави і суспільства. Дослідження показують, що основоположними принципами вільного розвитку аграрного підприємництва є такі: використання різноманітних форм власності, господарювання і розмірів підприємств; переважний розвиток малого підприємництва; збереження і раціональне використання наявної матеріально-технічної бази виробництва продовольства.

Стає очевидним, що розв'язання проблем стабілізації аграрного сектору економіки об'єктивно пов'язане з системою забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідними фінансовими ресурсами.

Нині фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання аграрної сфери здійснюється переважно в трьох формах: самофінансування, тобто використання власних ресурсів для розвитку; бюджетне фінансування на безповоротній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів; кредитування на основі мобілізації та перерозподілу тимчасово вільних коштів.

Отже, формами фінансового забезпечення є самофінансування, кредитування і державне фінансування, а його інструментами – склад і структура джерел фінансування.

Джерелом самофінансування є власні кошти, серед яких основну роль відіграють амортизаційні відрахування і нерозподілений прибуток. Оскільки більшість аграрних підприємств низькорентабельні або збиткові, вони втрачають таку важливу складову власного капіталу, як прибуток. При цьому амортизація забезпечує лише просте відтворення основних засобів, а в умовах зростаючої інфляції вона не може повною мірою виконати й цієї функції.

Для стійкого фінансового забезпечення підприємства власні фінансові ресурси мають велике значення. Чим більша частка власних фінансових ресурсів і менша позикових, тим менший фінансовий ризик. Але як показує практика, ефективність використання позикових фінансових ресурсів вища, ніж ефективність використання власних. Багаторазові дослідження показали, що з підвищенням частки залучених ресурсів у загальній сумі джерел довгострокових фінансових ресурсів ціна власних фінансових ресурсів підвищується зростаючими темпами, а ціна залучених залишається спочатку практично незмінною, потім також починає зростати [4].

Однак основною проблемою сільського господарства в Україні є нестача ресурсів для здійснення навіть простого відтворення. Особливо загострилась інвестиційна проблема в агропромисловому комплексі. Незважаючи на відносно високий рівень самофінансування підприємств, їхні внутрішні ресурси, як правило, не можуть забезпечити належного рівня фінансування. За умов нестачі власних грошових коштів для відтворення матеріально-технічних засобів єдиним варіантом залишається залучення кредитних ресурсів до цього процесу. Тому налагодження відносин із банківською системою і небанківськими фінансовими установами, як із важливими інституціями зовнішнього фінансування, актуальне й нині.

Зараз в АПК України зосереджено чимало кредитного портфеля банків, з огляду на ризики банків при роботі в цьому напрямку. Нерозв'язаність питань із правом селян надавати в заставу землю, зі складськими свідоцтвами не дозволяють банкам використовувати ці ефективні засоби забезпечення кредитів і гальмують розвиток кредитування сільськогосподарського виробництва. З іншого боку, на шляху збільшення агрокредитування є такі перешкоди як відсутність традицій роботи агросектору в ринкових умовах, низька культура роботи позичальників із кредитами і недостатній рівень знань позичальників про ринок кредитних послуг, що більшою мірою стосуються саме невеликих фермерських господарств, висока залежність кредитоспроможності від таких непередбачених факторів як погодні умови, висока зношеність основних фондів, недиверсифікованість бізнесу (наприклад, якщо господарство займається тільки рослинництвом, то несприятливі погодні умови в такому випадку ставлять під погрозу результат діяльності в цілому і погашення кредиту в тому числі) [5]. Розвиток системи кредитного обслуговування сільськогосподарського сектора економіки також гальмує неврегульованість таких питань як нерозвиненість ринку землі, що унеможлиблює її використання як застави для отримання кредиту, тривала процедура отримання банківського кредиту, недоступність малих і середніх підприємств до фінансових послуг, високі відсоткові ставки, знос основних засобів.

Одним з основних факторів, який перешкоджає розвитку сільського господарства України, є відсутність доступу до кредитних ресурсів у сільській місцевості, особливо для великої кількості власників землі, які щойно отримали права на неї, та дрібних і середніх фермерських господарств, які з'явилися протягом останніх років. Незважаючи на політику сприяння кредитуванню, потреба невеликих сільськогосподарських виробників у кредитних ресурсах не задовольняється в повному обсязі. Сільськогосподарським підприємствам порівняно з підприємствами інших галузей важче отримати доступ до кредитних ресурсів.

Комерційні банки надають сільськогосподарським підприємствам в основному короткострокові кредити, які використовуються для поточного операційного забезпечення господарської діяльності. Недостатня доступність короткотермінових кредитів протягом усього виробничого циклу, особливо позик, які надаються без забезпечення або позик на придбання оборотних засобів, перешкоджає належному ресурсному забезпеченню багатьох товаровиробників, що є причиною низької врожайності культур в українських сільськогосподарських підприємствах, невисокого рівня їх доходів, низької якості продукції.

Сільське господарство є кредитомісткою галуззю і її нормальне функціонування без кредитних ресурсів у сучасних умовах неможливе. Найефективнішим інструментом підвищення доступності кредитних ресурсів для аграрної галузі є створення механізму часткового або повного державного гарантування повернення позик.

Велике значення для розвитку сільськогосподарського виробництва має державна підтримка. Необхідність державного фінансування сільськогосподарського виробництва зумовлена не тільки специфікою галузі, а й рядом особливостей, які притаманні вітчизняному сільськогосподарському господарству. Серед них, зокрема, такі: зниження закупівельної спроможності населення, що обмежує можливості підняття цін на сільськогосподарську продукцію; потреба в інвестиціях для підтримки родючості ґрунту; розрив сталих економічних і технологічних зв'язків між різними сферами агропромислового комплексу; низькі рівні розвитку інфраструктури сільської місцевості; відставання сільського господарства України від розвинутих країн за рівнем науково-технічного прогресу, передових технологій тощо.

Основні засади бюджетного фінансування сільського господарства визначені в Законах України „Про державну підтримку сільського господарства України”, „Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року”, а також у „Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року” та ін.

Згідно з вищевказаними нормативними актами, державна підтримка аграрного сектору України здійснюється за наступними напрямками [6]:

- *Цінове регулювання.* Після ухвалення у 2004 р. Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» було запроваджено цінове регулювання ринку найважливіших видів сільгосппродукції через уведення мінімальних закупівельних цін (на зернові, насіння соняшнику, тваринницьку продукцію). Для здійснення ефективної цінової політики у 2005 р. було створено Аграрний фонд;

- *Субсидії та дотації на виробництво та придбання ресурсів.* Для підтримки тваринницької галузі у 2003 р. введено доплати сільськогосподарським товаровиробникам за збереження поголів'я корів м'ясного та молочного напрямку, овець та кіз тощо, у 2004 р. – бюджетні субсидії сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними тварини переробним підприємствам. У 2006 р. запроваджено виробничі дотації у рослинництві – бюджетні виплати на гектар зернових, ріпаку, льону. Загалом бюджетна підтримка виробників продукції рослинництва та тваринництва у 2006-2008 рр. (погектарні виплати, виплати на наявне поголів'я та доплати за здану худобу) становила у середньому 1,6-2,7 млрд грн, у 2009 р. скоротилась до 370 млн грн, у 2010 р. – до менш ніж 100 млн грн. Субсидії на придбання ресурсів передбачають компенсацію вартості добрив (діяла лише у 2004 р.) і компенсацію 30 % вартості придбаної вітчизняної техніки (діє з 2002 р.);

- *Фінансово-кредитна підтримка.* З 1.07.2012 р. набув чинності Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який передбачає надання сільськогосподарському товаровиробнику коштів з державного бюджету у вигляді субсидій для оплати частини страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування. Також з 2000 р. надається часткова компенсація

процентних ставок на отримання кредитів комерційних банків і здійснення лізингових платежів. Розмір кредитної ставки, що компенсується, максимальний розмір кредитної ставки за залученими кредитами, а також порядок компенсації лізингових платежів визначаються Постановою КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для здійснення фінансової підтримки суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів» від 11.08.2010 р.;

-Податкове стимулювання у вигляді фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), а також спеціального механізму сплати податку на додану вартість (ПДВ).

-Спеціалізована підтримка за окремими напрямками та програмами (розвиток фермерства, кредитної кооперації, рослинництва, тваринництва, підвищення родючості ґрунтів, ведення сільського господарства на радіаційно забруднених територіях тощо). З червня 2012 р. у рамках бюджетної програми «Державна підтримка галузі тваринництва» запроваджено дотації селянам за збереження молодняку великої рогатої худоби: за теля віком від 3 до 5 місяців сільськогосподарські товаровиробники отримують 250 грн, від півроку до 8 місяців – 500 грн, від 9 до 11 місяців – 750 грн за голову. Загалом на дотації селянам за збереження молодняку великої рогатої худоби передбачено спрямування близько 1 млрд грн.

Процес фінансування сільського господарства України з коштів державного бюджету впродовж багатьох років характеризується неефективністю та недосконалістю розподілу. Для цього варто порівняти обсяг коштів державної підтримки за 2008– 2011 рр., спрямовані на розвиток АПК (табл. 1).

Таблиця 1

Ефективність фінансування вкладень з державного бюджету у розвиток аграрного виробництва за 2008-2011 рр., млрд. грн.[7]

Роки	2008	2009	2010	2011
Отримано коштів державної підтримки всього, –	5,3	2,8	4,4	4,3
Валова продукція – всього	201,6	197,9	194,9	233,7
у тому числі				
продукція рослинництва	136,3	71,3	124,6	162,4
продукція тваринництва	65,3	24,9	70,3	71,3

Розраховано автором на основі даних сайту: [7]

Як бачимо з табл. 1, у 2009 році відбувається істотне скорочення обсягу бюджетних асигнувань у сільське господарство (майже в 2 рази) порівняно з 2008 роком і складає 2,8 млрд. грн. У 2010 році відбулося збільшення обсягу державної підтримки до 4,4 млрд. грн., однак з кожним наступним роком відбувається зменшення фінансування заходів прямої підтримки аграрного сектору.

Темпи нарощування валової продукції сільського господарства в 2009-2010 рр. істотно поступаються темпам нарощування обсягів державної підтримки, що є свідченням її низької ефективності. У 2011 році, незважаючи на зменшення фінансування підтримки сільського господарства, завдяки сприятливим погодним умовам аграрії отримали один з найбільших за історію незалежної України врожай, який поступався лише рекорду 2008 року. Тож, помітне підвищення вартості валової продукції у 2011 році пояснюється значним приростом продукції у галузі рослинництва.

Таким чином, однією основних проблем державної політики у сфері державної підтримки сільськогосподарського виробництва за останні роки є *зменшення фінансування заходів прямої підтримки аграрного сектору*. Державний бюджет на 2013 рік значно скорочує фінансування програм в аграрному секторі в порівнянні з бюджетом на 2012 рік, який і так був досить жорстким в цьому плані. Бюджетна підтримка українських аграріїв становить менше 30% від коштів, які було передбачено на неї в держбюджеті на 2012 рік. Таким чином, передбачається найменше фінансування агропромислового комплексу за останні 7 років. Так, згідно додатку №3 до проекту бюджету на 2013 рік, значно зменшуються видатки по статті "Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі" - 96,8 млн. грн. проти 827 млн. грн. у 2012 році, тобто майже в 9 разів. Передбачається виділити 650 млн. грн. зі спеціального фонду на державну підтримку галузі тваринництва (проти 732 млн. у 2012 році).

З видатків Мінагрополітики зникла програма "Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними" на яку у 2012 році у спецфонді було передбачено 1075 млн. грн. Згідно закону про Держбюджет на 2013 рік 1,5% збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства має зараховуватися до загального фонду Державного бюджету [8].

Зменшення бюджетних видатків у розпорядженні Мінагрополітики на 100 млн. грн. не виглядає критичним, хоча і означає, що реальне фінансування сектору зменшується в той час, коли загальні витрати держбюджету зросли майже на 15%. Більш суттєвим є падіння частки видатків розвитку (фінансування програм підтримки сільськогосподарського сектору) в загальних витратах. У 2013 році на фінансування видатків розвитку передбачено 1,4 млрд. гривень, що дорівнює лише 17% від "аграрного бюджету" країни, тоді коли у 2012 році ці видатки склали 43%. Для порівняння, в 2007 р. і 2008 р. на пряму підтримку аграріїв витрачали, відповідно, 63 % і 57 % аграрного бюджету.

Профільні асоціації та експерти вже висловили свої думки, що бюджет 2013 року для аграріїв є дуже жорстким, і що підтримка сільськогосподарського сектору в бюджеті 2013 року є формальною.

Низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання призводить до того, що основна маса вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її межами. Так, у 2010 р. із 52 тис сільськогосподарських підприємств підтримкою скористалися лише 2,3 тис, пільгові кредитні ресурси використовували лише 10 % фермерських господарств, соціально спрямовані дорадчі послуги в 11 регіонах країни взагалі не надавалися[7]. Для отримання компенсації коштів через механізм здешевлення кредитів агропромислового підприємству необхідно надати більше десяти документів, а рішення про доцільність надання кредиту приймається на закритих засіданнях конкурсних комісій Міністерства аграрної політики та продовольства і облдержадміністрацій. Крім того, даний вид підтримки надається юридичним особам і залишає поза увагою особисті селянські господарства, тому реально кошти отримують великі фінансово потужні приватні підприємства.

Як бачимо, таке фінансування галузі вкрай незадовільне і це спричинено в наслідок розпорошеності державних коштів за різноманітними програмами та окремими заходами, незабезпечення на ринку однакових економічних умов, недосконалості механізмів підтримки, нерационального використання бюджетних коштів, відсутності довгострокової стратегії та вибору пріоритетів ринку, ненадходження коштів до безпосереднього виробника. Щорічна зміна порядку та механізмів виділення коштів з державного бюджету, їх громіздкість, запізніле затвердження та внесення до них неодноразових змін протягом періоду спричиняє несвоєчасне отримання коштів державної фінансової підтримки та неефективне їх використання і повернення.

Висновки і пропозиції. Отже, ситуація, яка склалася в агропромисловому комплексі, свідчить про нестачу ресурсів для здійснення навіть простого відтворення, недостатній рівень самофінансування підприємств, при якому внутрішні ресурси, як правило, не можуть забезпечити належного рівня фінансування підприємства.

Кредитування ще не відіграє важливої ролі у фінансуванні сільськогосподарських товаровиробників, що пояснюється існуванням у цій сфері деяких проблем, а саме: досі обмежена кількість об'єктів, які можуть надати позичальники в заставу, обмежені кредитні ресурси кредитних установ. Першу проблему можна вирішити шляхом активного запровадження нових фінансових інструментів, таких як прості векселі, складські розписки тощо. Проблема наявності довгострокових позик буде вирішено тоді, коли буде запроваджено іпотеку на землю сільськогосподарського призначення та надійні механізми захисту прав землевласників, проведено оцінку землі тощо.

Стосовно механізму державної підтримки аграрного сектора в Україні можна зазначити, що він є малоефективним і не дозволяє задовольнити всі потреби аграріїв, тому потребує впорядкування.

Важливо забезпечити його значне зростання та ефективність використання, що відповідає як принципам ринкової економіки, так і підходам до державного стимулювання сільськогосподарського виробництва в інших країнах. Бюджетні дотації і компенсації потрібно виплачувати насамперед ефективно господарюючим товаровиробникам, а основну масу коштів потрібно спрямовувати на фінансування програм, здатних забезпечити сталий розвиток сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Лещенко О.С. Проблеми управління фінансовим станом підприємства[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/leschenko-os-problemi-upravlinnya-finansovim-stantom-pidpriemstva/>
2. Казакова В.І. Управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vsed/2009_35/35/305-308.pdf.
3. Гудзь О.Є. Ризики в системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agrofin.com.ua/files/gudz_38.pdf.
4. Зленко О.В. Забезпеченість фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств та ефективність їх використання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_10-12/ZLENKO.pdf.
5. Чкан І.О. Кредитування підприємств та організацій сільського господарства[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_17_2/17-2-35.pdf.
6. "Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні". Аналітична записка[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910/>
7. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ7_u.htm
8. Офіційний портал Верховної Ради України[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>

ПІЛЬГИ ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. В статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти пільгового оподаткування в сучасних умовах розвитку економіки України. Досліджено питання втрат бюджету від надання податкових пільг. Розроблено пропозиції щодо вирішення проблеми податкових втрат.

Annotation. The paper examines the theoretical and practical aspects of tax benefits in current conditions of the economy of Ukraine. The question of revenue lost benefits are investigated. A suggests to resolve the problem of tax losses are offered.

Ключові слова. Інструменти податкового регулювання, пільги, податкова знижка, податковий кредит, зниження ставки податку, звільнення від оподаткування, втрати бюджету.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Податкові пільги є ефективним економічним інструментом, метою якого є стимулювання розвитку певних видів діяльності та галузей економіки. Але через надання необґрунтованих пільг держава щороку втрачає мільярди бюджетних коштів. Відтак короткостроковий ефективний інструмент податкового стимулювання перетворюється у довгостроковий інструмент перерозподілу доходів бюджету на користь окремих галузей і суб'єктів господарювання. Отже, питання формування ефективної податкової політики для вирішення проблеми втрат бюджету від надання податкових пільг є надзвичайно актуальною.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Теоретичні засади пільгового оподаткування та практичні рекомендації щодо їх удосконалення розроблялись в працях багатьох українських вчених, таких як: В. Буряківський, В. Гурєєв, Ю.Іванов, П. Мельник та інші. Окремі аспекти функціонування системи пільгового оподаткування у своїх роботах торкалися О. Десятнюк, Ю. Іванов, А.Соколовська та ін. Разом з тим, дослідженню феномена податкових втрат вітчизняними та зарубіжними науковцями приділяється недостатня увага.

Мета статті. Метою статті є проведення аналізу проблеми втрат бюджету від надання податкових пільг суб'єктам господарювання на основі узагальнення теоретичних основ використання інструментів державного податкового регулювання в Україні .

Виклад основного матеріалу. Залежно від інструментів впливу державне податкове регулювання поділяється на дві сфери: податкове стимулювання та податкове стримування.

Податкове стимулювання базується на політиці низьких податків, оптимізації складу і структури системи податків, рівня податкового тягаря та ставок окремих податків, а також на використанні системи податкових пільг і преференцій. Податкове стимулювання має цілеспрямований вплив на економіку в цілому, та на окремі її сфери, галузі, а також на соціальні процеси і економічну поведінку платників податків. Основним інструментом податкового стимулювання є податкове пільгування.

Податкові обмеження — менш поширена сфера державного податкового регулювання, оскільки вони повинні стримувати розвиток окремих галузей економіки та інвестиційну активність, переважно з метою недопущення кризи перевиробництва, що рідко трапляється в сучасній економіці [1, с. 115]. Податкові обмеження базуються на політиці високих податків із використанням у цілому і, зокрема, високих податкових ставок, збільшенням переліку податкових платежів, відміною податкових пільг тощо. Враховуючи складне економічне становище в Україні, застосування податкових обмежень на сучасному етапі розвитку є недоцільним.

Тому основний акцент у податковому регулюванні слід поставити на податковому стимулюванні у формі податкового пільгування.

Відповідно до п. 1 ст. 30 Податкового кодексу України податкові пільги - це передбачене податковим і митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку і збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених п.30.2 цієї статті [2]. Такими підставами є особливості, що характеризують певну групу платників податків, вид їх діяльності, об'єкт оподаткування або характер і суспільне значення здійснюваних ними витрат.

Однак, наведене в Податковому кодексі України визначення податкової пільги, певною мірою порушує принцип справедливості оподаткування, який закріплений ст. 67 Конституції України, відповідно до якого кожен зобов'язаний сплачувати податки [3].

Проф. Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк зазначають, що податкові пільги – це законодавчо встановлені винятки із загальних правил оподаткування, які надають платникові можливість зменшити суму податку (збору), що підлягає сплаті, або звільняють його від виконання окремих обов'язків та правил, пов'язаних із оподаткуванням [4, с. 693].

Законодавство про оподаткування в якості пільгових суб'єктів виділяє категорії платників, а не окремих юридичних чи фізичних осіб, тобто виділяє певну однорідну групу платників податків, що характеризується конкретною ознакою, на підставі якої і формується пільговий податковий режим. Усі інші платники податків визначають об'єкт оподаткування, обчислюють податкову базу і суму податків у повному обсязі згідно з встановленими законодавством загальними правилами[5, с.108].

Відповідно до п. 30.9 ст. 30 Податкового кодексу, податкова пільга надається шляхом:

- а) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору;
- б) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- в) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- г) звільнення від сплати податку та збору[2].

Податкові знижки (податкові вирахування з податкової бази) — це пільги, спрямовані на скорочення податкової бази. Знижки зазвичай пов'язані з витратами платників податків, що зменшують податкову базу.

Наприклад, у ст. 166 ПКУ наведений перелік витрат, дозволених до включення до податкової знижки з податку на доходи фізичних осіб, а саме: частина суми процентів, сплачених за користування іпотечним житловим кредитом; сума коштів, сплачених на користь закладів освіти для компенсації вартості здобуття середньої професійної або вищої освіти платника податку та/або члена його сім'ї першого ступеня споріднення, який не одержує заробітної плати (в межах законодавчо встановленого рівня) та інші.

Зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору - це пільги, спрямовані на зменшення суми податку, по суті це форма податкового кредиту. До цієї групи податкових пільг можна віднести залік або повернення сум надміру сплачених авансових платежів; вирахування, залік, раніше сплаченого податку.

Наприклад, у ст. 198 ПКУ визначено, що право на віднесення сум податку на додану вартість до податкового кредиту виникає у разі здійснення операцій з: придбання або виготовлення товарів та послуг; придбання необоротних активів (у тому числі в разі їх ввезення на митну територію України); отримання послуг, наданих нерезидентом на митній території України, та в разі отримання послуг, місцем постачання яких є митна територія України; ввезення необоротних активів на митну територію України за договорами оперативного або фінансового лізингу.

Встановлення зниженої ставки податку та збору - це форма пільгового оподаткування для окремих операцій.

Наприклад, у ст. 167 ПКУ визначено, що основна ставка податку на доходи фізичних осіб становить 15% бази оподаткування. Але для окремих виплат застосовуються знижені ставки оподаткування, а саме, ставка податку становить 5% бази оподаткування щодо доходу, нарахованого як: процент на поточний або депозитний банківський рахунок; дохід за іпотечними цінними паперами; доходи у вигляді дивідендів та інші.

Ставка податку становить 10% бази оподаткування щодо доходу у формі заробітної плати, шахтарів, працівників державних воєнізованих аварійно-рятувальних служб та інші.

Іншим прикладом може виступати оподаткування податком на додану вартість за ставкою 0% операції наведені у ст. 195 ПКУ, а саме: операції з

експорту товарів, якщо їх експорт підтверджений митною декларацією, оформленою відповідно до вимог митного законодавства; постачання товарів/послуг підприємствами роздрібною торгівлі, які розташовані на території України в зонах митного контролю (магазинах безмитної торгівлі), відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України; міжнародні перевезення пасажирів і багажу та вантажів та інші.

До податкових пільг у вигляді повного або часткового звільнення від сплати податку відносяться пільги, які звільняють від оподаткування окремі об'єкти або групи потенційних платників податків.

Наприклад, відповідно до ст. 197 ПКУ звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з постачання: продуктів дитячого харчування, лікарських засобів за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України; послуг із здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами; продаж путівок на санаторно-курортне лікування дітей до 18 років; послуг релігійних та ритуальних організацій; надання благодійної допомоги; послуг з передплати вітчизняної періодики та інші[2].

Починаючи з 1997 року, Державна податкова служба щоквартально формує та затверджує довідник пільг, які передбачені чинним законодавством зі сплати податків і зборів. Відповідно до довідника пільг №48 у 2009 р. діяло 110 пільг, до довідника № 52 у 2010 р. діяла 121 пільга, до довідника № 56 2011 р. діяло 164 пільги, до довідника № 60 у 2012 р. діяло 299 пільг [6].

Таблиця 1

Кількість податкових пільг в розрізі податків та зборів, 2009-2012 рр.[6]

Податок, збір	2009	2010	2011	2012
ПДВ	64	71	75	121
Податок на прибуток	24	26	55	84
Плата за землю / Земельний податок	12	15	20	45
Акцизний збір з вітчизняних товарів / Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	1	1	7	21
Акцизний збір з імпортованих товарів / Акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів	0	0	2	17
Державне мито	2	2	2	8
Паркувальний збір /Збір за місця для паркування транспортних засобів	0	0	1	1
Туристичний збір	0	0	1	1
Податок з власників транспортних засобів /Збір за першу реєстрацію транспортних засобів	3	3	1	1
Збір за спеціальне використання лісових ресурсів	1	0	0	0
Збір за забруднення природи / Екологічний податок	1	1	0	0
Плата за користування надрами	1	1	0	0
Збір за використання водних ресурсів/ Збір за спеціальне використання води	1	1	0	0
Всього	110	121	164	299

У 2010 р. порівняно з 2009 загальна кількість податкових пільг збільшилась на 11 одиниць. В структурі пільг відбулись незначні зміни, щодо збільшення кількості пільг по ПДВ, податку на прибуток та плати за землю, а також відмінили пільгу по збору за спеціальне використання лісових ресурсів. Значні зміни відбулися після прийняття нової редакції ПКУ, переважна більшість змін якого вступила в дію з 2011 р. Кількість пільг з податку на прибуток збільшилась вдвічі, значно збільшилися пільги з акцизного податку з вітчизняних товарів, та введено дві нові пільги щодо акцизного податку з ввезених підакцизних товарів, введено пільгу зі збору за місця для паркування транспортних засобів і туристичного збору. В 2012 р. відбулося суттєве збільшення податкових пільг до 299 одиниць, а саме з податку на додану вартість, податку на прибуток, земельного, акцизного податку, а також по державному миту.

Крім позитивного економічного та соціального ефекту податкові пільги призводять до втрат бюджету, тобто скорочення потенційно можливої дохідної частини бюджету країни.

В даному контексті, варто розраховувати не лише втрачені потенційно можливі доходи бюджету, але й додатково отриманий ресурс.

В 2012 р. втрати Державного бюджету від надання пільги зі звільнення від оподаткування ПДВ операцій з постачання зернових культур склали 2600млн. грн. Але завдяки цій нормі держава отримала можливість не відшкодовувати ПДВ експортерам зерна в розмірі 8000 млн. грн., - оскільки вони не сплачували ПДВ при експорті зерна, то не відбувається і відшкодування даного податку.

Приблизно 8000 млн. грн. втрат державного бюджету припадає на пільги з ПДВ, які за своєю суттю є соціальними.

Зокрема, звільнення від оподаткування продажу окремих позицій лікарських засобів - 3300 млн. грн., послуги зі здобуття вищої, середньої професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами, у тому числі навчання аспірантів і докторантів – 1800 млн. грн., операції з постачання виробів медичного призначення за переліком, затвердженим КМУ – 863 млн. грн..

Всі ці звільнення від оподаткування ПДВ розроблені відповідно до Директиви Ради ЄС 2006/112 "Про спільну систему податку на додану вартість" і являються інструментом пом'якшення регресивності ПДВ, тобто його негативного впливу на громадян з низьким доходом. По суті інструменти не допускають подорожчання даних товарів та послуг на 20 %.

Для більш точного визначення втрат бюджету, податкові пільги групуються за ознаками:

А – пільги, що не призводять до втрат бюджету;

В – пільги, що призводять до втрат бюджету.

Таблиця 2

Структури наданих пільг за ознакою групування, 2009-2012 рр.[6]

Ознака	Найменування ознаки	Питома вага в загальній сумі пільг (%)			
		2009	2010	2011	2012
A	Пільги, що не призводять до втрат бюджету	36,7	38,8	40,1	38,2
B	Пільги, що призводять до втрат бюджету	63,3	61,2	59,9	61,8

Загалом структуру податкових пільг за ознакою групування за аналізований період можна вважати стабільною, в середньому 62% пільг призводять до втрат бюджету, а лише 38% - не призводять до таких втрат.

Згідно з даними, наведеними в таблиці 3, протягом 2005–2012 років 97–99% втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування складають втрати державного бюджету, і лише 1–3% – втрати місцевих бюджетів. Загалом на протязі аналізованого періоду простежується тенденція зростання обсягів втрат бюджету від надання податкових пільг на фоні зростаючих податкових надходжень, за винятком 2009 р., коли відбулось скорочення податкових надходжень унаслідок світової фінансової кризи.

Таблиця 3

Суми втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування, 2005–2012рр.[7]

Роки	Загальна сума втрат бюджету (млн. грн.)	Втрати держбюджету (млн. грн.)	У % до загальної суми втрат бюджету	Втрати місцевих бюджетів (млн. грн.)	У % до загальної суми втрат бюджету
2005	12 338, 011	12 076, 553	97,88	261,457	2,12
2006	13 502 ,686	13 275, 092	98,31	227, 593	1,69
2007	17 472, 201	17 021, 535	97,42	450, 665	2,58
2008	22 845, 418	22 262, 298	97,45	583, 119	2,55
2009	28 207, 029	27 507, 407	97,52	699, 621	2,48
2010	37 127 ,375	36 133, 031	97,32	994, 343	2,68
2011	40 382 ,569	40 133, 977	99,38	248, 591	0,62
2012	44 418, 120	43911,753	98,86	506, 367	1,14

За період з 2005 по 2012 роки в абсолютному вираженні загальна сума втрат бюджету збільшилась у 3,6 рази або на 32080,109 млн. грн., до того ж стійка динаміка росту податкових втрат притаманна і державному бюджету, так в 2012 році податкові втрати внаслідок пільгового оподаткування на 31835,2 млн. грн. перевищують аналогічний показник 2005 року. Стосовно втрат місцевих бюджетів слід зазначити нестабільність даного показника відносно загальної суми.

Таблиця 4

Втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування у відношенні до податкових надходжень бюджету та до ВВП, 2005–2012рр.[7]

Роки	Загальна сума втрат бюджету (млн. грн.)	Податкові надходження Зведеного бюджету(млн. грн.)	У % до податкових надходжень Зведеного бюджету	ВВП (млн. грн.)	У % до ВВП
2005	12338,011	98065,20	12,58	441452	2,79
2006	13502,686	125743,10	10,74	544153	2,48
2007	17472,201	161264,20	10,83	720731	2,42
2008	22845,418	227164,80	10,06	948056	2,41
2009	28207,029	208073,20	13,56	913345	3,09
2010	37127,375	234447,70	15,84	1082569	3,43
2011	40382,569	261605,30	15,44	1316600	3,07
2012	44418,120	289577,10	15,34	1408889	3,15

За аналізований період втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування у різні роки складали приблизно 10-16% податкових надходжень. На протязі 2006-2008 рр. даний показник був стабільним, до того ж його значення було мінімальним за 8 років. У 2009 р. на фоні зниження податкових надходжень у зв'язку з економічною кризою загальна сума податкових втрат зростає і досягає 13,56 % податкових надходжень. Останні три роки втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування складають приблизно 15% податкових надходжень. У відношенні до ВВП податкові втрати відзначаються стабільною динамікою росту, загалом за весь період показник збільшився на 0,36 відсоткових пункти.

Проаналізуємо структуру податкових втрат бюджету в розрізі податків і зборів. Найбільш масштабні обсяги втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування спостерігаються по таких видах податків: податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств.

За період з 2005 р. по 2012 р. відбулися значні зміни в кількості пільг по цим податкам та перерозподіл питомої ваги пільг по податкам в структурі втрат бюджету. Незважаючи на значне збільшення кількості пільг з ПДВ, питома вага пільг даного податку зменшилась на 38 відсоткових пунктів, а питома вага пільг з податку на прибуток збільшилась на 34 відсоткові пункти. Що стосується земельного податку, то кількість пільг по даному податку значно збільшилась, але втрати бюджету від надання цих пільг не змінилися. Питома вага втрат по іншим податкам та зборам збільшилась з 0,04 % до 4%, таке зростання зумовлено значним збільшенням обсягів втрат бюджету внаслідок надання податкових пільг платникам акцизного збору із вироблених в Україні підакцизних товарів і ввезених на митну територію України підакцизних товарів. На мою думку, збільшення питомої ваги наданих податкових пільг з акцизного податку у структурі податкових пільг суперечить основним принципам побудови податкової системи.

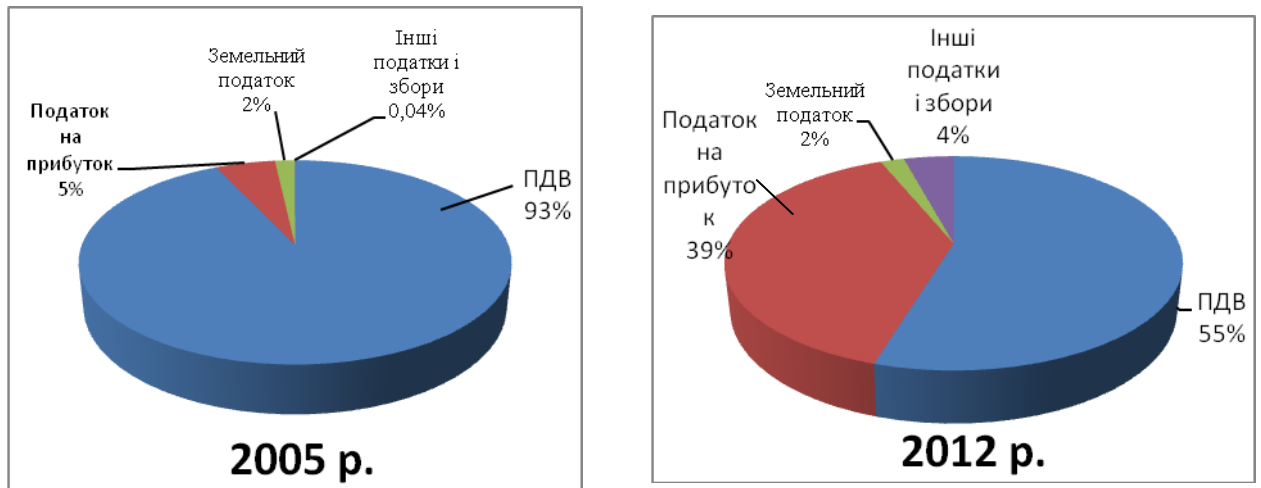

Рис.1 Структура втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування у 2005 р. і 2012 р.[7]

В умовах посткризового відновлення економіки безсистемне та не виправдане надання податкових пільг є стримуючим фактором економічного зростання. У цьому контексті постає необхідність забезпечення реалізації потенціалу стимулюючої складової податкової політики з одночасним збереженням фіскальної.

Для того, щоб податкові пільги не перетворювалися в необґрунтовані податкові втрати, доцільно переглянути перелік і кількість податкових пільг:

- скасувати неефективні, які призводять до значних втрат бюджету, це стосується пільг з ПДВ та податку на прибуток;
- запровадити пільги для екоорієнтованих підприємств.

На мою думку, доцільно скасувати групу пільг з податку на додану вартість та податку на прибуток, які не мають значного економічного ефекту та призводять до значних втрат бюджету. Для цього необхідно більш детально проаналізувати структуру податкових пільг за видами економічної діяльності.

Згідно з даними, наведеним в таблиці 5, основними галузями економіки, які використовують пільги з ПДВ є сільське господарство, торгівля і транспорт, на ці галузі приходить близько 60 % пільг з ПДВ. На всі інші сектора економіки приходить лише 40% пільг з ПДВ, причому питома вага цих пільг по окремим видам економічної діяльності незначна. Це свідчить про низький рівень економічного ефекту значної частини пільг з ПДВ.

Згідно даними, наведеним в таблиці 6, на грошове та фінансове посередництво приходить третина пільг з податку на прибуток, в рази менша питома вага податкових втрат в таких секторах, як виробництво електроенергії, металургійне виробництво і торгівля. До того ж, 40 % податкових пільг було направлено на інші види економічної діяльності.

Таблиця 5

Структура податкових пільг з ПДВ за видами економічної діяльності у 2012 р.[7]

Види економічної діяльності	Питома вага податкових втрат, %
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	30,14
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	17,35
Транспорт	11,98
Освіта	3,56
Виробництво харчових продуктів, напоїв	1,02
Діяльність пошти та зв'язку	0,92
Хімічне виробництво	1,55
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,33
Добування вугілля, лігніту і торфу	0,07
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	1,04
Видавнича діяльність	0,92
Інші	30,12

Таблиця 6

Структура податкових пільг з податку на прибуток за видами економічної діяльності у 2012 р.[7]

Види економічної діяльності	Питома вага податкових втрат, %
Грошове та фінансове посередництво	29,8
Виробництво та розподілення електроенергії	13,3
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	6,2
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	5,2
Діяльність пошти та зв'язку	3,5
Добування сирої нафти та природного газу	1
Виробництво харчових продуктів, напоїв	1
Інші	40

Податкова пільга – це інструмент податкового регулювання, який по своїй суті виступає економічною підтримкою та стимулюючим ефектом для розвитку пріоритетних галузей економіки. У Законі «Про стимулювання інвестиційної діяльності в пріоритетних галузях економіки» визначено чотири пріоритетні галузі, інвестиції в які дозволять оптимізувати оподаткування. Це агропромисловий та машинобудівний комплекси, ЖКГ та

розвиток транспортної інфраструктури. Отже, я вважаю, що доцільно переглянути структуру податкових пільг з податку на прибуток в розрізі видів економічної діяльності і спрямувати їх з грошового та фінансового посередництва в сферу пріоритетних галузей економіки.

Таким чином, 30% пільг з ПДВ та 40% пільг з податку на прибуток являються неефективними, тому що вони не мають регулюючого потенціалу і ефекту економічної підтримки та щорічно призводять до втрат бюджету, а по суті, до скорочення дохідної частини державного бюджету.

На мою думку, найбільш адекватним до стратегії економічного зростання в Україні є функціональний підхід податкового пільгування. Він полягає в тому, що надання податкових пільг повинно здійснюватися як компенсація за виконання підприємствами певних суспільно важливих функцій відповідно до завдань державної економічної стратегії і екологічної безпеки держави.

Податкова система України базується на застарілих підходах: понад 80% надходжень до зведеного бюджету приносять лише чотири основні податки – податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість та акцизний податок. Три найголовніші з них – це оподаткування праці та капіталу.

У структурі економіки України частка так званих «базових галузей» – електроенергетики, чорної металургії та паливного виробництва складає понад 45%. У сучасних індустріально розвинених країнах даний показник складає 5-10%, все інше – динамічна надбудова над ними.

Навіть у структурі виробництва Української РСР частка базових галузей становила лише 25%. Деформація структури національної економіки відбулась у 1990 роки, коли в Україні прийшли у глибокий занепад легка промисловість та машинобудування. «Базові» галузі збереглись завдяки своєму експортному потенціалу, і зараз саме експорт продукції підтримує їх «на плаву», частка «базових галузей» у експорті з України становить понад 60%. Така структура економіки мало відрізняється від сировинної економіки країн «третього світу», тільки в даному разі експортується не сировина, а продукція її первинної обробки. У зв'язку зі скрутною економічною ситуацією підприємства отримують прибутки шляхом дедалі більшої експлуатації природних ресурсів (адже ресурсний потік фактично не оподатковується).[8]

Екологічна ситуація в Україні погіршується з кожним роком. Водночас частка «екологічних» податків у загальній структурі податкових надходжень в Україні становить лише 3-4%. Насправді, понад 90% з цього числа складають рентні плати гірничовидобувних компаній за видобуток корисних копалин. Плата за забруднення, включно із штрафами, енергетичні платежі та плата за використання невідновних ресурсів, складала в різні роки лише 0,3-0,5% від надходжень до зведеного бюджету.

Я вважаю, що на даному етапі розвитку країни необхідно комплексно вирішувати економічні і екологічні проблеми. Шляхом вирішення таких проблем може бути екоподаткова політика. На мою думку, доцільно

переглянути структуру податкових пільг і надавати їх переважно галузям пріоритетного розвитку та екоорієнтованим підприємствам.

Висновки та пропозиції. Зростання масштабів податкових втрат свідчить про неспроможність сучасного ринкового механізму регулювати соціально-економічні процеси. На мою думку, основними напрямками державного податкового регулювання повинно бути стимулювання реального сектору економіки, активізація інвестиційного процесу, стимулювання розвитку пріоритетних галузей народного господарства, запровадження пільг для екоорієнтованих підприємств.

Необхідно зазначити, що податкові пільги, які надаються суб'єктам господарювання в Україні, слід глибоко реформувати, систематизувати, упорядковувати, розраховувати їх економічний ефект.

Список використаних джерел

1. Бечко П. К., Лиса Н. В. Податковий менеджмент: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / П. К. Бечко, Н. В. Лиса — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 288 с.
2. Податковий кодекс України - Верховна Рада України Редакція від 03.02.2013, підстава 5073-17 - електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Конституція України - Верховна Рада України; Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР - електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Іванов Ю. Б. Податкова система : підручник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, О. М. Десятнюк. — К. : Атіка, 2006. — 920 с.
5. Гега П.Т., Доля Л.М. Основи податкового права: Навчальний посібник для ВНЗ. — К.: Знання, 2003. — 302 с.
6. Довідники пільг. - електронний ресурс. Режим доступу: <http://sts.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/dovidniki-/54005.html>
7. Зведені звіти про втрати бюджету внаслідок пільгового оподаткування по видах податків, зборів (обов'язкових платежів) за 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 роки. - електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article>
8. Андрєєва М.М.. Теоретичні основи екологічного реформування податкової та облікової систем в умовах трансформації економіки України // Наукові праці Дон НТУ. Серія: економічна. Випуск 89-1. Донецьк. Донт, 2009. - С. 184-194

Олійникова І.В., 51 гр.
фінансовий факультет ОНЕУ

Науковий керівник
к.е.н., доцент Шикіна Н.А.

КОЕФІЦІЄНТНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ НА ПРИКЛАДІ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ М. ДЖАНКОЯ АР КРИМ

Анотація. В умовах розвитку органів місцевого самоврядування аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів є необхідним етапом їх комплексної оцінки. У статті розглядаються існуючі теоретичні та практичні підходи щодо діагностики фінансової стійкості місцевих бюджетів. В якості напрямку їх удосконалення, пропонується розробка єдиної методики коефіцієнтного аналізу фінансової стійкості бюджету міста.

Annotation. The analysis of financial stability of local budgets is a necessary stage of its integrated evaluation in the development of local self-government. The article reviews the existing theoretical and practical approaches to the diagnosis of the financial stability of local budgets. As the direction of improvement, it is proposed to develop a unified methodology for ratio analysis of financial stability of the city's budget.

Ключові слова: коефіцієнт, стійкість, самостійність, місто, місцевий бюджет, аналіз.

Постановка проблеми. Питання фінансової стійкості місцевих бюджетів є актуальним в умовах розвитку органів місцевого самоврядування, адже їх функціонування здійснюється на принципах самостійності та фінансової незалежності. Місцеві органи влади позбавлені фінансової самостійності: фінансова база бюджетів на місцевому рівні характеризується низькою часткою власних доходів, обмеженням їх складом, щорічною нестачею коштів. Задля комплексного управління місцевими фінансами існує нагальна потреба в об'єктивному визначенні бюджетного потенціалу місцевого самоврядування. Тому розробка науково обгрунтованої методики аналізу фінансового стану місцевого бюджету є закономірною необхідністю для повноцінного виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень.

Аналіз наукових публікацій з теми дослідження та виділення невирішених проблем. Питанням аналізу фінансової стійкості та стану місцевих бюджетів присвячені праці українських вчених: І. М. Камінської, В.І. Щербакової, О.Р. Західної, О.М. Сукач, Т.Ю. Коритько, Г.М. Манєрова, а також зарубіжних: Г.Б. Поляка, А.А. Айвазова, Н. Шоймена, М. Аптона, Є. Пелінеску. Але не зважаючи на значні здобутки в дослідженні цієї галузі, залишається не розробленою і теоретично не обгрунтованою методика

аналізу фінансової стійкості місцевого бюджету, яка б забезпечувала інформаційні потреби внутрішніх та зовнішніх користувачів аналітичної інформації.

Мета статті полягає у систематизації існуючих теоретичних та практичних підходів щодо діагностики фінансової стійкості місцевих бюджетів, їх удосконалення, а також розробка єдиної методики коефіцієнтного аналізу фінансової стійкості бюджету міста.

Виклад основного матеріалу. Термін «стійкість» є містким і багатогранним поняттям. Фінансова стійкість, на відміну від таких понять, як «стабільність», «спокій», має передбачати гнучке реагування на всі зовнішні й внутрішні впливи для того, щоб не запобігати новим обставинам, властивостям і відносинам, а уміло використовувати їх для постійного відновлення та самовдосконалення.

Поняття фінансової стійкості бюджетів вперше було запропоновано російським академіком Г. Б. Поляком. На думку вченого, рівень стійкості місцевого бюджету визначається обсягом коштів, необхідних для забезпечення мінімальних бюджетних видатків. При цьому під мінімальними бюджетними видатками розуміються кошти, передбачені в бюджеті для фінансування конституційно гарантованих заходів щодо життєзабезпечення населення. [1, с.37]

За дослідженнями В.І. Щербакової, до тлумачення поняття «фінансова стійкість місцевого бюджету» потрібно підходити системно. Так, фінансову стійкість місцевого бюджету треба розглядати як здатність органів місцевого самоврядування

вчасно й у повному обсязі мобілізувати власні фінансові ресурси щодо виконання покладених на них функцій й надання населенню підпорядкованої території відповідного рівня суспільних благ. На думку цього автора, таке тлумачення фінансової стійкості місцевого бюджету дає здатність більш ефективно надавати оцінку фінансовій діяльності місцевих органів влади. [2, с.95]

Визначені концептуальні положення та підходи дозволяють виділити такі змістові характеристики бюджетної стійкості міста. (Рис. 1)

Характеристика стійкості бюджету міста [3, с.105]

Прийнято вважати, що фінансова стійкість бюджету міста — це здатність органів місцевого самоврядування протягом бюджетного року акумулювати такий обсяг доходів, якого було б достатньо для покриття їх видатків і забезпечення збалансованості місцевого бюджету для задоволення потреб населення.

Тобто, стійкість бюджету міста може розглядатись у двох аспектах. По-перше, як результат достатнього, ефективного та стабільного фінансового забезпечення розвитку міста, по-друге, як передумова забезпечення соціально-економічного розвитку.

Аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів є основним інструментом механізму регулювання міжбюджетних відносин. Він надає інформацію щодо ефективності місцевого управління, рівня автономії від державної влади та достатності коштів для здійснення покладених на них функцій та зобов'язань.

Р.Б. Поляком були запропоновані кількісні критерії оцінки стійкості бюджету чотирьох ступенів через наступні показники: розмір власних доходів; розмір регулюючих доходів; додаткові джерела, які послабляють бюджетну напруженість; сума заборгованості бюджету; сума видатків місцевого бюджету.

Алмазов С.Г. вважає, що більш наочним є аналіз фінансової стійкості бюджету міста з використанням відносних показників (Таблиця 1).

Таблиця 1

Відносні показники фінансової стійкості [4, с. 26]

Тип фінансової стійкості	$D_{вл} / D_{рег}$	$D_{рег} / D$	Z / P_m
Абсолютно стійкий	60 – 70%	30 – 40%	10 – 15%
Нормальний стан	40 – 50%	50 – 60%	20 – 25%
Нестійкий стан	20 – 30%	70 – 80%	30 – 35%

де: D – доходи бюджету, грн.;

$D_{вл}$ – власні доходи бюджету, грн.;

$D_{рег}$ – регулюючі доходи бюджету, грн.;

P_m – мінімальні витрати бюджету, грн.;

Z – бюджетна заборгованість.

Позитивний бік методу полягає у його універсальності, і у той же час, він однобічно відображає фінансову стійкість бюджету, залучаючи до обчислення тільки доходи і витрати, тоді як сам критерій фінансової стійкості місцевого бюджету передбачає ґрунтовний розгляд всіх внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на даний показник.

У провідних країнах світу розповсюджена оцінка фінансового забезпечення регіону, суть якої полягає в оцінці фінансового стану регіону, що вимірюється в балах. Максимально можлива (найкраща) величина фінансового забезпечення становить 50 балів. Для кожного показника встановлено критичне значення, що визначає його незабезпеченість. Негатив зазначеного підходу полягає в повторних розрахунках та значно тривалій процедурі аналізу, що вимагає розрахунку значної кількості показників. [5, с. 451]

У результаті аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що коефіцієнтний аналіз фінансової стійкості місцевих бюджетів доцільно здійснювати за такими показниками:

- 1) коефіцієнт стійкості бюджету;
- 2) коефіцієнт бюджетної самостійності;
- 3) коефіцієнт бюджетної залежності;
- 4) частка дотації вирівнювання у загальній сумі;
- 5) коефіцієнт бюджетного покриття;
- 6) коефіцієнт покриття з урахуванням трансфертів;
- 7) коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету;
- 8) коефіцієнт зацікавленості місцевої влади у пошуку додаткових джерел доходів;
- 9) коефіцієнт бюджетної результативності;
- 10) коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення;
- 11) коефіцієнт дотаційної залежності.

Проведемо аналіз фінансової стійкості місцевого бюджету м. Джанкою за допомогою розрахунку вищенаведених показників. (Таблиця 2)

Таблиця 2

**Показники аналізу фінансової стійкості міського бюджету м. Джанкоя у
2010-2012 роках***

№	Показник	Методика розрахунку	Порогове значення	Розрахунок 2010	Розрахунок 2011	Розрахунок 2012	Зміни 2011/2010	Зміни 2012/2011
1	Коефіцієнт стійкості бюджету		<0,30	0,69	0,64	0,96	-0,05	0,33
2	Коефіцієнт бюджетної самостійності	$K_{BC} = \frac{Д}{Д + МТ}$	>0,80	0,59	0,61	0,51	0,02	-0,10
3	Коефіцієнт бюджетної залежності		≤ 0,10	0,41	0,39	0,49	-0,02	0,10
4	Частка дотації вирівнювання у загальній сумі		<0,60	0,18	0,10	0,09	-0,08	-0,01
5	Коефіцієнт бюджетного покриття		↑	0,57	0,61	0,51	0,04	-0,10
6	Коефіцієнт покриття з урахуванням трансфертів		1	0,97	1,01	1,01	0,03	0,00
7	Коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету		≤0	-0,43	-0,39	-0,49	0,04	-0,10
8	Коефіцієнт зацікавленості місцевої влади у пошуку додаткових джерел доходів		≥0,40	0,14	0,13	0,14	-0,02	0,01
9	Коефіцієнт бюджетної результативності		↑	1 311,14	1 709,25	1 658,15	398,11	-51,10
10	Коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення		↑	2 284,16	2 787,22	3 233,62	503,06	446,39
11	Коефіцієнт дотаційної залежності		↓	0,07	0,04	0,05	-0,04	0,01

*Розраховано автором за даними звітів про виконання
бюджету м. Джанкоя [6]

де: Д – загальна сума доходів місцевого бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів;

МТ – сума міжбюджетних трансфертів з державного бюджету;

В – загальна сума видатків місцевого бюджету;

МТ_д – трансфертні надходження у вигляді дотацій;

Ч – середньорічна чисельність населення регіону;

Д_{невр} – доходи місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів.

Таким чином, бачимо, що за аналізований період, а саме з 2010 по 2012 роки, фінансовий стан місцевого бюджету м. Джанкоя покращився за такими показниками:

- 1) частка дотацій вирівнювання у загальній сумі – зменшилась з 0,18 у 2010 році до 0,09 у 2012 році, що відповідає нормативу $< 0,60$;
- 2) коефіцієнт покриття з урахуванням трансфертів – виріс з 0,97 у 2010 році до 1,01 у 2012 році, що відповідає нормативу, який дорівнює 1;
- 3) коефіцієнт дефіцитності місцевого бюджету – зменшився з -0,43 у 2010 році до -0,49 у 2012 році, що відповідає нормативу ≤ 0 ;
- 4) коефіцієнт бюджетної результативності – виріс з 1311,14 грн./особу у 2010 році до 1658,15 грн./особу у 2012 році, що відповідає тенденції до зростання;
- 5) коефіцієнт бюджетної забезпеченості населення – виріс з 2284,16 грн./особу у 2010 році до 3233,62 грн./особу у 2012 році, що відповідає тенденції до зростання;
- 6) коефіцієнт дотаційної залежності – зменшився з 0,07 у 2010 році до 0,05 у 2012 році, що відповідає тенденції до зменшення.

Але одночасно фінансова самостійність бюджету міста погіршилася за такими показниками:

- 1) коефіцієнт стійкості бюджету – виріс з 0,69 у 2010 році до 0,96 у 2012 році, при нормативі $< 0,30$;
- 2) коефіцієнт бюджетної самостійності – зменшився з 0,59 у 2010 році до 0,51 у 2012 році, при нормативі $> 0,80$;
- 3) коефіцієнт бюджетної залежності – виріс з 0,41 у 2010 році до 0,49 у 2012 році, при нормативі $\leq 0,10$;
- 4) коефіцієнт бюджетного покриття – зменшився з 0,57 у 2010 році до 0,51 у 2012, при необхідній тенденції до зростання;
- 5) коефіцієнт зацікавленості місцевої влади у пошуках додаткових джерел доходів – не змінився, і в 2010, і в 2012 роках становив 0,14, що відповідає нормативу $\geq 0,40$, але не показує тенденції до покращення.

Таким чином, за результатами дослідження ми не можемо назвати міський бюджет м. Джанкоя фінансово стійким, адже він не відповідає умовам фінансової стійкості за аналізований період з 2010 по 2012 роки.

Основними проблемами фінансової стійкості місцевого бюджету м. Джанкою є:

- зростання суми міжбюджетних трансфертів відбувається більш швидкими темпами, ніж суми доходів бюджету без урахування міжбюджетних трансфертів;
- домінуюча роль регулюючих доходів у структурі надходження коштів до місцевого бюджету;
- висока ступінь залежності місцевого бюджету від Державного бюджету та бюджету АР Крим;
- відсутня зацікавленість місцевої влади у пошуках додаткових джерел доходів, адже у разі нестачі власних коштів з Державного бюджету місцевому бюджету буде виділена допомога у вигляді трансфертів.

Використання запропонованих підходів оцінки фінансової стійкості регіону дозволить розв'язати наявні проблеми здійснення аналізу, зокрема:

- напрацювати єдину методику визначення фінансової забезпеченості регіону, що охопить всі можливі джерела надходження коштів;
- узгодити чинне законодавство щодо джерел наповнення місцевого бюджету та повноважень територіальної громади;
- розширити повноваження місцевих органів влади щодо залучення альтернативних джерел фінансування місцевих бюджетних програм;
- комплексність підходу до дослідження фінансової стійкості місцевих бюджетів із всебічним охопленням факторів, що впливають на їх стійкий розвиток.

Висновки і пропозиції. Отже, оцінка фінансової стійкості місцевого бюджету є необхідним етапом розвитку системи місцевих фінансів. На сучасному етапі відсутній загальноприйнятий підхід щодо оціночних показників фінансової стійкості місцевого бюджету. Тому запропоновані напрями коефіцієнтного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів можуть бути використані при прийнятті рішень щодо надання додаткових стимулюючих дотацій, розмір яких залежить від стійкості бюджету та враховує ініціативу місцевих органів влади у нарощуванні доходів, при обґрунтуванні права на отримання таких коштів, при розробці державної регіональної політики.

Використання запропонованих коефіцієнтів допоможе визначити причини критичних явищ в процесі складання та виконання місцевого бюджету, своєчасно на них реагувати, а також підготувати ефективні заходи щодо їх запобігання.

Список використаних джерел

1. Поляк Г.Б. Территориальные финансы: [учеб. пособие] / Г.Б. Поляк. – М.: Вузовский учебник, 2006. – 479 с.
2. Щербакова В. І., Манєров Г. М. Проблеми оцінки фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах ринкової економіки // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №2. – С. 94-99.
3. Боярко І.М., Люта О.В., Пігуль Н.Г. Стійкість місцевого бюджету як елемент фінансового механізму управління соціально-економічним розвитком міста // Економічний простір. – 2012. – №61. – С. 97-108.
4. Алмазов С. Г. Управление финансовой устойчивостью местных бюджетов / С. Г. Алмазов // Сб.науч. тр. СевКавГТУ. — (Серия: Экономика). — 2006.— № 4. — С. 25-28.
5. Сукач О. Методика визначення фінансової забезпеченості регіону // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – №19. – С. 449-453.
6. Звіти про виконання бюджету м. Джанкоя за 2010, 2011, 2012 роки.